

สรรนิพนธ์ *พุทธทาส* ว่าด้วย

สमानฉันท์

และ

สันติวิธี

รวบรวมและเรียบเรียงโดย

กวีวงศ์

ISBN

สรวรรณ ว่าด้วย
สมานฉันท์ และ สันติวิธี

รวบรวมและเรียบเรียงโดย กรวิวงศ์

จัดพิมพ์โดย: คณะอนุกรรมการฝ่ายพุทธทาสศึกษา
คณะอำนวยการจัดงาน ๑๐๐ ปี พุทธทาสภิกขุ
พิมพ์ครั้งแรก: สิงหาคม ๒๕๕๐
ปก: สุชาติา เสโส วิทยุญ พรอัมรา
รูปเล่ม: สุชาติา เสโส

จัดจำหน่ายโดย: สายส่งสุภาพใจ
บริษัท บุ๊คไทม์ จำกัด
เลขที่ ๑๔/..... หมู่ ๑๐ ถ.พระราม ๒ (ซอย ๓๘)
แขวงบางมด เขตจอมทอง กรุงเทพฯ ๑๐๑๕๐
โทรศัพท์ ๐-๒๔๑๕-๒๖๒๑, ๑-๒๔๑๕-๖๕๐๗,
๐-๒๔๑๕-๖๗๙๗ โทรสาร ๐-๒๔๑๖-๗๗๔๔
พิมพ์ที่: ฝ่ายโรงพิมพ์ บริษัท ตลาดา พับลิเคชั่น จำกัด
โทรศัพท์ ๐-๒๔๑๖-๓๒๙๔

ราคา บาท

สมานฉันท์

๑. ความรู้ความ	๓
ปฏิบัติสมุปบาท แห่ง การบรรพชาพันกัน	๕
ความเห็นแก่ตัว	๑๓
คนเห็นแก่ตัว	๑๔
วัฒนธรรมดั่งลงเหว	๒๐
โลกกำลังไร้เมตตาธรรม	๒๒
การศึกษาส่งเสริมตัวกู ของกู	๒๘
การศึกษาส่งเสริมการบรรพชาพัน	๓๑
คนอยู่กันอย่างตัวใครตัวมัน	๓๘
วัฒนธรรมฝ่ายวิญญาณวินาศ	๔๑
ความขัดแย้ง	๕๑
ความเป็นทาสทางสติปัญญา	๕๒
แก้ปัญหาไม่ได้เพราะไม่รู้จัก “ธรรม”	๕๔
ปัญหาระหว่างคนจนกับคนรวย	๕๗
รัฐบาลกับประชาชน	๖๕
กีฬาสร้างโอกาสให้เอาเปรียบและโกง	๖๘
ความเข้าใจกันระหว่างศาสนา	๗๐
หลักจริยธรรมสากล	๗๒

๒. สมานันท์ ๗๗

ความรักสากล ๗๙

רבกันפלאג แลกธรรมกันพลาจ ๘๐

ความรักสากล ๑๑๓

รักผู้อื่นเป็นหลักธรรมสากล ๑๑๕

ภราดรภาพ ๑๑๙

เมตตาเยยพฤกษา ๑๒๒

ฟ้าสว่างทางศาสนสัมพันธ์ ๑๒๙

ศาสนาทุกศาสนา สอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว ๑๓๐

ฟ้าสว่างทางศาสนสัมพันธ์ ๑๓๓

พระเจ้าเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวสูงสุดของทุกชีวิต ๑๕๒

ถึงไกววัลธรรมถึงสันติ ๑๕๗

ความเข้าใจกันระหว่างศาสนา ๑๖๑

มิตรภาพ ๑๖๗

ฟ้าสว่างทางมิตรภาพ ๑๖๘

ศีลธรรม กับศาสนา ๑๗๔

ศีลเป็นเหตุแห่งความสงบสุขสามัคคี ๑๗๖

ศีลธรรม ๒ ประเภท ๑๘๕

รากฐานของความสามัคคี ๑๙๑

สาราณียธรรม ๖ ๑๙๓

สังฆศาสตร์สำหรับเยาวชน ๑๙๕

สันติวิธี

๑ อุดมคติ ๒๔๗

สังคม ๒๔๘

ฟ้าสว่างทางสังคม ๒๕๐

คำนิยม อุดมคติ	๒๖๐
อุดมคติของโพธิสัตว์	๒๖๕
โลกพระศรีอารีย	๒๗๕
เกิดมาเพื่อจะทำโลกนี้ให้งดงาม	๒๗๘
บรมธรรม	๒๘๐

๒ มิคสัญญีภาพ	๓๑๓
ปฏิจจสมุปบาท แห่ง มิคสัญญีสัตถ์ถนตรกับปี	๓๑๔
สังคมวิปริต	๓๑๘
มิคสัญญี	๓๒๒
ภาวะจิตทรมในอารยธรรมแผนใหม่	๓๓๔
ความอุบาทว์ในสังคม	๓๔๖
การศึกษาที่กำลังเป็นอันตรายต่อธรรมะ	๓๕๔
ทางเขวและทางตรงของเยาวชน	๓๙๖
มีศีลธรรมหรือเสื่อมศีลธรรม?	๔๔๕

๓.กว่าโลกจะสันติ	๔๕๑
อหิงสา	๔๕๒
เมตตาตามหลักพุทธศาสนา	๔๕๙
ให้ธรรมะครองโลก	๔๗๔
ศีลธรรมกลับมา	๔๗๗
ความปรกติของสังคม	๔๘๓
ศีลธรรมกลับมาปัญหาหมด	๔๘๗
อาสาศัมครของพระพุทธเจ้า	๔๙๓
จนกว่าโลกจะมีสันติภาพ	๕๑๗
แนวปฏิบัติการกลับมาแห่งศีลธรรม	๕๔๑
การต่อสู้	๕๕๒
ความเจริญของโลก	๕๕๗
รับใช้ผู้อื่นนั่นคือรับใช้พระเจ้า	๕๖๖
การศึกษาเพื่อสันติ	๕๖๙

๑๖ ทักกับเพื่อนร่วมงานโดยคิดว่า

เขาเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา.

เขาเป็นเพื่อน ไว้บนเตียงอยู่ในโรงพยาบาล ด้วยสายรัดตัวกับกะโหลก.

เขาก็ตากอยู่ใต้ต้นไม้ที่เลื้อย เขื่อนเรา นอนหลับด้วยเมล็ดปอขึง.

เขามี รากเหง้า และ ไม่ค่อยไปไหน.

เขาอยู่บนเตียงในโรงพยาบาล เขื่อนเรา.

เขาก็ ไม่รู้ค่าเกิดมาทำไม เขื่อนเรา ไม่รู้คุณค่าของเขาเขื่อนเรา.

เขาเป็นเพื่อนอย่าง เขื่อนเราที่เคยใช้.

เขาก็ ตากแดด ตากฝน ในป่า อย่าง เขื่อนเราที่เขาเคยกระทำ.

เขาก็อยากดี เขื่อนเรา ก็อยาก ดี - ดี - ดี - ดี

เขาก็ มีคนคอยดูแล และ เขาเป็น เขื่อนที่มีโอกาสเขื่อนเรา.

เขามี สิทธิ ก็จะมี สิทธิ - สิทธิ - สิทธิ - สิทธิ เขื่อนเรา.

เขาเป็น คนธรรมดา ที่จะมี สิทธิ สิทธิ สิทธิ สิทธิ เขื่อนเรา.

เขาไม่มี หน้าตา ก็จะเป็น หก หก เขื่อนเรา.

เขาเป็น เพื่อน ร่วมชาติ ร่วม ศาสนา กับเรา.

เขาก็ ทำอะไร ด้วย ความศรัทธา และ ผลประโยชน์ เขื่อนเรา.

เขามี สิทธิ กับ ผลประโยชน์ ตามความต้องการ เขื่อนเรา.

เขามี สิทธิ ที่จะใช้ สิทธิ ตามความต้องการของเขา.

เขามี สิทธิ ที่จะใช้ สิทธิ (แม้ ศาสนา) ตามความต้องการของเขา.

เขามี สิทธิ ที่จะใช้ สิทธิ สิทธิ สิทธิ สิทธิ สิทธิ สิทธิ สิทธิ.

เขามี สิทธิ ที่จะเขียน ข้อพิพาท หรือเขียนบ้าง เขื่อนเรา.

เขามี สิทธิ ที่จะบอกความข้อดี เขื่อน เราบอกเขื่อนเรา.

เขามี สิทธิ ที่จะได้รับของขวัญ จากเรา ตามความต้องการ.

เขามี สิทธิ ที่จะเขียนสัญญา เขื่อน เราสัญญา เขื่อนเรา.

เขามี สิทธิ ที่จะเขียนแก้ตัว ก่อนเขื่อนแก้ตัว.

เขามี สิทธิ แล่บนหน้าเขื่อน เขื่อน กั้นกับเรา, สิทธิ เขื่อนเขื่อนในดิน

ถ้าเราคิดกันอย่างนี้ จะไม่มี การ จัดแบ่งที่ดินกัน.

๒

สพานฉันท

ความรักสากล

สบกันพลาถ แลกธรรมกันพลาถ

๒๒ ธันวาคม ๒๕๑๑

เพื่อนเกิดแก่เจ็บตายทั้งหลาย ทั้งที่เป็นและมีได้เป็นสมาชิก
พ.ส.ล.*

โลกเราทุกวันนี้ กำลังตกหนักอยู่ในห้วงแห่งอันตรายจนถึง
กับจะต้องแก้ไขโดยวิธีที่ รบกันพลาถ แลกธรรมกันพลาถ, อย่าง
ไม่มีทางที่หลีกเลี่ยงได้. แต่เขาผู้ที่จะกำลังรบกันอยู่เหล่านั้น ไม่
เคยสำนึกถึงความจริงข้อนี้ หรืออาจจะถึงกับไม่ยอมรับฟังข้อ
เท็จจริงข้อนี้. นี่คืข้อที่อาตมานำมาปรับทุกข์, และเมื่อเป็น
อย่างนี้แล้ว พวกเราจะทำอย่างไรกันดี? นี่เป็นข้อที่อาตมานำมา
หารือ.

ที่นี่ แม้พวกพุทธบริษัทเรากันเอง บางคนอาจจะสงสัยว่า

* เรื่องนี้บรรยายในคราวประชุมใหญ่ พุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก เมื่อ ๑๕ เมษายน
๒๕๑๒ ที่ประเทศมาเลเซีย

ทำไมเราจะต้องทำตนเป็นเจ้านิเจ้าการ กับโลกส่วนรวมทั้งโลก? เราสนใจกันแต่เรื่องภายในของพุทธบริษัทเราเท่านั้น จะมีเป็น การถูกต้องกว่าหรือ?

ถ้ามีใครคิดเช่นนี้ อาตมาขอวิงวอนให้ทุกคน ระลึกถึง พุทธภาษิตที่ตรัสไว้ว่า **“ตถาคตเกิดขึ้นในโลก เพื่อความสุข และความเกื้อกูล แก่สัตว์โลกทั้งเทวดาและมนุษย์”** - (ภยเกรวสูตร มุ.ม. ๑๒/๓๗/๖), และที่ตรัสไว้อีกว่า **“การมี ระเบียบวินัย (ธรรม) ของตถาคตอยู่ในโลกนั้นคือความสุข ของโลก ทั้งเทวดาและมนุษย์”** - (จตุกก. ๒๑/๑๙๗/๑๖๐). ยิ่งกว่านั้นอีก เมื่อพระองค์จะทรงส่งพระสาวกชุดแรก ออกไป ประกาศพระศาสนา ก็ได้ทรงกำชับว่า **“เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริก ไป เพื่อประกาศพระบรมจรรย, เพื่อประโยชน์และความสุข แก่โลก ทั้งเทวดาและมนุษย์”** - (มหา. วิ. ๔/๓๙/๓๒) อีกเช่นเดียวกัน.

การที่พระองค์ตรัสถึง โลก ทั้งเทวดาและมนุษย์ อย่างซ้ำๆ ซากๆ เช่นนี้ ย่อมเป็นการแสดงว่าพระองค์ทรงมุ่งหวังประโยชน์ แก่ สากลโลก, แล้วยังทรงสั่งให้พวกเรากระทำทุกอย่าง เพื่อ สากลโลก, ด้วยกันเหมือนกัน. ข้อนี้ เท่ากับทรงฝากโลกไว้กับ พวกเรา, ทั้งโดยตรงและโดยปริยาย ดังนั้นแล้ว พวกเราจะมัวนึก ถึงกันแต่เรื่องภายในขอบเขตอันจำกัด อยู่แต่ในวงของพุทธบริษัท อย่างเดียว ได้อย่างไรกันเล่า? มันเป็นการสมควรแล้วที่เราจะต้อง อุทิศตนเป็นเหมือนเจ้านิเจ้าการ มองเรื่องของโลกทั้งโลก ให้ตรง ตามพระพุทธรประสงค์. อาตมาารู้สึกด้วยใจจริงว่า มันเป็นเรื่องที่ ควรนำมาปรึกษาหารือกัน ในที่ประชุมของพุทธบริษัท ซึ่งมี องค์การ พ.ส.ล. เป็นผู้นำ. ดังนั้น เราควรจะพิจารณากันถึงสภาพ ของโลกในปัจจุบันกันต่อไป.

โลกในสภาพปัจจุบัน

โลกในสภาพปัจจุบันนี้ เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปโดยไม่มีใครแย้ง ว่ากำลังตกอยู่ในวิกฤตการณ์อย่างหนัก โลกต่อความวินาศยิ่งขึ้นทุกที. ทั้งนี้ เนื่องมาจากการที่โลกตกเป็นทาสของวัตถุ หรือวัตถุนิยม, มากเกินไปนั่นเอง. โลกกำลังก้าวหน้าแต่ทางวัตถุ. โดยไม่มีความก้าวหน้าทางวิญญาณ (spiritual) เอาเสียเลย, มีแต่จะตกต่ำหรือถอยหลังไปเสียอีก. โลกกำลังหลงไหลในความสุขทางเนื้อหนัง, กำลัง หันหลังให้ธรรม, หันหลังให้ศาสนา, หันหลังให้พระเจ้า, จนกระทั่งไม่ให้ความสำคัญแก่สิ่งเหล่านี้เลย. คนในโลกกำลังคิดว่าเขาสามารถจะจัดโลกให้มีสันติภาพได้ โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องหรือพึ่งพาอาศัยสิ่งทั้งสามนั้น. โลกยิ่งก้าวหน้าในทางความเห็นแก่ตัวจัด ควบคู่ไปกับความก้าวหน้าทางวัตถุที่วิ้งจัด จนเราให้เชื่อมั่นว่า โลกยุคปรมาณูและอวกาศ.

ความก้าวหน้าทางวัตถุของโลกในลักษณะนี้ ต้องถูกควบคุมด้วยความก้าวหน้าทางวิญญาณ ตามแบบของธรรมหรือของพระเจ้า ที่ทัดเทียมพอดีกัน เสมอไป, มิฉะนั้นแล้วความก้าวหน้า นั้น จะเป็นการก้าวหน้าที่นำโลกไปสู่หายนะ, หรือถึงกับเปลี่ยนแปลงโลกนี้ ให้กลายเป็นนรกไปเสียเอง. ความก้าวหน้าทางวัตถุของโลกสมัยนี้ กำลังนำมาซึ่งผลร้ายหลายประการ. คือ :-

(๑) ทำให้คนในโลก ค่อยๆ กลายเป็นคนเห็นแก่ตัวจัด, เป็นความเห็นแก่ตัวแปลกๆ ใหม่ๆ ซึ่งกำลังนำความชั่วร้ายใหม่ๆ มาอีกมากมาย หลายสิบชนิด อย่างไม่เคยมีมาก่อน, ซึ่งทุกคนอาจทราบได้ดี จากสถิติต่างๆ ที่กำลังแสดงกันอยู่ทั่วไปในทุกประเทศ ที่มีความก้าวหน้าจัด.

(๒) ทำให้คนมีจิตใจเสื่อมศีลธรรมทางเพศ จนกล้าแก้ไขหลักจริยธรรม หรือจริยศาสตร์ทางเพศ ที่ได้บัญญัติไว้แล้ว เพื่อความสะดวก และควมมีสันติสุขของสังคม. สิ่งลามกอนาจารกลายเป็น “ศิลปะ” ซึ่งเป็นที่รับรอง และแพร่หลายตำตาเยาวชนอนุชน จนเขาเหล่านั้นไม่อาจจะทราบความแตกต่างระหว่างศิลปะและสิ่งลามกอนาจาร; สืบต่าขึ้นมาในโลก ด้วยการบูชาความสุขทางเนื้อหนัง แทนพระเจ้า หรือธรรม.

(๓) ทำให้เกิดการล้น หรือเฟ้อ ที่ไม่สมดุลแก่กัน ในหลายๆทาง จนเกิดปัญหาหนักและยุ่งยากในทางวัตถุนั้นเอง, เช่นการต้องคุมกำเนิด, การต้องเอาสินค้าไปทิ้งหรือทำลาย, โดยจะแจกจ่ายแก่คนยากจนก็ไม่ได้, เพื่อรักษาระดับของราคา, การไม่มีที่ขายสินค้า หรือการไม่มีที่อยู่อาศัย : มีปัญหาที่แปลกใหม่ จนต้องแสวงหาเมืองขึ้น หรือดินแดนภายใต้อิทธิพล อย่างไม่มีที่สิ้นสุด.

(๔) ทำให้โลกกลายเป็นโลกของวัตถุนิยม หนักขึ้นๆ กระทั่งมี dialectic materialism ขึ้นมากมายหลายแขนง ซึ่งล้วนแต่ทำให้คนเป็นทาสของวัตถุ บูชาวัตถุแทนพระเจ้ากันทั่วไปทั้งโลก, ทำลายศาสนาให้สูญสิ้นไปโดยไม่รู้สึกรู้สึ เหลืออยู่แต่เปลือกของศาสนา.

(๕) ทำให้คนสมัยใหม่ หันหลังให้ธรรม หันหลังให้ศาสนา หันหลังให้พระเจ้า, จนกระทั่งสิ่งเหล่านั้นเหลืออยู่แต่ในรูปของพิธีรีตอง สำหรับประดับเกียรติของผู้บูชาวัตถุ หรือความสุขทางเนื้อหนังนั่นเอง.

(๖) ทำให้เกิดความผิดปกติ ความไม่สมประกอบ หรือความไม่สมดุลขึ้นในตัวมนุษย์ ระหว่างร่างกายกับจิตใจ จนกลายเป็นเครื่องคนครึ่งปีศาจ. แทนที่มนุษย์จะเป็นบุตรของพระเจ้า

เหมือนแต่โบราณกาล ก็มากลายเป็นลูกของสิงทะโมนไปเสียหมด.

(๗) ทำให้เกิดการแข่งขันแย่งชิงทวีขึ้นโดยเร็วในหมู่มนุษย์ในนามอันไพเราะที่เรียกกันว่า “สงครามเพื่อสันติภาพหรือความเป็นธรรม” อันไม่รู้จักสิ้นจักสุด.

เท่าที่นำมากล่าวนี้ ก็เป็นการเพียงพอแล้ว ที่เราอาจจะสรุปความได้ว่า ความก้าวหน้าทางวัตถุโดยปราศจากการควบคุมของความก้าวหน้าทางวิญญาณ นั้นคือมูลเหตุแห่งวิกฤตกาลอันถาวรของโลกนั่นเอง. สิ่งนี้เป็นสิ่งที่พระเจ้าส่งมาในรูปของชาตาน, เพื่อเป็นของขวัญสำหรับมนุษย์ที่บูชาวัตถุเหนือพระเจ้า. หรือบูชาพระเจ้ากันแต่ปาก.

สำหรับสิ่งที่เรียกกันว่า ชาตาน นั้น ควรจะเข้าใจกันเสียให้ถูกต้อง โดยถือกันว่า เป็น อนุภาคของพระธรรมหรือของพระเจ้า ที่ถูกทำให้เกิดขึ้นหรือถูกส่งมา เพื่อประโยชน์แก่การทดสอบของมนุษย์, เพื่อเป็นทั้งบทเรียนพร้อมทั้งการสอบไล่แก่นมนุษย์ เพื่อลงโทษมนุษย์, เพื่อลงมนุษย์ให้กลับตัวโดยวิธีทรมาณ, เพื่อพัฒนามนุษย์ที่ดื้อด้านให้ก้าวไปในทางที่พระเจ้าต้องการ. โดยวิธีที่สาสมกันกับความปลิ้นปล้อนของมนุษย์เอง. เราควรจะเข้าใจชาตานกันเช่นที่กล่าวนี้ สำหรับมนุษย์แห่งยุคอวกาสนี้, แทนที่จะเข้าใจอย่างลูกเด็กๆ ที่มักจะเข้าใจกันว่าเป็นปีศาจ ที่มาหลอกมนุษย์เล่นสนุกๆ โดยไร้เหตุผลหรือความมุ่งหมายของผู้ใด. อาตมาจะได้กล่าวถึงเรื่องนี้อีกโดยละเอียดข้างหน้า.

บัดนี้ มนุษย์กำลังทำสงครามกับพระเจ้าเสียเอง โดยผ่านทางชาตานที่พระเจ้าส่งมาเพื่อทดสอบมนุษย์แห่งวัตถุนิยม. เมื่อ

เป็นเช่นนั้นแล้วองค์การโลกต่างๆ ซึ่งตั้งขึ้นโดยมนุษย์ ที่เป็นเพียง
คู่สงครามฝ่ายหนึ่งฝ่ายเดียวนั้น จะแก้ปัญหาสงครามนี้ได้
อย่างไรกัน. การกระทำนั้น ย่อมเป็นเพียงการละเมอเพื่อฝันอย่าง
ไม่รู้สึกรู้สิดู, และจะเป็นการละเมอมากสักเท่าไร ท่านทั้งหลายย่อม
จะคำนวณดูได้ด้วยตนเองแล้ว.

อาตมาขอยืนยันอย่างซ้ำๆ ซากๆ ต่อท่านทั้งหลายว่า **มนุษย์
กำลังทำสงครามกับพระเจ้า.** และกำลังตั้งหน้าตั้งตาทำอย่าง
ไม่มีหวังว่าจะสิ้นสุดลงได้ ก่อนแต่จะได้รับความพินาศกันสักคราว
หนึ่งก่อน. ขอยืนยันของอาตมามีดังต่อไปนี้ :-

**มนุษย์กำลังแสวงหาวัตถุ และมีไว้ในครอบครอง เกิน
กว่าที่พระเจ้าต้องการให้มีเท่าที่จำเป็น** โดยประณามพระเจ้า
ให้กลายเป็นคนครีครวระล่ำสั่นไป. นี่เป็นการทำสงครามกับ
พระเจ้า.

มนุษย์กำลังยืนยันจะยึดมั่นในลัทธิ **“ฟันต่อฟัน-ดาต่อ
ดา”** สืบต่อไป โดยไม่เอื้อเฟื้อต่อคำสอนที่ว่า **“ถ้าเขาตบแก้มขวา
ให้เขาตบแก้มซ้ายด้วย, ถ้าเขาขโมยเสื้อไปก็จงเอาผ้าห่มตามไป
ให้ด้วย!”** นี่ก็เป็นการทำสงครามกับพระเจ้า.

มนุษย์บูชาความสุขทางเนื้อหนัง ยิ่งกว่าบูชาพระเจ้า,
หรือถึงกับไม่ยอมบูชาพระเจ้าเอาเสียเลย, แม้ นี่ก็เป็นการทำ
สงครามกับพระเจ้า.

ธรรมชาติ หรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติทุกชนิดเป็นของ
พระเจ้า, **มนุษย์ก็ปล้นเอาของธรรมชาติ หรือของพระเจ้ามา
เป็น “ของกู”,** แผ่นดินของกู, เงินทองของกู, ลูกเมียของกู, อะไรๆ
ก็ของกู, แม้ นี่ ก็เป็นการทำสงครามกับพระเจ้า อย่างโจ่งปล้น
สะดม

มนุษย์มี “ประชาธิปไตย” ในการบูชาความสุขทางวัตถุอย่างพร้อมเพรียงกัน ชนิดที่ไม่มี ความพร้อมเพรียงชนิดไหนเท่า. นั่นก็คือการพร้อมเพรียงกันทำสงครามกับพระเจ้า เพื่อให้ตนได้มีความสมบูรณ์ด้วยความสุขทางเนื้อหนัง, ส่วนในเรื่องที่จะต้องพร้อมเพรียงกันเพื่อยุติสงคราม หรือเพื่อไม่ตกหลุมพรางของซาตาน ก็พร้อมเพรียงกันไม่ได้, มีแต่เกี่ยงงอน ชัดแย้งกันตลอดเวลาประชุม.

สรุปความว่า มนุษย์ในทุกวันนี้ ทำสงครามกับพระเจ้า. กำลังเอาชนะพระเจ้า เพื่อให้ตัวเองได้ทำอะไรตามชอบใจตัวตามความเห็นแก่ตัว ตามกิเลสของตัว, โดยยกเอากิเลสนั้นขึ้นเป็นพระเจ้า เสียเอง. ข้อนี้เท่ากับการตั้งตัวเอง เป็นพระเจ้า, โดยการทำสงครามกับพระเจ้าตามที่มีอยู่ในบทบัญญัติทางศาสนา. เขาไม่เข้าใจพระเจ้าในบทบัญญัติของศาสนาอย่างถูกต้อง จนถึงกับมอมชีวิตกับพระเจ้าจริง จึงได้สร้างพระองค์ปลอมขึ้นตามที่ตนจะถูกลวงด้วยซาตานอย่างไร พระเจ้ากิเลสของเขา ก็คือตัวเขาเอง กำลังเหยียบย่ำบทบัญญัติทางศาสนา ที่ได้ตราไว้โดยพระเจ้าที่แท้จริง. นั่นคือการทำสงครามกับพระเจ้า ของมนุษย์แห่งยุคปัจจุบันนี้.

จากผลของการสำรวจดูโลกในสภาพปัจจุบันอย่างทั่วถึงนี้ เราได้พบข้อเท็จจริงอันมีความสำคัญที่สุดว่า โลกแห่งวัตถุนิยม กำลังเจริญด้วย วัฒนธรรมทางวัตถุ อย่างกะความเจริญของโรคระบาด. วัฒนธรรมฝ่ายวัตถุ กำลังท่วมท้น วัฒนธรรมฝ่ายวิญญาณ ในลักษณะที่กำลังทำโลกนี้ให้กลายเป็นเมืองนรก. ดังนั้นเราต้องเร่งมือกันช่วยโลก ให้กลับมีธรรม, หรือมีวัฒนธรรมฝ่ายวิญญาณกันโดยเร็วที่สุด. เราต้องแลกธรรมกันในระหว่าง

ประเทศ แม้ที่กำลังเป็นคู่สงครามต่อกันอยู่ในเวลานี้. ประเทศคู่สงครามเวลานี้ ก็มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกัน หากแต่เป็นวัฒนธรรมฝ่ายวัตถุไปเสียทั้งนั้น จึงไม่สามารถทำความเข้าใจอันดีต่อกัน ในการยุติสงคราม.

เมื่อมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมฝ่ายวิญญาณกันอย่างถูกต้องและเพียงพอแล้ว ก็มีความรู้ ธรรม หรือ “พระคำของพระเจ้า” อย่างเพียงพอ. เมื่อรู้ธรรมเพียงพอ สงครามก็จะกลายเป็นของน่าขยะแขยง หรือน่าละอาย แก่ทุกฝ่าย. ทุกฝ่ายจะทำความตกลงกันได้ โดยไม่ต้องเสียเวลาไป ในการกระทำการที่เด็กทารกกำลังกระทำกันอยู่. นั่นคือการที่ประเดี้ยวก็ดีกัน ประเดี้ยวก็โกรธกัน ประเดี้ยวก็ดีกันอีก อย่างไม่มีที่สิ้นสุด นั่นเอง. อาตมาขอวิงวอนให้ทุกคนยอมสละเวลา ทำความสนใจในสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม” กันต่อไป, โดยรีบด่วน.

ธรรม คือ พระเจ้า

สิ่งที่เรียกว่า “ธรรม” สำหรับทำการแลกเปลี่ยนกันนั้น อาตมาเล็งถึงสิ่งที่จะเรียกกันง่าย ๆ ในสมัยนี้ว่า “วัฒนธรรมทางฝ่ายวิญญาณ” หรือ Spiritual Culture สิ่งนี้ได้แก่หลักแห่งสัจธรรม อันเกี่ยวกับสันติภาพทั้งส่วนบุคคลหรือส่วนสังคม และเป็นหัวใจของศาสนา ทุกศาสนาในโลก นั่นเอง. หากแต่คำว่าธรรมนี้ยังมีความหมายกว้างขวางอีกหลายแง่หลายมุม ซึ่งล้วนแต่ต้องนำมาทำความเข้าใจกันทั้งนั้น.

อาจจะมิผู้แย้งเสียตั้งแต่ที่แรกว่า สิ่งทีเรียกว่า วัฒนธรรมฝ่ายวิญญาณตามแบบของศาสนาต่างๆ นั้น มีคณะมิชชันนารี

ของแต่ละศาสนา ทำการเผยแพร่กันเป็นประจำอยู่แล้วอย่างแพร่หลายทั่วโลก, ทำไมเราจะต้องเข้าเกี่ยวข้องกับงานนี้ด้วยอีกเล่า?

อาตมาขอตอบว่า การกระทำเช่นนั้นยังไม่เพียงพอถึงขนาด
 ที่จะช่วยโลกได้. มิหนำซ้ำในบางกรณี ยังเป็นการเผยแพร่อันผิด
 จากวัตถุประสงค์ ของสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม” หรือพระเจ้าไปเสีย
 อีก. มิชชั่นนารีบางคนะ เผยแพร่ ความแตกสามัคคีระหว่าง
 ศาสนา, สร้างความเกลียดชังระหว่างศาสนาขึ้นมาใหม่ อย่างไม่
 ตรงตามประสงค์แห่งพระศาสนาของตน ที่ ประสงค์ให้รักผู้อื่น
 อย่างเอาชีวิตของตนเองเป็นเดิมพันทีเดียว. พระศาสดาของ
 แต่ละศาสนามุ่งทำประโยชน์ แก่โลกทั้งโลกเป็นส่วนรวม, แต่
 มิชชั่นนารีทำเพื่อคณะของตัวเอง เป็นคณะๆ ไป. สรุปความว่า งาน
 มิชชั่นนารีชนิดนี้ ยังไม่ถึงขนาดที่จะเรียกได้ว่า “งานเผยแพร่
 วัฒนธรรมทางวิญญาณระหว่างชาติของสากลโลก”. ความ
 ผิดพลาดอันนี้ ทำให้มนุษย์ร่วมมือกันไม่ได้ แม้แต่ในวงของผู้ที่
 อยู่ในศาสนาเดียวกัน. ความแตกแยกมีอย่างรุนแรง ในวงศาสนา
 เดียวกัน จนทะเลาะวิวาทกันให้ขาดานดู. เมื่อเป็นเช่นนี้เสียแล้ว
 จะเป็นผู้ทำความเข้าใจอันดีระหว่างชาตินั้น ยังไม่มีผู้ทางที่จะเป็น
 ไปได้.

เพื่อการจัดเสียซึ่ง สิ่งอันเป็นเสนียดของโลก ข้อนี้ เราจะ
ต้องทำความเข้าใจ ในสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม” กันให้ถูกต้องจริงๆ.
อาตมาขอร้องให้สนใจกันอย่างครบถ้วนหรือเพียงพอในประเด็น
ต่างๆ ดังต่อไปนี้ :

(๑) ธรรม เป็นสิ่งเดียวกันกับสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้า. เราอาจ

จะแจ้งข้อเท็จจริงออกไปได้ดังนี้ คือ :-

ก. ตัวธรรมชาติ หรือปรากฏการณ์แห่งธรรมชาติทั้งมวล นั้นคือ กายของพระเจ้า (Physical body of God).

ข. กฎธรรมชาติอันใหญ่ยิ่งและเฉียบขาด นั้นคือ จิตของพระเจ้า (Spiritual body of God).

ค. หน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ นั้นคือ ข้อเรียกร้องของพระเจ้า (Demand of God).

ง. ผลที่มนุษย์ได้รับจากการทำหน้าที่ของตน นั้นคือ สิ่งที่พระเจ้าโปรดประทานอำนวยให้ (Supply of God).

พระเจ้าในลักษณะเช่นนี้เป็นสิ่งเดียวกัน กับสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม” ในพระพุทธศาสนา. ธรรมหรือพระเจ้าในลักษณะนี้ ต้องเป็นของสากล, จะเป็นของศาสนาไหนโดยเฉพาะไม่ได้. ถ้าเกิดเป็นของศาสนาไหนขึ้นมาโดยเฉพาะแล้ว ต้องเป็นพระเจ้าแท้ หรือ ธรรมแท้, คือไม่สามารถจะช่วยเหลือโลกได้ เพราะเป็นผู้ทำความแตกแยกเสียเอง. การที่พุทธบริษัทเรียกสิ่งนี้ว่า “ธรรม” ในขณะที่เดียวกันกับที่เพื่อนมนุษย์เหล่าอื่นเรียกสิ่งนี้ว่า “พระเจ้า” นั้น ไม่เป็นของแปลกอะไร, และไม่ทำสิ่งนั้นให้กลายเป็นคนละอย่างไปได้เลย.

(๒) ธรรม ในพุทธศาสนา. เมื่อกล่าวตามหลักแห่งพุทธศาสนา คำว่า “ธมฺม” ในภาษาบาลี ย่อมเล็งถึง ของทุกสิ่งทุกอย่างโดยไม่เว้นอะไร, และแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ :-

ก. ตัวธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ตามธรรมชาติทั้งหมด เรียกว่า สภาวธัมม.

ข. กฎของธรรมชาติทั้งหมด เรียกว่า สัจจธัมม.

ค. หน้าที่ของมนุษย์ตามกฎหมายของธรรมชาติ เรียกว่า ปฏิ-
ปัตติธัมม์.

ง. ผลที่ได้รับจากการทำหน้าที่ เรียกว่า วิปากธัมม์.

ทั้ง ๔ ประเภทนี้ รวมเรียกด้วยคำเพียงคำเดียวว่า ธัมม์,
ในภาษาบาลี. ทั้ง ๔ ประเภทนี้ ล้วนแต่เป็นตัวธรรมชาติ หรือ
ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ ไม่เป็นของศาสนาไหน หรือขึ้นอยู่กับมนุษย์
ชาติพันธุ์ (race) ไหนเลย. หลักเกณฑ์เกี่ยวกับคำว่า “ธัมม์” นี้
เป็นสิ่งที่ใช้แก่ทุกคนในโลก ทั้งเทวดาและมนุษย์, แม้กระทั่งแก่
สัตว์เดรัจฉานโดยปริยาย. “ธัมม์” นี้ มีความหมายอย่างเดียวกัน
และทำหน้าที่ต่อมนุษย์อย่างเดียวกัน กับสิ่งที่เรียกว่า “พระเจ้า”.

(๓) ธรรม ของธรรมชาติ. ท่านจะเห็นได้เองแล้วว่า ธรรม
ใน ๔ ประเภท, หรือ ๔ ความหมาย, ดังที่กล่าวมาแล้วในข้อ
(๑) และ (๒) นั้น เป็น ตัวธรรมชาติของธรรมชาติ (nature of
nature). เป็นสมบัติของธรรมชาติ. เพราะฉะนั้น “ธรรม” จึงเป็น
ของกลางของสากลโลก, ไม่อาจแบ่งแยกเป็นของศาสนาไหนหรือ
มนุษย์พวกไหนโดยเฉพาะ ถ้ายังแบ่งแยกอยู่ ก็เป็นความโง่ของ
ผู้แบ่งแยกนั่นเอง; นั่นไม่ใช่ธรรมที่แท้จริง ที่สามารถช่วยโลกได้.
คณะมิชชันนารีของแต่ละศาสนายังทำการเผยแพร่ธรรม ไปใน
ลักษณะที่แบ่งแยกเป็นศาสนาของตนๆ. ยิ่งกว่านั้น ยังมีการ
ยกตนข่มผู้อื่น ว่าศาสนาของตนดีหรือถูกต้องแต่ฝ่ายเดียว. งาน
มิชชันนารีชนิดนี้ แม้จะทำกันให้เต็มโลก ก็ไม่มีทางที่จะช่วยโลก
ให้รอดได้, เพราะยังไม่ถึงขนาดมาตรฐานที่เรียกว่า “ธรรม” หรือ
“พระเจ้า” ไปได้เลย.

(๔) ธรรม คือ ทุกสิ่ง ธรรมคือ “ทุกสิ่ง” ไม่ยกเว้นสิ่งใด แม้แต่สิ่งที่เราเรียกกันว่า ซาตาน หรือ มาร ตามที่พุทธบริษัท เรียก. มีผู้พูดกันทั่วไปว่าซาตานนั้น เป็นข้าศึก หรือคู่ปรับกันกับพระเจ้า. การพูดเช่นนั้น เป็นการทำลายค่าของพระเจ้าลงไป จนหมดสิ้น โดยผู้ที่อ้างตัวว่านับถือพระเจ้านั่นเอง. การกล่าวเช่นนั้นย่อมหมายความว่าพระเจ้านั้นใช้ “สิ่งทุกสิ่ง”, คือ ยังมีบางสิ่งที่มีใช้พระเจ้า และอยู่นอกเหนืออำนาจของพระเจ้า, พระเจ้าเลยถูกลดระดับลงมาเป็นคู่แข่งกับความชั่วหรือซาตาน, ข้อนี้เหมือนกับคนที่รู้จักแต่ความดีกับความชั่ว, ไม่รู้จักสิ่งที่อยู่เหนือความดีความชั่ว. เขาไม่รู้จักรวมสิ่งทั้งสาม คือความดี ความชั่ว ความอยู่เหนือความดีและความชั่วเข้าด้วยกัน เพื่อเป็น “สิ่งทุกสิ่ง” (all thing) จริงๆ. เขาได้ทำให้พระเจ้า หรือธรรม เป็นสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ (perfect). เมื่อไม่สมบูรณ์ ก็เป็นพระเจ้าที่ยิ่งใหญ่หรือแท้จริงไปไม่ได้.

ซาตานนั้น คือ อนุภาคของพระเจ้า ส่วนที่มีไว้เพื่อการทดสอบ หรือลองดีกับ มนุษย์ผู้กล้าลองดีกับพระเจ้า. ซาตานจึงคือบทเรียน และข้อสอบไล่พร้อมกันไปในตัว ที่พระเจ้าจัดขึ้นหรือส่งมา เพื่อทดสอบคนของพระองค์บางคน ในบางโอกาส บางกรณี. ข้อนี้ เพื่อการคัดเลือก หรือ “กลั่นกรอง” มนุษย์ ไปเป็นคนของพระเจ้าโดยถาวร. ดังนั้น ซาตานหรือมาร จึงสามารถหรือกล้าทำการทดสอบ แม้แก่บุคคลเช่นพระเยซูคริสต์ หรือพระพุทธรูปเจ้า ทั้งก่อนแต่เป็นพระศาสดา และเป็นพระศาสดาแล้ว. แต่ซาตานไม่กล้า หรือไม่จำเป็นที่จะทำการทดสอบต่อพระเจ้าเอง. เพราะฉะนั้น เมื่อกล่าวอย่างตรงไปตรงมาก็ต้องกล่าวว่า ซาตานก็คือธรรม หรือพระเจ้าส่วนหนึ่ง ซึ่งกำลังอยู่ในรูปของการสอบไล่

มนุษย์ หรือ ลองดี กับมนุษย์ผู้กล้าลองดีต่อธรรมะหรือพระเจ้า ดังที่กล่าวมาแล้ว.

ชาตानในปัจจุบันนี้ กำลังอยู่ในรูปของสงครามที่กำลังระบาตอยู่ทั่วไปทั้งโลก. สงครามกำลังเป็นวิกฤตการณ์เรื้อรังของโลกมาเรื่อยๆ ไม่มีทีท่าว่าจะสิ้นสุด. ใครๆ ก็พากันมองในแง่ที่ว่า มันอยู่นอกเหนืออำนาจหรือความสามารถขององค์การโลกต่างๆ ของมนุษย์อย่างไม่มีปัญหา. ทั้งนี้ เพราะว่า **สงครามนั้นคือการลองดีระหว่างมนุษย์กับอิทธิพลของพระเจ้า หรือของธรรม ที่ส่งออกมาในรูปของชาตาน** เพื่อการทดสอบมนุษย์, คัดเลือกมนุษย์, หรือลงโทษมนุษย์ พร้อมกันไปในตัว. เราจะเอาชนะสงครามได้ แต่โดยวิธีเดียวเท่านั้น. นั่นคือ **การมีธรรม หรือพระเจ้า ที่แท้จริง ให้ถูกต้องกันเสียที.**

นี่แหละคือข้อที่อาตมากล่าวว่า โลกตกอยู่ในสถานะคับขันถึงขนาดที่จะต้อง “รบกันพลาญ แลกธรรมกันพลาญ” อย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง. เราจะต้องทำเช่นนั้นกันเรื่อยไป จนกว่าคู่สงครามทุกฝ่ายจะมีธรรมที่แท้จริง อย่างเพียงพอกันเสียที ถ้าขึ้นกระทำแก่กัน อย่าง “ฟันต่อฟัน, ตาต่อตา” สืบไปแล้ว โลกนี้ก็จะมิมีชาตานที่แยกตัวมาจากพระเจ้า เพิ่มเติมมากยิ่งขึ้นไปอีก จนมีชาตานเต็มไปทั้งโลกอย่างแน่นอน. วิธีการ “ฟันต่อฟัน, ตาต่อตา” นั้น มีไว้สำหรับพระเจ้าใช้แก่มนุษย์แต่ฝ่ายเดียวเท่านั้น. มนุษย์ไม่มีทางที่จะใช้วิธีการนี้เลย.

(๕) ธรรม คือ สิ่งที่กำลังไม่ได้รับความเป็นธรรม. ในโลกปัจจุบันนี้ ธรรมหรือพระเจ้า กำลังถูกเหยียบย่ำ โดยน้ำมือของมนุษย์ที่กำลังบูชาวัดตุ. กำลังเป็นสิ่งที่ถูกกลบเกลื่อนให้ลับไป

โดยมนุษย์ผู้เห็นแก่ตัว และต้องการจะตามใจกิเลสของตัว, แต่กำลังร้องให้พระเจ้าช่วย. เมื่อเขาต้องการจะตามใจตัว เขามองตัวเองเป็นพระเจ้าเสียเอง. เมื่อมีวิกฤตการณ์เกิดขึ้น เขาเรียกหาพระเจ้าอีกองค์หนึ่ง ในความละเมอเพ้อฝัน, ซึ่งได้แก่พระเจ้าองค์ที่เขาเหยียบย่ำและกลบเกลื่อนอยู่นั่นเอง. นี่คือการไม่เป็นที่รักหรือความอยู่ดีธรรมอย่างยิ่ง ที่สิ่งที่เรียกว่าพระเจ้า กำลังได้รับจากมนุษย์. ข้อนี้เอง ได้ทำให้พระเจ้าเปิดเผยการลงโทษกับมนุษย์ โดยทำให้ลัทธิวัตถุนิยม ที่บูชาความสุขทางเนื้อหนัง เกิดขึ้นและเจริญขึ้น เต็มโลกทั่วไปหมด.

ลัทธิวัตถุนิยม ได้เป็นชนวนให้เกิดการแย่งชิงระหว่างชาติที่เราเรียกกันว่า สงคราม, ถึงขนาดที่เป็นวิกฤตการณ์ถาวร ยืดเยื้อเรื่อยเรื่อยเหลือความสามารถขององค์การโลกทุกชนิดจะระงับได้ดังที่ทุกคนได้เห็นกันอยู่แล้วในบัดนี้. นี่แหละคือการกระทำและผลงานของชาตานิคม ที่กระทำหน้าที่ของตนได้อย่างดีที่สุดในการรับใช้พระเจ้า เพื่อการทดสอบมนุษย์และลงโทษมนุษย์ผู้สอเล่สกปรก พร้อมกันไปในตัว. ดังนั้น เพื่อการที่มนุษย์เราจะเปลี่ยนกลับไปเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้า จนได้รับสันติภาพที่แท้จริงเป็นรางวัลนั้น เราจะต้องมองลงไปยังสิ่งที่เรียกว่าวัตถุนิยม หรือ “วัฒนธรรมทางวัตถุ” ที่เรากำลังบูชากันยิ่งกว่าเจ้านั่นเอง ว่าเป็นสิ่งที่ตั้งขวางกั้นกันอยู่ ระหว่างเรากับพระเจ้า. ทำให้เราเกลียดพระเจ้าที่แท้จริง และตั้งตัวเอง เป็นพระเจ้าเสียเอง.

เราจะต้องค้นให้พบว่า “วัฒนธรรมทางฝ่ายวิญญาณของพระเจ้า” หรือที่เรียกกันสั้นๆ เพียงพยางค์เดียวในที่นี้ว่า “ธรรม” นั้น ได้สูญหายไปไหนหมด. มนุษย์มีแต่แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางวัตถุ กันอย่างจริงจัง ไม่มีหยุด. การแลกเปลี่ยนนั้นกระทำ

กัน แม้กระทั่งระหว่างคู่สงครามที่กำลังรบกันอยู่แบบสงครามเย็น. ทำไม จึงไม่มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางวิญญาณ ตามแบบของพระเจ้ากันเสียเลย, ทั้งที่ในสนามรบนั้น ก็มีการเอ่ยชื่อพระเจ้ากันไม่หยุดหย่อน ตลอดเวลาที่มีความกลัว, เมื่อเป็นเช่นนี้ ผลที่ได้รับก็คือ ซาตานในรูปลักษณะของ “ปิศาจแห่งวัตถุนิยม” ได้ทำการมอมชาวโลกให้มึนเมา ในความสุขทางเนื้อหนังมากถึงกับกล้าเหยียบย่ำจริยธรรมอันดีงามของศาสนาแต่กาลก่อน ให้สูญสิ้นไป. ข้อนี้ ได้ทำให้มนุษย์จำต้องรับเอา “สงครามอันยืดเยื้อ” เป็นรางวัลในการกระทำเช่นนั้นจากพระเจ้า อย่างยุติธรรมแท้. ดังนั้น เราจะต้องชวนขวายกันต่อไป ในการที่จะรู้จัก และได้มีวัฒนธรรมทางวิญญาณอันแท้จริง เพื่อผลรางวัลอันตรงกันข้ามจากที่แล้งมา.

วัฒนธรรมทางฝ่ายวิญญาณ

คำว่า “วัฒนธรรมทางฝ่ายวิญญาณ” นี้ เป็นคำที่อาจจะตีความหมายได้แตกต่างกันอย่างไม่น่าเชื่อ. นักศึกษาตะวันตกกับตะวันออก ก็ตีความแตกต่างกันไปอย่างหนึ่งๆ แล้วแต่ว่าพวกไหนบูชาวัตถุมากน้อยกว่ากันอย่างไร. ผู้ศึกษาอย่างแผนใหม่กับแผนเก่า ก็จะตีความของคำๆ นี้ไปคนละทาง. ผู้รู้ศาสนาอย่างดี กับผู้รู้ศาสนาอย่างเป็นพิธีรีตองก็จะยิ่งตีความแตกต่างกันไกลลิบ. นี่เป็นของธรรมดาที่สุดของการตีความหมายของคำพูดแต่ละคำ ซึ่งพอจะทราบกันได้อยู่แล้ว.

ยกตัวอย่างเช่น คำว่า สวรรค์. ชาวตะวันตกที่ถือศาสนาอย่างตะวันตก จะถือว่าเรื่องสวรรค์นี้เป็นเรื่องศาสนา เป็นที่อยู่

ของพระเจ้า ดังนั้นต้องเป็นเรื่องราวฝ่ายวิญญาณ, ไม่ใช่ฝ่ายวัตถุ. แต่พวกตะวันตก โดยเฉพาะพุทธบริษัทจะให้คำอธิบายไปอีกทางหนึ่ง ซึ่งเป็นการขัดแย้งกัน. เขาจะอธิบายว่า สวรรค์หมายถึงความสมบูรณ์ด้วยรสอร่อยทาง รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ชันเลิศ หรือเป็นของทิพย์, มันมีความสุขทางเนื้อหนัง, เป็นกามารมณ์ชั้นประณีตทางเนื้อหนัง ดังนั้นจึงต้องจัดเป็นเรื่องราววัตถุ (materialism) หาใช่เรื่องราวฝ่ายวิญญาณ (spiritual) ไม่. ต่อเมื่อเป็นเรื่องเหนือไปกว่านั้น คือ เอาชนะกามารมณ์ทุกชนิดได้, ไม่ว่าจะเป็นอย่างมนุษย์หรืออย่างสวรรค์, มีจิต สะอาด-สว่าง-สงบ จากสิ่งเหล่านั้น จึงจะถือว่าเป็นเรื่องราวฝ่ายวิญญาณ.

ผู้มีการศึกษาแผนใหม่ ซึ่งเป็นเรื่องวิทยาศาสตร์ทางวัตถุธาตุก็จะถือว่าสวรรค์ไม่ใช่วัตถุธาตุ, ต้องจัดเป็นเรื่องของวิญญาณ, ผู้มีการศึกษาแผนเก่า โดยเฉพาะฝ่ายตะวันตกจะอธิบายว่า สวรรค์เป็นเรื่องเกี่ยวกับนามธรรมก็จริง แต่หวังผลอย่างเดียวกับความเอร็ดอร่อยทางวัตถุ คือทางตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง, ดังนั้น ต้องจัดเป็นเรื่องราววัตถุ, หาใช่เรื่องราวฝ่ายวิญญาณไม่.

ผู้ถือศาสนาอย่างพิธีรีตอง ไม่มีปัญญาทางธรรมอันถูกต้องที่เราเรียกกันว่าพวกตาสีตาสา ยายมียายมา นั้นถือว่าสิ่งต่างๆ สูงสุดอยู่เพียงแค่วรรค์, นิพพานก็เป็นสวรรค์ชนิดหนึ่งด้วยเหมือนกัน, ดังนั้น สวรรค์ก็ถูกจัดเป็นเรื่องราวฝ่ายวิญญาณ. ส่วนพุทธบริษัทผู้คงแก่เรียนก็จะอธิบายไปในทำนองว่า สวรรค์ก็คือกามารมณ์ของมนุษย์กำลังสอง กำลังสาม หรือกำลังสิบ กำลังร้อยก็ตาม, เท่านั้นเอง, ดังนั้น จึงเป็นเรื่องที่เนื่องด้วยวัตถุ หรือเนื้อหนัง; จึงจัดเป็นเรื่องราววัตถุ. ส่วนเรื่องนิพพานนั้นเดินกันคนละทาง อยู่กันคนละระดับ, ไม่ใช่เรื่องเดียวกัน และไม่ใช่เรื่อง

ที่ขึ้นอยู่กับวัตถุหรือเนื้อหาหนึ่ง.

จากตัวอย่างนี้ เราจะเห็นได้ว่า พวกที่มีจิตใจอยู่ในระดับต่างๆ กัน ย่อมตีความหมายของคำๆ เดียวกัน ในลักษณะที่แตกต่างกัน ถึงกับสับสนกัน. ดังจะยกตัวอย่างอีกสักเรื่องหนึ่ง คือ ความหมายของสัญลักษณ์กางเขนในศาสนาคริสต์นิกาย, ตามที่อาตมาได้เคยประสบมา.

คริสตศาสนิกชนพวกหนึ่ง อธิบายว่า กางเขนเป็นสัญลักษณ์ของบันไดขึ้นสู่สวรรค์. นี่เห็นได้ว่า มีจิตใจอย่างวัตถุนิยมมุ่งความสุขในสวรรค์ ตามที่สอนกันไว้อย่างไร.

คริสตศาสนิกชนพวกหนึ่ง เคยอธิบายถึงกับว่า กางเขนเป็นสัญลักษณ์การแบ่งเขตแดนระหว่างมนุษย์กับสวรรค์ โดยถือเอาขีดอันขวางเป็นเส้นเขต. แม้อย่างนี้ก็ยังคงอยู่ใต้อิทธิพลของความรู้สึกฝ่ายวัตถุ.

คริสตศาสนิกชนพวกหนึ่ง อธิบายว่า **กางเขนคือสัญลักษณ์แห่งการเสียสละชีวิต เพื่อช่วยโลกให้รอดจากความเข้าใจผิดหรืออวิชชา.** นี่เป็นคำอธิบายที่ใครๆ อาจเข้าใจได้ทันทีว่า เป็นการถูกต้องแก่การที่จะเป็นเรื่องทางฝ่ายวิญญาณหรืออยู่เหนือความลุ่มหลงในวัตถุ.

สำหรับอาตมาเองนั้น รู้สึกว่า รูปกางเขน คือสัญลักษณ์แห่งการตัดเสียซึ่ง “ตัวกู” เส้นยืนของกางเขน เท่ากับตัวอักษร I (ไอ). เส้นขวาง คือการตัดตัว I (ไอ) หรือ “ตัวกู” นั้นเสีย ให้ปราศจาก I (ไอ) หรือ “ตัวกู” อันนับได้ว่าเป็นการกระทำอันประเสริฐที่สุดของพระเยซูคริสต์ที่สละชีวิตของตัวเอง เพื่อเห็นแก่ผู้อื่น.

หัวใจของศาสนาทุกศาสนาสอนให้ทำลายความเห็นแก่

ตัว (selfishness), ให้ทำลายความรู้สึกว่ามีตัวกูของกู (egoism), ให้ทำลายความรู้สึกที่เป็นไปในทำนองเข้าข้างตัว (egoistic idea) ด้วยกันทั้งนั้น. ดังนั้น ทางเซนก็คือสัญลักษณ์แห่งหัวใจของศาสนาทุกศาสนานั้นเอง. ศาสนิกที่ดี ของศาสนาไหนก็ตาม ต้องไม่มีตัวเป็นของตัวเอง, ถ้าจะมีตัวกันบ้าง ก็ต้องเป็นตัวของพระเจ้า, หรือของธรรม, หรือของธรรมชาติ, โดยไม่ทำตนเป็นโจรปล้นธรรมชาติ ดังที่กล่าวมาแล้ว.

นี่แหละ ขอให้พิจารณาเถิดว่า คำพูดคำเดียวกัน, หรือสัญลักษณ์อันเดียวกัน, ก็ยังอาจถูกตีความหมายได้ต่างกันหลายทาง หรือหลายระดับ แล้วแต่ความรู้สึก หรือความเข้าใจในสิ่งนั้น ของบุคคลนั้นๆ เป็นคนๆ ไป. ด้วยเหตุนี้แหละ อาตมาจึงขอให้ตั้งข้อสังเกตไว้ก่อนว่า สิ่งที่เราเรียกว่า “วัฒนธรรมทางฝ่ายวิญญาณ” นั้น มีการตีความที่แตกต่างกันไปหลายทาง อย่างไม่น่าเชื่อ คือถึงกับขัดแย้งกันทีเดียว.

บัดนี้ เราจำเป็นที่จะต้องให้คำจำกัดความ แก่คำๆ นี้ เพื่อความเข้าใจอันดีต่อกันในการที่จะทำการแลกเปลี่ยนสิ่งนี้แก่กัน, โดยถือเอาผลที่จะพึงได้ ในลักษณะที่ตรงกันข้ามกับวัตถุนิยม โดยประการทั้งปวง, ดังต่อไปนี้ :-

(๑) วัฒนธรรมทางวิญญาณ นั้น คือหนทาง หรือวิธีที่มนุษย์จะเข้าถึงธรรมหรือพระเจ้า. กล่าวโดยเฉพาะ ก็คือ วิธีที่มนุษย์จะทำกายของตน ให้เป็นส่วนหนึ่งของกายธรรม หรือกายพระเจ้า เสมอไป. นั่นคือการทำให้มนุษย์ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์ควรจะได้รับ.

(๒) วัฒนธรรมทางวิญญาณ คือสิ่งที่จะทำให้มนุษย์หมดปัญหาอันเกี่ยวกับชาตान ที่กำลังอยู่ในรูปของสงคราม อันเป็น

วิกฤตกาลถาวร ของโลกในปัจจุบัน. หรือในรูปอื่นๆ นานาชนิด.

(๓) วัฒนธรรมทางวิญญาณ คือวิธีการวิธีเดียว ที่สามารถ ระบุข้อขัดแย้งนานาชนิด ในหมู่มนุษย์นานาชาติ แห่งยุคปัจจุบัน. เช่นปัญหาการลดกำลังอาวุธไม่สำเร็จ เป็นต้น.

(๔) วัฒนธรรมทางวิญญาณ เป็นเหมือนยาฆ่าเชื้อของ สงครามในโลก ไม่ว่าจะเป็นสงครามลัทธิ, หรือสงครามเบ็ดเตล็ด เช่นปัญหาเรื่องดินแดนหรือประโยชน์ เป็นต้น.

(๕) วัฒนธรรมทางวิญญาณ จะทำโลกนี้ ให้ปราศจาก นายทุนและกรรมกร ให้คงมีอยู่แต่บิดากับบุตร.

(๖) วัฒนธรรมทางวิญญาณ มีวัตถุประสงค์ทำลายความ เห็นแก่ตัว ของคนทุกคนให้หมดไปจากโลก.

(๗) วัฒนธรรมทางวิญญาณ คือหนทางทางเดียวที่จะมี การกระทำอันถูกต้องทางวิญญาณ ของมนุษย์ทุกยุค ทุกสมัย ทุก เชื้อชาติ.

(๘) วัฒนธรรมทางวิญญาณ คือสิ่งที่ต้องเคียงคู่กันไปกับ วัฒนธรรมฝ่ายวัตถุ, เพื่อควบคุมความก้าวหน้ทางวัตถุ ของ มนุษย์มิให้เกิดเป็นพิษขึ้นมา.

เพียงเท่านั้น ก็น่าจะเป็นการเพียงพอแล้ว ที่เราจะรู้จักกันว่า วัฒนธรรมทางวิญญาณนั้น คือวัดขึ้นที่สามารถป้องกันพิษร้าย ทุกชนิด อันจะเกิดขึ้นแก่มนุษย์ จากการทำผิดต่อสิ่งแวดลอม หรือเกี่ยวข้อง เช่น พระเจ้า, ธรรม, ธรรมชาติ, มนุษย์ด้วยกัน เอง, วัตถุที่ประดิษฐ์ขึ้นด้วยการค้นคว้าในยุคอวกาศ ปริมาณ และ ฯลฯ.

เพื่อเข้าใจความแตกต่างระหว่าง วัฒนธรรมทางวัตถุ กับ

วัฒนธรรมทางวิญญาณให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เราอาจจะเทียบกันดูเป็น
คู่ๆ ได้ดังต่อไปนี้ :-

(๑) ดนตรีที่เรา ร้อง ยั่ว ยุ ตาม ไท้ คลับ ตาม บาร์ เป็น
วัฒนธรรมทางวัตถุ หรือทางเนื้อหนัง, ตรงกันข้าม ดนตรีที่ท่า
ความเย็นสงบ เช่นที่ได้รับเมื่อก้าวเข้าไปในโบสถ์ เป็นวัฒนธรรม
ทางวิญญาณ.

(๒) การเดินรำที่เรา ร้อง มีอาการเหมือนลิงถูกเยียนหรือ
ปีศาจมาเหล้า เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ, การเดินรำที่เยือกเย็น
ซดซ้อยเหมือนต้นสนต้องลม ทำจิตให้สงบลงไป นี่เป็นวัฒนธรรม
ทางวิญญาณ.

(๓) การกินอยู่หลับนอน เพื่อรสร้อยด้วยการบำรุงบำเรอ
อย่างฟุ่มเฟือยนี้ เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ, การกินอยู่หลับนอน
เพียงเพื่อสามารถทำงานของพระเจ้าหรือหน้าที่ของมนุษย์ ตาม
กฎธรรมชาติ นี่เป็นวัฒนธรรมทางวิญญาณ. กล่าวให้สั้นที่สุด
ก็กล่าวว่า การกินดีอยู่ดี เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ, การกินอยู่พอดี
นี่เป็นวัฒนธรรมทางวิญญาณ.

(๔) การสมรสเพื่อผลทางกามารมณ์ หรือความมั่นคงของ
วงศ์สกุลนี้ เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ, ส่วนการสมรสเพื่อสืบต่อ
การเดินทางของมนุษย์อย่าให้ขาดตอนลงได้จนกว่าจะเข้าถึง
พระเจ้า, หรือเพื่อมีการเข้าถึงพระเจ้า หรือบรมธรรมของมนุษย์
อยู่เสมอนั้น เป็นวัฒนธรรมทางวิญญาณ.

(๕) การอยากไปสวรรค์ ที่เต็มไปด้วยสี่สรรแสงเสียง
แพรวพราวนั้น เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ, การอยากไปสวรรค์ชนิด
ที่มีความหมายเป็นความสะอาด สว่าง สงบ, หรือที่สามารถสอน
ให้รู้จักเบื่อสี่สรรแสงเสียงอันแพรวพราวนั้นเสียโดยเร็ว นี่เป็น

วัฒนธรรมทางวิญญาณ.

(๖) ลัทธิการเมือง ที่มีเจตนารมณ์ในการดูดซับเอาประโยชน์ของผู้อื่น มาเป็นของตัวเองโดยวิธีเร่งลับแยบคายนั้นเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ. ส่วนลัทธิการเมือง ที่มุ่งสร้างสันติขึ้นในโลกโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ของตนเองนั้น, ถ้าหากเป็นสิ่งที่สืดยุ, นั้นเป็นวัฒนธรรมทางวิญญาณ.

(๗) การช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ด้อยพัฒนา เพื่อซื้อเขาเอา มาเป็นพรรคพวกของตัวเองนั้น เป็นการค้า, เป็นวัฒนธรรมฝ่ายวัตถุ. ส่วนการช่วยเหลืออย่างบริสุทธิ์ใจ และตรงตามความมุ่งหมายของธรรม หรือของพระเจ้า นั้นเป็นวัฒนธรรมทางวิญญาณ.

(๘) การศึกษาพระศาสนา หรือการบวชในพระศาสนา ก็ตาม เพื่อเป็นสะพานอาชีพ หรือสื่อประโยชน์ของตนในอนาคต นั้นเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ. ส่วนการศึกษาหรือการบวช เพื่อยกสถานะทางวิญญาณของตนให้สูงขึ้นตามแนวที่พระเจ้าได้วางไว้ นั้นเป็นวัฒนธรรมทางวิญญาณ.

(๙) การจัดพิมพ์พระคัมภีร์ของศาสนาให้แพร่หลายเพื่อประโยชน์แก่ความยิ่งใหญ่แห่งศาสนาของตนๆ นั้นเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ. ส่วนการกระทำเพื่อชี้ชวนให้มหาชนได้เข้าถึงธรรม หรือพระเจ้าจริงๆ นั้น เป็นวัฒนธรรมฝ่ายวิญญาณ.

(๑๐) การทำเพื่อนมนุษย์ให้ร่ำรวยและมัวเมาอยู่ในผลของประติษฐกรรมอันก้าวหน้า เพื่อแข่งกับเทวดาในสวรรค์นั้น เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ, ส่วนการกระทำเพื่อให้มนุษย์ได้รับสิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับจริงๆ คือ summum bonum ที่ถูกต้องตามแบบของพระเจ้า นั้นเป็นวัฒนธรรมฝ่ายวิญญาณ.

เท่าที่กล่าวมาพอเป็นตัวอย่างนี้ น่าจะเป็นการเพียงพอแล้ว สำหรับการที่จะทราบว่า “วัฒนธรรมทางวิญญาณ” ของพวก พุทธบริษัท ผู้มีความหนักในธรรม หรือพระเจ้านั้นมีอยู่ในลักษณะ เช่นไร.

ท่านทั้งหลายไม่ควรเข้าใจ ตามๆ กันไปในทำนองว่า ถ้า เป็นเรื่องทางศิลปะ, ทางวรรณคดี, ทางปรัชญา, จิตวิทยา ฯลฯ เหล่านี้แล้ว จะเป็นเรื่องทางวิญญาณไปเสียหมด. มันมีทั้งฝ่าย วัตถุ และฝ่ายวิญญาณ ครบทั้งสองทาง. หากแต่ว่าในสมัย ปัจจุบันนี้ สิ่งเหล่านี้ ได้ตกเป็นทาสของวัตถุ ถูกใช้เป็นเครื่องมือ แสวงวัตถุ หรือความก้าวหน้าทางวัตถุ ไปเสียหมดแล้ว, และไม่ เป็นวัฒนธรรมทางวิญญาณอีกต่อไป.

วัฒนธรรมทางวิญญาณนั้น มีความสำคัญอยู่ตรงที่ มุ่งหมายจะทำมนุษย์ให้มีความเต็มเปี่ยม (perfect) ทั้งทาง กายและทางจิต. นั่นคือมีความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง ทั้งทาง กายและทางจิต. วัฒนธรรมทางวิญญาณจะช่วยควบคุมมนุษย์ให้ มีความถูกต้องทางวิญญาณ, และพร้อมกันนั้นก็ช่วยควบคุม วัฒนธรรมทางวัตถุ ให้ช่วยสร้างความถูกต้องทางกาย ให้แก่ มนุษย์อย่างสมบูรณ์. มนุษย์จะไม่ต้องเป็นเหมือนต้นไม้ที่ดูแต่ไกล กิ่งงามดี แต่พอเข้าไปใกล้ ก็ปรากฏว่ากลวงเป็นโพรง, หรือมี ไฟไหม้อยู่ข้างใน อย่างน่าเวทนาสงสาร.

สิ่งที่เรียกว่า วัฒนธรรม หรือ culture นั้น คือตัวไถสำหรับ ไถนา. มันจะต้องถูกลากไปโดยวัว ๒ ตัว ซึ่งมีลักษณะเป็นตัวนำ ตัวหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวฉลาด เข้าใจคำสั่งของเจ้าของดี, และเป็น ตัวตาม คือไม่ฉลาด แต่มีเรี่ยวแรงดีอีกตัวหนึ่ง. เมื่อทั้งสองตัว

ทำงานอย่างประสานกันดีแล้ว ผลงานก็เป็นอันดีเลิศ. ข้อนี้เป็นฉันใด ชีวิตของมนุษย์ก็ควรจะถูกลากไป โดยวัฒนธรรมทั้งสองชนิด คือทั้งวัฒนธรรมฝ่ายวิญญาณและฝ่ายวัตถุ อย่างประสานกลมกลืนกันดี, และมีวัฒนธรรมฝ่ายวิญญาณเป็นฝ่ายนำ ให้วัฒนธรรมฝ่ายวัตถุเป็นฝ่ายตาม เสมอไป, ฉะนั้น.

เมื่อมองเห็นว่า วัฒนธรรมทางวิญญาณ เป็นสิ่งเดียวที่จะดับยุคเข็ญของโลกได้จริงดังนี้แล้ว เราควรจะได้นึกถึง วิธีการแลกเปลี่ยนกัน ในระหว่างชาติคู่สงครามสืบไปอีกสักเล็กน้อย เท่าที่เวลาเหลืออยู่.

การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางวิญญาณ

หลักธรรม ที่อยู่ในระดับที่เป็นหัวใจของศาสนาทุกศาสนา ย่อมตั้งอยู่ในฐานะเป็น “วัฒนธรรมทางวิญญาณ” ได้ด้วยกันทั้งนั้น. ดังนั้น ไม่ว่าผู้ใดจะนับถือศาสนาไหนย่อมเป็นผู้อยู่ในฐานะที่จะทำการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางวิญญาณได้ด้วยกันทุกคน.

ศาสนาแต่ละศาสนา แม้จะต่างกันโดยระเบียบปฏิบัติภายนอก แต่ก็มีคามมุ่งหมายภายในเหมือนกัน คือ การทำลายความรู้สึกที่เป็นการเห็นแก่ตัว เป็นขั้นแรก, และทำลายความรู้สึกว่ามีตัวเป็นของตัวเอง เป็นขั้นสุดท้าย. ใครจะมีตัวก็ได้ แต่ต้องเป็นตัวของธรรม, หรือตัวของธรรมชาติ, หรือของพระเจ้า, ไม่ใช่ของตัวเอง ซึ่งเป็นความเข้าใจผิด, หรือเป็นการสมมติ มากเกินไป. ดังนั้น ศาสนาทุกศาสนาเป็นศาสนาเดียวกันแท้. แต่มนุษย์ผู้ถือศาสนา ไม่ได้ถือกันในลักษณะเช่นนี้ เขาถือไปในลักษณะที่ต้อง

มีตัวฉัน และมีของฉัน ในลักษณะที่ดีกว่าของคนอื่น. ชื่อนี้นำไปสู่การแบ่งแยกเป็นพวกๆ เป็นศาสนาแต่ละศาสนาไป. เมื่อไรเราเข้าถึงหัวใจของศาสนาจริงๆ ก็ารู้สึกว่ามันเหมือนกัน จนถึงกับว่าใครจะถือศาสนาไหนก็ได้.

บัดนี้ โลกเราอยู่ในฐานะที่แบ่งแยกกันหมด โดยต่างฝ่ายต่างถือเอาประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลักสำคัญ, ไม่ได้ถือเอาหลักธรรมในศาสนาเป็นสิ่งที่สำคัญ, สงครามเกิดขึ้นได้แม้เพื่อศาสนานั้นเอง. **การพยายามแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมที่เป็นหัวใจของศาสนาจริงๆ เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับสันติภาพของมนุษย์ในปัจจุบัน, เราจะต้องรีบเร่งหาทางทำการแลกเปลี่ยนกันโดยเร็ว.**

เราต้องมีระบบวัฒนธรรมทางวิญญาณ ที่เหมาะสมกับโลกปัจจุบัน และเข้ากันได้กับหลักของศาสนาทุกศาสนา แม้ว่าดูภายนอกจะคล้ายกับว่าเดินกันคนละทาง, หรือต่างกันราวฟ้ากะดิน. ยิ่งกว่านั้น จะต้องเป็นระบบวัฒนธรรม ที่สามารถทำการแลกเปลี่ยนกันได้แม้ในสนามรบ. และยิ่งกว่านั้นอีกก็คือ ต้องเป็นระบบวัฒนธรรมที่เข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์ ซึ่งถือวัตถุธรรมตามธรรมชาติ เป็นหลักด้วย.

ข้อนี้ จะเป็นสิ่งง่ายตายที่สุด ถ้าหากว่า เราสามารถทำความเข้าใจกันได้ว่า สิ่งทั้งสาม คือ ธรรม ธรรมชาติ และพระเจ้า นั้นเป็นสิ่งๆ เดียวกัน.

อาจจะมีส่วนสงสัยว่า ธรรม นั้นเป็นนามธรรม (non-concrete). ธรรมชาตินั้นเป็นวัตถุ, ส่วนพระเจ้านั้นเป็นบุคคล, แล้วสิ่งทั้งสามนี้จะเป็นสิ่งเดียวกันได้อย่างไร.

อาตมาขอตอบว่า นั้นแหละคือความเข้าใจผิดต่อสิ่งทั้งสาม

นั้น ของบุคคลผู้มีความสงสัยเช่นนั้น. กฎธรรมชาติที่มนุษย์รู้จักกันน้อยเกินไปนั้นแหละ คือพระเจ้าซึ่งมักถูกกล่าวในลักษณะที่เป็นบุคคลาธิษฐาน (personification), ถ้ากล่าวอย่างธรรมดา-ธิษฐาน เราก็เรียกมันว่า ธรรม. ถ้าพูดกันตามภาษาวิทยาศาสตร์ มันก็คือกฎทางวิทยาศาสตร์. ดังนั้น ใครจะถือศาสนาที่มีพระเจ้างี้ตาม, ที่ไม่มีพระเจ้างี้ตาม, หรือไม่ถือศาสนาอะไรเลย หากแต่ถือกฎทางวิทยาศาสตร์ก็ตาม, นั่นเขากำลังถือหลักธรรมอันเดียวกันแท้.

พวกวัตถุนิยมชนิด dialectic materialist ไม่ถือศาสนาหรือพระเจ้า อย่างที่กับพวกอื่นถือกัน ถึงกระนั้นเขาก็ต้องยอมรับถือกฎทางวิทยาศาสตร์ หรือกฎธรรมชาติ และมีพระเจ้าหรือศาสนาไปตามแบบนั้น. เมื่อเขาปฏิเสธไม่ได้ในหลักเกณฑ์ ๔ อย่างอันเกี่ยวกับธรรมชาติ, กฎธรรมชาติ, หน้าที่ตามธรรมชาติ, และผลจากหน้าที่ตามธรรมชาติ, แล้วเขาก็ต้องมีพระเจ้าที่แท้จริง คือกฎของธรรมชาติ นั่นเอง. เมื่อเขามีปัญหาเรื่องการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เหมือนคนพวกอื่น เขาก็ต้องมีวิธีการแก้ปัญหานั้น ตามแบบของเขาด้วยเหมือนกัน. ด้วยเหตุตั้งนี้เอง ฝ่ายคอมมิวนิสต์ ก็มีวัฒนธรรมทางวิญญาณ เพื่อแลกเปลี่ยนกับพวกเสรีประชาธิปไตยบ้างเหมือนกัน. นั่นคือข้อที่ว่า จะใช้กฎธรรมชาติข้อไหนอย่างไร เพื่อแก้ปัญหาอันเกี่ยวกับความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เหล่านั้น.

ถ้าต่างฝ่ายต่างพยายามแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ อยู่เสมอๆ ก็จะเป็นผลดีกว่าการที่จะพูดใส่ร้ายกันอย่างไม่หยุดไม่หย่อน; ทั้งที่ตามความจริงแล้ว ทั้งสองฝ่ายก็มีกฎของธรรมชาติ เป็นพระเจ้าด้วยกันทั้งนั้น. มันผิดกันแต่เพียงแต่ที่

ฝ่ายหนึ่งเรียกว่าพระเจ้า แต่อีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่ากฎของธรรมชาติ หรือกฎทางวิทยาศาสตร์ ไปตามเดิมเท่านั้น. พวกวัตถุนิยม กับ พวกวิญญานนิยม ก็ยังมีพระเจ้าร่วมกันด้วยเหตุนี้, ผิดกันก็แต่เพียงชื่อ, และพวกนักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เจ็บบ ก็พลอยมีพระเจ้าองค์นี้ร่วมกันได้ด้วย. ดังนั้น เราอาจแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางวิญญานกันได้ แม้ในระหว่างพวกวัตถุนิยม, วิญญานนิยม, นักวิทยาศาสตร์, นักจิตตวิทยา และนักปรัชญา เป็นต้น. ในที่สุดทุกฝ่าย จะมีพระเจ้าร่วมกันเป็นองค์เดียว, แต่ภายใต้ชื่อที่ต่าง ๆ กันเท่านั้น.

วัฒนธรรมทางวิญญานอย่างอื่น ๆ ยังมีอีกมากมายหลายแขนง. ตัวอย่างเช่น ทุกคนมีปัญหาเรื่องการบังคับตัวเอง หรือจิตของตัวเองไม่ได้. ถ้าเขาต้องการผลดีในเรื่องนี้แล้ว หนทางอื่นไม่มีดีไปกว่า การแลกเปลี่ยนความรู้อันเกี่ยวกับวิธีการ เพื่อผลอันนี้ ในรูปของวัฒนธรรมทางวิญญาน อันเป็นของสากล, ดีกว่า ในรูปของศาสนา ซึ่งกำลังมีการแตกแยกเกลียดชังกัน หรือถึงกับยกเลิกไปเสียแล้วก็มี.

ฝรั่งหนุ่ม ๆ ที่ไปเที่ยวที่สวนโมกข์ มีถึง ๘๐% ที่ยืนยันหน้าเฉยตาเฉยว่าตัวเป็นผู้ไม่มีศาสนา ด้วยความภาคภูมิใจ. นี่แหละคือข้อที่มนุษย์กำลังไม่รู้จกสิ่งๆที่เรียกว่าศาสนาหรือพระเจ้า หรือแม้แต่คำว่าธรรม. แต่พอได้รับคำอธิบายเรื่อง ธรรมชาติ, กฎของธรรมชาติ, หน้าที่ตามกฎธรรมชาติ, และผลอันแน่นอนจากการทำหน้าที่นั้นแล้ว เขาก็กลับเป็นผู้ที่พอใจที่จะมีศาสนา หรือพระเจ้า อย่างแท้จริงขึ้นมาทันที. พอใจศึกษาเรื่อง อานาปานสติ ตามแบบพุทธศาสนาเพื่อผลคือการบังคับจิตใจของตนเองได้ตามปรารถนา. แต่ทางการทุกฝ่าย ไม่อนุญาตให้เขามีเวลามาก

พอที่จะอยู่ศึกษา หรือหัด “วัฒนธรรมทางวิญญาณ” แบบนี้ ให้แตกฉานได้, ต้องกลับไปเสีย ก่อนที่จะมีการแลกเปลี่ยน วัฒนธรรมทางวิญญาณข้อนี้กันได้อย่างสมบูรณ์.

ถ้ามนุษย์ในโลกนี้ บังคับตัวเองได้, นั่นก็คือบังคับกิเลสที่เป็นเหตุให้เกลียดชังศาสนา หรือเกลียดชังพระเจ้าได้. เขาเหล่านั้นจะมีศีลธรรมดี, มีเมตตา กรุณาอันบริสุทธิ์, รักผู้อื่นเท่ากับรักตัวเอง, และมีอะไรๆ ทุกอย่างตามที่ทางศาสนาต้องการ, วิธีการบังคับตัวเองได้ จึงเป็นวัฒนธรรมทางวิญญาณที่สากลที่สุด สำหรับทุกคนที่อยู่ในโลกที่กำลังมีแต่การเหย้ายวนของ ประดิษฐ์กรรมแผนใหม่ เพื่อความสุขทางเนื้อหนัง และเป็น ต้นตอของความเสื่อมศีลธรรม, สงคราม, และอื่นๆ อีกมาก. แม้ที่สุดแต่ปัญหาอันเนื่องด้วยการเกิดพวกฮิปปี้ขึ้นมาในโลก ก็รวมอยู่ในข้อนี้.

ต้นเงื่อนของวัฒนธรรมทางวิญญาณ สำหรับโลกสมัยนี้ คือ ปัญหาหรือคำถาม ที่ควรจะต้องตั้งขึ้นว่า :-

ลัทธิอัตถนิยม ทั้งแบบนายทุน และแบบกรรมกร เกิดขึ้นมาในโลกได้อย่างไร?

ทำไมเราจึงจะรักผู้อื่นเท่ากับรักตัว?

กรรมกรจะมองเห็นนายทุนเป็นบิดา และนายทุนจะมองเห็นกรรมกร เป็นบุตร ได้โดยวิธีใด?

ทำไมกรรมกรจึงไม่เชื่อกฎแห่งกรรม และยินดีรับผลกรรม ตามที่ตนได้ทำไว้อย่างไร?

ทำไมนายทุนจึงไม่เชื่อพระเจ้า ในข้อที่ว่า ควรแสวงหาและมีไว้เท่าที่จำเป็น เหลือออกนั้นใช้ไปในการสงเคราะห์ผู้อื่น เหมือนบิดามารดาสงเคราะห์บุตร?

ทำอย่างไร ทุกคนในโลกจะรู้สึก ว่า ทุกคนเป็นคนๆ เดียวกัน? หรืออย่างน้อยก็มาจากบิดามารดาคู่แรกในโลก เช่นอาดัมกับอีฟ คู่เดียวกัน? และ ปัญหาสุดท้ายว่า :

ทำอย่างไร มนุษย์จะไม่ถูกลวงด้วยซาตานอีกต่อไป? ปัญหาชนิดนี้เป็นปัญหาที่จะถกกันจริงๆ, หรือคุยกันเล่นๆ ก็ได้, แม้ในสนามรบซึ่งกำลังเต็มไปด้วยภาพอันน่าสยดสยองและน่าขยะแขยง. มันจะมีผลเป็นการแลกวัฒนธรรมทางวิญญาณขึ้นมาโดยไม่รู้สึกตัว. การทำเช่นนี้ย่อมดีกว่าการใช้เวลานั้นไปในการด่ากัน ว่าร้ายป้ายสีกัน เผยแพร่เรื่องเท็จแทนเรื่องจริงอย่างมีศิลป์, ซึ่งเป็นการทำวิญญาณให้โสโครกและตกต่ำลงไปอีกเหลือที่จะประมาณได้.

การแลกวัฒนธรรมทางวิญญาณในสมัยนี้ เป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องทำกันไปพลางและรบกัันไปพลาง อย่างการเล่นกีฬา การรบกัันมีขึ้นมา เพราะโลกกำลังขาดวัฒนธรรมทางวิญญาณ, และขาดยิ่งขึ้นทุกที. เรามองไม่เห็นเวลาที่จะหยุดรบ เพราะยิ่งขาดวัฒนธรรมทางวิญญาณ ยิ่งขึ้นไปทุกทีนั่นเอง. แม้จะมีเวลาหยุดรบหรือพักรบสักชนิดหนึ่ง เราก็ใช้เวลานั้นไปเพิ่มให้แก่วัฒนธรรมทางวัตถุ เสียร่ำไป. ดังนั้น เราจึงพยายามแลกวัฒนธรรมทางวิญญาณกัน ในขณะแห่งการรบเกิด. รบกัันไปพลาง ขบคิดปัญหาวัฒนธรรมทางวิญญาณกันไปพลาง. นั่นเป็นวิธีเดียวเท่านั้น ที่จะทำให้ทุกคน, ไม่ว่าจะเป็นนายทุนหรือกรรมกร, เกิดความเห็นแจ้งขึ้นมาได้ว่า เรามีพระเจ้า, และเป็นพระเจ้าองค์เดียวกัน, ทุกคนเป็น “ลูก” ของพระเจ้าที่แท้จริง, อย่างไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงได้.

ในพุทธศาสนาเรา มีวัฒนธรรมทางวิญญาณ อยู่ทั่วไปในทุกตัวอักษรแห่งพระไตรปิฎก. พระพุทธองค์ตรัสว่าคำสอนหมด

ทั้งสินที่ได้ทรงสอน สรุปลงได้ในประโยคสั้นๆ เพียงประโยคเดียวว่า สัพเพ ธมฺมา นาลิ อภินิเวสย, แปลว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเราหรือของเรา (ม.ม. ๑๒/๔๗๐/๔๓๙) จิตที่ปราศจากความยึดมั่นในสิ่งใด นั่นเป็นจิตที่มีวัฏธรมทางวิญญานสูงสุด. การฝึกตนไม่ให้ยึดมั่นในสิ่งใดด้วยความรู้สึกที่เป็นตัวตนหรือของตน (I or My) นั่นคือระเบียบวัฏธรมทางวิญญานอันสูงสุด. ผลของการที่จิตไม่ยึดมั่นถือมั่น นั่นคือนิพพาน. นั่นเป็นผลสุดท้ายของวัฏธรมทางจิต. **เมื่อไม่มีความรู้สึกที่สำคัญมันหมายถึงสิ่งใดว่าเป็น “ตัวกู-ของกู”, ก็หมายความว่า มิได้เป็นโจรปล้นเอาสิ่งใดๆ ของธรรมชาติหรือของพระเจ้ามาเป็นของตัว. นั่นแหละคือความเป็นสุภาพบุรุษอันสูงสุด ตามแบบวัฏธรมทางวิญญาน.**

สำหรับสิ่งที่เรื่ยกว่านิพพานนั้น เราควรจะช่วยกันทำให้ชาวต่างชาติหรือต่างศาสนา มีความเข้าใจถูกต้องกันเสียที่ นิพพานนั้นไม่ใช่ความไม่มีอะไร (nothingness) หรือ nihilism ; แต่หมายถึง สภาพที่ปราศจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง. เมื่อถือเอาความหมายตามภาษาบาลี ดังที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย (มช. มช. ๑๓/๑๗๖/๑๗๔) แล้ว คำนี้หมายถึง เย็นเพราะหมดพิษร้อนหรือพิษร้าย. ถ่านไฟลุกโชนเย็นลงแล้ว ก็เรียกว่ามันนิพพาน. อาหารร้อนๆ เย็นลงจนรับประทานได้ ก็เรียกว่ามันนิพพาน นี่นิพพานของวัตถุ. สัตว์เดรัจฉานที่ได้รับการฝึกอบรมดีจนไม่มีอันตรายใดๆ แล้ว ก็เรียกว่ามันนิพพาน มนุษย์หมดกิเลสหรืออารมณ์ร้ายโดยประการทั้งปวงแล้ว เรียกว่านิพพาน. นิพพานไม่ใช่ความตาย หรือความไม่มีอะไร ดังที่เข้าใจกันผิดๆ; นิพพานเป็นความเย็น หรือสันติ ที่ทุกคน

ปรารภณา, และควรถูกจัดเป็นยอดสุดของวัฒนธรรมทางวิญญาณของมนุษย์.

พุทธบริษัท มีเรื่องอันเกี่ยวกับนิพพาน ในฐานะเป็นวัฒนธรรมทางวิญญาณ สำหรับทำการแลกเปลี่ยนกับชนพวกอื่นที่ยังไม่มีความเข้าใจเรื่องนี้ในฐานะที่เป็นเรื่องอันธรรมชาติ หรือพระเจ้า ได้กำหนดไว้สำหรับมนุษย์ทุกคนที่ต้องการความเต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์. เรื่องมรรคมืองค์แปด, เรื่องไตรสิกขา, เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น, เหล่านี้ล้วนแต่รวมอยู่ในเรื่องของนิพพาน. การพัฒนาจิตให้เจริญถึงขั้นนิพพาน คือยอดสุดของวัฒนธรรมทั้งปวง, เป็นที่ยอมรับได้ แก่คนทุกคนโดยธรรมชาติ, หากแต่ว่าเขายังไม่เคยได้ยินได้ฟังเรื่องนี้อย่างถูกต้องมาก่อนเท่านั้น และเป็นเรื่องที่ใช้คุยกันได้ แม้ในสนามรบที่กำลังร้อนเป็นไฟและต้องการความเย็น. คอมมิวนิสต์ก็ต้องการความเย็น เสรีประชาธิปไตยก็ต้องการความเย็น อย่างเดียวกัน, แต่แล้วก็เย็นไม่ได้ เพราะยังขาดการแลกเปลี่ยนธรรมทางวิญญาณข้อนี้เอง.

อาตมาขอสรุปความตอนนี้อีกครั้งหนึ่งว่า การแลกธรรมต่อกัน คือการทำความเข้าใจอันดีต่อกัน ในระหว่างมนุษย์ผู้ยังมีความเข้าใจผิดต่อพระเจ้า อยู่ด้วยกัน. การแลกธรรมแก่กัน ทำให้รู้ความจริงที่ว่ามนุษย์ทุกคน เป็นของพระเจ้าองค์เดียวกัน. การแลกธรรมต่อกัน ทำให้มนุษย์เข้าถึงพระเจ้าในภาคที่ไม่ใช่ชาตान, อันจะทำให้สงครามสลายตัวไปในที่สุด เพราะไม่มีชาตानมาลวงให้หลงทำสงคราม อันเป็นการลองดีกับพระเจ้า จนถูกลงโทษอย่างหนัก อีกต่อไป. เราจงเร่งทำการแลกเปลี่ยนธรรมแก่กันและกัน แม้ในสนามรบเถิด.

หน้าที่ขององค์การ พ.ส.ล.

ดูเถิด! องค์การ พ.ส.ล. อุบัติขึ้นในหมู่มนุษย์ผู้อยู่ในดินแดนที่ร่ำรวยด้วยเครื่องเทศ (spice) ดังนั้น แม้จะเป็นองค์การที่ยังมีขนาดเล็ก ก็เล็กอย่างพริกชี้หนู. เราจะต้องทำหน้าที่ของเราให้เต็มได้ตามที่พระพุทธร่องค์ทรงประสงค์ในการฝากหน้าที่นั้นไว้กับพวกเรา. เราต้องระลึกถึงพระพุทธรักษา ๓ ข้อ ดังที่ได้ยกมากล่าวแล้วข้างต้น. บัดนี้ถึงเวลาแล้ว ที่เราจะต้องทำให้พระพุทธรักษาชิ้นนี้เป็นหมัน. สิ่งนั้นจะต้องดังก้องอยู่ในหูของเราตลอดเวลา : “ตถาคตเกิดขึ้นในโลก เพื่อประโยชน์แก่โลกทั้งเทวดาและมนุษย์!” “การมีธรรมของตถาคตอยู่ในโลกนั้นคือความสุขของโลก ทั้งเทวดาและมนุษย์!” “เธอทั้งหลายจงจาริกไปประกาศธรรม เพื่อประโยชน์แก่โลก ทั้งเทวดาและมนุษย์!”

พ.ส.ล. มีหน้าที่ ที่จะต้องบอกประเทศคู่สงครามให้ทราบ ว่า ราคาของเครื่องบินรบอย่างใหญ่เพียงลำเดียวก็พอแล้ว สำหรับจะใช้เป็นทุน ทำการโฆษณาให้มนุษย์ ทั้งโลก มีความเข้าใจเรื่องสันติภาพ และมูลเหตุแห่งสงคราม ขอแต่ให้ทำการโฆษณาอย่างถูกวิธีเท่านั้น. เราโฆษณาให้คนยอมตายเป็นแสนๆ ล้านๆ ก็ยังทำได้, ทำไมจะโฆษณาให้เขาหยุดทำการฆ่ากันไม่ได้เล่า? มีผู้กล่าวว่าอินสไตน์ได้คำนวณไว้ว่า ถ้าชายฉกรรจ์ในโลก สูญเสียกำลังงานสำหรับทำการรบไปสัก ๒% เท่านั้น การทำสงครามในโลกจะเป็นไปไม่ได้. ถ้าคำกล่าวนั้นจริง มันไม่เป็นการยากเลย ที่เราจะกระทำกันในลักษณะที่จะลดกำลังงานนั้นเสียสัก ๒% โดยอำนาจแห่งการเผยแพร่วัฒนธรรมทางศาสนา หรือทางวิญญาณนั่นเอง. แต่มันจะยังคงเป็นสิ่งที่

เป็นไปได้ หากว่าเราเผยแพร่ศาสนากันอย่างผิดๆ ไม่ตรงตาม
ที่ธรรมชาติ หรือพระเจ้าต้องประสงค์.

องค์การ พ.ส.ล. จะต้องทำการขยายขอบเขตของพุทธบริษัท
ออกไป ทั้งโดยคำพูดและโดยความหมาย. สำหรับชื่อนั้น อยาก
จะขยายออกไปว่า “All Round the World & Every World
Fellowship of Buddhists”.

คำว่า “มิตรภาพทั่วโลกของพุทธบริษัท” (World Fellowship of Buddhists) นั้น, คำว่าพุทธบริษัท จะต้องไม่จำกัดอยู่แต่
ในวงของสมาชิกผู้ได้รับการจดทะเบียน. คำว่า “**พุทธบริษัท**”
จะต้องเข้าถึงมนุษย์ทุกคน ที่มีความเข้าใจ เรื่องธรรม,
ธรรมชาติ, และพระเจ้า อย่างถูกต้อง; เขาจะจดทะเบียนตาม
กฎหมาย ว่าเป็นคนในศาสนาไหนนั้นไม่สำคัญ, ขอแต่ให้เขา
เข้าถึงธรรมในศาสนาของเขา เข้าถึงธรรมชาติในธรรมชาติของ
ธรรมชาติ, อย่างถูกต้องจริงๆ ก็แล้วกัน. สิ่งทั้งสามนั้นเป็นสิ่งที่
เดียวกันโดยเนื้อแท้ ต่างกันแต่สักว่าชื่อ ดังที่ได้วินิจฉัยกันมา
แล้วข้างต้น.

ยิ่งกว่านั้นอีก คือ แม้ว่าในเวลานี้ เขายังไม่เข้าถึงธรรม หรือ
พระเจ้า, แต่เขาอยู่ในลักษณะที่ อาจจะ เข้าถึงได้ ในเมื่อได้รับ
การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางวิญญาณกันเป็นอย่างดีแล้ว, เรา
ก็ต้องถือว่าเขาเป็น พุทธบริษัทด้วยเช่นเดียวกัน, ทั้งที่เขา กำลัง
เป็นคู่สงครามกันอยู่กับเรา ในเวลา.

องค์การ พ.ส.ล. ต้องเป็นเจ้าภาพ หรือเจ้ากี้เจ้าการจัดการ
แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางวิญญาณ ในระดับที่เป็นงานระหว่าง
ชาติ, ระหว่างคู่สงคราม หรืองานระดับสากลโลก ดังที่พระ-
พุทธองค์ทรงประสงค์.

พุทธบริษัท, โดยเฉพาะองค์การ พ.ส.ล. มีภาระและหน้าที่ที่จะต้องทำการพิสูจน์ให้ทุกคนในโลกมองเห็นว่า ธรรม คือสิ่งเดียว ที่ทุกคนจำเป็นต้องมี และเป็นสิ่งเดียวที่ช่วยโลกได้ ในฐานะที่เป็นพระเจ้า. ธรรมนี้ไม่เป็นของศาสนาไหน หรือมนุษยชาติพันธุ์ไหน, แต่เป็นของธรรมชาติ, เป็นของพระเจ้าแห่งสากลโลก, เป็นของตัวธรรมเอง. ขอให้เราพยายามกันทุกวิถีทางเพื่อให้เกิดการ รบกันพาลง แลกธรรมกันพาลง มีลักษณะดังที่กล่าวแล้วนั้นเกิด.

อาตมาขอขอบคุณท่านทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง, ปาฐกถานี้ อาจจะเป็นที่น่าเบื่อหน่ายไม่มากก็น้อย เพราะกล่าวถึงธรรม, พระเจ้า, และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางวิญญาณ, อย่างซ้ำๆ ซากๆ มากกว่า ๑๐๐ ครั้งในเวลาเพียงชั่วโมงเดียว, ท่านอุตส่าห์ทนฟังอย่างให้อภัยแก่อาตมา. อาตมาขอจบปาฐกถาลงด้วยความขอบคุณ.

ขอบคุณแก่ท่านทุกคน, สวัสดิ์.^๑

^๑ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่องคำยธรรมบุตร ลำดับที่ ๓๗ บนแถบพื้นสีน้ำเงิน, เรื่องที่ ๑๘ รบกันพาลง แลกธรรมกันพาลง, หน้า ๓๕๙-๓๘๗.

ความรักสากล หมายถึงว่า มีความรักชีวิตผู้อื่น ไม่เลือกหน้า ไม่มีขอบเขตจำกัด ไม่มีเขา ไม่มีเรา. ทุกศาสนาก็ต้องการอย่างนี้; แม้แต่จริยธรรมก็ต้องการอย่างนี้ ให้มีความรักผู้อื่นเสมอกันกับความรักตัว; นี่จิตใจมันสูง. ถ้าจิตใจมันต่ำ มันก็เห็นแก่ตัว มันรักผู้อื่นไม่ได้; แม้แต่เพื่อนฝูงอยู่ในโรงเรียนเดียวกัน ก็ยังชกต่อยกัน; ที่จะไปรักคนอื่นทั่วไป แม้ที่เป็นศัตรูนี้ก็จะทำได้อย่างไร.

เราจะต้องมีความคิดนึกที่ถูกต้องตามหลักตามอุดมคติของศีลธรรม; ว่าเราทุกคน ชีวิตทั้งหมดนี้ เป็นเพื่อนเดินทางจากความชั่วไปสู่ความดี. จากความต่ำไปสู่ความสูง, จากความทุกข์ทรมานไปสู่ความพ้นทุกข์สิ้นเชิง, เป็นเพื่อนด้วยกันทั้งหมดทุกคน ไม่ว่าเขาจะเป็นคนชาติไหน ภาษาไหน, หรือจะเป็นศาสนาไหนก็ตาม, ล้วนเป็นเพื่อนเดินทางด้วยกันทุกคน. เราต่างกันแต่เพียงว่ามีฐานะต่างกัน อะไรต่างกันบางอย่างเท่านั้นเอง; แต่ทว่า หน้าที่แล้วละก็เหมือนกันหมด; จะต้องเดินทางจากความ

ต่ำไปหาความสูง เพื่อหมดทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น จากความสุขอยู่ในกรุงซัง ไปสู่ความพ้นเป็นอิสระทางวิญญาณ. ฉะนั้น เราต้องรักผู้อื่นด้วยกันทั้งหมด ในฐานะเป็นเพื่อนเสมอกัน เป็นความรักสากลอย่างนี้ เป็นความไม่เห็นแก่ตัวโดยสิ้นเชิง.^๑

^๑ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่องคำยธรรมบุตร, ลำดับที่ ๓๗ บนแถบพื้นสีน้ำเงิน. เรื่องที่ ๕ การรู้จักถือประโยชน์จากศาสนา แสดงวันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๑๑, หน้า ๘๘.

รักผู้อื่นเป็นหลักธรรมสากล

ความรักผู้อื่นสั้นๆ คำนี้ มีอยู่ในทุกศาสนา, และโดยเฉพาะ ศาสนาคริสต์นี่ยิ่งถือว่า เป็นหัวใจอันเลิศ ชั้นเลิศของศาสนา, เน้นมากกว่าที่พวกเราชาวพุทธจะเน้นกันเสียอีก ในพุทธศาสนา ก็มีกล่าวถึงความรักผู้อื่น การช่วยเหลือผู้อื่น หรือสรุปว่า เรา จะประพฤติประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือทั้งฝ่ายตนเองและผู้อื่น, เป็น คำกล่าวค่อนข้างจะเป็นกลางๆ อย่างนี้. แต่ในศาสนาคริสต์นี่ยิ่งย่ำมาก ถึงกับว่า ความรักผู้อื่นนั้นคือความรักพระเจ้า, เลย กลายเป็นรักสามเส้า คือว่าพระเจ้ารักเรา โดยให้เรารักผู้อื่นเท่ากับที่พระเจ้ารักเรา. ขอท่านทั้งหลายช่วยสนใจคำนี้ให้เป็นพิเศษ จะได้เป็นพุทธบริษัทที่ดี, จะได้เป็นเพื่อนที่ดี กับเพื่อนมนุษย์ที่เป็นคริสเตียน. เขามีหลักว่า พระเจ้ารักเรา เพื่อให้เรารักผู้อื่น เท่ากันกับที่พระเจ้ารักเรา. พระเจ้ารักเราเท่าไรเราจะต้องรักผู้อื่น เท่านั้น, ใจความสำคัญมันก็อยู่ที่คำว่า รักผู้อื่น.

ถ้าจะมองกันในฐานะเป็น หลักธรรมะสากล สากลโลก สากลจักรวาล, ไม่เกี่ยวกับศาสนาไหนโดยเฉพาะ. ความรักผู้อื่น

นี่ก็เป็นหลักธรรมะสากล, เป็นไควล์ยธรรมสากล ของสากล-จักรวาลก็ได้ เรียกว่าถ้าไม่มีความรักซึ่งกันและกัน มันก็อยู่กันไม่ได้ มันก็วินาศ. สำหรับสิ่งที่ไม่มีความรู้สึกคิดนึก มันก็ยังต้องทำเหมือนกับว่ารักกัน; เช่นต้นไม้ต้นไม้ที่ไม่มีความคิดนึก มันก็ยังอุตส่าห์ทำเหมือนกับว่ามันรักกัน: สะละลอยมาในน้ำ มันพยายามที่จะเข้าหากัน จนติดเนื่องกันเป็นแพเป็นพืด, เห็นได้ชัดว่า การติดเนื่องกันเป็นแพเป็นพืดนั้น ดีกว่าที่จะลอยไปโดดเดี่ยว, สัตว์ที่มีชีวิต มันก็พยายามที่จะรักกันและอยู่กันเป็นฝูง. การที่สัตว์บางชนิดไปกินสัตว์อีกบางชนิดนั้น มันเป็นเรื่องของการกินอาหาร แต่โดยเนื้อแท้แล้ว สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นต้องการจะอยู่ร่วมกัน หรือเป็นเพื่อนกัน, ไม่มีความจำเป็นอย่างใดแล้ว มันก็ไม่ฆ่ากัน, เว้นแต่ว่าสิ่งจำเป็นหรือกิเลสอย่างอื่นมันเกิดขึ้น มันจึงจะหมดความรักผู้อื่น แล้วก็ฆ่ากันเหมือนกับว่าไม่รัก.

ในทางธรรมะนี้ **ทุกศาสนาล้วนแต่หวังสันติภาพแก่มนุษย์ จึงมีกฎเกณฑ์สำหรับให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสันติภาพ.** หลักเกณฑ์ที่สำคัญที่สุดนี้ อาตมาก็รู้สึกว่ คำคำนี้สำคัญที่สุดคือคำว่า รักผู้อื่น. ขอร้องให้ท่านทั้งหลายเอาไปพิจารณาให้ละเอียดที่สุด, ว่าคำว่า รักผู้อื่น เพียงคำเดียวเท่านั้น จะแก้ปัญหาได้หมดสิ้น.

ในขั้นแรกก็ลองนึกดูว่า ถ้าเรารักผู้อื่นแล้ว เราจะฆ่าเขาได้อย่างไร, เราจะไปทำร้ายร่างกายเขาได้อย่างไร, ถ้าเรารักผู้อื่น มันก็ไม่มี การฆ่า ไม่มีการทำร้ายผู้อื่น. ศีลข้อที่หนึ่งคือปาณาติบาต ก็บริบูรณ์.

นี่เมื่อเรารักผู้อื่น เราจะไปขโมยเขาได้อย่างไร, จะไปฉ้อฉล

ยกยกหลอกหลวงเขาได้อย่างไร, เพราะรักผู้อื่น ศิลข้อหินนาทาน ก็บริบูรณ์.

และเพราะรักผู้อื่น ก็ไม่ประพาศพิศกาเม, ไม่ล่วงเกินของรักของใคร่ ของหวงของแค้นของผู้อื่น. เพราะรักผู้อื่น ศิลข้อสามกาเมสุมิจฉาจารก็บริสุทธิบริบูรณ์.

และเพราะรักผู้อื่น เราก็อหลอกเขาไม่ได้ ใครบ้างที่ว่ารักเขาจริง ๆ แล้วยังไปหลอกหลวงเขาได้ มันไม่มี, ถ้ามันรักผู้อื่นแล้ว มันก็หลอกหลวงเขาไม่ได้ มันก็พูดจริง ศิลข้อมุสาวาท ก็บริสุทธิบริบูรณ์ เพราะว่าเขารักผู้อื่น.

ศิลปข้อห้าหรือน้ำเมาทุกประเภท เมื่อรู้สึกรักผู้อื่นแล้ว ก็เกรงไปว่า ไข่ความมันเมานั้นจะกระทบกระทั่งผู้อื่น, จะประทุษร้ายผู้อื่นเพราะความมันเมา, เขาก็เว้นของเมาเสีย ด้วยเกรงว่าจะกระทบกระทั่งผู้อื่นเมื่อเมา, ฉะนั้นเขาก็เลยมี ศิลข้อห้าบริบูรณ์.

ศิลปทั้งห้าบริบูรณ์ยิ่งกว่าบริสุทธิบริบูรณ์ เพราะเหตุเพียงข้อเดียวคือการรักผู้อื่น.

เดี๋ยวนี้ พุทธบริษัททั้งหลายนั้นแหละ รักษาศิลปห้า ข้อนี้ บริบูรณ์หรือไม่? ถ้ารักษาไม่ได้บริบูรณ์ ก็เรียกว่ายังเลวมาก, แล้วขาดเหตุปัจจัยเพียงอย่างเดียว คือ ไม่รักผู้อื่น เป็นแน่นอน, มันต้องไม่รักผู้อื่นเป็นแน่นอน, มันจึงไปล่วงละเมิดศิลปห้าข้อได้, มันก็เลวกว่าพวกคริสเตียน ที่ว่าเขารักผู้อื่น แล้วเขาทำล่วงละเมิดเหล่านี้ไม่ได้. นี่แหละมันมีใจความสำคัญ ในข้อที่ว่าถือศิลปกันเพียงข้อเดียวว่ารักผู้อื่น, แล้วมันก็จะมามีศิลปประดังเข้ามา ทำข้อสิบข้อ ก็สิบข้อ มันก็จะเป็นศิลปขึ้นมาหมด เพราะความรักผู้อื่น. ฉะนั้นอย่าทำเล่นกับคำว่า รักผู้อื่น.

อาตมาจึงเห็นว่า เป็นสิ่งที่ควรเอามาพิจารณา และเอามา

ทำความเข้าใจให้ประพติปฏิบัติกัน สอนลูกสอนหลาน มิตร
สหายทั้งหลาย ให้ถือศีลข้อเดียวคือว่ารักผู้อื่น แล้วศีลทุกๆ ข้อ
ก็จะมีมา. เดียวนี้ที่บ้านนี้ เมืองนี้ ตำบลนี้ บ้านไหน ตำบลไหน
ก็เหมือนกัน มันมีสิ่งเลวร้าย ไม่มีศีลธรรม อย่างนั้นอย่างนี้
ก็เพราะมันขาดศีลข้อเดียวนี้คือ ไม่รักผู้อื่น^{*}

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, ลำดับที่ ๔๔.ก บนแถบพื้นสีน้ำเงิน, เรื่อง ใจความแห่ง
คริสต์ธรรมเท่าที่พุทธบริษัทควรทราบ, ลำดับที่ ๑๐ ความรักพระเจ้า, บรรยายเมื่อ
วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๒๒, หน้า ๒๔๒-๒๔๕.

ไม่มีความเป็นพี่น้องชนิดไหนจะยิ่งไปกว่า การเป็นพี่น้องกัน โดยธรรม. พี่น้องคลานตามกันมา มันยังกัดกัน; นี่หมายถึงสุนัข นะ. ถ้าเป็นคน มันก็คลานตามกันมา; มันอะไรกันบ้าง? ก็แปลว่า ความเป็นพี่น้องอย่างอื่น ไม่ใช่พี่น้องโดยธรรมนี้ มัน ไร้ใจไม่ได้; ถ้าเป็นพี่น้องโดยธรรมมันก็ไร้ใจได้; นี่ภราดรภาพ ต้องเป็นอย่างนี้. พุทธบริษัทเป็นพี่น้องกันโดยธรรม; ถ้าเขาเป็น พุทธบริษัทจริง เขาจะถือว่า พระพุทธเจ้าเป็นเหมือนพ่อ เหมือน แม่ เราเป็นลูกท่าน ฉะนั้น เราก็เป็นพี่น้องกัน; นี่คือภราดรภาพ โดยธรรม. มันก็เลยยิ่งรักใคร่ ช่วยเหลือ สัมผัสmano สามัคคี กันในฐานะที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน เป็น พื้นฐาน.^๑

ธรรมะข้อเดียวแก้ปัญหาโลกได้

ถือหลัก “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย

ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”. เพียงเท่านั้นแหละ ปัญหามันหมดนะ ถ้ามนุษย์ในโลกมีธรรมเพียงข้อเดียวเท่านั้น คือความรู้สึกว่า สัตว์ทั้งหลาย เพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย เพื่อนที่มีชีวิตทั้งหลาย “ล้วนแต่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”. ถ้าในใจมีความรู้สึกอย่างนี้แล้ว รอดตัว; ทุกอย่างจะดีหมด สภาพจะมี เสรีภาพจะมี ภารตภาพจะมี สันติภาพก็จะมี. ศาสนาต้องมาอยู่ในคนที่เปี่ยมพลเมืองของประเทศนั้นๆ เสียก่อน; แต่ยังหวังยากเต็มที.^๒

สหกรณ์ตามกฎหมาย

ความหมาย ของคำว่าสหกรณ์ นี้ ก็คือ การร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมสติปัญญา ร่วมอะไรทุกอย่าง ที่มันจะรวมกันได้; เมื่อเอามารวมกันแล้ว มันทำประโยชน์ได้มากกว่า ที่จะทำไปตามลำพัง. ระบบหรือวิธีการ หรือนโยบาย ที่จะรวมสิ่งเหล่านี้เข้าด้วยกัน แล้วทำอะไร; มันได้ประโยชน์มากกว่าที่จะแยกกันทำ : ในการแสวงหากิจดี ในการป้องกันรักษากิจดี ในการต่อสู้ ข้าราชการครูที่ดี, มันดีทั้งนั้นแหละ ระบบที่มันรวมกันได้ ด้วยความรู้สึกที่เป็นธรรม.

เพราะฉะนั้น การร่วมมือหรือระบบสหกรณ์นี้ มันต้องเป็นธรรม ต้องประกอบด้วยธรรม; ถ้าไม่ประกอบด้วยธรรม มันก็จะร่วมมือกันไปทำลายผู้อื่น, หรือทำลายโลกก็ได้.

แต่ลองหยั่งดูหน่อยว่า เจตนารมณ์ของการร่วมมือนี้ลึกซึ้งถึงธรรมชาติ, คือลึกลงไปถึงกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ หรือเจตนารมณ์ของธรรมชาติก็ได้. แม้ว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ไม่มีความ

คิดนึก; แต่ธรรมชาติก็ได้รอดอยู่ได้ เหลืออยู่ได้ไม่สูญหายไปเสีย จนกระทั่งทุกวันนี้ ก็เพราะมีความหมายแห่งการร่วมมือกันตาม ธรรมชาติในโลกทั้งสิ้น.

ในโลกทั้งสิ้น ทุกคน ทั้งสัตว์ ทั้งต้นไม้ แผ่นดิน ก้อนหิน มันต้องมีอะไรที่สัมพันธ์กัน และร่วมกันอยู่ได้, รวมกันสัมพันธ์ กัน รวมกันอยู่อย่างสัมพันธ์กัน; ไม่อย่างนั้นมันเหลวแหลก มันแหลกลาญไปแล้ว; ถ้านึกถึงข้อนี้ได้แล้ว ใจมันก็จะหนักแน่น ที่สุด ในการร่วมกัน; ถ้าว่าแยกกันมันไม่มีอะไรอยู่ได้.

เอากันตามธรรมชาติก่อน: ถ้ามันไม่มีอะไรที่มันมารวมกัน นี้ ก็ไม่มีชีวิตอะไรเกิดขึ้นมาได้; เช่นว่า เราไม่อาจจะอยู่ได้โดย ไม่มีต้นไม้ หรือไม่มีอะไรๆ ที่ไม่ใช่เรา ที่มันนอกตัวเราออกไป; เราไม่อาจจะอยู่ได้ เราจะต้องตาย. แล้วสิ่งอื่นๆ ก็เหมือนกันแหละ มันจะต้องเนื่องกับสิ่งอื่นๆ ต่อไปอีก; อาศัยซึ่งกันและกันแล้วจึง อยู่ได้. จนเกือบจะพูดได้ว่า ดิน น้ำ ไฟ ลม ทั้งสี่นี้ต้องอาศัยซึ่ง กันและกัน มันจึงอยู่ด้วยกันได้ หรือมีอยู่ได้; ลองไม่มีสักอย่าง หนึ่งเถอะ อีก ๒-๓ อย่างก็อยู่ไม่ได้. นี่ตามธรรมชาติแท้ๆ ที่ เป็นตัวโลกกลมๆ นี้ มันก็ต้องมีอะไรที่ร่วมสหรณกันโดยไม่รู้สีก มันจึงอยู่อย่างนี้ได้ ในลักษณะอย่างนี้. ถ้าไกลออกไปอีกมันก็ต้อง สหรณกันกับจักรวาล.^๑

^๑ ธรรมโฆณของพุทธทาส เรื่องธรรมะกับการเมือง เรื่องที่ ๑๘.จ บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๖ ระบบการเมืองอย่างพุทธบริษัท, บรรยายวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๑๙, หน้า ๓๑๘-๓๑๙.

^๒ ธรรมโฆณของพุทธทาส เรื่องธรรมะกับการเมือง เรื่องที่ ๑๘.จ บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๖ ระบบการเมืองอย่างพุทธบริษัท, บรรยายวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๑๙, หน้า ๓๒๕-๓๒๖.

^๓ ธรรมโฆณของพุทธทาส เรื่องธรรมะกับการเมือง เรื่องที่ ๑๘.จ บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑๐ องค์ประกอบเพื่อประโยชน์ทางการเมืองของพุทธบริษัท, บรรยายวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๑๙, หน้า ๔๙๘-๕๐๐.

ความทุกข์หรือปัญหานี้ มันไม่ใช่มีแต่สำหรับคนคนเดียว มันมีความทุกข์หรือมีปัญหาของสังคมด้วย. เราอยู่โดยไม่มีสังคม นั้นมันอยู่ไม่ได้; เพราะว่าธรรมชาติมันจัดให้มาอย่างนั้น. เราจะมา ขึ้นอยู่คนเดียวไม่มีใครนี้ มันทำไม่ได้ อยู่ไม่ได้, ดังนั้นเราจึงต้องมีสังคม และอยู่กันเป็นสังคม.

หน้าที่ที่จะต้องประพฤติ ปฏิบัติ เพื่อประโยชน์แก่สังคม มัน ก็ยังเหลืออยู่ ดังนั้นเราก็จะต้องปลูกต้นไม้* ต้นสุดท้าย คือ

* ต้นไม้ ๕ ต้น.

ต้นที่หนึ่ง เป็น เรื่องร่างกาย เรียกว่ากายพฤกษา, พฤกษาท่างกาย ปลูกให้มัน ถูกต้อง ทางกายหรือสิ่งที่เนื่องด้วยกาย.

ต้นที่สองมันเป็นเรื่องของจิต เรียกว่าจิตตพฤกษา ต้นไม้ของจิตระดับจิต คือทำให้ มันถูกต้องในทางจิต.

ต้นไม้ที่สามคือ โพธิพฤกษา โพธิพฤกษาคือต้นไม้ทางสติปัญญา, ต้องทำให้ ถูกต้องทางสติปัญญา; ไม่ใช่ตัวจิตนะ หมายถึงตัวสติปัญญาซึ่งอาศัยจิต.

ต้นที่สี่ เมตตาเตยยพฤกษา พฤกษาแห่งความเมตตา ได้ ๔ ต้น.

เมื่อตะกี้เรียกว่า ๕ ต้น ให้ไปเติมต้นที่ห้า วชิพฤกษาเข้าไปอีกต้นหนึ่ง ที่จริงก็ไม่ อยากจะแยกออกไป เพราะมันอยู่ที่กาย วาจา นี้ตามหลักธรรมชั้นสูง เขาบอกไว้ที่ กาย (เรียบเรียงจากหน้า ๓๘๗-๓๘๘)

เมตเตยยพฤชา. ทุกศาสนามีคำว่าพระศรีอารียเมตไตรย แม้จะเป็นคำในภาษาอื่น ก็มีความหมายเหมือนกับ ศรีอารียเมตไตรย คือยิ่งด้วยเมตตา. นี่เราจะต้องปลุกต้นไม้ต้นนี้ เพื่อแก้ปัญหาให้มันหมดสิ้น. ปัญหาหมดส่วนเราคนเดียว มันก็ยังมีปัญหาของสังคมเข้ามารบกวน; จะตัดปัญหาให้หมด ก็ต้องตัดปัญหาทางสังคมให้หมดออกไปด้วย, จึงต้องปลุกต้นไม้อีกต้นหนึ่งเรียกว่า เมตเตยยพฤชา เมตเตยยะแปลว่า เกื้อกูลแก่ความเป็นมิตร, เกื้อกูลแก่มิตรภาพ, เพื่อประโยชน์แก่มิตรภาพ เรียกว่าเมตเตยยะ ปลุกต้นไม้เพื่อเกื้อกูลแก่มิตรภาพในสังคม.

เหตุผลในการปลุกเมตตา มีทั้งทางโลกและทางธรรม

มีเหตุผลที่เราต้องปลุกต้นไม้นี้ เหตุผลที่ค่อนข้างเห็นแก่ตัว ภาษาโลกเราต้องมีเมตตา ที่ทำเพื่อประโยชน์ผู้อื่น เพราะว่าเราอยู่ในโลกคนเดียวไม่ได้; มันไม่บริสุทธิ์นัก เราทำเพราะเหตุว่าเราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้, ดังนั้นเราจึงต้องทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นด้วยอีกส่วนหนึ่ง. เหตุผลทางโลกียะหรือทางศีลธรรม เราต้องประพฤติประโยชน์ผู้อื่น เพราะเหตุว่าเราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้, นี่เหตุผลของศีลธรรม มันเป็นเพียงเท่านั้น. ฉะนั้นเราจึงต้องทำประโยชน์ผู้อื่นให้อยู่ด้วยกันได้.

ที่นี้ถ้าเป็นเหตุผลทางปรมัตถธรรม ที่จริง ที่แท้ เราก็มีเหตุผลว่า เพราะเราเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน; พังดูให้ดี เพราะว่าเราเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน; ดังนั้นเราต้องประพฤติประโยชน์ผู้อื่น, ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น.

นำประหลาดอยู่อย่างหนึ่งที่ว่า ทุกๆ ศาสนาเท่าที่เราเรียนรู้

หรือเห็นกันอยู่มันชักไ้ตอนหนึ่งเสมอ คือพระศรีอารียเมตไตรยที่จะมาถึงข้างหน้า, ใช้คำว่าที่จะมาถึงข้างหน้า. ในศาสนาพุทธเราก็มีคำว่า พระศรีอารียเมตไตรยอันจะมาข้างหน้า, ในศาสนาฮินดู เขาก็มี กัลกิ หรือ กัลกียาวตาร ที่จะมาถึงข้างหน้า ก็ยังไม่มาถึงเหมือนกัน, ในศาสนาพวกเซเมติก พวกยิว ศาสนาคริสต์ อิสลาม เขาก็มี เมสสิอา เมสสิอา ความหมายเดียวกับ อารียเมตไตรย, จะมาถึงข้างหน้า. พระเยซูมาอ้างตัวเป็นเมสสิอา ก็ถูกจับฆ่า ใครๆ ก็ว่าอย่างนั้น เพราะเขาไม่ยอมรับกัน; แต่ว่าในทุกศาสนายังก็ไว้ว่าพระศรีอารียเมตไตรยอันจะมาถึงข้างหน้า นั่นนะคือหน้าที่ยังไม่จบ หน้าที่ที่จะต้องประพุดิกระทำเพื่อผู้อื่นยังไม่จบ ต้องช่วยกันทำต่อไป.

ฉะนั้นแม้เราจะทำหน้าที่ส่วนตัวเราเสร็จแล้ว เราก็ยังจะต้องทำหน้าที่เพื่อเพื่อนมนุษย์อีกชั้นหนึ่ง. นี่ต้นไม้ต้นสุดท้ายที่จะต้องปลูก เรียกว่าเมตเตยยพุกษา. ในเรื่องพระศรีอารียเมตไตรยของเรา มันก็มีคำพุกษาเป็นหลักอยู่แล้ว, เรียกว่ากัลปพุกษ กัลปพุกษา ต้นกัลปพุกษ ที่ว่าใครต้องการอะไร ไปที่ต้นกัลปพุกษ แล้วก็ได้อะไร. ในศาสนาพระศรีอารียเมตไตรย มีต้นกัลปพุกษ, ในภาษาศาสนาฮินดู ดูเหมือนเขาใช้คำว่า กัลปะ ดรุมะ, ดรุมะก็แปลว่าพุกษเหมือนกัน ภาษาบาลีฝ่ายพุทธนี้ว่า กัลปพุกษ, ต้นไม้ที่ให้สำเร็จความต้องการ, กัลปดรุมะ ดรุมะ ทุมมะ หรือ ดรุมะนี้ ก็แปลว่าต้นไม้เหมือนกัน. เขาก็มีต้นไม้ที่ว่า ใครต้องการอะไรไปที่นั่น ล้วนแต่ถือว่ายังไม่มา และยังอยู่ไกล.

ที่นี้อาตมาก็พูดแหวกแนวว่า ไม่อยู่ไกล อยู่แค่ปลายจมูก. **ศาสนาพระศรีอารยณ์อยู่แค่ปลายจมูก; เพียงแต่ให้ทุกคนรัก**

**ผู้อื่นเท่านั้นแหละ, ขอให้ทุกคนรู้จักรักผู้อื่นเท่านั้นแหละ ศาสนา
พระศรีอารยัมฤตขึ้นมาทันที โผล่ขึ้นมาทันที.**

เราจึงไปบรมสั่งสอน ชี้แจง โฆษณาอะไรก็ตาม ให้คนมัน
รักผู้อื่น แต่ละคนรักผู้อื่น มันก็เต็มไปด้วยต้นกัลปพฤกษา, มัน
มีแต่ความรักเรา คอยช่วยเหลือเรา ไปที่ไหนก็มีแต่คนที่คอยจะให้
เรา. พอเราลงจากบ้านไปพบหน้าใคร มันก็พบหน้าแต่คนที่จะให้
เรา จะช่วยเรา ไปเสียทุกหนทุกแห่ง; นั่นแหละคือต้นกัลปพฤกษ์.
อย่าพูดว่าสี่มุมเมืองเลย, พูดว่าทั่วทั้งเมืองดีกว่า. พอลงจาก
เรือนพบแต่คนที่รักใคร่พร้อมที่จะช่วยอย่างนี้, ก็เรียกว่ามันมีต้น
กัลปพฤกษ์ เต็มไปทั้งเมือง ทั่วไปทั้งเมือง.

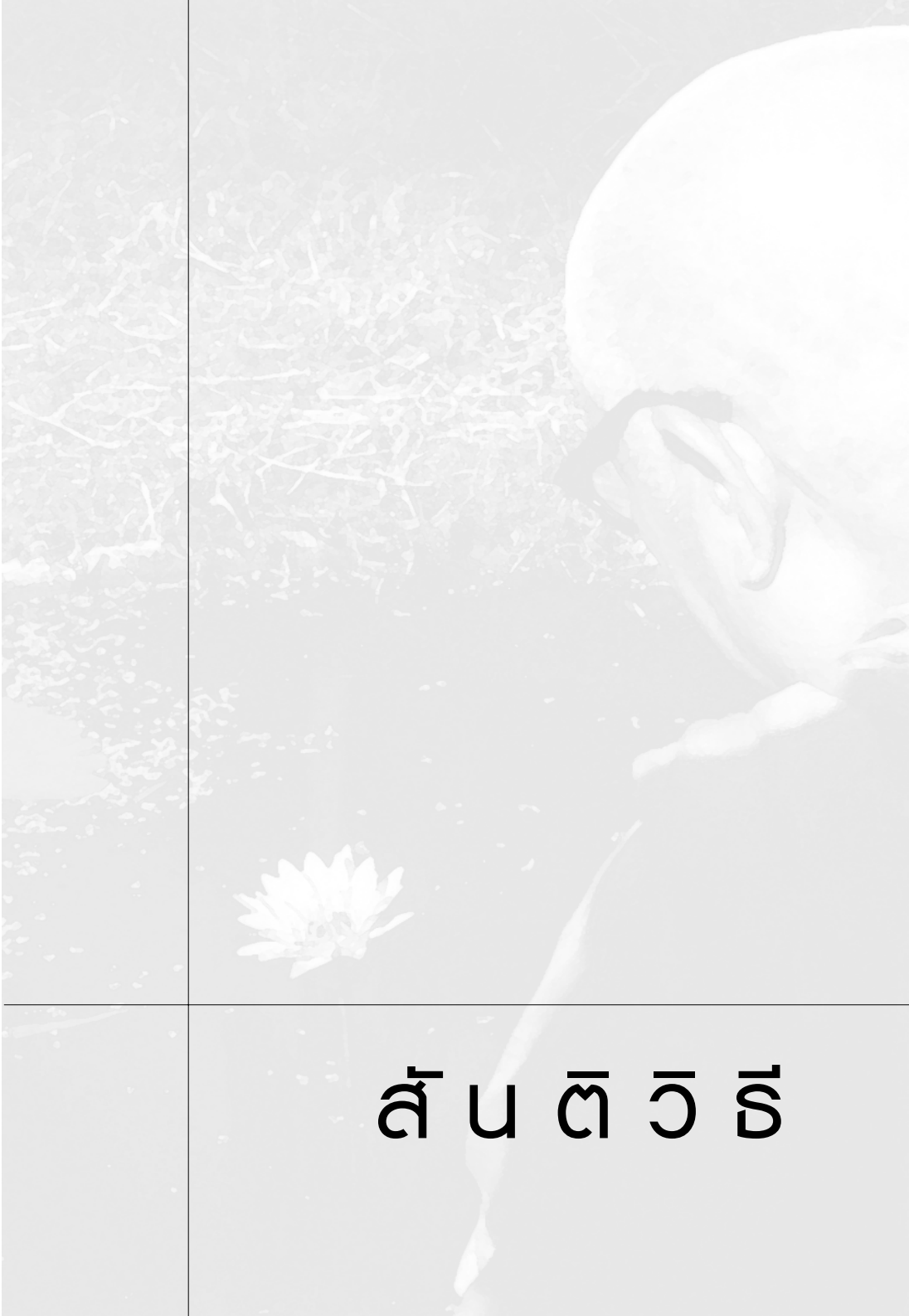
เมื่อไรมันจะเป็นอย่างนี้ พวกนายทุนไม่มีทางจะทำอย่างนี้,
พวกคอมมิวนิสต์ก็ขี้ตุ๋ ที่ว่าจะสร้างโลกนี้ให้เป็นโลกพระศรีอารย
ศรีอารียเมตไตรย, ขี้ตุ๋ มันเพื่อตัวเองทั้งนั้นแหละ. ถ้าเป็นศาสนา
พระศรีอารียเมตไตรยจริง มันก็ต้องเพื่อผู้อื่นจริงๆ มันต้องเห็น
โทษของการที่ไม่รักผู้อื่น แล้วก็ยิ่งเพิ่มกิเลส และมีความทุกข์
ทรมาน. คนที่ไม่รักผู้อื่นไม่ช่วยผู้อื่นนั้น มันจะทรมานตนอย่าง
ยิ่ง มันจะหวง จะแค้น จะหึง จะอิจฉาริษยา จะอะไรทรมาน
ตนอย่างยิ่ง. ฉะนั้นการรักผู้อื่น เจือจานผู้อื่น, เผลี่ยให้ผู้อื่นนั้น
นะเป็นความสุข, เมื่อให้ผู้อื่นกินมีความสุขมากกว่ากินเอง.

ฉะนั้นเราจะต้องปลูกต้นเมตเตยยพฤกษา อบรมจิตใจ
ของเราทีละนิดๆ ให้รักผู้อื่น. พอทุกคนรักผู้อื่นแล้ว มันก็เกิด
โลกพระศรีอารียเมตไตรย ไปที่ไหนมีแต่คนที่พร้อมที่จะช่วย;
เหมือนกับชูหน้าสลอนออกมาจากทุกทิศทุกทาง ว่าฉันจะช่วย
ฉันจะช่วยอย่างนี้น้อย่างนี้.

นี่เรื่องเห็นแก่ผู้อื่น หรือเห็นแก่สังคม มันก็เป็นหน้าที่ของ

มนุษย์ที่จะเว้นเสียไม่ได้ด้วยเหมือนกัน. ฉะนั้นขอให้เราที่เป็น
พุทธบริษัทนี้ นึกถึงด้วย ว่าเมื่อประโยชน์ของตนเสร็จไปแล้ว
ก็ต้องนึกถึงประโยชน์ของผู้อื่นด้วย,^๑

^๑ ธรรมโฆษณของพุทธทาส, เรื่อง ธรรมะเล่มน้อย, ลำดับที่ ๔๐ บนแถบพื้นสี
น้ำเงิน, เรื่องที่ ๑๒ สรุปความธรรมะเล่มน้อย, บรรยายวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๒๖,
หน้า ๓๙๒-๓๙๕.

សំបុត្រវិទ្យា

มูลเหตุแห่งความฉันทน ยืนยอนนี้ เป็น
ธรรมชาตีย์ ที่ควบคุมไม่ได้ หรือ อ่างไร; ทำอย่าง
ไร จะควบคุมได้ อ่างทำอสังกรรย์ ก็ มีเหตุผล
และปาดิหารัย. ำม่มีเคยคิดจะ ควบคุมเอา ใ้เสียเลย

ខុណ្ឌភតិ

สังคมคืออะไร. โดยสรุปแล้วสังคมคือกลุ่มของมนุษย์ ผู้มี
อุดมคติเหมือนกัน, แล้วกำลังพยายามที่จะถึงอุดมคตินั้น ๆ
ร่วมกัน พร้อม ๆ กัน เป็นสังคมหนึ่ง ๆ ตามแต่อุดมคติมี
อย่างไร. เดียวนี้เรามีอุดมคติใหญ่ ๆ ว่าสังคมประชาธิปไตย สังคม
เผด็จการ กระทั่งแยกออกมาเป็นชั้นน้อยๆ น้อยๆ เป็นสังคมๆ
ไม่รู้กี่สิบ กี่ร้อยสังคม; แม้สิ่งที่เรียกว่า สังคม นั้นมันก็เดิน เพราะ
มีการประกอบขึ้นด้วยคน. ที่มีความรู้สึกคิดนึก มีจิตใจสำหรับ
ปรารถนาต้องการ เพราะฉะนั้น มันก็ชวนกันเดิน.

เรื่องสังคมนี้ มันมีอะไรแปลกอยู่หน่อยที่ว่า มันเกี่ยวพันกัน
ยุ่ง เหมือน แขน ขา มือ เท้า มันเกี่ยวพันกันยุ่ง ไม่เป็นอิสระ
แต่ละคน แล้วมันก็ต้องเดินเปะปะๆ แล้วความปรารถนาของ
หลายคนมารวมกันนี้ มันลงรอยกันยาก; เพราะฉะนั้น มันจึงยาก
ที่จะไปสู่ความสงบ หรือว่าจุดสูงสุดชนิดนิพพาน โดยที่สังคม
ก่อรูปขึ้นมา ด้วยอำนาจของความอยาก ความปรารถนา ความ
ต้องการบางอย่างบางประการอยู่ในวงแคบๆ. ไปดูสมาคม ดูสังคม

ดูบริษัท ดูอะไรไปเองก็แล้วกัน จะเห็นว่ายากที่สังคมชนิดนี้ จะมุ่งหมายไปไกลจนถึงนิพพาน.

ที่นี้ ก็มีสังคมอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเราก็ไม่เรียกว่าสังคม ควรจะเรียกว่าอาศรมมากกว่า; เพราะว่าคนที่มีความคิดเหมือนกัน ต้องการอย่างเดียวกัน แล้วก็ออกไปหาโอกาสหาหนทางที่จะบรรลุวัตถุประสงค์อันนั้น; เช่นมาบวชเป็นพระพร้อมๆ กันตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติจริง ให้เป็นสังคมที่บริสุทธิ์อย่างนี้ ก็มีความหมายไปอีกอย่างหนึ่ง. แต่ว่าคำว่าสังคมในภาษาพูดในปัจจุบันนี้ ไม่ได้หมายความว่าสังคมหรือระบบสังคมทางการเมือง ทางอะไรเสียหาย; ถึงอย่างไรก็ดี เรายังพูดได้ว่า การที่เอามนุษย์ที่มีกิเลส หรือยังมีกิเลส มาผูกพันกันเป็นสังคม เพื่อจะให้ทำอะไรที่ดีที่สุด หรือไปสู่จุดที่สูงที่สุด นี่ยากอยู่มาก.

สังคมขึ้นอยู่กับหน่วยย่อยคือปัจเจกชน; ถ้าเขามีการศึกษาดี มีอะไรดี มารวมกันเป็นสังคมก็คงจะดี หรือจะง่ายบ้าง. แต่แล้วเราจะเห็นได้ว่า ปัจเจกชนเดินไม่เหมือนกัน ปัจเจกชนเดินคล่องตัวเป็นอิสระ ไปได้เร็ว ไปได้ไกล ไม่มีใครขัดคอ; พอรวมกันเป็นสังคมแล้ว ก็ยากที่คนหนึ่งจะเดินแยกปลีกตัวออกไปได้ มันถูกตึงไว้, แล้วถ้ามีความคิดเห็นไม่เหมือนกัน มันก็ถูกโต้แย้งขัดขวางตั้งกันอยู่ที่นี่. นี่ก็เป็นสิ่งที่ต้องเอามาพูด เพราะว่าเดี๋ยวนี้ โลกเต็มไปด้วยสังคม แล้วก็เดินไปไม่ได้ มันวนเวียนอยู่ในวิกฤตการณ์ของโลกนี้เอง.*

* ธรรมโฆณของพุทธทาส, เรื่องโมกขธรรมประยุกต์, ลำดับที่ ๑๗.ค บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑๓ ผู้เดินทาง, บรรยาย ๒๒ เมษายน ๒๕๑๘, หน้า ๓๖๒-๓๖๓.

คำว่า สังคม นี่เป็นคำที่ตามตัวภาษาบาลีแล้ว มันมีความหมายว่า มาอยู่รวมๆ กันมากๆ, ก็ต้องมีอะไรที่เป็นเครื่องช่วยให้อยู่รวมกันได้มากๆ สំ แปลว่า ร่วมกัน คม หรือ ค-ม นั้นแปลว่า ไป, ไป ก็ไปรวมกัน ไปอยู่รวมกัน, ไปสู่ที่จุดเดียวกัน รวมอยู่ด้วยกันมากๆ ก็เรียกว่า สังคม หรือจะเรียก มา ก็ได้ มาอยู่รวมกันมากๆ เป็นสังคม.

เดี๋ยวนี้สังคมมันยังมีดี เพราะว่ามันเป็นสังคมแห่งบุคคล ผู้รู้จักแต่ประโยชน์ของตน แล้วมีตัวกู มีของกู เข้มแข็ง เข้มขัน และแก่กล้า, มีความรู้สึกรักผู้อื่นน้อยมาก บางคนถึงกับว่า มันไม่ใช่หน้าที่ของเรา ที่จะต้องไปรักผู้อื่น ดังนั้นสังคมมันจึงเหมือนกับว่า คนที่มันไม่ควรจะมาอยู่รวมกัน มาอยู่รวมกันก็เท่ากับว่ามาแย่งชิงอะไรกัน, มาแข่งดีอะไรกัน มาอิจฉาริษยาอะไรกัน.

ขอให้อู่ว่า สังคมกำลังเป็นอย่างไร? ดูกันทั้งโลกสิ ว่าสังคมโลกทั้งหมดเป็นอย่างไร? มีแต่เต็มไปด้วยกลิ่นไอแห่งความเห็น

แก้ตัว; คำว่า ตัวฉัน คำว่า ของฉัน คำว่า ของแก หรือ ตัวแก นั้น มันมีตัวมากที่สุด, ไม่มีคำว่า พวกเราทั้งหมด, มันมีแต่คำว่า มึง กู เรา เขา, ไม่ถือว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายกันเลย, ต่างคนต่างมีประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ แม้ปากไม่พูด แต่ใจมันก็คิดว่ายิ่งได้มากยิ่งดี, ยิ่งมาเป็นของเรายิ่งมากยิ่งดี. แต่ปากจะพูดมาว่าอย่างนั้นมันยังละอายอยู่บ้าง, ยังไม่พูด; แต่ในใจนั้นมันไม่เห็นแก่ประโยชน์ของผู้ใด นอกจากประโยชน์ของตน, รู้สึกว่ายิ่งได้มากยิ่งดี แล้วมันเลยไปถึงว่ายิ่งได้เปรียบก็ยิ่งดี.

คำว่า ได้เปรียบนั้น มันไม่ใช่คำพูดที่ถูกต้องหรือมีธรรมะเลย. คำว่า ได้เปรียบนั้นมันคือทุจริต, เอาเปรียบ ไม่มีความเมตตา กรุณา, แล้วมีความคิดที่รุนแรง จะเรียกว่าคดโกงก็ได้ เพราะว่า จะเอาเปรียบ. คำว่า เอาเปรียบ มันหมายถึงมันเอามากกว่าที่ มันควรจะได้. เขาถือว่า เรานี้เป็นสัตว์สังคมด้วยกัน. แท้ที่จริงพวกฝรั่งทางทิศตะวันตกเขาก็เคยคิดนึกเรื่องนี้ จนมีคำพูดพูดขึ้นมาว่า เราอยู่กันเป็นมนุษย์นี้มันเป็นสัตว์สังคม, เป็นสัตว์การเมือง, เป็นสัตว์เศรษฐกิจ เป็นต้น. ร่วมกันในโลก. แต่เราจะเอาเฉพาะสังคมอย่างเดียว มาพิจารณากันในที่นี้ว่า เราอยู่ด้วยกันก็ต้องมีอะไรเนื่องกัน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มันเลยต้องร่วมมือกัน ให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง; เดียวนี้สังคมในโลกมันยังไม่ได้เป็นอย่างนั้น.

ถ้าจะดูกันถึง สังคมชาวพุทธ นี่ก็ดูยากเหมือนกัน ไม่รู้ว่า จะไปดูกันที่ไหน; เพราะว่าชาวพุทธเมืองไทย ก็ไปตามกันพวกฝรั่งเสียเกือบจะหมดแล้ว. สังคมชาวพุทธที่แท้จริงนี้ ยังไม่รู้ว่า จะไปดูกันที่ไหน, พูดได้แต่ตามหลักเกณฑ์หรืออุดมคติที่มีอยู่ หรือที่เป็นที่ประสงค์มุ่งหมายของชาวพุทธ.

ก่อนนี้เราจะได้นัยก้องไปหมด ทั่วๆ ไปหมด ว่าเราเป็น

เพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น. ชีวิตมนุษย์ โดยตรง แล้วลดลงไปถึงชีวิตสัตว์เดรัจฉาน ก็ต้องถือว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา, ลดลงไปถึงชีวิตต้นไม้พฤษชาติทั้งหลาย ก็ต้องยอมรับว่า มันก็เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา, มันมีความรู้สึกไม่อยากตาย อยากอยู่ อยากเจริญรุ่งเรือง หรือเป็นสุข, แต่มันพูดไม่ได้.

แต่แล้วอย่าลืมว่า โดยทางพุดตินัยนั้น ก็ได้อาศัยกันอย่าง เป็นเพื่อน ว่าเราไม่อาจจะอยู่ได้โดยปราศจากต้นไม้. ในโลกนี้เราไม่อาจจะอยู่ได้โดยปราศจากต้นไม้ทั้งหลาย, **เรายังต้องอาศัยต้นไม้** เราจะต้องอาศัยสัตว์เดรัจฉาน ส่วนประกอบของสัตว์เดรัจฉาน มาเป็นปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต เป็นอาหาร เป็นเครื่องใช้สอย นุ่งห่ม มันก็เรียกว่ามันอยู่กันอย่างเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย.

สังคมชาวพุทธจึงให้ความหมายกว้างไกลไปถึงว่า ทุกชีวิต ชนิดไหนก็ตาม **เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย**; บางทีจะถูกหัวเราะเยาะว่า ชีวิตของเชื้อโรคทั้งหลายก็เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยเหมือนกัน, เราก็ว่าได้เหมือนกัน; แต่เราจะต้องปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้น ในลักษณะที่ไม่เป็นทุกข์แก่เรา.

คำว่าพุทธ หรือพุทธะ นี้ ได้แปลเป็นคำไทยให้ว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ล้วนแต่แสดงว่าเป็นผู้รู้อะไรจริง, ไม่โง่หรือไม่เหมือนกับคนหลับ. แต่เป็นคนตื่นแล้วลืมตาแล้วมีความสุขอยู่, มันต้องเป็นอย่างนั้น จึงจะเป็นสังคมชาวพุทธ; เป็นผู้รู้ เป็นผู้ตื่น เป็นผู้เบิกบาน, และมองเห็นความที่เราต้องรักกัน เหมือนกับว่าเป็นบุตรของบิดาเดียวกัน ซึ่งในทางศาสนาหลายศาสนาทีเดียว ต้องการให้ยึดถืออย่างนั้น. เช่นให้ยึดถือว่าทุกคนเป็นลูกของ

พระเจ้า ก็ต้องเชื่อฟังพระเจ้าร่วมกัน, แล้วก็ปฏิบัติต่อกันและกัน ให้ตรงตามความประสงค์ของพระเจ้า. บางศาสนาให้ถือเข้มข้น ไปถึงว่า มนุษย์ทุกคนในโลกนี้มีร่างกายเดียวกัน, เขาขอให้มอง ในความหมายอื่น, มองในความหมายอื่น จนเห็นว่า โอ้มันมี ร่างกายเดียวกัน มีชีวิตทางร่างกายนี้เดียวกัน ฉะนั้นจึงฆ่าฟันกัน ไม่ได้.

แต่แล้วในที่สุด ชาวโลกก็ไม่ยอมรับนับถือ; แม้จะเคยยึดถือ กันมาในบางยุคบางสมัย. เดียวนี้ก็ถูกครอบงำด้วยอำนาจทาง วัตถุ. ความสุขสนุกสนานเริงดอรร้อยทางวัตถุลากตัวออกมาหมด แล้ว, ลากตัวออกมาเสียจากศาสนาของตนๆ หมดแล้ว. มาบูชา ความสุขทางวัตถุหรือทางเนื้อหนัง เป็นสิ่งคมอะไรก็คิดดู, สิ่งคม แห่งการแย่งชิงความเริงดอรร้อยทางวัตถุเนื้อหนัง เหมือนกับสุนัข แย่งอาหารกันอย่างนั้น

สิ่งที่เป็นวัตถุแห่งการแย่งแย่งนี้ มันก็กลายเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น ไปเสียด้วย คือวัตถุแห่งความสวยงาม ความไพเราะ ความเริงดอรร้อย ความสนุกสนานในทางกามารมณ์, กลายเป็นแย่งชิงปัจจัย แห่งกามารมณ์กันเสียเป็นส่วนใหญ่. นี่ดูสิ สิ่งคมชาวโลกแห่งยุค ปัจจุบัน ลืมตัว, ลืมตัวไปไกลจนขนาดนี้ จนไม่มีอะไรที่เป็นธรรมะ หรือเป็นศาสนาเหลือเสียแล้ว.

อะไรจะช่วยให้, อะไรจะช่วยแก้ปัญหานี้ได้? ก็ต้องดูว่ามัน เป็นอย่างนั้นเพราะเหตุอะไร? ที่มันเป็นอย่างนั้น เพราะมันขาด หลักปฏิบัติ ที่เราเรียกกันว่า ศีลธรรม ศี-ล-ธรรม คำนี้ก็น่า สงสาร. คำว่า ศีลธรรม นี่น่าสงสาร เพราะคนรู้จักมันแต่ชื่อ, คนเขารู้จักกันแต่ชื่อ ไม่รู้ตัวจริง แล้วก็ไม่ได้ปฏิบัติให้มันจริง ทั้งที่พูดกันอยู่ด้วยปาก พูดมาก, แล้วบางทีก็ทำคนอื่นว่าไม่มี

ศีลธรรม ทั้งที่ตัวเองก็หาไม่มีศีลธรรมไม่. เรียกว่าศีลธรรมสำหรับ
จะเอาจากผู้อื่น; แต่ตัวเองก็ไม่มีศีลธรรมที่จะให้แก่ส่วนรวม.

มันขาดแคลนศีลธรรมในแง่ของความรู้ คือไม่รู้ว่ายอันนี้มัน
จะช่วยให้, มันขาดแคลนศีลธรรมในแง่ของการปฏิบัติ คือมันไม่
ได้ปฏิบัติเพื่อความเป็นศีลธรรม มันก็ต้องขาดแคลนความเป็นศีลธรรม
ในแง่ของผลแห่งการปฏิบัติ คือความสงบสุข; เราก็อยู่กันอย่าง
ไม่มีความสุข เพราะความไม่มีศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้มันก็แสดงความรุนแรงมากขึ้น โทษของความไม่มี
ศีลธรรม ในเมืองกรุงในเมืองหลวง, เมืองหลวงของประเทศไหน
ก็ได้ บ้านเราก็เอากรุงเทพฯ ก็แล้วกันว่าความเป็นศีลธรรมมันหายไป
ไปอย่างไร, เทียบกับ ๕๐-๖๐ ปีก่อน แล้วมันผิดกันลิบเลย.
เดี๋ยวนี้ความเลวร้ายอาชญากรรมมันเต็มระบดไปหมด, ไม่มีที่
หลบ ไม่มีที่ซ่อน เพราะว่าอยู่ในห้องนอนก็ไม่พ้นจากอันตรายจาก
บุคคลผู้ไม่มีศีลธรรม. นี่ขอให้มองดูกันบ้าง.

เราขาดศีลธรรม สิ่งที่จะทำให้สันติสุข สันติภาพ คำว่า
สี-ล, สี-ล นี่มันก็แปลว่า ปรกติ ความหมายเดียวกันกับสันติ.
**สันติก็คือความสงบสุข เพราะว่ามันปรกติ; ถ้ามันมีความ
ปรกติ มันก็มีสันติ คือความสงบสุข.** เดี๋ยวนี้ไม่มีศีลธรรมก็สร้าง
สิ่งตรงกันข้าม คือความวุ่นวายเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตน.

คนเห็นแก่ประโยชน์ของตน ด้วยจิตใจที่แก่กล้า ไม่สามารถ
จะบังคับตนให้อยู่ในร่องในรอยของศีลธรรม; ฉะนั้นเขาก็ทำ
ลงไปทั้งที่รู้อยู่ทั้งนั้นแหละ ว่ามันเป็นความผิดหรือไม่ควรทำ,
หรือเขาจะบัญญัติกันเสียใหม่ว่า มันเป็นความดีความถูกต้องของ
พวกเขา เขาก็อยากจะทำ. ถ้าอย่างนั้นมันก็แสดงว่า มันพูดกันไม่
รู้เรื่องแล้ว, มันถือกันเสียคนละศาสนาแล้ว; คนหนึ่งถือประโยชน์

ส่วนตนของตนเป็นศาสนา, คนหนึ่งถือประโยชน์ของคนเป็นศาสนา, มันก็แยกกันถึงอย่างนี้.

ฉะนั้นเราก็ไม่อาจจะสร้างสังคมที่ดีเลิศได้ ซึ่งเราจะต้องเล็งไปยังคำพูดที่เคยพูดกันอยู่ว่า **โลกพระศรีอารียเมตไตรยคือสังคมที่ประเสริฐเลิศที่สุด**, ศรีอารียเมตไตรย แปลว่า มิตรภาพ อันประเสริฐหรือสูงสุด; ศรี แปลว่า ประเสริฐ อารียะ ก็แปลว่า ประเสริฐ หรือสูงสุด, เมตไตรยะ ก็แปลว่า ประกอบอยู่ด้วย มิตรภาพ, เมตตา คือ มิตรภาพ, เมตไตรยะ แปลว่า ประกอบอยู่ด้วยมิตรภาพ มันประกอบอยู่ด้วยมิตรภาพอันประเสริฐ อันสูงสุด, ก็แปลว่ามีแต่คนรักผู้อื่น ทุกคนรักผู้อื่น ทุกคนพร้อมที่จะช่วยผู้อื่น. ดังนั้นมันจึงไม่มีใครขาดแคลน ทุกคนช่วยตัวเองได้, และพร้อมที่จะช่วยผู้อื่นอยู่เสมอ เพราะความมีศีลธรรม.

ศีลธรรมอันแรกสุด ก็เพราะว่าเขารู้ว่า หน้าที่ที่จะต้องช่วยตัวเองนั้นเป็นธรรม เป็นธรรมะ เป็นศีลธรรม, แล้วเมื่อเขาทำหน้าที่ช่วยตัวเอง เขาก็สนุกพอใจ เขาก็ทำได้มาก ช่วยตัวเองได้มาก; เพราะความสนุกและพอใจในงาน, ยิ่งเห็นออกมา ก็ยิ่งรู้สึกเย็นเหมือนกับอาบน้ำมนต์ เหมือนกันเลย, ไม่ต้องทิ้งการงานไปขโมยดีกว่า. คนไม่มีศีลธรรม พอมันเหนื่อยขึ้นมามัน ก็ป่วยการไปขโมยดีกว่า ก็ทิ้งการงานไปเป็นอาชญากร.

แต่ถ้ามีศีลธรรม ก็รู้อยู่แล้วว่าคือตัวธรรมะ, หน้าที่ของมนุษย์ คือ ตัวธรรมะ; มันยิ่งเหนื่อยก็ยิ่งพอใจว่าตนทำได้มาก ทำได้มากก็ยิ่งพอใจ, แล้วก็ปัสสขอยู่เมื่อทำการงานนั่นเอง ก็เลยทำได้มาก ก็ไม่ยากจน. ทุกคนมีปัจจัยเพียงพอสำหรับตน แล้วเหลือที่จะช่วยผู้อื่น ทุกคนจึงพร้อมที่จะช่วยผู้อื่น. **ทุกคนในสังคมนั้นพร้อมที่สุดที่จะช่วยผู้อื่น** มันก็เลยเป็นสังคมเลิศ เดินไปทางไหนก็มี

แต่มีมือยื่นออกมาสละนว่าจะให้ช่วยอะไร จะให้ช่วยอะไร, ฉันจะช่วย. นี่สังคมประเสริฐ มีมิตรภาพอันประเสริฐ มันก็เป็นอย่างนี้.

ถ้าเล่าเรื่องที่เกี่ยวกับโลกพระศรีอารยแล้วมันก็มากมายแหละ เดี่ยวจะหาว่าโฆษณาชวนเชื่อมากไปก็ได้; เอาความแต่เพียงว่ามันมีแต่คนที่พร้อมที่จะช่วยผู้อื่นด้วยความรัก ด้วยความเมตตาอันบริสุทธิ์ มันก็เลยไม่มีใครฆ่าใคร ไม่มีใครลักขโมยของใคร, ไม่มีใครประทุษร้ายกาเมของรักของชอบใจของบุคคลอื่น, ไม่มีใครโกหกใคร, ไม่มีใครจำเป็นที่จะต้องกินเหล้าให้ผู้อื่นเขารำคาญ. ทุกอย่างแหละ ที่มนุษย์ไม่ควรจะทำ มันก็ไม่ทำเพราะมันเห็นแก่ผู้อื่น; อย่างนี้เขาเรียกว่าโลกพระศรีอารยเมตไตรย.

แต่ท่านพูดกันเป็นอุปมามากเกินไปว่า มีต้นกัลปพฤกษ์อยู่ทั่วทุกมุมเมือง ใครต้องการอะไรไปที่ต้นกัลปพฤกษ์ แล้วก็ได้อะไรนั้นสมตามปรารถนา. อาตมาบอกว่านั้นมันเป็นอุปมา ดีความกันเสียใหม่ว่า เดี่ยวนี้ทุกคนที่อยู่ในโลกนั้น ในเมืองนั้นพร้อมที่จะยื่นมือออกไปช่วยผู้อื่น; เขาจะมีปัญหาอย่างไร มีความต้องการอย่างไร มีคนช่วยเหลือเพื่อล้นเหลือ เขาก็ไม่ขาดแคลนอะไร. นี่โลกแห่งเมตตา เรียกว่าโลกแห่งพระศรีอารยเมตไตรย, เป็นสังคมสูงสุดที่มนุษย์จะมีได้ และก็มาถึงในศาสนาพุทธของเรา ในทำนองว่าจะมีในอนาคต, จะมีในอนาคตเมื่อได้ปรับปรุงสิ่งต่างๆ ถูกต้องดีแล้ว.

เราต้องมีศีลธรรมเท่านั้นแหละ จึงจะเกิดสังคมพระศรีอารยเมตไตรยขึ้นมา; เมื่อขาดศีลธรรมแล้ว จะมีสังคมธรรมดๆ ปรกติตามธรรมดาไม่ได้, จะมีโลกบุญชนชั้นธรรมดา

ชั้นดีหน่อยก็ไม่ได้, มันมีแต่สังคมคนพาลกับอันธพาลเป็น อาชญากรไปหมด. เราควรจะถือเป็นหลักว่า เพียงแต่ไม่มี ศีลธรรมนี้ก็ควรจัดเป็นอาชญากรแล้ว, ยังไม่ได้ทำอะไรมากไป กว่านั้น ยังไม่ได้ฆ่าใคร หรือยังไม่ได้ทำอะไร. แต่ความที่มันไม่มีศีลธรรม ดูถูกศีลธรรม ไม่ยกย่องนับถือศีลธรรมก็ควรจะจัดว่า มันเป็นอาชญากรแล้ว ควรจะถูกจัดการ.

เอาละ, เป็นอันว่า ศีลธรรมต้องกลับมา. ศีลธรรมต้องกลับมา **ความไม่เห็นแก่ตนนั้นเป็นศีลธรรมรากฐาน. เมื่อไม่เห็นแก่ตนแล้ว ความรักผู้อื่นก็เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ,** เดี่ยวนี้รักผู้อื่นไม่ได้ ก็เพราะว่าความเห็นแก่ตนมันปิดบังเสีย มันป้องกันเสีย ไม่ให้คนรักผู้อื่น. **สังคมแห่งสันติสุขสันติภาพ มีรากฐานอยู่ที่ศีลธรรม;** ถ้าพูดให้ตรงกว่านั้นก็ว่า มีรากฐานอยู่ที่ความรักซึ่งกันและกัน นั่นแหละคือศีลธรรม, ศีลธรรมจำเป็นที่สุดก็คือความรักผู้อื่น; ถือศีลข้อเดียว ก็มีศีลครบทุกข้อ ที่มนุษย์จะต้องถือ. เขาพูดกันว่า ให้ถือศีลสัก ๕ ข้อเถิด. อาตมาว่าถือศีลข้อเดียวก็พอ คือถือศีลรักผู้อื่น, แล้วทุกข้อมันจะตามมา.

ทุกๆ ศาสนาล้วนแต่เน้นเรื่องรักผู้อื่น ศาสนาที่ไม่เน้นเรื่องความรักผู้อื่นนั้นสูญหายไปหมดแล้ว, มันเหลืออยู่ในโลกแต่ศาสนาที่เน้นเรื่องความรักผู้อื่น. ถ้าเขามีพระเป็นเจ้าเป็นหลักเป็นประธาน เขาก็จะบอกว่า ความรักผู้อื่นนั้นคือความต้องการของพระเป็นเจ้า หรือของตัวผู้แทนพระเป็นเจ้า ก็แล้วแต่, พระเป็นเจ้าที่แท้จริงนั้น จะต้องสั่งบังคับให้ทุกคนรักผู้อื่น.

เราไม่มีพระเป็นเจ้าอย่างบุคคล ที่มีความรู้สึกอย่างบุคคล; แต่เราก็มีพระเป็นเจ้า คือสิ่งสูงสุด คือกฎของธรรมชาติ ที่จะเรียกว่า กฎของอิทัปปัจจยตาหรืออะไรก็ได้ แต่แล้วกฎของธรรมชาติ

มันก็มีอยู่ว่า ต้องประพจน์ให้ถูกต้อง ชนิดที่จะอยู่กันได้เป็นผาสก
ร่วมกัน, มิฉะนั้นพวกแกจะต้องวินาศ. นี่กฎของธรรมชาติมัน
ก็ยังมีหลักเกณฑ์อย่างนี้ ก็เหมือนกับพระเจ้าแหละ; เพราะมัน
เฉียบขาด เพราะมันสูงสุด เพราะมันเฉียบขาด แต่เป็นพระเจ้า
ชนิดที่ไม่ใช่เป็นบุคคล, ไม่ใช่บุคคล หรือที่มีความรู้สึกอย่าง
บุคคล, แต่ว่าเป็นกฎของธรรมชาติ มันจะต่างกันแต่คำสำหรับ
พูดจา. ใจความมันตรงกันว่า สิ่งที่สูงที่สุดนั้น ที่จะช่วยให้รอดอยู่
ได้ หรือจะให้วินาศก็ได้มันต้องการอย่างนี้; ถ้าต้องการอยู่รอด
ก็จงรักผู้อื่น, ถ้าต้องการจะวินาศก็จงเห็นแก่ตัว.

เดี๋ยวนี้ฟ้าไม่สว่างในทางนี้ ยังมีมืดมิดอยู่ ยังไม่รุ่งอรุณ เพราะ
เหตุว่าความเห็นแก่ตัวมันเพิ่มขึ้นๆ. การศึกษาบ้าบออะไรที่
เหมือนกับสุนัขทางดาวน์นี่ มันล้วนแต่สร้างให้เกิดความเห็นแก่
ตัว, เรียนหนังสือมากๆ ก็ฉลาดสำหรับจะเห็นแก่ตัว, เรียนอาชีพ
มากๆ มันก็ฉลาดสำหรับที่จะกอบโกยเอาเปรียบผู้อื่น. ส่วนการ
ศึกษาเรื่องศีลธรรมมันไม่มี; นี่เราเรียกว่าการศึกษาซึ่งเหมือนกับ
สุนัขทางดาวน์ มันไม่มีส่วนที่รู้ศีลธรรมสำหรับจะรักผู้อื่น หรือ
เห็นแก่ผู้อื่น, เหลือแต่เรียนหนังสือกับเรียนวิชาชีพมันก็ส่งเสริม
ความเห็นแก่ตัว. ดังนั้นการศึกษาที่เราอยู่ในโลกปัจจุบัน ก็คือ
การศึกษาชนิดที่เพิ่มความเห็นแก่ตัว, โลกก็มีแต่ความเห็นแก่ตัว
มันก็ไม่รักผู้อื่น.

ความเจริญแผนใหม่นั้นดูให้ดีเถอะ ความเจริญแผนใหม่
ไม่มีพูดถึงรักผู้อื่น ความเจริญแผนใหม่มีแต่ว่ายิ่งทำให้มาก เพื่อ
เราอยู่ดีกินดีไม่มีที่สิ้นสุด, ส่งเสริมความเห็นแก่ตัวทั้งนั้น. ฉะนั้น
ขอให้ท่านทั้งหลายมองดูให้ดีๆ ว่าฟ้ามันไม่สว่างในทางศีลธรรม,
แล้วฟ้ามันก็ไม่สว่างในทางสังคม.

พุทธบริษัทที่เคารพความเป็นพุทธบริษัท หรือว่าจะยืนยันในเกียรติของความเป็นพุทธบริษัท ก็จะนึกถึงข้อนี้ หรือว่านึกถึงหน้าที่ในส่วนนี้ หรือว่าจะนึกไปถึงว่าเราจะพยายาม **เราจะต่อสู้ เราจะดิ้นรนต่อสู้ เพื่อให้สังคมนี้เกิดความรู้สึกที่เป็นศีลธรรม คือความรักผู้อื่น** จึงจะเชื่อว่าเป็นสังคมชาวพุทธ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน.

เอาละ, เป็นอันว่า ทางสังคม นั้นมันยังมีปัญหาเหลืออยู่มาก ที่จะต้องช่วยกันให้เกิดความเข้าใจอันถูกต้อง จนเรียกได้ว่าเป็นฟ้าสว่างในทางสังคม. ทุกคนจะเปลี่ยนเหมือนกับว่าเรามาขึ้นศักราชใหม่กันเสียที : มีความรักผู้อื่น ซึ่งเป็นหัวใจของศาสนาทุกศาสนาเลย, และโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือพุทธศาสนา. ดังนั้นอาตมาจึงเน้นมาก พูดมากเรื่องศีลธรรม; ในบรรดาหนังสือที่ทำขึ้น เข้าใจว่า ๒๐-๓๐ เปอร์เซ็นต์ของทั้งหมดนั้น พูดเรื่องศีลธรรมทั้งนั้น ลองไปสำรวจดูหนังสือที่ได้ทำขึ้น.

นี่คือเรื่อง ฟ้าสว่างทางสังคม ซึ่งจะต้องมีมาเสียก่อนแต่ที่โลกนี้มันจะวินาศ.*

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่องฟ้าสว่างระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ [ตอน ๒], ลำดับที่ ๔๖.ง บนแถบพื้นสีม่วง, เรื่องที่ ๔ ฟ้าสว่างทางมีชีวิตถูกต้อง, บรรยายเมื่อวันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๒๖, หน้า ๑๐๗-๑๑๕.

อุดมคติกินไม่ได้ คนก็บูชาเงิน; ไม่ยึดถืออุดมคติ แม้ว่ามันจะประเสริฐสูงสุดสักเท่าไรเขาก็สวนออกมาว่า อุดมคติกินไม่ได้ เพราะฉะนั้นฉันไม่สนใจ. แต่ขอให้ดูให้ดี ๆ นะ อุดมคตินี้มันยิ่งกว่าสิ่งที่กินได้ อุดมคติมันจะช่วยให้ได้มาซึ่งสิ่งที่กินได้; ไม่ใช่ตัวเองมันกินไม่ได้ แล้วมันจะหมดหน้าที่, มันมีหน้าที่ที่จะให้นำมา หามาได้ซึ่งสิ่งที่กินได้ แล้วกินอย่างดี อย่างไม่มีความผิดพลาด. ถ้าไม่มีอุดมคติแล้ว มันก็หาอย่างเลว มีไว้อย่างเลว กินอย่างเลว ใช้อย่างเลว, อะไรมันก็เป็นเรื่องผิดไปหมด. ฉะนั้นขอให้มีความนิยมหรืออุดมคติให้ถูกต้อง เราก็จะได้สิ่งที่ควรจะได้ มากินมาใช้ มาอะไรอย่างถูกต้อง ไม่เกิดเป็นผลร้ายขึ้นมา. ฉะนั้นขอให้รู้จักหา รู้จักได้ รู้จักกิน รู้จักใช้ให้ถูกต้องตามอุดมคติหรือคำนิยม ในระดับที่บัญญัติไว้ว่าสำหรับมนุษย์เรา.

เมื่อคนไม่รู้จักอุดมคติของคน แล้วมันจะเป็นคนได้อย่างไร; มันจึงไปยึดถือเอาอุดมคติของสัตว์มา คนไม่รู้จักอุดมคติของคนหรือของมนุษย์ ก็ไปคว้าอุดมคติของสัตว์มา; เช่น

เห็นแต่จะเฮอร์ดอ้อยเป็นต้น. มันไปคว้าอุดมคติของผีสาวคือกิเลส
เข้ามา เป็นอุดมคติของคน มันก็มีลักษณะเหมือนกับผี ที่น่า
อันตรายอย่างยิ่ง เพราะไปคว้าเอาอุดมคติของกิเลสเข้ามา เป็น
อุดมคติของคน.

ถ้าฟ้าสาทางอุดมคติ ก็ต้องรู้จักอุดมคติของคน : รู้ว่าเกิด
มาเป็นคนนี่มันคืออะไร, มันเพื่อประโยชน์อะไร, เกิดมาเพื่อ
ประโยชน์อะไร, ควรจะมีอุดมคติอย่างไร, มีค่านิยมอย่างไร.

เอาละ, จะยอมรับในข้อที่ว่า ไม่มีใครรู้ไม่มีใครตั้งใจที่จะเกิด
มา มันก็เกิดมาโดยที่เราไม่รู้ เราไม่ได้ตั้งใจ และเราเลือกไม่ได้;
แต่เราก็ได้เกิดมาแล้ว. ดังนั้นเราก็จะต้องทำให้ถูกในข้อที่ว่า
เดี๋ยวนี้มันเกิดมาแล้ว, มันเกิดมาแล้วถึงขนาดนี้แล้ว จะต้องทำ
อย่างไรต่อไป จึงจะไม่ใช่ปัญหาเลวร้าย มีความทุกข์ขึ้นมา. ทำ
อย่างไรจึงจะเป็นคนที่ถูกต้องตามอุดมคติของคนหรือของมนุษย์,
ไม่เป็นคนบ้า ถ้าคนมันบ้า ถ้าคนมันบ้าก็ต้องถือว่าเลวกว่าสัตว์
ทั้งที่เป็นคน ถ้าเป็นบ้าเสียแล้วมันต้องเลวกว่าสัตว์ ซึ่งมันยังไม่
บ้า มันไม่หลงอะไรมากเหมือนคน. อาตมาเลี้ยงไก่ เลี้ยงสุนัข
เลี้ยงแมว เลี้ยงอะไรอยู่ทุกวัน ก็เห็นว่า โอ้, นี่มันไม่โลกเหมือน
เราแล้วกระมัง มันไม่ได้คิดหวังมากในเรื่องที่จะเป็นกิเลส มันกิน
แต่เท่าที่จำเป็น.

มนุษย์มีอุดมคติอย่างไร? ก็มีอุดมคติของมนุษย์ ตอบกำปั้น
ทุบดินก็ต้องตอบว่า มีอุดมคติของมนุษย์ ขยายไปอีกหน่อยก็ว่า
ต้องได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้, แล้วก็ยังไม่รู้ว่าอะไรอยู่
นั่นเอง. บางคนอาจจะคิดว่า มันควรจะได้สิ่งที่มนุษย์ควรจะได้,
แต่แล้วก็ไม่รู้ว่าจะอะไร ระวังให้ดี ระวังให้ดีในข้อนี้. อยากจะได้แต่
บุญกุศลแต่ก็ไม่รู้จะเอามาทำอะไร มันก็เลยผิด, มันก็เลยผิดแหละ

มันผิดฝาผิดตัว.

มีชีวิตเย็น ไม่มีทุกข์ไม่มีร้อน ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น เท่านั้นเพียงพอไหม? ขอให้พวกเราคิดว่า **ที่เราเกิดมานี้ ที่ดีที่สุดที่เราควรจะได้ นั่น คือได้มีชีวิตอย่างเยือกเย็น ไม่มีใครเป็นทุกข์เป็นร้อน** อยู่สบายกันทุกคน เท่านั้นพอไหม? อาตมาคิดว่าจะพอแล้ว ถ้าเราอยู่สบายเยือกเย็น เยือกเย็นไม่มีไฟกันทุกคน ควรจะพอแล้ว. เตี่ยฉันมันเต็มไปด้วยไฟกิเลสเผาผลาญ แล้วไฟทุกข์ที่ไม่รู้จักดับ ไม่รู้จักดับให้เย็นคือปัญหาเกี่ยวกับความคิดเกิด แก่ เจ็บ ตาย นี่ เราไม่รู้จักดับ.

บางคนจะคิดว่า โอ๊ยเหลือวิสัยว้าย ที่จะไม่มีความทุกข์เลย, นั่นมันว่าเอาเอง หลับตาว่า. ถ้าเหลือวิสัยแล้ว มันก็ต้องเป็นทุกข์กันไม่มีทางแก้. เตี่ยฉันธรรมะนั้นมีสำหรับดับทุกข์ได้. ธรรมธาตุสำหรับความดับทุกข์ได้มันมี. ดังนั้น มนุษย์จึงดับทุกข์ได้ ประพฤติปฏิบัติให้ถูกในข้อนี้แล้วมนุษย์ก็ดับทุกข์ได้, จึงเรียกว่ามันมี ไม่ใช่เหลือวิสัย มีธรรมะสำหรับจะดับทุกข์ได้ทุกระดับทุกชั้นตอน. ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ นับตั้งแต่ความยากจน ก็แก้ไขได้, โรคภัยไข้เจ็บก็แก้ไขได้, ก็มาถึงจิตใจมันร้อนเพราะโลภะ โทสะ โมหะ มันก็ต้องแก้ไขได้ เป็นลำดับไป, ให้เย็นอยู่โดยที่ไม่มีไฟเหล่านี้มาเผานั้นคือนิพพาน.

นิพพานแปลว่าเย็น ตัวหนังสือแปลว่าเย็น เย็นเพราะไม่มีไฟซึ่งเป็นของร้อน; กิเลสเป็นไฟ หรือว่าความโง่เขลา อะไรก็ตามมันเป็นไฟ. อย่ามีสิ่งนั้นแล้วชีวิตนี้ก็เย็น แล้วก็เย็นอยู่ตามสมควร เราจึงไม่เป็นบ้า; ถ้าชีวิตนี้ทั้งวันทั้งคืนไม่เย็นเสียเลยก็เป็นบ้าและตายกันหมดแล้ว.

อย่าเนรคุณพระนิพพาน, พระนิพพานมาเยี่ยมเราวันละ

หลายๆ ครั้ง เวลาไหนเราไม่ได้มีกิเลส ไม่ร้อนเป็นไฟในใจ เวลานั้นพระนิพพานมาเยี่ยมเรา. เตี่ยเราก็โง่บ้าขึ้นมาอีก ร้อนด้วยกิเลส ราคะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง, พระนิพพานไปเสียแล้ว แล้วเตี่ยก็มาเยี่ยมเราอีก เพราะเวลาที่เย็นอยู่ได้ด้วยพระนิพพานชั่วคราวนี้มันมีมาก. ดังนั้นเราจึงไม่เป็นบ้า, เราจึงไม่เป็นโรคประสาท, เราจึงไม่ตายเพราะว่า เวลาที่มันไม่ถูกเบียดเบียนด้วยกิเลสนั้น มันมีมากพอ, นี่เรียกว่าชีวิตธรรมดาสามัญของคนบุญชนนี้ มันรอดอยู่ได้ ที่พระนิพพานมาเยี่ยมเป็นคราวๆ โดยไม่รู้สีกตัว, โดยไม่รู้สีกตัว จึงไม่บ้าและไม่ตาย. นี่ถ้าว่าพระนิพพานนี้จะยืดอกออกไป จนไม่กลับไป กลับมา มีถาวร, นั่นก็ดีที่สุดสำหรับมนุษย์แล้ว.

ฉะนั้น ขอให้เราได้รับความเยือกเย็นแห่งจิตใจ มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ คือสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ แล้วเราจะต้องอยู่ด้วย ความเย็นนี้ ทั้งโดยส่วนตัวและส่วนสังคม; ดูจะไม่ยากนักข้อนี้ ถ้าว่าทุกคนๆ มันเย็น รวมกันเป็นสังคมมันก็เย็นแหละ. แต่ถ้าว่าบางคนมันยังโง่อยู่ ไม่รู้จักทำให้เย็น เราก็ช่วยเขาบ้าง เราที่เย็นแล้ว อุตส่าห์ช่วยเพื่อนมนุษย์ที่มันไม่รู้จักเย็น ให้ได้เย็นกันเสียบ้าง คือหน้าที่โดยเฉพาะ.

ศาสนา ก็ช่วยให้เกิดการปฏิบัติ ชนิดที่ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ, เมื่อได้ตามอุดมคติอันนั้นแล้ว ปัญหามันก็หมด ไม่มีปัญหาอะไรในโลก. เตี่ยนี้มนุษย์มันไม่เป็นมนุษย์ มันเป็นคนที่มีกิเลส แล้วก็ใช้กิเลสเป็นเครื่องเบียดเบียนประหัดประหารกัน โลกก็มีปัญหาไม่รู้จักสิ้นสุด. แม้ว่าบางคนมันจะเกิดแหวกแนวมันพูดฟังไม่รู้เรื่อง, เราก็มีธรรมะเป็นเครื่องดับปัญหาในฝ่ายเรา, อย่าไปวุ่นวายกับคนบ้า, ให้คนบ้าเป็นไปตาม

เรื่องของมันเอง เราอย่าไปรับเอามาเป็นเรื่องเกี่ยวกับเรา. แต่ว่ามันลำบากสักหน่อย หรือมากก็ได้ ลำบากที่ว่าจะต้องอยู่ร่วมโลกกับคนบ้า, มันลำบากที่ว่า จะต้องอยู่ร่วมโลกกับคนบ้า. ทีนี้ถ้าว่าคุณไม่อาจจะหนีไปได้ คุณจะทำอย่างไร? คุณต้องมีธรรมะอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งทำให้คุณสามารถอยู่ร่วมโลกกับคนบ้านั้นได้ ปัญหาหมด, ไม่มีอะไรที่จะทำให้เราเดือดร้อนกระวนกระวายระส่ำระสาย.

นี่อุดมคติความเป็นมนุษย์ มีค่านิยมอยู่ที่จะต้องได้รับความเย็นแห่งจิตใจ หรือพระนิพพาน, แม้แต่ชั่วคราวก็ยังดี เป็นขณะๆ ขณะๆ มาหล่อเลี้ยงกันไว้แล้วเราก็จะรักใคร่กันง่าย สามัคคีกันง่าย, ช่วยกันสร้างโลกที่สงบเย็นได้. วิธีอื่นไม่มี การเมืองอันหลอกลวงใช้ไม่ได้, เศรษฐกิจอันหลอกลวงใช้ไม่ได้, สังคมวิทยาที่ขึ้นอยู่กับกิเลสมันก็ใช้ไม่ได้, ต้องธรรมะบริสุทธิ์ จึงจะเอามาเป็นที่พึ่งได้.*

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่อง ฟาสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ [ตอน ๒], ลำดับที่ ๔๖.ง บนแถบพื้นสีม่วง, เรื่องที่ ๔ ฟาสางทางมีชีวิตถูกต้อง, บรรยายวันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๒๖, หน้า ๑๓๕-๑๓๘.

อุดมคติของโพธิสัตว์นี้จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับโลกสมัย
ปัจจุบันนี้ ซึ่งเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว. เรื่องนี้ควรจะนึกถึงอยู่
เสมอว่าเป็นภัยอันตรายที่ร้ายแรงที่สุดของมนุษย์ในยุค
ปัจจุบันนี้ ก็คือความเห็นแก่ตัว. คุณไปดูซิ เรื่องการเมืองก็ดี
เรื่องเศรษฐกิจก็ดี เรื่องอะไรก็ดี มันสรุปอยู่ที่เรื่องความเห็นแก่
ตัวทั้งนั้น. มนุษย์สมัยนี้จึงไปบูชาเทคโนโลยี-เครื่องมือของความ
เห็นแก่ตัว โดยไม่คำนึงถึงศาสนา หรือพระเจ้า; กวาดพระเจ้า
กวาดศาสนาออกไปทั้งหมด.

เด็ก ๆ ไม่ได้ยินคำว่า พระเจ้า คำว่า ศาสนา เหล่านี้ ได้ยิน
แต่คำเทคโนโลยีมากขึ้นทุก ๆ สาขา นี่คือการทิพลงของความเห็น
แก่ตัว; ต้องการจะแสวงหาประโยชน์เพื่อตัว เป็นความเอร็ดอร่อย
ทางวัตถุ ทางเนื้อหนัง ไม่มีขอบเขต, ฉะนั้นมันก็ต้องการที่จะเอา
มาจากผู้อื่น โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง เอามาเป็นของตัวเอง อย่างไม่มี
ขอบเขต. มันมีความละโมภถึงขนาดนี้แล้ว ความกลัวก็มีมาก จึง
ต้องใช้วิชาเทคโนโลยีในทางป้องกันตัว อย่างไม่มีขอบเขต. มัน

ก็เลยสาละวนกันแต่เรื่องความเห็นแก่ตัวไปทุกแห่งทุกมุม โลกก็เป็นโลกที่ร้อนเป็นไฟ มากขึ้นทุกที่ๆ ทุกที่ๆ เพราะความเห็นแก่ตัว.

ฉะนั้นโดยเนื้อแท้แล้ว โลกต้องการอุดมคติของโพธิสัตว์, คือว่าเลือดเนื้อชีวิตของเราสละได้เพื่อผู้อื่น. ศาสนาคริสต์นิกายโดยเฉพา**คำสอนของพระเยซู**นั้น เป็นอุดมคติของโพธิสัตว์อย่าง**สูงสุด. ให้รักผู้อื่นยิ่งกว่ารักตัว ให้ให้อภัยแก่ผู้ที่ทำอันตรายเรา นี่เป็นอุดมคติของโพธิสัตว์โดยสมบูรณ์.** มีคนบางคนกลืนคริสต์นิกาย โดยพยายามอธิบายให้เห็นว่า พระเยซู ถือว่าเป็นพระโพธิสัตว์องค์หนึ่ง; เรียกตามภาษาฮีบรู หรืออะไร เรียกว่าโยชาฟัด. ไปหาเรื่องโยชาฟัดอ่านดูเถอะ จะเห็นว่าเขาอธิบายว่าพระเยซูเป็นพระโพธิสัตว์องค์หนึ่ง. แต่เราไม่เอามากถึงอย่างนั้น มันเป็นการรุกร้ามากเกินไป; เพียงแต่เราจะพยายามชี้ให้เห็นว่าอุดมคติของพระเยซู เป็นอุดมคติของโพธิสัตว์ คือเห็นแก่ผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว.

ถ้าโลกนี้เชื่อพระเยซู ปฏิบัติตามพระเยซู ก็สบายอย่างยิ่ง เป็นโลกของพระศรีอาริย์ไปได้เหมือนกัน; ไม่เป็นอย่างที่กำลังเป็นอยู่นี้. เดี่ยวนี้ปีศาจหรือซาตานมันครอบงำโลก ทำให้มนุษย์ในโลกมีความเห็นแก่ตัวหนักขึ้นๆ แล้วก็เลยได้เป็นอย่างนี้. ที่จริงโลกนี้ กำลังต้องการอุดมคติของโพธิสัตว์เป็นอย่างยิ่งกว่าสิ่งใด ที่จะมาหยุดวิกฤตการณ์ต่างๆ ในโลกได้. เพราะฉะนั้นถ้าคุณชอบคำๆ นี้, ชอบอุดมคติอันนี้ก็จงเชื่อเถิดว่า เราทำได้ เราเป็นได้แม้ในเพศฆราวาส; คือพยายามเห็นแก่ผู้อื่น ทำลายความเห็นแก่ตัว.

แม้ที่สุดแต่อุดมคติอย่างโลกๆ คืออุดมคติของการเล่นกีฬา

นี้ มันก็คือ sporting-spirit ไม่ให้เห็นแก่ตัว ให้ให้อภัย. ฉะนั้น ถ้าใครเป็นนักกีฬาแท้จริง คนนั้นก็เป็นผู้อยู่ในอุดมคติของ โปธิสัตว์. เดียวนี้สังเกตดู ไม่เห็นมีใครเป็นนักกีฬาที่แท้จริง เป็น นักกีฬาปลอมทั้งนั้น; แม้กีฬาของมหาวิทยาลัยนี่ก็เป็นกีฬาปลอม; เห็นแก่ตัว จนทำอันตรายกันในสนามกีฬา, ระเบิดขวิดบ้าง อะไร บ้าง. แล้วพวกกองเชียร์นั่นคือพวกเห็นแก่ตัวที่สุด, มีจิตใจที่กำลัง เห็นแก่ตัว ไปเชียร์พวกของตัวร้อยเปอร์เซ็นต์เลย ไม่เชียร์อีกฝ่าย หนึ่งแม้สักเปอร์เซ็นต์เดียว. ฉะนั้น กองเชียร์นี้เป็นเรื่องของปิศาจ หรือซาตานมากกว่า คือเพิ่มการเห็นแก่ตัว หรือเห็นแก่พวกของตัว. แล้วที่นี้ตัวผู้เล่นกีฬาเองก็มีแต่ความเห็นแก่ตัว ชกต่อยกัน, แล้ว คิดเอาเปรียบอย่างไม่มีความเป็นธรรมอยู่ในใจตลอดเวลา. แต่ ปากก็พูดว่าเล่นกีฬา รักษาระเบียบ รักความเป็นธรรม; แต่ใจมัน ไม่เป็นอย่างนั้น. ฉะนั้นถ้าเพียงแต่ว่า เป็นนักกีฬาที่แท้จริงกัน เท่านั้น ก็จะเป็นอุดมคติของโปธิสัตว์ มีโปธิสัตว์กำลังวิ่งอยู่ใน สนามกีฬา; คือว่าฝึกความเห็นแก่ผู้อื่น เห็นแก่ความถูกต้อง, ทำลายความเห็นแก่ตัวอยู่เสมอ. เห็นแก่ธรรมะ เห็นแก่ความ ถูกต้องนั้นแหละคือเห็นแก่ทั้งหมด ไม่ยกเว้นอะไร, แล้วทำลาย ความเห็นแก่ตัวเสียเรื่อยๆ ไป ด้วยการให้อภัย ด้วยการอะไรได้ แม้แต่เขาล่วงเกินเราเอาเปรียบเรา เราก็ให้อภัยได้. ฉะนั้น ผม อยากจะขอร้อง ให้ทุกๆ องค์ ทุกๆ คน แม้ที่ไม่ได้มานี้, ศึกษา กันให้ดี ว่าอุดมคติของโปธิสัตว์นี้ จำเป็นในทุกกรณีแก่ความ เป็นอยู่ของคนในโลก คือความเห็นแก่ผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว. เมื่อไรเรามีความรู้สึกละอย่างนี้ มีความปรารถนาอยู่อย่างนี้ แล้ว กำลังกระทำอยู่อย่างนี้ก็เป็นพระโปธิสัตว์เมื่อนั้น เวลานั้น. จะลง สนามกีฬา ก็ลงเพื่อเป็นโปธิสัตว์กันดีกว่าที่จะเป็นภูติผีปิศาจ.

แม้ว่าเราจะศึกษาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัยก็ตาม ก็คิดให้
มันกว้างว่า เราจะเป็นมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ เพื่อประโยชน์
แก่โลกเป็นส่วนรวม; ส่วนตัวเองคนเดียวลืมหืมเสียก็ได้ ลูกเมีย ถ้า
จะมี ก็ลืมหืมเสียก็ได้ อย่าให้เอามาเป็นเรื่องสำคัญ. ทั้งเราทั้งลูก
เมียของเรานั้น มันเพื่อประโยชน์แก่โลก อย่างนี้เรียกว่าไม่เห็น
แก่ตัว. ถ้าจะเอาแต่ความสนุกสนาน เอรีดอรรยแต่เรื่องใน
ครอบครัวของตัวเอง ก็ไม่พ้นที่จะเป็นภูติผีปีศาจชนิดหนึ่ง คือมัน
จะค่อยๆ เผลอ ค่อยๆ เผลอ เผลอจนเห็นแก่ตัวชนิดที่ดูไม่ได้.
ถ้ามีอุดมคติของโพธิสัตว์มาคุ้มครองไว้บ้าง นั่นแหละจะเป็น
ครอบครัวที่ดี; ครอบครัวนั้นจะมีการดำเนินชีวิตที่ดี นำไหว้นำ
นบถือนำบูชา เห็นแก่เพื่อนบ้าน เห็นแก่ประเทศชาติ เห็นแก่
โลกทั้งหมดสากลโลกกระทั่งสัตว์เดรัจฉานด้วย. นี่มีความเมตตา
เต็มที่เต็มเปี่ยมอยู่ในจิตใจ.

ถ้าหากว่าเรากำลังเป็นพ่อบ้าน-แม่เรือน หรือเป็นอะไรอยู่
ก็ตาม มันไม่มีอะไรดีวิเศษไปกว่าเป็นเพื่อเป็นสุขกันทั้งโลก
เสียสละประโยชน์ส่วนตัวได้ในเมื่อจะเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม
จริงๆ เมื่อเห็นอยู่จริงๆ. และนั่นแหละควรจะเรียกว่า “มหา-
บุรุษ” หรืออะไรที่สูงสุดที่แท้จริง. **มหาบุรุษที่เอาเปรียบผู้อื่น
เห็นแก่ตัว ผ่าคนได้มาก ๆ นั้นไม่ใช่ महाบุรุษ**; ว่าเอาเองตาม
ที่มีอำนาจจะว่า จะแต่งตั้งตัวเอง หรือว่าแต่งตั้งขึ้นโดยบุคคลที่
โง่เขลาชนิดเดียวกัน. ในโลกนี้มีคนโง่มาก ไปนิยมมหาบุรุษอย่าง
นั้น. มหาบุรุษจริงๆ ก็ต้องแบบของโพธิสัตว์ของพระพุทธเจ้า คือ
ไม่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ผู้อื่น ช่วยผู้อื่น ช่วยโลก.

ที่ผมพูดนี้ ก็หมายความว่า มุ่งหมายจะให้คนเข้าใจคำว่า
“โพธิสัตว์” แล้วอย่าเหวี่ยงทิ้งไปเสียไกลเลย ไม่รู้อยู่ที่ไหน เลย

ปฏิเสธเสียว่ามันไม่ใช่เรื่องของเรา มันสูงเกินไป อุดมคติครีเคร บ้าง บอๆ ของคนโบราณ; อย่าได้คิดอย่างนั้น. ที่แท้เป็นเรื่องที่ ทุกคนนี้จะต้องพยายาม ธรรมชาติมันก็ต้องการให้คนทุกคนเป็น อย่างนั้น แล้วสถานการณ์ของโลกในปัจจุบันนี้ มันก็ต้องการให้ คนเป็นอย่างนี้ เพื่อจะยุติปัญหาที่ยุ่งยากของโลกได้. ที่เขาคิดว่า จะแก้ไขกันด้วยการเมือง ด้วยการทูต ด้วยการจัดทางเศรษฐกิจ ด้วยอะไรต่างๆ เหล่านี้ มันเป็นเรื่องหลับตางมายอย่างยิ่ง. มัน เป็นยุคเป็นสมัย ที่โลกกำลังเป็นอย่างนี้ เรียกว่ามันหมุนมาอยู่ ในราศีที่โง่เขลาางมายอย่างยิ่ง จนได้ฆ่าฟันกัน เป็นเหมือนฆ่า เนื้อฆ่าปลา โบราณเขาว่าจะถึงยุคที่เรียกว่า มิคัลัญญ คือไม่ยอม รับนับถือซึ่งกันและกันว่าเป็นมนุษย์; ถือว่า เป็นสัตว์ตัวเล็กๆ จึงฆ่ามันเสียให้พินาศเลย นี่เขาเรียกว่ามิคัลัญญ คือเหมือนกับ ฆ่าเนื้อฆ่าปลา. แต่ก่อนนี้ไม่เคยมี ที่จะฆ่ากันง่ายๆ มากๆ เหมือน ในสมัยนี้.

ฉะนั้นขอให้มองดูอุดมคติอันนี้ ในฐานะที่อยู่ด้วยกันกับ ฆราวาสได้ แม้ว่าจะเป็นฆราวาสที่ต่ำต้อยอย่างไร ก็ควร มุ่งหมายที่จะเป็นโพธิสัตว์; โดยไม่เข้าใจไปว่าเป็นเรื่องเห่อเหิม เกินฐานะ, ไม่เจียมตัว หรืออะไรทำนองนี้. เราไม่มองกันในแง่ นั้น มองกันในแง่ที่ว่าธรรมชาติ หรือพระเจ้า หรือพระธรรมอะไร ก็ตาม, ต้องการให้ทุกคนถืออุดมคติอันนี้; ไม่เห็นแก่ตัว ให้เห็น แก่ผู้อื่น.

ต่อไปก็จะพูดกันถึงเรื่องบารมีที่จะเป็นโพธิสัตว์, คำว่า “บารมี” ก็แปลว่าเครื่องมือ สำหรับข้ามไปฝั่งโน้น ก็ได้; หรือ แปลว่า สิ่งที่ทำความประสงคืให้เต็ม ก็ได้; ความหมายมันอย่าง เดียวกัน. สิ่งที่จะข้ามไปฝั่งโน้น ก็คือว่า เราต้องการที่จะไปฝั่ง

โน้น; สิ่งที่ทำให้ความประสงค์ให้เต็ม ก็หมายความว่าเราประสงค์อะไรแล้ว เราต้องสร้างบารมี มันจึงจะเต็มขึ้นมาได้ตามความประสงค์. แล้ว**ความประสงค์ของมนุษย์ทั้งหมด ไม่มีอะไรพิเศษไปกว่า ข้ามเรื่องความทุกข์ไปเสียให้พ้น ไปสู่ฝั่งโน้น คือความไม่มีทุกข์เลย.** ถูตามหลักเถรวาทคำว่า “บารมี” นั้น มีตั้ง ๑๐ อย่าง คือ ๑. ทาน, ๒. ศีล, ๓. เนกขัมมะ, ๔. ปัญญา, ๕. วิริยะ, ๖. ขันติ, ๗. สัจจะ, ๘. อธิฏฐาน, ๙. เมตตา, ๑๐. อุเบกขา.

พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีเหล่านี้แล้ว ก็ได้เป็นพระพุทธเจ้าในเวลาอันสมควร. เขาได้ให้ตัวเลขไว้อย่างน่าตกใจว่า นานสี่สงไชย แสนกัปปี; นับตั้งแต่พระโพธิสัตว์องค์นี้, องค์ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าที่เรานับถือกันอยู่นี้, เริ่มบำเพ็ญบารมีมา ใช้เวลาสี่สงไชย แสนกัปปี จึงจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เมื่อสองพันกว่าปีมาแล้วนี้. เรื่องอย่างนี้อ่าไปพูดถึงตัวเลขที่มันน่าตกใจจนไม่น่าเชื่อ. ถ้าจะแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปก็ใช้วิธีอย่างที่ผมใช้ : คำว่า “ชาติ” ชาติหนึ่ง นั่นคือเกิดความคิดที่เป็นตัวเราครั้งหนึ่ง. ดังนั้นวันหนึ่งเรามีได้หลายสิบชาติหลายร้อยชาติ; ไม่ใช่ชาติเกิดมาแล้วเข้าโลงทีหนึ่ง เรียกว่าชาติหนึ่ง ไม่เอาอย่างนั้น. เกิดความคิดที่เป็นตัวกูครั้งหนึ่ง แล้วก็ดับไปครั้งหนึ่ง นี่เรียกว่าชาติหนึ่ง; ฉะนั้นคนธรรมดาสามัญนี้ เกิดได้มาก วันหนึ่งหลายสิบครั้ง หลายร้อยครั้ง, เดือนหนึ่งหลายหมื่นหลายแสน, ปีหนึ่งหลายล้าน หลายโกฏิ, หลายๆ ปีก็หลายสงไชย. สี่สงไชยแสนกัปปีนั้นเอาเป็นว่าต้องทำมากหน้อยก็แล้วกัน ในการที่จะมีคุณธรรมเหล่านี้ครบ.

ทาน ต้องฝึกฝนเรื่อย ฝึกฝนตัวเองในการที่จะให้ทาน.

เด็ก ๆ บางคนชอบให้ทาน ชัยนให้ทาน ฝึกการให้ทานนี้แหละ นำเลื่อมใส, มีศตางค์บ้าง ก็ให้คนขอทานเสียบ้าง ให้เพื่อนเสียบ้าง ชื้อขนมกินบ้าง; นี่คือการหมายของคำว่าทาน คือการให้เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น, ไม่ใช่เพื่อเรา. ฉะนั้นทานของโพธิสัตว์ต้องถึงผลเพื่อประโยชน์ผู้อื่น ไม่ใช่แลกเอาสวรรค์วิมาน เหมือนยายแก่ ตาแก่ ที่เขาสอนให้ทำทาน เพื่อสวรรค์ วิมาน.

ศีล นี่คือการบังคับตัวเอง ให้มีความเป็นระเบียบ ให้ถูกต้องในความประพฤติทางวาจา ทางร่างกาย นี่คือนศีล, จะมีตัวเองนี้อยู่ในระเบียบ.

เนกขัมมะ นี่คือน หลีกออกจากกามารมณ์. หมายความว่าพยายามที่จะไม่ให้ตกเป็นทาสของกามารมณ์ นี่คือนเนกขัมมะ. ที่เราออกบวชเป็นพระเป็นเณรอย่างนี้ ก็เรียกเป็นเนกขัมมะ. ถ้าไม่บวชอย่างพระอย่างเณร ก็พยายามโดยวิธีใดวิธีหนึ่งที่จะไม่เป็ทาสของกามารมณ์ เรื่องเพศ; อย่างนี้ก็เรียกว่า เนกขัมมะ.

ปัญญา หมายถึงรู้สิ่งที่ควรรู้ เท่าที่ควรจะรู้ เรียกว่าปัญญา; ไม่ใช่รู้เพื่อเจ้อ อย่างนักปรัชญา รู้แล้วใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้. ที่ว่ารู้สิ่งที่ควรรู้ ก็คือรู้เรื่องที่จะทำให้ไม่มีความทุกข์, รู้จักแก้ปัญหาของชีวิตที่เกี่ยวกับความทุกข์.

วิริยะ คือความพากเพียร. ความพากเพียรที่จะปฏิบัติให้ลุล่วงไป อบรมนิสสัยให้มีความพากเพียร. เรามีคำว่า ฝนทิ้งให้เป็นซีม นี่มันก็รวมอยู่ในบารมีของโพธิสัตว์ ไม่ยอมแพ้.

ขันติ ออดทน; มันคู่กันไปกับความเพียร ถ้าไม่ทนมันเพียรต่อไปไม่ไหว มันเจ็บปวด; ต้องทนได้ รอได้ คอยได้.

สัจจะ ความจริงใจ นี่เอามาไว้ต่อท้าย. เราเคยพูดถึงพระวาสาธรรม เอาสัจจะมาหน้า ก็เหมือนกัน คือมันมีพร้อมกัน

อยู่เป็นใช้ได้. สัจจะความจริงใจ, คือความจริงรวมทั้งความซื่อสัตย์. คำว่าความจริงนี้ ขอให้มันกว้างๆ รอบตัวออกไป กล่าวคือจริงต่อตัวเอง : จริงต่อเวลา จริงต่อหน้าที่การงาน จริงต่ออุดมคติ อย่างนี้เรียกว่าจริงต่อตัวเอง; แล้วจริงต่อผู้อื่น นั่นแหละคือความซื่อสัตย์ อย่างนี้เรียกตามธรรมดาสามัญว่า ความซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น แล้วก็ซื่อสัตย์ต่อตนเองด้วย; รวมกัน ๒ อย่างก็เป็นสัจจะ.

อธิฐาน นี่แปลว่าตั้งใจมั่น. ตั้งใจมั่น คือ ปักใจมั่น ระดมกำลังใจทั้งหมดลงไปในอันนั้น เรียกว่า อธิฐาน.

เมตตา ก็ไม่ต้องอธิบายแล้ว, คือความรักผู้อื่น เหมือนกับรักตัวเอง หรือยิ่งกว่าตัวเอง; มันก็ย่อมรวมไปถึงการช่วยผู้อื่นด้วย ไม่ใช่รักเฉยๆ.

อุเบกขา คือว่าทนได้ หรือว่าเฉยได้ ในเมื่อมันช่วยไม่ได้. เมื่อสิ่งต่างๆ มันไม่เป็นไปตามความหวังดีของเราเนี่ย เราอย่าเป็นบ้าเสียเอง. เช่นว่าเราเลี้ยงสัตว์ไว้ด้วยความเมตตา แล้วมันเจ็บไข้ สัตว์ตัวนั้นมันจะต้องตายแน่ๆ ตายไปต่อหน้าต่อตา อย่างนี้; ถ้าเรามาเป็นทุกข์เสียเอง ก็ใช้ไม่ได้, ยังไม่ใช่คนฉลาด ยังไม่ใช่โพธิสัตว์. เราก็ต้องมีอุเบกขา แก่ไข้ไปตามความสามารถที่จะแก้ไขได้. เมื่อมันยังต้องตายอีก เราก็อุเบกขาได้. ที่นี้มันไม่ใช่เฉพาะแต่สัตว์ คือสูงขึ้นมาถึงลูก ถึงเมีย ถึงบิดามารดา ถึงใครก็ตาม ในกรณีที่มันช่วยไม่ได้ ก็ต้องอุเบกขา. คำว่าอุเบกขามีความหมายกว้างไปถึงเรื่องอื่นๆ ด้วย ที่จะต้องวางเฉยได้, มีจิตใจไม่วุ่นไหว ว่อนแ่งน คลอนแคลน ไม่ล้มละลาย; นี้เรียกว่า อุเบกขา คือมองดูเฉยอยู่ได้.

นี่รวมเป็น ๑๐ อย่าง นี้เรียกว่า “บารมี” แล้วคุณไปพิจารณา

ดูซิว่า อย่างไหนที่ฆราวาสไม่ควรปฏิบัติ หรือว่าปฏิบัติไม่ได้. จะเห็นได้ว่าทุกอย่างทั้ง ๑๐ อย่างนี้ ฆราวาสก็ควรปฏิบัติ ตามความสามารถ แล้วเป็นสิ่งที่สามารถปฏิบัติได้ : จะให้ทาน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไป ใจกว้างนี้ มาก่อน, แล้วมีศีลตามแบบของ ฆราวาส. เนกขัมมะ นั้นพยายามที่จะชนะกามารมณ์ หลีกออกจากความบีบคั้นของกามารมณ์; จะทำอะไรเกี่ยวกับเรื่องเพศ ก็ทำด้วยสติปัญญา อย่าทำด้วยความลุ่มหลงกามารมณ์. แล้วก็มีปัญญา ความหมายนี้กว้างทั่วไปแล้ว ฆราวาสก็ต้องมีปัญญาช่วยตัว. มีวิริยะ มีความเพียร มีขันติ มีความซื่อสัตย์ มีความอดิภูฐานในการทำงาน; แล้วก็มีเมตตาเป็นเบื้องต้น; แล้วก็มีความอุเบกขาในกรณีที่มีคนแก้ไขไม่ได้. นี่แหละทำให้ฆราวาสมีความสุขอย่างยิ่ง, เป็นฆราวาสที่น่าบูชา น่าเลื่อมใส. ถ้าผิดจากนี้ก็เป็นฆราวาสที่มีความทุกข์ทรมานหม่นหมอง; ต่ำลงไปกว่านั้นอีกก็เป็นอันธพาล.

นี่ขอให้เข้าใจอุดมคติของโพธิสัตว์ และเครื่องมือปฏิบัติให้ได้ตามอุดมคตินั้นๆ ในลักษณะอย่างที่ว่ามานี้. ถ้าเราเกิดชอบคำๆ นี้ อุดมคติอันนี้ ก็ถือหลักอย่างนี้ได้ โดยไม่ต้องไปถือหลักอย่างอื่น; เพราะถือหลักเท่านี้มันก็พอเหมือนกัน. ถ้าปฏิบัติอยู่อย่างนี้มันก็มีสมาธิมาปฏิบัติ, มีฆราวาสธรรม มีอะไรครบถ้วนเหมือนกับที่เราพูดมาแล้ว ในการที่เราควรจะปฏิบัตินั้น. หัวข้อธรรมที่เราจะเอามารวมเป็นหมวดเป็นหมู่สำหรับปฏิบัติ เราจะจัดอย่างไรก็ได้ system อันไหนก็ได้ เพราะมันเป็นไปเพื่อผลอย่างเดียวกันนั่นเอง. ในที่นี้เราใช้คำว่า “อุดมคติของโพธิสัตว์” แล้วบำเพ็ญบารมีอยู่ถึง ๑๐ อย่าง นี้ครบหมด. ในที่สุดก็จะเป็นพระพุทธเจ้า หรือเป็นอะไรก็ได้ ในจุดหมายปลายทาง; เรียกว่าเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์ครบถ้วน ทั้งที่เป็นฝ่ายตนเอง และเป็น

ฝ่ายผู้อื่นบำเพ็ญประโยชน์ครบถ้วน.

บัดนี้เราพูดกันถึง พระราวาส และ อุดมคติของโพธิสัตว์ ซึ่งจะต้องขอร้องให้คุณเอาไปคิดดู ด้วยจิตใจที่เป็นอิสระ ตามเหตุผลของตัวเอง. ถ้าคุณไปฟังเสียงคนทั่วไป เขาจะคัดค้านว่าพระราวาสอย่าไปยุ่งกับอุดมคติของโพธิสัตว์; แต่ผมยืนยันว่าต้องยุ่ง. ถ้าไม่ยุ่งแล้ว โลกนี้จะทำลายลงไปในพริบตาเดียว เป็นโลกของนรกไปเลย, เป็นนรกหมกไหม้ไปทั้งโลก. ถ้ามนุษย์มีอุดมคติของโพธิสัตว์ มันก็เป็นโลกพระศรีอารีย์ คือตรงกันข้าม; เป็นโลกที่น่าอยู่. ขอให้ ไปคิดดู แม้เมื่อคุณจะไปเป็นพระราวาสแล้ว ก็จะต้องเกี่ยวข้องกับอุดมคติอันนี้.*

* ธรรมเนียมของพุทธศาสน, เรื่อง พระราวาสธรรม, ลำดับที่ ๑๗. ก บณแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑๔ พระราวาสกับอุดมคติของโพธิสัตว์, บรรยายวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๑๓, หน้า ๒๕๓-๒๖๑.

โลกพระศรีอริยมุตไตรย จะมาถึงข้างหน้านั้นนะ มันตรงกันข้ามเลย ตรงกันข้ามกับมิลลัญญี. ฝ่ายพุทธเราก็มีหวัง เรียกว่าโลกพระศรีอารีย, ฝ่ายยิว ฝ่ายคริสต์นั้นก็เรียกว่า Messiah, ฝ่ายฮินดู ฝ่ายพราหมณ์ก็มีเรียกว่ากัลกิ, เมื่อไรพระเจ้ากัลกิจะมา ก็เหมือนกับพระศรีอารียมุตไตรยจะมา.

ในตอนนี ในระยะนี้มีแต่ความเมตตา, มุตไตรย ศรี-อารียมุตไตรย มุตไตรยนี้แปลว่าประกอบอยู่ด้วยความเป็นมิตร เมตตามาจากคำว่า มิตร ประกอบคำเป็นเมตตา มันมาจากคำว่า มิตร มิตไตรยะ มุตไตรยะ ประกอบอยู่ด้วยความเป็นมิตร ศรีอริยะอย่างประเสริฐที่สุด. มีแต่ความรักผู้อื่น ไม่มีใครเห็นแก่ตัว พบปะกันเข้าก็จะถามว่า “จะให้ทำอะไร จะให้ช่วยอย่างไร?” เดินไปที่ไหนก็พบแต่คนที่ถามว่า “จะให้ช่วยทำอะไร จะให้ทำอะไร?” มันมีที่ไหนบ้างเดี๋ยวนี้ หาทำยาหยอดตาไม่ได้.

แต่ถ้าในศาสนาพระศรีอริยมุตไตรยนั้น เดินไปทางไหนก็มีแต่พบว่า “ไหนเป็นอย่างไรบ้าง จะให้ช่วยทำอะไร, เจ็บปวดที่ตรง

ไหน จะให้ฉันช่วยอะไร?” มันมีแต่คนอย่างนี้ไปเสียทั้งหมด, นี่เรียกว่าศาสนาของพระศรีอารียเมตไตรยดีเหมือนกันไปทั้งหมด คล้ายกับเป็นมิตรเป็นมหามิตร เหมือนกันทุกคนไม่ว่าคนใดคนหนึ่ง

เขาจึงเขียนไว้ว่า พอลงจากเรือนไปสู่ถนนหนทาง เดินไป ไม่มีใครจำได้ว่าใครเป็นใคร ลูกใครหลานใคร เหมือนกันไปหมด มีแต่คนอย่างเดียวกันหมด แสดงความรักใคร่อย่างนี้เหมือนกันหมด; ต่อกลับมาที่บ้านแล้ว กลับมาถึงบ้านแล้ว โอ! นี่บ้านของเรา, นี่บุตร ภรรยา สามีของเรา จึงค่อยรู้สึก ออกไปนอกถนน ลงไปจากบ้านแล้วมันเหมือนกันไปหมด มีแต่ผู้ที่เป็นมิตรอย่างมหามิตร คอยช่วยเหลือ. นี่เขาเรียกศาสนาพระศรีอารียเมตไตรย ไม่มีความขัดแย้งสักประมาณเดียว มีแต่ความรัก ความกรุณา ความหวังดีไม่เห็นแก่ตัว จะหาความเห็นแก่ตัวทำยาหยอดตาไม่ได้.

เดี๋ยวนี้ บ้านเราเวลานี้ ในโลกนี้ มันเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว. ไปดูเอาเอง ไม่ต้องพูด ต่างฝ่ายต่างจะเอาประโยชน์ของตนให้มากเข้าไว้ เอาเปรียบกัน แม้แต่ในระหว่างเพื่อนฝูง ก็ยังเห็นแก่ตัว ระวังกันและกัน. กระทั่งลูกกับมารดาบิดา บางทีก็เห็นแก่ตัว จนต้องฆ่ากัน ลูกฆ่าบิดามารดา นี่ก็มีบ่อยขึ้นในหน้าหนังสือพิมพ์ นี่ความเห็นแก่ตัวนี้มันเป็นไปอย่างรุนแรงอย่างนี้.^๑

^๑ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่องอตัมมยตาปริทัตน์, ลำดับที่ ๑๒.ค บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑ อานิสงส์ครอบจักรวาลของอตัมมยตา, บรรยายวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๓๒, หน้า ๑๒-๑๓.

โลกนี้ ของเราไหม?

โลกเรานี่ ที่นั่น คือ ไร่องาน
ไม่ต้อจิดน แลลลลลลลลลลล
ออลไร่องาน ลลลลลลลลลล
ลลลลลลลลลล ลลลลลลลลลล
โลกนี่คือ ภายใต้ เพชรน้ำ
ลลลลลลลลลล แลลลลลลลลลล
ลลลลลลลลลล ลลลลลลลลลล
ลลลลลลลลลล ลลลลลลลลลล — ๑๖๔.

แม้แต่อดมคติที่ว่า “เราจะต้องมีอะไรที่สูงกว่าสัตว์” ถ้ายิ่งยึดถืออดมคตินี้อยู่ จะฆ่าเขาไหม? จะลักขโมยไหม? จะล่วง

ของรักไหม? จะโกหกไหม? จะกินเหล้าไหม? หรือจะทำสิ่งที่ไม่ควรทำอื่นๆ ไหม? ถ้าเราอยากจะสูงกว่าสัตว์ มันก็ทำสิ่งเหล่านั้นไม่ได้ แต่ทำสิ่งที่ตรงกันข้ามได้; ฉะนั้น ศีลธรรมมันก็ต้องมี.

อุดมคติที่ว่า “มนุษย์จะต้องได้สิ่งที่ดีที่สุด” นี้ก็เหมือนกัน : ถ้าเน้นอยู่ในใจในข้อนี้ว่า “มนุษย์จะต้องได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้” แล้วมันจะไปฆ่าเขาทำไม? จะไปลักขโมยเขาไหม? จะไปประทุพผิตในของรักของเขาไหม? จะโกหกไหม? จะกินเหล้าไหม? ยกตัวอย่างเพียง ๕ อย่าง; อื่นๆ ทั้งหมดนั้น เอามารวมได้ใน ๕ อย่างนี้.

แม้ว่า รากชั้นรากแก้วของศีลธรรมที่ว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น นับตั้งแต่ต้นไม้ขึ้นมาถึงสัตว์เดรัจฉาน ถึงคน; ถ้ามันนึกอยู่อย่างนี้จริงๆ แล้วมันจะฆ่าเขาไหม? จะลักเขาไหม? จะประทุพผิตในกามไหม? จะโกหกไหม? จะกินเหล้าไหม? จะฆ่าสัตว์เล่นๆ สนุกไหม? จะทำลายป่า จะเผาป่าให้วินาศไปหมด ได้ไหม? ไปลองคิดดู.

การทำธรรมชาติให้สกปรก ทั้งบนบก ทั้งในทะเล ทั้งบนฟ้า เดียวนี้มันสกปรกไปหมดแล้ว; เพราะฉะนั้นกันว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น; เขาเอาชีวิตของคนอื่นมาบำรุงความต้องการของตนมากเกินไป.”^๑

^๑ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่อง การกลับมาแห่งศีลธรรม, ลำดับที่ ๑๘.ก บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๓ ศีลธรรมคืออะไร (ต่อ) (เมื่อกล่าวโดยข้อควรสังเกต โดยอุปมา ฯลฯ) บรรยายเมื่อ ๑๗ มกราคม ๒๕๑๙, หน้า ๙๑-๙๒.

สิ่งที่เรียกว่า “บรมธรรม” นี้ ฟังดูก็อาจจะรู้สึกขบขันก็ได้ เพราะเราต้องใช้คำนี้เพื่อประหยัดเวลา และเพราะว่า เป็นคำที่เขาใช้กันอยู่ทั่วไปในโลกของนักจริยธรรม หรือนักจริยปรัชญา; และคำๆ นี้ก็เป็นคำที่ใช้กันมาแล้วตั้งแต่พุทธกาล, จะให้เข้าใจง่ายๆ ก็ต้องพูดถึงความหมาย หรือความมุ่งหมายของคำๆ นี้ ซึ่งเราจะได้อธิบายกันให้ละเอียด.

บรมธรรม ก็ แปลว่า ธรรมสูงสุด หรืออย่างยิ่ง; เดิมนั้นในวงจริยธรรมทั่วไปนั้นเขาไม่ได้ใช้ภาษาบาลีอย่างนี้ เขาใช้คำสากลสำหรับทุกชาติทุกภาษา โดยเฉพาะก็คือ ภาษาลาติน, เพราะฉะนั้นจึงมีคำภาษาลาติน ที่ใช้อยู่ในวงนักจริยธรรมเป็นคำสั้นๆ ว่า Summum Bonum แล้วก็ให้อธิบายว่า :- สิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์อาจจะได้ ในทันตาเห็นนี้ :- The utmost goodness that man can get in this very life นี่เป็นสากลของทุกชาติทุกภาษา ในวงของนักจริยวิทยา หรือนักจริยธรรม; แล้วเขาก็ยุติกันว่าเป็นของ ๔ ประการ, ของดีที่สุด นี้เรียกสั้นๆ ว่า The highest

goodness มีอยู่ ๔ ประการคือ :- ความสงบสุข Happiness หรือ Blissfulness, แล้วก็ความเต็มบริบูรณ์ Perfection, แล้วก็หน้าที่ คือ Duty, และความหวังดี Good will รวมเป็น ๔ ประการด้วยกัน นี้เรียกว่า Summum Bonum หรือบรมธรรม. ในวงพุทธศาสนา นั้น พวกนักจริยธรรมของโลกสมัยนี้ เขาพากันยุติว่า พุทธศาสนา นี้ มีนิพพานเป็น Summum Bonum ก็เป็นอันว่า หมายถึงความ สุขนั่นเอง ในข้อแรก ๔ ข้อนั้น ซึ่งมีในพุทธศาสนา; แต่ว่าอีก สามข้อเราก็มี.

ทีนี้เราลองคิดถอยหลังไปยังที่มาของคำว่า “บรมธรรม” เช่นประโยคที่มีกล่าวกันมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาลว่า อหิงสา ปรมโธโม ซึ่งแปลว่า อหิงสา คือ บรมธรรม; ปรม โธโม นั่นคือ บรมธรรมตรงรูปศัพท์อยู่แล้ว, แล้วสิ่งที่เป็นบรมธรรมคือ อหิงสา, อหิงสา ก็คือความไม่เบียดเบียน. บางคนอาจจะนึกเร็วเกินไปว่า เบียดเบียนนี้มันเป็นเรื่องสั้นๆ ง่ายๆ ต่ำๆ มันจะเป็นถึงบรมธรรม ได้อย่างไร. นี่ต้องขอให้นักศึกษาสนใจอีกสักชนิดหนึ่งว่า ถ้าท่าน เคยศึกษาภาษาบาลี หรือธรรมในพุทธศาสนาบ้างแล้วก็พบว่า คำว่า “อหิงสา” นี้เป็นคำที่ใหญ่หลวงมาก มันแปลง่ายๆ ว่าไม่เบียดเบียนกันก็จริง แต่ไม่ใช่หมายถึงไม่เบียดเบียน ไม่ทะเลาะวิวาท ตามที่เราเข้าใจกัน.

คำว่า “เบียดเบียน” นี้ มันหมายถึงไม่เบียดเบียนผู้อื่น และ ไม่เบียดเบียนตนเองด้วย, และในที่สุดก็หมายถึงไม่เบียดเบียน ตนเอง; เพราะคนเราถ้าไม่เบียดเบียนตนเองแล้ว ย่อมไม่ เบียดเบียนผู้อื่น. การเบียดเบียนตนเองนั้น มันเบียดเบียนด้วย ความโลภ ความโกรธ ความหลง, เบียดเบียนด้วยกิเลสของผู้นั้น เอง. เมื่อมีความโลภ ความโกรธ ความหลง เข้ามาเบียดเบียน

ตนเองแล้ว มันก็เบียดเบียนผู้อื่น; ถ้าไม่มีโลก ไม่มีโกรธ ไม่มีหลง คือไม่เบียดเบียนตนเองแล้ว มันก็คือนิพพาน. เพราะฉะนั้น การที่ไม่เบียดเบียนตนเองโดยประการทั้งปวงหรือสิ้นเชิงแล้ว นั่นแหละ มันคือนิพพาน ซึ่งแปลว่า ไม่มีทุกข์เลย.

ที่เราเบียดเบียนตนเองนั้น มันละเอียดมาก ยากที่จะมองเห็น, โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือความโง่ ความหลง - คืออวิชชา ทำตัวเองให้ลำบากเป็นทุกข์, และส่วนที่ละเอียดนั้น คือ เป็นทุกข์โดยไม่รู้สึกตัว, เพราะฉะนั้นจึงไม่สามารถที่จะขจัดปิดเป่าออกไปได้ จึงเป็นการเบียดเบียนอยู่อย่างเร้นลับตลอดเวลา. เพราะฉะนั้นถ้าเราเอาความทุกข์คือการเบียดเบียนนี้ออกไปได้หมด มันก็คือนิพพานนั่นเอง, เราจึงเห็นได้ว่า คำว่า “อหิงสา” คือความไม่เบียดเบียนนี้ มันหมายได้ตั้งแต่ความเบียดเบียนเล็กๆ น้อยๆ ขึ้นไปจนถึงไม่เบียดเบียนอย่างใหญ่หลวง, และไม่เบียดเบียนอย่างลึกซึ้งที่สุด จนถึงไม่เบียดเบียนตัวเองด้วยความโง่ ความหลง อย่างนี้จะเป็นบรมธรรมได้หรือยัง ก็ลองคิดดู.

และเพราะเหตุนี้ นักจริยธรรมของโลก ทุกชาติทุกภาษา เมื่อศึกษาพุทธศาสนา จึงออกอุทานว่า : “นิพพานในพุทธศาสนา นั่นแหละคือ Summum Bonum ของพุทธศาสนา” แล้วเราก็เห็นด้วย; นี้เรียกว่า บรมธรรม. เราจึงยกเอา บรมธรรม นี้ มาคุยเล่นในวันนี้.

ท่านอาจจะถามว่า; บรมธรรมนี้ มันเนื่องอะไรกันกับครู? ถ้าถามอย่างนี้แล้วก็น่าคิด เพราะคล้ายๆ กับว่า ไม่รู้จักตัวเองที่เป็นครู. เพราะว่าผู้ที่รู้จักตัวเองว่าเป็นครูมีความหมายหรืออุดมคติอย่างไร ก็จะตอบได้ทันทีว่า :- “**ครูมีหน้าที่นำคนไปสู่บรมธรรม**”. ครูนั้นไม่ใช่ใครอื่น ในโลกนี้ครูนั้นก็คือผู้ที่นำคน

ไปสู่บรมธรรม.

อาตมาได้เคยกล่าวในที่หลายแห่ง หลายคราวมาแล้ว :
ครูคือ spiritual guide - คือผู้นำทางวิญญาณ ครั้งแรกก็ได้รับการหัวเราะเยาะเย้ยอยู่บ้าง; แต่เดี๋ยวนี้ก็ดูเหมือนจะเห็นด้วยอยู่มากขึ้น ว่า : ครูนี้เป็นผู้นำทางวิญญาณ เรามุ่งหมายในเรื่องทางวิญญาณก็เพราะว่า มันสำคัญกว่าทางร่างกาย. ผู้นำในทางร่างกาย หรือทางพื้นแผ่นดิน เดินทางด้วยเท้า หรืออะไรนี้ ไม่ลึกซึ้ง หรือไม่สูงสุดอะไร; ถ้าเป็นการนำในทางวิญญาณแล้ว ก็นับว่าสูงสุดมากที่สุดทีเดียว; เพราะว่า วิญญาณเดินทางนั้น มันหมายความว่า เดินไปถึง Summum Bonum หรือ บรมธรรมได้โดยง่าย.

ครูบางคนอาจจะคิดว่า สอนหนังสือ ก ข ก กา อยู่ที่นี่ มันจะเป็นการนำ ทางวิญญาณได้อย่างไร? นั่นมันอาจจะเป็นอย่างนี้ว่า เขาไม่คิด, หรือมองกันคร่าวๆ สะเพร่าเกินไป. ที่ถูกแล้วเราต้องตั้งต้นด้วยการให้รู้หนังสือ วิญญาณจึงจะสูงขึ้น หรือเดินไปสู่จุดหมายปลายทางตามลำดับได้. วิญญาณที่ไม่รู้หนังสือนั้นก็เรียกว่า มันยังโง่มาก มันยังดิบมาก มันยังต่ำมาก; เพราะฉะนั้นจึงเริ่มต้นไปด้วยการให้รู้หนังสือ ซึ่งเป็นแสงสว่างขั้นแรก; ถึงแม้จะยังสอน ก ข ก กา อยู่ ก็ยังเรียกได้ว่า เป็นผู้นำในทางวิญญาณนั่นเอง. แต่ต้องมุ่งหมายว่า นำกันไปเรื่อยๆ จนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง, ไม่ใช่เพียงแต่ว่า รับจ้างสอนหนังสือหากินไปวันหนึ่งๆ เท่านั้น; นั่นไม่ใช่อุดมคติของครู. อุดมคติที่แท้จริงก็ต้องอุทิศชีวิต เพื่อนำบุคคลในโลกไปสู่จุดหมายปลายทาง คือ บรมธรรมอย่างที่เราได้กล่าวแล้ว.

ที่นี้เราลองพูดกันถึง คำว่า “ธรรม” ดูบ้าง. คำว่า ธรรม หรือธัมมะ นี้ พูดกันดูบ้าง เพื่อจะเข้าใจคำว่า บรมธรรม. คำว่า

“ธรรม” ในพระพุทธศาสนา หรือในภาษาบาลีก็ตาม เป็นคำที่ประหลาดมาก, คนที่อวดดีที่สุดเท่านั้น ที่จะพูดได้ว่า เราเข้าใจธรรมะ หรือเรารู้จักธรรมะ. ส่วนที่เป็นนักศึกษาแท้จริงแล้วจะงงไปหมด ในข้อที่ว่า ที่เรียกว่า ธรรมะ นี่คืออะไร? บัญญัติบทนิยามว่าอะไร? หรือถ้าจะแปลออกมาเป็นภาษาไทยจะแปลว่าอะไร? และถ้าจะแปลเป็นภาษาต่างประเทศ เช่นภาษาอังกฤษ นี่ คำว่าธรรมะจะแปลว่าอะไร? ท่านจะเห็นได้ว่า ภาษาไทยก็ไม่มีปัญญาที่จะแปล คำว่า “ธรรม” ออกมา, เราต้องใช้ คำเดิมว่า “ธรรม” เป็นภาษาบาลีไปตามเดิม, ถ้าแปลเป็นไทยมันแปลไม่ได้แน่ โชคดีที่ว่าบรรพบุรุษของเราไม่ได้แปลคำนี้, ใช้คำว่า ธรรม มาแต่เดิม.

พวกชาวต่างประเทศ ที่จะแปลเป็นภาษาอังกฤษ เป็นต้น ครั้งแรกๆ ก็พยายามแปลกันไปว่า law กฎบ้าง หรือ norm บทบัญญัติ อะไรบ้าง; รวบรวมดูแล้วตั้ง ๓๐ กว่าคำ แล้วก็ยังไม่พอสักคำเดียว. ผลสุดท้ายก็ยอมแพ้ ให้คำว่า “Dhamma” ใช้กันจนชินไป, จนคำว่า Dhamma หรือ Dharma ก็เข้าไปอยู่ในพจนานุกรมของภาษาต่างประเทศไปเช่นเดียวกับคำว่า “ธรรมะ” เป็นคำในภาษาไทย, อยู่ในพจนานุกรมไทย. นี่จึงดูความยากลำบากอันแรกที่สุด ที่เกี่ยวกับความหมายของคำว่า ธรรม.

ในทาง ภาษาบาลีนั้น ธรรม หมายถึงทุกสิ่ง ไม่ยกเว้นอะไรเลย ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมะ; อย่างที่จะกล่าวว่า แม้แต่เมื่อดู่นไม่มีคำอะไร เรียกว่า ธรรมะ, และเลยไปจนกระทั่งถึงเรื่องทางจิตใจ ทางวิญญาณ ความสุข ความทุกข์ การประพฤติ การปฏิบัติ ผลของการปฏิบัติ กระทั่งมรรค ผล นิพพาน ก็รวมอยู่ในคำสั้นๆ เพียงคำเดียวว่า ธรรมะ. นี่เราจะใช้คำแปลในภาษาไทย

ว่าอะไรก็ลองคิดดู; ผลสุดท้ายมันก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้คำว่า ธรรม
แล้วก็แบ่งเป็นหมวดๆ หมวดๆ อย่างนี้:-

- ธรรมที่หมายถึงคำสอน, - ธรรมที่หมายถึงความจริง
ความยุติธรรม, - ธรรมที่หมายถึงเหตุ, - ธรรมที่หมายถึงผล,
- ธรรมที่หมายถึงปรากฏการณ์ทุกสิ่งในโลกนี้; แบ่งเป็นหมวดๆ
กันไป ก็ยังไม่ได้ประโยชน์เป็นที่พอใจ; จึงยังเหลือคำนิยามที่ใช้
กันมากอยู่คำหนึ่ง ซึ่งเดี๋ยวนี้ก็ใช้กันแพร่หลาย จนเกือบจะถือได้
ว่า เป็นที่รับรองต้องกันหมด คือคำนิยามที่พวกสมาคม Theo-
sophy เริ่มใช้นำขึ้นก่อน; แล้วต่างคนก็พลอยเห็นตาม แล้วใน
วงชาวพุทธก็พลอยเห็นตาม, และให้ความหมายของ “ธรรมะ”
คำนั้น ว่า :-

“แนวปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอน จำเพาะๆ
แก่ทุกๆ ชั้น ทุกๆ ตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา” เขาใช้คำว่า :-
The course of conduct right for a man - เหมาะสมสำหรับมนุษย์
ถูกสำหรับมนุษย์, at the particular state of his evolution
เหมาะสมสำหรับมนุษย์ทุกๆ ชั้น เฉพาะชั้น เฉพาะระดับแห่ง
วิวัฒนาการของเขา, กล่าวคือ ความเจริญในความเป็นมนุษย์.
ระเบียบปฏิบัติอันใดที่เหมาะสมสำหรับมนุษย์ทุกๆ ชั้นแห่ง
วิวัฒนาการของเขา นั่นแหละคือธรรมะ; คำว่า “ธรรมะ” ใช้
บทนิยามอย่างนี้.

ทีนี้ เรามามองดู, เราคนไทย หรือว่านักภาษาบาลี ภาษา
สันสกฤต อะไรก็ตาม, ไปพิจารณาดู ที่เขาใช้กันอย่างนี้ก็พลอย
เห็นด้วย คล้ายๆ กับว่ายอมแพ้ว่าเขาบัญญัติได้ดีกว่าเรา, ยุติกัน
ทั่วไปอย่างนี้ในวงพุทธบริษัททั่วโลก ซึ่งหมายถึงชาวต่างประเทศ
เป็นส่วนใหญ่. ในเมืองไทยเราอาจจะนอนหลับ ไม่ฝันในการที่

จะบัญญัติคำว่า ธรรมะ ว่าอะไรอย่างนี้, ไม่เคยนึก ไม่เคยคิด ไม่รู้ไม่ชี้ ยังนอนหลับอยู่ก็ได้; แต่นี่นำมาคุยให้ฟังว่า เดียวนี้ทั่วโลกเขาพูดถึงกันอย่างนี้ หรือบัญญัติอย่างนี้ ซึ่งนับว่าเหมาะสมมาก.

ขอให้นึกดูเถอะว่า สิ่งที่เป็นระเบียบปฏิบัติที่เหมาะสมแก่มนุษย์ทุกๆ ชั้น ที่เราจะได้ก้าวไปในวิวัฒนาการของมนุษย์; เพราะฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมะ” นั้นมันจึงจำเป็นแก่มนุษย์อย่างยิ่งยิ่งกว่าข้าวปลาอาหาร ถ้าพวกเรารู้สึกกันอยู่อย่างนี้ก็นับว่าวิเศษ. ลองนึกดูถึงศาสนาอื่น ลัทธิอื่น เช่น พระเยซูได้กล่าวปรากฏอยู่ในตอนหนึ่งของคัมภีร์มัทธิว ที่ว่า ชาตานบอกให้พระเยซูเนรมิตก้อนหินก้อนหนึ่งซึ่งเห็นอยู่ต่อหน้านั้นให้เป็นก้อนขนมปัง; พระเยซูบอกว่า “ป่วยการ; เพราะว่าคนเราไม่ได้มีชีวิตอยู่ได้ด้วยก้อนขนมปัง, แต่คนเรามีชีวิตอยู่ด้วยการประพฤติให้ถูกต้อง ให้ตรงต่อคำสั่งของพระเจ้าทุกๆ คำ” อย่างนี้.

การที่จะมีชีวิตอยู่ โดยให้ตรงตามคำสั่งของพระเป็นเจ้าทุกๆ คำนั้น เป็นความหมายที่ใช้ได้ทั่วไป แม้ในทุกๆ ศาสนา, คือว่าไม่ได้มีชีวิตอยู่ได้ด้วยอาหาร. คำว่า “ขนมปัง” นั้นหมายถึงอาหาร แต่มีชีวิตอยู่ได้ ด้วยการปฏิบัติให้ถูกต้อง ตรงตามหลักธรรมทุกคำนั้นมากกว่า. หมายความว่า ถ้ามีชีวิตอยู่ได้เพียงด้วยอาหารเท่านั้น มันก็เป็นเหมือนสัตว์ชนิดหนึ่ง เหมือนกับ หมูหมา กาไก่ นี่จะดีอะไร, มันก็เหมือนกับไม่มีชีวิต; ต่อเมื่อมีชีวิต ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ ในลักษณะอย่างที่ว่านั้นแหละ จึงจะเรียกว่ามีชีวิต. เพราะฉะนั้นจึงถือว่ามีชีวิตอยู่ได้ด้วยธรรมะ, เพราะธรรมะ; เราจึงสนใจ.

ต่อไป เรามาคุยกันให้เห็นว่า คำว่า “ธรรมะ” นั้นมันลึก หรือมันกว้างพออยู่เหมือนกัน. อย่าไปทำเล่นกับคำๆ นี้ ควรจะให้

ความสนใจแก่คำนี้เป็นพิเศษ; พวกเรามักจะคิดอะไรขึ้นๆ เข้าถึงความหมายขึ้นๆ แล้วก็สนใจเลย จะยกตัวอย่างให้ฟัง ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ค่อนข้างจะน่าขันอยู่บ้างเหมือนกัน. อย่างเช่น บทโคลงบทหนึ่งที่เราย้ายขึ้นหูกันมากว่า :-

ไต่ไต่ในโลกล้วน	อนิจจัง
คงแต่บาปบุญยัง	เที่ยงแท้
คือเงาติดตัวตรึง	ตรึงแน่น อยู่หนา
ตามแต่บุญบาปแล้ว	ก่อเกื้อรักษา.

โคลงอย่างนี้ บอกว่า บาปกับบุญ เท่านั้นเป็นของเที่ยง; ใครๆ ก็เห็นด้วย เออ ออ กันไปหมด, ยึดมั่นในเรื่องบาปเรื่องบุญเป็นของเที่ยง; เพราะว่าเขาว่า :- ไต่ไต่ในโลกล้วน อนิจจัง, คงแต่บาปบุญยัง เที่ยงแท้. บุญบาปเท่านั้น เที่ยงแท้, นอกนั้นอนิจจัง. นี่นับว่าเป็นกวีที่ไม่รู้ธรรมชาติของพระพุทธเจ้าเขียนโคลงบทนี้. ถ้าว่าอย่างพระพุทธเจ้าท่านว่า : บุญ กับ บาป มันเป็นอย่างไม่เที่ยง, ไม่เที่ยงเหมือนกับสิ่งทั้งหลาย. แต่มันยังมีสิ่งที่เที่ยง, เที่ยงจริงๆ คือสิ่งที่ไม่ใช่บุญไม่ใช่บาป หรือเหนือบุญเหนือบาป. ที่นี้เราไม่เคยสนใจถึงสิ่งที่เที่ยง ที่แท้นั้น; เราก็ตองเอาบุญและบาปนี้เป็น นิจจัง-หรือเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ แล้วก็ยึดมั่นถือมั่น; เป็นกันอยู่อย่างนี้.

นี่มันถูกหรือยัง? มันก็จะถูกบ้าง ไม่ผิดเสียทีเดียว, มันถูกบางส่วน แต่เป็นส่วนน้อย. หรือว่า นี่เป็นหลักพุทธศาสนาหรือยัง? มันไม่สามารถจะยอมรับว่า นี่เป็นพุทธศาสนา; เพราะพระพุทธเจ้าท่านไม่ได้สอนอย่างนี้ ท่านสอนสิ่งที่เที่ยงแท้จริง

ว่า : ได้แก่บรมธรรมคือนิพพาน, นี่มันไม่ใช่บุญไม่ใช่บาป ที่มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่ง แล้วก็โยกเยกคลอนแคลนไปตามเหตุตามปัจจัย. เพราะว่าถ้ามันเป็นสิ่งที่เที่ยงจริง เราคงสร้างมันขึ้นไม่ได้ หรือมันไม่หมดสิ้นไปได้; แต่นี่สร้างขึ้นมาได้ หมดสิ้นไปก็ได้ แล้วจะว่าเที่ยงแท้อย่างไร.

ที่ยกเอามาที่นี่ไม่ใช่เจตนาจะประณาม หรือติเตียนอะไร ไม่ใช่เลย; แต่เพื่อให้ครูบาอาจารย์ทั้งหลายสังเกตตำรับตำรา ลัทธิคำสอนอะไร ที่ยึดถือกันอยู่ในเวลานี้ มันยังไม่ถูกต้องโดยสมบูรณ์, มันอาจจะถูกน้อยเกินไปก็ได้. เพราะฉะนั้นถ้าถามว่า สิ่งอะไรที่เที่ยงแท้? มันก็ต้องตอบว่า ความไม่มีกิเลส หรือพระนิพพาน หรือที่เขาเรียกกันว่า “สิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์จะต้องถึงให้ได้ในวาระสุดท้าย”, หรือเรียกสั้นๆ เป็นสากลว่า Summum Bonum นั่นเอง. เพราะฉะนั้นเราจึงพูดว่า ความหมดกิเลส ไม่ต้องการทั้งบุญ ไม่ต้องการทั้งบาป ไม่ยึดมั่นถือมั่นทั้งบุญทั้งบาป นั่นแหละเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้, เป็นสิ่งสูงสุดจุดหมายปลายทาง; จริงหรือไม่จริงก็ไปคิดศึกษาเรื่อยๆ ก็แล้วกัน จะพบได้เองในวันหนึ่ง. ในที่นี้จึงมุ่งหมายความว่าไม่มีกิเลสเป็นที่หมายก่อน ว่าเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้เป็นจุดหมายปลายทาง.

ในตอนนี้อาจจะแนะนำถึงข้อที่เราอาจจะนำไปอธิบายแก่เด็กๆ หรือแก่คนที่ด้อยการศึกษา โดยวิธีง่ายๆ เช่นว่า :- ตามวิธีของทางโลก วิชาคณิตศาสตร์ เลขง่ายๆ เช่นบวก ลบ อย่างนี้; ลองตั้งใจหัดตั้งสูตรดูว่า จิตใจ+ร่างกาย+กิเลส มันได้ผลเป็นว่า เขาต่ำก็โกรธ; มีอะไรมายั่วให้รักก็รัก, รู้สึกว่ามีผู้ต่ำ มีผู้ถูกต่ำ แล้วก็มีการมีราวไปทีเดียว. ถ้ามีแต่ จิตใจ+ร่างกาย+๐ คือไม่มีกิเลส, มันก็มีผลตรงกันข้าม คือ เขาต่ำไม่โกรธ ไม่รู้สึกว่ามีผู้ถูก

ดำ หรือมีผู้ดำ, และไม่มี การดำ ไปด้วยเลย; การดำ ก็ไม่มี คนดำ ก็ไม่มี ผู้ถูกดำ ก็ไม่มี ถ้ามันมีแต่ร่างกายบวกกับจิตใจล้วนๆ ไม่มีกิเลสบวกเข้าไปด้วย. แต่ถ้ามันมีกิเลสบวกเข้าไปด้วยแล้ว มันจะมีผลลัพธ์เป็นการดำ มีคนดำ มีผู้ถูกดำ; เรื่องราวที่เป็นวิกฤตการณ์ ก็เกิดขึ้น มันต่างกันอยู่อย่างนี้; นี่เราจะสอนเด็ก ให้รู้คุณค่าของการไม่มีกิเลสได้ด้วยการสอนเลขอย่างนี้; ให้เขา เห็นชัดว่า ในการที่เราเดือดร้อนกันอยู่ ด่ากันอยู่ หรือทะเลาะวิวาทกันอยู่ นี่ก็เพราะมีอันนี้. เอาออกไปเสีย มันก็เหลือแต่กาย กับใจบริสุทธิ์ ซึ่งชอบเรียกกันว่า “จิตว่าง”; เพราะว่าไม่มีความคิดนึกที่เป็นกิเลส มีแต่สติปัญญา.

ข้อนี้เราหมายความว่า ถ้ามีแต่กายกับใจล้วนๆ อย่ามีกิเลสแทรกเข้ามาแล้ว จะมีแต่สติปัญญา; เพราะว่า จิตเป็นแต่ธาตุที่รู้ มีความรู้อยู่ในตัวมันเอง. เดี่ยวนี้มันรู้ไม่ได้ เพราะกิเลสมันมาทับเอา มันมาหุ้มเอา; ถ้าเอาออกไปเสียมันรู้ได้ด้วยตนเอง. เพราะฉะนั้นเบญจขันธ์บริสุทธิ์คือกายกับใจที่สะอาดบริสุทธิ์ไม่มีกิเลส นั่น มันรู้อะไรของมันเอง มันทำอะไรของมันเองได้ แล้วไม่มีความทุกข์เลย. อย่าไปเข้าใจว่า ต้องเอามาทบทวนอีก; ในลัทธิพุทธศาสนาของจิตแท้ๆ นั้น มีความรู้ได้ตามธรรมชาติของมัน. เพราะฉะนั้นเราจึงเห็นได้ว่า บรรดาเรื่องราวต่างๆ ที่มันบังเกิดขึ้นได้ในโลกนี้นั้น มันไม่มีอะไร นอกจากกิเลส. ถ้าไม่มีกิเลสเสียอย่างเดียวเท่านั้นแหละ มันไม่มีเรื่อง, มันไม่มีปัญหายุ่งยาก. เรื่องราวต่างๆ ที่มันเป็นปัญหายุ่งยาก มันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้น.

พวกเราควรรู้สึกไว้ว่า คือเราไม่อาจจะดำ และเราไม่อาจจะรู้สึก ว่า เราถูกดำ เพราะว่าเราลืมนกิเลส, เราลืมนจะเป็นไปในวิถีทางของกิเลส. เราจึงไม่สามารถจะดำเขา และเราไม่สามารถ

จะรู้สึกว่าเขาต่ำเรา เพราะเรากลัวกิเลส ซึ่งเป็นสิ่งที่ร้ายกาจที่สุด. ขอให้เราสนใจไปในลักษณะที่ตรงๆ ง่าย ๆ หรือชัดเจนอย่างนี้. เพราะฉะนั้นสิ่งที่เป็นตัวเรื่องราวร้ายกาจที่สุดก็คือกิเลส; เราเรียกว่า กิเลส, พวกอื่นเขาจะเรียกว่า พญามาร หรือซาตาน อะไรก็สุดแท้ มีมากชื่อ. แต่เราชาวพุทธ เรียกสั้นๆ ตรงๆ ว่า กิเลส เป็นสิ่งที่มีพิษฤทธิ์ร้าย; เราควรจะกลัวยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ หมด ในบรรดาสิ่งที่กลัวๆ กัน. เขาไปกลัวอะไรกันก็ไม่รู้จนนอนไม่หลับ จนเป็นโรคเส้นประสาท วิกัลจริตกันก็มี; คนบางประเทศกลัวลัทธิคอมมิวนิสต์ นอนไม่หลับ จนต้องเข้าโรงพยาบาลโรคจิตกันก็มี. มันเป็นเรื่องน่าขบขันยิ่งขึ้นไปอีก สิ่งที่เราควรกลัวอย่างยิ่งกลับไม่กลัว.

ถึงตอนนี้อาจจะเล่าให้ฟังสักนิดหนึ่งว่า มีชาวต่างประเทศคนหนึ่งไปถึงสวนโมกข์ฯ ไปด้วยความลำบาก ไปคุยกันพอคุ้ยเคยกันดีแล้ว เขาก็เผยจุดประสงค์ที่แท้จริงว่า ขอให้ช่วยกันต่อต้านคอมมิวนิสต์. เขาว่า คอมมิวนิสต์เป็นภัยของโลก ขอให้ช่วยกันต่อต้าน; โดยเฉพาะพวกที่เป็นบรรพชิตในศาสนานี้จะเหมาะสมที่สุด. อาตมาบอกเขาว่า : พวกเราที่นี่ กลัวกิเลสยิ่งกว่าคอมมิวนิสต์ แล้วต่อมาเขาก็เลยไม่มาเยี่ยมมารายเราอีกเลย. เขาไม่มาเกี่ยวข้องกับเราอีกเลย เพราะว่าเรากลัวกิเลสยิ่งกว่าคอมมิวนิสต์. นี่แสดงว่าเขาไม่สนใจเรื่องกิเลส เขาสนใจเรื่องตัวเขาที่กลัวคอมมิวนิสต์ แล้วจะไปดึงเราเป็นเพื่อนเขา เพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ ซึ่งเราไม่รู้สึกว่ามันกลัว.

ถ้าเราเข้าใจว่า อันตรายทั้งหลายเหล่านั้นมาจากกิเลส แล้วเราต่อต้านกิเลส เล่นงานกิเลสกันเสียไม่ดีกว่าหรือ; เพราะว่าแม้แต่ลัทธิคอมมิวนิสต์ หรือลัทธิอะไรที่จะร้ายไปกว่าคอม-

มิวนิสต์ก็ตาม ถ้ามันเป็นเรื่องวุ่นวายโกลาหลแล้ว มันล้นแต่มี
มูลมาจากกิเลสทั้งนั้น, มันมีต้นตออยู่ที่กิเลสทั้งนั้น; เราจึงตรง
ไปเล่นงาน ทำลายที่ต้นตอมีดีกว่าหรือ, มันถูกกว่า และมันจริง
กว่า; เพราะฉะนั้นการที่เขาไม่มาอยู่กับเราอีกเลย เพราะว่าเรา
กลัวกิเลส ยิ่งกว่าคอมมิวนิสต์นี้ มันก็เป็นการแสดงกิเลสของเขา
นั้นอีกเหมือนกัน.

นี่จะเห็นได้ว่า อะไรๆ มันไม่พ้นไปจากเรื่องกิเลส ขอให้เรา
สนใจกันให้มากเป็นพิเศษ. ที่นี้ เราลองแหงนหน้าขึ้นดูว่า เรา
กำลังเป็นบ่าว เป็นทาสเป็นข้า ของอะไร หรือเป็นอะไรก็แล้ว
แต่จะเรียก แหงนหน้าขึ้นดู ก็จะพบว่ามันไม่มีอะไรอีก นอกจาก
กิเลส. ที่นี้ เรามองดูให้กว้าง หรือถึงกับรู้สึก หรือเห็นแจ่มแจ้ง
ว่า ความเป็นทาสทุกชนิดนั้นแหละ มันคือเป็นทาสกิเลส; จะเป็น
ทาสน้ำเงิน หรือเป็นทาสติดเงินเขา หรือว่าเป็นทาสต่อเพศตรง
กันข้าม, เป็นทาสชนิดไหนก็ตาม มันล้นแต่เรื่องเป็นทาสกิเลส;
เป็นทาสของอวิชชา ความโง่ ความหลง, คนแก่ๆ เป็นทาสลูก
ทาสหลาน ทาสเหลน จนกระทั่งเข้าโลงเลย ก็ไม่เคยหลุดจาก
ทาส นี่ก็เพราะว่ามันเป็นทาสกิเลส. ความเป็นทาสอะไร ทุกๆ
ชนิดนี้ มันรวมอยู่ที่ป็นทาสของกิเลส เป็นบ่าวของกิเลส; นี่มัน
น่าสนใจ สักก็มาน้อย, พร้อมกันนั้น มันน่ากลัวสักก็มาน้อย.

เมื่อตะกี้ก็ได้กล่าวแล้วว่า เราเป็นทาสของ อวิชชา คือ
ความโง่ ความหลง เราจึงเดินไม่ถูก ไม่รู้ว่า ทางอยู่ที่ไหน, คือ
ไม่มีแสงสว่าง. เราต้องเอาบุคคลประเภทที่เรียกกันกว่าครู เป็น
ผู้ถือประทีปส่องทางเดินให้มีแสงสว่าง. เรามีพระพุทธเจ้าเป็น
บรมครูก็เพราะว่า มีแสงสว่างอย่างยิ่ง, พระพุทธเจ้าท่านมีแสง
สว่างใหญ่ยิ่ง. ที่นี้ เราทั้งหลายที่เป็นครู ไม่ว่าชั้นไหน ระดับ

ไหน ก็ล้วนแต่ถือคบเพลิง มีแสงสว่างอยู่ในมือ ที่จะชูส่องให้แก่ดวงวิญญาณของสัตว์โลก ด้วยกันทั้งนั้น; เพราะฉะนั้นเราจึงรู้สึกว่ามีหน้าที่ ที่จะช่วยปล่อยทาส, ปล่อยคนจากความเป็นทาส.

ตอนนี้อายากจะให้ระลึกนึกถึงคำของพระเยซู พูดอย่างน่าขบขันอีกคำหนึ่งว่า :- “มากับฉันซิ แล้วฉันจะให้เธอจับคน แทนจับปลา”. เพราะว่าสาวกของพระเยซู ในตอนแรกๆ เป็นคนจับปลา เป็นชาวประมงทั้งนั้น. เขากำลังจับปลากันอยู่อย่างขุสุมุ่นวุ่นวาย. พระเยซูดึงตัวเขามาจากการจับปลา, ว่าให้มาจับคนกันดีกว่า นี่ก็หมายความว่า ให้จับคนให้มาอยู่ในกรอบวงกับพระเป็นเจ้า, ให้ได้แสงสว่างจากพระเจ้า, ให้เขาหลุดรอดออกไปจากความทุกข์ และจากอำนาจของซาตาน. นี่เป็นคำไพบราะมากที่ว่า “อย่าจับปลาเลย มาจับคนกันดีกว่า”. นี่ก็เหมือนกันกับที่พวกเราจะปล่อยตนเองออกจากความมืด ไปสู่ความสว่างด้วยการนำทางวิญญาณนี้ด้วยเหมือนกัน. ฉะนั้น ครูทั้งหลายในโลกก็คือพวกที่จะปล่อยคนออกไปจากกรงขัง คือจากความมืดของอวิชชา ซึ่งก่อให้เกิด โลภะ โทสะ โมหะอยู่เป็นประจำ, เป็นกิเลส แล้วเป็นทาสของกิเลส มีชีวิตเป็นความทนทาน โดยไม่รู้สึกรู้สีกตัวจนกระทั่งตาย; นี่เราเลิกเป็นทาสของกิเลสกันเสียที.

บางคนสงสัยว่า : ทำไมจึงมีการพูดว่า เราเป็นทาสของพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์, เป็นทาสของพระรัตนตรัย? เราปฏิญาณตัวเป็นทาสของพระรัตนตรัย. นี้ตอบได้ง่ายๆ ว่า ก็เพราะเราอยากจะพ้นความเป็นทาสของกิเลสนั่นเอง. พระพุทฺธเจ้าท่านสามารถจะเปลื้องเราจากกิเลส จากความเป็นทาสของกิเลส; เพราะฉะนั้นเราจึงสมัครเป็นทาสของท่าน. เราอยากจะทำหลุดพ้นจากความเป็นทาสกิเลส ซึ่งโดยที่แท้คือการเป็นทาสของ

ตัวเอง; เป็นทาสของกิเลสนั้น คือเป็นทาสตัวเอง, เป็นทาสตัวเองก็คือเป็นทาสของกิเลส; แล้วเดี๋ยวนี้กำลังเอาตัวเองเป็นกิเลส เอากิเลสเป็นตัวเอง. เราอยากจะหลุดพ้นจากการเป็นทาสตัวเอง มาเป็นทาสของพระรัตนตรัย เราจึงสมัครใจมาเป็นทาสของพระรัตนตรัย; เพราะว่าการเป็นทาสของพระรัตนตรัยนั้น ท่านปล่อยเราให้เป็นอิสระ หรือเป็นมนุษย์ ๐, ๐ เป็นวงกลม นั่นแหละ. ที่พูดอย่างนี้ก็เพื่อจำง่าย; เป็นมนุษย์ ๐ หรือว่าง; ลองคิดดู เดี่ยวนี้ใครเป็นมนุษย์ ๐, ว่าง หรือเป็นอิสระกันบ้าง.

เรามองดูกันไปยั้งครอบครัวแล้ว ก็จะได้เห็นว่า พ่อบ้านเป็นมนุษย์หมายเลข ๑, แม่บ้านเป็นมนุษย์หมายเลข ๒, ลูกคนที่หนึ่งเป็นมนุษย์หมายเลข ๓, ลูกคนที่ ๒-๓-๔ เป็นมนุษย์หมายเลข ๔-๕ อะไรต่อๆ ไปตามลำดับ; ไม่มีมนุษย์คนไหน ๐ เพราะว่ามันล้วนแต่เป็นทาสของตัวเอง เป็นทาสของกิเลส, จึงเป็นมนุษย์หมายเลข ๑-๒ อะไรทั้งนั้น. แม้จะเอาโลกทั้งโลกเป็นเกณฑ์ มันก็มีมนุษย์หมายเลข ๑-๒ ของโลก, มันก็ล้วนแต่เป็นทาสของตัวเอง เป็นทาสของกิเลสกันทั้งนั้น, ล้วนเป็นมนุษย์ ๐ ไม่ได้. ข้อนี้หมายความว่า มันไม่มีตัวของตัวเอง ไม่มีความยึดมั่นถือมั่น ในเรื่องตัวกูของกู, ไม่มีอะไรเป็นตัวกูของกู ซึ่งเป็นเหตุให้เห็นแก่ตัวกู ซึ่งเรียกว่าความเห็นแก่ตัว.

เดี๋ยวนี้ใครๆ ทั้งโลกก็รู้ว่า เห็นแก่ตัวนี่คืออันตรายของโลก; เพราะเห็นแก่ตัวเท่านั้น ไม่มีอะไรยิ่งใหญ่กว่า จึงได้เบียดเบียนกันยึดเยื้อทั้งอย่างเปิดเผย อย่างเร้นลับ ได้ดินบนดินอะไรก็ตามใจ จนโลกนี้มีวิกฤตการณ์ที่ถาวรอยู่เสมอ ไม่สิ้นสุดลงไปได้. นี่คือผลของการเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นมนุษย์หมายเลข ๑-๒-๓ ฯลฯ ซึ่งเห็นแก่ตัวมาก มันก็ยิ่งเอาตัวเลขมาก, หรือจะเอา

ตัวเลขน้อยแล้วเห็นแก่ตัวมากที่สุดแท้. แต่มนุษย์ ๐ นั้นคือมนุษย์
ที่มีจิตใจว่างจากความเห็นแก่ตัว; เราจะต้องอยู่เฝ้ามองข้ามไปเสีย;
ในบางคราว บางเวลา บางนาที่ เราก็เป็นมนุษย์ ๐ ได้เหมือนกัน
ทุกคน ไม่ว่าผู้หญิง ผู้ชาย เด็ก ผู้ใหญ่. ขณะใด เรามีจิตว่าง
จากความเห็นแก่ตัว ขณะนั้นเราเป็นมนุษย์ ๐, ว่างจากความเห็น
แก่ตัว.

มนุษย์ ๐ นี้ไม่เป็นอันตราย ไม่เป็นภัยแก่ใครเลย; คิดเอง
ก็จะเห็นเอง. มันทำอะไรใครไม่ได้ แล้วมันไม่มีความเห็นแก่ตัว
ซึ่งเป็นอวิชชา หรือเป็นกิเลสตัณหา; มนุษย์ ๐ นี้จึงไม่มีพิษสง
ไม่มีอันตราย ไม่มีอะไร. นี่เราเดี๋ยวนี้ เราเป็นผู้มองเห็นโทษของ
กิเลสแล้ว, อยากจะเป็นผู้ว่าง หรือ ๐ จากกิเลส จึงได้มาเป็น
ทาสของพระรัตนตรัย; เพื่อให้ท่านช่วยปล่อยเราไปจากอำนาจ
ของกิเลส ไม่เป็นทาสกิเลส มาเป็นมนุษย์ ๐. นี่คือแสงสว่าง,
นี่คือผู้ที่สามารถนำคนที่กำลังมืดกำลังบอดไปได้, คือเป็นผู้มี
จิตว่าง; เมื่อมีจิตว่างก็มีสติปัญญาอยู่ในตัวมันเอง; มันทำอะไร
ไม่ผิด มันทำถูกอยู่ในตัวมันเอง. พอจิตวุ่นด้วยเรื่องตัวกูของกู มัน
ก็ทำอะไรผิด พุดผิด คิดผิดไปหมด.

เราจงพยายามประคับประคองให้ดี จัดทำให้ดี ประพฤติ
ปฏิบัติให้ดี ให้จิตนี้มีลักษณะว่างจากความรู้สึกว่า มีอะไรเป็น
ตัวกูของกู, อย่าให้มีอะไรเป็นตัวกูของกูอยู่เรื่อย, อย่าให้มีอะไรเป็น
ตัวกูของกูอยู่เรื่อยๆ ให้มากที่สุด เท่าที่จะมากได้; แล้วเราก็จะ
ทำอะไรได้ดี แล้วก็สนุกด้วย; เพราะว่าจิตที่ว่างนี้ทำอะไรได้ดี
มีผลดีสำเร็จตามนั้น แล้วยังสนุกด้วย ไม่รู้สึกเหนื่อย, ไม่รู้สึกเป็น
ทุกข์ทรมาน. ถ้าจิตวุ่นแล้ว มันตรงกันข้ามไปหมด, งานก็ไม่
สำเร็จ เพราะมันโง่ มันหลง มันก่ลัดกลุ้ม มันมีดมัว; แล้วความ

รู้สึกในเวลานั้นก็ไม่เป็นสุข ไม่สนุกเลย รู้สึกเหมือนกับตกนรก
ทั้งเป็น.

มนุษย์ ๐ นั้นมันได้อย่างไร? มนุษย์รุ่น เดิมไปด้วย ๑-๒-๓-๔ นั้นมันมีอะไร มันเป็นอย่างไร? นี่คือการมุ่งหมายของการ
ที่เราหันหน้า บ่ายหน้าไปหาพระรัตนตรัย เพื่อความมีแสงสว่าง
เพื่อความว่างจากความเป็นทาสของกิเลส, เพื่อถึง หรือลู่ถึง
ความดีสูงสุดของมนุษย์ แม้ไม่ได้ดีขาดถาวร แต่เป็นการชั่วคราว
ชั่วคราว ก็ยังนับว่าประเสริฐที่สุด. เพราะฉะนั้นขอให้เรามีจิตที่
เป็นจิตว่างหรือเป็นนิพพาน ที่ไม่มีทุกข์เลยนี้, หรือมีเป็นครั้งเป็น
คราวก็ยังดี; เมื่อเราทำมากเข้า มันก็ยิ่งมีมากเข้า หรือนานเข้า.
ขอให้เราเข้าใจเรื่องนี้ และบ่ายหน้าไปในลักษณะเช่นนี้ มันจึง
จะเป็นไปได้. ถ้าเรายังมีดมัว ยังง ยังหลง, หรือยังมีดมัว ไม่รู้
ทิศเหนือทิศใต้ มันเป็นไปไม่ได้.

เกี่ยวกับมีดมัว หรือไม่รู้ทิศทางนี้ อยากจะคุยอะไรสักนิด
ว่า : ถ้าพูดให้ถูกเราควรจะพูดว่า ความทุกข์นั้น ต้องลงทุนซื้อ
หามา, ส่วนความสุขนั้น ให้ฟรี ให้เปล่า ไม่ต้องลงทุน. นี่ก็เพราะ
ว่าสิ่งที่เรียกว่าความทุกข์นั้น มันทำไปด้วยอำนาจกิเลส ตัณหา
ความอยากอย่างนั้นอย่างนี้, แล้วก็ต้องพยายาม; เสียสละอย่าง
นั้นอย่างนี้ แล้วจึงจะได้ของรักมาเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงกิเลส. นี่
ล้วนแต่ต้องลงทุน แล้วได้มาเพื่อเป็นทุกข์. ส่วนความสุขนั้นไม่
ต้องทำอะไร ไม่ต้องลงทุนอะไร พยายามให้เป็นมนุษย์ ๐ เป็น
มนุษย์ว่างจากความเห็นแก่ตัว, ว่างจากความเห็นแก่ตัว ไม่ต้อง
ลงทุนอะไร. มันกลับจะมีไปในทำนองว่า ทั้งขวาง ออกไปเสียให้
หมดทีละอย่าง ทีละอย่าง จนหมด จนไม่มีอะไร มันจึงจะว่าง หรือ
เป็นความสุข.

นี่เป็นการกล่าวได้ชัดๆ ที่เดียวว่า **ความสุขเป็นของเปล่าให้ฟรี**; ส่วนความทุกข์นั้นต้องได้มาด้วยการต้องหา ต้องลงทุนที่แพงมาก เหนื่อยมาก ลำบากมาก, แล้วเราก็ตึงสมัครเอาความทุกข์กันอยู่นั่นเอง ทั้งๆ ที่โดยแท้จริง ใครๆ ย่อมอยากได้อะไรฟรีๆ ไม่ต้องซื้อ ไม่ต้องหากันทั้งนั้น คอยหาโอกาสอย่างนี้กันทีเดียว. แต่ที่ของฟรี ให้เปล่า แล้วดี ประเสริฐกันจริงๆ ด้วย กลับไม่มีใครสนใจจะเอา, กลับไปเอาสิ่งที่ต้องลงทุน ซึ่งบางทีก็ต้องลงทุนด้วยชีวิต ตายเปล่าก็ยังไม่ไ้, แล้วก็เป็นเรื่องของความทุกข์ทั้งนั้น. สิ่งที่ต้องลงทุนอย่างนั้น ล้วนเป็นเรื่องของความทุกข์ทั้งนั้น. ส่วนที่ดำรงตัวไว้ให้ถูก ไม่อยากเอาอะไรนั้นมีแต่สติปัญญา; ปฏิบัติไปตามหน้าที่นั้น เป็นความสุข. ประเดี๋ยวเราจะได้พูดกันถึงเรื่องหน้าที่นี้.

ในที่นี้อยากจะยุติกันเสียทีหนึ่งว่า ที่ต้องลงทุน หรือเหงื่อไหลไคลย้อยนั้น เป็นเรื่องความทุกข์ทั้งนั้น, ส่วนเรื่องความสุขแล้ว พระพุทธเจ้าท่านเคยตรัสว่า :- ลหุตา มุธา นิพพุติ ญชมานา นิพพนติ อีรา ยถายมปิโป แปลว่า เขาได้นิพพานมาบริโภคเปล่าๆ โดยไม่ต้องเสียสตางค์. นี่เพื่อให้รู้ว่า นิพพาน หรือ Summum Bonum นั้นเป็นของแจกฟรี, ธรรมชาติเป็นผู้แจกให้ฟรี แล้วไม่มีใครเอา, ไปยินดี ยอมรับสิ่งที่ต้องลงทุนมาก เหนื่อยมาก, เอาตัวเข้าแลก เอาชีวิตเข้าแลก. นี่เป็นตัวอย่างสักอย่างหนึ่งได้ว่า ความหลง ความมืดความบอดนั้น มันเป็นอย่างไรร? มันเห็นกงจักรเป็นดอกบัวอย่างไรร? มันเห็นผิดเป็นชอบอย่างไรร? มันเป็นเรื่องของความหลง; เราจะต้องกลัว เราจะต้องหลีกเลี่ยง เราจะต้องหาความฉลาดในเรื่องนี้.

การที่เราจะปฏิบัติหน้าที่ของครูบาอาจารย์ อย่างน้อยก็จะ

ต้องเป็นมนุษย์ที่จะต้องเป็นอิสระ เป็นมนุษย์ ๐, หากไม่เป็น ๐ เต็ม ๐ ก็สักครึ่ง ๐ ก็ยังดี; คือว่าให้มันเห็นแก่ตัวนั้นน้อยหน่อย, น้อยลงๆ สักครึ่งศูนย์ คือไม่เต็มศูนย์ คือยังไม่หมดความเห็นแก่ตัวโดยสิ้นเชิง อย่างนี้ก็ยังดี; เพราะว่า เราไม่เห็นแก่ตัวเท่า นั้นแหละ จึงจะประพฤติประโยชน์แก่ผู้อื่นได้. เอาอย่างง่าย ๆ กัน อย่างนี้ก็แล้วกัน : ตัวของเราเป็นครูนี้ เราให้เด็ก ๆ เสียก็แล้ว กัน; ความยึดมั่นถือมั่นตัวของตัวนี้, หรือเห็นแก่ประโยชน์ของตัว ะไรอย่างนี้ ยกให้เด็ก ๆ ตา ๆ นั้นเสียก็แล้วกัน. ถ้าไม่ได้ตลอด เวลา อย่างน้อยก็เวลาชั่วโมงที่ทำการสอนในห้องเรียนนั้นแหละ, อย่างน้อยที่สุด ในห้องเรียน ในชั่วโมงการสอนนี้ เป็นมนุษย์ ๐ ไม่มีตัวเป็นของตัวเอง เพราะยกให้แก่เด็ก ๆ ตา ๆ นี้หมดเลย. เพราะฉะนั้นไม่ต้องพูดอะไรอีก; ความเมตตา ความกรุณา มีมาเอง, ความเฉลียวฉลาดจะสอนเด็กอย่างไร จะมีมาเอง, ความ พากเพียรมีมาเอง, ความอดกลั้นอดทนอะไรมีมาเอง, ความ เสียสละอะไรมีมาเอง; เพราะความเป็นมนุษย์ ๐ ไม่เห็นแก่ตัว. นี่เรียกว่าเรายกตัวให้แก่เด็ก ๆ.

ถ้าถือตาม spirit ของครูที่เต็มบริบูรณ์แล้ว ก็แปลว่าเรายก ตัวให้แก่โลกทั้งโลกเลย โดยไม่มีตัวเหลือ; และถือตามอุดมคติที่ ว่า “ครูนี้เป็นผู้ที่ยกสถานะทางวิญญาณของสัตว์โลกให้สูงขึ้น”, หรือว่าทำหน้าที่ส่องแสงดวงประทีปนี้ให้แก่โลก. เมื่อมองเห็น คุณค่าอันสูงส่งนี้แล้ว, เห็น Summum Bonum ว่ามีค่าอย่างไร เช่นนี้แล้ว มันก็ง่ายที่จะเป็นมนุษย์ศูนย์, ง่ายที่จะบริจาคความ เห็นแก่ตัว, ที่จะอุทิศชีวิตเลือดเนื้อร่างกายทั้งหมดนี้ เป็นครู สมบูรณ์แบบโดยแท้จริงได้ ไม่ใช่ลูกจ้างสอนหนังสือ เพื่อเอา ประโยชน์ไปเลี้ยงครอบครัวอะไรทำนองนั้น ซึ่งมันได้น้อยมาก.

จึงใคร่ขอร้องว่า อย่างไรก็ดี ในช่วงเวลาของการสอนละก็ ขอให้เป็นผู้
มนุษย์ ๐, ไม่มีความเห็นแก่ตัว, ไม่มีความเห็นแก่ครอบครัว, ไม่
มีความเห็นแก่เงินเดือน, ไม่เห็นแก่อะไรต่างๆ หมด ในช่วงเวลา
สอน.

เรามีอุดมคติตามความหมายของคำว่า “ครู” แล้ว มันก็ไม่มี
อะไร เพราะมันไม่มีครอบครัว, ดังเช่น พระพุทธเจ้าทรงเป็น
บรมครู หรือครูบาอาจารย์แท้จริง ในสมัยพุทธกาลครั้งโบราณนั้น
ล้วนแต่พวกที่อุทิศชีวิตให้คนอื่นเสียแล้ว, มันก็ไม่ว่าจะมีครอบครัว
ไปทำไม, และการทำหน้าที่ตามอุดมคติของครูนี้ มันดึงดูดใจยิ่ง
กว่าการมีครอบครัวเช่นนี้เป็นต้น, ต่อมาเราหาครูชนิดนั้นไม่ได้
มันก็ต้องเป็นครูที่มีครอบครัว. เพราะฉะนั้นจึงย้าว่า แม้จะไม่ใช่
๐ ไม่เต็ม ๐ ก็ขอให้ได้สักครึ่ง ๐ ก็ยังดี, คือไม่มีความเห็นแก่ตัว
หรือไม่เห็นแก่ครอบครัว หรือไม่เห็นแก่เงินเดือนอะไรทำนองนี้
แต่เพียงเล็กน้อย; แล้วก็เห็นแก่โลก เห็นแก่เพื่อนมนุษย์ เห็น
แก่ธรรมะ, เห็นแก่ความดีสูงสุดของมนุษย์นั้นแหละเป็นส่วนใหญ่.
มันมีจิตใจคอยที่จะว่างอยู่เสมอ, มันมีจิตใจเหมาะสม ที่จะเป็น
ครูอย่างมากอยู่เสมอ อยู่ด้วยลักษณะอย่างนี้.

ทีนี้เราก็มາถึงสิ่งที่เรียกว่า ความดีสูงสุดที่มนุษย์เราควรจะรู้
หรือควรจะได้ หรือควรจะมีได้; ที่เรียกว่า Summum Bonum
ตลอดเวลานี้. ข้อนี้มันจะมีได้ก็เฉพาะแต่มนุษย์ ๐ หรือมนุษย์ว่าง
จากความเห็นแก่ตัว, คือเขาสามารถที่จะหาความสุขได้จาก
การทำงาน. ความสุขนั้นหาได้จากการงานโดยตรง ไม่ใช่จากเงิน;
ไม่ต้องพูดถึงเรื่องเงิน พูดถึงแต่เพียงงานก็เป็นสุขอย่างยิ่งแล้ว;
เพราะเป็นงานที่ทำได้ด้วยจิตว่างของมนุษย์ ๐ อย่างน้อยก็
ครึ่ง ๐ นี้เอง. เรื่องความสุขมีอยู่ในงานนี้เป็นสิ่งที่พิเศษมาก ถ้า

ใครมองไม่เห็นแล้ว จะไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่นี้ให้บริสุทธิ์ผุดผ่องได้; แต่ถ้าใครมองเห็นแล้ววิเศษประเสริฐอย่างยิ่ง ยิ่งกว่าจะไปหาความสุขจากที่ไหนได้อีกแล้ว, หาความสุขได้จากงานนั่นเอง. เพราะฉะนั้นจึงนับว่าคนชนิดนี้เป็นผู้เข้าถึงบรมธรรมสูงสุดอย่างยิ่ง คือคนที่หาความสุขได้จากงาน.

ต่อไปนี้ เราก็มาพิจารณาถึงความสุขที่ได้จากบรมธรรม ซึ่งขอให้ท่านจดจำไว้อย่างแม่นยำว่า นักจริยธรรม หรือนักปรัชญาของโลกนี้ เขายูติเห็นพ้องต้องกันหมดแล้ว คือทุกยุคทุกสมัยหลายร้อยปีมาแล้ว ที่โลกนี้มีการศึกษาเจริญขึ้น มนุษย์สามารถจะมองเห็นสิ่งต่างๆ ที่เป็นความสำคัญทางจริยธรรม, พวกนี้ล้วนแต่คิดกันมาเรื่อยๆ เขียนตำรับตำรากันมาเรื่อยๆ ไม่รู้ว่าก็สืบล่มๆ ร้อยเล่มแล้ว. หนังสือที่ว่าด้วยจริยธรรมคือ Ethics ซึ่งเป็นรากฐานของศีลธรรมอันเรียกว่า morality. ตามทาง Ethics หรือจริยปรัชญา เขาถือว่า ความดีสูงสุดของมนุษย์มีอยู่ ๔ อย่าง :- คือ happiness ความสุขที่แท้จริง, perfection ความเต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์, duty for duty's sake หน้าที่เพื่อประโยชน์แก่หน้าที่, good will ความปรารถนาดีหวังดี.

ข้อ ๑ ที่เรียกว่า **happiness ความสุข**, ในที่นี้ก็ต้องเป็นความสุขชนิดที่ไม่เป็นทาสของกิเลส อย่างที่ว่าแล้ว. ความสุข ก. สะกด เพราะเป็นทาสของกิเลส นั้นเป็นสุขร้อนสุขไหม้; อย่างนี้ไม่ใช่ความสุขที่รวมอยู่ใน Summum Bonum. สุข ก สะกด นั้น คือสุขจากรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส, สุขทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ นี่มันเป็นสุข ก สะกด มันเป็นสุขร้อน; เพราะมันร้อนผ่าวอยู่ด้วย โลภะ โทสะ โมหะ และอื่นๆ ที่

แยกแขนงออกไป. ความสุขที่แท้จริงนั้น ช สะกด ก็หมายความว่า มันไม่ใช่ความสุขอย่างนั้น, ไม่ใช่ความร้อน. มันเป็นความสุขชนิดที่เย็นที่สงบลงไป เพราะความร้อนระงับไป; ความร้อนระงับไปเท่าไร มันก็เป็นความสงบมากขึ้นเท่านั้น. นี่หมายความว่า กิเลสเบาบางไปเท่าไร มันก็เป็นความสุขแท้จริงยิ่งขึ้นเท่านั้น. พอกิเลสเป็น ๐ คือหมดกิเลส ความสุขก็สมบูรณ์ เต็มตามความหมายของคำๆ นี้ ที่เรียกว่า happiness หรือ blissfulness ในทางปรัชญาของศีลธรรม ไม่หมายถึงความสุขร้อนอย่างที่ว่านี้; ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้ให้ทันในชาติปัจจุบันนี้.

ความสุขที่แท้จริงนี้มันจะมีมาจากอะไร? หรือว่า พร้อมกันกับอะไร? มันก็มีมาจากการทำหน้าที่เพื่อประโยชน์แก่หน้าที่ ซึ่งเป็นข้อที่ ๓ นั้น; แล้วมันพร้อมกันกับความเต็มเปี่ยมของความ เป็นมนุษย์ที่เรียกว่า perfection. เดี่ยวนี้เราเต็มกันหรือยัง; ถาม กันง่ายๆ ตรงๆ เหมือนกับคุยกันเล่นว่า เดี่ยวนี้เราเป็นคน เต็มคนหรือยัง; เพราะถ้ามีใครมาว่าเราไม่เต็มคน เราก็โกรธ บางทีเราด่าเขาเลย, เพราะเราถือว่า ที่เขามาว่าเราไม่เต็มคนนั้น มันเป็นคำด่าอย่างยิ่งอยู่แล้ว. แต่แล้วความจริงเราเต็มหรือเปล่า? เราเป็นคนี่เต็มจริงหรือเปล่า? เราเต็มกันหรือยัง หรือ perfect แล้วหรือยัง? หรืออย่างไร?

ถ้าเราไม่เข้าข้างตัว ไม่เข้าข้างใคร ก็ลองนึกดูให้ดี ๆ ว่ามัน เต็มหรือยัง; มันจะพร่องอยู่เกินกว่า ๑๕% เหมือนที่นักจิตวิทยา บางคนเขากล่าวไว้ด้วยซ้ำไป; หรือบางทีไม่ใช่พร่องเพียง ๑๕% มันอาจจะพร่องเกิน ๕๐% ด้วยซ้ำไป ในความพร่องแห่งความ เป็นมนุษย์ของเรา. ที่มันจะเต็มบริบูรณ์ได้มันก็ต้องเต็มอยู่ที่ความ เป็นมนุษย์ ๐ คือหมดกิเลส แล้วเต็มอยู่ด้วยความสงบสุข, ความ

ผาสุกอย่างแท้จริง, หรืออุดมคติของมนุษย์ที่แท้จริง. กิเลสต้องว่าง หรือ ๐ ไปเสียก่อนแล้วสิ่งที่ตรงกันข้ามจึงจะเข้ามาแทนที่; คือความไม่มีกิเลสนั้นแหละเข้ามาแทนที่แล้วมันจึงเต็ม. นี่เรียกว่า perfection ของความเป็นมนุษย์.

ในทางพระพุทธศาสนาเราถือว่า พระอรหันต์เท่านั้นเป็นคนเต็ม; เขาแปลความหมายของพระอรหันต์ว่า The man perfected เขาเอาคำ “เต็ม” มาไว้ข้างหลัง เพื่อเน้นความสำคัญคือ perfected มนุษย์ที่เต็ม คือพระอรหันต์ หรือ saint หรือเป็นมนุษย์สูงสุด. เราย่าเพื่อท้อใจ เราอาจจะคิดไปว่า แม้พระอนาคามีก็ยังไม่เต็ม, พระสกิทาคามี ก็ยังไม่เต็ม, พระโสดาบัน ก็ยังไม่เต็ม; เพราะฉะนั้นเราก็พลอยไม่เต็มด้วยก็แล้วกัน; อย่าเสียใจ ไม่ต้องอายในเรื่องนี้. แต่ว่ามันก็ควรพยายามอย่างยิ่งที่จะทำให้มันเต็ม, ให้มันเต็มไปทีละอย่างๆ อย่างไหนทำให้เต็มได้ก็ทำให้เต็มก่อน. สิ่งที่ยังไม่รู้ก็ทำให้มันรู้ขึ้นมา, ความดี ความงาม ความจริง บางประการ ที่มันยังพร่องอยู่นั้น ทำให้เต็มขึ้นมา. สิ่งไหนยังบกพร่องอยู่ ก็ทำให้เต็มขึ้นมา ไม่ช้ามันก็เต็มขึ้นมาหมดได้เหมือนกัน จนถึง perfection ที่เขาถือว่าเป็น Summum Bonum

ข้อที่ ๒ คือ **ความเต็มแห่งความเป็นมนุษย์ perfection** นี้มองเห็นได้ง่ายๆ ว่า ถ้ามันมีความเต็มแห่งความเป็นมนุษย์ มันก็มีความสุขเต็มเหมือนกัน; happiness ข้อที่ ๑ ก็เต็ม. มนุษย์ที่เต็ม มันไม่ทำอะไรให้เป็นปัญหาขึ้นมาในโลก; มนุษย์ที่กำลังวุ่นวายอยู่ในโลกเวลานี้ ทุกคน ทุกค่าย ทุกระบอบ มันเป็นคนที่ไม่เต็มทั้งนั้น. มนุษย์ที่ไม่เต็มมันทำอะไรที่ยู้งยากอย่างนี้.

เพราะฉะนั้นความสมบูรณ์ของความเป็นมนุษย์จริง ๆ จึงถูกจัดเป็นความดีสูงสุดของมนุษย์.

ข้อที่ ๓ คือ **duty** เขานิยามกันว่า **duty for the duty's sake** แปลว่า **หน้าที่เพื่อประโยชน์แก่หน้าที่** เดียวนี้ เรากำลังปฏิบัติหน้าที่เพื่ออะไร? เพื่อเงิน เพื่อชื่อเสียงกระมัง? เพื่อเงินเอามาใช้จ่าย เลี้ยงดูครอบครัว เพื่อหาความสุขสนุกสนาน ทางตา ทางหู ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ นี่มันหน้าที่เพื่อเงิน หรือว่า หน้าที่เพื่อชื่อเสียง, ตัวตายก็สละได้ แต่ว่าเพื่อชื่อเสียง; อย่างนี้เขาไม่เรียกว่า duty ที่เป็น Summum Bonum; มันเป็น duty ของคนที่มีกิเลส มีความยึดมั่นถือมั่น. duty ที่แท้ ที่เป็นวัตถุประสงค์ ที่เป็น Summum Bonum นั้นมัน duty for the duty's sake เสมอไป หน้าที่เพื่อประโยชน์แก่หน้าที่นั้น หมายความว่าเราไม่มีความเห็นแก่ตัว, ไม่มีตัวที่จะเห็นแก่ตัว; ที่นี้มันเกิดสติปัญญาชนิดหนึ่งขึ้นมา เป็นสติปัญญาบริสุทธิ์. จิตใจบริสุทธิ์ ร่างกายบริสุทธิ์ นี่มันทำหน้าที่ของมันเอง มันจึงเป็นไปอย่างบริสุทธิ์; นี่คือหน้าที่เพื่อประโยชน์แก่หน้าที่.

หรือว่า เราจะลดหย่อนผ่อนลงมาสักหน่อย ถ้าจะพูดอย่างปุคคลาธิษฐานก็ว่า ทำหน้าที่เพื่อพระเป็นเจ้า ตามความประสงค์ของพระเป็นเจ้า อย่างนี้ก็ยิ่งได้. เพราะว่าพระเป็นเจ้านั้นไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่เห็นแก่เรา, เป็นความดี ความงาม ความถูกต้อง ความจริง ความยุติธรรม นั่นแหละคือพระเป็นเจ้าแท้. พระเป็นเจ้าที่เป็นมนุษย์ ที่โกรธเป็น รักเป็นเกลียดคนก็เป็น แก่งคนก็เป็น, นั่นไม่ใช่พระเป็นเจ้า แต่เหมือนกับสัตว์ป่าเถื่อนอะไรชนิดหนึ่ง ไม่ใช่พระเป็นเจ้า. คำว่า “พระเป็นเจ้า” จะต้องมี

ความหมายถึง ความดี ความงาม ความจริง ความถูกต้อง ความยุติธรรม, หรือที่เรียกว่า Summum Bonum นี้โดยตรง. นี่ก็แปลว่าเราทำหน้าที่เพื่อประโยชน์แก่พระเป็นเจ้า, กล่าวคือทำหน้าที่เพื่อประโยชน์แก่ความดีสูงสุดของหน้าที่.

ถ้าใครทำหน้าที่ เพื่อประโยชน์แก่หน้าที่แล้วก็ perfect คือเต็ม, หรือมีความสุขอยู่ในตัวหน้าที่นั่นเอง. นี่แหละคือความสุข มีอยู่ในตัวการงาน, ไม่ใช่เกี่ยวกับเงิน. ที่นี้อาจจะมีคนถามว่าแล้วปากท้องมันยังไม่อิ่ม มันยังมีเรื่องหิวอยู่ละ. นั้นมันไม่ใช่เรื่องใหญ่ มันเป็นเรื่องเล็ก; เพราะว่า ถ้าบุคคลผู้ใดทำหน้าที่เพื่อประโยชน์แก่หน้าที่แล้ว มันมีคนบูชา มันมีปากไม่พอที่จะกินเสียอีก; คือมันมีสิ่งสักการบูชามาก จนมีปากไม่พอที่จะกินเสียอีก. อย่างเช่นพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ทั้งหลายนี้ แม้ไม่ต้องทำงานอะไรก็มีอะไรมา จนเหลือที่จะกินเสียอีก. ที่นี้คนเราที่ทำคุณงามความดี เพื่อประโยชน์แก่หน้าที่จริงๆ แม้ในโลกนี้ก็ยังมีคนเลื่อมใส ยินดีที่จะสนับสนุนช่วยเหลือ จนมีปากไม่พอที่จะกิน กินไม่ไหวเสียอีก, เพราะฉะนั้นจึงไม่ต้องนึก.

แม้ว่า เราจะต้องทำหน้าที่ โดยที่จะต้องรับเงินเดือนก็เหมือนกัน ก็จัดเงินเดือนนั้นไว้ในฐานะเป็นเครื่องสักการบูชา, เป็นชยะมูลฝอย. เหมือนกับรูปเทียนนี้ มันก็เป็นชยะมูลฝอยทั้งนั้น เขาจุดบูชา เพื่อเป็นเครื่องหมายของเกียรติยศต่างหาก. เพราะฉะนั้นเงินเดือนของเรากลายเป็นเครื่องหมายของเกียรติยศหรือเครื่องบูชาไป; ฉะนั้นเราจึงไม่ใช่ลูกจ้างสอนหนังสือ, เราไม่ใช่ลูกจ้าง และไม่ใช่คนรับจ้างสอนหนังสือ หรือแม้แต่สอนศีลธรรม. แต่เราปฏิบัติหน้าที่ เพื่อประโยชน์แก่หน้าที่; เงินเดือนจึงเป็นเศษชยะมูลฝอยเหมือนกับดอกไม้รูปเทียน เขาเอามาเสนอ

เป็นรูปเทียนสักการบูชาในฐานะที่เรากลายเป็นบุชเนียบุคคลไปแล้ว, ไม่ใช่ลูกจ้าง. นี่คือความหมายของคำว่า duty ที่เป็น Sum-mum Bonum.

ข้อที่ ๔ เรียกว่า **good will** ตรงกันข้ามกับ ill will ซึ่งแปลว่าปรารถนาร้าย; **good will :-** ปรารถนาดี นี่หมายถึงง่ายๆ เช่นว่าเราปรารถนาดีต่อผู้อื่นก่อน แล้วผู้อื่นก็ปรารถนาดีต่อเรา มันก็เลยปรารถนาดีต่อกันและกันทั้งโลก. เพราะฉะนั้นคำว่า good will ในฐานะที่เป็น Summum Bonum นั้น มันคือความปรารถนาดีของโลกแก่กันและกันทั้งโลก. เดียวนี้เราไม่มี good will ต่อกันและกันทั้งโลก; เราจึงไม่มีความปรารถนาดีต่อกันและกันทั้งโลก. เราแบ่งเป็นสองพวกเป็นอย่างน้อย แล้วตั้งหน้าประหัดประหารกันด้วยสงครามร้อน ด้วยสงครามเย็น. มีวิชาความรู้เท่าไรๆ ก็เอาไประดมเพื่อจะประหัดประหารกัน, ต่อกันจนบรรยากาศกลุ้มไปด้วยเสียงต่ำ; โดยเฉพาะทางวิทยุ ฟังดูซีดตลอดเวลา ๒๔ ชั่วโมง มีแต่เสียงต่ำ แล้วจะเอา good will มาจากไหนในโลกนี้.

ในโลกนี้ มันไม่มีความปรารถนาดีต่อกันเลย เพราะฉะนั้นโลกนี้จึงได้รับแต่วิกฤตการณ์ถาวร มันจึงสมน้ำหน้าในการที่ไม่มี good will มีแต่ ill will ในบรรยากาศของโลก; มันจึงเป็นปัญหาที่จะต้องช่วยกันแก้ไข. ในที่นี้เขาจัด good will เป็น Summum Bonum เป็นยอดปรารถนาของมนุษย์ของโลกโดยแท้จริง, มุ่งมันปรารถนาอยู่ที่นั่น ที่จะให้โลกนี้มีบรรยากาศที่กลุ้มอยู่ด้วย good will ปรารถนาดีต่อกัน. ในทางพุทธศาสนาเราอาจจะเรียกว่า เมตตา กรุณา อะไรทำนองนี้ ซึ่งเป็นเครื่องคุ้มครองโลกนี้ก็ได้อ แล้วแต่จะเรียก. ส่วนที่เขาเรียกว่า good will

นั่นเป็นภาษาที่เข้าใจกันทั่วไปเป็นสากล เข้าใจกันทั่วโลก.

ทีนี้ เราจะมีเมตตาแท้จริงได้อย่างไร? มันก็ต้องเป็นมนุษย์
○ เสียก่อนเท่านั้นเอง; มนุษย์หมายเลข ○ หรือครึ่ง ○ ก็ตามใจ.
พอเป็นมนุษย์ ○ นั่นก็เมตตาเต็มที่แล้ว; พอเป็นมนุษย์หมายเลข
○ ละก็ หน้าที่นั้นบริสุทธิ์ผุดผ่องเป็น duty เพื่อประโยชน์แก่ duty;
นี่ก็เหมือนกัน พอเป็นผู้ที่ว่างจากความเห็นแก่ตัวแล้ว good will
ก็เต็มที่เต็มเปี่ยม.

คนในโลกเดี๋ยวนี้ก็ไผ่ผ่นกันนัก พร่ำหากันนัก ว่า ความไม่
เห็นแก่ตัว ความไม่เห็นแก่ตัว; แม้พวกที่กำลังรบกันอยู่ก็หวัง
ความไม่เห็นแก่ตัว, ร้องเรียกหาความไม่เห็นแก่ตัว, เพื่อไม่อยากจะ
ให้เขาเห็นแก่ตัว; แต่ตัวเองกำลังเห็นแก่ตัวอยู่อย่างเต็มที่; อย่าง
นั้นมันก็ทำไม่ได้. มนุษย์ที่เต็มอึดอยู่ด้วยอะไรต่างๆ ไม่ใช่มนุษย์
หมายเลข ○ มันทำไม่ได้ ที่จะมี good will ต่อกันอย่างเต็มที่.
เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงสอนเราว่า ให้บรรเทาความ
ยึดมั่นถือมั่นว่า ตัวกู ว่าของกู ลงไปตามลำดับ จนกระทั่งเป็น ○
มันจึงจะเมตตาเขาได้. พระพุทธเจ้าท่านอยู่ด้วยความรู้สึกที่เป็น
เมตตา ชนิดที่เป็น ○.

อย่าเอา พรหมวิหารไปใส่ให้พระพุทธเจ้า ว่า : ‘พระพุทธเจ้า
มีพรหมวิหารเป็นวิหารธรรมเครื่องอยู่. นี่มันจะเป็นการถอด
พระพุทธเจ้าลงมาจากความเป็นพระพุทธเจ้า มาเป็นเพียงพรหม
เท่านั้น เพราะอยู่ด้วยพรหมวิหาร คือเมตตา กรุณา. พระ-
พุทธเจ้าท่านตรัสยืนยันว่า “เราอยู่ด้วยสุญญตาวิหาร”; ไปหาอ่าน
ในพระไตรปิฎกชุดนี้ก็มี ว่า : พระตถาคต อยู่ด้วย สุญญตาวิหาร,
พระสารีบุตร หรือใครๆ ก็อยู่ด้วยสุญญตาวิหาร คือจิตว่าง -
ศูนย์จากความเห็นแก่ตัว, ไม่มีตัว, ไม่มีกู ของกู แล้วนั้นแหละ

มันเป็นเมตตาที่แท้จริง. เมตตาอย่างพรหมวิหารนั้น มันยังรักเขาด้วยความเห็นแก่ตัว; มีตัวผู้รัก มีตัวผู้ถูกรัก. นั่นมันเป็นพรหมวิหารก็ได้ ถูกล้ว, แต่ยังไม่ใช่เมตตาสูงสุดขนาดเป็น good will เต็มความหมายของ Summum Bonum.

เมตตาสูงสุด มันต้องเป็นของผู้ที่หมดตัวแล้ว หรือเป็นมนุษย์ว่าง หมดความเห็นแก่ตัวแล้ว; ที่นี้ สติปัญญามันก็รักคนอื่นเอง, เพราะมันเป็นสิ่งที่เป็นหน้าที่ตามธรรมชาติอยู่แล้ว. เพราะฉะนั้น เมตตาก็ตาม กรุณาก็ตาม มุทิตาก็ตาม อุเบกขา ก็ตาม มีได้โดยง่ายและเต็มเปี่ยม; แต่มันไม่ได้ด้วยอำนาจของสัญญาตาวิหาร, ไม่ใช่พรหมวิหาร. ที่ว่าอยู่ด้วยพรหมวิหารคือเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่ยังมีตัวนี้ บางทีมันก็ลำบากใจอย่างยิ่ง :- สงสารเขาจนเป็นทุกข์, หรือว่า เมื่อเขาต้องเป็นไปตามกรรมแล้ว มันอุเบกขาอยู่ไม่ได้ มันว่าเหวใจ ในเมื่อช่วยเขาไม่ได้, นี่มันมีปัญหายุ่งยากอย่างนี้ แม้ในขั้นที่เป็นพรหมวิหาร; ดังนั้นมันจึงสู่สัญญาตาวิหารไม่ได้, คืออยู่ด้วยความว่างจากตัวกูของกู, เป็นมนุษย์ ๐ นั่นแหละมันจะเป็น good will อย่างยิ่งอยู่ในตัวมันเอง.

นี่เราจึงกล่าวว่า พระพุทธเจ้าประกอบไปด้วยพระมหากรุณา ปานว่ามหาสมุทร, ปานว่าท้องฟ้า, หรือว่า ปานว่าอะไรเหลือที่จะมีขอบเขต; อะไรที่ไม่มีขอบเขตก็เอานั่นแหละ มาเป็นคำเปรียบของความ เมตตา กรุณา ของพระพุทธเจ้า.

นี่เราจึงเห็นได้ว่า ความดีสูงสุดของมนุษย์นั้น มีอยู่ ๔ อย่าง คือ :- ความสุขจริง ไม่ใช่สุขไหม้, ความเต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์, หน้าที่เพื่อประโยชน์แก่หน้าที่, ความปรารถนาดีอย่างเต็มเปี่ยม อย่างสมบูรณ์ และอย่างแท้จริง. ที่นี้เรา ที่เป็นครูบา

อาจารย์นี้จะทำอะไร? เรามุ่งหมายที่จะเป็นผู้นำทางวิญญาณ ก็เพื่อนำเขาไปสู่ Summum Bonum ๔ อย่างนี้; แล้วตัวเราจะไม่มี Summum Bonum ๔ อย่างนี้เองเสียก่อน แล้วมันจะทำได้ อย่่างไรกัน นี่ขอให้ลองคิดดู. เพราะฉะนั้น เราที่แหละจะต้องสนใจในสิ่งทั้ง ๔ นี้ก่อนใครทั้งหมด : ให้รู้ว่าความสุขที่แท้จริงของมนุษย์เป็นอย่างไร, ความเต็มเปี่ยมของมนุษย์เป็นอย่างไร, แล้วก็หน้าที่เพื่อประโยชน์แก่หน้าที่โดยบริสุทธิ์เป็นอย่างไร, good will ที่แท้จริงนั้นมันเป็นอย่างไ.

Good will ของคณะมิชชั่นในโลกเวลานี้ มันก็คือการเอาเงินมาซื้อคนอื่นไปเป็นพวกของตัวเอง; อย่าไปหลงว่า good will. เขาจะยกกันมากี่พวกๆ ก็คณะ, เอานั่นเอานี่มาล่อมายั่ว มันก็เพื่อจะซื้อคนพวกอื่นไปเป็นพวกของตัวเอง, ไม่ใช่ good will; แต่เขาก็เรียกว่า good will. คณะสันถวไมตรีหรืออะไรก็ตามนั้นเขาก็เรียกว่า good will แต่มันไม่ใช่ good will ในที่นี้; มันมีเจตนาที่จะเอาไปเป็นพรรคพวก, แล้วไปช่วยกันล้างผลาญพวกอื่น; นี่จะเรียกว่า good will อย่่างไรได้. มหาเราก็กไม่ใช่เพื่อ good will อยู่แล้ว, พาเราไปก็ไม่ใช่เพื่อ good will อย่่างยิ่งขึ้นไปอีก.

นี่เราต้องรู้จัก good will ที่แท้, และก็ไม่มีอะไรนอกจากความง่ายตายในการปฏิบัติหน้าที่ของความเป็นครูบาอาจารย์, มีความรักลูกเด็กๆ เล็กๆ ตาตาๆ ทั้งหมดทั้งสิ้นทั้งโลกให้ได้. ไม่ใช่ถือว่า เรามีลูกคนหนึ่ง สองคน อยู่ที่บ้าน, แล้วเรารักลูกเล็กๆ นั้น, นี่ไม่ใช่ good will; มันต้องมีความรู้สึกเหมือนกับว่า ในโลก หรือในจักรวาล หรือในสากลจักรวาลนี้ มีมนุษย์เพียงคนเดียว คือมนุษย์ หรือ ชีวิต ทั้งหมดทั้งสิ้น จะเป็นอะไรก็ตาม มีเพียงชีวิตเดียว. เพราะเหตุใด? ก็เพราะว่า มันเหมือนกันทั้งนั้นไม่ว่าชีวิต

ไหน; มันกำลังมีติดบอดอยู่ด้วยวิชา, ถูกเผาผลาญอยู่ด้วยตัณหา มีปัญหาอย่างเดียวกัน, มีหัวอกอันเดียวกัน, มีทุกข์เหมือนกัน มีอะไรเหมือนกัน, เป็นเจ้าทุกข์ร่วมกัน; จึงถือว่าเป็นคนเดียวกัน. อย่างนี้ต่างหากจึงจะเป็นที่ตั้งของ good will ให้รักเพื่อนมนุษย์ รักเพื่อนบ้านทั้งหมด จนกระทั่ง เหมือนกับคนๆ เดียวกัน.

แม้เราไม่สามารถจะสัมพันธ์กันและกัน กับทุกคนในโลก เราก็มีขอบเขตแห่งความสัมพันธ์ หรือขอบเขตแห่งหน้าที่การทำงาน. เพราะฉะนั้นมีเด็กกี่คนอยู่ในความรับผิดชอบของเรา เราทำหน้าที่ของเราให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ตามความหมายคำว่า good will, แล้วมันก็ได้ขึ้นไปเป็น หน้าที่เพื่อประโยชน์แก่หน้าที่, แล้วมันก็ได้ขึ้นไปสู่ความเต็มเปี่ยมแห่งความเป็นครูของเรา, แล้วมันก็ได้ไปสู่ความสุขที่แท้จริง ที่เกิดมาจากการที่เราทำ ไม่ใช่เพื่อเงิน. ที่พูดว่า งานเพื่อเงิน เงินเพื่องาน บันดาลสุขนั้น ระวังสักหน่อย. ถ้าถือเอาความหมายผิดไปแล้วก็จะกลายเป็นอันตราย, ต้องถือเอาความหมายให้ถูกต้อง: ที่ว่างงานนั้นแหละคือ ความสุข ไม่ต้องเหลือบไปถึงเงิน. ในงานนี้ก็มีความสุข เป็นตัวความสุข, ตัว duty นั้นเองเป็นความสุข, แล้วทำให้เกิดความเต็มแห่งความเป็นครู หรือความเป็นมนุษย์ของเรา แล้วมันก็เป็น good will อยู่โดยอัตโนมัติไปตลอดเวลา.

นี่เรียกว่า สิ่งที่เป็นบรมธรรม ซึ่งอาตมาได้กล่าวว่า วันนี้เรามาคุยกันเล่น, และเราคุยกันเล่นเรื่องบรมธรรม, ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องสูงสุด ประเสริฐที่สุด หรืออะไร ก็สุดแท้. แล้วมันเกี่ยวกันกับหน้าที่ของครู ซึ่งมีหน้าที่ ที่จะต้องนำเขาไปสู่บรมธรรม; โดยที่ตัวเองก็ต้องตั้งตัวให้ถูกให้ชอบ อยู่ในแนวของบรมธรรม ๔ ประการนี้, เดินไปตามแนวของบรมธรรม ๔ ประการนี้ ซึ่ง

เป็นของสากล, อันเป็นสิ่งที่ได้รับความนิยมนัยยอกกันทั่วไป ในหมู่บัณฑิต นักปราชญ์ที่แท้จริงของโลก กล่าวคือนักจริยธรรมทั้งหลาย, หรือแม้ที่สุดแต่ นักจริยปรีชาญาณที่ทำหน้าที่เป็นแต่เพียงคั่นคิด ยังมีได้ปฏิบัติอะไรเลยก็ตาม ก็ล้วนแต่มีความเห็นอย่างนี้ ยอมรับอย่างนี้ บัญญัติตรงกันอย่างนี้ ทั้งนี้.

อาจจะมีคนถามขึ้นอีกว่า เป็นมนุษย์ ๐ หรือหมดตัวนี้ มันได้อย่างไร? อุดมคติจะเอาไปซื้ออะไรกินได้ นี่เป็นปัญหาที่คนผู้กำลังมีติดบอดอยู่ด้วยวัตถุนิยมจะต้องนึกอย่างนี้เสมอ. ส่วนพวกเราไม่มีปัญหาย่างนี้ เพราะเรามีความเข้าใจแจ่มแจ้งเป็นอย่างดีแล้ว ว่า ความเป็นมนุษย์ ๐ นั้นแหละเป็นบรมธรรม อยู่ในตัวเอง; นั้นแหละคือการได้หมดทุกอย่าง, ๐ นั้นแหละคือการได้หมดทุกอย่าง; เพราะมัน ๐ ไปจากกิเลส ตัณหา, จากความเห็นแก่ตัว, จากสิ่งที่ เป็นข้าศึก ศัตรู. ศูนย์จากตัณหา ของกูแล้วจะได้หมดทุกๆ อย่าง คือได้นิพพาน ได้ความเต็มแห่งมนุษย์, ได้งานอันประเสริฐ คือหน้าที่เพื่อหน้าที่; แล้วได้เมตตาอันสูงสุดคือ good will ได้รอบข้างตัวเรา จากทุกทิศทุกทาง; นั่นคือได้หมด. เพราะฉะนั้นจึงว่าการหมดตัวนั้นแหละคือการได้ทุกอย่าง.

เรื่องการหมดตัวนี้ มีคนๆ หนึ่งมาเข้าเฝ้า ท่านองจะชัตคอป พระพุทธเจ้า, หรือว่าท่านองจะทำทนาย หรือจะแย่งก็ตาม ทูลพระพุทธเจ้าว่า; เขวากันว่าพระสมณโคตม เป็นผู้หมดเนื้อหมดตัว, หมดสิ้นประดาตัว ใช่ไหม? พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า “จริงซี, เราตถาคตเป็นคนหมดเนื้อหมดตัว”. แล้วท่านอธิบายให้ฟังอย่างนี้ คือว่า :- ไม่มีตัว ไม่มีอะไรเป็นตัว เป็นของตัว, ไม่มีอะไรเป็นตัวกู ของกู, ไม่มีความยึดมั่นด้วยอุปาทานในสิ่งใด; ไม่มีตัว คือ สิ้นเนื้อประดาตัว ท่านยอมรับอย่างนี้. พร้อมกันนั้น

ก็ทรงชี้ให้เห็นว่า การบรรลุนิพพานนั้น เป็นการสิ้นเนื้อประดาตัว ของกิเลส; เนื้อตัว หรือประดาตัวอะไรก็ตาม มันเป็นเรื่องของ กิเลส ยอมสูญเสียดีกว่า. ยอมสิ้นเนื้อประดาตัว คือตัวกู ของ กูให้สิ้นไปอยู่ทุกวันทุกคืน อย่างนี้ดีกว่า มันก็就不用กลัวดำ ซึ่ง เป็นเรื่องในชาติก; มีอยู่ในพระไตรปิฎก เรื่องครหิตชาดก. มนุษย์ ถูกสิงดำเพราะว่ามีแต่ ตัวกู-ของกู ตัวกู-ของกู อยู่ทั้งกลางวัน กลางคืน.

นิทานเรื่องนี้ มีเรื่องสั้นๆ นิดเดียวว่า : ลิงโพธิสัตว์ ถูกจับ มาเลี้ยงในวัง ครั้นเขาพอแก่ความต้องการแล้ว เขาปล่อยกลับออกไป คือเลี้ยงเล่นชั่วคราวเท่านั้น. พอปล่อยออกไปจากเมืองมนุษย์ มีลิงบริวารถามว่า ในเมืองมนุษย์มีเรื่องสนุกอะไรบ้าง ช่วยเล่าให้ ฟังที, มีอะไรน่าเลื่อมใส น่าอัศจรรย์บ้าง ช่วยเล่าให้ฟังที. ลิง โพธิสัตว์ก็ตอบว่า : “hirudā me sūdanā me esa ratthi tiva gata” - ทั้งกลางวัน กลางคืน ได้ยินแต่คำว่า เงินของกู ทอง ของกู ลูกของกู ผัวของกู อะไรๆ ของกูทั้งนั้น, ล้วนแต่ของกู ทั้งนั้น, ลิงทั้งหลายก็วิ่งไปที่ลำธารล้างหูกันหมด ก่อนว่า เพิ่ง ได้ยินเสียงสกปรกคราวนี้เอง. นี่เรียกว่าลึงมันดำ, หรือลึงมัน ล้างหูใส่หน้าเอา.

พวกเราไม่สมควรจะถูกสิงดำ หรือถูกลึงล้างหู; เพราะว่ าดีนนี้ เป็นผู้หมดตัวกู แล้วมันได้ Summum Bonum หมด ครบ ทั้ง ๔ ประการ คือ -ความสุขที่แท้จริง, -ความเต็มเปี่ยมแห่ง ความเป็นมนุษย์, -ความทำหน้าที่บริสุทธิ เพื่อประโยชน์แก่หน้าที่, -และความปรารถนาดี คือความรักของมนุษย์ ความเมตตาของ มนุษย์.

เป็นอันว่า เราได้พูดกันถึงเรื่องบรมธรรมมามากพอสมควร

แล้ว, ขอฝากท่านทั้งหลายไว้คิดนึกตามความอิสระ ตามความ
พอใจของตน แล้วแต่จะเลือก แล้วแต่จะถือเอาเท่าไร; ไม่มีการ
บังคับ. โดยหวังอยู่ว่าสติปัญญามันมีพอแล้ว มันเห็นเอง มัน
สมัครใจเอง แล้วมันเอาได้หมดเอง, ไม่บิดเบือนไม่บิดพลิ้วไม่อะไร
อีกต่อไป; แล้วมันก็ได้รับผลตอบแทนเกินคาด คือความสนุก
สนานอย่างยิ่ง, เป็นนิพพานอยู่ในตัวการทำงานที่ทำอยู่ประจำวัน.
ในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่ต่อลูกหลานตาต้าๆ อยู่呢 ก็จะได้รับ
ประโยชน์เป็นความเยือกเย็นในจิตใจ, เหมือนได้ดื่มรสของธรรมชาติ
ของนิพพานอยู่ตลอดเวลา. นี่คือผลของการที่เราสนใจแก้ไข
ข้อขัดข้องต่างๆ ให้ลุล่วงไปด้วยดี ในเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า
“บรมธรรม”.

อาตมาขอยุติการบรรยาย เพราะถือเป็นเวลาสมควรแก่การ
บรรยาย ถือว่าเราคุยกันเล่นเพียงเท่านี้ ด้วยเรื่อง “บรมธรรม”.^{*}

^{*} ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่องพุทธอิทธิจริยธรรม, ลำดับที่ ๑๘ บนแถบพื้นสีแดง,
เรื่องที่ ๑๑ บรมธรรม, บรรยายเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๐๕, หน้า ๓๔๙-๓๗๘.

ความขัดแย้ง

ความเป็นทาสทางสติปัญญา

นักการเมืองในประเทศไทย มันเป็นทาสทางสติปัญญาของพวกนักการเมืองต่างประเทศ หรือพวกฝรั่งก็มากน้อย; เพราะว่ามันไปเรียนการเมือง เรียนอะไรที่เกี่ยวกับการเมืองมาจากเมืองนอก ปริญญายาวเป็นหาง หางยาวเท่าไร คิดว่ามันจะเป็นทาสทางสติปัญญามากเท่านั้น ระวังให้ดี.

ยิ่งเรียนเข้าไปมาก ยิ่งหลวมตัวเข้าไปมาก ยิ่งหลับหูหลับตา เชื่อเข้าไปมาก มันก็เป็นทาสทางสติปัญญามาก; ฉะนั้นนักการเมืองหรือนักศึกษาการเมืองพวกนี้แหละ ที่จะให้เรารู้ว่าบ้า ในเมื่อพูดว่า การเมืองคือธรรมะ. ถ้าเขาตัดหางทิ้งเสียบ้าง เขาคงจะโง่หน่อยลง, คือมามองดู เรื่องของพุทธบริษัทเสียบ้าง มองดูธรรมชาติด้านลึกซึ้งบ้าง; แล้วก็จะมองเห็นข้อเท็จจริงอันนี้ ว่า การเมืองนั้นคือธรรมะ.

จะให้พูดอีกสักทีสิบครั้ง หรือที่ร้อยครั้งก็ยังพูดได้ ยังมีเหตุผลอีกมากมายเยอะเยอะ พูดกันอีกสัก ๑๐๐ ครั้ง ก็ได้ ซึ่งล้วนแต่จะพิสูจน์ให้เห็นว่า การเมืองนั้นมันคือธรรมะในความหมาย

ที่ถูกต้อง ไม่ใช่ความหมายแคบๆ ตื้นๆ ของคนที่ไม่รู้สิ่งที่เรียกว่าธรรมะ เติมตามความหมายของคำคำนี้.

ถ้าจะมีอิสรภาพทางสติปัญญา ในเรื่องทางการเมือง ก็ต้องคิดกันเสียใหม่. ไปปรับปรุงกันเสียใหม่, แล้วการเมืองก็จะหมุนมาในทางซื่อตรง และสุจริต โลกนี้จะมีสันติภาพได้. เดียวนี้ในประเทศเรา ก็หาผลอันเป็นสันติภาพจากการเมืองไม่ได้ มีแต่ความขัดแย้ง ซึ่งเป็นสิ่งเสียดจัญไรที่สุด; โดยเฉพาะความขัดแย้งทางการเมือง มีแต่จะทำลายประเทศชาติ. ถ้ารู้จักถึงความจริงข้อนี้ จะไม่เกิดการขัดแย้ง, เพราะมันมีจริงเพียงสิ่งเดียว จึงอยากจะให้มีเสรีภาพ หรืออิสรภาพ รวมทั้งสมรรถภาพ ในการที่จะวินิจฉัย, หรือว่าในการที่จะรวบรวมมาวินิจฉัยว่าอะไรเป็นอย่างไร.

ถ้าเราไปติด ไปยึดในตำราในทฤษฎี ในอุดมคติ แนวไหนสายไหนเสียแล้ว เราไม่มีทางที่จะไปรวบรวมอันอื่นมาวินิจฉัย เพราะเราเป็นทาสทางสติปัญญาของทฤษฎีสายนั้นเสียแล้ว; แล้วก็ชอบยึดมั่นในสิ่งที่เรียกว่าปรัชญา คือปรัชญาทางการเมือง สายนั้น สายนี้ แขนงนั้น แขนงนี้ ของคนนั้น คนนี้; อย่าออกชื่อเลย เดียวมันกระทบกระเทือน. แต่ขอให้รู้เถอะว่า มันเป็นทาสทางสติปัญญา แก่ลัทธิการเมืองแนวใดแนวหนึ่งเสียแล้ว; ไม่มีทางที่จะรวบรวมมาทั้งหมด มาพิจารณาดู; และโดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่มีทางจะรวบรวมเอาความจริงของธรรมชาติ คือความหมายของคำว่า “ธรรม” ทั้ง ๔ ความหมายนั้นมาพิจารณาดู.*

* ธรรมโฆณของพุทธทาส เรื่อง ธรรมะกับการเมือง, ลำดับที่ ๑๘.จ. บนแถบพื้นแดง, เรื่องที่ ๒ การเมืองคือธรรมะ. บรรยายที่ลานหินโค้ง วันที่ ๑๐ ก.ค. ๒๕๑๙, หน้า๑๐๖-๑๐๘.

แก้ปัญหาไม่ได้เพราะไม่รู้จัก “ธรรม”

มนุษย์อุตสาหะเรียน ก็เพื่อจะได้เงิน หรือได้กำลังปัจจัยแห่งการซื้อ ที่เรียกว่าเงิน, แล้วมันก็มาสร้าง มหา มาสะสมสิ่งที่จะให้ความเอร็ดอร่อยแก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็มีเท่านั้น, มันมีเพียงเท่านั้น; แล้วมนุษย์จะแก้ปัญหาของมนุษย์ได้อย่างไร.

ยิ่งโลกมาก ก็ยิ่งมีความทุกข์มาก, ยิ่งยึดถือมาก มันก็ยิ่งมีความทุกข์มาก. เดี่ยวนี้มันแสวงหามา เก็บรักษาไว้ บริโภคอยู่ด้วยความยึดถือทั้งนั้น; ดังนั้นจึงเป็นความทุกข์. นี่ก็เป็นปัญหาส่วนตัว แล้วมันก็ขยายออกไป เป็นปัญหาส่วนของสังคม คือระหว่างบุคคลกับบุคคลเรื่อยออกไป; อย่างที่ทะเลาะวิวาทกันอยู่ในระหว่างสังคม หรือว่ารวมกันเป็นหมู่ใหญ่ๆ เป็นประเทศชาติ เป็นค่ายประชาธิปไตย หรือค่ายคอมมิวนิสต์ อะไรก็สุดแท้ ก็ล้วนแต่ยื้อแย่ง สิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่น เพราะว่าเขารู้จัก สิ่งที่เรียกว่า “ธรรม” ในที่นี้ ซึ่งเราจะเรียกว่าไควล์ธรรม คือธรรมที่จะเป็นทั้งหมดของทุกสิ่ง ที่จะแก้ปัญหาได้สำหรับมนุษย์.^๑

* ธรรมเนียมของพุทธทาส, เรื่องไถวัลยธรรม, ลำดับที่ ๑๒. ก บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑ ไถวัลยธรรมคือสิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง, บรรยายเมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๑๖, หน้า ๑๔-๑๕.

ทำมาห์ ด้วยกัน หนึ่งเดือนแล้ว
แต่เจ็บป่วย ร่วมกันทั่วโลก
จะไม่เกิดประโยชน์อันใดกับ
ที่พี่น้อง ลูกจ้าง นายจ้าง
ทุกคน ประโยชน์ ต่อมาจึง
เป็นทอง เงิน แก่ตัว

ปัญหาระหว่างคนจนกับคนรวย

ปัญหาระหว่างชนกรรมาสีพคือคนยากจน กับพวกนายทุน คือคนร่ำรวยนี้ เพิ่งเกิดมาเมื่อไม่กี่สิบปี หรือว่าสองสามร้อยปีนี่; ก่อนนี้ก็ไม่มีใครจะรู้จักกัน เพราะเป็นอยู่อย่างค่อนข้างจะสม่ำเสมอ กัน เอื้อเฟื้อกัน เมตตากัน ศาสนายังครองจิตใจคน; ฉะนั้นปัญหา ชนิดนี้ ยังไม่เกิด.

ที่นี้ พอคนเริ่มละเลยศาสนา นี้ทางหนึ่ง, เริ่มรู้จักใช้เครื่องมือทุนแรงผลิต นี้ทางหนึ่ง, มันก็เกิดปัญหาอันร้ายกาจ ระหว่าง คนรวยกับคนจนทั้งกันไกล; จนต้องคุมพวกกันต่อต้าน เรียกว่า พวกนายทุน พวกหนึ่ง, พวกชนกรรมาสีพพวกหนึ่ง. นี่ก็เป็นอยู่ ทั่วโลก เป็นอยู่ทั่วโลก ไม่มีประเทศไหนในโลกที่ไม่ประสบปัญหา นี้ จึงเรียกว่าเป็นปัญหาของโลกดีกว่า, มันเป็นปัญหาสำคัญ.

คนที่ช่างสังเกต หรือผู้รู้ เขาสังเกต; แล้วเขาก็บอกอยู่ไต่ๆ ว่า ที่กำลังรบราฆ่าฟันกันทั่วโลกเวลานี้ มันก็เป็นเรื่องลัทธิ นายทุนกับลัทธิชนกรรมาสีพ. ลัทธินายทุนเขาถือว่า ถ้าเขายัง ครองโลกได้อยู่ มันก็เป็นประโยชน์แก่เขา; ลัทธิชนกรรมาสีพ

เขาก็ว่า ถ้าเขาครองโลกได้ ความยากจนของเขาก็จะหมดไป. มันก็เลยแย่งกันครองโลก ระหว่างนายทุนกับชนกรรมาชีพ; ต่างฝ่ายต่างมีเหตุผล ที่จะแก้ตัว หรือจะยกโทษให้แก่ตัวเอง. แต่ต่างฝ่ายต่างไม่มองในข้อที่ว่า มันไร้ศีลธรรม มันจึงได้เกิดของสองอย่างนี้ขึ้นมา.

นายทุนเกิดขึ้นมาในโลก ก็เพราะความไร้ศีลธรรม, คนจนเกิดขึ้นมาในโลก ก็เพราะความไร้ศีลธรรม; แต่เขาไม่มอง. ฉะนั้นเราในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท จะไม่เป็นทั้งสองอย่าง จะไม่เป็นทั้งนายทุน จะไม่เป็นทั้งชนกรรมาชีพ; แต่จะเป็นคนที่ปรกติ หรือว่าคนที่มีความมีธรรมะ. เรามองทั้งสองอย่างเราจึงพบ.

ถ้าจะดูกันในแง่ของชนกรรมาชีพก่อน คือ คนจนเดี๋ยวนี้เขาเกิดรวมหัวกันเป็นลัทธิ เป็นกลุ่มอะไรขึ้นมา ก็มีหลักมีปรัชญามีอะไรของตนเอง แต่แล้ว ก็ไม่พ้นไปจากกฎของธรรมชาติ คือความเห็นแก่ตัว; เช่นเดียวกับพวกนายทุน ก็เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว, แล้วชนกรรมาชีพก็เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว, แล้วก็ขาดศีลธรรม. คนจนเขามักจะอ้างเหตุผลว่า เพราะนายทุนเขาเป็นอุปสรรค อยู่ทุกทาง; เขาไม่ยอมมองในความบกพร่องของเขา. เขามองด้านเดียว ไม่มองในการที่ตัวเองมีอบายมุข คือปากทางแห่งความเลื่อม.

อบายมุขนี้เอาตามหลักธรรมะในพุทธศาสนา โดยเฉพาะอบายมุข ๖ ว่า ตีมน้ำเมา เทียวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร แล้วเกียจคร้าน ในหน้าที่ของตน; หกอย่างนี้ทำให้คนจน. ข้อเกียจคร้านในหน้าที่ของตนนั้น รวมมาถึงการศึกษา การไม่ปรับปรุงการศึกษา ไม่ทำความก้าวหน้าในทางการศึกษา นี่ก็โง่เขลา นี่ก็เป็นต้นเหตุของการทำอะไรไม่

ถูก. นี่ส่วนต็มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน นี่เขาก็ไม่ยอมแพ้วกคนรวย; แล้วมันกลายเป็นน่าสงสารเพราะ ทำไปด้วยความไม่รู้ เพราะการศึกษาไม่พอ มันไม่รู้ ก็บังคับกิเลส ชั่วขณะไม่ได้.

เรื่องจริงมีอยู่ ที่บ้านนี้แหละ ที่ตลาด คนมีเงิน ๓ บาท จะมา ชื้อยาให้ลูกที่นอนเจ็บอยู่. พอตีมาเจอเพลงที่เขามาแสดง มัน เผลอแวบเดียวเอาเงินไปซื้อตั๋วเข้าไปดูเพลง หรือดูหนังเสียก็ไม่ ทราบ; แล้วเงินก็หมด ไม่ได้ชื้อยาไปให้ลูกที่นอนเจ็บอยู่ที่บ้าน. นี่ก็ลองคิดว่ามันเผลอแวบเดียว มันก็เป็นโอกาสของกิเลส เพราะว่าการศึกษาไม่พอ หรือเพราะการอบรมจิตใจไม่พอ อะไร ก็ตาม; อย่างนี้ก็เรียกว่าอบายมุขเหมือนกัน.

ฉะนั้นช่วยจำอบายมุข ๖ ไว้ให้ดี เป็นปากประตูแห่งอบาย ปิดอุดกันเสียให้ดี; แล้วก็คำว่า “ความยากจน” นั้นมันจะหายไป. ที่นี้ก็มองแต่ด้านเดียวแล้วก็ยกโทษไปให้พวกนายทุน; ก็ไม่แก้ไข ส่วนของตัว แล้วมันก็เป็นไปไม่ได้.

เมื่อรวมกลุ่มกันเป็นลัทธิชนกรรมาชีพแล้ว ก็ตั้งความ ปรรณนาใหญ่, ตั้งวงต่อสู้ไว้กว้างขวาง. กลายเป็นเรื่องของคนที่ อาฆาตมาดร้ายกันไป, ต้องการความเสมอภาค; อย่างนี้มันผิด หลักแห่งกรรม, ที่ว่า ธรรมชาตินั้นสร้างคนมาให้ต่าง ๆ กันโดย กฎแห่งกรรม.

อย่าไปฝืนให้เท่ากัน, หรือเหมือนกันทุกคนเลย; เอาแต่ ทุกคนไม่เดือดร้อนก็พอแล้ว. ถ้าใครจะดี จะมีบุญวาสนาบ้าง ก็ต้องปล่อยไป เพราะเป็นเรื่องที่เป็นไปตามกฎของกรรม. อย่า ไปคิดว่าถ้าคนมันรวยแล้ว มันจะเป็นคนทำผิดไปเสียหมด คน ทำอุกรวยก็มี.

ทีนี้คนจนเหล่านี้ ไม่ยอมรับ “ลัทธิกัณฑ์พนทน” ที่อาตมา
อยากจะเรียกว่า “ลัทธิไม้คานปิดทอง” : มีเศรษฐีคนหนึ่ง ไม่
ต้องออกชื่อ เก็บไม้คานอันหนึ่งไว้บนหิ้งที่บูชา ไม้คานอันนั้น
ปิดทองให้ลูกหลานบูชาหรือไหว้อยู่ว่าเขามาจากเมืองจีนไม่มีอะไร
เลย มีแต่ไม้คาน, แล้วก็ตั้งตัวด้วยไม้คานจนกระทั่งเป็นเศรษฐี
ได้เป็นใหญ่เป็นโต มียศฐานันดรศักดิ์, นี่จะต้องเรียกว่าลัทธิ
ไม้คานปิดทอง. คนนี้ก็ไม่ได้โกงอะไร อย่างที่เรียกว่าทุจริตคดโกง
เขาอาศัยอำนาจไม้คานแท้ๆ; แล้วทำไมคนจนไม่ถือลัทธิไม้คาน
ปิดทอง แก่ความยากจนกันบ้าง.

ที่ชุมพร มีคนจีนคนหนึ่ง เขามาใหม่ๆ มาหาบของขาย
ชื่อผักขายอะไรนี้ เขากินข้าวด้วยใบมะขามต้มน. ชาวบ้านถามว่า
ทำไมอย่างนี้เล่า? เขาบอกว่ามันเป็นโรคอย่างหนึ่งกินไม่ได้,
กินเนื้อ, กินปลาไม่ได้; กินใบมะขามต้มน. แล้วต่อมามันก็รวยขึ้น
มีร้านชำเล็กๆ เขาก็กินใบมะขามต้มนปลาต้มอะไรบ้าง. พอมี
ร้านใหญ่แล้วมันจึงกินเนื้อ กินหมู กินไก่; คนนั้นก็ถามว่าทำไม
เดี๋ยวนี้กินอย่างนี้เล่า, ก็บอกว่าเดี๋ยวนี้หายแล้ว, เดี่ยวนี้หายโรค
นั้นแล้ว. นี่ก็เป็นตัวอย่างอันหนึ่งที่ว่าควรจะมาคำนวนดู ว่า
ใครมีความอดทนอย่างนี้กี่คน. ในโลกนี้มี ๒-๓ คนที่เรารู้จัก
แล้วเขาก็รอดตัวมา พ้นจากความเป็นคนจน แล้วคนเหล่านี้ก็
ไม่ดำเนินนายทุน ไม่ดำเนินใครเลย. ถ้าถือลัทธิอย่างนี้ ลัทธิ
ชนกรรมชีพก็จะไม่เกิดขึ้น.

เดี๋ยวนี้มีแต่ว่าจะยกบาปให้ฝ่ายตรงข้าม คือนายทุน; แล้ว
คอยทำลายนายทุน แล้วมีอะไรผิดๆ มากต่อไปอีก เช่นไม่มีคำว่า
“ผู้มีบุญ”. ลัทธิชนกรรมชีพจะไม่ยอมรับสถาบันของผู้มีบุญ ว่า
มันต้องมีคนที่ผู้มีบุญในโลกนี้ ที่จะรวยโดยง่าย ซึ่งต้องมี; เขาก็ไม่

ยอมรับ. ความถูกต้อง ความยุติธรรมของเขานั้น หรือเสรีภาพ
ของเขานั้น ก็คือการประท้วง การยืนหยัดด้วยกำลัง, การทำลาย
นายทุน; แล้วยังเข้าใจคำพูดผิดๆ ในพระพุทธศาสนา. เขาว่า
คนที่เรียกตนเองว่า พุทธศาสนิกชน ธรรมศาสนิกชน นี่เป็นคนที่
อยากจะเป็นทาส, เป็นทาสที่รักโชติรวน, ไม่อยากจะพ้นไปจาก
โชติรวน. นี่ลองฟังความคิดเห็นของคนอย่างนี้ดูทีเถอะ ว่าเขา
เข้าใจความหมายของคำพูดต่างๆ อย่างไร; ฉะนั้นเราจึงพูดกัน
ไม่รู้เรื่อง เพราะไม่มีศีลธรรม, มีศีลธรรมคนละอย่าง.

ถ้าเขาเป็นทาสของลัทธิชนกรมาซีฟ, เราก็มีสิทธิที่จะเป็น
ทาสของพระพุทธเจ้า ของพระธรรม ของพระสงฆ์ได้ จะเป็น
อะไรไป; มันก็ควรให้ความเป็นธรรมกันอย่างนี้ จึงจะถูกต้อง.

นี่ต้องมองให้สรุปความได้ว่า ลัทธิผิดๆ เห็นแก่ตัวข้างเดียวนี้
เกิดมาจากไม่มีศีลธรรม. ความไม่มีศีลธรรม มันสร้างความคิดเห็น
อย่างนี้ขึ้นมา แล้วมันขัดขวางแก่การแก้ไขอย่างยิ่ง. ถ้าเราจะแก้ไข
โลกให้หมดจากปัญหาเรื่องชนกรมาซีฟกับนายทุนแล้ว ก็ต้อง
มีศีลธรรม, ถ้าไม่มีศีลธรรม มันก็ขัดขวางทันที มันแก้ไม่ได้.

ทีนี้ ถ้าดูกันฝ่ายนายทุนบ้างก็เป็นผู้ถือเสรีภาพในการ
กอบโกย : เมื่อกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญบัญญัติไว้อย่างไร ทำไป
ไม่ผิดแล้ว เขาก็กอบโกยได้; เพราะว่ากฎหมายและรัฐธรรมนูญ
ในโลกนั้น เขียนด้วยคนโง่บ้าง หรือเขียนด้วยคนที่อยู่ภายใต้
อิทธิพลของนายทุนบ้าง จึงเปิดช่องให้กอบโกย โดยไม่ต้องผิด
กฎหมายโดยไม่ต้องผิดรัฐธรรมนูญเป็นต้น. เขาก็เลยเป็นผู้มี
อำนาจในทางเศรษฐกิจ บีบบังคับอย่างไรก็ได้ แล้วคอยจ้องคอย
หาโอกาส แต่ที่จะกอบโกย ด้วยสายตาที่แหลมยิ่งกว่านกเหยี่ยว.
อาตมายืมคำของคนอื่นมาพูด ในทางวรรณคดีที่ว่า “สายตา

สรุปแล้วเขาสimpulkanว่า โดยแท้จริงนั้น “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” นี่เป็นความจริงของธรรมชาติ หรือเป็นความต้องการของพระเป็นเจ้า ที่ให้ทุกคนยอมรับ, และถืออย่างแน่นแฟ้นว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”; ฉะนั้นในโลก ในยุคที่คนยังมีศาสนาอยู่กับเนื้อกับตัว ก็ไม่เกิดคนชนิดนี้ขึ้นมาได้; แต่ค่อยเกิดขึ้นมาตามยุคตามสมัย ที่เปลี่ยนไป. สมัยก่อนก็มีคนมั่งมี แต่เขาไม่เรียกว่านายทุน; ถ้ามั่งมีอย่างเศรษฐีในพระพุทธศาสนาแล้ว กลายเป็นคนละคนคนละแบบ.

ถ้าเขาจะสะสมทรัพย์สินสมบัติในฐานะเป็นเศรษฐี ก็มีเพื่อจะ
หล่อเลี้ยงโรงงาน ในอนาคตข้างหน้า เผื่อว่าเหตุการณ์มันเปลี่ยนแปลง.
นี่ข้อความในพระคัมภีร์มีอยู่อย่างนี้ สำหรับเศรษฐีที่เป็น
พุทธบริษัท มันใกล้เคียงกับนายทุนสมัยนี้ ที่ขูดรีดกรรมกร

ลูกจ้าง.

เศรษฐีเหล่านั้น มีหลักธรรมเหมือนกันหมด ในพุทธหรือในโซณะ ในลัทธิอื่น ว่าเมตตากรุณานี้มันเป็นเบื้องหน้าเสียจริงๆ, “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน ทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” นั่นเป็นสิ่งที่มียูอยู่ในจิตใจ; แล้วก็ไม่ต้องการกุ่มอำนาจ เศรษฐกิจของบ้านเมือง หรือของโลก เหมือนนายทุนสมัยนี้.

เดี๋ยวนี้ความไม่มีศีลธรรม สร้างลัทธินายทุนอย่างนี้ขึ้นมา แล้วก็ขัดขวางแก่การแก้ไข; ฉะนั้นอาตมาจึงถือว่า มันเป็นปัญหา ทัฬหะ สกัตกันแก่การแก้ไข ปัญหาทางศีลธรรมโดยอ้อม; เหมือนเปลือกมะพร้าว มันป้องกันเนื้อในมะพร้าวแต่ว่ามันมากกว่านั้น มันรุนแรงกว่านั้น. การจัดการศึกษาผิด นี่เป็นอุปสรรค, เป็นปัญหาที่เป็นตัวประธาน. ที่นี้ ผลที่มันเกิดมาจากการศึกษา ผิดอีกหลายๆ สิบอย่างนี้มันก็เกิดเป็นปัญหาหรืออุปสรรคโดยอ้อม ที่เข้ามาทัฬหะมาสมทบ ให้ปัญหานี้แก้ยากยิ่งขึ้นทุกที.

รวมความก็จะเห็นได้ว่า ลัทธิชนกรรมาสีพก็ดี ลัทธินายทุนก็ดี มีมูลฐานมาจากความไม่มีศีลธรรมตามแบบของพระเป็นเจ้า. ถ้าจะเป็นให้ถูกต้องแล้ว เป็นพุทธบริษัทของธรรมชาตีกี้ได้ คือมีความรู้ที่ถูกต้องว่า โดยธรรมชาติจะต้องเป็นอย่างไร, ความถูกต้องตามธรรมชาติหรือของพระเป็นเจ้านั้นเป็นอย่างไร, แล้วคนเราก็จะอยู่ได้ในลักษณะที่ไม่ต้องเป็นชนกรรมาสีพ หรือว่าจะต้องเป็นนายทุน คือไม่มีปัญหาเหล่านั้น. ทุกคนจะมีความพอใจได้ตามอัธยาศัยของตนๆ แต่ไม่ต้องเท่ากันโดยปริมาณ ของทรัพย์สินสมบัติ เป็นต้น.

นี่เรียกว่า ปัญหาที่กำลังระบาคอยู่ทั่วโลกทุกประเทศ ก็คือ ปัญหา ที่ความไม่มีศีลธรรมมันสร้างขึ้นมาก แล้วมันขัดขวางแก่

การแก้ไข. ปัญหาโดยอ้อมเหล่านี้มีมาก ไม่อาจจะยกมาให้หมดได้. ยกมาก็พอเป็นตัวอย่างที่แสดงว่าเราจัดการศึกษาผิดธรรมชาติ, ผิดพลาดต่อกฎของธรรมชาติ, หรือจะเรียกว่าพระเจ้าก็ได้. ที่ว่าผิดพลาดต่อหลักธรรมะ หลักศาสนา โดยเฉพาะหลักกฎแห่งกรรม แล้วก็ยิ่งผิดต่อกฎธรรมชาติอันลึกซึ้ง, ที่มองเห็นยากในชั้นปรมาตมธรรมด้วย; โลกจึงอยู่ในสภาพที่เดือดร้อนระส่ำระสาย เป็นวิกฤตการณ์อันถาวร; เพราะว่าไร้ศีลธรรม มีการศึกษาที่เพิ่มความเสื่อมศีลธรรมที่จะคุ้มครองโลก.

เป็นอันว่า นี่ก็เป็นตัวอย่างที่เพียงพอแล้ว สำหรับปัญหาของมนุษย์ ที่ไปไม่รอด ที่จะแก้ไขอุปสรรคของสันติภาพไม่ได้ ก็เอามาพอเป็นตัวอย่าง; เป็นอันว่าได้ชี้ให้เห็นหมดแล้วว่า ปัญหาของเราที่เดือดร้อน ความระส่ำระสาย นั้นมันเกิดมาจากต้นเหตุโดยตรง คือการศึกษาที่จัดไปผิด; แล้วมีปัญหิต่างๆ อีกมากมาย ที่ออกมาจากการจัดการศึกษาผิดๆ นั้น มาเป็นเครื่องกีดขวางแก้ไขทางศีลธรรม ให้ถูกต้อง.^๑

^๑ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่อง อริยศีลธรรม, ลำดับที่ ๑๘.ค บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๘ ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ), บรรยายเมื่อ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๑๙, หน้า ๒๕๒-๒๕๙.

ในโลกนี้ มีประเทศไหนบ้าง ที่รัฐบาลกับประชาชนมีความรู้สึกว่าเป็นสิ่งเดียวกัน; ว่ารัฐบาลก็คือเรา เราก็คือรัฐบาล. ในประเทศที่ใหญ่ยิ่ง เป็นอธิปไตยประเทศ แล้วยิ่งพบบ่อยที่สุด เด่นที่สุด คือการต่อสู้ระหว่างประชาชนกับรัฐบาล ในลักษณะที่เป็นฝ่ายตรงกันข้าม.

ถึงแม้ในประเทศเล็กๆ อย่างประเทศไทยเรา นี้ ก็เหมือนกัน เคยพบที่ไหนบ้าง? ที่ประชาชนรู้สึกว่า เราเป็นอันเดียวกัน หรือสิ่งเดียวกันกับรัฐบาล, หรือรัฐบาลเป็นสิ่งเดียวกันกับเรา. ความรู้สึกอันนี้รุนแรง ยิ่งขึ้นทุกที คือมีความรู้สึกในทางที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกันยิ่งขึ้นทุกที.

ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชเสียอีก ยังจะพอมองเห็นว่าประชาชนมีความรู้สึกที่รัฐบาลของเรา หรือเราเป็นอันเดียวกันกับรัฐบาล; อย่างน้อยก็รู้สึกทำนองนั้น มากพอสมควร. ครั้นมาถึงสมัยประชาธิปไตย เสรีประชาธิปไตย ความคิดก็เดินแยกทางกันไป เราก็คือเรา รัฐบาลก็รัฐบาล. อยากจะเรียกความคิดอันนี้ว่า

มันเป็นความคิดที่วิปลาสอย่างยิ่ง; ไม่ตรงกับข้อเท็จจริง ไม่เป็นไปตามความมุ่งหมาย ในการที่ประเทศประเทศหนึ่งจะมีรัฐบาล.

ฉะนั้นอาจจะเรียกว่า มันเป็นความคิดที่โง่เง่า บ้าบอที่สุด ที่รู้สึกว่ารัฐบาลกับประชาชนนั้น เป็นปฏิปักษ์ต่อกันเสมอไป. ไม่มีใครพยายามสร้างศีลธรรมขึ้นมา ในลักษณะที่ว่า รัฐบาลคือประชาชน. ประชาชนคือรัฐบาล.

ตามที่เป็นจริงนั้น ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ; แล้วก็มากเกินไป แล้วก็ส่วนใหญ่ หรือส่วนมากที่สุดก็ได้รับการศึกษา พุดไม่กลัวโกรธ ก็ว่าโง่; ส่วนมากมันยังมีแต่คนโง่ ฉะนั้นจึงปกครองประเทศไม่ได้ จึงต้องตั้งรัฐบาล คือ คนฉลาดให้เป็นคณะสำหรับปกครองประเทศ. พอตั้งขึ้นแล้ว ก็กลายเป็นปฏิปักษ์; ปฏิปักษ์นี้แปลว่า ฝ่ายที่ตรงกันข้าม, กลายเป็นฝ่ายที่ตรงกันข้ามต่อกัน และกันก็ต่อสู้กัน ก็คิดจะทำลายล้างกัน ไม่มีเวลาสิ้นสุด. มันผิดกฎของธรรมชาติ อยู่โดยอัตโนมัติ : เจ้าของประเทศ สมมติหรือแต่งตั้งคนขึ้นปกครองประเทศ แล้วก็ปฏิปักษ์ต่อกัน.

นี่คือความไม่มีศีลธรรมอย่างยิ่งในหมู่มนุษย์, ไม่มีสัมมาทิฐิในหมู่คนชนิดนี้ มันจึงเกิดผลร้ายขึ้นมา อย่างสาสมกันทีเดียว; ประชาชนก็หาว่ารัฐบาลเป็นนายทุน, รัฐบาลเป็นศักดินา, รัฐบาลเป็นขุนศึก, แล้วก็ยุยงส่งเสริม ปลุกปั่นกัน ให้มีความเข้าใจอย่างนี้.

ขอให้เราลองพิจารณาดู ว่าศีลธรรมมันจะมีที่ตั้งที่ตรงไหน? ความสมัครสมานสามัคคีหรืออะไร มันจะมีได้อย่างไร? คือถ้าหากว่ามันมีศีลธรรมเข้ามา มันจะเกิดอะไรขึ้น? จึงพูดอย่างกำปั้นทุบดินได้เลยว่า ถ้ามันมีศีลธรรมเต็มเปี่ยมแล้ว ก็จะไม่มีการัฐบาลที่เป็นนายทุน, รัฐบาลศักดินา, รัฐบาลขุนศึก. ขุนศึกทั้งหลาย

ก็ประจบนายทุน ตั้งอยู่ได้ด้วยนายทุน, มาเป็นรัฐบาล ก็เป็นรัฐบาลขุนศึกชนิดที่เื่องกันอยู่กับนายทุน, มันก็ไม่มีทางที่จะเห็นใจคนยากจน.

ถ้าศีลธรรมเข้ามาแล้ว มันก็มีแต่คนที่มีธรรมะ ทำหน้าที่ของตนตามหน้าที่ที่จะต้องทำ; มันก็เป็นเหมือนกับว่า เป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน, “เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน” ทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายให้ทำ ตามที่ควรจะทำ ตามความสามารถของตน เพื่อทุกคนจะได้มีความสุขอยู่เป็นสุข มีสันติสุขร่วมกันอย่างนี้.

ถ้าเราชี้แจง ให้เยาวชนของเรา มีความเข้าใจถูกต้องอย่างนี้; ในอนาคตข้างหน้า เขาก็ไม่ต้องมีรัฐบาลที่เป็นปฏิปักษ์กับประชาชน, ไม่ต้องมีประชาชนที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาล ซึ่งจะต้องใช้คำว่า “เขา” ว่า “เรา” กันอยู่เสมอ; โกรธขึ้นมาก็ว่ามึงว่ากู มันไม่มีทางที่จะเป็นคนเดียวกันได้. อันนี้เอาตามาคิดว่า มันเป็นศีลธรรม ข้อสำคัญข้อหนึ่ง, เป็นศีลธรรมเกี่ยวกับความมั่นคงของชนชาติไทยที่เยาวชนควรจะรู้จัก จึงเอามาพูด.*

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่องเยาวชนกับศีลธรรม, ลำดับที่ ๑๘.ง. บนแถบพื้นสีแดง เรื่องที่ ๑๒. ศีลธรรมเกี่ยวกับความมั่นคงของชนชาติไทยสำหรับเยาวชน. บรรยายวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๒๐, หน้า ๕๑๗-๕๒๐.

กีฬาสร้างโอกาสให้อาเปريبและโกง

คนเป็นทาสของการศึกษาผิด ที่นำไปสู่กิเลสตัณหา แล้ว ก็ทำให้การกีฬาพลอยเป็นอย่างนั้นไปด้วย; ฉะนั้น จึงเล่นกีฬา อันธพาล เอาเปريب คตโกง. อยู่เฉยๆ ก็ไม่มีการเอาเปريبใคร คตโกงใคร; พอไปเล่นกีฬาเข้าก็เป็นโอกาสที่จะเอาเปريبและ คตโกง.

ดูให้ดี ควรจะเห็นว่า การกีฬานี้ ไม่ควรจะเป็นเรื่องของการ แพ้ชนะกัน อย่างมีโมหะมาครอบงำ. การกีฬาอย่างต่ำ ควรจะเป็น การบริหารร่างกาย ให้เข้มแข็ง เป็นพลศึกษา, การกีฬาแท้จริง ที่สูงขึ้นไป ก็คือ ฝึกหัดจิตใจให้เป็นผู้รู้จักยอม รู้จักเสียสละ ให้ จิตใจเป็นนักกีฬาสูงยิ่งขึ้นไป. เช่น ถึงกับว่า เรายอมเป็นฝ่ายแพ้ หรือเรายอมเป็นฝ่ายผิด ถ้าเรื่องมันจะเรียบร้อยกันไป; อย่างนี้ จึงจะเรียกว่านักกีฬา. ทั้งที่เราเป็นฝ่ายถูก เราก็ยอมให้เขาเป็น ฝ่ายชนะ หรือเป็นฝ่ายถูก เรายอมเป็นฝ่ายแพ้ก็ได้ เพื่อให้เรื่อง ร้ายต่างๆ มันระงับกันไป.

เดี๋ยวนี้เขาไม่ถือกันอย่างนี้; เขาเป็นฝ่ายผิดด้วย, แล้วก็

เอาเป็นถูกต้องด้วย, แล้วก็ยังบุกรุกก้าวร้าว ล่วงเกินเข้าไปใน ความถูกต้องของผู้อื่น, จนการกีฬาเป็นเหตุให้แตกสามัคคี สร้าง ความอาฆาตจองเวร ขว้างระเบิดใส่กัน และเป็นมูลเหตุให้ต้อง เผาโรงร่ำโรงเรียนของตัวเอง อย่างนี้เป็นต้น. นี่มาจากการกีฬา ที่ไม่เป็นการกีฬา, เป็นการศึกษาที่ไม่ใช่เป็นการศึกษา; เพราะ ว่ามันเมาความแพ้วและความชนะ ด้วยความโง่เขลาอย่างภูตผี ปีศาจ. พูดอย่างนี้ก็ไม่ต้องขอร้องว่าเป็นคำหยาบ แต่มันต้องพูด เพราะว่าจำง่ายดี.

การศึกษาคือการกีฬา นี่ กำลังกลายเป็นสิ่งที่เปื้อนภูตผีปีศาจ ที่ทำลายสันติสุขสันติภาพในจิตใจของคน; ฉะนั้น จะต้องแก้ไข จะต้องปรับปรุงการศึกษาส่วนที่อยู่ในรูปของการกีฬา, เดียวนี้ เราก็ได้ยินข่าว แม้แต่การกีฬาระหว่างประเทศ คือการกีฬาของโลก นี่มันก็ยังโง่กัน ๑๐๐ เปอร์เซนต์ ไปอ่านดูก็แล้วกันว่า เขา ทำกันอย่างไร.*

* ธรรมเนียมของพุทธทาส, เรื่องอริยศีลธรรม ลำดับที่ ๑๘.ค บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑๐ การรื้อฟื้น ปรับปรุงและส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ) บรรยายวันที่ ๗ กันยายน ๒๕๑๗, หน้า ๒๙๑-๒๙๒.

ความเข้าใจกับระหว่างศาสนา

คนเราล้วนแต่มีศาสนาเป็นเครื่องยึดถือ เป็นเครื่องเทิดทูน และมักจะถือเอาศาสนานี้เป็นหลักสำหรับวัดมนุษย์พวกอื่น หรือสังคมอื่น ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกัน ว่าจะควรคบค้ากันหรือไม่? ก็จะทำเอาศาสนาเป็นหลัก. **ศาสนาที่อยู่มากศาสนาในโลกนี้ ถ้าทำความเข้าใจกันไม่ได้ มันก็เป็นผลร้ายแก่โลกนั่นเอง.**

เมื่อมองดูในส่วนที่กว้างๆ ก็เห็นว่าแต่ละประเทศ ก็มีศาสนาต่างกันเป็นประเทศๆ ไป, คือประเทศหนึ่งๆ จักยกเอาศาสนาใดศาสนาหนึ่ง เป็นศาสนาประจำชาติ; นี่หลายๆ ประเทศก็มีศาสนาต่างกัน. ถ้าทำความเข้าใจกันไม่ได้ อย่างน้อยที่สุดก็จะรังเกียจกัน, ที่เป็นอย่างมากถึงกับจะลบหลู่ดูถูกกัน, แล้วก็เบียดเบียนกัน, หรือหวังที่จะให้เขาเปลี่ยนมาถือศาสนาของตนอย่างนี้ก็มี.

แม้ในประเทศเดียวกัน เช่นในประเทศไทยเรา ก็มีมหาชนที่ถือศาสนาต่างกัน; ถ้าเห็นว่าศาสนาเป็นของขัดแย้งกัน มันก็สามัคคีกันไม่ได้ ก็เสียหายแก่ประเทศชาติ. ถ้ามองเห็นว่า

แต่ละศาสนาไปด้วยกันได้ กลมกลืนกันได้ ก็ไม่มีอุปสรรคอันนี้, ก็จะร่วมมือกัน สามัคคีกัน; อย่างน้อยที่สุดในประเทศไทยเราก็ยังมีผู้ที่ถือพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ และก็ถือคริสต์ และถืออิสลาม และมีศาสนาอื่นๆ อีก. ถ้ามีสิ่งที่ทำให้เกิดการขัดขวางกัน มันก็ไม่สนิทสนมกัน เราจึงควรทำความเข้าใจกัน ในระหว่างศาสนา ว่าไม่ต้องมีอะไรที่จะมารังเกียจกัน.*

* ธรรมนูญของพุทธศาสน, เรื่อง ใจความแห่งคริสต์ธรรมเท่าที่พุทธบริษัทควรทราบ, ลำดับที่ ๔๔.ก บนแถบพื้นสีน้ำเงิน, เรื่องที่ ๖ ปัญหาเกี่ยวกับปาณาติบาตระหว่างศาสนา. บรรยายเมื่อ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒, หน้า ๑๔๕-๑๔๖.

สิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ เพื่อมนุษย์ที่เรียกว่า Summum Bonum นั้นเขาแจกไว้ ๔ อย่าง : อย่างแรกคือ **ความสุขที่แท้จริง** เรียกว่า Happiness ความสุขที่แท้จริง. ถ้าแท้จริงมันหลักนิพพานไม่พ้น ยังแถมแจกออกเป็น Perfection คือ **ความเต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์**. ให้มีความสุขที่แท้จริงด้วย ยังแถมให้มีความเต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์ด้วย. แล้วยังจำแนกให้มี Duty for the duty's sake คือให้เป็นผู้หรือ **ให้เป็นมนุษย์ที่ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่**; อย่าทำหน้าที่เพื่อเงิน หรือเพื่อวัตถุ หรือเพื่อความสุขทางเนื้อหนัง. มันจึงจะเรียกว่าเป็นมนุษย์ที่ดีที่ได้ดีได้ถึงที่สิ่งสูงสุด. ถ้าเราเคยทำงานเพื่อวัตถุ จงเปลี่ยนมาทำงานเพื่อหน้าที่ ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ทำงานเพื่องาน ให้มีจิตใจสูงถึงอย่างนี้. แล้วแจกความหมายเป็นอันที่ ๔ เรียกว่า **ความรักสากล** หรือ Universal love มีความรักสากล ไม่มีเขาไม่มีเรา เป็นหน่วยเดียว คนเดียว ตัวเดียวกันไปหมด.

เดี๋ยวนี้เราไม่มีแม้แต่หลักศีลธรรมสากล เราจึงแตกสามัคคี

กัน ไม่มีความรักสากล ไม่มีความสงบสุขหรือสันติภาพ, ไม่มีความเต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์, แล้วไม่ได้ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่เลย ไปดูเถอะทำหน้าที่เพื่อวัตถุ; จึงแตกความสามัคคี เป็นเขาเป็นเรา. แล้วที่น่าเศร้าที่สุด ก็คือแม้แต่ทางศาสนา ก็มีความเป็นเขาเป็นเรา. ในบางกรณีศาสนาต่อศาสนามุ่งจะทำลายล้างกันเอง; นั่นไม่ใช่ความประสงค์ดั้งเดิมของพระศาสดาแห่งศาสนา นั้นๆ. มันเป็นผลงานใหม่เป็นผลผลิตใหม่ของสาวกผู้ไม่เข้าใจศาสนาของตนๆ, ผู้ไม่เข้าใจพระศาสดาของตนๆ จึงได้มีความคิดไปในทางผิด ไหลไปในทางอธรรม มองเห็นศาสนาอื่นเป็นศัตรูและปรปักษ์. ไม่ได้มองเห็นให้ชัดว่า ในเนื้อแท้ของศาสนาแล้วเหมือนกันไปหมด คือต้องการความไม่เห็นแก่ตนนั้นแหละเป็นหลัก. พระเยซูยังสอนอย่างยิ่งว่าอย่ามีตัว อย่าเห็นแก่ตัว รักคนอื่นยิ่งกว่าตัว อย่ามีตัวของตัว จงมีตัวของพระเจ้า แล้วเป็นชีวิตนิรันดร์. อย่างนี้คือความไม่เห็นแก่ตัว. พุทธศาสนาก็สอนความไม่เห็นแก่ตัวในทำนองเดียวกันนี้. แล้วทำไมบางที่เราได้ยินได้ฟังว่ากำลังตั้งข้อที่จะมุ่งเอาเปรียบกัน แข่งขันกัน เบียดเบียนกันในระหว่างศาสนา เป็นเรื่องที่น่าเศร้ายิ่งกว่าสิ่งใด. ถ้ามีธรรมะที่เดินมาถูกต้องแล้วจะรู้สึกว่าคุณทุกคนในโลกเป็นคนเดียวกัน อย่างว่าแต่ศาสนา ๒-๓ ศาสนานี้ จะไม่เป็นศาสนาเดียวกัน.

เกี่ยวกับข้อนี้เอาตมาเคยยกตัวอย่างว่าขอให้คุณสิ่งๆที่เรียกว่า “น้ำ”. น้ำชนิดไหนก็ตาม มีน้ำแท้ น้ำบริสุทธิ์อยู่ในนั้นทั้งนั้น จะเป็นน้ำฝน น้ำคลอง น้ำหนอง น้ำบึง น้ำในคูสกลปรก น้ำอุจจาระ น้ำปัสสาวะ น้ำปลา น้ำส้ม น้ำอะไรก็ตาม ในนั้นมีน้ำบริสุทธิ์; ส่วนที่ไม่บริสุทธิ์คือเป็นสารอื่นๆ ที่ไปเจือในน้ำให้

ได้ชื่อว่า น้ำสกปรก หรือน้ำปลา น้ำส้ม นั้นไม่ใช่ น้ำ ต้องเอา
ออกไป; เมื่อเหลือแต่สิ่งที่เรียกว่าน้ำแล้ว มันก็เหมือนกันหมด คือ
 H_2O เหมือนกันหมด : ไฮโดรเจน ๒ หน่วย, ออกซิเจน ๑ หน่วย
เหมือนกันหมด, มีอยู่ในน้ำฝน น้ำท่า น้ำคลอง น้ำบ่อ น้ำหนอง
นั้น น้ำแท้ๆ มันต้องเหมือนกันหมด จะเป็นน้ำปลา น้ำเค็ม น้ำ
ในส้วม น้ำฝน น้ำกลั่นอะไรก็ตาม น้ำแท้ๆ มันก็คือ H_2O นี่มัน
ก็เหมือนกันหมด ไม่ควรจะรังเกียจกัน. แต่ถ้าเอาของข้างนอก
ที่ปลอมที่ปนเข้าไปแทรกแซงอยู่ มันก็ต่างกัน. นี่แหละคนมอง
กันในแง่หนึ่งเห็นว่าเป็นต่างกัน แล้วก็ปฏิบัติกัน.

ที่จริงทางศาสนาต้องการให้ไปไกลกว่านั้นว่าน้ำเหมือนกัน
หมด ในฐานะเป็น H_2O ; แต่แล้ว H_2O นั้นไม่ใช่ น้ำ มันเป็นหน่วย
ของอณู ของปริมาณ แล้วหน่วยของปริมาณนั้น ดูอีกทีมันเป็น
ความว่าง เป็นอีเลคตรอน โปรตรอนอยู่ในความว่าง, นิวเคลียส
ของทุกอันเป็นความว่าง, แล้วมันจะไม่เหมือนกันอย่างไร. นอก
จากน้ำทุกน้ำจะเหมือนกันแล้ว น้ำยังจะเหมือนกับดิน หรือว่าสิ่ง
ต่างๆ ที่ล้วนแต่ประกอบอยู่ด้วย ปริมาณนี้ทั้งนั้น. ถ้าความคิด
เดินไปอย่างนี้ มันก็ไม่มีเขาไม่มีเรา มีเหมือนกันหมดในฐานะที่
ว่าเป็นสิ่งที่มีชีวิต กำลังทุกข์ยาก ลำบากอยู่ด้วยความเข้าใจผิด
เพราะไม่รู้จักรัสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ ไม่รู้จักว่าตัวเองคือธรรมะ หรือ
ธรรมชาติ; ไปดูเอามาเป็นตัวกู มาเป็นของกู; แล้วก็ยึดมันถือมัน
แล้วก็หลงใหล แล้วก็เบียดเบียนกัน แย่งชิงกัน ช่มเหงกัน. นี่
คือความไม่มีธรรมะ ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ เป็นอธรรมที่สุด
แล้ว, มันเป็นเรื่องที่เป็นอธรรมถึงที่สุดแล้ว ที่กำลังคลุกเคล้ากัน
อยู่กับมนุษย์ในยุคปัจจุบันนี้.^๑

* ธรรมโฆณของพุทธทาส, เรื่อง ธรรมบรรยาย ระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๑, ลำดับที่ ๓๖ บนแถบพื้นสีน้ำเงิน เรื่องที่ ๑๓ สันติภาพขึ้นอยู่กับ “ธรรม” เพียงสิ่งเดียว
อย่างไร? แสดงในกลุ่มศึกษาพุทธศาสตร์และประเพณี ณ หอประชุมจุฬาฯ วันที่ ๒๗
มกราคม ๒๕๑๑, หน้า ๔๐๘-๔๑๑.

ມິຕຣາພ

มิตรนั้นมันเป็นคู่กับศัตรู มันตรงกันข้ามกับศัตรู; ถ้ามิตรภาพมันก็คือความไม่มีศัตรู ที่นี้เราดูศัตรูกันก่อน แล้วก็จะดูมิตรที่หลังดีกว่า.

ศัตรูของมนุษย์, อะไรเป็นศัตรูของมนุษย์? ลองคิดดู, อะไรเป็นศัตรูของมนุษย์? คือ**ความเห็นแก่ตัว** เห็นแต่แก่ตัว **ไม่เห็นแก่ผู้อื่น** นั่นแหละคือ**ศัตรูของมนุษย์** จะล้างผลาญมนุษย์ให้**วินาศไป** หรือ**ให้มนุษย์อยู่ด้วยความยากลำบาก**. **ความเห็นแก่ตัว** ไม่เห็นแก่ผู้อื่น รักแต่ตัวเอง ไม่รักผู้อื่น; นี่ศัตรูของมนุษย์อยู่ที่ตรงนี้ มันก็คลอดลูกออกมาเป็นความริษยาสิ, มันเห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ผู้อื่น มันรักแต่ตัวมันไม่รักผู้อื่น มันก็ให้เกิดความริษยาออกมา.

ความริษยานั้นเลวร้ายที่สุด คือ ทำโลกให้**วินาศ** ผู้มีปัญญาเขาพูดไว้เป็นหลักว่า อิสฺสา โลกนาสิกา-ความริษยาทำโลกให้**ฉิบหาย** ก็ดูเดี๋ยวนี้ ร้อนระอุเป็นควันกันทั้งโลก ต่างฝ่ายต่างริษยากัน รบกันๆ ไม่มีที่สิ้นสุด เพราะมันริษยากัน.

แล้วดูให้ดีอีกทีว่า ความริษยาออกไปมันจะกลับมาหาคนผู้ริษยา. อาตมาเคยเห็นมาด้วยตนเอง เคยสังเกตเห็นมาด้วยตนเอง ว่าความริษยาของใครคนใดคนหนึ่ง ในที่สุดมันย้อนมาทำลายบุคคลผู้ริษยานั่นเอง. นี่ช่วยจำไว้ด้วย ช่วยบอกตึกๆ ด้วยว่า “ถ้าเธอริษยาใคร แล้วความริษยานั้นจะย้อนกลับมาทำลายเธอ” เพราะว่าเมื่อเขาอยู่ด้วยความริษยา กลัดกลุ้มอยู่ตลอดเวลา ก็ทำอะไรผิดพลาด. ไม่เท่าไรเขาฉิบหายเอง. เขาจะทำการที่ไม่ควรทำ แล้วเขาจะฉิบหายเอง; ฉะนั้น ระวังนะความริษยามันทำให้โลกให้ฉิบหายได้จริง ให้ผู้ริษยาก็อฉิบหาย ให้ผู้ถูกริษยาก็อฉิบหาย มันฉิบหายทั้ง ๒ ฝ่าย, แล้วโลกมันจะเจริญอยู่ได้อย่างไร. นี่ขอให้เข้าใจกันให้ดีๆ ว่าศัตรูของมนุษย์เราก็คือความริษยาซึ่งกันและกันนั่นแหละ.

ถ้ามันริษยาแล้ว มันก็คลอດลู่ออกมาเป็นความขัดแย้ง, ขัดแย้ง ขัดชา ขัดขวาง, ทำตัวเป็นผู้ขัดขวางแก่กันและกัน นั่นเป็นอุปัทวเลย. อุปัทวะคือความขัดแย้ง, ความขัดแย้งคืออุปัทวะ, อุปัทวะในภาษาไทยก็คือว่า อุบาทว์, อุบาทว์อุปัทวะในภาษาบาลี แปลเป็นไทยก็ว่า อุบาทว์; มีความขัดแย้งกันที่ไหน จะเกิดสิ่งที่เรียกว่า อุปัทวะ ที่นั่นและเมื่อนั้น, เห็นแก่ประโยชน์ตนฝ่ายเดียวทุกฝ่าย มันก็ขัดแย้งกัน, ต่างฝ่ายต่างยึดประโยชน์ของตนเป็นหลัก มันก็ขัดแย้งกัน มันก็ได้ล้างผลาญกัน; นี่คือการวินาศของมนุษย์.

แล้วดูมิตรภาพ ดูเรื่องมิตรภาพที่นี้ ตรงกันข้ามกับศัตรู, มิตรภาพคือความรักซึ่งกันและกัน. มิตร มิตรนี้แปลว่า ความรัก, มิตรภาพ คือภาวะแห่งความรักที่แสดงออกมา; ไม่ใช้รักกิเลสตอก รักเพื่อนมนุษย์ เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย มีความทุกข์

ด้วยกัน มีปัญหาอย่างเดียวกัน มีหัวอกอย่างเดียวกัน. ความเห็นใจกันทำให้เกิดความรัก อันนี้เรียกว่ามิตรภาพ, นี่ตรงกันข้ามกับความเป็นศัตรู.

อาตมาพยายามใคร่ครวญมานานแล้ว รู้สึกว่า เอ้อ, มิตรภาพนี้ลึก มันลึกมันลึกถึงธรรมชาติ, ธรรมชาติอันลึกซึ่งมันต้องการให้อยู่กันอย่างมิตรภาพ. ธรรมชาติหรือพระเจ้าก็ได้ ที่ลึกซึ่งถึงขนาดนั้น ต้องการให้มนุษย์อยู่กันอย่างมีมิตรภาพ, ให้คนมีมิตรภาพต่อกัน, ให้คนมีมิตรภาพ ต่อสัตว์เดรัจฉาน, ให้คนมีมิตรภาพ ต่อต้นไม้ต้นไม้อื่น; มิฉะนั้นมันจะฉิบหาย. ท่านจะพูดว่า มิฉะนั้นมันจะฉิบหายแหละ, ถ้าไม่อยู่กันอย่างมีมิตรภาพ มันจะฉิบหาย. นี่เราก็เห็นได้ชัดเจนอยู่ : **คนที่ไม่อยู่กันอย่างมิตร สัตว์ที่มันไม่อยู่กันอย่างมิตร ต้นไม้ที่มันไม่อยู่กันอย่างมิตร มันก็ฉิบหายทั้งนั้น เพราะมันเบียดเบียนกัน; แล้วมันก็ไม่ช่วยเหลือกัน มันใจจัดใจดำไม่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน.**

ฉะนั้นเราจึงเห็นได้ว่า ถ้าไม่มีอะไรเข้ามาแทรกแซง สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายจะรู้สึกมีมิตรภาพต่อกัน; มนุษย์นี้ถ้าไม่มีประโยชน์หรือไม่เกิดกิเลสเกิดขึ้นแทรกแซงแล้วมนุษย์จะรักกัน มีมิตรภาพต่อกัน; ต่อเมื่อมีประโยชน์เกิดขึ้น ปुरुषให้เกิดกิเลสแล้ว มันจึงจะเป็นศัตรูกัน. ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติแล้ว มันจะมีมิตรภาพต่อกัน. สัตว์เดรัจฉาน อาตมาสังเกตดูว่า ถ้ามันไม่มีประโยชน์อะไรเข้ามาแทรกแซงแล้ว มันก็ไม่ใช่ศัตรูกัน, มันยินดีที่จะอยู่ด้วยกัน.

ต้นไม้ นี่ ต้นไม้นี้มันต้องอยู่ด้วยกัน มันจึงจะเป็นปึกแผ่นแน่นหนา, ต้นไม้ใหญ่ที่สุด มันต้องอยู่ด้วยดินที่ขึ้น ที่เต็มไปด้วยตะไคร้ ต้นไม้ที่เขียวๆ เป็นละออง. ต้นไม้ขนาดเล็กเป็นละออง

เขี้ยวๆ นั่น ช่วยทำต้นไม้ใหญ่ๆ เยือกเย็น แล้วเจริญงอกงาม
นี่เรียกว่ามันมีมิตรภาพ ระหว่างต้นไม้ ต้นไม้ใหญ่มหาศาล กับ
ตะไคร้เขี้ยวๆ เป็นขุยๆ เป็นละออง, มันอยู่กันด้วยความสามัคคี
แล้วมันก็อยู่เป็นผาสุก. ถ้าต้นไม้ใหญ่ไม่คุ้มครองตะไคร้ก็ถูกแดด
เผาตายหมด; ถ้าตะไคร้เขี้ยวๆ ไม่ช่วยคุ้มครองดินมันก็แห้ง ต้นไม้
มันก็แห้ง มันก็ลำบาก; ฉะนั้น จะต้องอยู่กันอย่างมีมิตรภาพ
ธรรมชาติต้องการอย่างนี้,

ทีนี้จะดูให้ละเอียดอีกทีว่า กระแสแห่งวิวัฒนาการของสัตว์
ของมนุษย์ของโลกนั้น ต้องเป็นไปด้วยมิตรภาพ, กระแส
วิวัฒนาการต้องเจือด้วยมิตรภาพ มันจึงจะวิวัฒนาการในทางที่
ให้รอดชีวิตเหลืออยู่, มิฉะนั้นมันทำลายกันหมด. มันไม่มีการ
หล่อเลี้ยงซึ่งกันและกัน มันก็ไม่มีวิวัฒนาการ. จะเห็นได้ทันทีว่า
มิตรภาพนั้นธรรมชาติเดิม, ธรรมชาติเดิมนั้นมิตรภาพ; ความ
เกลียดชังกันเป็นศัตรูกัน นี่เป็นของใหม่เพิ่งเกิด, เพิ่งเกิดเมื่อมี
ประโยชน์ขัดกัน. ถ้าปล่อยไปตามเดิมนั้นบริสุทธิ์แล้ว มันจะมี
อาการแห่งมิตรภาพ; เพราะฉะนั้นเราถือว่า อาการเดิม หรือ
ธรรมชาติ หรือที่มันเป็นอยู่เองดีกว่า คือมิตรภาพ, อย่างบูชาศัตรู
หรือความอิจฉาริษยา หรือความขัดแย้งใดๆ.

ทีนี้ก็มาดูถึงพระศาสนา ไม่ต้องพูดเฉพาะพุทธศาสนาออก
ศาสนาไหนก็ตาม ศาสนาทุกศาสนาเลย เน้นเรื่องมิตรภาพ,
ศาสนาก็มุ่งจะกำจัดความเห็นแก่ตัวของคนทั้งนั้นแหละ. ปัญหา
มันเกิดขึ้นเพราะคนเห็นแก่ตัว จึงเกิดศาสนาสอนลัทธิรักผู้อื่น
ไม่เห็นแก่ตัว ให้มีมิตรภาพ จนกระทั่งวันนี้ ตั้งแต่วันแรกมีมนุษย์
ในโลก จนกระทั่งทุกวันนี้ มันมีปัญหาเรื่องเห็นแก่ตัว; ผู้มีปัญหา
จึงตั้งบทบัญญัติ ความรักผู้อื่นจนเกิดเป็นศาสนา; ดังนั้นทุก

ศาสนาจึงสอนให้ไม่เห็นแก่ตัว.

พุทธศาสนา呢 ขออดหน่อยว่า ลำหน้าเขาหมด และถึงกับทำลายตัวเสียเลย; ศาสนาอื่นเขาไม่ทำลายตัวให้หมดตัว พุทธศาสนาสอนจนเห็นว่าไม่มีตัว คือให้หมดตัว เพราะไม่มีตัว มีแต่ธรรมชาติซึ่งมีใช้ตัว. นี้คุยโตหน่อยว่า พุทธศาสนาเรา呢สอนลำหน้าใครหมด เรื่องไม่เห็นแก่ตัวนี้; เพราะว่าสอนให้ทำลายตัวทำลายตัวซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตัวนั้นเสีย ก็สอนไกลสอนสนิท. ศาสนาอื่นยังให้เหลือตัว ให้มุ่งให้มีตัว ให้มีตัวที่ดีสำหรับรักผู้อื่น มีตัวที่ดีสำหรับรักผู้อื่น; นั่นแหละคือศาสนาอื่น. แต่ศาสนาพุทธเราให้ทำลายตัวเสีย ก็เลยไม่มีทางที่จะเห็นแก่ตัว เพราะมันไม่มีตัวที่จะเห็นแก่ตัว; อันไหนจะแน่นอนกว่า.

เอาละ, ขอให้ฟ้าสว่างทางมิตรภาพ. **เดี๋ยวนี้มนุษย์ไม่มีมิตรภาพ เพราะไปเป็นทาสของกิเลสหรือวัตถุนิยม; ความเอร็ดอร่อยทางอายตนะ รูป เสียง กลิ่น รส โสณัฐพะ นี้เป็นวัตถุนิยม ก็ไม่มีมิตรภาพ. ต้องเป็นธรรมนิยม, ธรรมชาตินิยม ก็จักรักผู้อื่น. เมื่อมนุษย์กลับพอใจในศาสนา, เมื่อนั้นความไม่เห็นแก่ตัว ความรักผู้อื่น ก็จักกลับมา; พระเจ้าที่สอนความไม่เห็นแก่ตัวจะกลับได้รับความยกย่อง. เดี๋ยวนี้พระเจ้าได้รับการหยามหน้าหน้าจากคนสมัยใหม่ ว่าสอนแต่เรื่องศรีครองมกาย, ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ความสนุกสนานเอร็ดอร่อย ให้เห็นแก่ธรรมะ; ฉะนั้นคนสมัยนี้ เขาก็ไม่ถือศาสนา.**

มันจะต้องอาศัยการศึกษาที่ถูกต้อง เด็กเกิดมาได้รับการศึกษาถูกต้อง ก็จักลดความเห็นแก่ตัว, แล้วเห็นแก่ผู้อื่น รักผู้อื่น. เดี๋ยวนี้ การศึกษาไม่ถูกต้อง; พอได้สนุกสนานเอร็ดอร่อย มันก็เพิ่มความเห็นแก่ตัว เพิ่มความเห็นแก่ตัว. บางทีในโรงเรียน

นั้นแหละส่งเสริมความเห็นแก่ตัวโดยไม่รู้ตัว จะให้ดีกว่าเพื่อน
จะให้ชนะเพื่อน, เล่นกีฬาเพื่อให้ชนะเพื่อน โกงก็ได้ โกงใน
สนามกีฬาก็ได้. ถ้าอย่างนี้มันก็เพิ่มความเห็นแก่ตัว มันไม่มี
มิตรภาพ เล่นกีฬาเพื่อมิตรภาพ; แต่กลายเป็นเพิ่มความเห็นแก่
ตัว มันเป็นเรื่องหลอก.

ให้มองเห็นว่า เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ก็แล้วกัน. ขอให้
ช่วยคิดกันหน่อยว่า เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้; **สมมติว่า เขา
ยกโลกทั้งหมดให้เรา ทั้งโลกทั้งจักรวาลเลย ทุกโลกเลย ให้
เราคนเดียว แล้วให้เราอยู่คนเดียวในโลก เราอยู่ได้หรือ?**
แล้วเราจะอยู่ไปทำไม? อยู่คนเดียวในจักรวาลนี้มันก็อยู่ไม่ได้;
ดังนั้นเราจึงต้องเห็นแก่ผู้อื่น ต้องรักผู้อื่น คือจะมีผู้อื่นมาอยู่เป็น
เพื่อนกัน. มิตรภาพก็คือความต้องการที่จะมีผู้อื่นอยู่เป็นเพื่อน
เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน นี่เรียกว่า ฟาสางทางมิตรภาพ; เมื่อ
เราพูดกันถึงเรื่องนี้อยู่บ่อยๆ มันก็จะเกิดฟาสางทางมิตรภาพเป็น
แน่นอน.^๑

^๑ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่องฟาสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ [ตอน ๒], ลำดับ
ที่ ๔๖.ง บนแถบพื้นสีม่วง, เรื่องที่ ๑๒ ฟาสางในทางพุทธศิลปะ, บรรยายวันที่ ๒๔
กันยายน ๒๕๒๖, หน้า ๔๒๕-๔๓๐.

ศีลธรรม กับ ศาสนา

ศีลธรรม กับ ศาสนา นั้นมีขอบเขตต่างกัน. ข้อนี้เป็นสิ่งที่จะต้องกำหนดไว้ให้ดี มิฉะนั้นจะเข้าใจไปว่ามีอะไรซึ่งขัดกันหรือปนกัน. ขออย่าในที่นี้เรียกว่า ศีลธรรมนั้นเป็นระเบียบปฏิบัติเพื่อจะกำจัดความทุกข์ความยุ่งยาก ความระส่ำระสาย ในชั้นแรกๆ ที่เป็นเรื่องชั้นโลกๆ เป็นเรื่องของสังคมหรือเป็นเรื่องของความ เป็นอยู่ ผาสุกกันในระดับต่ำๆ ส่วนบุคคล. ส่วนหน้าที่ของศาสนา นั้น ไปไกลจนถึงกับสามารถกำจัดความหม่นหมองทุกชนิด ที่ เหลือวิสัย ที่ศีลธรรมจะกำจัดได้เช่นความยุ่งยากใจเป็นส่วนตัว ความทุกข์ในใจอันมาจากการเกิด แก่ เจ็บ ตายและกิเลสชั้น ละเอียดเหล่านี้ ซึ่งไม่อยู่ในวิสัยที่ศีลธรรมทั้งหลายจะช่วยกำจัด ให้ได้ แต่ว่าอยู่ในวิสัยหรือเป็นหน้าที่ของสิ่งที่เราเรียกกันว่า ศาสนา จะช่วยกำจัดให้โดยตรง, เพราะฉะนั้นจึงมีขอบเขตที่ต่าง กัน แม้ว่าเราจะรวมเอาศีลธรรมเข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งของศาสนา ก็ตาม. ศีลธรรมเป็นสิ่งที่มีความชัดเจนจำกัอยู่ในวงจำกัดวงหนึ่ง มี หน้าที่เพียงเท่านั้น ไม่ครอบคลุมกว้างไปเท่ากับขอบเขตของสิ่ง

ที่เรียกว่า ศาสนา เลย.

เรื่องของศีลธรรมนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าหลักแห่ง ศีล และ ธรรม ๕ คู่ ของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาอื่นที่เป็นเครือเดียวกัน. หลัก ๕ ประการนั้น คือ

(๑) การไม่เบียดเบียน พยาบาทปองร้าย ริษยากัน ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางจิต ทุกวิถีทาง, แต่กลับมีการกระทำที่ตรงข้าม คือมีเมตตาปราณี ไม่เหยียดหยาม ดูหมิ่นกัน, สัมครสมานสามัคคีกัน มีความประพุดติและความคิดเห็นไม่ขัดแย้ง มีความกตัญญูทเวทึ โดยถือว่าสัตว์ทั้งปวงที่อยู่ร่วมโลกกัน ล้วนแต่เป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน ทั้งมนุษย์และเดรัจฉานต่างมีบุญคุณที่สัมพันธ์กันสนิท อย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้.

(๒) การไม่ลักเล็กขโมยแย่งชิงกัน ไม่เอาเปรียบบุคคลและสังคม ทั้งข้างหน้าและลับหลัง, แต่กลับมีการแสวงหาและเลี้ยงชีพโดยชอบธรรม มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้ปันกันในเรื่องของ ความรู้และความดี ขวนขวายช่วยผู้อื่นในกิจที่ควรช่วย มีความพากเพียรเพื่อความเจริญก้าวหน้า ประหยัดมัธยัสถ์บูรณะซ่อมแซม ชยันขันแข็งในหน้าที่การงานของตน เพื่อไม่ต้องเป็นขโมย เพื่อตั้งตัวและดำรงวงศ์สกุล และเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ปฏิบัติตามสัญญาประชาคมอย่างเคร่งครัด.

(๓) ไม่ล่วงละเมิดของรักและบุคคลเป็นที่รักของคนอื่นทุกชนิด ไม่ปล่อยตัวตามกระแสตัณหา, แต่กลับมีความสันโดษยินดีในของรักหรือประโยชน์ของตนที่ได้มาหรือมีอยู่โดยชอบธรรม ไม่อยากใหญ่ในกาม เป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ไม่โลภจนผิดธรรม.

(๔) การไม่กล่าวเท็จทางกาย ทางวาจา หรือทางตัวอักษรทุกวิถีทาง แต่กลับเป็นผู้มีวาจาเชื่อถือได้ มีประโยชน์ควรแก่การ

ฟังของผู้อื่น มีสัจย์ มีความเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง ไม่มีมายา-
สาไถย, และ

(๕) การไม่ตกเป็นทาสของอบายมุขทุกชนิด หรือสิ่งมีนเมา
เสพติดทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม อันเป็นทางแห่งความ
ประมาทมัวเมา เสียความปรกติแห่งสติสมปฤติทุกประการ. แต่
กลับเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ เห็นถูกเชื่อถูกไม่งมงาย มีสติสัมปชัญญะ
สมบูรณ์ ไม่สะเพร่าเลินเล่อ มีความอดกลั้นอดทนในการศึกษา
ในทางบังคับตัวเอง ปฏิบัติถูกต้องต่อมิตรและศัตรู รู้จักฐานะและ
ประมาณ รู้จักกาลเทศะ รู้จักสังคมและบุคคล มีการสำรวม มี
มารยาทดีไม่ดื้อกระด้าง มีหิริโอตตัมปะ ละอายบาปกลัวบาปได้
โดยลำพังตนเอง มีการศึกษาดี มีเพื่อนดี มีความใคร่ในทางดี ไม่
เปิดโอกาสให้ใครดูหมิ่นได้ รู้จักเลือกใช้คนและคบคน.

ศีล และ ธรรม ทั้งหมดนี้ มีความมุ่งหมายผลเพียงความ
เป็นอยู่อย่างสงบเรียบร้อยของสังคมทั่วไป และเป็นความผาสุกชั้น
ต้นๆ อันเป็นวิสัยของปุถุชน มิได้หมายสูงพ้นขึ้นไปถึงการดับทุกข์
หรือตัดกิเลสเด็ดขาดสิ้นเชิงจนเป็นพระอริยเจ้า ซึ่งเป็นหน้าที่โดย
ตรงของตัวศาสนา แม้ข้อนี้ก็หลักที่ควรกำหนดไว้ให้ตายตัว.*

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่อง ตูลาการิทธิธรรม, ลำดับที่ ๑๖ บนแถบพื้นสีแดง
คำบรรยาย ตูลาการิทธิธรรม ครั้งที่ ๒/๒๔๙๙ เรื่องไตรลักษณ์, บรรยาย อบรมผู้ที่
จะเป็นผู้พิพากษา ณ ห้องบรรยายของเนติบัณฑิตยสภา วันที่ ๔ พฤษภาคม
๒๔๙๙, หน้า ๒๔-๒๗.

ศิลปะเป็นเหตุแห่งความสงบสุขสามัคคี

มีคำพูดที่พูดกันอยู่เสมอว่า : ดอกไม้มีกลิ่นหอม แต่ไม่ทวนลมได้; ส่วนศิลปินทวนลมได้. นี่เขาอุปมาเป็นกลิ่นหอม. หรือสวยก็เหมือนกัน : สวยอย่างที่ว่าประดับเพชรพลอยอย่างนี้ มันก็อย่างเด็กอมมือ; ถ้าสวยแท้จริงก็สวยอย่างความมีศีล มีคุณ มีดี มีคุณค่า; อยู่สบายในโลกนี้และโลกอื่น นอกจากโลกนี้. นี่หมายความว่า เชื่อว่ามันมีโลกอื่น หรือถ้าไม่มีโลกอื่น เราก็รับประกันได้เหมือนกันว่า เราอยู่ได้สบาย. ศิลปะทำให้บุคคลเป็นอย่างนี้; และทำให้สังคมนี้, จะเป็นสังคมเล็กสังคมใหญ่ก็ตามเถอะ มีสภาพน่าเลื่อมใส อยู่กันได้ด้วยความสุขสามัคคี. อานิสงส์ของการไม่เบียดเบียนกันนั้นแหละ คืออานิสงส์ของศิลปะ มองดูกันด้วยสายตาแห่งความรัก เข้ากันได้สนิทเหมือนน้ำกับนม. นี่เป็นสำนวนบาลีพรรณนาอานิสงส์ของการที่สังคมมีศีล. เดี่ยวนี้เรามองตากันด้วยความระแวง ความกลัว ความเกลียด เพราะไม่มีศีลกันทั้งสองฝ่าย; หรือมีศีลฝ่ายเดียว ก็ยังมองตากันด้วยลักษณะนี้ : ระแวง เกลียด กลัว อิจฉาริษยาใครก็ไม่รู้; แล้วก็

เข้ากันไม่ค่อยจะได้ ชัดขวางกันเพราะความมีศิลปะไม่เหมือนกัน หรือไม่มีศิลปะเลย.

“นอนไม่ต้องปิดประตู” นี่ก็เป็นคำโบราณมาก; มีในบาลี “นอนไม่ต้องปิดประตู ให้ลูกเต้าร่ำอยู่บนอก” อะไรในทำนองนี้ มีมากเหลือเกิน ที่เป็นอานิสงส์ของการไม่เบียดเบียน; คนไม่ต้องกลัว ไม่ต้องระแวงใคร นอนไม่ต้องปิดประตูบ้าน หรือบ้านไม่ต้องทำประตู. นี่ศิลปะประเภทโลกียะที่ประกอบด้วยอุปธิ มันก็ให้มากได้เพียงเท่านี้ คือให้อยู่กันเป็นผาสูกทั้งโดยส่วนเอกชนและสังคม.

ศิลปะประเพณีรูปิกา คือไม่ประกอบด้วยอุปธิ ศิลปะชนิดนี้ส่งไปทางสมาธิ ปัญญา มรรค ผล นิพพาน; ดังนั้นคนบางคนเขาปฏิบัติศิลปะประเพณีรูปิกาไม่ต้องการสวรรค์วิมาน ไม่ต้องดีเด่นในสังคม ต้องการให้หมดกิเลสเร็วๆ ฉะนั้นมีศิลปะเมื่อไร ก็เป็นการบังคับกิเลสจากภายนอกเข้าไปทันที กิเลสถูกบังคับจากภายนอกแล่นเข้าไปภายใน ก็ถูกสมาธิปัญญาตัดฟันเอาอีก มันก็เลยตายหมด. ศิลปะนี้ล่อหรือต้อนกิเลสเข้าไปให้จมนุ่ม ให้สมาธิกดหัวเอาไว้ ให้ปัญญาเชือดคอให้ขาด; กิเลสมันก็ตาย. รักษาศิลปะในรูปนี้ โดยความมุ่งหมายอย่างนี้ เป็นนิรูปิกา, มีอานิสงส์เพื่อมรรคผลนิพพาน. นี่อานิสงส์โดยหลักใหญ่ใจความ มันก็มีอยู่อย่างนี้; โดยรายละเอียดก็ไปแจจตุ๊กแล้วก็แล้วกัน.

เดี๋ยวนี้โลกไม่มีสันติภาพ เพราะว่าโลกไม่มีศิลปะ. โลกปัจจุบันนี้ไม่มีศิลปะจึงไม่มีสันติภาพ. โลกปัจจุบันนี้ขาดศิลปะ ไม่มีศิลปะ ทำลายศิลปะทุกข้อเลย. นี่พูดโดยส่วนใหญ่ ว่าโลกปัจจุบันนี้ แต่ก็ไม่ใช่ทุกคน ยกเว้นส่วนน้อย; ที่ส่วนใหญ่่นั้นเป็นโลกที่ไม่มีศิลปะ แล้วเดือดร้อนอยู่ทุกหัวระแหง อย่างที่เห็นๆ กันอยู่; ไม่ต้องเชื่อคนอื่น

เห็นได้ด้วยตนเองว่า โลกกำลังไม่มีสันติภาพยิ่งขึ้นๆ จะร้อนระอุยิ่งขึ้น, จะเอียงไปทางมิคสัญญีมากขึ้น.

โลกไม่มีศีลประธาน ที่เป็นหลักใหญ่ โลกไม่ถือศีลข้อ **ปาณาติปาตา เวรมณี** จึงฆ่ากันอย่างเลือดเย็นก็มี ฆ่ากันอย่างเลือดร้อนก็มี. สงครามนี้มันฆ่ากันอย่างเลือดร้อนก็มี, แล้วที่ฆ่าอย่างเลือดเย็นก็คือแกล้งกันให้ฉิบหาย ให้เสื่อมเสียทางเศรษฐกิจ แล้วตายไปที่หลังก็มี อย่างนี้ฆ่าอย่างเลือดเย็น, ไม่มีการไฉ่หน้าใคร คิดจะฆ่ากันทั้งอย่างเลือดร้อนและเลือดเย็น. และเดี๋ยวนี้ใครฆ่าคนได้มาก เป็นคนมีเกียรติระดับเหรียญสูงสุดไป; ใครฆ่าคนได้มากที่สุดจะได้รับเหรียญตรา เกียรติยศชั้นสูงสุดติดหน้าอกเลย; อย่างนี้แล้วทำไมมันจึงจะไม่วุ่นวายเล่า; ในเมื่อเขานิยามว่า ยิ่งฆ่าคนได้มากก็ยิ่งเก่งยิ่งมีเกียรติ.

โลกปัจจุบันนี้ไม่มีศีลข้อที่ ๒ คือ **อทินนาทานา เวรมณี** เห็นแก่ตัวจัด, เห็นแก่ตัวจัดก็รักาศิลข้อนี้ไว้ไม่ได้. เดี่ยวนี้มันปล้นกันซึ่งหน้า; อย่างว่าแต่ขโมยลับหลังเลย ปล้นกันซึ่งหน้าคือ สงคราม ยกกองทัพปล้นกันซึ่งหน้า; นี่ก็เพราะไม่มีศีลข้อนี้. ลับหลังก็ปล้น ซึ่งหน้าก็ปล้น; แล้วก็เตรียมปล้นกันขนาดหนักต่อไปอีก, ใช้นโยบายทางการเมืองล้วงเอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตัวเองก็มี.

สิ่งที่เรียกว่าการเมืองๆ นี้ จะมีอะไรบ้างก็ไม่ทราบ แต่ที่น่าสนใจที่สุดและน่ากลัวที่สุด ก็คือว่า การเมืองนี้มีรากฐานอยู่บนลัทธิที่กระดิกได้ของนักการเมือง มุ่งแต่แสวงหรือสวบนประโยชน์ของตน. การเมืองนี้ไม่มีรากฐานอยู่บนธรรมะ หรือบนอะไรเลย;

การเมืองปัจจุบันนี้มีรากฐานอยู่บนลัทธิเล็กๆ ของนักการเมือง, ลัทธิที่กระดิกได้ของนักการเมือง ที่มีหน้าที่เพียงรักษาประโยชน์ของตัว หรือต่อสู้เพื่อประโยชน์ของตัว. ถ้าโลกบูชาการเมืองแบบนี้ ก็ย่อมรักาศิล อทินนาทานาเวรมณี ไว้ไม่ได้; จึงปล้นกันซึ่งหน้า, ปล้นกันลับหลัง, ปล้นกันขนาดใหญ่, ปล้นเอาประเทศกันเลยทีเดียวเป็นต้น.

โลกปัจจุบันนี้ไม่มีศีลข้อที่ ๓ คือ กาเมสุมิจจาจารา เวรมณี เพราะเขากำลังจะตั้งศาสนาใหม่ จะยกเลิกศีลข้อนี้กันแล้ว; ยิ่งการคุมกำเนิดทางฟิสิกส์แพร่หลายเท่าไร การรักษาศีลข้อนี้ ก็จะมีไม่ได้ยิ่งขึ้นทุกที; แล้วโดยจิตใจเขาก็กำลังเอียงไปในทำนองที่ว่ายกเลิกศีลข้อนี้กันเถอะ มันจะไม่ยุ่งยากลำบาก. ทางเมืองนอกเมืองนาเขาเป็นกันมากแล้ว ทางเมืองไทยนี้ก็จะตามกันเขาในเรื่องนี้อีกเหมือนกัน; ไม่เท่าไรโลกนี้ก็จะปราศจากศีลข้อที่ ๓.

ศีลข้อที่ ๔ มุสาวาทา เวรมณี เดียวนี้ไม่มีใครถือศีลข้อนี้ ในบรรยากาศรอบโลกนี้เต็มไปด้วยมุสาวาท; มุสาวาททางปากพูดนี้ก็ทุกวัน มุสาวาททางวิทยุกระจายเสียง, วิทยุผ่านดาวเทียมรอบโลก; นี่ก็เป็นเรื่องมุสาวาททั้งนั้น เพราะเขาโฆษณากันแต่เรื่องการเมือง เรื่องเอาเปรียบ หรือหลอกกันให้หลงเพื่อจะเอาเปรียบ การทำสงครามเย็น ใช้วิทยุสื่อสาร เพื่อจะเอาเปรียบ เพื่อจะหลอกลวงผู้อื่นให้อยู่ในอำนาจของตน เพื่อจะโฆษณาชวนเชื่อให้ตนเป็นฝ่ายได้ประโยชน์. นี่เป็นมุสาวาททั้งนั้น. เพราะฉะนั้นบรรยากาศที่หุ้มห่อโลกอยู่นี้ จึงเต็มไปด้วยกลิ่นไอแห่งมุสาวาทอย่างน่ากลัวที่สุด.

โลกไม่มีศีลข้อที่ ๕ : สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เดียวนี้โลกชอบความมึนเมา ความมึนเมาทางวัตถุ เช่น เหล้า ของ

มันเมอะอะไรนี้ก็ชอบแม้กระทั่งเฮโรอิน ก็ยิ่งชอบมากขึ้น นี่ความ
มันเมาทางวัตถุ. สำหรับสุราทางเนื้อทางหนัง ก็คือการบูชา
หลงใหลในทางกามารมณ์. เรื่องในทศลับ เรื่องบาร์ เรื่องอะไร
ต่างๆ ทางกามารมณ์ นี่ก็เป็นสุราชนิดหนึ่งเหมือนกัน คือทำให้
สูญเสียสมปฤดี. นี่คือสุราทางเนื้อหนัง สุราที่เป็นเนื้อเป็นหนัง.
แล้วก็มีสุราทางวิญญาณ คือลัทธิต่างๆ จะเป็นลัทธิการเมือง หรือ
ลัทธิไหนก็ตามเถอะ นี่เป็นสุราทางวิญญาณที่ทำให้คนมันเมา
หลงไปตามลัทธินั้น แล้วก็สูญเสียสติสมปฤดีเหมือนกัน.

ขอให้ถือว่าสุรามี ๓ ชนิด : สุราวัตถุ ที่รินใส่แก้วกรอกเข้า
ปาก นี่เป็นสุราวัตถุ; แล้วสุราเนื้อหนังนั้น ไปหากามารมณ์ทาง
เนื้อทางหนังตามที่เขามีให้; แล้วสุราทางวิญญาณ ก็คือลัทธิ
ที่ทำให้คนหลงใหลลัทธิ จนทำให้ฆ่าฟันกันได้เหมือนกับเนื้อกับ
ปลา นี่คือสุราลัทธิ เอาลัทธิมาอมกั้นให้มันเมา. ทั้งหมดนี้
ทำให้สูญเสียสติสมปฤดีมหาศาลเหลือที่จะกล่าวได้ ที่มีอยู่ใน
ความเจริญแผนใหม่ ในโลกปัจจุบันนี้; ฉะนั้น โลกปัจจุบันนี้ไม่
มีศีลทั้ง ๕ ข้อนี้; แต่เขาอาจจะมีศีลประกอบ. เมื่อศีลประธาน
เหล่านี้ไม่มีแล้ว ไปมีศีลประกอบตบตาคนอาจจะได้; เราจะไม่
พูดถึง.

นี่แหละการเมืองของโลกมันมีอยู่อย่างนี้ แล้วโลกเป็นโลก
การเมืองยิ่งขึ้นทุกวัน เพราะว่าโลกตกอยู่ใต้อำนาจของการเมือง
มากขึ้นทุกวัน นักการเมืองกำลังครองโลก โลกก็เลยเป็นอย่าง
นี้ โลกจึงไม่มีสันติภาพ. เพราะฉะนั้น ขออ้อนวอนว่า : ทุกคน
จงมองดูข้อนี้ แล้วเปลี่ยนให้มันกลับหลังให้เรามีศีล แล้วโลกนี้

ก็จะมีสันติภาพ ตัวเองก็มีสันติภาพ. นี่คือนิสงส์ของศีล ไม่ต้องพูดอะไรกันให้มากไปกว่านี้แล้ว.

สรุปความก็คือ ศีลคือปกติภาวะตามธรรมชาติ ธรรมชาติกำหนดให้ และเราก็นิยมรับเอามาตั้งเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อจะกำจัดเสียซึ่งความโกลาหลวุ่นวาย ไม่ปกติเพราะว่าเราทนไม่ได้ต่อความทุกข์นั้น แล้วก็ปฏิบัติศีลด้วยกำลังใจ ระมัดระวังสังวร; แล้วก็ปฏิบัติศีลด้วยกำลังปัญญา รักษาความบริสุทธิ์อย่างเดียว; แล้วก็รักษาศีลด้วยกำลังของสัญญา ตั้งไว้แต่จิตที่ปราศจากตัวกู-ของกู เท่านั้น แล้วศีลก็มีสมบูรณ์. หล่อเลี้ยงศีลไว้ ด้วยหิริโอตตปปะ ชนดิโสรัจจะ อะไรอย่างนี้ออกชื่อมาแล้ว แล้วก็จะได้รับานิสงส์อย่างนี้ : ถ้าอยากอยู่ในโลก ก็สวຍறுไปตามแบบที่อยู่ในโลก; ที่อยากจะออกจากโลก ก็จะได้อยู่เหนือโลกทุกอย่างทุกทาง.

ถ้ามีศีลแล้วอยู่ในโลกก็อยู่อย่างสันติ อยู่อย่างสงบ, ถ้าพ้นไปจากโลก เหนือโลกได้ก็เหนือ เหนือที่จะกล่าวว่าเป็นอะไร : เหนือบุญ เหนือบาป เหนือดี เหนือชั่ว เหนือสุข เหนือทุกข์ เหนือไปทั้งหมด นี่คือการหลุดพ้น ความรอดออกไปได้ จากสิ่งผูกพันทุกอย่างเลวและอย่างดี. หรือถ้าเรายังชอบสิ่งผูกพันอย่างดีอยู่ ก็รักษาศีลให้ดีๆ ให้ได้อยู่กับสิ่งผูกพันอย่างดี, อย่าให้ตกไปฝ่ายชั่ว เป็นอบาย เป็นนรก. อยู่กันอย่างดีๆ พอทนได้ แต่ก็แบกของหนัก นี่มันช่วยไม่ได้. เมื่อต้องการจะมีอะไร มันก็ต้องแบก เมื่อแบกมันก็ต้องหนัก แม้แบกของดีๆ อย่างเพชรอย่างพลอยก็หนัก, จนกว่าจะเบื่อ; เบื่อแล้วก็รักษาศีลประเภทที่เป็นวิวิญญูคามินี ออกไปจากความวนเวียนอยู่ในโลก นั่นคือการบรรลุมรรค ผลนิพพาน.

ศีลทำให้อยู่เป็นสุขในโลกนี้ และโลกอื่น แล้วทำให้ขึ้นพ้น
เหนือสุข เหนือทุกข์ เหนือโลก โดยประการทั้งปวง; แล้วตลอด
เวลานั้นมีความงามทางวิญญาน มีความหอมทางวิญญาน ไม่น่าเกลียด
ไม่น่าชัง ไม่น่าเบื่อ ไม่น่าระอา.*

* ธรรมโฆณของพุทธทาส, เรื่องโอสารถัพพธรรม, ลำดับที่ ๑๓.ก บนแถบพื้นสี
แดง เรื่องที่ ๓ หลักปฏิบัติเกี่ยวกับศีลวัตร, แสดงวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๑๔, หน้า
๙๙-๑๐๓.

๑. จักร์ได้ไปเยี่ยมพี่สาวที่กรุงเทพฯ ตามเพื่อนที่ชื่อสมชาย เขา ชื่อ
คือพี่สาว ชื่อว่าสมชายได้ไปเยี่ยมพี่สาวที่กรุงเทพฯ ชื่อว่าสมชาย
ชื่อไม่รู้จักตัว, และเมื่อเขาเป็นชื่อคนอื่น ก็ไม่อยู่เลย, ๑๗
ชื่อ ๑๗ ปีที่กรุงเทพฯ. สมชาย เป็นตามเพื่อนที่ชื่อสมชาย.

ศีลธรรมนี้ ควรจะแยกออกเป็นสองชนิดอีกทีหนึ่ง คือว่า ศีลธรรมเพื่อประโยชน์แก่ศาสนา, กับศีลธรรมเพื่อประโยชน์แก่สังคม, ต้องพึงให้เข้าใจสักหน่อย.

ศีลธรรมที่ใช้เดี๋ยวนี้ มากลายเป็นส่วนหนึ่งของศาสนา ก็แยกออกไปได้เป็นศีลธรรมเพื่อใช้ร่วมกันทุกคน ไม่ว่าศาสนาไหน, ศีลธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ศาสนานั้น หมายถึง การส่งเสริมการปฏิบัติ เพื่อความก้าวหน้าในทางศาสนา. ทางศาสนานั้นเขาเอาจุดหมายปลายทางกันที่สิ่งสูงสุด; เช่น ในพุทธศาสนาก็คือนิพพาน, ในศาสนาอื่นทั้งหลายก็คือพระเจ้า, หรือปรมาตมัน, หรือไควล์ย์หรือพระพรหมอะไรก็สุดแท้, มันเป็นจุดหมายปลายทางของศาสนา. ฉะนั้นศีลธรรมกลุ่มหนึ่งบัญญัติขึ้น เพื่อเสริมความก้าวหน้าของการปฏิบัติทางศาสนาเพื่อไปสูงสุดปลายทางของศาสนา. ศีลธรรมในรูปนี้ พวกนักจริยธรรมหรือพวก ethicist ไม่ได้สนใจ จึงไม่ค่อยอยู่ในเรื่องของจริยธรรมสากลในโลก.

ทีนี้ศีลธรรมอีกพวกหนึ่ง มุ่งหมายเพื่อประโยชน์แก่สังคมโดยตรง เพราะเขาเพ่งเล็งที่ความเดือดร้อนของสังคมเท่านั้นแหละ เขาจะต้องแก้ปัญหาของสังคม. ฉะนั้น จึงมีศีลธรรมที่มุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหาทางสังคม, ศีลธรรมเพื่อสังคม เพื่อส่งเสริมสันติภาพในสังคม.

เรามองให้ดีจะเห็นว่า ศีลธรรมนี้มันมีอยู่ในสองความหมายในเวลาหนึ่ง; อันหนึ่งส่งเสริมเพื่อไปในทางศาสนาไปถึงที่สุด, ส่วนอันหนึ่งมุ่งหมายเพียงสันติภาพในสังคม. นี่ถ้าเป็นส่วนใหญ่ในโลกทั้งหมดนี้มันก็ต้องเพ่งเล็งไปที่สันติภาพของสังคม, ยกเรื่องศาสนาไว้ให้เป็นเรื่องเฉพาะคน หรือเฉพาะศาสนาที่มีหลายศาสนานั้น ก็เลยไม่เอามาถือเป็นเครื่องทำความลำบาก มันจะกระทบกระทั่งกัน นักศีลธรรมชนิดนี้หรือนักจริยธรรมก็ตาม เขาก็เลยเอาเรื่องศีลธรรม ในแนวทางที่เกี่ยวกับบุคคลในสังคม. ถ้าเป็นศีลธรรมทางศาสนา ก็ยกให้ศาสนาไปเสียเลย ไม่เอามาพูดให้เป็นส่วนหนึ่งของศาสนาไปเสียเลย สิ่งที่เราเรียกว่า ศีลธรรมในปัจจุบันนี้มองเห็นอยู่ในสองรูปร่างอย่างนี้, แล้วก็มุ่งหมายแต่เพียงรูปเดียว คือ แก้ปัญหาทางสังคม.

นี่เราจะพูดถึงศีลธรรม ซึ่งมันทำความยุ่งยากในความหมายบางอย่างต่อไปอีก คือมันมีสิ่งหนึ่งซึ่งผมชอบเรียกว่า สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ โดยถ่ายทอดมาจากคำว่า summum bonum, ซึ่งเป็นภาษาลาติน ก็แปลว่าสิ่งที่ดีที่สุด summum bonum แปลว่าสิ่งที่ดีที่สุด สำหรับมนุษย์.

มันเกิดตั้งปัญหากันขึ้นมา หรือไม่ตั้งมันก็ต้องเกิดเอง คือมนุษย์จะสงสัยขึ้นมาเองว่า อะไรดีที่สุดในชีวิตมนุษย์? นักศีลธรรมตามแบบฉบับ หรือศีลธรรมล้วนๆ ว่าสิ่งที่ดีที่สุดใน

มนุษย์ ก็คือพระเจ้า หรือสิ่งที่แทนพระเจ้า หรือในพุทธศาสนา จะเรียกว่านิพพาน, ก็แล้วแต่จะเรียก ก็แปลว่าสิ่งสูงสุดที่มนุษย์ จะเข้าไปถึง, แล้วก็อยู่เป็นสุขที่สุดนี้ ศีลธรรมมันมุ่งหมายอย่าง นี้ ไปตามรูปของศาสนาอย่างนี้.

ทีนี้พวกนักจริยธรรมทั้งหลาย ซึ่งเมื่อเขามาฟังถึงสภาพ ปัจจุบันในโลก บุคคลในโลก ในสภาพปัจจุบันนี้ ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ ดีที่สุด, เขาก็ไม่เล็งถึงพระเจ้าไม่เล็งถึงนิพพาน, เพราะไม่มองเห็น ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน แล้วเอามาพูดกันแก่บุคคลทุกคนมันไม่ได้ ก็เลยเอาสิ่งที่ดีที่สุดอยู่ตรงนี้ อยู่ตรงที่คว้างถึงนี้. พวกนัก จริยธรรมจึงบัญญัติ summum bonum นี้ลงไปที่ สิ่งสี่สิ่ง; ใช้คำว่า happiness ความสุขนี่สิ่งหนึ่ง, ใช้คำว่า perfection ความเต็มแห่ง สติปัญญา หรือความเป็นมนุษย์ นี้อย่างหนึ่ง, duty for duty's sake หน้าที่เพื่อประโยชน์แก่หน้าที่ คือทำงานเพื่องานนั้น อย่าง หนึ่ง, แล้วก็ universal love ความรักที่เป็นสากล สี่อย่างนี้เรียก ว่า summum bonum.

นี่พวก ethicist พูด คือ พวกนักจริยธรรมพูด, พูดในฐานะ ปรัชญาของศีลธรรม ว่า ความสุขอย่างหนึ่ง, ความเต็มแห่ง สติปัญญาอย่างหนึ่ง ทำงานเพื่องานอย่างหนึ่ง, ความรักสากล ไม่มีขอบเขต ไม่มีเรามีเขาอย่างหนึ่ง, แต่ถ้าพวกนักศีลธรรม ก็คือ moralist แท้ๆ ไปพระเจ้าไปนิพพานเสีย นั้นมากกว่า, แต่ เอามาพูดกับเขาไม่ได้ดอกเพราะมันแบ่งเป็นศาสนาๆ ไป แล้วอยู่ ที่ไหนก็ไม่รู้. ฉะนั้นนักจริยธรรม คือพวกนักปรัชญาแห่งศีลธรรม ในสมัยปัจจุบันนี้ ก็เอากันที่ตรงนี้ดีกว่า คือมีความสงบสุข แล้ว มีความเต็มเปี่ยมแห่งสติปัญญา, แล้วก็บุคคลที่ทำงานเพื่อ งาน นี่ก็เพื่อให้มันชื่อตรงหรือให้มันสะอาดบริสุทธิ์ อย่าทำงาน

เพื่อเงินกัน, แล้วก็รักคนอื่นด้วย, อย่ารักแต่ตัวเอง. นี่เรียกสิ่งที่ดีที่สุดในแง่ของศีลธรรม แต่ถ้าในแง่ของจริยธรรม มันกลายเป็นอย่างที่ว่า คือว่าปรัชญาแห่งศีลธรรม, หรือว่าศีลธรรมสำหรับในโลกนี้สังคมนี้.

นี่เราดูอีกทีหนึ่งจะเข้าใจได้ว่ามันต่างกัน. ข้อนี้คือหลักเกณฑ์ที่จะเอามาตัดสินว่าผิดหรือถูก ว่าดีหรือชั่ว ก็ตาม ทางศาสนา หรือศีลธรรมตามทางศาสนา ดีหรือชั่วนี้ ผิดหรือถูกนี้, เขาก็เล็งถึงว่า ไปตามพระเจ้าแล้วก็ถูกแหละ, ไปตามหลักศาสนาแล้วก็ถูก หรือจะถือเอาหลักโบรมโบราณว่าไม่เบียดเบียนนั้นแหละถูก, ถ้าเบียดเบียนแล้วก็ผิด. เบียดเบียนตัวเองก็ดี เบียดเบียนผู้อื่นก็ดี นี่เรียกว่า เบียดเบียน แล้วผิด, มีผลเป็นการเดือดร้อนทั้งเราทั้งเราก็คือผิด, ถ้าไม่มีใครเดือดร้อนแล้วก็ถูก. นี่มันง่าย ๆ อย่างนี้หลักที่จะถือว่าผิดหรือถูก ก็เอากันที่ตรงนี้, หรือมิฉะนั้นจะใช้ความเชื่อ เอาตามหลักที่มีเป็นบทบัญญัติไว้ในพระคัมภีร์เสียเลย.

นี่พวกจริยธรรม พวกนักปรัชญาของศีลธรรม เขาไม่เอาอย่างนั้น, เขาต้องเอาเหตุผลที่นั่นเขาเรื่องอย่างที่เราเรียกว่าการศึกษา ในปัจจุบันนี้ สำหรับบุคคลชนิดนี้ มันเลยกลายเป็นว่ามันขึ้นอยู่กับบุคคลทั้งหลายในปัจจุบันนี้เป็นหลัก, เช่นประชาธิปไตยนี้เป็นต้น แต่ว่าเขาบัญญัติไว้ชัดเจนหรือรัดกุม ที่จะเรียกว่ามันถูกควรจะต้องเป็นหลักกันนั้น, มีหลักกว่า เป็นที่ยอมรับได้ทั้งหมดสำหรับมนุษย์ เรียก episcism ความที่ยอมรับกันได้ทั้งหมดในระหว่างมนุษย์ ต้องเอาอย่างนี้จึงจะถือว่าถูก.

แล้วก็ว่ามีเหตุผลเพียงพอ ที่เรียกว่า rationalism ที่มัน sufficient-reason, มีเหตุผลที่เพียงพอ ความมีเหตุผลที่เพียงพอ เขาเรียกในภาษานี้ว่า rationalism ถ้าบอกให้แสดงเหตุผลแล้ว

มีแสดงอย่างเพียงพอจึงจะเรียกว่าถูก นี่มันยุ่งอย่างนี้คุณสังเกตดูให้ดีเถอะ.

แล้วยังมีว่า มันพอจะเข้าใจได้ทันที intuition คำนั้นแหละเต็ม ism, เข้าไป intuitionism ความที่เข้าใจได้ทันทีที่ตรงนี้, เมื่อครบสามอย่างก็จะเรียกว่า นี่ถูกหรือดี ให้ถือเอาเป็นหลักสำหรับทุกคนยอมรับและปฏิบัติตาม, ไม่เอาพระเจ้า ไม่เอาพระคัมภีร์ ไม่เอาอะไร หรือถ้าเอาพระคัมภีร์มาให้ ก็ต้องถูกพิสูจน์ด้วยสามข้อนี้ ว่ามนุษย์ทั้งหลายยอมรับได้ไหม, กลืนลงไหม, แล้วมีเหตุผลให้ทุกแง่ทุกมุมไหม, อย่างนี้มันก็พูดกันไม่ได้แน่. เพราะว่าเหตุผล ใครๆ ก็อ้างได้, อ้างทางนั้น อ้างทางนี้ อ้างทางโน้น เต็มมันก็ไม่พอเท่านั้นแหละ มันจึงเป็นเรื่องที่คาราคาซังไปกันอย่างโชกโชกเซ มันจึงไม่มีศีลธรรมขึ้นมาในโลก. ทั้งที่มีนักจริยธรรมเต็มโลก หรือมากเอาการอยู่ มันก็ไม่ได้ทำให้โลกนี้มีศีลธรรมได้, เพราะมันมัวแต่จะเอาเหตุผลกันอย่างนี้.

ถ้าแทบทุกคนยอมรับเชื่อพระเจ้า เชื่อพระคัมภีร์ เอาแต่หลักเพียงว่าไม่เอาเปรียบผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่นแล้วก็เป็นถูก อย่างนี้มันจะมีได้เร็วแหละ ศีลธรรมในโลกนี้ ยอมรับได้ทุกคน.

เมื่อทุกคนรู้ประชาธิปไตยแล้ว มันจะไม่ใช้มีสักคนสองคนที่จะไม่ยอมรับ มันขัดขวางกันไปหมด. เหตุผลเพียงพอก็เหมือนกัน. สิ่งที่เรียกว่าเหตุผลนั้นมันแน่นอนเมื่อไร, มันไม่ใช่เหตุผลเอามาเป็นเหตุผลก็ได้ เหตุผลยึดถือไม่มีที่สิ้นสุดก็ได้.

ผมศึกษาดูแล้วรู้สึกว้าข้อนี้นั้นคงจะไม่มีหวัง ถ้าจะใช้หลักอันนี้ มันเป็นจริยธรรมสำหรับพูด สำหรับอธิบายในมหาวิทยาลัยมากกว่า, ไม่อาจจะนำมาใช้กับมนุษย์สมัยปัจจุบัน ที่พร้อมจะคดโกงยิ่งขึ้น ที่จะเอาเปรียบยิ่งขึ้น. มันเห็นชัดอยู่ตรงที่ อย่างว่า

เดี๋ยวนี้เขาเรียนกฎหมายกันเพื่อจะช่วยให้ไม่ผิดกฎหมายต่างหาก, เพื่อทำผิดแล้วไม่ต้องถูกลงโทษ, เรียนกฎหมายเพื่อจะช่วยให้ผู้ที่ทำผิดแล้วไม่ต้องถูกลงโทษ, ไม่ใช่เรียนกฎหมายเพื่อว่าอย่าได้ไปทำผิด เรื่องจริยธรรมมันก็พลอยเป็นเสียอย่างนี้.

นี่เราจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมให้มากขึ้น ให้ละเอียดลงไป ก็โดยหลักเกณฑ์อย่างนี้.*

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่อง ธรรมศาสตร์, ลำดับที่ ๔๐. ก บณกบพื้นสี
น้ำเงิน, เรื่องที่ ๑๐ ศีลธรรมในฐานะที่เป็นธรรมศาสตร์, บรรยายเมื่อ ๑๑ พฤษภาคม
๒๕๑๖, หน้า ๒๐๕-๒๐๙.

รากฐานของความสามัคคี

ถ้าหากว่ามีการเรียนวิชาธรรมะขึ้นในสถาบันใหญ่ๆ ซึ่งมีหลายคณะอย่างนี้ ก็จะมีผลพลอยได้อีกอย่างหนึ่ง คือว่าการเรียนพุทธศาสนา หรือธรรมะนี้เรียนเหมือนกันหมด.

นิสิตทุกๆ กลุ่ม ทุกๆ พวกนี้ ทุกๆ คณะนี้ จะต้องมารวมจุดเดียวกันและศึกษาสิ่งๆ เดียวกัน. ข้อนี้จะทำให้เกิดความสงสัยอย่างเดียวกัน เกิดปัญหาอย่างเดียวกัน เกิดการที่จะต้องขบคิดอย่างเดียวกัน การสังสรรค์ที่แท้จริงจะเกิดขึ้น คือว่าจะทำให้บุคคลทั้งหมดนั้นมีความสม่ำเสมอ ทั้งทางความคิดเห็นและทางการปฏิบัติ.

สิ่งที่เรียกว่าความสามัคคีที่เราต้องการอย่างยืงนั้นมันมีรากฐาน มันขาดรากฐานไม่ได้. ถ้าไม่มีรากฐานแล้วมันเกิดไม่ได้; และรากฐานที่แท้จริงก็คือความสม่ำเสมอในทางความคิดเห็นและทางการปฏิบัติ ซึ่งในทางธรรมะเรียกกันว่าศีลสามัญญตา ทิฏฐิสามัญญตา. ทิฏฐิสามัญญตาหมายความว่า ความเสมอกันในทางความคิดเห็น; ศีลสามัญญตา หมายความว่าความเสมอ

กันในทางปฏิบัติ คือ การเป็นอยู่.

ถ้าหากนิสิตได้มาเรียนในสิ่งเดียวกัน มามีปัญหาอย่างเดียวกัน ร่วมกันปรึกษาหารือกันอยู่ทุกๆ วันอย่างนี้ ก็จะเหมือนกับ หลอมให้เป็นคนๆ เดียวกัน มันง่ายแก่การที่จะเกิดมีสิ่งที่เรียกว่าความสามัคคี, ฉะนั้น ความวิวาทกัน ทางความคิด ทางวาจา ทางกายนี้ไม่มีได้. เราจึงถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญไม่น้อยเลยในการที่จะสร้างรากฐานอันแท้จริงของสิ่งที่เรียกว่าความสามัคคี ซึ่งได้แก่ความเสมอกันในทางความคิดเห็น และการกระทำ.*

* ธรรมเนียมของพุทธทาส, เรื่อง ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๒ เล่มที่ ๓๖. ก บนแถบพื้นสีน้ำเงิน, ธรรมกถาเรื่องที่ ๒ การสอนธรรมะในมหาวิทยาลัย, บรรยายวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๐๔ หน้า ๓๐๙-๓๑๐.

ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน, ธรรมะที่ทำให้เกิดความสุขสามัคคี, หลักการอยู่ร่วมกัน สาราณียธรรม ก็ใช้

๑. เมตตาการุณยธรรม ตั้งเมตตาการุณยธรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวิจิตรธรรม ตั้งเมตตาวิจิตรธรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตาตามโนกรรม ตั้งเมตตาตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔. สาธารณโภคิตา ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน ข้อนี้ ใช้ อปปฏิวัตตโกศิ ก็ได้

๕. สีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อน พรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

๖. ทิฐิสามัญญตา มีทิฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อน พรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญอันจะนำไปสู่ความหลุดพ้นสิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

ธรรม ๖ ประการนี้ มีคุณคือ เป็น สารณียะ (ทำให้เป็นที่ระลึกถึง) เป็น ปิยกรณ์ (ทำให้เป็นที่รัก) เป็น ครุกรณ์ (ทำให้เป็นที่เคารพ) เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ (ความกลมกลืนเข้าหากัน) เพื่อความไม่วิวาท เพื่อ ความสามัคคี และเพื่อเอกราช (ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน)*

* พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) หน้า ๒๐๐.

“สังบศาสตร”สำหรับเยาวชน

โลกจะอยู่รอดหรือจะวินาศไป ย่อมขึ้นอยู่กับเยาวชน ที่จะมาในอนาคต, คือว่ามนุษย์ทั้งหลายที่กำลังจะมาในอนาคต. หรือโดยเฉพาะก็คือเยาวชน ในบัดนี้ ซึ่งจะเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ในโลกนี้ เขาจะบันดาลโลกนี้ ให้เป็นอย่างไรก็ได้; แล้วแต่ว่า เขามีความคิดและการกระทำอย่างไร. เมื่อเห็นอันตรายเกี่ยวกับเยาวชน ที่จะนำโลกไปในทางที่ไม่ถูกต้อง จึงคิดถึงปัญหานี้ ว่าจะต้องมีการสร้างเยาวชน ชนิดอภิชาติบุตรกันเสียใหม่ เรียกว่าเป็นการสร้างเยาวชนแห่งยุคปัจจุบัน ให้เหมาะสมสำหรับเป็นผู้ทำให้โลกมีสันติ ในอนาคต.

การสร้างเยาวชนในปัจจุบันนี้ ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า จะกระทำ โดยการทำให้เยาวชนเหล่านั้น สามารถจะมีสิ่งสำคัญที่สุดสิ่งหนึ่ง คือ ตรีรัตนศาสตร์สากลของธรรมชาติ; ตรีรัตนะคือสิ่งที่ประเสริฐที่สุด ๓ อย่าง ซึ่งในพุทธบริษัท เราเล็งถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์. และเมื่อเรียกว่า “ตรีรัตนศาสตร์” ก็หมายถึง สิ่งที่จะใช้เป็นศาสตรา สำหรับตัดปัญหา; โดยเฉพาะ

อย่างยิ่ง ก็คือ ตัดความทุกข์. และที่ว่าสากลนั้น เป็นสากลทั้ง โดยกาละและเทศะ; หมายความว่า เป็นสากลอย่างธรรมชาติ เป็นของธรรมชาติ ซึ่งใครๆ จะบังคับไม่ได้. และเป็นสากลตลอด กาลนิรันดร์ เรียกว่าสากลโดยกาละ, และเป็นสากลในที่ทุกหน ทุกแห่ง ไม่ว่าที่ไหน เป็นสากลโดยเทศะ. คำว่าสากลถึงที่สุด ก็มีความหมายอย่างนี้ คือใช้ได้ในที่ทุกแห่งกับคนทุกคน และ ตลอดเวลา ไม่จำกัด.

ไตรวิทนศาสตร์ แยกออกเป็น พุทธศาสตร์ ธรรมศาสตร์ และสังฆศาสตร์. สำหรับพุทธศาสตร์กับธรรมศาสตร์ ก็ได้พูด กันแล้ว ในการบรรยาย ๒ ครั้งที่แล้วมา. วันนี้ก็เป็นเรื่องของ สังฆศาสตร์.

แต่ท่านทั้งหลาย จะต้องจดจำความหมายของคำคำนี้ไว้ใน ฐานะเป็นความหมายที่พิเศษว่า “พุทธศาสตร์” นั้น คือ ความรู้ อย่างที่พระพุทเจ้าท่านตรัสรู้; แล้วก็นำมาใช้เป็นศาสตราสำหรับ ตัดปัญหา หรือความทุกข์ของมนุษย์เรา. สรุปความสั้นๆ ก็คือ ความรู้ที่จำเป็น ที่มนุษย์ทุกคนจะต้องรู้.

สำหรับ ธรรมศาสตร์ นั้น ก็คือ การปฏิบัติตามความรู้, คำว่า พระธรรม ไม่สำเร็จประโยชน์เพียงการรู้ จะสำเร็จประโยชน์ ก็ต่อเมื่อมีการปฏิบัติ, ดังนั้นเราจึงเล็งถึงการปฏิบัติ ว่าเป็น ธรรมศาสตร์ สามารถที่จะเป็นศาสตราตัดปัญหาคือการปฏิบัติ ไม่ได้, หรือไม่ปฏิบัติเอาเสียเลย. นี่สรุปแล้วก็คือการกระทำ ถูกต้องเต็มที่ ในสิ่งที่ต้องกระทำ.

ส่วน สังฆศาสตร์ หมายถึงการรวมหมู่กันได้ คือการเข้ากันได้ การกลมเกลียวกันทำหน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องทำ; เป็นใจความ สำคัญของสิ่งที่เรียกว่า “สงฆ์” พระสงฆ์ซึ่งแปลว่า ผู้ที่อยู่กันเป็น

หมู่; ถ้าอยู่กันเป็นหมู่ได้ นั่นก็หมายความว่า ต้องเข้ากันได้; ถ้าเข้ากันไม่ได้ แล้วจะอยู่เป็นหมู่กันอย่างไร. ขอให้เข้าใจได้ด้วยตนเอง.

สรุปความสำหรับคำว่า “สังฆศาสตร์” ก็คือการเข้ากันได้ เป็นศาสตร์สำหรับจะตัดปัญหา แห่งการที่ไม่สมควรสามัคคีกัน คืออิจฉาริษยากัน ไม่รู้จักหน้าที่ที่ว่า ทุกคนที่เกิดมานี้จะต้องทำอะไร ดังนั้นเราจึงต้องมีสังฆศาสตร์เพื่อประโยชน์อย่างนี้.

รวมความว่า เรามีเพียง ๓ ศาสตร์ คือ พุทธศาสตร์ ธรรมศาสตร์ และสังฆศาสตร์ ไม่ต้องมีมากศาสตร์จนเพ้อ. เดียวนี้เรามีศาสตร์นับไม่ไหว; แล้วก็ลงกันไม่ค่อยจะได้ กับสิ่งที่เรียกว่า พุทธศาสตร์ ธรรมศาสตร์ สังฆศาสตร์. เยวชนของเราจึงเพ้อไปด้วยศาสตร์ และเพ้อไปด้วยความคิดความเห็น ที่ไม่อยู่ในร่องในรอย จนเกิดมีเยวชนอันตราย ดังที่กล่าวแล้ว.

เมื่อพูดว่า เยวชนอันตราย ท่านทั้งหลายก็พอจะทายได้ว่า หมายถึงอะไร? โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรามีเยวชนประเภทหนึ่ง ซึ่งเมื่อใครๆ มองแล้วก็สั่นหัว; เพราะว่า เขาเป็นเยวชนอันตราย เพราะไม่มีพุทธศาสตร์ ธรรมศาสตร์ สังฆศาสตร์. ฉะนั้นเราจึงพยายาม ที่จะให้เขามีสิ่งทั้ง ๓ นี้ให้จนได้ และให้มีจริงถึงขนาดที่ว่า อยู่ในเนื้อในตัวของเขาจริง; คือมีพระพุทธเจ้า ชนิดที่เป็นความรู้ที่เขาควรจะรู้ อยู่ในใจของเขาจริงๆ, มีพระธรรม คือการปฏิบัติในสิ่งที่ควรปฏิบัติ อยู่ที่เนื้อที่ตัวและที่กาย วาจา ใจ ของเขาจริงๆ, แล้วก็มีพระสงฆ์ คือมีเจตนาธรรมณ์ หรือวิญญูญาณ ของความสมควรสามัคคี ร่วมกันทำหน้าที่ของมนุษย์ เต็มที่ที่ควรจะทำ.

เขามีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จริง โดยไม่ต้องพูดว่า

“พุทธัง สรณัง คัจฉามิ” ก็ยังได้; เพราะว่าเราได้ทำให้เป็นเรื่องจริง ที่จะสิงสถิตอยู่ที่กาย วาจา ใจ ของเขา; เขาจึงเป็นเยาวชนที่ถูกต้อง ไม่เป็นเยาวชนอันตราย.

เยาวชนอันตรายนั้น ในอนาคตเขาก็จะสร้างโลกชนิดหนึ่งขึ้นมา เป็นโลกชนิดที่เหลือที่ใครๆ จะทนทานได้; ขอให้คอยดูกันต่อไป. พวกเราจะตายกันไปเสียก่อน ไม่ทันจะได้เห็นก็ได้; ฉะนั้นสั่งฝากกันไว้ก่อน ว่าให้คอยดูกันต่อไป ว่าเยาวชนอันตรายนั้นเขาจะสร้างโลกชนิดที่เหลือที่ใครๆ จะทนทานได้ ขึ้นมาเป็นแน่นอน.

ในฐานะที่เราเป็น พุทธบริษัท เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งมีความถูกต้องมีความชอบธรรม, หรือความเหมาะสมอย่างยิ่ง ที่เราจะต้องสนใจในเรื่องนี้, เป็นเรื่องที่จะทำให้สมกับที่เราได้เกิดมา. ถ้าเราเกิดมาหาเงิน หาของ หากินนอนไปกว่าจะตาย; อย่างนี้ไม่ต้องเป็นพุทธบริษัทก็ได้, ใครๆ มันก็เป็นกันอยู่แล้ว คือเป็นคนธรรมดา; ถ้าเป็นพุทธบริษัทต้องเป็นคนที่มีอะไรมากกว่าธรรมดา คือรู้ว่าเกิดมาทั้งทีนี้ มันจะต้องทำอะไร จึงจะมีประโยชน์อย่างสูงสุด.

คนเราเกิดมา ก็ไม่อยู่เกิน ๑๐๐ ปีโดยประมาณ อย่างสูงสุด; เป็นเวลาที่ไม่วายนานอะไรแต่ก็ไม่สั้นจนเกินไป จนถึงกับทำอะไรไม่ได้, แล้วจึงใช้เวลานี้ให้เป็นประโยชน์. ฉะนั้นทุกคนก็ควรจะคำนวณดู ว่าตนเองเกิดมาอายุถึงเท่านี้แล้ว; ได้ทำอะไรไปในลักษณะที่เหมาะสม กี่มากน้อย? ความเป็นพุทธบริษัทของเรา จะมากหรือจะน้อย มันก็อยู่ที่ตรงนี้เอง คือเราสืบทอดสืมาที่มากน้อย; ว่าเราจะต้องทำอะไร, แล้วเราได้ทำเสร็จไปแล้วอย่างไร, แล้วเราได้ร่วมมือกับเพื่อนมนุษย์ของเราสักเท่าไร. หรือว่าเราวั

แต่มีตัวกู-ของกูอยู่ตะพิด โดยร่วมมือกับใครไม่ได้ นี่เป็นสิ่งที่จะต้องทบทวน.

เราจะต้องสร้างสภาวะ ที่พึงอย่างแท้จริงขึ้นมาให้ได้; ทั้งเพื่อตัวเราเอง และเพื่อผู้อื่น คือมีพุทธศาสตร์ ธรรมศาสตร์ และ สังคมศาสตร์ ในฐานะที่เป็นศาสตร์ ตัดปัญหาได้ ทั้งของเรา และ ทั้งของผู้อื่น, อย่างนี้จึงจะเรียกว่ามีสภาวะ คือที่พึง; ถ้ามีแต่ท้องบาสืออยู่อย่างเดียวมันก็ไม่เห็นว่า จะเป็นสภาวะที่พึงได้อย่างไร. จะต้องมีความรู้ที่ถูกต้อง และปฏิบัติในสิ่งนั้นให้ได้; และเมื่อพูดถึงเยาวชน เราก็ต้องทำให้เขามีศาสตร์ทั้ง ๓ นี้ ในลักษณะที่จะใช้เป็นศาสตร์ได้จริง.

ความหมายของศาสตร์ทั้ง ๓ นั้น ขอย้ำแล้วย้ำเล่า ย้ำแล้วย้ำอีก อยู่เสมอ เพื่อให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น; เพราะว่าเป็นของใหม่ เป็นของใหม่ทั้งสำหรับอาตมาผู้พูด, และสำหรับท่านทั้งหลายผู้ฟัง. เพราะว่าเราพึงจะสรุปใจความของสิ่งทั้ง ๓ นั้นมาพูดกันในลักษณะอย่างนี้ คือพูดว่า :-

พุทธศาสตร์ ได้แก่ ความรู้ที่ถูกต้องและเพียงพอ ซึ่งสามารถเป็นศาสตร์ตัดปัญหา คือ การทำอย่างผิดๆ ไม่มีประโยชน์อะไร แก่คนเรา.

ส่วน **ธรรมศาสตร์** นั้น คือ การปฏิบัติได้จริง ตามหลักพระธรรมนั้น เป็นศาสตร์ตัดปัญหา คือความเป็นหมั่น ที่มีอยู่โดยมาก ที่เกิดมาแล้วเป็นหมั่น ในทางคติโลกก็ดี ในทางคติธรรมนี้ก็ดี; ส่วนที่เป็นหมั่นนั้น ยังมีย่อยมาก เรียกว่า มั่นไฉไลผล. ความที่ชีวิตมันไฉไลผลนี้ ยังมีย่อยมาก จะต้องแก้ไข.

สำหรับ **สังคมศาสตร์** นั้นมีใจความว่า รวมหมู่กันได้อย่างไร ช่มแจ้ง มั่นคง มีสมรรถภาพ นี่จะเป็นศาสตร์ตัดปัญหา คือ

การสลายตัวแหลกลาญไป ไม่เป็นประโยชน์อะไร, หรือแคบเข้า
มาก็คือ ไม่เข้มข้น ในการที่จะทำประโยชน์ให้สูงสุด.

ศาสตร์ทั้ง ๓ โดยใจความสั้นๆ ก็คือ ความรู้ที่จำเป็น, และ
การปฏิบัติที่จำเป็น, และการรวมกันเป็นหมู่คณะ, ที่เข้ากันได้
อย่างจำเป็น. ขอให้ท่านมองเห็น ในลักษณะที่มันจำเป็นอย่างยิ่ง
อย่างนี้เถิด.

[เริ่มบรรยายตามหัวข้อบรรยายครั้งนี้]

ที่นี้ในวันนี้ ก็จะได้พูดถึงสิ่งที่เรียกว่า **สังคมศาสตร์สำหรับ
เยาวชน** เป็นการพูดติดต่อกันไป; ฉะนั้น จะน่าฟังหรือไม่น่าฟัง
หรือว่าจะฟังเข้าใจหรือไม่ สำหรับผู้มาฟังครั้งนี้เป็นครั้งแรกนั้น
มันก็ช่วยไม่ได้; จำเป็นจะต้องกล่าวไปในลักษณะอย่างนี้ คือกล่าว
ไปตามลำดับ.

เมื่อจะพูดกันถึงสิ่งที่เรียกว่า สังคมศาสตร์ เราจะต้องค้นหา
ปัญหา ว่ามันมีปัญหาอย่างไร ที่เกี่ยวกับเรื่องนี้.

ตรงนี้อาจจะขอร้องอย่างซ้ำซาก หรือว่าเป็นการแทรกเข้า
มาก็ได้ ว่าขอให้ท่านทั้งหลาย จงอย่าได้ทำอะไรอย่างละเมอๆ,
คือ เป็นคนไม่มีปัญหา; แล้วก็มาถามนั่นถามนี่ ให้ช่วยแก้
แก้. เหมือนอย่างคนที่ไม่รู้ว่าจะเจ็บป่วยอะไร, ไม่รู้สิว่ามิเจ็บป่วย
ด้วยซ้ำไป ก็มาขอให้ช่วยรักษา; หรือว่าคนบางคน มาขอศึกษา
ธรรมะหรือศาสนา, ถามดูว่ามันมีปัญหาอย่างไร? ก็ตอบว่า
ไม่มีปัญหา. อย่างนั้นมันลำบากมาก; คือคนไม่มีปัญหา แล้วจะมา
ให้ช่วยแก้ปัญหา อย่างนี้มันทำไม่ได้.

ฉะนั้น ถ้าเราจะทำอะไร ให้มันได้ผลจริงๆ เราจะต้องรู้จักตัวปัญหาเสียก่อน. ที่เห็นได้ง่ายๆ เป็นตัวอย่าง เช่นว่า ทำไมเราต้องหาเงิน? เพราะว่าเรามันลำบากในการเป็นอยู่โดยไม่มีเงิน, เรามันยากจน เราจึงต้องหาเงิน. อย่างนี้เรียกว่ามันเป็นตัวปัญหาที่ชัดเจนอยู่. เราจะทำอะไรลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับสิ่งที่มันมีค่าหรือใหญ่โตนี้ มันก็ต้องมีปัญหาที่ถูกต้อง เพื่อจะแก้ปัญหานี้ๆ ให้ได้.

สำหรับปัญหาที่เกี่ยวกับสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะนั้น ก็ขอให้นึกถึงข้อที่ว่า เราต้องการจะเข้ากันได้ เป็นหมู่ที่สามารถเข้มแข็ง. นี่เรามีปัญหาอะไร? เดียวนี้เรามีปัญหาที่ว่า เราไม่อาจจะอยู่กันอย่างนั้นได้, หรือจะกล่าวโดยทั่วไป อย่างที่เรียกว่า เป็นหลักเกณฑ์ตลอดกาลนั้น เราก็น่าจะมีปัญหา ฉะนั้น จึงขอสรุปปัญหามาในที่นี้ว่า :-

ปัญหาข้อที่หนึ่ง เราจะอยู่ร่วมกันในหมู่พวกเราเองนี้ได้ดีที่สุดอย่างไร? ขอให้คิดว่า เดียวนี้เราได้อยู่กันในหมู่พวกเราเอง อย่างเข้ากันได้ถึงที่สุด มีประโยชน์ที่สุดหรือไม่? ถ้ามันพบว่า เราเข้ากันไม่ค่อยจะได้ แม้ในหมู่พวกเราเอง ก็ยังไม่ร่วมกันทำอะไรให้ดีที่สุดได้ถึงที่สุดได้. นี่ก็เป็นปัญหาข้อแรกว่าจะอยู่ร่วมกันในหมู่พวกเราเอง ได้ดีที่สุดอย่างไร.

ที่นี้ **ปัญหาข้อที่สอง** ว่าเราจะอยู่ร่วมโลกกัน กับพวกที่มีอุดมคติต่างกัน หรือถึงกับมีอุดมคติขัดแย้งกันที่เดี๋ยวนี้ ได้อย่างไร? ข้อนี้พอจะมองเห็นกันได้ และควรจะมองเห็นกันทุกคนว่า จะอยู่ในโลกนี้ เราก็ต้องอยู่ร่วมกันกับพวกที่มีอุดมคติไม่เหมือนกัน มีอุดมคติขัดแย้งกัน; โดยเฉพาะก็คือ มีประโยชน์ที่ขัดกัน อย่างนี้มันก็หลีกเลี่ยงไม่พ้น.

เห็นได้อยู่แล้วว่า ทุกๆ ประเทศในโลกนี้ มิได้มีอุดมคติอย่างเดียวกัน; อย่างที่เรากำลังมีปัญหา ที่พูดกันทั่วไปว่า คอมมูนิสต์มีอะไร? มันตรงกันข้ามกับพวกเรา; แล้วเราจะอยู่ร่วมโลกกันอย่างไร โดยไม่ต้องฆ่ากัน.

หรือแคบเข้ามา ในประเทศเราเองเท่านั้น เราก็มีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกัน; เราจะอยู่ร่วมประเทศของเราด้วยกันได้อย่างไร ซึ่งจะไม่เป็นการทำลายกัน.

หรือว่าแคบเข้ามา ในบ้าน ในเมืองเล็กๆ หรือว่า ในหมู่บ้านนี้ มันก็ยังมีคนที่มีความคิดเห็นต่างกัน ชอบไม่เหมือนกัน; แล้วจะอยู่ร่วมกันได้โดยวิธีใด.

แม้ที่สุด แต่ในครอบครัวหนึ่งๆ หรือในวัดวัดหนึ่ง เช่นวัดนี้ มันก็ยังมีคนที่มีอุดมคติต่างกัน แล้วจะอยู่ร่วมกันได้อย่างไร.

ให้แคบไปกว่านั้น บางทีก็มันมิได้ถึงกับว่า สามัคคีภรรยาแท้ๆ ก็ยังมีอุดมคติบางอย่างแตกต่างกัน ถึงกับขัดกัน อย่างที่จะผ่อนสั้นผ่อนยาวกันไม่ไหว จนถึงกับต้องหย่ากัน ซึ่งมันไม่ควรจะทำ.

ฉะนั้น จึงต้องมีอะไรๆ ชนิดที่จะปรับเข้ากันได้ ในหมู่ที่มีอุดมคติต่างกัน หรือถึงกับขัดแย้งกัน สิ่งที่จะมาแก้ไขปัญหานี้ได้ ก็จะต้องเรียกว่า สังคมศาสตร์ ดังที่กล่าวมาแล้ว.

ที่นี้ **ปัญหาข้อที่สาม** เป็นปัญหาที่พลอยผนวกเข้ามาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็คือว่า เยาวชนของเราในปัจจุบันนี้ ไม่รู้เรื่องนี้ ไม่สนใจเรื่องนี้ จึงได้ทำสิ่งที่ขัดแย้งกัน อย่างมากมายทีเดียว. เขาไม่เข้าใจความหมาย หรือเจตนารมณ์ ของคำว่า “การเข้ากันได้”; ฉะนั้น จึงไม่สามารถจะทำให้เข้ากันได้. แต่เขาก็มีกำลังความคิด หรือการกระทำที่มากมาย; คอยแต่จะวิ่ง ไปข้างหน้าทำเดียว.

เขามุ่งหมายแต่จะวิ่ง ไปข้างหน้าท่าเดียว แต่ไม่รู้ว่าจะวิ่งไปไหน; แม้ว่าเขาจะรู้ว่าวิ่งไปไหนอยู่บ้าง; มันก็ผิดทั้งนั้น ก็คือไม่รู้ว่าจะวิ่งไปไหนนั่นเอง, ก็วิ่ง ไปข้างหน้าท่าเดียว. ปากก็ร้องตะโกนอยู่ว่า ปฏิวัติ-ปฏิวัติ-ปฏิวัติ; หันข้างซ้ายก็ปฏิวัติ, ข้างขวาก็ปฏิวัติ; ไม่รู้ว่า จะปฏิวัติไปสู่ระบบไหน, หรืออย่างไร.

นี่เรียกว่า เยาวชนของเรา ไม่มีความรู้ ไม่มีความเข้าใจ; เขาจึงไม่ได้สนใจกับสิ่งที่เราเรียกในเวลานี้ว่า “สังคมศาสตร์”; เพราะว่าถ้อยคำชนิดนี้ เขาเบื่อก่อนที่จะฟัง, เขาเบื่อก่อนที่จะได้ยิน คำว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์. เราเลยต้องเรียกให้เขาใหม่่ว่า สังคมศาสตร์ คือสิ่งที่มีคม, สำหรับจะตัดปัญหา ของการที่เข้าหากันไม่ได้ มองหากันไม่ได้ หรือร่วมกันทำอะไรๆ ไม่ได้ ดังที่กล่าวแล้ว.

สรุปความว่า นี่คือตัวปัญหา เราต้องมีปัญหาอยู่จริง เห็นชัดอยู่จริง; เราจึงจะทำอะไรลงไป เพื่อจะแก้ปัญหาเหล่านั้น. ถ้าไม่อย่างนั้น เราก็คือคนบ้า, คนบ้าดีๆ นี่เอง คือทำอะไรไป ตามที่จิตใจมันจะเลื่อนลอยไป ไม่รู้ว่าทำอะไร. เดียวนี้เราไม่ใช่คนบ้า เรามีสติปัญญา มีสัมปชัญญะ รอบรู้ในความเป็นมนุษย์ของเรา; เรามีปัญหา ซึ่งสรุปได้ว่า ทำอย่างไร จะอยู่ร่วมกันในหมู่พวกเรา กันเองได้? และว่าทำอย่างไร จึงจะอยู่ร่วมกับพวกที่มีอุดมคติ ขัดกันนั้นได้? และว่าทำอย่างไร เยาวชนของเราจะมีความรู้ในข้อนี้? เพื่อจะสร้างโลกในอนาคต ให้น่าดู ใ้หวังดงาม ให้น่าอยู่ แม้ว่าจะเป็นเพียงโลกเล็กๆ ของประเทศไทยเรานี่ ก็ยังดี. แต่ถ้าเราเป็นมนุษย์ เราควรจะคิดกว้างไกลออกไปถึงว่า ทั้งโลกเลย ว่าโลกในอนาคตนั้น มันควรจะเป็นดี ด้วยฝีมือลายมือของเยาวชน หรืออนุชนรุ่นหลัง ที่จะเกิดมาตามลำดับ.

พิจารณาสังขมาตรในแง่ต่าง ๆ

ที่นี่ก็จะได้พิจารณากันเรื่อย ๆ ไป ถึงสิ่งที่เรียกว่า สังขมาตรในแง่มุมต่าง ๆ.

สิ่งที่ควรจะหยิบขึ้นมาพิจารณาก่อน ก็คือ ลักษณะอันพิเศษ และเร้นลับอย่างหนึ่ง คือลักษณะที่จะอยู่รวมกันเป็นหมู่ หรือว่าอยู่ด้วยความเนื่องกัน. มันเป็นเรื่องที่มองไม่เห็นตัว แม้ว่าเราจะมองเห็นสัตว์หรือคน อยู่กันเป็นหมู่ ๆ; แต่เราก็มองไม่เห็นอะไรอีกอันหนึ่ง ซึ่งลึกซึ้งอยู่ในนั้นคือ ธรรมชาติ, หรือกฎของธรรมชาติ ที่เร้นลับที่สุด ที่ทำให้สิ่งที่มีชีวิต ต้องรวมกันเป็นหมู่. ธรรมชาติเป็นผู้กำหนดให้ว่าต้องมีการรวมกัน จึงจะอยู่ได้, หรือรอดชีวิตอยู่ได้, หรือมีกำลังขึ้นมา.

ถ้าเคยเรียนวิทยาศาสตร์กันบ้าง ก็คงจะได้เรียนถึงสิ่งสิ่งหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “ความดึงดูด”; ความดึงดูดนี้จะอยู่ในทุกสิ่งสำหรับจะดึงดูดสิ่งรอบตัว; แม้จะเป็นสิ่งปลีกย่อย ผอຍ ละเอียดเพียงไร มันก็ยังมีอำนาจอันนั้น คือความดึงดูดเข้าหากัน.

ขอให้ลองสังเกตดูว่า ขี้ผึ้งที่ลอยน้ำมา ขึ้นละเอียด เล็ก ๆ น้อย ๆ นั้นนะ มันก็ยังมีอำนาจอันหนึ่ง ที่จะดูดเข้าหากันและรวมกัน; ถ้าไม่มีอะไรมาแทรกแซง มันจะรวมกัน. เอาขี้ผึ้งโรยลงไป ในน้ำ จะพบว่ามันลอยน้ำ ในลักษณะที่มันจะดูดรวมกันนี้. นี่ไม่มีชีวิตก็ยังเป็นอย่างนี้; จนถึงกับกล่าวได้ว่า ในทุกสิ่งมันมีอำนาจดึงดูด. จะเรียกกันตามแบบวิทยาศาสตร์ว่า ไฟฟ้า ศักย์ของไฟฟ้า หรืออะไรก็แล้วแต่จะเรียก เดียวนี้เราเรียกกันง่าย ๆ ว่าอำนาจการดึงดูด.

ที่นี่ สิ่งที่มีชีวิต ก็ยังมีอำนาจการดึงดูด ขนาดเล็ก ขนาด

ใหญ่ ก็ล้วนแต่มีอำนาจการดึงดูด. เช่นโลกโลกหนึ่งนี้ มันก็มีอำนาจการดึงดูดอยู่ที่จุดศูนย์กลาง ที่จะดูดอะไรเข้ามารอบตัว สำหรับให้ติดกันอยู่กับโลกได้. ลองไม่มีอำนาจนี้ทุกสิ่งจะหลุดไปจากโลก; แล้วโลกนี้จะเป็นอย่างไร? เดียวนี้ที่เราไม่หลุดไปจากโลก ก็เพราะว่าอำนาจดึงดูดของโลก ที่มันมีอยู่ที่จุดศูนย์กลางของโลก; ดูดเข้ามารอบด้าน คือรอบโลก จนไม่มีบน ไม่มีล่าง ไม่มีซ้าย ไม่มีขวา; อย่างนี้เรียกว่าสิ่งที่ลึกลับมหัศจรรย์ ที่ทำให้โลกนี้มันเป็นโลกอย่างนี้อยู่ได้. พอไม่มีอำนาจอันนี้ ทุกอย่างมันก็จะกระจ่ายออกจากกัน คน สัตว์ ต้นไม้ ที่อยู่ผิวโลกก็ล่องไปจากโลก; วัตถุที่ประกอบกันเป็นโลก ก็กระจ่ายออกจากกัน แล้วโลกก็ไม่มีอะไรเหลือ จะเหลืออยู่แต่ความว่าง.

ฉะนั้นขอให้เห็นว่า อำนาจที่มันดึงดูดเข้าหากันนี้ เป็นสิ่งที่ลึกลับของธรรมชาติ ให้ไว้ในทุกสิ่ง; โดยเฉพาะสิ่งที่มีชีวิต จะต้องมียาตุดิน ยาตุน้ำ ยาตไฟ ยาตุลม ยาตุอากาศ ยาตวิญญาน หลายนะ ยาตุนี้ ถูกดึงดูดรวมเข้ามาด้วยกัน, ประกอบกันขึ้นเป็นร่าง เป็นโครง เป็นสัตว์นั้นสัตว์นี้. ลองไม่มีการดึงดูดเข้ามาหากัน และไม่มีการรวมกัน มันก็มีไม่ได้; มันมีสิ่งที่มีชีวิตไม่ได้.

ฉะนั้น ขอให้ถือเป็นหลักได้เลยว่า **การรวมกันนั้น คือ ความอยู่รอด**; ลองไม่มีการรวมกันของยาตุดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ หรือวิญญาน ก็ไม่มีอะไรที่จะอยู่รอดได้. เราควรจะรู้จักจุดนี้เป็นจุดตั้งต้นว่า “การรวมกันอยู่ได้นี่คือความรอด” ของสัตว์ตัวหนึ่งๆ ของมนุษย์คนหนึ่งๆ; แม้แต่ของต้นไม้ต้นหนึ่งๆ หรือแม้แต่ของแผ่นดิน กระทั่งก้อนหินก้อนหนึ่ง มันก็ต้องมีการรวมกันเป็นก้อนอยู่ได้.

นี่เป็นลักษณะพิเศษ ของสิ่งที่จะรวมกันอยู่ได้ และ ความ

รวมกันอยู่ได้นี้ ก็เรียกว่าสังฆะ คือหมู่ ซึ่งรวมกันอยู่ ของหลาย ๆ สิ่ง.

นี่ดูอีกทีหนึ่งก็ว่า มันเป็นความลับอย่างยิ่ง ที่มนุษย์ไม่ค่อยสังเกตเห็น มันเป็นความลับของธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์ไม่ค่อยจะรู้; และมันเป็นความต้องการของธรรมชาติ. นี่พูดอย่างที่เราเรียกว่าเป็นอุปมา ว่าเหมือนกับว่าธรรมชาติมันต้องการ. ถ้าใครลองฝืนความต้องการอันนี้ คนนั้นจะต้องตาย, ฉะนั้นจึงถือว่ามันเป็นกฎของธรรมชาติ จะเรียกว่าเป็นความลับของธรรมชาติ, เป็นกฎของธรรมชาติ, เป็นความต้องการของธรรมชาติ หรือเป็นอะไรๆ ของธรรมชาติ มันก็ถูกทั้งนั้น. แล้วขอให้ดูจากตัวอย่างต่างๆ ที่ได้พูดมาแล้ว มันก็มีเหตุผล ที่พอมองเห็นได้ แม้คนธรรมดา ก็จะมองเห็นได้; ถ้าเป็นนักศึกษา ก็ยิ่งมองเห็นมาก.

นักศึกษาจะมองเห็นถึงกับว่า จักรวาลหนึ่งๆ ซึ่งมีอยู่ไม่รู้กี่หมื่นจักรวาลในสากลนี้: มันเป็นจักรวาลอยู่ได้ ก็เพราะว่ามันมีการรวมกัน ของความดึงดูดนั้นๆ เช่นว่า จักรวาลของเรานี้มีดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลาง; แล้วก็มีดาวพระเคราะห์อีกหลายๆ ดวง หมุนอยู่รอบๆ ดวงอาทิตย์, รวมทั้งโลกเราด้วย ไม่กระจัดกระจายออกจากกัน เป็นเวลานานเหลือประมาณ จนมีอะไรๆ ขึ้นมาในลักษณะอย่างนี้. นี่ในหนึ่งจักรวาลก็ยังเป็นอย่างนี้ เรียกว่าใหญ่โตที่สุด; แล้วหลายๆ จักรวาลนับไม่ถ้วนนับตั้งแต่หมื่นจักรวาล มันก็ล้วนแต่เป็นอย่างนั้น. และที่ในจักรวาลหนึ่งๆ มันไม่เคลื่อนไปชนกัน ให้ทำลายไปหมดเสียนี้ ก็เพราะมันมีกฎเกณฑ์อันนี้มันดึงดูดกันอยู่แต่ในหมู่ของมัน. นี่เรียกว่าดูทั่วทั้งจักรวาล ก็มีเจตนารมณ์แห่งสังฆศาสตร์ คือความที่จะต้องเข้ากันได้ และอยู่กันได้ในกลุ่มหนึ่งๆ.

ที่นี้จะดูให้ละเอียดลงมา ถึงส่วนย่อยๆ; ก้อนหิน ก้อนดิน อะไรก็ตาม มันก็มีการดึงดูด มันจึงเป็นก้อนอยู่ได้; ลองไม่มีการดึงดูด มันก็สลายจากกัน. ถ้ามีการศึกษามาก ก็ดูสิ่งที่เรียกว่า ปริมาณหนึ่งๆ เลย : ในหนึ่งปริมาณ มีส่วนประกอบอย่างไร? ส่วนที่เป็นแกนกลาง และส่วนที่หมุนอยู่รอบๆ และอำนาจที่ดึงดูดไว้ ให้มันอยู่กันอย่างนั้นได้; ในหนึ่งปริมาณมันยังเป็น อย่างนั้น. มันเล็กละเอียดจนมองไม่เห็นเลย แต่มันมีความเป็น อย่างนั้น; แม้มันหนึ่งปริมาณ ก็มีกฎเกณฑ์ที่ว่ามันจะต้องดึงดูด ซึ่งกันและกัน, แล้วอยู่กันได้ ไม่สลายจากกัน.

เป็นอันว่า นี่เป็นลักษณะเฉพาะของธรรมชาติ ที่ให้อยู่อย่าง เนืองกันลึกลับจนคนมองไม่เห็น หรือไม่มอง. เดียวนี้เราจะถือว่า มันต้องมอง, หรือมองให้เห็น; เพื่อว่าจะได้แน่ใจในการที่จะ ช่วยกัน ประพฤติปฏิบัติในลักษณะที่ไม่ฝืนกฎของธรรมชาติ นั้นเอง. นี่เรียกว่า ดูโดยคุณลักษณะของสิ่งที่เรียกว่ากฎแห่งการ ที่จะต้องอยู่ด้วยกัน คือรวมกัน.

พิจารณาคุณลักษณะของคำว่าหมู่

เฮ้า, ที่นี้ก็มาดูกันอย่างตัวหนังสือบ้าง เรียกว่าจะดูกัน โดย พยัญชนะ เป็นนักภาษาศักหน่อย.

ถ้าเป็นภาษา ก็ต้องถือว่าเป็น ภาษาบาลี แม้ใช้ในเมืองไทย พูดอยู่ในเมืองไทย ว่าสังฆะ หรือ สังฆศาสตร์ ก็ตาม; แต่ก็ไปยืม เอามาจากภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาอินเดียโบราณ. เมื่อดูโดย พยัญชนะก็มีคำว่า สังฆะ, สังฆะ, ขึ้นมาให้ดู : ส ไม่หันอากาศ ง, พ ระฆัง สระ อะ, อ่านว่า สังฆะ. คนที่เรียนบาลีมาก็รู้ว่า คำนี้

แปลว่าหมูหรือคณะ; กระทั่งแปลว่าฝูง ฝูงวัว ฝูงควาย ฝูงอะไรก็ได้ เรียกว่า สังฆะ.

นี่ยากจะให้ดูมากไปกว่านั้น เพื่อให้เข้าใจ ว่า ทำไมมันจึงเป็นหมูกันขึ้นมาได้? จะแยกคำคำนี้โดยพยัญชนะ ออกไปตามพอใจของอาตมา ว่า สังฆะ นี้ มันประกอบขึ้นด้วยคำว่า สัง ซึ่งแปลว่า พร้อม กับคำว่า สะสะ สะสะธาตุ ในความกิน สะสะนี้ ปิดตัวสะทิ้งไปเสีย เหลือแต่สะคือ ฆ ระฆัง; เช่นเดียวกับคำว่า ชะมะ ที่แปลว่าทน ตัดตัวมะทิ้งไปเสียเหลือแต่ชะ-ทุกชะ ซึ่งแปลว่าทนได้ยาก อย่างนี้เป็นต้น. นี่สังฆะสะ ตัดสะทิ้งเสีย เหลือแต่สังฆะ ก็แปลว่า กินร่วมกัน.

ทอดสายตาไปดูกลางทุ่งนา วัวหรือควาย มันกินหญ้าร่วมกันเป็นฝูงๆ กินหญ้าร่วมกันอยู่นั้นแหละคือความหมายของคำคำนี้. มันกินร่วมกัน มันจึงได้เกิดเป็นฝูง เป็นหมู เป็นคณะ ขึ้นมา; ลองไม่มีกินร่วมกัน หรืออะไรทำนองนี้ซิ มันจะไม่ใช่เป็นหมู เป็นอะไรขึ้นมาได้. มันจะกินอาหาร กินเหล้ากินแล้วแต่มันจะกินอะไรละ มันต้องมีกินร่วมกัน มันก็เกิดเป็นหมูเป็นฝูงขึ้นมา.

ฉะนั้นคนสมัยโน้น ดึกดำบรรพ์โน้น คงจะไปเอาลักษณะอันนี้มาเป็นข้อสังเกต เกิดคำว่าสังฆะ ที่แปลว่า หมู ว่า ฝูง ขึ้นมา; เพราะมันทำอะไรร่วมกันอยู่เป็นหมูๆ ฝูงๆ. ก็ลองไปถามนักบาลีดู พวกที่เรียนบาลีมา ก็คงจะช่วยอธิบายได้; ถ้าเขาไม่เห็นด้วย เขาก็ค้านไป. แต่เดี๋ยวนี้อาตมามีความเห็นอย่างนี้; เพราะมันง่ายดี ว่ามันกินร่วมกัน มันเกิดเป็นหมูเป็นฝูงขึ้นมาได้. นี่คือคำ คำแรกที่จะต้องดู ได้แก่คำว่า สังฆะ.

ทีนี้ดูไปยังคำอื่นบ้าง คือคำว่า กายะ หรือ กายนี้แหละ คำว่า ร่างกายนี้. กายะหรือกายนี้ คำว่า กาย นี้ก็แปลว่า หมู, ภาษา

บาลีเขาแปลว่าหมู. เช่นพูดว่า พลกาย ทหารเป็นกองๆ นะ เขาเรียกว่า พลกาย คือ หมูแห่งกำลัง.

กายะ แปลว่า หมู หรือว่าร่างกายนี้ มันก็ประกอบขึ้นด้วย สิ่งหลายสิ่ง มันอยู่กันเป็นหมู จึงได้เรียกว่ากาย. เช่น มีธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ ก็รวมกันเป็นหมู หรือจะเพราะมีส่วนที่ประกอบกันขึ้นเป็นส่วนๆ : ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ กระดูก อะไรรก็ตาม ก็สืบส่วนก็ตาม มันเป็นการประกอบกันขึ้นเป็นหมู จึงได้เรียกมันว่ากาย.

แม้ในทางจิตใจก็ยังเรียกว่า นามกาย คือ หมูแห่งนาม หมูแห่งส่วนที่เป็นจิตใจ; เวทนา สัญญา สังขาร เหล่านี้ ก็เป็นนามกาย อยู่กันเป็นหมู ๓ อย่าง. ถ้าทางร่างกายแท้ๆ ก็เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง คือ การประชุมพร้อมของส่วนต่างๆ เรียกเป็นบาลีก็เรียกว่า โภจฐาสสมุโห : โภจฐาสะ แปลว่า ส่วนสมุโห แปลว่า ประชุมกัน, สมุหะนั้นแหละ; โภจฐาสะสมุโห ก็แปลว่า การประชุมกันของสิ่งที่เป็นส่วนๆ เกิดเป็นคนขึ้นมา เป็นสัตว์ขึ้นมา เป็นต้นไม้ขึ้นมา เป็นอะไรก็ได้.

ดูในคำเหล่านี้แล้ว ก็พบได้ทันทีว่า มันเป็นการร่วมมือกัน และเข้ากันได้ไม่ขัดแย้งกัน. พูดเป็นหลักทั่วๆ ไป ที่มนุษย์เกี่ยวข้องอยู่ ก็ต้องพูดว่า ร่วมมือกันทำ ร่วมมือกันกิน แล้วก็ร่วมมือกันอยู่. ในครอบครัวหนึ่งๆ มันมีอะไรบ้าง นอกจากการร่วมมือกันทำ ร่วมมือกันกิน ร่วมมือกันอยู่ แล้วจะร่วมมือกันอะไรอีกก็ได้ มันมีอีกมาก; เพียงเท่านี้ก็พอแล้ว ทำ แล้วก็กิน แล้วก็อยู่ ของสิ่งที่มีชีวิต.

นี่ โดยพยัญชนะ ซึ่งแสดงอรรถอยู่ในตัวมันก็เรียกว่า มันเป็นการกระทำที่เนื่องกันเป็นหมู แล้วเพื่อให้รอดอยู่ได้ นี่ความ

หมายของคำว่า สังฆะ.

ดูความสำคัญของคำ “ร่วมมือกัน”

ทีนี้ ดูต่อไป ถึงคำว่าความร่วมมือกัน; การร่วมมือกัน ก็พูดกันมาเมื่อตะกี้แล้วว่า เป็นกฎของธรรมชาติ, เป็นความลับของธรรมชาติ, เป็นอำนาจของธรรมชาติ; ถ้าไม่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ มันก็อยู่ไม่ได้. เดียวนี้เมื่อเราทำไปตามกฎของธรรมชาติมันก็กลายเป็นสิ่งที่ถูกต้องขึ้นมาในรูปแบบที่เราจะมองดูได้ว่า มันมีอะไรบ้าง.

ในที่นี้ขอยกเอาคำว่า “ร่วมมือกัน” ขึ้นมาเป็นหลัก. “ร่วมมือกัน” มันเป็นรากฐานอันลึกซึ่ง ลึกกว่าอะไรหมด ลึกอยู่ข้างล่าง ลึกอยู่ข้างใต้กว่าอะไรหมด; มันมีการร่วมมือกัน แล้วมันก็อยู่ได้. ไปมองดูเอาเอง ในเวลาที่อารมณ์มันดี ๆ ใจคอมันปกติดี จะมองเห็นสิ่งอย่างนี้ชัด.

ทีนี้ต่อไปอีก การร่วมมือกันนี้ มันเป็นรากฐานอันเด็ดขาด. เมื่อตะกี้ว่าลึกซึ่ง มันคนละความหมายกับคำว่าเด็ดขาด เป็นรากฐานอันเด็ดขาด; หมายความว่า ต้องมีแน่ ถ้าไม่มีแล้วไม่ได้แน่. ฉะนั้น ต้องอยู่ในลักษณะที่ร่วมมือกัน; พอไม่ร่วมมือกัน ร่างกายนี้ก็แตกสลาย, ชีวิตนี้ก็แตกสลาย, หรือว่าโลกนี้ก็แตกสลาย มันอยู่ไม่ได้ จึงเรียกว่า “เด็ดขาด”; นี่มันเป็นรากฐานอันเด็ดขาด.

ทีนี้ ต่อไปอีก มันเป็นรากฐานที่เป็นอนันตะ. อนันตะ แปลว่า ไม่สิ้นสุด; เป็นรากฐานที่ต้องใช้ต่อไป ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด; หมายความว่าชั่วคราวนั้นไม่ได้. ขอให้เราร่วมมือกัน อย่างที่

ไม่ใช่ชั่วคราว จะต้องร่วมมือกันอย่างเป็นอนันตะ ไม่มีที่สิ้นสุด มันจึงจะรอดอยู่ได้.

ถ้าคนหนึ่งมันมีอายุจำกัด มันก็เพื่อคนข้างหลังต่อไป หรือว่ามัน เป็นการเกี่ยวเนื่องกัน ระหว่างสิ่งที่มันเกิดขึ้น-ดับไป, เกิดขึ้น-ดับไป; มันมีอะไรที่ร่วมมือกันอยู่ ในลักษณะอย่างนั้น; ฉะนั้น เราจึงเห็นมีอะไรอยู่ตลอดเวลาที่เราอาจจะเห็นได้. ถึงเราไม่มีอายุยืนพอที่จะเห็นได้ เราก็คงได้ ว่าสิ่งทั้งหลายในจักรวาลนี้ มันอยู่ด้วยการร่วมมือกันเรื่อยๆ เรื่อยๆ มา เป็นอนันตะ.

ที่นี้ดูต่อไปอีก อีกแง่หนึ่ง คือแง่อื่น ว่าร่วมมือกันนี้ มันเป็นรากฐานที่เป็นกฎของพระเจ้า. คำว่า “พระเจ้า” นี้ เล็งถึงสิ่งสูงสุดและเด็ดขาด; เป็นรากฐานที่ไปตามกฎของพระเจ้า ฉะนั้น จึงไว้วางใจได้ จึงอาศัยได้ ไม่ต้องกลัว. แต่อีกทางหนึ่ง ถ้าเราไม่ประพฤติหรือกระทำนี้ พระเจ้าจะลงโทษ คือจะวินาศ หรือจะฉิบหาย.

ที่นี้ดูแง่อื่นต่อไปอีก เราจะเห็นได้ว่า การร่วมมือกันนั้น คือการดำรงอยู่ได้ ตลอดเวลาที่ยังร่วมมือกัน คือยังปรุงแต่งกันอยู่ นี้ก็จะมีดำรงอยู่ได้ คือไม่ตาย.

ดูต่อไปอีกนิดหนึ่ง ก็จะพบว่า เป็นความสามารถที่จะเป็นไปได้ ซึ่งได้แก่ ความเจริญ หรือวิวัฒนาการ หรือพัฒนาการ ก็แล้วแต่จะเรียก; มันต้องดำรงอยู่ได้ คือรอดอยู่ได้เสียก่อน แล้วมันจึงจะเป็นไปได้ คือเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น. ที่เรียกว่าความเจริญ หรือ วิวัฒนาการ ที่แท้ก็เป็นเพียงความเปลี่ยนแปลงนั้นแหละ; เมื่อเปลี่ยนถูกใจเรา เราก็มันเจริญ. ไม่ถูกใจเรา เราก็มันเสื่อม. แต่ถ้าเอาธรรมชาติเป็นหลักแล้ว มันไม่เสื่อม ไม่มีเจริญ; นี่มนุษย์ว่าเอาเอง : ถ้าถูกใจเรา เรามันเจริญ,

ไม่ถูกใจเรา เราว่าเสื่อม. นี่ก็เป็นผลของการที่มันร่วมมือกัน ของ
สิ่งที่เกี่ยวข้องกัน.

ขอให้เข้าใจคำว่า “การร่วมมือกัน” นั้น มันคืออย่างนี้ : มัน
เป็นรากฐานอันลึกซึ้ง เป็นรากฐานอันเด็ดขาด เป็นรากฐานอัน
เป็นอนันตะ เป็นรากฐานอันเป็นกฎเกณฑ์ของพระเจ้า มันเป็น
การดำรงอยู่ได้ในตัวมันเอง แล้วมันเป็นการเป็นไปได้ คือ เปลี่ยน
แปลงไปเรื่อยๆ โดยตัวมันเอง มาจากสิ่งเดียว คือการที่ร่วม
มือกันได้ แล้วอยู่ด้วยกันได้ แล้วไปด้วยกันได้. ถ้ามันจะนั้นแล้ว
มันก็จะเป็นอย่างไร; ใครๆ ก็ตอบได้ว่า :-

ถ้าไม่เป็นเช่นนั้นแล้ว มันก็คือความดับ ความสูญหายไป
อย่างน้อยก็เป็นความสลายตัว กระจัดกระจาย เป็นความที่ไม่
รอดอยู่ได้. ถ้าพูดให้ถูกที่สุด มันก็เป็นการร่วมมือกันในแบบที่
ตรงกันข้าม คือร่วมมือกันสลาย แยกออกจากกัน แล้วก็สูญสิ้น
ไปด้วยกัน; เหมือนกับปฏิจสุมุบาท ในส่วนนิโรธวาร : เพราะ
สิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ, เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ, จนกระทั่งดับ
ไม่มีเหลือ. นี่ร่วมมือกันมันเป็นอย่างนี้, แล้วมันอยู่ด้วยกันได้ ก็
เพราะการร่วมมือกันนั่นเอง.

สรุปความหมายของคำว่า “สังฆศาสตร์” ในกรณีนี้เสีย
ทีหนึ่งก่อนว่า เป็นศาสตร์ที่มีอนุภาพมาก ที่จะตัดปัญหาของ
มนุษย์ได้ทุกรูปแบบ. ถ้ามนุษย์ร่วมมือกันอย่างถูกต้อง อันนี้จะ
ช่วยตัดปัญหาของมนุษย์ได้ทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาอะไร
ทางกาย ทางใจ ทางส่วนตนหรือบุคคลอื่น หรือว่า อดีต อนาคต
ปัจจุบัน อะไรก็ได้ทั้งนั้น. เดียวนี้มนุษย์ไม่รู้ เพราะไม่รู้จึงไม่อาจ
ร่วมมือกัน; ฉะนั้นมนุษย์จึงอยู่อย่างมีปัญหามากเหลือเกิน.

ถ้าเรามองดูให้ละเอียด ก็จะพบว่า การอยู่ร่วมกันอย่างเข้า

กันได้นี้ เป็นจุดมุ่งหมายของการเป็นอยู่ของมนุษย์เรา; ดังนั้นจึงเป็นการถูกต้องอย่างยิ่ง ตามหลักของพระพุทธศาสนา ที่ว่าเราอยู่อย่างเมตตากรุณากัน ซึ่งมีความหมายว่า ให้ร่วมกันนั่นเอง.

พิจารณาคุณลักษณะที่ต้องสัมพันธ์กันของสังฆศาสตร์

เอาละ, ที่นี่จะดูต่อไปอีก ถึงลักษณะที่น่าดู หรือควรจะดู ควรจะสังเกตให้เห็น นั่นคือ ลักษณะแห่งการที่จะต้องสัมพันธ์กัน.

เราจะเอาสิ่งที่เรียกว่าสังฆศาสตร์ มาใช้ให้เป็นประโยชน์; เราก็จะดูมันในแง่ที่ว่า มันเป็นสิ่งที่ช่วยได้ ช่วยให้อวดอยู่ได้ เพราะว่ามีความสัมพันธ์กัน.

เมื่อพูดถึงคำว่า “สัมพันธ์” ก็คงจะมองเห็นได้เองทุกคนว่า มันก็เลยไปถึง สามัคคีกัน; ถ้าดูต่อไปอีก มันก็จะไปถึงคำว่า สงเคราะห์กัน เท่านั้นที่ดูจะพอแล้ว. มันสัมพันธ์กันก่อน แล้วมันสามัคคีกัน แล้วมันก็สงเคราะห์กัน; แล้วมันก็จะพอแล้ว สำหรับบอกรู้. แต่ทั้งหมดนี้เราจะเรียกว่า “สัมพันธ์กัน” เป็นสัมพันธภาพ คือ ภาวะที่มันเนื่องกัน ของสิ่งที่เรียกว่าสังฆศาสตร์ แล้วมันจะสัมพันธ์หรือเนื่องกันกับอะไรบ้าง ก็ลองดูกันต่อไป :-

สิ่งแรก ที่ควรจะดูกันก็คือ **สังฆศาสตร์กับสิ่งที่เรียกว่า สังคมสงเคราะห์** เพราะว่าเดี๋ยวนี้สิ่งที่เรียกว่า “สังคมสงเคราะห์ อันนี้” กำลังเป็นที่สนใจ; พูดภาษา “เด็กผมยาว” ก็ว่ามันกำลังฮิต หรืออะไรทำนองนั้น. เดี่ยวนี้พูดถึงคำว่าสังคมสงเคราะห์ กันมากที่สุด; แล้วเป็นเครื่องมือสำหรับอวดตัวเองด้วย สำหรับคนบางพวก

สังคมศาสตร์ ศาสตร์แห่งการรวมกันได้ เข้ากันได้ นี่ มันเป็นเหตุให้เกิดสังคมสงเคราะห์, หรือว่าทำสังคมสงเคราะห์ ก็เพื่อให้เกิดการรวมกันได้ การอยู่กันได้.

สงเคราะห์สังคม นี่ ตามที่เรามองเห็นเวลานี้ มันก็มีหลายรูปแบบ : สงเคราะห์สังคมด้วยธรรมะแท้ๆ ประกอบด้วยธรรมะแท้ๆ นี่ก็พอจะมีอยู่, แต่คงจะไม่มาก; เพราะว่ามันเป็นสังคมสงเคราะห์เพื่อการเมือง เสียเป็นส่วนใหญ่. รวมความว่า เพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่จะเกิดขึ้นตอบแทน คนจึงสงเคราะห์ผู้อื่น; อย่างนี้เราเรียกว่า สังคมสงเคราะห์แบบการเมือง ไม่ใช่สงเคราะห์ที่ประกอบไปด้วยธรรม ตามแบบของพระพุทธเจ้า ที่ท่านทรงประสงค์จะให้เราถือเป็นหลักว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” ถ้าใครสงเคราะห์กัน โดยหลักนี้ก็เป็นการสงเคราะห์โดยธรรม.

เดี๋ยวนี้มันเป็นการสงเคราะห์แบบการเมืองกันเสีย มันก็ไม่ประกอบด้วยธรรม; มันก็เป็นการเล่นตลก กับสิ่งที่เรียกว่า “สังคมศาสตร์” นั่นเอง โลกนี้จึงไม่มีสันติ ไม่มีความสงบ. การสงเคราะห์บางอย่าง มันเป็นการสงเคราะห์ด้วยอคติ คือเกลียดไปในทางอื่นก็มี, เช่นสงเคราะห์เพราะรักอย่างหลงใหล นี่ก็มี, สงเคราะห์เพราะกลัว ต้องให้เขาเพราะกลัว อย่างนี้มันก็มี; อย่างนี้เราเรียกว่า สงเคราะห์ด้วยอคติอย่างอื่นๆ.

การสังคมสงเคราะห์ มีอยู่หลายรูปแบบอย่างนี้; แต่ที่บริสุทธิ์และถูกต้องนั้น ควรจะทำได้ด้วยสิ่งที่เรียกว่า “สังคมศาสตร์” นั่นเอง : รู้จักธรรมชาติ, รู้จักกฎอันลึกซึ้งเฉียบขาดของธรรมชาติ, รู้จักความอยู่รอดของสิ่งที่มีชีวิต, แล้วก็ทำหน้าที่ที่ตัวเองจะต้องทำ จึงมีการสงเคราะห์อย่างนี้ขึ้นมา. แต่ถึงอย่างไรก็ดี ก็เรียกว่า การ

สงครามครั้งนี้ มันเป็นการทำให้เข้ากันได้ ให้อยู่ร่วมกันได้ ทุกชนิด
แหละ; ถ้ามันถูกมันก็ดี, ถ้าไม่ถูกมันก็ปลอมๆ เทียมๆ ไปอย่าง
นั้น.

ดุสังฆศาสตร์ที่มีอยู่แต่ละกลุ่ม

ทีนี้จะดูต่อไปอีก สังฆศาสตร์ กับความเป็นอยู่ใน
ครอบครัว.

ทุกคนรู้จักสิ่งที่เรียกว่า “ครอบครัว” นี่มันแคบเข้ามาจาก
สังคมทั่วๆ ไป. เดียวนี้มาเหลืออยู่แต่ภายในครอบครัว ก็อยาก
จะหยิบขึ้นมาพูด คือว่า ถ้าครอบครัวใดปราศจากความจริงของ
สิ่งที่เรียกว่า “สังฆศาสตร์” หรือเกี่ยวกันอยู่กับสังฆศาสตร์แล้ว;
ครอบครัวนั้น จะหาความสงบสุขได้ยาก. ถ้าครอบครัวได้รู้จัก
ประพฤติได้จริง ถูกต้องจริงตามระบบนี้ ก็จะเป็นครอบครัวที่
ประหลาด คือมีแต่ความสงบสุข. แล้วเรื่องนี้ก็ไม่ค่อยสนใจกัน
ต่างคนต่างทำไปตามความรู้สึกของตัวเอง จนถึงกับจะต้องถือว่า
ทะเลาะกัน มันก็สนุกดีเหมือนกัน มันไม่ค่อยจะเจ็บปวด.

แต่ที่ที่ต้องการจะให้สนใจนั้นก็คือว่า ให้ดูให้ดีๆ; แม้แต่เรื่อง
ครอบครัวนี้ ก็เป็นเรื่องของสังฆศาสตร์. เช่นเดียวกับเรื่องของ
พระสงฆ์ทั้งหลาย คือการทำให้เข้ากันได้ อยู่ด้วยกันได้ โดย
คุณธรรมที่จำเป็นสำหรับสิ่งนั้นๆ.

ทีนี้จะให้ดูต่อไป เพื่อเข้าใจง่าย สังฆศาสตร์กับวัด วัดวา
อารามนี้ หมายถึงวัดวาอารามทั่วๆ ไป.

จะดูง่ายก็เมื่อทำความเข้าใจกันว่า วัดวาอารามนี้ มันเป็น

ที่อยู่ของสงฆ์. ทีนี้ คำว่าสงฆ์ ก็คืออะไรล่ะ? คือพระสงฆ์ แล้วก็อยู่กันเป็นหมู่ๆ; ถ้ามีระเบียบวินัยดี ก็เป็นพระสงฆ์จริง, แล้วก็อยู่กันอย่างพระสงฆ์จริงๆ แล้วมันก็น่าดู. ถ้าเอาวินัยหรือพระปาฏิโมกข์เป็นหลัก มันก็พบว่ามันเป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ของสิ่งที่เราเรียกกันในวันนี้ว่า “สังฆศาสตร์” คือ ศาสตร์ในลักษณะที่เป็นความรู้ก็ได้, ในลักษณะที่เป็นอาวุธก็ได้, สำหรับทำให้อยู่กันดีเป็นหมู่ๆ. วัดไหนดี วัดนั้นต้องมีสังฆศาสตร์ เรียกว่าวัดทั่วๆ ไป ในความหมายทั่วๆ ไป ของสิ่งที่เรียกว่า วัด.

ทีนี้ถ้ามีวัดที่เรียกว่าพิเศษ แยกออกไปจากวัดทั่วๆ ไป มันก็มีเหมือนกัน คือเป็นที่ตั้งหรือ เป็นหลักแหล่ง ที่จะทำให้อาสาสมัครหรือคนในวัด หรือเกาะกุมกันได้ รวมกันได้ เป็นการรวมกันที่กว้างขวางออกไป; คืออย่าเข้าใจว่า วัดนี้ มันมีแต่เรื่องในวัด เป็นเรื่องของวัด หรือภายในวัด; นั้นมันมองดูแคบๆ เป็นที่อยู่ของสงฆ์เท่านั้นเอง. แต่ถ้ามองดูทั่วๆ ไปแล้ว วัดเป็นสิ่งที่มิได้ไว้สำหรับทั้งหมด ทั้งประเทศ จะได้ถือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวร่วมมือกัน; เช่นชาวบ้านทั้งหมด มาร่วมมือกับชาววัดทั้งหมด แล้วก็สามารถจะสร้างอะไรขึ้นมาได้มาก.

ฉะนั้น ทุกๆ คน ทำให้ดีที่ติดตามหน้าที่ของตน ทั้งคนที่อยู่บ้าน และคนที่อยู่วัด; แล้วบ้านนี้ เมืองนี้ หรือว่าประเทศนี้ มันก็จะน่าดู.

นี่เรียกว่าสังคมศาสตร์ ที่มันแสดงบทบาทกว้างขวาง โดยอาศัยคำว่า “สังฆศาสตร์” นั้นเอง. เราจะพยายามให้เยาวชนลูกเด็กๆ ของเรา รู้จักสิ่งเหล่านี้ ในลักษณะอย่างนี้ให้จนได้. ต่อไปข้างหน้า มันจะง่ายที่จะพูดกันรู้เรื่อง.

ข้อต่อไปอีกก็คือว่า **สังฆศาสตร์กับการบำรุงพระศาสนา.**

เราบำรุงพระศาสนาเพื่อใคร? บางคนจะมองแต่เพียงว่า เราทำบุญ บำรุงศาสนา แล้วเราก็ได้บุญ แล้วเราก็ได้ไปสวรรค์ อย่างนี้เป็นต้น; อย่างนี้แคบไป แล้วไม่อยู่ในคำว่า “สังฆศาสตร์”. คนทำบุญเอาตัวรอดคนเดียว ไม่อยู่ในขอบเขตของสังฆศาสตร์; แต่ถ้าคนทำบุญ เพื่อบำรุงศาสนา เพื่อศาสนายั่งยืน. นี่คือนิยามสังฆศาสตร์โดยตรง.

เพราะฉะนั้น ขอให้เราบอกเยาวชนลูกเด็ก ๆ ของเรา ให้มีความเข้าใจเรื่องนี้อย่างถูกต้อง ว่า การบำรุงพระศาสนานั้น คือการช่วยกันสร้างโลก; ว่าอย่าโง่ไปนักเลย ว่าการบำรุงพระศาสนานั้น คือการช่วยกันสร้างโลก; ให้โลกนี้มันเป็นโลกที่ดีที่สุด ตามที่มันจะได้. คือว่าเมื่อมีศาสนายั่งยืนในโลก โลกนี้ก็เป็นอย่างไรมาก่อนไม่ต้องพูดไม่ต้องอธิบาย; โลกที่เต็มไปด้วยธรรมะในพระศาสนาจะ เป็นศาสนาไหนก็ได้ ก็เป็นโลกแห่งสันติ. ฉะนั้น บอกเยาวชนลูกเด็ก ๆ ว่า บำรุงพระศาสนานั้น คือการช่วยกันสร้างโลก ไม่ใช่การทำบุญเพื่อตัวกู.

ลูกเด็ก ๆ ของเราเดี๋ยวนี้ ได้รับการอบรมสั่งสอนให้ชายจัด คือเห็นแก่สังคมจัด; เขาไม่ชอบสิ่งที่เรียกว่า “ตัวกู” คนเดียว; เขาก็จะพาลเข้าใจผิดและหาเรื่องเอาเกี่ยวกับการบำเพ็ญบุญ ในพระศาสนา. เราได้รับบอกเขาเสียให้เข้าใจว่าการบำรุงพระศาสนา คือการช่วยกันสร้างโลก; แล้วไม่มีอะไรมากไปกว่านั้นได้อีกแล้ว. นี่เจตนารมณ์ของสังฆศาสตร์ เป็นอย่างนี้.

จะดูต่อไปอีก **สังฆศาสตร์ก็คือการปกครองโลก, คือการปกครองโลก.**

ใครจะมีอำนาจปกครองโลก? ถ้าพูดว่าบุคคลคนนั้น คนนี้ ปกครองโลกเราไม่เชื่อ; เพราะมันเป็นไปไม่ได้ ที่ใครคนใดคนหนึ่งจะครองโลก ก็มีอยู่คนเดียว คือ พระเจ้า หรือ พระธรรม. พระเจ้าหรือพระธรรมนี้ ถ้าเข้าใจดี, ถ้าเราเข้าใจพระเจ้าหรือพระธรรมดี ก็จะทำให้เห็นว่า เป็นสิ่งเดียวกัน นี่เป็นสิ่งที่จะครองโลกตลอดไป เหมือนกับที่ได้ครองมาแล้ว.

ที่นี้ถ้าว่าจะไม่พูดอย่างบุคคล เราจะพูดว่า “สังฆศาสตร์” นี่แหละจะครองโลก; ขอให้สิ่งทีเรียกว่าสังฆศาสตร์เถอะ แล้วมันจะครองโลก ปกครองโลกให้รอดอยู่ได้ด้วยสันติ. สร้างลัทธิกันขึ้นใหม่สักลัทธิหนึ่งก็ได้ เรียกว่า “ลัทธิสังฆศาสตร์”; พูดอย่างฝรั่งก็ว่าเอา -ism ใส่เข้าไปที่สังฆะ เป็น สังฆิสม-ลัทธิที่จะช่วยให้อยู่กันได้ เป็นหมู่เดียวกันในโลกนี้ ไม่มีศัตรูต่อกัน.

สังฆิสม นี่ก็คือว่า ศาสตร์สำหรับช่วยให้โลกรอด; แต่แล้วก็ไม่ค่อยมีใครสนใจ. ลองสังเกตดูเถอะ แม้จะมีใครพูดขึ้นมาสักคนหนึ่งว่า มันมีศาสตร์อันหนึ่ง ที่จะช่วยให้โลกรอด ก็ไม่ค่อยมีใครสนใจ; มักจะนึกปฏิเสธล่วงหน้าเสียว่า โอ๊ย, มันเป็นไปได้ไม่ได้ พูดบ้าง ไปอย่างนั้นเอง; หรือว่า เรื่องศาสนามาก็อีกแล้ว เปื่อเต็มทีแล้ว ไม่อยากจะฟัง.

เพราะเหตุอย่างนี้แหละ คนในโลกจึงรู้เรื่องนี้น้อยไป : รู้เรื่องศาสตร์ที่จะปกครองโลก หรือคัมภีร์ครองโลกนี้ น้อยเกินไป; ดังนั้นเด็ก ๆ เยาวชนลูกหลานของเรา มันก็รู้จักสังฆศาสตร์นี้น้อยเกินไป คือ ยิ่งน้อยลงทุกที; เพราะมันเห็นแก่ตัว มากยิ่งขึ้น, เห็นแก่ตัวมากยิ่งขึ้น ตามสิ่งยั่วยวนที่มันมากขึ้นในโลกนี้ ล้วนแต่ยั่วยวนให้มีความเห็นแก่ตัว. เพราะฉะนั้นเรามาอธิบายให้เขาใหม่; นี้อาตมาขอรับรองว่าให้ทุกคนนี้ ช่วยกันตั้งหน้าตั้งตาอธิบาย

ให้เยาวชนของเราฟังเข้าใจกันเสียใหม่ ว่า สังคมศาสตร์ นี่ เป็น
อย่างนี้แหละ จะช่วยได้.

ที่ต่อไปอีก ก็จะดูสังคมศาสตร์ ในแง่ของสามัคคีศาสตร์.

สามัคคีศาสตร์ ในปัจจุบันนี้ สิ่งที่เราเรียกว่า สามัคคีนั้นนะ,
เป็นสิ่งที่มิใช่สำหรับร้องเรียกเท่านั้นแหละ; แล้วเรียกก็ไม่มา
แล้วก็ไม่รู้ว่าจะอยู่ที่ไหน, เรียกเท่าไรมันก็ไม่มา. ในโลกของมนุษย์
ที่มีความเห็นแก่ตัวยิ่งขึ้นๆ นี่ สิ่งที่เราเรียกว่า สามัคคีนี้ก็ไม่รู้
อยู่ที่ไหน; เรียกก็ไม่มา. ถ้ามาก็เป็นสามัคคีของภูตผีปีศาจ คือ
สามัคคีที่ร่วมกันแสวงหาประโยชน์โดยไม่ชอบธรรม.

ที่นี้เรายังต้องการสามัคคีที่บริสุทธิ์ที่แท้จริง ก็ต้องพูดถึง
เรื่องนี้กันบ้าง ว่า สังคมศาสตร์ อย่างที่กล่าวมาแล้วนั้นแหละ คือ
สามัคคีศาสตร์ คือสิ่งที่มาแก้ปัญหาในการที่ไม่สามัคคีกัน.

เมื่อตะกี้เราพูดถึงคำว่าสัมพันธภาพ สัมพันธศาสตร์ คือ
ศาสตร์แห่งการสัมพันธ์กัน; นั่นแหละมันคือ สามัคคีศาสตร์อยู่ใน
ตัวมันแล้ว. นี้เราจะมาดูให้ละเอียด ในข้อปลีกย่อยต่อไปอีก ว่า
มันผูกพันกันด้วยอะไร? เอาเท่าที่มองเห็นกันง่ายๆ ง่ายๆ สำหรับ
ทุกคน ว่าเราเกี่ยวข้องกันอยู่ หรือผูกพันกันอยู่ นี้ ด้วยความรัก
อย่างหนึ่ง ด้วยความสามัคคีอย่างหนึ่ง ด้วยความสำนึกในหน้าที่
อย่างหนึ่ง; สามอย่างนี้พอแล้ว มากกว่านี้ก็เพ้อไปเปล่าๆ เหนื่อย
เปล่าๆ. เพราะว่า สามอย่างนี้มันก็เกินที่จะปฏิบัติแล้ว; และถ้า
ปฏิบัติได้แล้ว มันก็จะเกิน ที่จะผิดพลาดที่ต้องการแล้ว.

เราจะต้องมีสิ่งแรกนั้น คือ **ความรัก**; ถึงรักอย่างกิเลส มัน
ก็สามัคคีอย่างกิเลส, ถ้ามีความรักอย่างธรรมะ ก็สามัคคีอย่าง
ธรรมะ. ฉะนั้น เราก็มีความรักอย่างที่พระพุทธเจ้าท่านสอนให้

รัก คือ เมตตา กรุณา เป็นต้น มีรากฐานอยู่บนสิ่งที่เรียกว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”; นั่นรากฐานของความรักนั้นอยู่ที่นั่น; ความรักนี่จะเป็นเครื่องทำให้ผูกพันกัน.

ทีนี้ สิ่งที่สอง ที่เรียกว่า **สามัคคี** นั้น คือ ความสมัครใจของตนเอง. ถ้าถือเอาความหมายอย่างอื่น มันก็ไม่แปลกไปจากความรัก. อาตมาก็จะขอเป็นนักภาษาบาลีอิสระ ใครจะว่าบ้าบอกก็ตามใจ เป็นนักภาษาบาลี ที่เป็นอิสระ; อย่างเมื่อตะกี้นี้ที่แปลคำว่า สังฆะ ว่ามาจาก สัมพทหน้า พสธาดู ในการกิน และกินร่วมกัน เรียกว่า “สังฆะ” ในที่นี้คำว่า “สามัคคี” นี้ : สามะ + อัคคะ ก็แปลว่า ความสมัครใจของตนเอง. มันแปลกอยู่ตรงที่ว่า มันสมัครใจเอง มันจึงจะเป็นสามัคคี; ถ้าไม่สมัครใจเอง ก็ไม่ใช่สามัคคี; หรือถ้าจะเป็นสามัคคี ก็เป็นสามัคคีเก๊ๆ ปลอมๆ เทียมๆ. ขอให้สามัคคีที่ลึกซึ้ง ที่มองเห็นประโยชน์อันแท้จริง, แล้วก็ สมัครใจของตนเอง; นี่เรียกว่าสามัคคี จะเป็นสิ่งผูกพันให้เข้ากันได้ อยู่ด้วยกันได้.

ทีนี้ สิ่งที่สาม เรียกว่า **ความสำนึกในหน้าที่**. สัตว์ทั้งหลายมีหน้าที่มาก และหน้าที่ในที่นี้ เราหมายถึงหน้าที่ที่จะต้องร่วมมือกับผู้อื่น ในการช่วยเหลือผู้อื่น. ท่านทั้งหลายลองคิดว่า มีใครบ้าง ที่สำนึกหน้าที่อันนี้กันสักกี่คน? หรือว่าที่มีอยู่แล้วนั้น มันสักก็มาน้อย? เขาสำนึกก็มาน้อย? อาตมาอยากจะพูดตรงๆ ว่า แม้ในหมู่พวกพระภิกษุสงฆ์ ก็ยังไม่ค่อยจะสำนึกในหน้าที่ นับประสาอะไรกับชาวบ้าน ซึ่งกำลังสาละวนอยู่ด้วยการทำงานที่เหน็ดเหนื่อย.

ขอให้เราสำนึกในหน้าที่; โดยเฉพาะหน้าที่อันนี้ คือ หน้าที่

ที่จะต้องช่วยเหลือผู้อื่น ที่จะต้องร่วมมือกับผู้อื่น.

ถ้าเรามีวัดวาอารามขึ้นมา ก็เพื่อจะช่วยเหลือสัตว์โลก ช่วยเหลือผู้อื่น; นี่จึงจะเป็นวัดของพระพุทธเจ้า. เดียวนี้มันไม่เป็นวัดของพระพุทธเจ้า เป็นวัดปลอมๆ มันก็มีแต่จะร้างไป; วัดชนิดนี้ก็มีแต่จะร้างไป เพราะเป็นเพียงเครื่องมือแสวงหาประโยชน์ของใครคนใดคนหนึ่ง ในวงอันแคบ.

ทีนี้เราจะต้องมีหน้าที่ ที่จะช่วยโลก ช่วยผู้อื่นยิ่งกว่าช่วยตัวเรา. นี่พระเถระเขามักจะช่วยตัวเขาเสียโดยเฉพาะ; เขาค่อยนึกถึงว่า เรามีหน้าที่ ที่จะต้องช่วยคนทั้งบ้านทั้งเมืองหรือทั้งโลก. พุดชัลดลงไปก็ว่า มีหน้าที่สืบอายุพระศาสนาไว้เพื่อความรอดของคนทั้งโลก; ถ้าใครชวนขายอยู่อย่างนี้ วัดนั้นจะไม่ร้าง; ขอให้ช่วยกันและร่วมมือด้วย.

เอ้า, สรุปความว่า ถ้าจะผูกพันกันได้ หรือผูกพันกันให้ได้ ก็ต้องอาศัยความรัก ความสามัคคี และความสำนึกในหน้าที่; สามอย่างนี้ก็พอแล้ว ทำได้อย่างนี้ ก็เรียกว่าสังฆศาสตร์ ที่แสดงบทบาทเป็นอย่างดีมาก. เรายักไปเรียกเสียว่า “สามัคคีศาสตร์” ฟังง่ายดี.

คุณลักษณะของสามัคคีศาสตร์ ในแง่ศิลปะที่สมคัลลยธรรมชาติ

ทีนี้ จะให้ดูสืบท่อไป คือ คุณลักษณะของสังฆศาสตร์ หรือสามัคคีศาสตร์ ให้ประณีตยิ่งขึ้น และให้เป็นไปในลักษณะที่มั่นคงงาม. อาตมาจะเรียกว่า สังฆศาสตร์นี้ คือศิลปะแห่งการสมคัลลยกันกับธรรมชาติ.

เราต้องกระทำทุกอย่างให้สอดคล้องกับธรรมชาติ คือกฎของธรรมชาติ; ถ้าทำได้แนบเนียน ดีที่สุด มันก็กลายเป็นศิลปะ คือสิ่งที่ละเอียด ประณีต แล้วถึงงดงามที่สุด. ศิลปแห่งการทำให้สอดคล้องกันกับธรรมชาตินี้ เราจะเรียกว่าสังฆศาสตร์ หรือ สามัคคีศาสตร์ก็ตาม.

“ฝืนธรรมชาติ” นั่นคือตาย : ตายในความหมายไหนก็ได้; หรือจะเรียกให้กว้างไปกว่านั้น ก็ว่าฝืนธรรมชาตินั้น คือการที่จะต้องถูกลงโทษเป็นแน่นอน; ธรรมชาตินั้นแหละจะลงโทษ, ธรรมชาติบังคับให้เราต้องกระทำอย่างนั้นๆ อย่างถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ; เราจะรู้หรือไม่รู้ ธรรมชาติไม่รู้ด้วย. ธรรมชาตินั้นจะเอาแต่ให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาตินั้น; เช่นเดียวกับกฎหมายในโลกมนุษย์ที่หลอกลวงนี้แหละ. เพราะว่า จำเลยจะปฏิเสธว่าไม่รู้กฎหมายนี้ไม่ได้; จะต้องลงโทษตามกฎหมาย.

แต่ว่าในโลกของมนุษย์ที่หลอกลวงนี้ มันเป็นไปตามความหลอกลวง อะไรๆ ที่ไม่รู้หลักฐานเท็จ หรืออะไรก็ได้; แต่ถ้าในธรรมชาติแล้ว ไม่มีอะไรหลอกลวง, ไม่มีอะไรหลอกลวงธรรมชาติได้. เพราะฉะนั้นธรรมชาตินั้นจึงเด็ดขาด ฝืนธรรมชาติไม่ได้ จะถูกลงโทษ อย่างตรงไปตรงมา.

ฉะนั้น ศิลปแห่งการทำให้สอดคล้องกับธรรมชาติ นั้นแหละเป็นหน้าที่ของทุกคน. เราจะต้องทำหน้าที่นี้ จนถึงกับว่า เราเข้ากันได้กับเพื่อนมนุษย์ทุกคน, เราอยู่กันได้ดีกับเพื่อนมนุษย์ทุกคน แล้วก็อย่างงดงาม. ถ้างดงามก็ต้องเรียกว่าศิลปะ; เพราะศิลปะมันมีความหมายสำคัญอยู่ ตรงที่มีความงาม.

ธรรมชาตินี้ ถ้าดูให้ดี เราจะรู้สึกว่ามันเป็นสิ่งที่หวังดีและเจตนาดี. ที่จริงธรรมชาตินั้น ไม่รู้จักดีจักร้าย ไม่รู้จักบุญจักบาป

จักได้จักเสียอะไร; แต่เราจะมองในแง่ที่ว่ามันกำลังเป็นอยู่เนี่ย มันกระทำไปในลักษณะที่เรียกว่าเจตนาดี. ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว จะไม่เกิดมนุษย์หรือสัตว์หรือต้นไม้ หรือว่าโลกอย่างนี้ขึ้นมาได้; หรือโลกอันงดงามของเรานี้ มันเกิดขึ้นมาได้ด้วยฝีมือลายมือของธรรมชาติ; ฉะนั้น เราจะมองแต่เฉพาะในส่วนนี้ เข้าข้างตัวสักหน่อยว่า มันเจตนาดี, ฉะนั้นเราจะชอบใจธรรมชาติ, ยินดีที่จะร่วมมือกับธรรมชาติ.

ดังนั้น เมื่อธรรมชาติต้องการ ให้เราอยู่กันอย่างเป็นเพื่อน แล้วก็เพื่อนที่มีความหมายสำคัญที่สุด คือ “เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”; ขอให้ไปมอง ขอให้ช่วยมอง, ให้พยายามช่วยมอง ให้เห็นเจตนาของธรรมชาติ ว่าธรรมชาติต้องการ ให้เราอยู่กันอย่างเป็น “เพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”. พอใครขบถต่อกฎเกณฑ์อันนี้ ธรรมชาติจะลงโทษเอง. ที่นี้เราสมัครเป็นลูกของพระเจ้า คือธรรมชาติ เสียด้วยกันทุกคนก็แล้วกัน แล้วก็เชื่อฟังพ่อ คือพระเจ้า หรือพระธรรม หรือกฎของธรรมชาติ แล้วปัญหาก็จะหมดไป.

นี่เราพูดอย่างสมมติให้มันฟังง่าย ว่าธรรมชาตินั้น พระเจ้าพระธรรมนี้เหมือนกับพ่อ; แล้วพ่อนี้ก็ต้องการให้ลูกรู้จักรักกัน ไม่ต้องการอะไรมากไปกว่านั้น; ที่นี้ลูกนอกคอก ลูกขบถ มันไม่ทำอย่างนั้น ก็ขอให้มันถูกลงโทษโดยพ่อของมัน คือพระเจ้า หรือธรรมชาตินั่นเอง. นี่เรามีศิลปะที่จะไม่ต้องถูกลงโทษโดยยึดหลักสังฆศาสตร์เป็นที่พึ่ง.

ที่นี้ก็จะดูต่อไปอีกที่ควรจะดู ก็ว่าทำไมเราทำอย่างนั้นไม่ได้? เพราะว่าเรามีความรักตัวเองด้วยความโง่, เป็นความรักของความความโง่ คือกิเลสที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัวเอง; ไม่รักพระเจ้า

ไม่รักพ่อ หรือพระธรรม มันมารักตัวเอง แล้วก็รักด้วยความรัก
ของตัวเอง คือความรักของกิเลส ไม่ใช่ความรักของพระธรรม.
เราจึงมีความโง่ชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นความรักตัวเอง; เพราะเห็นแก่
ตัวเอง ฉะนั้นเราจึงไม่รักใคร่ นอกจากรักตัวเอง.

ถ้าจะไปรักใคร่เข้า ก็ด้วยความต้องการ จะให้คนนั้นมาช่วย
ให้เราสำเร็จความใคร่ความรักของเรา; อย่างนี้เรียกว่า เป็นความ
รักอย่างกิเลส ในโลกมนุษย์ตามธรรมดา. ถ้ารักใคร่ด้วยกิเลส
ก็ต้องการให้เขามาช่วยสนองกิเลสของเรา; ความรักอย่างนี้
ไม่ใช่ความรักของพระเจ้า หรือของธรรมชาติ อย่างที่ว่ามาแล้ว
จึงเป็นความโง่, ความรักนั้นคือความโง่.

นี่ถ้าเป็น ความรักที่ฉลาด มันก็ต้องตรงจริงตามประสงค์
ของพระเจ้า; มันจึงรู้จักรักผู้อื่น, “ผู้อื่น” คือทุกคนที่จะช่วยให้
โลกนี้รอดอยู่ได้ รวมทั้งตัวเราเองด้วย. เราอยู่ในโลกคนเดียวไม่
ได้, จะมีชีวิตอยู่คนเดียวก็ไม่ได้, อะไรๆ โดยคนเดียว มันก็ไม่ได้;
มันรอดอยู่ได้เพราะคนทั้งหลาย. ถ้ารอดอยู่ได้ทั้งโลก; นี่มันก็
ทั้งโลกแหละ มันช่วยให้รอดอยู่ได้.

ถ้ามองเห็นอย่างนี้ ก็มีความรักที่ฉลาด ที่เข้ากันได้กับ
ธรรมชาติ หรือจะเรียกว่าเป็นความรักที่มีศิลปะ, ความรักที่มี
ศิลปะที่ช่วยให้รอดได้.

ถ้ามีแต่ รักตัวเอง เห็นแก่ตัวเอง, ความที่เราไม่รู้สึกรักใคร่
นั้นแหละ มันจะทำให้เกิดความรู้สึกขึ้นมา อีกอย่างหนึ่งว่า ไม่มี
ใครรักเรา; ลงเกิดความคิดว่า ไม่มีใครรักเราขึ้นมาแล้ว คนนั้น
เหมือนกับคนบ้า. คนนั้นจะทำทุกอย่างที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ใคร;
เพราะเขาไปรู้สึกได้ว่า ไม่มีใครรักเรา; ฉะนั้น เขาก็จะทำแต่ตามที่
ชอบใจเขา.

“รู้สึกว่ามีใครรักเรา” นี่ มันเป็นความเข้าใจผิด, ความโง่ชนิดหนึ่ง ซึ่งมันเกิดมาจากการที่เราไม่รู้สึกรักใคร. นี่เป็นสิ่งที่ควรจะไปคิดดูให้ดี ว่าความที่เราไม่รักใครนั้นแหละ จะทำให้เกิดความรู้สึกขึ้นมาว่า ไม่มีใครรักเรา; แล้วเราก็จะเหมือนกับคนบ้า คือว่าเหวี่ยงอยู่ในท่ามกลางโลกนี้ แล้วก็ทำอะไรไปอย่างผิดๆ คือความเห็นแก่ตัว.

ฉะนั้น ขอให้ศึกษาให้รู้หน้าที่ สำคัญในหน้าที่ ที่จะต้องรักคนอื่นหรือช่วยคนอื่น แล้วก็รักคนอื่น; เดียวก็จะได้รู้สึกว่าทุกคนรักเรา. เพียงแต่นึกเท่านั้น ก็สบายเหลือประมาณแล้ว ไม่ต้องมีใครมาช่วยเราจริงๆ; เพียงแต่นึกเท่านั้นแหละ ว่าทุกคนรักเรา ก็จะมีความสุขอย่างยิ่งซึ่งบอกไม่ถูก.

ทีนี้ เยาวชนของเรา กำลังไม่คิดอย่างนี้ ไม่นึกอย่างนี้ ไม่นึกอย่างนี้ แม้แก่พ่อแม่. อาตมาจะพูดมากไปเลยไป จะเป็นบาปบ้างก็ได้; แต่เดี๋ยวนี้ความคิดมันยังมองเห็นอย่างนั้น ว่าเยาวชนของเรา ยังไม่ได้รักพ่อแม่เต็มตามที่ควรจะรัก. ถ้ามันจะรักมาตั้งแต่เด็กๆ ที่มันยังดูดนมอยู่ เหมือนลูกหมาลูกแมวอย่างนั้น มันก็รักได้ หรือรักเป็น; แต่พอมันโตขึ้นมาแล้ว มันจะไปรักกิเลสของมันมากกว่าที่จะรักพ่อแม่; มันพ่ายแพ้กันในส่วนนี้. ฉะนั้นความรักพ่อแม่โดยแท้จริงนั้น สำคัญมาก; ถ้ายังมีอยู่ในเยาวชนใด เยาวชนนั้นก็รอดตัว.

ที่ว่า เยาวชนนั้นรอดตัวนั้น หมายความว่า เขาไม่อาจจะทำผิดความประสงค์ของพ่อแม่. ถ้าเด็กคนไหน ไม่อาจจะทำให้ผิดไปจากความประสงค์ของพ่อแม่แล้ว ก็ไม่มีทางที่จะทำอะไรให้ผิดๆ ได้; เราจึงต้องอบรมเยาวชนของเรา ในลักษณะอย่างนี้.

เขากำลังไม่รู้ข้อเท็จจริงอันนี้ แล้วก็ไม่รู้ยิ่งขึ้น, ไม่รู้ยิ่งขึ้น

เพราะสิ่งแวดล้อม มันแวดล้อมเข้ามาในลักษณะอย่างนี้; ก็พิจารณาดูก็แล้วกัน. เราให้เขาไปเรียนอย่างอื่น ไปเรียนที่อื่น, ไปเรียนในลักษณะที่จะเพิ่มแต่ความเห็นแต่ตัว. การที่จะสำนึกถึงพ่อแม่ที่มันน้อยลงๆ; แล้วมันหมดไปๆ มันไม่เห็นเหงื่อไหลไคลย้อยของพ่อแม่. เรียนจบได้ปริญญาแล้ว จะแต่งงานก็ยังมาขอเงินพ่อแม่เพื่อจะแต่งงาน; ถ้าสำนึกถึงข้อนี้บ้าง ก็คงไม่ทำอย่างนั้น.

เพราะฉะนั้น ขอให้รู้จัก สิ่งที่เราเรียกว่าความรัก ที่เป็นหน้าที่โดยตรงของมนุษย์ ที่จะต้องรักอะไร; รักสิ่งที่มีชีวิตทั้งหมด ที่จะต้องอยู่ด้วยกันในโลกนี้ กระทั่งที่เป็นพิเศษมากที่สุด ก็คือพ่อแม่ที่เขาช่วยกันสร้างชีวิตเรามา แล้วก็หล่อเลี้ยงชีวิตเราอยู่จนกว่าเราจะลืมเขาไป.

ที่นี้อาจจะให้ดูต่อไปอีกนิดหนึ่งว่า อุปสรรคที่สังคมกันไม่ได้ ที่เข้ากันไม่ได้ ที่ไม่รักกันได้นี้ มันมีอยู่ในรูปของการที่เห็นแก่ตัว. แต่พูดให้ชัดลงไปว่า มันมี อุดมคติของกิเลส; คำว่า “อุดมคติของกิเลส” นี้ ระวังให้ดี มันจะมีอยู่แก่เรานั้นเอง. อาตมาก็จะพูดว่า ตัวเองก็มีอยู่แล้วกัน เพื่อจะได้หมดสงสัยกันเสียที :-

เราอยากจะปรับตัวเราให้เข้ากับเพื่อน; แต่เราไม่ยอมเปลี่ยนแปลงอุดมคติของเราเสียเลย, แล้วอุดมคติของเรา ก็เป็นอุดมคติของกิเลสทั้งนั้น. เราไม่ยอมเปลี่ยนแปลงอุดมคติของเราเสียเลย ทั้งที่เราพูดว่า เราอยากจะปรับตัวเองให้เข้ากันกับเพื่อนมนุษย์ของเรา แล้วมันจะทำได้อย่างไร. นี่ช่วยวินิจฉัยกันดู. แล้วข้อนี้เป็นปัญหาที่มีอยู่ทั่วไป จริงหรือไม่? และโดยเฉพาะเยาวชนของเรา ที่เรากำลังมุ่งหมายจะสร้างเขา ให้เป็นเยาวชนที่จะสร้างโลกของพระศรีอารีย์.

พอพูดว่า “จะปรับตัวเองให้เข้ากับเพื่อน หรือเข้ากับสังคม” นี้; ยกมือกันสลอนเลย; นี่สำหรับเยาวชน เพราะเขากำลังห่อ กันในลักษณะอย่างนั้น. แต่พอจะต้องเปลี่ยนอุดมคติ ที่เจืออยู่ ด้วยกิเลสของตนบ้างนี้ ไม่ยอม ไม่ยอม; แล้วก็ไม่รู้ว่า อุดมคติ ของตนนั้น กำลังเจืออยู่ด้วยกิเลสด้วย.

ฉะนั้น จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะช่วยกันแก้ไขอุดมคติ ของเยาวชน ให้เป็นอุดมคติที่ถูกต้องตามธรรม หรือตาม ธรรมชาติ. อย่าไปยึดมั่นในอุดมคติของกิเลสกันนักเลย; บอกเขา อย่างนั้น ว่าอย่างนี้เป็นกิเลส, อย่างนี้เป็นธรรม. ความเห็นแก่ ตัวของเรานั้น ดูให้ดี ๆ มันซ่อนอยู่ลึก มันมองไม่ค่อยจะเห็น; พอเห็นแก่ตัวก็เป็นกิเลส ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง.

เดี๋ยวนี้ เราจะใช้หลัก ที่เรียกว่า สามัคคีศาสตร์ หรือ สัมพันธศาสตร์, หรือที่อาตมาอยากจะเรียกว่า สังคมศาสตร์ไปตาม เดิมนี้ จะแก้ปัญหานี้; และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็สำหรับเยาวชน นั้นเอง; ให้เยาวชนสนใจ พร้อม ๆ กันไปกับสิ่งที่เขากำลัง หลงใหล. เราจะไปฝืนความรู้สึกของเยาวชนโดยส่วนเดียว คง ทำไม่ได้; ฉะนั้นเราต้องอนุโลมกันไป พร้อม ๆ กับสิ่งที่เขายึดถือ อยู่ ซึ่งสมัยนี้ก็เกือบจะพูดได้เลยว่า มันเป็นอุดมคติบ้าง บอ ๆ เกี่ยวกับการเมือง. นี่พูดคำหยาบไม่น่าฟัง ถ้าเยาวชนได้ยินเข้า เขาก็คงจะโกรธ.

การแก้ไขให้เยาวชนมีอุดมคติถูกต้อง โดยใช้วิธีญาณศาสตร์ของสังคมศาสตร์

เมื่อเราต้องการจะแก้ไขเขาในส่วนนี้ ก็จะต้องกันให้ลึกลงไป

กว่าที่แล้วมา จะใช้คำไฟเราะๆ สักหน่อยว่า วิญญาณของ
สังฆศาสตร์. คำว่า “วิญญาณ” นี้ ก็คือคำว่า spirit, spirit นี้
บางทีก็แปลว่า วิญญาณ บางทีก็แปลว่า เจตนารมณ์ บางทีก็แปล
ว่า ความมุ่งหมาย หลายคำเยอะแยะไปหมด. เดี่ยวนี้จะเรียกว่า
วิญญาณ ซึ่งหมายถึง จิตใจ; เมื่อพูดถึงจิตใจ ก็หมายถึงศูนย์กลาง
เมื่อพูดถึงศูนย์กลางให้ลึกลงไปลึกลงไปเป็นศูนย์กลางจริงๆ ให้
กระทบสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะเรียกกันว่าวิญญาณในที่นี้. ฉะนั้น
วิญญาณแห่งสังฆศาสตร์, ก็คือการดูที่สังฆศาสตร์, ลึกลงไปจน
ถึงจิตใจของสังฆศาสตร์นั่นเอง.

ที่นี่เราจะมาดูในแง่ของภูตผีปิศาจบ้าง บอจ อะไรทำนอง
นั้น; อย่างกลัวเลย. อาตมาจะไม่ชวนให้ดูในลักษณะอย่างนั้น;
จะดูในลักษณะที่มันเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ที่จะมองเห็นกัน
จริงๆ ดูวิญญาณของสังฆศาสตร์ ในแง่ที่เกี่ยวกับประชาธิปไตย
กันก่อน.

เอาละ, เป็นอันว่า เดี่ยวนี้เขวachsenของเราลงประชา-
ธิปไตย; ประชาธิปไตยสุดเหวี่ยงก็ได้, พอดีก็ได้ อะไรก็ได้, แต่
เป็นประชาธิปไตย. ถ้าเขาหลงประชาธิปไตย เขาต้องเข้าใจเรื่อง
วิญญาณแห่งสังฆศาสตร์ คือว่า การเข้ากันได้ของมนุษย์เรา โดย
แท้จริงนั้นมันอยู่ที่ไหน; พลังของประชาธิปไตยมันจะอยู่ที่นั่น;
เพราะฉะนั้นพลังของประชาธิปไตยมันอยู่ที่สังฆศาสตร์ ในขั้นที่
เป็นหัวใจอย่างที่ได้กล่าวมาแล้วเมื่อตะกี้. อย่างเป็นทางการละเอียด.

ถ้าปราศจากสังฆศาสตร์ ชนิดนั้นแล้ว ไม่มีพลังอะไรที่ไหน,
ไม่มีพลังประชาธิปไตย, หรือมัน จะไม่เป็นประชาธิปไตย ที่ควร
ปรารถนา; มันเป็นประชาธิปไตยของภูตผีปิศาจไปเสียอีก. เฉลอ
นิดเดียว เขาก็ไปหลงประชาธิปไตยชนิดนี้; จึงมีประชาธิปไตย

โมโห ฮึดฮัด ไม่ดูทิศเหนือทิศใต้อะไร; เพราะมันขาดวิญญาณของ
สังฆศาสตร์นั่นเอง. ถ้าเขาหลงไหลประชาธิปไตย ก็ขอให้
มีวิญญาณแห่งสังฆศาสตร์นั้นกำกับอยู่.

อ้าว, ที่นี้จะดูต่อไปอีก ที่มันเกี่ยวข้องกัน นี่คือ ความเป็น
ไทย. ความเป็นไทยนี้ เป็นคำที่ไพเราะมาก จะเป็นทางการเมือง
ก็ได้, เป็นทางธรรมะก็ได้. ความเป็นไทยในทางการเมืองนั้น
คือ ไม่เป็นข้าใคร ในพวกมนุษย์ด้วยกัน. ที่นี้ ความเป็นไทยใน
ทางธรรมะนั้น คือไม่เป็นทาสของกิเลส ซึ่งทุกคนกำลังเป็น.

ที่นี้ ความเป็นไทยทางการเมือง ที่เยาวชนของเราหลงใหล
กันนัก มันก็ผูกพันกันอยู่กับสังฆศาสตร์ อย่างที่ว่ามาแล้ว. เขา
ต้องมีความรู้อันถูกต้องเกี่ยวกับสังฆศาสตร์นั้น คือ อยู่กันได้อย่าง
เป็นธรรม เข้ากันได้อย่างเป็นธรรม อีสรจากความโง่เขลา; แล้ว
ความเป็นไทยของเรา ก็จะมีจริงเหมือนกัน.

ความผูกพันที่ประกอบอยู่ด้วย พุทธศาสตร์ ธรรมศาสตร์
และ สังฆศาสตร์ นี้พูดอย่างเอาเปรียบ นี่คือความเป็นไทยที่แท้
จริง. ความเป็นไทยของเรา อย่าคิดว่า มันจะไม่ต้องอาศัยอะไร
เสียเลย; เช่นว่า ไปอาศัยพระธรรม ก็อย่าไปคิดว่า เป็นข้าของ
พระธรรม.

การไปอาศัยพระธรรมมาเป็นหลักปฏิบัติ และจำเป็นจำใจ
จะต้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมนั้น; อย่าไปเข้าใจผิดๆ ตามพวก
อันธพาล ซึ่งเขาเข้าใจว่า มันสูญเสียความเป็นไทย สูญเสีย
อิสรภาพ; เพราะเขาไม่ได้ทำอะไรตามใจเขา. ข้อนี้เป็นต้นเหตุ
อันแท้จริง เป็นต้นเหตุอันใหญ่หลวง เป็นต้นเหตุทั้งหมด ของ
การที่โลกนี้ไม่มีสันติสุขสันติภาพ; เพราะเข้าใจเรื่องอิสรภาพผิด
เข้าใจเรื่องความเป็นไทยผิด. ถ้าเขาเข้าถึงวิญญาณแห่งสังฆ-

ศาสตร์ เขาจะไม่เข้าใจอย่างนี้.

ที่นี่ ถ้าจะดูกันต่อไปอีก เกี่ยวกับ ความสามัคคี เรื่องนี้มันไม่มีปัญหาแล้ว ที่เราจะมามัวถามกันอีกว่า เราจะสามัคคีกันดีหรือไม่? เป็นที่แน่นอนว่า ความสามัคคีนั้นดีแน่ และเราจะต้องสามัคคี. ปัญหามันจึงเหลืออยู่แต่ว่า เราสามัคคีกันไม่ได้ เราจะทำให้สามัคคีมีขึ้นมา และสมบูรณ์ได้อย่างไร? เยาวชนของเราไม่มีความรู้เรื่องนี้ จึงไม่มีสามัคคีที่ประกอบไปด้วยธรรม คือเขาไม่มีสังฆศาสตร์ในกรณีแห่งความสามัคคีนี้อย่างถูกต้อง; เพราะฉะนั้น เขาจึงสามัคคีแต่ที่จะปลุกกระดมสามัคคีที่จะเดินขบวนหรือสามัคคีทำนองนั้น ซึ่งไม่มีอยู่ในวิญญานของสังฆศาสตร์อย่างที่เราพูดมาแล้ว.

ดูต่อไปอีก เกี่ยวกับการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน; ไม่ต้องพูดกันอีกแล้ว ว่าเราต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน. ขอให้ยุติที่เถอะว่าไม่ต้องพูดกันแล้ว เช่นเดียวกับว่า ไม่ต้องพูดกันอีกแล้วเกี่ยวกับสามัคคี มันต้องสามัคคีกันแน่; ปัญหามันเหลืออยู่แต่ว่า ทำอย่างไรจึงจะสามัคคีกัน? เดียวนี้เยาวชนเขาก็ยอมรับว่า เราต้องช่วยเหลือกัน แต่เขาไม่อาจจะช่วยเหลือกัน ในลักษณะที่ถูกทางยกตัวอย่างมาลัทธิ ๓ อย่างก็จะพอ เกี่ยวกับเรื่องนี้ เช่น :-

คนจนได้รับความช่วยเหลือจากคนมั่งมี, นี่ปัญหามันก็หมดไป. เรามีหน้าที่ทำให้คนจนได้รับความช่วยเหลือ จากคนมั่งมี ไม่ใช่มีหน้าที่สำหรับทำลาย คนมั่งมีเสียให้หมด หรือว่า คนอ่อนแอได้รับกำลัง จากคนที่แข็งแรง; เรามีคนอ่อนแออยู่โดยมาก ก็ต้องได้รับความช่วยเหลือ ได้รับกำลัง จากคนที่แข็งแรง. หรือว่า คนโง่ จะต้องได้รับสติปัญญาจากคนฉลาด. นี่เรื่องช่วยเหลือกันเพียงเท่านี้ มันก็จะพอเสียแล้ว ไม่ต้องมีอะไรมากไปกว่านี้;

ถ้าได้ครบหมดนี้แล้ว อะไรจะบกร่อง; มันไม่มีอะไรเหลืออยู่สำหรับจะบกร่อง.

ขอให้ช่วยเอาไปคิดดูด้วย วิญญูณแห่งสังขศาสตร์ นั้นมันอยู่ตรงที่ว่าใครเข้าถึง เข้าไปถึงแล้ว มันจะเปลี่ยนสภาพที่เป็นปัญหา ให้หมดปัญหา : คนจนจะได้รับความช่วยเหลือจากคนมั่งมี, คนอ่อนแอจะได้รับกำลังจากคนแข็งแรง, คนโง่จะได้รับสติปัญญาจากคนฉลาด; มันพอกินแล้วเหลือใช้แล้ว ที่โลกนี้มันจะอยู่กันอย่างสันติ. ถ้ามีสังขศาสตร์จริง ถึงขนาดที่เป็นวิญญูณของสังขศาสตร์แล้ว; ไม่ต้องใช้กำลังเข้าข่มขู่กัน ไม่ต้องฆ่าฟันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด อย่างที่กำลังฆ่าฟันกันอยู่ในขณะนี้ ในโลกนี้.

เออละ, ดูต่อไปอีกสักนิดหนึ่งว่า เกี่ยวกับ การกระทำร่วมกัน มันมีอยู่ในวิญญูณของสังขศาสตร์; ถ้าเข้าถึงวิญญูณของสังขศาสตร์จริงแล้ว มันจะมีการทำร่วมกัน ในทุกประการ ว่า : เรียนร่วมกัน เล่าเรียนศึกษาเล่าเรียนนี้ร่วมกัน, แล้วก็ทำงานร่วมกัน.

ทำงานร่วมกัน นั้น หมายความว่า งานในโลกนี้มันสัมพันธ์กัน ใครรับผิดชอบในหน้าที่ไหน ก็ทำอย่างนั้น; และที่ต้องร่วมกันหลาย ๆ คนทำก็ทำได้; นี่เรียกว่าทำงานร่วมกัน.

แล้วอีกด้านหนึ่ง ก็คือ ประเพณีธรรมะร่วมกัน. ทำงานนั้นเพื่อร่างกาย; ประเพณีธรรมะนั้นเพื่อจิตใจ ก็คือทำงานทางจิตใจก็ร่วมกัน; ทำงานทางร่างกายนั้นก็ร่วมกัน แล้วในที่สุดเราก็จะได้ “หัวเราะ” ร่วมกัน, หัวเราะนี้ขอให้ใส่อัญญูประกาศหน่อยว่าในที่สุดเราจะได้ “หัวเราะ” ร่วมกัน : คือว่าเราจะชนะทุกอย่างอย่างในโลกนี้. เรียนร่วมกัน ทำงานร่วมกัน ประเพณีธรรมะร่วมกัน; แล้วเราก็จะได้ “หัวเราะ” ร่วมกัน คือเป็นโลกที่มีสันติสุข

ส่วนบุคคล มีสันติภาพในส่วนสังคม อย่างที่เราเคยพูดกันมา แล้วอย่างละเอียด.

นี่คือวิญญานของสังฆศาสตร์ ที่เยาวชนของเรายังรู้จักน้อยเกินไป ขอให้ช่วยกันทำให้เยาวชนของเรารู้จักสิ่งนี้ในความหมายของคำว่าสังฆศาสตร์ ในชั้นที่เป็นจิต เป็นวิญญาน เป็นศูนย์กลาง เพื่อจะสร้างเยาวชนตามอุดมคติ.

ในที่สุต วิญญานแห่งสังฆศาสตร์จะนำไปสู่ประชาธิปไตยที่แท้จริง อย่างที่กล่าวมาแล้ว; คือประชาธิปไตยอย่างพุทธบริษัท ประชาธิปไตยอย่างแท้จริง, ประชาธิปไตยอย่างถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ, คือประชาธิปไตยที่มีรากฐานอยู่บนหลักที่กล่าวว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น,” นี่คือเจตนารมณ์แห่งสังฆศาสตร์.

พิจารณาอุสัสมศาสตร์เกี่ยวกับพระสงฆ์

เอ้า, เวลาเหลืออยู่อีกเล็กน้อยนี้ จะพูดอะไรๆ ที่เกี่ยวกับสังฆศาสตร์เป็นพิเศษสักหน่อย สังฆศาสตร์ที่เกี่ยวกับพระสงฆ์, มีหัวข้อเล็กๆ ว่า สังฆศาสตร์ที่เกี่ยวกับพระสงฆ์.

ฟังดูแล้วก็เข้าใจ สัสมะ ตัวเดียวกันนั่นแหละ; เดียวนี้มาเป็นสังฆศาสตร์ แล้วก็สังฆศาสตร์ที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ เพื่อจะพิจารณาว่า พระสงฆ์นี้มีสังฆศาสตร์กันหรือไม่? โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระสงฆ์ในสมัยปัจจุบันนี้ ท่านมีสิ่งที่เรียกว่าสังฆศาสตร์กันหรือไม่? ถ้าพูดรวบรัดประหยัดเวลา ก็คือว่า ท่านเข้ากันได้หรือไม่?

ในขั้นแรกนี้ จะพูดถึงคำว่า พระสงฆ์ ตามที่เยาวชนควรจะเข้าใจให้ถูกต้องกันเสียก่อน แล้วค่อยดูพระสงฆ์ที่แหวกแนว

ทีหลัง. เขาวนควรจะเข้าใจให้ถูกต้องว่า พระสงฆ์นั้นคืออะไร.

สรุปความให้สั้นที่สุดแล้ว พระสงฆ์คือผู้ที่สละตัวเองเพื่อช่วยมนุษย์; นี่เมื่อมองกันเินทางสูง ทางกว้าง ทางที่ไม่เอาตัวเองเป็นหลัก และเินทางที่พระพุทธร่องค์ทรงประสงค์ เเาก็จะต้องพูดว่า พระสงฆ์คือผู้ที่สละตัวเอง เพื่อช่วยมนุษย์โลก เช่นเดียวกับพระพุทธรเจ้าเหมือนกัน.

ถ้าใครพูดว่า พระพุทธรเจ้าท่านพยายามเินพระพุทธรเจ้าเพื่อดับทุกข์ของท่านโดยเฉพาะนั้น เรียกว่าเขารู้จักพระพุทธรเจ้าน้อยเกินไป; รู้จักพระพุทธรเจ้าจริงแหละ แต่ว่ามันน้อยเกินไป. ไปสำรวจดู คำที่พระองค์ตรัสไว้ จะมีแต่ว่า “เพื่อโลกทั้งเเวดาและมนุษย์ทั้งนั้นแหละ”; อะไรๆ ท่านทำไป เพื่อโลกพร้อมทั้งเเวดาและมนุษย์ทั้งนั้น.

ทีนี้พระสงฆ์ก็เินตามพระพุทธรเจ้า; ควรจะเป็นอย่างนั้น; ฉะนั้นเรื่องของตัวเอง มันก็เล็กนิดเดียว ไม่ต้องพูดถึง. เเาจะพูดให้ลูกเต็ๆ ของเเามองไปในแง่ที่ว่า พระสงฆ์คือผู้ที่สละตัว เพื่อช่วยมนุษย์ชาติ คือมนุษย์ทั้งหมด. “สละตัว” นี้หมายถึงประโยชน์ส่วนตัว เวลาส่วนตัว เเียวแรงส่วนตัว อะไรส่วนตัว ทั้งหมดนี้สละ ก็เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์โลก.

ทีนี้ สละอีกทีหนึ่ง พระสงฆ์คือผู้ที่สละญาติ; หมายถึง บิดา มารดา ญาติทั้งหลาย ทรัพย์สมบัติ อะไรทั้งหลายนี้ ออกบวชเพื่ออะไรกันแน่? ก็เพื่อช่วยโลกอีกเหมือนกัน.

นี่ขอให้คิดดูกันเสีย ให้จริงสักหน่อย คือว่าถ้ามีพระสงฆ์ภิกษุองค์หนึ่ง พ่อแม่ก็แก่เฒ่าลำบากอยู่ที่บ้าน แล้วตัวเองมาบวชอยู่ที่วัด นี่มันเพื่อประโยชน์อะไร? และมันคุ้มกันไหม? ถ้าเเามาทำเพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งโลก, มันก็คุ้มกัน; อย่างที่พระ-

พุทธเจ้า ท่านไม่ทรงสนองพระประสงค์ของญาติ ในการที่อยู่
ครองราชสมบัติ, ไม่ทรงอยู่เพื่อประคับประคองพระพุทธบิดา
ที่แก่เฒ่าชรา เป็นต้น. ถึงพระสงฆ์ในสมัยนี้ก็เหมือนกัน เชื่อว่า
มีอยู่หลาย ๆ องค์ทีเดียว ที่สละญาติ บิดา มารดา ที่แก่เฒ่าชรา
อะไร; มาบำเพ็ญพรตหมจรณ์ เพื่อประโยชน์แก่การช่วยโลกตาม
แบบของพระพุทธเจ้า.

เราช่วยทำความเข้าใจ ให้เยาวชนของเรามีความคิดอย่างนี้
เขาจะได้ขอบพระสงฆ์กันบ้าง; มิฉะนั้นเขาก็เกลียดพระสงฆ์
ยิ่งขึ้น. เขามองไปในแง่ของความเห็นแก่ตัว, พระสงฆ์ที่แสดง
ความเห็นแก่ตัว นั้นมีมากขึ้น; นี่พระสงฆ์ที่แสดงอะไร? ตรง
ตามวัตถุประสงค์ หรืออุดมคติดั้งเดิมนั้น ก็น้อยลง. แต่ความ
จริงนั้น พระสงฆ์ จะต้องเป็นอย่างที่พระสงฆ์ควรจะเป็น คือมี
สังฆศาสตร์เต็มตัว ทำเพื่อเข้ากันได้ เพื่ออยู่กันเป็นคณะสงฆ์
แล้วก็เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง.

ทีนี้ดูที่ ค่าของความเป็นพระสงฆ์ ว่าความเป็นพระสงฆ์
มันมีค่าหรือคุณค่าสักเท่าไร? ควรจะประเมินค่าของพระสงฆ์กัน
สักเท่าไร?

ถ้ามองไปยังการกระทำที่เป็นการสละตัวเอง สละญาติ
สละอะไรทุกอย่างออกมาเพื่อทำงานช่วยมนุษยโลก; แล้วเด็ก ๆ
ก็จะรู้สึกได้เองว่า พระสงฆ์นี้มีคุณค่าที่ประเมินไม่ไหว มันมาก
เกินไปกว่าที่จะประเมินได้. ถ้าท่านทั้งหลายไปพิจารณาเอาเอง
ว่า ลูก ๆ ของเรา นี่ กำลังมองพระสงฆ์อย่างไร, แล้วประเมินใน
คุณค่าของพระสงฆ์อย่างไร, เขามองต่ำไปเท่าไร, ก็เพราะเหตุว่า
พระสงฆ์ขาดสังฆศาสตร์มากไปเท่านั้น.

นี่ปัญหามันยังมีอยู่, ปัญหามันยังมีอยู่ ในหมู่พุทธบริษัท

ทั่วไป และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่พระสงฆ์ มันก็ยังขาดอยู่, ในหมู่พุทธบริษัททั่วไป ทั้งภิกษุ สามเณร ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา อะไรก็ตาม; นี้เรียกว่าพุทธบริษัททั่วไป ท่านเหล่านี้ก็ยัง มี ตัวกูหรือของกูอยู่มาก; ในบางกรณีต้องพูดว่า มากเกินไป : ตัวกู-ของกูที่ทำให้เห็นแก่ตัวก็มี, ตัวกู-ของกูที่ทำให้เกิดกิเลส มีความทุกข์ของตัวก็มี. แต่เดี๋ยวนี้เราเล็งถึงตัวกูที่ไม่ทำประโยชน์ แก่ใครเสียเลย นั่นแหละมันยังมีมาก ในหมู่พุทธบริษัททั่วไป; และที่มองในพุทธบริษัท แขนงที่สำคัญที่สุดคือ ภิกษุสงฆ์; ก็จำเป็นอยู่เอง ที่จะต้องพูดออกไปว่า ก็ยังมีตัวกูมากเกินไป. ใคร จะโกรธก็ตามใจ; ปัญหามันจึงเหลืออยู่ที่นี้.

ปัญหาคงเหลือแต่ว่า มันมีตัวกูมากเกินไป; จะมองดูพระ เณร มันก็พบตัวกู-ของกู หู หวัง ยาวๆ ทั้งนั้น; เรียกว่ามันมี ตัวกู-ของกู ที่ว้าวกันนัก สงวนกันไว้นัก ไม่ค่อยยอมสละ. โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแง่ของมานะ ทิฏฐิ, ตัวกูในรูปราคะโลภะ นั้น ก็มี, และตัวกูในรูปของโทสะ ไม่ค่อยยอมใครนี่ก็มี, และตัวกู ในรูปของโมหะ มานะทิฏฐินี้ ยังมีมาก. นี่ปัญหามันยังเหลืออยู่ อย่างนี้ มันก็ต้องมีรบสู้กันกับยักษ์มารเหล่านี้; ไม่มีเวลาที่จะไป สนใจกับพุทธศาสตร์ ธรรมศาสตร์ สังคมศาสตร์ ให้สมควรกัน.

อาตมาจะพูดอย่างนี้ เอาไหม? จะเชื่อไหม? ว่าแม้พระหรือ เณรของเราส่วนมาก ก็ยังไม่ได้กัดมึงคุด แม้ทั้งเปลือกด้วยซ้ำไป. เมื่อคราวก่อนว่า ลิงตัวหนึ่งกัดมึงคุดทั้งเปลือก ฝาด แล้วขวาง ทั้งไป; ลิงตัวหนึ่งมันมีปัญหา มันหยาบมาบิ แล้วก็ปล่อนเนื้อใน กิน. พระเณรของเรายังไม่ได้เป็น แม้แต่ลิงที่กัดมึงคุดทั้งเปลือก ด้วยซ้ำไป ไม่เคยหยาบเอาพระธรรมมากัด แล้วก็รู้สึกลัวว่าฝาดด้วย ซ้ำไป; เพราะว่าไม่รู้จักพระธรรมนั่นเอง.

พูดชัดเจนไปอีกหน่อยก็ว่า ไม่รู้ว่านี้คือสิ่งที่กินได้ และควร
จะกิน ก็เลยไม่สนใจ ไม่เคยนำมากัดแม้แต่ทั้งเปลือก แล้วรู้สึก
ว่าฝาด; คือเป็นลึงตัวที่หนึ่งก็ไม่ได้เป็น; แล้วจะเป็นลึงตัวที่สอง
ได้อย่างไร. ก็เลยเอาไปใช้เป็นอย่างอื่นเสีย เอาไปแลกเปลี่ยน
เอาไปขาย เอาไปทำประโยชน์อะไรเสียก็ไม่รู้.

นี่เราจึงมี หรือได้เห็น พระเณรที่ทำการค้าขาย แสวงหา
ประโยชน์ แลกเปลี่ยนเป็นเงินเป็นทองอย่างนี้อยู่มากไป; แม้ใน
ทางวัตถุล้างของ ก็ทำการค้า; แม้ในทางธรรมะนี้ก็ทำการค้าหรือ
ขายพระธรรมกิน. ไม่คิดว่า พระธรรม นี่เป็นสิ่งที่ต้องกินเอง; ไม่
เคยกัดดู ก็ไม่รู้ว่าฝาด; จะต้องแก้ไขความฝาดนี้ ให้หลุดออกไป
ได้ ด้วยการบิปลี่ยนเอาแต่เนื้อใน ปัญหามันยังมีอยู่อย่างนี้;
ฉะนั้นจึงไม่มีสังฆศาสตร์ในหมู่สงฆ์ชนิดนี้.

ฉะนั้น คำว่า สงฆ์ ชนิดนี้ จึงแปลได้แต่เพียงว่า เป็นหมู่
หรือ เป็นฝูง เท่านั้น; ไม่ใช่หมู่คณะของพระอริยเจ้า. ปัญหามัน
จึงคาราคาซังอยู่อย่างนี้ แล้วก็มากยิ่งขึ้นไปทุกที.

สิ่งเล็กๆ น้อยๆ มันก็ยังเหลืออยู่สำหรับเป็นปัญหาที่ใหญ่
ที่มาก ยิ่งๆ ขึ้นไปอีก; ปัญหานี้มากขึ้นไปเท่าไร มันก็ปิดบังความ
เจริญตามทางของธรรมะ ยิ่งขึ้นเท่านั้น. ฉะนั้นจึงพูดว่า
สังฆศาสตร์ยังไม่มีในหมู่สงฆ์ชนิดนี้ แต่ได้มีจริง หรือได้เคยมีมา
แล้ว ในหมู่สงฆ์ชนิดอื่น ก็คือสงฆ์ที่เต็มเปี่ยมอยู่ด้วยสังฆศาสตร์
นั่นเอง. พูดแล้วก็เหมือนกับว่า กำปั้นทุบดิน ถ้าเป็นสงฆ์จริง
ก็มีสังฆศาสตร์; ถ้าเป็นสงฆ์ไม่จริง ก็ไม่มีสังฆศาสตร์ ทั้งๆ ที่
ใครๆ ก็เรียกว่า สงฆ์.

จะเล่าถึง ตัวอย่างบางอย่าง จะถือว่าเป็นเรื่องชวนหัวก็ได้
จะเป็นเรื่องจริงหรือมีประโยชน์ก็ได้ จะเล่าถึงปัญหาที่ยังคงมีอยู่

ที่เป็นเครื่องขัดขวางกีดเกาะะ ในการที่จะเข้ากันได้ หรืออยู่ด้วยกันได้ หรือกระทำร่วมกันได้ ตามแบบของสังฆศาสตร์. ตัวอย่างได้มีมาแล้ว ยกตัวอย่างสัก ๒ เรื่อง : เรื่อง อาหารมังสวิรัต เรื่องหนึ่ง, แล้วก็เรื่อง การรับประเคนบุหรื อีกเรื่องหนึ่ง.

อาหารมังสวิรัต นั่นคืออาหารแฉ แฉหรือเจหรือชอหรือช่ายอะไรก็แล้วแต่จะเรียก คืออาหารที่ไม่มีเนื้อ. อาหารมังสวิรัต ก็ยังเป็นเหตุให้แตกสามัคคีในหมู่พระสงฆ์ ทั้งที่มันเป็นเรื่องดี. อาหารแฉนี้เป็นเรื่องดี เดี่ยวจะว่าให้ฟัง คือมันช่วยให้เกิดความสะดวงสบาย สำหรับผู้ที่จะอบรมจิตใจ; ถ้าเขามีจิตใจ เป็ดเผย ชื่อตรงบริสุทธิ์ ก็คงจะชอบอาหารที่กลิ่นสะอาด หรือสบายแก่ร่างกาย หรือว่ามันป้องกันกิเลส อยู่ในตัวมันเองอย่างนี้ได้.

แต่ว่า พระพุทธเจ้าท่านไม่ตรัสบังคับลงไปว่า “ภิกษุต้องฉันอาหารเจหรือมังสวิรัต” และท่านก็ไม่ยอมบัญญัติว่า ให้ฉันผักด้วย คือเนื้อก็ไม่ฉัน ผักก็ไม่ฉัน; ให้ฉันแต่อาหารที่เป็นประโยชน์แก่การเป็นอยู่ และการประพฤติธรรมก็แล้วกัน. แต่ถึงอย่างไร ก็ยังพูดได้อยู่นั่นเองว่า อาหารเจนั้นยังเป็นของดี คือช่วยให้สบายตามทางธรรมได้มาก ดังนั้นจึงมีปัญหาก็เกิดขึ้นว่า ภิกษุจะฉันอาหารเจหรือไม่? หรือควรจะทำอย่างไร?

ที่นี้ ที่ว่ามันเป็นเหตุให้เกิดแตกหมู่ คือแตกสังฆะ หรือสังฆะแตกนั้น; ก็เพราะว่ามันเข้าใจผิด. พระองค์หนึ่งฉันอาหารเจ แล้วก็ไม่ได้บอกว่า นี่เพื่อความเหมาะสมที่สุด จำเป็นที่สุด แก่ตัวเอง ทั้งทางสุขภาพอนามัย และทั้งการปฏิบัติธรรม; ไม่ได้บอกด้วยว่าหมอนะนำ หรือว่าอาจารย์แนะนำให้ทำอย่างนี้; และไม่ได้บอก แม้ที่สุดแต่ว่า “ผมกำลังทดลองอยู่ ว่ามันจะดีหรือไม่” แต่แล้วก็ถือเคร่งครัด เพื่อจะฉันอาหารเจ.

ที่นี้ปัญหามันก็เกิดขึ้นในหมู่คณะนั้น คือ ในระหว่างพวกที่ถือ กับพวกที่ไม่ถือว่าจะฉันอาหารเจ. คนที่ไม่ถืออาหารเจนั้นมันเกิดปมด้อยของตัวเองขึ้นมา; ว่าเรานี้สู้เขาไม่ได้, มันก็ประชดแดกดัน คนที่ฉันอาหารเจ กระทบเขาด่าเขา จนตัวเองไม่เป็นพระเลย; นี่มันไปกระทบคนฉันอาหารเจ ด้วยคำที่แสดงว่าตัวเองก็ไม่เป็นพระเลย. หรือเขากลั้วว่า แม่ครัวจะเปลี่ยนอาหารเป็นอาหารเจ; แล้วเขากินไม่ได้ เขาไม่ชอบ: แล้วเขาก็ต่อสู้ป้องกันไว้. มันก็เกิดการวิวาทขึ้นในหมู่นั้นในเรื่องอาหารมังสวิรัตหรือไม่มังสวิรัต. และตามข้อเท็จจริงนั้น บางองค์ก็ฉันมังสวิรัต เพียงเพื่ออวดเคร่งก็มี, บางองค์ก็ฉันมังสวิรัต เพียงเพื่อลองดูก็มี, บางองค์ก็ฉันมังสวิรัตเพราะมีประโยชน์จริงๆ ก็มี. นี่มันมีอยู่อย่างนี้ มันก็เลยมีปัญหาขึ้นมา ทางนั้นทางนี้บ้าง.

นี่ถ้าว่าทุกคนเป็นผู้หนักในสังฆศาสตร์ ยึดถือในศาสตร์ ที่จะทำให้เข้ากันได้หรืออยู่ด้วยกันได้ แล้วปัญหาจะไม่มี. ใครจะมังสวิรัตก็ได้, ใครจะไม่ฉันก็ได้, หรือใครจะฉันในลักษณะครึ่งๆ หนึ่งก็ได้, ไม่มีใครว่าใคร ก็เป็นหมู่คณะที่ดี ที่ก้าวหน้า; เพราะว่าฉันมีสังฆศาสตร์นั่นเอง เป็นเครื่องระงับปัญหาทั้งหลายเสีย. นี่ไม่มีสังฆศาสตร์แล้ว; แม้แต่ปัญหาเรื่องมังสวิรัต มันก็เกิดขึ้นใหญ่โตลูกกลมจนเป็นสังฆเภทก็ได้เหมือนกัน.

ดังนั้น จึงมีหลักที่สรุปได้สั้นๆ ว่า อย่าทำเพื่ออวดเคร่ง นี่เป็นข้อแรก; แล้วก็มีเหตุผล, แล้วก็มีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน, แล้วก็เข้ากันได้, อาหารจะเจหรือไม่เจก็ไม่มีปัญหาอะไร. เพราะพระพุทธเจ้าท่านทรงบัญญัติไว้เด็ดขาดเลยว่า ไม่ใช่ฉันเนื้อหรือฉันผัก แต่จะฉันอาหารที่ถูกต้องตามธรรมะ. นี่เรื่องอาหารเจจบไปแล้ว.

ที่นี้เรื่องรับประเคนบุหรี. เรื่องบุหรีนี้ เราถือกันว่า ไม่ควร สำหรับภิกษุ เพราะเราตีปัญหาไปในทางที่ว่า บุหรีเป็นยาเสพติด; แต่ก็มีความว่าไม่ตีปัญหาไปในทางว่า บุหรีเป็นยาเสพติด; เพราะ ฉะนั้นเขาก็ยังสับสนกันอยู่ แม้เป็นพระเป็นเณร ก็ไม่มีใครว่าใครได้ เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการตีปัญหาของคำคำนี้.

ที่นี้มันก็เกิดข้อแตกแยกขึ้นในหมู่สงฆ์อีกเหมือนกัน คือสุม บุหรีบ้าง, ไม่สุมบุหรีบ้าง. ที่ไม่สุมบุหรีนี้ มันก็ยังมีปัญหาอยู่ว่า โดยแท้จริง หรือว่าอวดเคร่ง ไม่สุมบุหรีเพื่ออวดเคร่งนี้ก็มีนะ; แต่คงจะมีน้อยมาก แล้วถ้าอวดไปนานๆ มันก็กลายเป็นอวดจริง หรือวันจริงไปเสียในที่สุด. เดียวนี้ปัญหาที่ว่ามันอยู่นั้น ก็คือการ ดูหมิ่นกัน ในระหว่างพวกที่สุมบ้างและไม่สุมบ้าง.

นี่เรื่องน่าหัวมันมีว่า เมื่อไปในที่ชุมนุมชนมาก ๆ พระ ทั้งหลายมากมาย เช่น ไปบังสกุลที่ป่าช้าเป็นต้น. เขาก็ประเคนบุหรี เข้ามา เณรพระองค์หนึ่งนั่งอยู่ข้างหน้านั้น เขาไม่ยอมรับประเคน ว่าบุหรีนี้พระสุมไม่ได้; แล้วอะไรจะเกิดขึ้น ก็สองทายกันดู.

ว่าอันแรกที่สุดก็คือ เจ้าภาพนั้นเก้อเขิน; เจ้าภาพกลายเป็น คนโง่ไปเพราะพระอวดเคร่งองค์นั้น ว่า “ฉันไม่สุมบุหรี ฉันก็ไม่ รับประเคน ฉันก็ไล่กลับไป”; แล้วก็ทำให้พระที่เขาสุมบุหรี ที่เขานั่งอยู่แถวหลังๆ นะ เขาต่ำแข่งอยู่ในใจว่าพระองค์นี้มันไม่รับ แล้วมันไม่ส่งมาทางข้างหลัง. ที่จริงพระองค์นั้นควรจะได้รับเพื่ออย่า ให้เจ้าภาพเขาเก้อ แล้วก็ส่งไปทางข้างหลังเสียก็แล้วกัน; แล้วเราก็ไม่อวดเคร่งอะไร.

นี่แหละทำไมมันจึงเกิดกระทบกระทั่งขึ้นด้วยเรื่องเล็กๆ น้อยๆ, เรื่องซึ้ง ที่ชาวบ้านเขาเรียก; แต่มันก็เป็นความไม่สงบ ไม่ราบรื่นอยู่นั่นเอง. การอวดเคร่งของตัวนี้ ทำให้เพื่อนอดสู

บุหรี, ทำให้เจ้าภาพเก้อ, เเท่านี้มันก็พอแล้ว. ควรที่จะเอาไปคิดกันเสียใหม่.

ถึงคนที่อยากจะไม่สู้บุหรีก็เหมือนกัน ควรจะพูดอย่างอื่น; ไม่เพียงแต่ทำเพื่ออวดความเคร่ง คือ บอกว่า “ฉันนี้สู้ไม่ได้” เพราะหมอเขาห้าม, เพราะมันเป็นโรคที่แสงกันกับบุหรี, แล้วก็ไม่สู้บุหรี; ก็ไม่มีเรื่องที่จะถูกผู้อื่นที่สู้บุหรี. อย่างนี้ไม่เรียกโกหก. จะบอกชาวบ้านก็ได้, บอกเพื่อนพระกันก็ได้ว่า ฉันไม่สู้บุหรี เพราะว่ามันแสง, เพราะหมอเขาห้าม; แม้หมอไม่ได้บอกห้ามก็บอกได้. โกหกอย่างนี้ได้บุญ ที่โกหกจริงๆ โกหกเลวๆ นั้นโกหกได้; แต่โกหกที่เป็นกุศลที่ได้บุญนี้ กลับไม่โกหก; แล้วก็มาเคร่งที่อย่างนี้ เรื่องมันก็เกิดขึ้น.

พวกเคร่งมั่งสวิติ หรือว่าเคร่งไม่สู้บุหรี ในลักษณะอย่างนี้ ก็ไม่มีสังฆศาสตร์ด้วยเหมือนกัน ไม่มีเจตนารมณ์ หรือวิญญาณแห่งสังฆศาสตร์ด้วยเหมือนกัน; มันทำให้เข้ากันไม่ได้. เพราะฉะนั้นจะต้องแก้ปัญหานี้ให้หมดไป, โดยไม่ต้องแตกแยกกัน ไม่โกรธเคืองกัน ไม่ทะเลาะวิวาทกัน; แล้วก็ทำปัญหาให้หมดสิ้นไปได้ ทุกอย่างทุกประการ.

นี่เอามาเล่าให้ฟัง เป็นเรื่องเล็กน้อย แต่มันทำให้เกิดปฏิริยามาก ช่วยจำเอาไปด้วย แล้วไปดูเรื่องอื่นต่อไปอีก.

เอาละ, พูดมาก็ละเอียดเกินไปแล้ว ยุติกันที่ ขอสรุปความเกี่ยวกับเรื่องนี้.

สรุปความทั้งสามศาสตร์

การสรุปความนี้ จำเป็นจะต้อง สรุปความทั้ง ๓ ศาสตร์ ที่

ได้พูดมาแล้ว คือ สรุปความทั้งพุทธศาสตร์ ธรรมศาสตร์ และ สังคมศาสตร์ อีกครั้งหนึ่งว่า เราพุทธบริษัทจะทำหน้าที่ของตน, หรือจะสร้างเยาวชนโดยเฉพาะก็ตาม ขอให้สมบูรณ์ด้วยพุทธ- ศาสตร์ ธรรมศาสตร์ และสังคมศาสตร์.

พุทธศาสตร์ คือความรู้ที่ถูกต้อง และเพียงพอ. ธรรมศาสตร์ คือการปฏิบัติได้จริง. สังคมศาสตร์ คือการทำให้เข้ากันได้ ไม่ ขัดแย้งกัน นี่แก้ปัญหาหมด ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม.

ที่จะสรุปอีกทีหนึ่งนี้ ก็เพื่อจะให้มันชัดเจน แม่นยำ แล้วก็ให้ ตัวอย่างเปรียบเทียบ สำหรับความแตกต่างกันนั้น; ขอให้ดู อย่างนี้ว่า :-

ความรู้หรือ พุทธศาสตร์ นั้น มันต้องการอย่างหนึ่ง เช่น ต้องการ สุ. จิ. ปุ. ลิ. การฟัง การคิด การถาม การจำ นี่ พุทธศาสตร์ก็ต้องการ สุ. จิ. ปุ. ลิ.

ส่วนธรรมศาสตร์หรือการปฏิบัตินั้น มันกลายเป็นต้องการ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ เป็นต้น ละเปรยยาวใหญ่ไว้ได้เลย แต่มัน ไม่ใช่ สุ. จิ. ปุ. ลิ. เมื่อพุทธศาสตร์ต้องการ สุ. จิ. ปุ. ลิ. หรือ อะไรอีกก็ตาม ละเปรยยาวใหญ่ ก็ได้ แต่มันก็ไม่ใช่ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ.

ทีนี้ สังคมศาสตร์ การร่วมมือ ประนีประนอม ออมชอม เข้า กันได้ ร่วมกันได้ นี่มันก็ไปต้องการ เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา เป็นต้น. ละเปรยยาวใหญ่ไว้ก็ได้.

เมื่อเราเข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็จะเข้าใจ ความแตกต่าง ระหว่าง ศาสตร์ทั้ง ๓ นั้น ว่ามันต่างกันอยู่จริง แต่แล้วมันก็ต้องสัมพันธ์ กัน; มันจะต่างกันอย่างไร มันก็ต้องสัมพันธ์กัน จึงจะสำเร็จ ประโยชน์.

ที่นี้ดูกันง่าย ๆ ที่ลูกเด็ก ๆ ก็พอจะมองเห็น ก็ดูว่า พุทธ-
ศาสตร์ หรือความรู้นี้ มันกินกำลังสมอง ที่ใช้คิดนึก. ธรรมศาสตร์
หรือปฏิบัตินี้ มันกินกำลังสมองด้วย กินกำลังกายด้วย หรือว่า
ต้องใช้แคลอรีมาก อย่างนี้เป็นต้น. ส่วน สังคมศาสตร์ หรือการ
ร่วมมือกันนั้น มันกินกำลังความเสียสละเพื่อผู้อื่น เราต้องมีการ
เสียสละเพื่อผู้อื่นมาป้อนมัน.

พุทธศาสตร์ ธรรมศาสตร์ สังคมศาสตร์ มันก็มีอาหารที่ต่าง
กันอย่างนี้ แต่ถึงมันจะต่างกันอย่างไร มันก็ยังต้องสัมพันธ์กัน
อยู่ นั่นเอง ไม่เช่นนั้นก็ไม่สำเร็จประโยชน์; เหมือนกับไม้ ๓ อัน
ที่อิงกันอยู่ แล้วตั้งอยู่ได้ ปลูกดอกอันหนึ่ง ก็ล้มกันไปทั้งหมด
อย่างนี้เป็นต้น.

ที่นี้ เมื่อพูดถึงความสัมพันธ์กัน ต้องสัมพันธ์กันสนิท ไม่ใช่
สัมพันธ์ธรรมดา การสัมพันธ์กันอย่างสนิทนั้น ต้องมีสิ่งซึ่ง
ควบคุมการสัมพันธ์ด้วย; จะยกตัวอย่างสมัยใหม่ที่สุดเลย เช่นว่า
สสาร กับ พลังงาน และสัมพันธ์ภาพระหว่างสสารกับพลังงาน.
นี่ถ้าดูอย่างทั่ว ๆ ไป มันก็ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน; เว้นไว้แต่จะดูอย่าง
พิเศษ จึงจะเป็นสิ่งเดียวกัน. เหมือนกับว่า ถ้าเราดูอย่างพิเศษ
จริงๆ แล้ว พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นี่กลายเป็นสิ่งเดียว
กัน ไม่ใช่ ๓ สิ่ง; ต่อเมื่อดูอย่างธรรมดาสามัญ จึงจะกลายเป็น
๓ อย่าง.

เรื่องสสาร เรื่องกำลังงาน และเรื่องความที่มันสัมพันธ์กัน
ก็เหมือนกัน; ถ้าเราดูอย่างธรรมดาแล้ว ก็เห็นว่า มันแยกกัน :
สสารก็อันหนึ่ง มีเทห์ของมัน, พลังงานก็อันหนึ่ง มีกำลังงาน
ของมัน. แล้วมีอะไรอีกอันหนึ่ง ซึ่งควบคุมให้สิ่งทั้ง ๒ นี้ ประสาน
กันอยู่.

ถ้าศึกษาเรื่องปรมาณูหนึ่งๆ โดยเฉพาะ อย่างที่เขาสอนกัน อยู่ในปัจจุบันนี้แพร่หลายแล้ว; ก็จะได้เห็นได้ง่ายว่า อิเล็กตรอน โปรตรอน, แล้วก็กำลังที่ทำให้มันยังคงสัมพันธ์กันอยู่ นั่นคืออยู่ ครอบในปรมาณูหนึ่งๆ แยกกันไม่ได้, สัมพันธ์กันสนิทอย่างยิ่ง. มันจึงเป็นปรมาณูหนึ่งๆ อยู่ได้ แล้วจึงจะประกอบกันขึ้นมา เป็น อนุเป็นธาตุ เป็นส่วนประกอบของสัตว์ทั้งหลาย สิ่งของทั้งปวง นี่มันสัมพันธ์กันสนิทถึงขนาดนี้.

เดี๋ยวนี้ เรามีการกระทำ ที่สัมพันธ์กันสนิท ระหว่าง ความรู้ และการปฏิบัติ และการเข้ากันได้ ถึงอย่างนี้หรือเปล่า? ลองคิดดูเอง : พุทธศาสตร์ คือความรู้, ธรรมศาสตร์ คือการ กระทำ, สังฆศาสตร์ คือการเข้ากันได้ ไม่มีทางแยกออกจากกัน เช่นเดียวกับปรมาณูหนึ่งๆ มีส่วนประกอบ ๓ ส่วนอย่างนั้น : พุทธศาสตร์ ธรรมศาสตร์ สังฆศาสตร์ ของบุคคลคนเดียว เท่านั้น ก็ยังแยกกันไม่ได้; แล้วทำไมจะต้องไปพูดถึงพุทธศาสตร์ ธรรมศาสตร์ สังฆศาสตร์ ของสังคมทั้งหมด หรือว่าของโลก หรือว่าของสากลจักรวาล.

เราบอกเยาวชนของเรา ให้รู้ความสำคัญของสิ่งทั้ง ๓ นี้ ให้ เขามีความสนใจ จนเอาไปใช้เป็นประโยชน์ได้. เยาวชนของเรา ก็จะเป็นเยาวชนที่สมบูรณ์แบบ คือเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์, เป็น เยาวชนที่มีอุดมคติ, เป็นเยาวชนที่จะสร้างโลกพระศรีอารีย์ได้. นั่นแหละคือ เยาวชนอภิชาตบุตร, ที่เราได้พูดแล้วพูดอีกว่า เรา ต้องการเยาวชนชนิดอภิชาตบุตร เพื่อสร้างโลกของมนุษย์ใน อนาคต. เราหลับตาตายไปแล้ว ก็ยังจะได้บุญอันใหญ่หลวง ไม่ รู้จักสิ้นจักสุด เพราะการกระทำอันนี้.

จึงหวังว่า ท่านทั้งหลายทุกคน จะได้นำเรื่องนี้ไปพิจารณา

ให้เข้าใจแจ่มแจ้ง เรื่องพุทธศาสตร์ เรื่องธรรมศาสตร์ เรื่อง
สังฆศาสตร์; แล้วมันก็กลายเป็นพุทธศาสตรา ตัดปัญหาความ
โง่, กลายเป็นธรรมศาสตรา ตัดปัญหาการปฏิบัติไม่ได้, แล้วเป็น
สังฆศาสตรา ตัดปัญหาที่รักกันไม่ได้, กลายเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จ
ในทุกๆ กรณี. ทั้งหมดนี้คือ เรื่อง ตรีรัตนศาสตร์สากล
สำหรับเยาวชนของเรา.*

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่อง เยาวชนกับศีลธรรม, ลำดับที่ ๑๘.ง บนแถบ
พื้นสีแดง, เรื่องที่ ๘ “สังฆศาสตร์” สำหรับเยาวชน, บรรยายเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์
๒๕๒๐, หน้า ๓๑๑-๓๑๑.

ฟ้าสว่างทางศาสนาสัมพันธ์

ศาสนาทุกศาสนา สอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว

โลกเราในเวลานี้มีความแตกแยกกัน ต้องรบราฆ่าฟันกัน เบียดเบียนกันเหมือนสัตว์ป่า ก็เพราะเหตุที่เข้าใจว่า คนเรามันต่างกัน แต่ละชาตินี้แต่ละศาสนา เป็นเขาเป็นเรา เป็นมึงเป็นกู; ไม่เคยคิดว่าศาสนาทุกศาสนา สอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว. พระศาสดาของทุกศาสนาสอนเหมือนกันหมด.

ศาสนาทุกศาสนาเป็นของอย่างเดียวกัน สิ่งเดียวกัน โดยใจความคือเป็นเครื่องมือ สำหรับกำจัดความเห็นแก่ตัว แก่ทุกๆ คน ไม่ว่าจะถือศาสนาไหน. **ถ้าทุกคนไม่มีความเห็นแก่ตัวแล้ว มันก็เป็นคนคนเดียวกันหมดทั้งโลก ก็เบียดเบียนกันไม่ได้.** เดียวนี้เขาถือศาสนาอื่น ในลักษณะที่เพิ่มความเห็นแก่ตัว, หรือสร้างความเห็นแก่ตัวให้มากขึ้น. คนในโลกจึงมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น จึงได้รบราฆ่าฟันกัน เป็นวิกฤตการณ์ถาวร และหนักยิ่งขึ้นทุกทีๆ ซึ่งจะต้องรอไปอีกนาน จนกว่าจะมีความเข้าใจถูกต้องในเรื่องนี้.

นี่แหละจงลองพิจารณาดูว่า มันคาบเกี่ยวกันอย่างไร ใน

ระหว่างมนุษย์กับศาสนา และกิเลสที่เป็นเหตุให้ยึดมั่นถือมั่นว่า ตัวกู-ว่าของกู และเป็นกิเลสที่พุทธศาสนาสอนให้ละเสียก่อนสิ่งอื่นหมด ถึงแม้ศาสนาอื่น เช่น ศาสนาคริสต์เป็นต้น ถ้าว่า โดยหลักฐาน ข้อสำคัญข้อแรกที่สุดแล้ว ก็สอนให้ลืมนตัวเองเสียก่อน แล้วไปเห็นแก่ผู้อื่น. ขอให้เห็นแก่ผู้อื่นยิ่งกว่าเห็นแก่ตัวนี้เป็นหลักพื้นฐานข้อแรก; ดังนั้นก็เป็นการสอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัวก่อนสิ่งอื่นใดหมดเหมือนกัน.

ในศาสนาอิสลาม ที่เรายังไม่ค่อยจะรู้เรื่องอะไรมากมายนัก แต่อาจจะจับหลักได้ว่า สอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว สอนให้รักผู้อื่น ให้เห็นแก่ผู้อื่น ทำนองเดียวกันด้วยเหมือนกัน. นี่สิ่งที่จะต้องคิดให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่แปลกประหลาดจากศาสนาอื่น เช่น มิกกั หรือระเบียบระบุไว้ชัดแจ้งว่า อย่าคิดดอกเบีย. ให้ใครยืมเงิน ก็ให้ยืมไปโดยไม่ต้องคิดดอกเบีย คำสอนชนิดนี้ยังหาไม่พบในศาสนาอื่น แต่มีอยู่ในศาสนาอิสลาม.

การไม่คิดดอกเบียนี้หมายความว่าอย่างไร? คิดไป-คิดไป ก็ไม่เห็นทางอื่น นอกจากจะเป็นไปในทางที่ว่า สอนให้รักผู้อื่น ให้เสียสละเพื่อผู้อื่น, ให้ช่วยผู้อื่นด้วยใจจริง. การที่เราให้เขายืมเงิน ก็หมายความว่าเราจะช่วยเขา; แต่ถ้าเราคิดดอกเบีย มันก็ไม่ใช่ให้ยืมเงิน มันเป็นการค้าขายบนเขา หรือว่าทำนาบนหลังเขา ผู้เสียดอกเบียให้แก่เรา.

ถ้าจะปฏิบัติตามหลักพระศาสนานี้ ก็จะต้องไม่คิดดอกเบีย นี่ก็คือความมุ่งหมายที่ทำลายความเห็นแก่ตัว หรือให้รักผู้อื่นอยู่ในตัว. นี่พอจะมองเห็นได้ว่า เป็นความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน; ระเบียบปฏิบัติทั้งหมดในศาสนานั้น ก็เพื่อทำลายความเห็นแก่ตัว ให้รักผู้อื่น หรือให้เห็นแก่ผู้อื่นก่อนที่จะเห็นแก่ตัว.

จึงพิจารณาดูเถิด ในศาสนาที่สำคัญๆ ของโลก เช่นศาสนา
ใหญ่ๆ ที่มีคนนับถือมากๆ เช่น พุทธศาสนา คริสตศาสนา และ
ศาสนาอิสลาม เป็นต้นเหล่านี้ ก็ล้วนแต่สอนการให้ทำลายความ
เห็นแก่ตัว; แม้ลัทธิศาสนาอื่นๆ ที่ไม่เด่นอย่างนี้ ก็ล้วนแต่สอน
ให้ทำลายความเห็นแก่ตัว; แม้แต่คำสอนทางศีลธรรม ที่ไม่ยก
ขึ้นมาเป็นศาสนา เช่นคำสอนของขงจื้อ เป็นต้น ก็ล้วนแต่ระบุ
ความไม่เห็นแก่ตัว, ล้วนแต่สอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว.*

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่องชุมนุมล้ออายุ, ลำดับที่ ๔๒.ก บนแถบพื้นสีม่วง,
เรื่องที่ ๖ เครื่องรางกันบ้า, แสดงบนเขาพุทธทอง กัณฑ์คำ, ในวันที่ ๒๗ พฤษภาคม
๒๕๑๑, หน้า ๒๙๗-๒๙๙.

ฟ้าสาบทางศาสนสัมพันธ์

ในวันนี้จะได้กล่าวเป็นเรื่องแรกก็คือ ฟ้าสาบทางศาสนสัมพันธ์ ซึ่งเป็นเรื่องที่กำลังเป็นปัญหา ที่จริงมันก็มีปัญหามานานแล้ว เพิ่งจะเอะอะกันขึ้นเมื่อเร็วๆ นี้. เรื่องศาสนาพุทธกับศาสนาคริสต์ มีข้อขัดแย้งอะไรกันขึ้นมาบ้าง ทั้งที่ตลอดเวลา ก็ได้พยายามที่จะทำความเข้าใจอันดีต่อกันอยู่เสมอ.

ศาสนสัมพันธ์ แปลว่า ความเกี่ยวข้องกันระหว่างศาสนา ก็ได้, ความเกี่ยวข้องกันภายในศาสนาก็ได้, ความเกี่ยวข้องกันในบางชั้นบางตอนบางส่วน ของสิ่งที่เรียกว่าศาสนาก็ได้, หรือข้อที่ศาสนาของเรา จะต้องไปเกี่ยวข้องกันกับอะไรหลายๆ อย่างในโลกนี้ เพื่อผลดีที่สุดในโลกนี้ก็ยิ่งได้. ขอให้ถือเอาความหมายของคำว่า ศาสนาสัมพันธ์ในขอบเขตที่กว้างขวางอย่างนี้ จะสำเร็จประโยชน์ดี.

ปัญหามันก็มีอยู่เฉพาะหน้าตลอดมาว่า เราต้องอยู่ร่วมกันโดยที่มีศาสนาต่างกัน เช่นร่วมประเทศกัน ร่วมหมู่บ้านกัน บางทีก็จะต้องร่วมครอบครัวกันด้วยซ้ำไป; เพราะว่าจะต้องมีการ

สมรสกับบุคคลต่างศาสนา แล้วก็มาอยู่ร่วมครอบครัวเดียวกัน. เดียวนี้เหตุผลที่เราจะต้องอยู่ร่วมกันนั้น มันมีมากกว่า เหตุผลที่ว่าเราจะต้องเปลี่ยนศาสนา; ถ้าเราไม่ยอมเราก็ต้องเปลี่ยนศาสนา. แต่ถ้าเราปรับปรุงกันได้ เราก็อยู่ร่วมกันได้, เป็นสามีภรรยากันได้. โดยไม่ต้องเปลี่ยนศาสนา หรือจะมองให้กว้างกว่านี้ ความจำเป็นทางการเมืองทำให้เราต้องทำงานร่วมกับคนต่างศาสนา; มิฉะนั้นเราจะไม่ได้รับประโยชน์ทางการเมือง, หรือจะเป็นผลร้ายทางการเมืองก็มี, นี่เราอาศัยเหตุเหล่านี้จึงแสวงหาหนทางที่จะกระทำศาสนาสัมพันธ์ คือความเกี่ยวข้องกันได้ อย่างกลมกลืน ในระหว่างศาสนา.

อยากจะชี้ให้เห็นข้อหนึ่งเป็นข้อแรกว่า **ตามปรกติคนเราถือว่า ศาสนาอื่นเป็นมิจฉาทิฎฐิเสมอไป**; ตั้งแต่เล็กๆ มา เรา มักจะได้รับคำแนะนำชี้แจงสั่งสอนจากผู้ใหญ่ ในทำนองให้เห็นว่า ศาสนาอื่นเป็นมิจฉาทิฎฐิ คือผิด **มันถูกต้องอยู่แต่ศาสนาของเรา**; นั่นแหละตัวความผิดพลาด หรือความเลวร้าย ที่จะทำลายมนุษย์ แล้วผิดวัตถุประสงค์ของศาสนา ซึ่งต้องการ **ให้มีความรักสมัคปรมาสามัคคี** อยู่ร่วมกันโดยสันติ, กลับมาอบรมสั่งสอนให้เด็ก ๆ เข้าใจว่า ศาสนาอื่นเป็นมิจฉาทิฎฐิทั้งนั้น ถูกอยู่แต่ศาสนาเราศาสนาเดียว.

ถ้าเหตุการณ์ชนิดนี้กำลังมีอยู่ที่ไหน ขอให้ช่วยจัดการกันเสียใหม่ ให้มันมีลักษณะฟ้าสว่างทางศาสนสัมพันธ์ อย่าได้สอนเด็ก ๆ ให้เกิดความเข้าใจว่า ศาสนาอื่นเป็นมิจฉาทิฎฐิไปเสียทั้งนั้น.

อาตมาเคยสังเกตเห็นว่า บางพวก บางแห่งถือเคร่งครัดจนอะไร ถ้ามันเนื่องด้วยของพวกอื่นแล้ว ก็จัดเป็นมิจฉาทิฎฐิ

หมด; เช่นคนแก่ห้ามเด็ก ๆ ไม่ให้เรียนหนังสือฝรั่ง บอกว่าหนังสือฝรั่งอักษรฝรั่งนั้น มันเป็นของพวกมิจฉาภิภูญฺเฐยฺยาไปเรียน, ก็เห็นอยู่บ่อยๆ กระทั่งกระดาษหนังสือพิมพ์ ที่เป็นหนังสือพิมพ์ของฝรั่งต่างประเทศ เขาก็จะบอกว่า เป็นหนังสือของพวกมิจฉาภิภูญฺเฐยฺยา. นี่มันจะเป็นอย่างไรบ้างลองคิดดู มันเป็นชาตินิยมมกมายเกินขอบเขต.

เราควรจะเข้าใจกันเสียใหม่ให้ถูกต้อง ขนาดอักษรหนังสือภาษานี้ มันไม่ใช่ตัวการตัวหลักอะไร มันเป็นเรื่องมือสำหรับสื่อสาร เนื้อหามันอยู่ที่ข้อความ. เดียวนี้จะว่าศาสนาอื่นเป็นมิจฉาภิภูญฺเฐยฺยาไปหมดนั้น เป็นความเสียหายของมนุษย์เป็นอันมาก คือจะทำให้เกิดการแบ่งแยกเป็นศัตรูกันขึ้นมา ตั้งแต่ลูกเล็กๆ ไปจนถึงคนแก่คนเฒ่า.

ขอโอกาสสัก ๒-๓ นาทีว่า เมื่อเด็กๆ เคยได้ยินมาด้วยตนเอง เด็กที่ถือศาสนาอิสลาม เขาเป็นคนเล่าทำนองรุกรานพุทธศาสนา คือเขาถามเด็กพุทธเราที่ว่า ทำไมพระพุทธรูปในโบสถ์ของแกจึงมีหัวเป็นนาค? เด็กเราก็ไม่รู้จะตอบอย่างไร, ไม่รู้จะตอบอย่างไร เพราะว่าเรามันก็เป็นเด็ก. เด็กศาสนาอิสลามเขาบอกว่า พระของกูกินขนุนอยู่ พระของมึงมาขอ พระของกูไม่ให้ พระของมึงโกรธ พระของกูเลยเอาเปลือกขนุนคลุมหัวพระของมึง. นี่มันเป็นเรื่องที่ว่ามันไม่ควรจะมี มันไม่ควรจะสร้างเรื่องชนิดนี้ขึ้นมา ให้เกิดความแตกแยก ชนิดที่เรียกว่าฝังเข้ากระดูกดำ, มันควรจะอธิบายกันอยู่อีก ชนิดที่จะได้รักใคร่กลมเกลียวกันไปมากกว่า.

เดี๋ยวนี้เรามาหาหนทางที่จะให้เกิดความสัมพันธ์กันเป็นอันดี ในระหว่างศาสนา ถ้าว่าโดยที่แท้แล้ว อาตมาอยากจะขอร้อง

ให้มองเห็นและยอมรับว่า ตามธรรมชาติแท้ๆ ศาสนามันก็ต้องมีความสัมพันธ์กันอยู่แล้ว ตามธรรมชาติที่ทำให้เกิดมีศาสนา呢, มันก็มีการสัมพันธ์กันอยู่แล้ว, แล้วก็ยังมีอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเราบัดนี้จะต้องช่วยกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์กันมากขึ้น, จะฟังไม่เข้าใจ. ขอสรุปอีกทีหนึ่งว่า ตามธรรมดาศาสนาก็มีความสัมพันธ์กันมาตามธรรมชาติ โดยธรรมชาติอยู่แล้ว เดี่ยวจะได้ว่ากันให้ละเอียด นั่นก็ส่วนหนึ่งแล้ว มันสัมพันธ์กันอยู่โดยธรรมชาติ. อีกส่วนหนึ่งเรา呢แหละ ที่จะสามารถทำให้มีความสัมพันธ์กันเพิ่มขึ้นอีกส่วนหนึ่ง เป็นการสัมพันธ์ที่สมบูรณ์.

ที่ว่าสัมพันธ์กันอยู่ตามธรรมชาตินั้น มองดูที่การเกิดขึ้นมาแห่งศาสนาแล้วก็การไหลไป ถ่ายเทกันไปถ่ายเทกันมา ซึ่งเป็นอยู่เอง. ศาสนาจะเกิดขึ้นมาเป็นครั้งแรกตั้งแต่ครั้งไหน ไม่มีใครบอกได้ กี่ร้อย พันปี หมื่นปี แสนปี มันก็บอกไม่ได้, มันบอกได้แต่ว่า ได้เกิดขึ้นเมื่อมีความปั่นป่วนเกิดขึ้นในหมู่มนุษย์ ความไม่สงบราบรื่นคือความเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มันได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ก็ต้องมีศาสนาเกิดขึ้นมา มันเป็นความมุ่งหมายที่จะจัดสิ่งเลวร้ายเหล่านั้น ในชั้นศีลธรรมก่อน แล้วต่อมา มุ่งจะจัดปัญหาอันละเอียด ทางจิตทางวิญญาณในชั้นปรมาตตธรรม.

ศาสนาในชั้นศีลธรรมเกิดขึ้น จัดปัญหาของสังคมที่อยู่กันอย่างเบียดเบียนกัน ให้หยุดเบียดเบียนกันเสีย, ให้ทำมาหากินกันเป็นผาสุก. ครั้นหมดปัญหาเรื่องนี้ไปแล้ว มันก็มีปัญหาเหลืออีกเข้าไปในจิตใจว่า มันยังมีกิเลสรบกวน มีความเร่าร้อนใจ ด้วยโลภะ โทสะ โมหะ นั้นแหละ จึงต้องมีศาสนาในระบบนี้. ในระบบสูงขึ้นมา ที่จะแก้ปัญหาวางจิตใจ ในส่วนปรมาตตธรรม.

ที่มนุษย์เราหรือคนเรานี่ มันก็มีอะไรคล้ายๆ กันทั้งนั้นแหละ แม้ว่าจะให้ต่างคนต่างบัญญัติกันคนละมุมโลก มันก็ต้องบัญญัติขึ้นมาคล้ายๆ กันทีเดียว; เราจึงเห็นทุกศาสนา มีบทบัญญัติเรื่องห้ามไม่ให้ฆ่า ไม่ให้ลัก ไม่ให้ประพฤติดินกาม ไม่ให้โกหกหลอกลวง ไม่ให้ฉ้อโกง; นี่เหมือนๆ กันทั้งนั้น เพราะมันมีต้นเหตุจากสังคมที่มันเหมือนๆ กัน. ฉะนั้นเราเรียกว่า มันมีความสัมพันธ์กันอยู่แล้วตามธรรมชาติ ที่เราจะต้องช่วยกันส่งเสริมให้มันยิ่งๆ ขึ้นไป.

ที่ว่า มีการถ่ายทอดนั้น เป็นไปได้โดยไม่รู้สึกตัว คือว่าพระศาสดาแต่ละองค์ๆ นั้น ล้วนแต่เป็นนักศึกษา; พูดอย่างนี้ดีกว่า. ศาสดาของศาสนาแต่ละศาสนานั้นล้วนแต่เป็นนักศึกษา รวบรวมความรู้ บางทีก็เป็นนักท่องเทียวมาก่อน เทียวรวบรวมความรู้ถึงไม่ท่องเทียวก็รวบรวมความรู้; ฉะนั้นผู้ที่เป็ศาสนา นั้น จะมีการศึกษาเสมอ ตามที่จะทำได้ แม้ว่าในบางถิ่นบางแห่ง ยังไม่มีหนังสือใช้ มันก็พูดกันได้ด้วยปาก ถ่ายทอดความรู้กันได้ด้วยปาก; ฉะนั้นจึงมีการถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกัน.

เรามองเห็นอย่างนี้แล้ว ก็มองเห็นว่า มันสัมพันธ์กันอยู่แล้ว โดยกำเนิดโดยธรรมชาติ ที่ศาสนาเกิดขึ้นมา บางทีก็เจตนาจะถ่ายทอดเขาเอามาก็มี. บางทีก็ไม่เจตนา ก็มี, บางทีจำเป็นที่จะต้องยอมรับก็มี.

ยกตัวอย่างพุทธศาสนาเรา เมื่อพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก เขาก็มีความรู้เรื่องทางศีลธรรม ทางปรมัตถธรรม อะไรกันอยู่แล้ว มากเหมือนกัน. เรื่องศีลห้า อย่างนี้ เขาก็มีกันอยู่ก่อนแล้ว เรื่องนรก เรื่องสวรรค์ เรื่องเทวดา เรื่องอะไรต่างๆ เขาก็มีกันอยู่ก่อนแล้ว; พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นมา เขาพูดเรื่องนี้กันอยู่ก่อนแล้ว ท่าน

ก็ต้องยอมรับ ในสิ่งที่ควรจะยอมรับ ไปเพิกถอนไม่ได้ เพราะประชาชนเขาก็กินอยู่ก่อนแล้ว มันมีได้ก็แต่เพียงว่า ช่วยอธิบายให้มันดียิ่งขึ้นไป ให้มันสำเร็จประโยชน์ยิ่งขึ้น.

อย่างในพระบาลี ก็มีข้อความเรื่องหนึ่งชัดเจนอยู่ว่า มีคนไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เทวดานั้นมีจริงไหม? พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบว่า เอ้า, จะมาถามอะไรกันอีกเล่า ก็ใครๆ ก็ว่าเทวดามี มีจริงกันอยู่ทั่วไปแล้ว ดังก้องไปทั้งโลกทั้งจักรวาลแล้ว ว่าเทวดามีจริง ทำไมจะมาถามว่าเทวดามีไหมอีกเล่า. นี่ก็แปลว่าไม่ได้ยกเลิกของเก่า แต่จะอธิบายคำว่าเทวดาเสียใหม่อย่างไร ให้สำเร็จประโยชน์เต็มที่ นั่นมันเป็นหน้าที่ ฉะนั้นศาสดาที่หลังก็พยายามที่จะอธิบายของเก่าที่มีอยู่แล้ว ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น. นี่คือข้อที่ว่าศาสนาจะต้องสัมพันธ์กัน จะต้องเชื่อมกัน โดยเจตนา ก็มี โดยไม่ได้เจตนาก็มี โดยที่จำเป็นจะต้องทำเพื่อมีผลดี อย่างนั้นก็มี.

เช่นเรื่องนรกสวรรค์ ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด เขาก็มีพูดกันอยู่แล้ว เรื่องนรกได้ดิน สวรรค์บนฟ้าอย่างนั้นๆ อย่างนั้น เขาพูดกันอยู่แล้ว; พระพุทธเจ้าท่านจะยกเลิกเรื่องนี้ได้อย่างไร ไปทะเลาะกับคนโง่ มีอย่างเดียวแต่ว่าจะบอกว่า; ถ้าจะไม่ตกนรกกันจริงๆ แล้ว จะต้องทำอย่างนี้ๆ จะไปสวรรค์กันจริงๆ จะต้องทำอย่างนี้. การที่จะไปสวรรค์ด้วยการเอาคนมาบูชาัญญาฆ่าคนบูชาพระเจ้าแล้วไปสวรรค์นั้น ไปคิดดูใหม่เถอะ ถ้าจะไปสวรรค์กันจริงๆ ต้องทำอย่างนี้ๆ คือไม่ต้องมีการฆ่าคน ไม่ต้องมีการฆ่าสัตว์ อย่างนี้เป็นต้น.

นี่ก็แปลว่า ท่านไม่ได้ยกเลิกสิ่งที่เรียกว่านรกสวรรค์ หรือวิธีที่จะเว้นนรกหรือว่าจะได้สวรรค์, แล้วท่านยังตรัสว่า นรกที่เป็น

ไปทางอายตนะทั้งหกฉันเห็นแล้ว ทิฐฐา มยา, มยา ทิฐฐา -
ฉันเห็นแล้ว ท่านตรัสว่าอย่างนี้ สวรรค์ที่เป็นไปทางอายตนะหก
ฉันเห็นแล้ว. เมื่อพวกท่านเห็นนรกอยู่ที่ใต้ดิน สวรรค์อยู่บนฟ้า
ก็ว่าไปสิ แต่ฉันเห็นนรกที่อยู่ที่ยอายตนะหก คือตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ แล้วฉันเห็นสวรรค์ที่อยู่ทีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

แล้วท่านก็อธิบายให้ฟัง ว่ามันเป็นนรกอย่างไร ที่นี่และ
เดี๋ยวนี้; เมื่อทำผิดทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็เป็นนรก
ร้อนเป็นไฟขึ้นมาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. ถ้ามันทำถูกต้อง
มีความสุขสบายทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ว่าสวรรค์มันมีอยู่
ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่นี่และเดี๋ยวนี้, และเห็นได้เอง มัน
สัมผัสได้เอง มันได้ชิมรสเอง. นี่มันดีแล้วมันยังดีไปกว่านั้นอีก
ก็คือว่า. เราจัดการได้นี่, เราจัดการได้, เราควบคุมได้, เรา
ควบคุมนรกและสวรรค์ได้ ตามความต้องการของเรา คือเรา
จัดการกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของเราได้. เราจะเอานรก
อย่างไรก็ได้, เราจะเอาสวรรค์อย่างไรก็ได้, หรือมากกว่านั้น เรา
จะขึ้นไปเสียให้พ้นนรกพ้นสวรรค์ทั้งหมดทั้งปวงเลยก็ยังได้.

ท่านมาสอนอย่างนี้ อธิบายอย่างนี้ โดยที่ไม่ต้องไปทะเลาะ
กับคนก่อนที่สอนอยู่ก่อน เพราะว่ามันไม่มีประโยชน์อะไร.
เดี๋ยวก็จะเกิดฆ่ากันตายด้วยซ้ำไป แต่ถ้าไปบอกให้เขาทำให้ได้
ทำให้มีประโยชน์ สำเร็จประโยชน์ยิ่งขึ้น มันก็มีประโยชน์, มีอยู่
หลายเรื่องที่เราจะต้องรับรู้ไว้ในข้อนี้ ซึ่งจะได้พูดกันทีหลัง.

นี่เป็นสิ่งที่ต้องยอมรับว่า มันมีความสัมพันธ์กันอยู่อย่างนี้
เรื่องของศาสนาที่สอนต่อๆ สืบๆ กันมา มีความสัมพันธ์กันอยู่
อย่างนี้, แล้วการไปมามันก็ติดต่อกัน, การศึกษามันก็แผ่ไปถึง
กันได้. อย่างประเทศจีน กับประเทศอินเดีย กับประเทศอียิปต์

ว่ามันมีอยู่อย่างไร.

การที่ว่า ศาสนา ทุกศาสนาสอนตรงกันนี้ มีความสำคัญมากทีเดียว จนเกิดความรู้สึกขึ้นมาว่า พระศาสดาแต่ละองค์ๆ ของแต่ละศาสนานั้น ท่านพูดเรื่องเดียวกัน, ท่านพูดเรื่องเดียวกัน, ท่านพูดเรื่องความรอดด้วยกัน. เออสิ, แม้จะพูดเรื่องวิธีสำหรับจะรอดนั้นแตกต่างกันไปบ้าง ก็ไม่เป็นไร; เพราะจะพูดเหมือนกันไม่ได้, พูดที่เมืองจีน พูดที่อินเดีย พูดที่อียิปต์ พูดที่ปาเลสไตน์ นี่จะพูดเหมือนกันได้อย่างไร, แล้วหากันเป็นร้อยๆ ปี จะพูดเหมือนกันได้อย่างไร. แต่ต้องการจะพูดเรื่องความรอดออกไปได้ด้วยกันทั้งนั้น; ที่มีพระเจ้าก็รอดไปอยู่กับพระเจ้า, ที่ไม่มีพระเจ้า แต่มีนิพพานก็ไปอยู่กับนิพพาน หรือบรรลุนิพพาน; มันเป็นวิธีที่จะรอด ต่างกันบ้างก็ไม่มีไร แต่ว่าพูดเรื่องเดียวกัน, เลยถือเสียว่า สิ่งสูงสุดเขามีไว้ให้ครบถ้วนแหละว่าจะรอดกันโดยวิธีไหน ที่ไหนมันเหมาะจะใช้วิธีไหน, สำคัญมาก. พระศาสดาของศาสนานั้นๆ ก็พูดวิธีที่เหมาะสมกับคนที่นี่ และสมัยนั้น.

อาตมาเลยชวนผู้ที่เชื่อถือศาสนาอื่น แต่เป็นเพื่อนๆ กันนี้ว่า **เรามาตกลงกันว่า พระศาสดาทุกศาสนาเป็นเพียงปากพูดของพระเจ้า แล้วก็พูดเรื่องเดียวกัน อย่างนี้เอาไหม?** เขาว่าเห็นด้วย, เขาว่าเขาเห็นด้วย เออละ, แต่ว่าผู้หลักผู้ใหญ่ของเขาคงไม่เอา, เขาไม่กล้ายอมรับ ว่าพระศาสดาทุกองค์เป็นปากของพระเจ้าอันสูงสุด พูดเรื่องเดียวกัน คือความรอด แล้วต่างกันนิดหน่อยด้วยเรื่องวิธีการ เพื่อให้เหมาะสมกับภูมิประเทศนั้นๆ หรือยุคสมัยนั้นๆ.

นี่คือความสัมพันธ์กันอย่างยิ่งของสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา ขอให้สนใจกันดูให้ดี.

ศาสนาคริสต์น คัมภีร์ไบแรก ไบแรกๆ หน้า ๑ หน้า ๒ นั้น มีพูดถึงเรื่องกินผลไม้ ที่ทำให้รู้ดีรู้ชั่วแล้วต้องเป็นทุกข์ ต้องเป็นบาปและเป็นทุกข์ นี่มันก็หลักเดียวกับพุทธศาสนา ที่พอไปรู้ดีรู้ชั่ว ยึดมั่นถือมั่นเรื่องดีเรื่องชั่วก็เป็นทุกข์ ถ้าไม่แยกเป็นดีเป็นชั่ว ไม่มีที่ยึดมั่นถือมั่น มันก็ไม่ใช่ทุกข์; นี่มันเหมือนกันโดยหลักหัวใจแท้ๆ หมายความว่าเมื่อมนุษย์รู้จักยึดมั่นถือมั่นในเรื่องดีเรื่องชั่วนั้น จึงจะเป็นทุกข์ธรรมดาใจ, ถ้าเมื่อก่อนนี้ไม่รู้ก็ไม่เป็นทุกข์.

เดี๋ยวนี้ สัตว์เดรัจฉานมันยังไมรู้เรื่องดีเรื่องชั่ว มันไม่ยึดถือเรื่องดีเรื่องชั่ว มันก็ไม่ปวดหัวเหมือนมนุษย์, มันไม่เป็นโรคประสาทเหมือนมนุษย์ เพราะไปหลงยึดมั่นถือมั่นเรื่องดีเรื่องชั่ว มันก็เกิดปัญหา เป็นกิเลสเป็นอะไรขึ้นมา, แล้วเป็นตัวเป็นตนขึ้นมา เป็นเราเป็นเขาขึ้นมา มันก็ได้เบียดเบียนกัน ไม่มีอะไร.

ถ้าเราจะเห็นเหมือนอย่างหลักพุทธศาสนาว่า ดีหรือชั่วก็เป็นสังขารเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นเช่นนั้นเอง อย่าไปยึดถือ ความหมายเรื่องดีเรื่องชั่วให้มันเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา; นี่เห็นสายกลางอย่างนี้แล้วก็ป็นนิพพาน คือไม่มีทุกข์อันใด จะเกิดขึ้นมาได้; ถ้าอันนี้เป็นหลัก มันก็เข้ากับหลักของธรรมชาติ. เมื่อยังไม่รู้จักเรื่องดีชั่ว มันไม่มีปัญหา, พอรู้จักดีรู้จักชั่วมันก็มีปัญหารู้จักกรวยรู้จักจน รู้จนแพ้รู้จักชนะ รู้จักได้เปรียบรู้จักเสียเปรียบ รู้จักอะไรที่เป็นคู่ๆ คู่ๆ เทียบกันอย่างนี้เรื่อยไป แล้วก็เป็นอย่างนี้เพราะความรู้ ที่ทำให้เกิดแบ่งแยกเป็นคู่.

นี่เอามาเป็นตัวอย่าง ว่าคัมภีร์ของคริสต์นเขาก็อธิบายในข้อแรกที่สุดว่า มนุษย์เริ่มมีความทุกข์เพราะเกิดปัญญา มีสติปัญญารู้เรื่องดีรู้เรื่องชั่วขึ้นมา; พระเจ้าสั่งกับมนุษย์คู่แรกที่ขึ้น

ศาสนา ศาสนาฮินดู ศาสนาอะไรก็มีพูดถึงพระศาสดาองค์สุดท้าย. พุทธศาสนาก็มีพระศาสดาองค์สุดท้าย คือพระศรีอารยเมตไตรย, ศาสนายิว ซึ่งเป็นต้นตอของศาสนาฝ่ายนั้น ก็พูดถึงพระศาสดาองค์สุดท้าย คือเมสสิยาห์; มันคล้ายกับว่ามันมีความคิดเดียวถ่ายทอดกันมา ว่ามันยังมีพระศาสดาองค์สุดท้ายที่จะมาข้างหน้า ด้วยกันทุกศาสนา. นี่แสดงให้เห็นเบื้องหลัง ว่ามันมีความสัมพันธ์กันอย่างไร. แล้วสิ่งที่เรียกว่า พระเจ้านั้น จะมีหน้าที่สร้าง ขึ้นมา ทำลาย เมื่อควรทำลาย, แล้ว ควบคุม อยู่ตลอดเวลา; พระเจ้านั้นมีหน้าที่สร้างทุกสิ่งขึ้นมา แล้วควบคุมทุกสิ่งอยู่ แล้วทำลายเสีย ตามยุคตามสมัยที่ควรทำลาย เขาเรียกว่าพระเจ้า. เราเรียกว่า กฎของอิทัปปัจจยตา จะทำให้ทุกสิ่งเกิดขึ้นมา แล้วควบคุมสิ่งเหล่านั้นอยู่ จนกว่าจะถึงสมัยที่ควรจะยุบเลิก มันก็ดับไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา.

กฎของอิทัปปัจจยตาทำหน้าที่เหมือนพระเจ้า คือสร้างขึ้นมา แล้วควบคุมไว้ แล้วก็ทำลายเสีย แล้วก็สร้างขึ้นมา แล้วก็ควบคุมไว้ แล้วก็ทำลายเสีย อยู่กันแต่อย่างนี้, มีความหมายที่ตรงกัน. สิ่งที่เป็นปฐมเหตุก็กล่าวไว้อย่างที่เรียกว่าเข้าใจไม่ได้; เขาเอาพระเจ้าเป็นปฐมเหตุ, เราก็เอากฎของอิทัปปัจจยตาเป็นปฐมเหตุ เป็นจุดตั้งต้นที่จะให้สิ่งต่างๆ เกิดขึ้น.

ปัญหาร่วมกัน คือว่า มันมี ความทุกข์ของคนเป็นปัญหา, **ทุกศาสนามีปัญหาร่วมกัน คือมีความทุกข์ของมนุษย์เป็นปัญหา.** ศาสนาต้องการจะแก้ปัญหานี้กันทุกๆ ศาสนา และทุกศาสนาจะพยายามบัญญัติสิ่งที่ให้ยอมรับได้ ว่ามันเป็นสิ่งดีสิ่งงาม สิ่งยุติธรรม สิ่งบริสุทธิ์ สิ่งถูกต้อง. ไปพลิกดูเถอะในทุกๆ คัมภีร์ของศาสนาเขาจะเน้นสิ่งที่ดีที่งาม ที่บริสุทธิ์ยุติธรรม หรือถูกต้อง

เป็นหลักสำหรับยึดถือ ด้วยกันทั้งนั้น, แล้วก็เหมือนๆ กันในข้อที่ว่า มีนรกที่สวรรค์ด้วยกันทั้งนั้น. ทุกศาสนามีนรกมีสวรรค์ มีดีมีชั่ว โดยหลักการที่คล้ายกันที่สุด, มันมีแกนกลางอย่างหนึ่ง ยึดอยู่เป็นหลัก, แล้วทุกคนก็บัญญัติแวดล้อมกลางอันนั้น.

ทีนี้ก็มาถึงสิ่งที่สำคัญที่สุด ที่อาตมาอยากจะให้ท่านทั้งหลายสนใจ ว่าใจความสำคัญของศาสนา ที่ทำให้เกิดความแตกต่างกัน ก็มีอยู่ส่วนหนึ่งคือสิ่ง ๓ สิ่ง ที่ขอให้สนใจ คือ **ศรัทธา ปัญญา วิริยะ**. ศาสนาบางศาสนาเน้นที่ศรัทธา อย่างหลับหูหลับตาเลย ต้องมีความเชื่ออย่างเดียวก่อนนั้น จึงจะรอดได้, การกระทำไม่มีผลดอก ถึงจะอย่างไรแต่ถ้าไม่เชื่อแล้วก็ไม่มีความหมาย ศาสนานี้เขาเอาความเชื่อหมดเป็นหลัก. นี่ศาสนาที่ ๒ หรืออื่น เอาปัญญาเป็นหลัก ไม่เอาความเชื่อเป็นหลัก ไม่ยอมเชื่อแต่เอาความรู้แจ้งเห็นจริงเป็นหลัก. แล้วศาสนาที่ ๓ เอาวิริยะ คือการบังคับจิตเป็นหลัก.

อย่างว่าจะพันทุกซักกัน จะพันทุกซักกันแล้ว ศาสนาที่ ๑ เขาว่าเชื่อ; เมื่อเชื่อแล้วมันก็ไม่เป็นทุกซักเหมือนกัน, เชื่ออย่างสุดเหวี่ยงก็ไม่เป็นทุกซักเหมือนกัน. ศาสนาที่ ๒ เอาปัญญาเป็นหลัก เข้าใจอย่างถูกต้อง แล้วก็จัดเสียใหม่ให้ถูกต้องแล้วก็ไม่เป็นทุกซักเหมือนกัน. ทีนี้ศาสนาที่ ๓ เขากำลังจิตเป็นหลัก, ฉันบังคับจิตของฉันไม่ให้เป็นทุกซักได้เหมือนกัน. ฉันสามารถจะบังคับจิตของฉันไว้ในลักษณะอย่างนี้ ที่ไม่ให้เป็นทุกซักเลยได้เหมือนกัน.

นี่ดูให้ดีเถอะว่า ศาสนาที่ต่างกันโดยหลักสำคัญส่วนลึก พวกหนึ่งเขาเอาศรัทธาเป็นหลัก, ยิ่งมกยเท่าไรยิ่งดี เพราะมันจะไม่ต้องมีความทุกข์. เช่นว่าความเจ็บความไข้ เราเชื่อว่าพระเจ้าต้องการนี้, แล้วจะเป็นทุกข์อะไร. ความเจ็บ ความไข้

ความตาย ถ้าเราเชื่อเสียว่า นี่เป็นความต้องการของพระเจ้า เราก็ไม่ต้องเป็นทุกข์เพราะความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เพราะมีความเชื่อ. ที่นี้ พวกที่ว่ามีปัญญาเป็นหลักสำคัญ ก็ว่า เอ้า, นี่มันเป็นธรรมชาติอย่างนี้เอง เกิด แก่ เจ็บ ตาย มันเป็นธรรมชาติอย่างนี้เอง ฉะนั้นจะไปเป็นทุกข์กับมันทำไม. ที่นี้พวกที่ ๓ ฉันทบังคับจิตใจของฉันทได้ ไม่ให้รู้สึกเป็นทุกข์ เพราะความเกิด แก่ เจ็บ ตาย, ใครดีกว่าใคร. ถ้ามันไม่เป็นทุกข์กันได้แล้วมันก็ไม่มีใครดีกว่าใครดอก เพราะมันไม่เป็นทุกข์ด้วยกันได้ทั้งนั้น; แต่ถ้าสำหรับพุทธบริษัทแล้ว อยู่พวกที่ ๒ คือมีปัญหาเป็นใหญ่.

ที่นี้มันมีข้อที่จะต้องศึกษาว่า ศาสนา ๓ ชนิดนี้ มันจะแยกกันดีดัดขาดอย่างนี้; แต่ไม่พูดได้ว่า อันไหนจะดีกว่าอันไหน. ถ้าไปอยู่ในหมู่ชนที่ยังไม่มีการศึกษาไม่มีปัญญา มันก็ต้องอาศัยศรัทธาความเชื่อมั่นแหละ เพราะมันศึกษาไม่ได้ แล้วเป็นคนบังคับจิตใจไม่ได้, ทำสมาธิไม่เป็น ไม่มีปัญญา ไม่มีสมาธิ, ก็ต้องถือศาสนาความเชื่อ. ถ้าในหมู่คนที่เขามีปัญญา ง่ายต่อการที่จะมีปัญหา เขาก็ใช้ปัญญาแทงตลอดแจ่มแจ้งความจริงอันนี้แล้วก็ไม่เป็นทุกข์. ถ้าในหมู่คนที่ทำอย่างนั้นไม่ได้ เชื่อก็ไม่เชื่อ ปัญญาก็ไม่มี แต่สามารถบังคับจิตใจ สามารถบังคับจิตใจให้อยู่ในสภาพอย่างนี้ๆ เป็นอย่างอื่นไม่ได้, เขาก็บังคับจิตใจให้ไม่มีความทุกข์ได้ เหมือนกัน.

ฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า ศาสนามีแกนกลางอยู่ที่คำ ๓ คำนี้ ศาสนาพวกหนึ่งมีแกนกลางเป็นศรัทธา ศาสนาพวกหนึ่งมีแกนกลางเป็นปัญญา ศาสนาพวกหนึ่งมีแกนกลางเป็นวิริยะ คือ กำลังบังคับจิตใจ.

นี้เราจะว่าอันไหนดีกว่าอันไหนไม่ได้; อันไหนมันเหมาะกับ

ที่ไหนเวลาไหน อันนั้นมันก็เหมาะกับที่นั่นเวลานั้น อีก ๒ อัน ไม่เหมาะ ก็เลยใช้ไม่ได้ ไม่มีประโยชน์. จะเอาพุทธศาสนาไปใส่ กับหมู่คนที่ไม่มีปัญญา มีแต่ศรัทธา อย่างเดียวมันก็ทำไม่ได้, หรือ ทำได้มันก็ไม่ตลอด แต่อันนี้ก็ต้องวินิจฉัยกันอีกทีหนึ่งว่า มันก็ยัง เกี่ยวข้องกันแหละ.

อ้าว, พูดเสียเลยก็ได้ว่า ในศาสนาเดี่ยวนี ในพุทธศาสนา นี้ ในศาสนาเดียวคือพุทธศาสนา ในบางกรณี มันจะต้องสอน เรื่องศรัทธา, ถ้าว่าคนหมู่นี้มีความหนักไปในศรัทธา ก็สอนเรื่อง ศรัทธา. ถ้าในคนหมู่อื่นสอนเรื่องปัญญาดีกว่า เพราะว่าเขาฉลาด พอแล้ว ก็สอนเรื่องปัญญาอย่างยิ่ง. แต่ถ้าไปในคนอีกหมู่หนึ่ง เขาเก่งในการทำสมาธิบังคับจิต ก็สอนเรื่องสมาธิบังคับจิต. ใน ศาสนาพุทธนี้มีทั้งเรื่องศรัทธา ทั้งเรื่องสมาธิ และเรื่องปัญญา.

เราจะเห็นได้ว่าพระสูตร ตัวพระสูตร คำสอนของพระองค์ บางสูตรเน้นหนักในเรื่องปัญญาเหลือเกิน เพราะสอนในหมู่คน ที่มีปัญญา, บางสูตรก็เน้นหนักไปในเรื่องศรัทธา เพราะสอนไป ในหมู่คนที่มีศรัทธา ทำได้แต่เพียงศรัทธา, หรือว่าจะสอนแก่บาง หมู่ ให้เน้นหนักไปในทางบังคับจิต เป็นเรื่องของวิโมกข์ ๘ หรือ เป็นเรื่องอุกโตภาควิมุตติ; อย่างนี้มันเป็นเรื่องที่จะต้องสามารถ บังคับจิตอย่างสุดเหวี่ยงทีเดียว ก็มี. มันอยู่ที่ว่าขั้นตอน หรือ วิวัฒนาการของบุคคลเหล่านั้น ฉะนั้นจึงสอนหมดทั้งศรัทธา ทั้ง ปัญญา และทั้งวิริยะ; เห็นได้ว่ามันต้องสัมพันธ์กัน มันทั้งกัน ไม่ได้.

อ้าว, ที่นี้จะให้ใกล้เข้ามาอีก ใกล้ถึงจมูกเลย ว่าในคน คนเดียว บุคคลคนเดียว บางยุคบางสมัย มันเหมาะสำหรับ คำสอนด้วยเรื่องศรัทธา, บางยุคบางสมัยมันเหมาะสำหรับคำสอน

เรื่องปัญหา, บางยุคบางสมัยมันเหมาะสำหรับเรื่องวิริยะ. ก็ดูสิ เด็กๆ ทารกเพิ่งคลอดออกมา มันเหมาะสำหรับเรื่องอะไร เด็ก ทารกเพิ่งคลอดออกมา มันเหมาะสำหรับที่จะรับคำสอนเรื่อง ศรัทธาให้เชื่อ, ไม่เชื่อก็เอาไม่เรี่ยวให้ มันก็รอดตัวขึ้นมาได้ด้วย ศรัทธา. ต่อมามันฉลาดพอแล้ว มันโตพอแล้ว ก็สอนเรื่องปัญหา สอนเรื่องปัญหา, สอนให้รู้เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. ที่นี้เรื่องนี้มันต้องทำด้วยจิตใจที่ฝึกฝนดีแล้ว จึงสอนเรื่องสมาธิ บังคับจิต ให้เป็นสมาธิ แล้วบังคับจิตให้เป็นวิปัสสนา เห็นสิ่งทั้งหลาย ทั้งปวงตามที่เป็นจริง. ฉะนั้นในเราคนเดียวเท่านั้นแหละ บาง ขั้นตอนแห่งชีวิตมันเหมาะสำหรับศรัทธา, บางขั้นตอนแห่งชีวิต มันเหมาะสำหรับปัญญา, บางขั้นตอนแห่งชีวิตมันเพราะสำหรับ วิริยะ คือการบังคับจิต, ก็เลยสัมพันธ์กันอย่างไม่อาจจะแยกกันได้. นี่ขอให้รู้ว่ามันมีความสัมพันธ์กันอย่างนี้.

ศาสนาแบบหนึ่งมันเอาไปใช้กับคนพวกหนึ่งไม่ได้; เพราะว่าคนในโลกนี้มันมีต่าง ๆ กัน. มุมโลกไหนมันเหมาะ สำหรับศรัทธา มันก็ต้องสอนด้วยศรัทธา สมมติว่าเราจะไป สอนพวกแขกดำในอาฟริกาเดี๋ยวนี้แหละ ก็สอนได้แต่เรื่อง ศรัทธาเท่านั้นแหละ; ฉะนั้นศาสนาคริสต์เขาจึงได้เปรียบ เพราะ เขาสอนเรื่องศรัทธา ศาสนาคริสต์เขายิ่งไปสอนตามป่าตามดง ตามประเทศชนิดนั้นง่ายกว่า, เพราะสอนเรื่องศรัทธามันง่าย. ถ้าไปสอนเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ให้คนเหล่านี้ มันก็ไม่ สำเร็จประโยชน์, มันยิ่งกว่าเป่าปี่ให้แรดฟัง, มันจะยิ่งกว่าเป่าปี่ ให้เต่าฟัง. นั่นเขายังเหมาะสำหรับจะมีศรัทธา จะรับด้วยศรัทธา ก็ต้องสอนเรื่องศรัทธากันไปก่อน. ถ้าจะไปสอนเรื่องการบังคับ จิต อย่างโยคี ก็ต้องไปสอนในหมู่คน ที่เขาคุ่นเคยกับการบังคับ

จิตมาแต่อ่อนแต่ออก มันก็สำเร็จประโยชน์ด้วยกันทั้งนั้น.

ในคนคนเดียวยังต้องใช้ครบ จะต้องสัมพันธ์กันให้ถูกต้องตามยุคตามวัยของคนเหล่านั้น, ในโลกเดียวกัน มันก็ต้องมีศาสนาครบ ในประเทศเดียวกันมันก็ต้องมีศาสนาครบ, ในศาสนาเดียวกัน ยังต้องมีหลักเหล่านี้ครบ ในบุคคลคนเดียวกันเท่านั้น ก็ยังต้องมีหลักเหล่านี้ครบ, คือในบางกรณีใช้ศรัทธา ในบางกรณีใช้ปัญญา ในบางกรณีใช้วิริยะ คำว่า วิริยะ ในที่นี้หมายถึงการบังคับจิตอยู่ในอำนาจได้.

ที่นี้ในความหมายอื่นต่อไปอีกว่า **ศาสนาจะต้องไปสัมพันธ์กันกับวัฒนธรรมหรือกิจกรรมของมนุษย์ทุก ๆ แขนง.** นี่เป็นแขนงที่พิเศษออกไปว่าไม่ว่ากิจกรรมประเภทไหนของมนุษย์เรา จะต้องเอาศาสนาเข้าไปแทรกไว้ด้วยเสมอไป คือสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม. มนุษย์เรามีกิจกรรมอะไรบ้าง มันมีมากแหละ มีมาก เอาแต่ที่ใหญ่ๆ ที่เดี๋ยวนี้กำลังกระทำกันอยู่ เช่นเรื่องเศรษฐกิจ, เดี๋ยวนี้เรื่องเศรษฐกิจเป็นเรื่องใหญ่ในโลก รู้กันไว้บ้าง, แล้วรองลงมาเรื่องการเมือง แล้วรองลงมาเรื่องการปกครอง แม้แต่เรื่องทหาร เรื่องการรบราฆ่าฟันกัน. สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ออกหน้าที่สุดในบรรดากิจกรรมของมนุษย์ ที่เป็นเรื่องปลีกย่อย, ปลีกย่อยอีกมากมายหลายสิบเรื่อง; แต่ว่าเรื่องใหญ่ๆ ที่มันกำลังเป็นปัญหาโลกก็คือเรื่องเศรษฐกิจ เรื่องการเมือง เรื่องการปกครอง เรื่องการทหาร.

ถ้าศาสนาได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ทั้ง ๔ เรื่องนี้แล้วจะดีกว่านี้มาก. เศรษฐกิจที่เลวร้ายปั่นป่วนไปทั่วโลก ก็เพราะว่าไม่มีศีลธรรม ไม่มีศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง. เศรษฐกิจก็เป็นเครื่องมือสำหรับโกง สำหรับเอาเปรียบ ใครมีอำนาจทาง

เศรษฐกิจมาก ก็โกงได้มาก เอาเปรียบได้มาก; แต่ถ้ามีศีลธรรม มีศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องมันก็ไม่โกง มันก็กลายเป็นผลดีแก่มนุษย์.

เรื่องการเมืองก็เหมือนกัน มันเป็นเรื่องตลบตลึงเพื่อหาประโยชน์ให้แก่ตน; แต่ถ้ามีศีลธรรม มีศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง มันกลายเป็นเรื่องที่ปรองดองมนุษย์ให้อยู่ด้วยกันเป็นอย่างดี; การเมืองก็เป็นเรื่องดี ไม่ใช่เรื่องสกปรก ถ้ามีศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง.

การปกครองก็เป็นลำดับๆ ตามอำนาจก็เหมือนกัน ถ้าไม่มีศีลธรรมไม่มีศาสนา เกี่ยวข้องแล้ว คนเผด็จการนั้นแหละ มันเป็นคนสับเล็ดผู้อื่น มันก็หาความสงบสุขไม่ได้ จึงต้องมีศาสนา มีศีลธรรม เข้าไปเกี่ยวข้อง การปกครองมันก็ดี.

ที่นี่ การรบราฆ่าฟัน การทหารนี่ ถ้ามีศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง มันรบกันยาก, มันไม่ได้รับเพราะว่ามุ่งหมายจะทำลายล้างกัน, มันจะรบกันเพียงแต่ว่าป้องกันตัวเอง หรือรบกันแต่เพียงว่า รักษาความยุติธรรมเอาไว้ เมื่อเราไม่ได้รับความยุติธรรมนี้. การรบอย่างนี้มันไม่ใช่การฆ่าฟันกัน หรือล้างผลาญกัน อย่างที่ว่ามีเหตุผล; ถ้าศาสนาหรือศีลธรรมเข้าไปเกี่ยวข้องกับการรบราฆ่าฟันกันแล้ว มันก็จะหยุด หรือมันก็จะลด หรือมันก็จะพูดกันรู้เรื่อง ไม่ต้องฆ่ากัน. ฉะนั้นศาสนาควรจะเข้าไปสัมพันธ์กับกิจกรรมของมนุษย์ทุกแขนง.

นี่ก็เป็นเรื่องความสัมพันธ์ของศาสนา ซึ่งเราจะแยกให้เห็นเป็นว่า ศาสนาต่อศาสนาก็ต้องสัมพันธ์กัน, ศาสนากับมนุษย์ก็ต้องสัมพันธ์กัน คือมนุษย์ต้องมีศาสนา, แล้วศาสนาต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกันกับกิจกรรม หรือวัฒนธรรม อะไรทุกๆ อย่างของ

มนุษย์นั่นเองด้วย ให้ธรรมะหรือศาสนาเข้าไปแทรกแซงอยู่ ในทุก ๆ ประमाणของชีวิตจิตใจ ร่างกาย เลือดเนื้อนี้, โลกนี้ก็เป็นโลกที่มีความผาสุกถึงที่สุด.

อาตมาจึงเห็นว่า ความสัมพันธ์ของศาสนานี้เป็นเรื่องสำคัญ จึงเอามาพูด มันยังมีดมัว มันก็กำลังมีดมัว จะต้องช่วยทำให้มันสว่างออกมา ให้เป็นแสงสว่างออกมา. ให้ศาสนาได้ทำหน้าที่ของศาสนา แล้วก็สัมพันธ์กันเป็นอย่างดี ศาสนาต่อศาสนาก็จะไล่ทะเลาะกัน เหมือนที่กำลังมีปัญหา ว่าศาสนานี้จะมาแย่งบริษัทของศาสนานี้, ศาสนาโน้นรุกราล้าศาสนาโน้น รุกราล้าศาสนานี้. นี่เรียกว่าศาสนาไม่สัมพันธ์กัน.

แล้วที่นี้ ศาสนาไม่สัมพันธ์กับมนุษย์ มนุษย์ไม่มีศีลธรรม มันก็ได้เป็นโรคประสาทให้ละอายแมว. นี่ถ้าว่าศาสนาได้เข้าไปสัมพันธ์กับทุกกระเปียดนัยของมนุษย์ ในกิจการงานต่างๆ แล้ว มันก็ไม่ใช่การเบียดเบียน ไม่มีการฉ้อโกง ไม่มีการเอาเปรียบ ไม่มีการทำให้ใครระคายคน คือไม่มีความทุกข์.

ขอให้สนใจว่า ศาสนาสัมพันธ์นั้นจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องมี โดยนัยดังที่กล่าวมานี้ คือให้ศาสนาแต่ละศาสนาสัมพันธ์กัน, แล้วให้ศาสนาได้สัมพันธ์กันกับมนุษย์; เพราะว่าธรรมชาติมันบีบบังคับให้มีศาสนาขึ้นมาในโลก สำหรับช่วยมนุษย์. ที่นี้มนุษย์ก็มีเครื่องมือสำหรับทำลายล้างกัน เช่นการเศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น ก็ขอให้ศาสนาเข้ามาควบคุมสิ่งเหล่านี้เสีย, สิ่งเหล่านี้ก็จะไม่ถูกใช้ไปในทางที่จะทำลายล้างมนุษย์ด้วยกัน เรื่องมันก็จะจบ.*

* ธรรมโฆณของพุทธทาส, เรื่อง ฟาสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ (ตอน ๒) ลำดับที่ ๔๖. ง บนแถบพื้นสีม่วง, เรื่องที่ ๑๐ ฟาสางในทางศาสนสัมพันธ์, บรรยายเมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๒๖, หน้า ๓๒๙-๓๔๖.

พระเจ้าเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวสูงสุดของทุกชีวิต

วันนี้จะพูดถึงปัญหาเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้า เรื่องพระเจ้านี้ถือว่าเป็นเรื่องสิ่งสูงสุดของมนุษย์; เพราะว่าทุกคนมีพระเจ้า โดยที่เขาจะรู้สึกตัวหรือไม่รู้สึกตัวก็ตาม. พุทธบริษัทเราได้รับคำสั่งสอนกันมาว่า **ในพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า นั่นเป็นเพราะให้คำจำกัดความของคำว่าพระเจ้า ไม่สมบูรณ์** และเขาไปเล็งถึงพระเจ้าในแบบของศาสนาอื่น เช่น ศาสนาฮินดู คริสตศาสนา เป็นต้น; ซึ่งคำบรรยายหรือคำสั่งสอนบางส่วนพูดไว้ในลักษณะที่พระเจ้าเป็นบุคคล. พุทธศาสนาไม่ยอมรับพระเจ้าอย่างนั้น ก็เลยปฏิเสธหมดทีเดียวว่า ในพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า; แต่โดยเนื้อแท้ที่จริงแล้ว ไม่มีสิ่งใดที่จะอยู่โดยไม่มีพระเจ้า หรือไม่มีสิ่งใดที่ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้า.

ฉะนั้นขอให้เราสนใจคำว่า “พระเจ้า” กันให้ดี ๆ ให้เข้าใจพระเจ้าอย่างถูกต้อง แล้วเราทุกคนในสากลโลกหรือสากลจักรวาลก็ตาม จะมีสิ่งยึดเหนี่ยวอันเดียวกัน และอยู่กันเป็นผาสุก. ในครอบครัวเราก็มีพระเจ้า คือคนสักคนหนึ่งซึ่งเป็นหัวหน้า

ครอบครัว เป็นที่ยึดเหนี่ยวแห่งครอบครัว; ในหลักธรรมก็ถือว่า บิดามารดาเป็นพระพรหมในครอบครัว. ถ้าถือบิดามารดาเป็นพระพรหม นั่นก็คือ มีพระเจ้าในครอบครัว เฉพาะในครอบครัว.

หรือในประเทศที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ก็มีพระมหากษัตริย์เหมือนพระเจ้า ในส่วนที่ว่า เป็นที่ยึดเหนี่ยว เป็นจุดรวมร่วมกัน เป็นที่ยึดเหนี่ยวไม่ให้เกิดแยกกัน หรือว่าแตกแยกกันไป บ้างก็เห็นแก่จุดส่วนรวม ก็กลับคืนดีกันอีก ไม่มีการแตกแยก. ในประเทศที่ไม่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เขาก็ต้องมีใครคนใดคนหนึ่ง ซึ่งมีหน้าที่อย่างเดียวกัน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว. อย่างประเทศไทยเรามีพระมหากษัตริย์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ถ้าพรรคการเมืองแตกกัน ก็ยังมีพระมหากษัตริย์ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ให้กลับคืนดีกัน. ถ้ารัฐบาลกับสภาแตกกัน ก็มีพระมหากษัตริย์ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ให้กลับสามัคคีกัน, ภายในชาติจะแตกกันอย่างไร ก็ยังมีจุดศูนย์กลางอยู่จุดเดียว ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวไม่ให้เกิดกัน. ดังนั้นเราจึงเห็นความสำคัญของสิ่งที่เป็เครื่องยึดเหนี่ยว.

ที่นี้เมื่อดูกว้างออกไป ถึงประเทศทั้งหลายในโลก ซึ่งมีอยู่ตั้งร้อยสองร้อยประเทศนี้ มันจะมีจุดรวมจุดเดียวกันได้อย่างไร, เพราะต่างคนต่างเป็นอิสระ; นั่นแหละเราจะเห็นความจำเป็นของสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้า. ถ้าทุกประเทศในโลก มีพระเจ้าเป็นจุดรวม จุดที่ยึดเหนี่ยวแล้ว โลกนี้จะดีกว่าที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้มาก คือจะไม่มีการกระทำ ชนิดที่เป็นการกระทบกระทั่งกัน เบียดเบียนกันโดยประการทั้งปวง.

โลกนี้มีพระเจ้าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว มันก็ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติอยู่แล้ว เพราะว่าสิ่งยึดเหนี่ยวนี้ มันมีแก่สัตว์ที่มีความ

คิดนึกทุกตัว, สิ่งที่มีความรู้สึกคิดนึกที่เราเรียกว่าสัตว์นี้ ทุกตัว สัตว์มันต้องมีที่ยึดหน่วง, มันยึดหน่วงในความหมายที่ลึกซึ้งที่สุด คือ ความที่มันรอด และหนทางแห่งความรอด. สัตว์เดรัจฉาน นั้นแหละ มันยึดถือความรอดและหนทางแห่งความรอด. อะไร เป็นหนทางแห่งความรอด มันทำถึงที่สุด, มันมีพระเจ้าตาม ประสาสัตว์ แล้วมันไม่มีคำพูด มันเรียกว่าพระเจ้าไม่เป็น. แต่ที่ แท้ นั้นแหละคือพระเจ้าของสัตว์เดรัจฉาน แม้แต่นกหนูตัวเล็กๆ มันก็มีวิธีการสำหรับทำให้รอดชีวิตอยู่ได้, มันก็ยึดอันนั้นเป็น เครื่องยึดหน่วง. สัตว์ทุกตัวที่มีความรู้สึกคิดนึก มันต้องมีพระเจ้า. เดียวนี้ คนแท้ๆ ยังไม่รู้จักสิ่งที่เป็นเครื่องยึดหน่วง และมีอยู่จริง.

พุทธบริษัทน่าจะนึกถึงข้อที่ว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า พระองค์เองก็ทรงอยู่โดยมีที่เคารพ. เมื่อตรัสรู้แล้วใหม่ๆ ท่าน ค้นหาสิ่งที่จะเป็นที่เคารพของท่าน ในที่สุดท่านก็พบ และท่าน ก็ได้ตรัสว่า ธรรมะที่ตรัสรู้แล้วสอนนี้เป็นที่ที่เคารพ เรียกว่า เคารพพระธรรม. พระพุทธเจ้าในอดีตก็ดี ปัจจุบันก็ดี อนาคต ก็ดี ทุกพระองค์ล้วนแต่เคารพพระธรรม.

ฉะนั้นเราอย่าเพื่อให้เป็นจุดสูงสุดอยู่ที่พระพุทธเจ้า จะไป มีจุดสูงสุดอยู่ที่สิ่งที่แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงเคารพ, หรือจะเกิด มีเด็กๆ ถามขึ้นว่า ทำไมจึงต้องมีพระพุทธเจ้า? พระพุทธเจ้าเกิด ขึ้นได้เพราะเหตุอะไร? พระพุทธเจ้าสอนเรื่องอะไร? อย่างนี้ เดียวก็จะพบว่า มันมีสิ่งที่ยิ่งไปกว่าพระพุทธเจ้า ซึ่งจะเข้าไปใกล้ สิ่ง ที่เรียกว่าพระเจ้าสูงสุดยิ่งขึ้นทุกที. พระพุทธองค์ตรัสว่า ธรรม ที่เราตรัสรู้แล้วสอนนี้ เป็นที่เคารพของเรา. ครั้นเมื่อพระองค์ จะปรินิพพาน ก็ยังตรัสว่า ธรรมที่แสดง วินัยที่บัญญัตินี้ จะอยู่ เป็นศาสดาของพวกเธอ หลังแต่กาลล่วงลับไปแล้วแห่งเรา. นี่

ก็หมายความว่า ท่านยังมอบสิ่งสูงสุดไว้ให้อีก หลังจากที่พระองค์
ล่วงลับไปแล้ว โดยพระกาย.

ที่นี่ ถ้าพระณเร อุบาสก อุบาสิกา คนใด เป็นนักศึกษา
พอสมควรแก่ความเป็นพุทธบริษัทแล้ว ก็จะมีเรื่องที่สำคัญที่สุดใน
พระพุทธศาสนา ซึ่งจะเป็นที่สูงสุดกว่าสิ่งทั้งปวง จนเทียบกัน
กับพระเจ้านี้ได้ จนพุทธบริษัทก็มีพระเจ้า.

สิ่งนั้นไม่รู้จักเรียกชื่อว่าอะไร, แต่พระพุทธเจ้าท่านตรัสเรียก
สิ่งนั้นว่า ชื่อ “ธรรมธาตุ” นั่นคือธรรมธาตุ, ธรรมะ-ธาตุ คือ
ธรรมธาตุ. ธรรมธาตุนี้มีมากจนท่านต้องจำกัดความลงไปว่า
ธรรมธาตุนั้น หมายความว่า พระตถาคตทั้งหลายจะเกิดขึ้นก็ดี,
พระตถาคตทั้งหลายจะไม่เกิดขึ้นก็ดี แต่ธรรมธาตุนั้นมีอยู่ ซึ่ง
ตถาคตรู้แล้วนำมาเปิดเผย. ธรรมธาตุนั้นเป็นตถตา เป็นอวิตถตา
เป็นอนัญญตถตา เป็นธัมมเนียมตถตา เป็นธัมมัญญตถตา เป็น
อิทัปปัจจยตถตา; แล้วแต่จะชอบใช้คำไหน แต่ทั้งหมดนั้นเรียกว่า
ธรรมธาตุ ธาตุแห่งธรรม. แล้วก็ต้องว่าอย่างนั้น ต้องอันนั้น
ตัวนั้น เพราะว่าตัวอื่นยังมีอีก. ธรรมธาตุนั้น นั่นแหละ ศึกษา
ให้ดีเถอะ จะพบว่า มีความหมายแห่งความเป็นพระเจ้า.

ธรรมธาตุนั้นเป็นตถตา คือความเป็นอย่างนั้น เป็นอย่าง
อื่นไม่ได้, เป็นอย่างนั้นโดยประการเดียว. นี่ความหมายนี้ไปพ้อง
กับคำว่า ยะโธวาทิ ของฝ่ายยิวหรือฝ่ายคริสเตียน ซึ่งคำนั้นแปล
ว่าเป็นอย่างนั้นเหมือนกัน จึงได้เรียกว่า ยะโธวาทิ.

ที่นี่ อวิตถตา-ไม่ผิดจากความเป็นอย่างนั้น, อนัญญตถตา-
ไม่เป็นอย่างอื่นจากความเป็นอย่างนั้น, ธัมมัญญตถตา-ตั้งอยู่ใน
ฐานะเป็นธรรมตถาแห่งธรรม, ธัมมเนียมตถตา-เป็นบทนิยามแห่ง
ธรรม, เป็นอิทัปปัจจยตถตา คือ กฎที่จะให้มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น

เพราะสิ่งนี้มี เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนั้นๆ จึงเกิดขึ้น

“ธรรมธาตุ” นั้นเอง มีความหมาย มีคุณค่า ตรงกับคำว่า พระเจ้า ในความหมายที่ถูกต้อง. ขอให้พุทธบริษัทเรารู้จักสิ่ง ที่เรียกว่า ธรรมธาตุนั้น ไว้ให้ชัดเจนเถอะ ก็จะเข้าใจกันได้, จะทำความเข้าใจกันได้กับเพื่อนมนุษย์ทั่วโลก ที่เขามีพระเจ้า เขานับถือพระเจ้า.*

* ธรรมโฆษณของพุทธทาส, เรื่องใจความแห่งคริสต์ธรรมเท่าที่พุทธบริษัทควรทราบ, ลำดับที่ ๔๔.ก บนแถบพื้นสีม่วง, เรื่องที่ ๓ ปัญหาแตกแยกเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้า, บรรยายเมื่อ ๒๐ มกราคม ๒๕๒๒, หน้า ๖๐-๖๓.

ถึงไควล์ธรรมถึงสันติ

เข้าถึงสิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรม, คือเข้าถึงธรรมะที่แท้จริง เข้าถึงธรรมะที่สูงสุด ที่จะดับเสียได้ซึ่งตัวกู-ของกู หรือจะดับ ความทุกข์ทั้งหลายเสียได้ หรือจะเรียกว่าเข้าถึงนิพพานก็ได้.

หรือว่า พวกอื่นเขาอยากจะเรียกว่า เข้าไปอยู่กับพระเจ้า ไป อยู่ในโลกของพระเจ้า เป็นอันเดียวกับพระเจ้า; เขาก็ควรจะพูด ได้. เรื่อยๆไปขัดคอเขา; ขอแต่ว่าให้ความมุ่งหมายนั้น มันเป็น ไปเพื่อความสงบรำงับ ความหยุด ความเย็น ความไม่มีทุกข์แล้ว กัน. นี่เราจะต้องเข้าใจสิ่งที่สูงสุดและเด็ดขาดสิ่งนี้กันให้ได้.

อาตมาเชื่อเหลือเกินว่า เรื่องไควล์ธรรม ซึ่งเป็นเรื่อง ธรรมชาติแท้ๆ นี้ จะช่วยโลกทั้งโลกนี้ได้; จึงอุตส่าห์เอามาพูด, พูดอย่างที่ไม่กลัวว่าคนจะรำคาญ, หรือตัวเองก็ไม่คิดว่าจะ เหน็ดเหนื่อยอะไร.

ถ้าเราพูดให้คนทุกคนเข้าใจได้; คนทุกคนก็จะหลอมตัว เป็นอันเดียวกัน ไม่มีเขามีเราได้; มันเป็นศาสนาของธรรมชาติ. อาจจะพูดให้พวกคอมมิวนิสต์เป็นต้นนี้ เขายอมรับได้, หรือยิ่งกว่า

คอมมูนิสต์ ก็ยอมรับได้ เพราะมันเป็นเรื่องของธรรมชาติ ซึ่งเขาอาจจะมองเห็นอยู่, เห็นได้ด้วยตนเอง.

แต่ถ้าไปพูดเรื่องพระเจ้าชนิดที่เป็นคน อย่างมๆ ง่าย ๆ แล้ว; พวกคอมมูนิสต์เขาด่า เหมือนกับที่เราได้ยินอยู่ทั่วไป. คอมมูนิสต์เขาด่าศาสนาที่มีพระเจ้า เพราะอธิบายพระเจ้าผิด.

เราอธิบายพระเจ้าให้ถูก ให้เป็นพระเจ้าที่จริง คือพระเจ้าที่เป็นกฎของธรรมชาติ พวกคอมมูนิสต์ก็จะหุบปาก หรือไม่มีอะไรจะพูด; เพราะคอมมูนิสต์เองก็รู้สึกสิ่งนี้ อาศัยสิ่งนี้ พัฒนาตัวเองอยู่ แต่มันเป็นไปในเรื่องโลก. ถ้าเขาขยับมาในเรื่องธรรม, เรื่องธรรมะมันก็มีผลอีกทางหนึ่ง เป็นคู่กันขึ้นมา ในเรื่องความสงบสุขทางธรรม.

แต่นี้เราจะไม่ให้, คล้ายๆ กับว่าจะไม่ให้ใครคิดอย่างอื่นนอกไปจากที่เราคิด, หรือพูดด้วยถ้อยคำอย่างอื่นนอกจากที่เราพูด; แล้วเราก็ไม่รู้จักพูด, หรือไม่รู้จักคิดให้มันเข้าเป็นสากล, เป็นอันเดียวกัน คือสิ่งที่เรียกว่า **ไควล์ยธรรม ได้แก่ กฎของธรรมชาติ ที่ควบคุมกำกับอยู่ในตัวธรรมชาติ ให้มนุษย์ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ ก็ได้ผลมาตามที่ต้องการ.**

ฉะนั้นเราไม่ต้องกลัวว่า จะเกิดบุคคลอีกประเภทหนึ่ง, จะทำลายศาสนา, จะทำลายความสงบสุขของมนุษย์. เราจะต้องคิดให้ถูกต้อง หรือต้อนรับให้ถูกต้องว่า : ต่างก็เป็นมนุษย์เหมือนกัน จะต้องไปกลัวเขาทำไม? เมื่อเอาสิ่งที่ถูกต้องหรือดีกว่า ที่เขารู้อยู่ ให้เขาได้ยินได้ฟัง เขาก็ต้องรับ. เพราะเขาก็ต้องการจะดับทุกข์ด้วยเหมือนกัน; ไม่มีใครอยากจะได้ความทุกข์.

นี่เรื่องอื่นมันไม่อาจจะมาเป็นเรื่องสมานสามัคคีกันได้นอก

จากเรื่องความจริงของธรรมชาติ ซึ่งไปเที่ยวฝากอยู่ในศาสนานั้น ศาสนานี้ ในรูปต่างๆ กันจนเข้าใจยาก. เอามาสักรกตำหลอม เป็นอันเดียวกันเสียใหม่, ให้มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ กฎของ ธรรมชาติ หน้าที่ตามธรรมชาติ ผลที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ; ให้ ทุกคนมองเห็นชัด มันก็จะมีสันติสุขในโลกนี้ได้,

เดี๋ยวนี้ทางความรู้อย่างสมัยใหม่ เขาก็เริ่มมองเห็นธรรมชาติ; แต่มองเห็นด้านเดียว คือเห็นแต่ในทางวัตถุมากเกินไป; ไม่สนใจ ในทางนามธรรม หรือที่ยิ่งขึ้นไปกว่าทางนามธรรม. ทางวัตถุมัน ก็เป็นธรรมชาติ, ทางนามธรรมมันก็เป็นธรรมชาติ หรือถ้าจะมี อะไรยิ่งไปกว่านั้น เป็นที่ดับของสิ่งเหล่านั้น มันก็ยังคงเป็น ธรรมชาติ.

เดี๋ยวนี้เขาไปรู้จักธรรมชาติแต่ในส่วนที่เป็นวัตถุ แล้วก็ใช้ ในทางที่จะส่งเสริมเป็นตัวกู-ของกู นี่มันจึงไกลออกไป ไม่รู้เรื่อง; มันก็กลายเป็นเหมือนกับว่า ดอกลิ้ม เอาเหล็กสกัด หรือเอาลิ้ม มาตอก ให้มันแตกกระจายออกไปเป็นหลายๆ แขนง หลายเสี่ยง หลายแขนง ไกลออกไป. มันไม่มีอะไร ที่จะเก็บเอามาหลอมให้ เป็นอันเดียวกัน; มันมีแต่จะตอกลิ้มให้แตกออกไปเป็นหลายทิศ หลายทาง.

นี่เพราะเหตุอะไร? เพราะเหตุว่าเฝ้าต่อสิ่งที่เรียกว่า ไกวัลยธรรม; มันเฝ้าต่อความรู้ที่บอกว่า มันมีเพียงสิ่งเดียว, สิ่งที่เป็นของจริงนั้น มีเพียงสิ่งเดียว เอเกหิ สจฺจํ น ทุตติยา นตฺถิ นี่ เป็นภาคบาลี ว่าของจริงมีอยู่สิ่งเดียว ไม่มีส่วนที่สอง.

ที่นี้เมื่อไม่รู้จักสิ่งเดียว, สิ่งที่มีอยู่เพียงสิ่งเดียว; มันก็เฝ้า ทำให้ แตกแยกเป็นหลายสิ่ง นี่เรียกว่ามันตอกลิ้ม คือปฏิกิริยาที่ออกมาเป็นกิเลส : เห็นแก่ตัว, เป็นตัวกู-ของกู, มีความเห็นแก่ตัว

มันก็ตอกลิ้มออกไปตัวหนึ่งๆ.

ที่นี่ถ้าจะให้หลอมเข้าเป็นอันเดียว มันก็ต้องรู้จักสิ่งซึ่งมีอยู่เพียงสิ่งเดียว คือไควล์ยธรรม. อย่าให้ปรุงออกมาเป็นกิเลส; แต่ให้ปรุงออกมาเป็นความรู้ คือโพธิ. นี่มันก็จะหลอมเป็นอันเดียวกันได้, ถ้ามีปัญหา หรือโพธิในสิ่งที่เรียกว่าไควล์ยธรรม.*

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่อง ไควล์ยธรรม, ลำดับที่ ๑๒.ก บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑๓ ไควล์ยธรรม เมื่อมนุษย์ยอมรับเอาเป็นเครื่องคุ้มครองโลก, บรรยายวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๖, หน้า ๔๘๓-๔๘๗.

ความเข้าใจกับระหว่างศาสนา

(ถ้าศาสนิกของแต่ละศาสนาเข้าถึงหัวใจของศาสนาของตนอย่างถ่องแท้แล้ว ก็必将ว่าศาสนาทุกศาสนาเข้ากันได้, ไม่เป็นที่รังเกียจแก่กันและกัน ข้อนี้จะมีประโยชน์อะไร?—ผู้รวบรวม)

อาตมาอยากจะกล่าวว่า มันมีประโยชน์หลายชั้นทีเดียว ข้อที่ ๑ มันจะเป็นผลดีในระหว่างชาติ, คือชาติต่างๆ ในโลกนี้ก็มีกันหลายสิบชาติ แต่ละชาติก็มีศาสนาของตนๆ, แล้วก็ยึดมั่นในศาสนาของตนๆ, ดูหมิ่นดูถูกศาสนาของชาติอื่นๆ. แล้วบางทีก็เอาศาสนานั้นแหละ เป็นเครื่องทำความแตกต่าง, ไม่รักไม่สามัคคีกันได้. บางทีก็เอาศาสนาเป็นเครื่องมือทางการเมือง เพื่อจะกลืนชาติอื่น ด้วยจิตที่ไม่เป็นธรรม คือด้วยจิตที่ไม่หวังดีหวังดีอะไร. นี่คือการที่เรามีศาสนาเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน. ถ้ามันกลายเป็นว่า มีศาสนาที่เข้ากันได้ หรือเป็นอย่างเดียวกันโดยหัวใจแล้ว, การกระทำอันเป็นปฏิปักษ์กันอย่างนั้นมันก็มีไม่ได้. นี่อาตมา

เห็นว่ามันเป็นผลดี ในระหว่างชาติต่างๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้ ถ้าเรา
ทำความเข้าใจกันได้ ในระหว่างศาสนา, แล้วทำให้ศาสนาเข้ากัน
ได้. ข้อแรก จะมีผลดีในระหว่างชาติต่างๆ ในโลก.

ข้อที่ ๒ มันจะมีผลดีแม้ภายในชาติชาติเดียว, ในชาติเดียว
ก็มีคนถือศาสนาหลายศาสนา. บางทีก็ยึดเอาศาสนานั้นแหละ
เป็นเครื่องมือ สำหรับการขัดแย้งต่อกันและกัน; แม้ในประเทศ
ไทยเรา呢 ก็มองเห็นได้ว่า ข้อขัดแย้งในทางศาสนา, ก็เป็นเครื่อง
ทำความยุ่งยากลำบาก หรือกระทบกระทั่งเบียดเบียนกันก็มี. เช่น
ทางปักษ์ใต้ถือศาสนาหนึ่ง, ภาคกลางภาคเหนือถืออีกศาสนา
หนึ่ง, เป็นเหตุให้มองกันเหมือนกับว่าเป็นคนละพวกหรือเป็น
คนละชาติ. แล้วก็อาศัยศาสนานั้นแหละ เป็นเครื่องแบ่งแยกให้
มันเป็นส่วนน้อยๆ ไป; เช่นเดียวกับที่ประเทศอินเดียถูกแบ่งแยก
ออกเป็นเสี่ยงๆ ตามพวกที่ถือศาสนาอะไร, อย่างนี้เป็นต้น.

ผลดีจะเกิดขึ้นในชาติ แม้ว่าถือศาสนาต่างกัน, แล้วก็ยังเข้า
กันได้สนิทเหมือนน้ำกับน้ำมัน; ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว มันก็จะ
เหมือนน้ำกับน้ำมันเรื่อยไป จะเอามาใส่ในไหเดียวกัน มันก็ยัง
ไม่เข้ากัน, มันก็มีเรื่อง. ฉะนั้นถ้าเราอยู่ร่วมชาติประเทศกัน
แม้ว่าเราจะถือศาสนาต่างกัน; แต่ถึงหัวใจของศาสนาอัน
แท้จริง ที่มันเข้ากันได้ ปัญหามันก็จะไม่มี, แม้ในทางการเมือง
เช่นการจะแบ่งแยกดินแดน เป็นต้น.

ข้อที่ ๓ มันจะเป็นผลดีระหว่างญาติ, คนเราทุกคนย่อมมี
ญาติ. ที่นี้บางทีญาติบางคนถือศาสนาอื่น แล้วก็มีรู้สึกตะขิดตะขวง
บางทีก็ขยะแขยง; เพราะว่าเราไม่รู้ศาสนาของเขานั้นมันคือ

อะไร, แม้แต่ศาสนาของเราเอง เรายังไม่รู้ว่าเป็นอย่างไร, เรายังไม่เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของเรา, เรายังไม่เข้าใจถึงหัวใจของศาสนาของผู้อื่น แม้ที่เป็นญาติของเรา. ฉะนั้นในหมู่ญาติที่เผชิญไปถือศาสนาต่างกัน มันก็หาความรักใคร่อันแท้จริงไม่ค่อยจะได้. ถ้าเราทำให้ศาสนาเข้ากันได้ มันก็ไม่มีปัญหาในเรื่องนี้.

ทีนี้ก็จะดูถึงว่า ข้อที่ ๔ เป็นผลดีระหว่างบุคคล เราอยู่ในแผ่นดินนี้ มันก็อยู่กันเป็นคนๆ แต่ละคนๆ, ไม่ได้เป็นญาติกัน แต่ก็อยู่กันเป็นคนๆ แล้วก็ถ้ามีศาสนา ที่มีหัวใจเป็นอันเดียวเรียกชื่อต่างกัน แต่เนื้อแท้เนื้อในเข้ากันได้ ไม่รังเกียจกัน ปัญหาระหว่างบุคคลก็ไม่มี ที่จะมีน้ำใจชนิดที่ไม่สนิทสนม ไม่รักใคร่ไม่กลมเกลียว. ทีนี้ถ้าเราจะมีเพื่อนเข้ามาสักคน แต่พอเห็นว่าเขาถือศาสนาอื่น เรายิ่งระแวง ไม่ไว้วางใจเสียบ้างแล้ว, เรายิ่งรังเกียจล่วงหน้าเสียบ้างแล้ว, มิตรภาพก็ขยายตัวออกไปไม่ได้ในระหว่างบุคคลที่ถือศาสนาต่างกัน. นี่เราจะเห็นว่า ถ้าทำความเข้าใจกันได้ระหว่างศาสนา มันก็มีผลดี แม้ในการสังคมกันระหว่างบุคคลแต่ละบุคคล.

ทีนี้ ข้อที่ ๕ ข้อสุดท้าย จะเป็นผลดีแม้ระหว่างผิวเผิน. ผิวเผินบางคู่ไม่ถือศาสนาเดียวกัน ในศาสนาคริสต์นิกาย มีบาทบัญญัติเช่นคำสอนของเปาโลนี้ ก็อนุญาตให้แต่งงานกับคนต่างศาสนาได้, พวกที่เป็นคริสต์ศาสนิกชน แต่งงานกับคนศาสนาอื่นได้ เขาไม่ได้ห้าม. แต่ลองคิดดูเถิดว่า ผิวเผินกันถือศาสนาต่างกัน, แล้วเขาเข้าใจกันไม่ได้ ในความต่างกันระหว่างศาสนา มันจะสนิทสนมกันได้อย่างไร; มันต้องมีเรื่องรบกวนประสาท. ความรักที่มาจากกิเลสหรืออะไรก็ตามที่ มันอยากจะแต่งงานกัน;

១) ការគ្រប់គ្រង-ការអនុវត្ត របស់ អង្គភាពជាតិដើម
ពន្យល់ការងារ ការងារដែលបានធ្វើ តាមការស្នើសុំ
ដើម ពីអង្គភាពជាតិដើម ក្នុង ការងារ ការងារ
អនុវត្ត.

โลก ขึ้นลงวน ปรกต์จาก สันติภาพ อยู่ตลอดเวลา

- ๑) โลก มี Demand & Supply ของ วัตถุ หรือ สิ่งของ
อยู่ตลอดเวลา ด้วยอำนาจ เสรีชนก-กรรมของ สังคม
อยู่, พร้อมกัน นั้น ก็ มีความขึ้น ปรกต์ หรือ อด
คู้ กันไป มา สันติภาพ และ สันติสุข หรือ
แม้กระทั่ง สงคราม อย่าง นั้น ก็ มิได้, จึง มี
วิกฤติ และ ปรกต์ เปลี่ยน อยู่ เป็น ประจักษ์.
- ๒) ตลอดเวลา มี ปรกต์ เปลี่ยน แปลง ของ รูป-นาม
คือ สสาร เป็น พลังงาน อยู่ อย่าง ไม่ อยู่นิ่ง
ก็ รวมกัน กัน หรือ วิกฤติ นี้ หมายความว่า
สิ่ง สันติภาพ อยู่ เป็น ประจักษ์
- ๓) ตลอดเวลา จึง มี แต่ บวก และ ลบ.
Positive และ Negative แทน จะ ไม่ มี เวลา
หายไป มี ปรกต์ สิ่ง ของ ของ และ จิต ปรกต์ -
นาม มิได้ คือ จิต หรือ วิกฤติ อยู่ เป็น ประจักษ์
จะมี เวลา ใน นาม นั้น ปรกต์ ของ สันติภาพ, จึง มี
สหภาพ นรกทาง วิจารณ์.
- ๔) เวลา คือ ควบคุม ความ จัดแล้ว ของ Supply &
Demand ได้ อย่างไร, ของ สสาร พลังงาน
ได้ อย่างไร 9 น. เมื่อ มี วิกฤติ เป็น ความ
ผิดอย่าง และ สงคราม อยู่ เสมอ, ไม่ มีความ ถูก
ต้อง ทั้ง ของ ธรรม หรือ ของ สหภาพ อย่างใด
เพราะ เป็น เจา ของ จิต หรือ จิต นี้ กัน ไป ถึงไหน.

๓ กว่าโลกจะสิ้นตี

๑

บรรมธรรมของเราคือนิพพาน. หรือถ้าให้กว้างออกไปอีก คือในพุทธศาสนาก็ดี ก่อนแต่พุทธศาสนาออกไปไกลนั้นก็ดี ในวงศาสนาเครือเดียวกันในอินเดียนั้นเขาถือว่า อหิงสา ปรมโธโม. ปรมโธโม คือ บรรมธรรม, อหิงสา เป็นบรรมธรรม; อหิงสา คือความไม่เบียดเบียน ความไม่เบียดเบียนเป็นบรรมธรรม.

คำว่า ความไม่เบียดเบียนนั้น มันมีความหมายกว้างไปถึงว่าไม่เบียดเบียนผู้อื่น และไม่เบียดเบียนตัวเอง. ไม่เบียดเบียนผู้อื่นนั้นเข้าใจกันดีอยู่แล้ว คือไม่ทำให้เขาเดือดร้อน, ที่เบียดเบียนตัวเองนั้น ไม่มีใครมาทำให้เดือดร้อน แต่กลับทำให้ตัวเองเดือดร้อนยิ่งไปกว่าเสียอีก : คือร้อนอยู่ด้วยราคะ ร้อนอยู่ด้วยโทสะ ร้อนอยู่ด้วยโมหะ ร้อนอยู่ด้วยความงี่ ความหลง มันร้อนอย่างยิ่ง; ต้องหมตร้อนๆ เหล่านี้ จึงจะเรียกว่าไม่เบียดเบียนตัวเอง. ฉะนั้น คำอหิงสาในกรณีอย่างนี้ ก็คือคำเดียวกับคำว่า

นิพพาน; เพราะอหิงสาอย่างนี้ก็หมายถึงหมดราคะ หมดโทสะ หมดโมหะ จึงจะไม่เบียดเบียนตัวเอง. นิพพาน ก็แปลว่า หมดราคะ หมดโทสะ หมดโมหะ, ลึ้นไปแห่งโลภะ โทสะ โมหะ เรียกว่า นิพพาน. อหิงสาก็ดี นิพพานก็ดี มันเป็นอย่างเดียวกัน. นี่เราเอาไปจัดกันดูว่า เมื่อทางจริยธรรมสากลวางไว้ ๔ ข้อว่า ความสุข ความเต็มเปี่ยม หน้าที่บริสุทธิ ปรารถนาดี จะเห็นชัดว่า :-

นิพพานคือสุข นิพพานคือสุขขนาดที่จะเป็น Summum Bonum, จะเป็น blissfulness เต็มที่ได้ ฉะนั้น Summum Bonum ข้อแรกก็คือ “นิพพาน”.

และนิพพานก็คือความเต็ม ถ้ายังไม่นิพพานเพียงไร ก็ยังพร่องอยู่เสมอยังไม่เต็ม; นั่นแหละคือ Perfection ซึ่งเป็น Summum Bonum ที่สอง มันก็รวมอยู่ในนิพพาน.

ทีนี้คำว่าอหิงสา ที่แปลว่าไม่เบียดเบียน มันก็ตรงกับคำว่า good will อยู่แล้ว. good will ปรารถนาดี คือไม่หวังจะเบียดเบียนใคร ไม่เบียดเบียนผู้ใดอยู่แล้ว, และมีหวังดีต่อตัวเองด้วย คือไม่เบียดเบียนตัวเองด้วย.

ทำอะไรไปที่ไม่เบียดเบียนใครอย่างนี้ มันเรียกว่า ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ทำหน้าที่เพื่อประโยชน์แก่หน้าที่ได้. ถ้ามันยังเบียดเบียนใครอยู่แล้ว ยังกล่าวได้ว่า สิ่งที่มันทำไปนั้นเพื่ออะไร? เข้าไปแล้ว คือมันไปโกรธใครเข้าแล้ว มันไปทำการแค้นอย่างนี้ จะเรียกว่าทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ไม่ได้. ไม่ใช่เพราะหน้าที่ อยู่ที่มีการแค้น; มันทำเพื่อความแค้น ไม่ใช่ทำเพื่อหน้าที่เพื่อกิเลส, ทำหน้าที่เพื่อค่าจ้าง ทำหน้าที่เพื่อคนใดคนหนึ่งที่ใช้ให้ทำ. ฉะนั้น duty for the duty's sake นี่ มันเป็นสิ่งที่กล่าวได้ว่า จะไม่เบียดเบียนใครเลยแม้แต่ตัวผู้ทำเอง เหมือนที่พระพุทธเจ้า หรือ

พระอรหันต์ท่านทำหน้าที่ต่างๆ ของท่านนั้น มันไม่เบียดเบียนท่านเลย แล้วนับประสาอะไรจะต้องไปเบียดเบียนผู้อื่น.

เราจะเห็นได้ทันทีว่า happiness-ความสุข กับ perfection-ความเต็มนี้มันตรงกับความหมายของคำว่า นิพพาน. duty for the duty's sake “good will” นี้มันตรงกับความหมายของคำว่า อหิงสา ซึ่งทั้งนิพพานและทั้งอหิงสา มันก็เป็นบรมธรรมอยู่แล้ว เป็น Summum Bonum พร้อมกันไปเลย.^๑

๒

โดยหลักทั่วไป ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนาหรือศาสนาไหน โดยหลักทางภาษาพูดในประเทศอินเดียตั้งแต่เดิมา กระทั่งสมัยพุทธกาลกระทั่งถึงบัดนี้ มีคำว่า “**อหิงสา เป็นชื่อของบรมธรรม**” คือมีคำเก่ามาแต่โบราณอยู่คำหนึ่ง ว่า “อหิสา ปรมโธโม” -อหิงสาเป็นบรมธรรม. อหิงสา แปลว่าไม่กระทบกระทั่ง คือไม่เบียดเบียน, ความไม่เบียดเบียนเป็นบรมธรรม. ที่นี้ “ความไม่เบียดเบียน” คำนี้มันหมายได้กว้างไปถึงไม่เบียดเบียนตนเอง และไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือตนเองก็ไม่เดือดร้อน และผู้อื่นก็ไม่เดือดร้อน นั่นคือ บรมธรรม.

ถ้าตนเองเดือดร้อนอยู่เพราะอะไรก็ตาม กระทั่งเพราะกิเลส เพราะความทุกข์ เพราะความเกิด แก่ เจ็บ ตาย นี่ก็เรียกว่า “เบียดเบียน” แล้ว. ต้องไม่มีความเบียดเบียนอันนี้ด้วย ในส่วนตนเอง และผู้อื่นก็ไม่ถูกเบียดเบียนด้วย นี่เป็นบรมธรรม อยู่กันอย่างเป็นสุข ทั้งในส่วนตัวและโดยสังคม. ความไม่มีความทุกข์ โดยสิ้นเชิงนั้นแหละเป็นอหิงสา แล้วก็เป็นบรมธรรม.”^๒

ถ้าเป็นอยู่อย่างชาวบ้าน แบบโบราณ ที่คนสมัยนี้เห็นว่า ครีคระนั้น มีบรมธรรมเต็มอยู่ในนั้น ซึ่งคนสมัยนี้ไม่มี. คนสมัยก่อนเย็น คนสมัยนี้ร้อนเป็นไฟนรกเผาอยู่ในใจ. คนสมัยก่อนหัวใจเต็ม คนสมัยนี้หัวใจกลวง. คนสมัยก่อนทำงานเพื่อความดี เพื่อพระเจ้า เพื่อศาสนา, คนสมัยนี้ทำงานเพื่อตัวกู. คนสมัยก่อนทุกคนมีความสุขทำไว้นี้ เพื่อทุกคน ใครกินก็ได้, คนสมัยนี้ไม่ทำอย่างนั้น. นี่แม้จะดูกันโดยจริยธรรมสากลแล้ว คนขนาดชาวบ้านๆ เขาก็มีบรมธรรม ในเมื่อยังไม่ถูกวัตถุนิยมแผนใหม่ครอบงำ.

มองดูกันในแง่พุทธศาสนา โดยเฉพาะบรมธรรม หมายถึง อหิงสา-ไม่เบียดเบียน คือไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น; มันก็ยิ่งดียิ่งเต็มเปี่ยมอยู่ด้วยความไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น, เพราะว่าตัวเขาก็เย็น แล้วก็อยากให้ผู้อื่นมีความสุข, “นกกินเป็นบุญ คนกินเป็นทาน” ภาวนาอยู่เสมออย่างนี้, จิตใจก็เต็มไปด้วยความไม่เบียดเบียน; นี่ก็คือมีบรมธรรม. แม้จะไม่ใช้บรมธรรมขั้นสุดยอด คือยังไม่เป็นนิพพานสมบูรณ์ แต่ก็ยังเป็นนิพพานประจวบเหมาะอยู่เรื่อยไป; นิพพานตามสถานการณ์ในขณะนั้น เวลานั้น สำหรับบุคคลชนิดนั้นอยู่เรื่อยไป. ที่นี้เราควรจะนึกกันให้มาก เพราะว่า ถ้าเป็นอยู่ไปตามแบบของธรรมชาติง่าย ๆ แบบชาวบ้านนี้ ก็มีบรมธรรม มีปรมัตถธรรม มีโลกุตตรธรรม ในระดับหนึ่ง.

ตรงนี้อาจจะขอฟุดถึงคำว่าบรมธรรมหรือปรมัตถธรรมนี้ อีกหน่อยที่เรียกว่า บรมธรรม หรือ ปรมัตถธรรม โดยเฉพาะคำว่า

“ปรมาตถธรรม” นี้มักจะปนกันยุ่งไปหมด. คำว่า ปรมาตถ แปลว่า อุตถันสูงสุด หรือประโยชน์อันสูงสุด; มันไปพ้องกับคำบางคำที่ทำให้เข้าใจเขว. ถ้าปรมาตถ์หมายถึงหนังสือหรือวิชาแล้ว ก็ไปอีกเรื่องหนึ่ง. ถ้าปรมาตถ์หมายถึงประโยชน์ หรือการกระทำแล้ว ก็ไปอีกเรื่องหนึ่ง. เพราะฉะนั้นปรมาตถธรรม หรือโลกุตตรธรรมนี้ ไม่ใช่วิธีการแบบนั่งแจกเม็ดมะขามของพวกอภิธรรม.”

การเลิกล้างสิ่งอันไม่พึงปรารถนา นี่ก็เป็นสิ่งที่เราจะต้องกระทำ อย่างระมัดระวัง; ต้องกระทำกันอย่างมีศีลธรรม. อย่าใช้กำลังโหมกัน ใส่กันจนถึงกับเลือดตกยางออก.

เดี๋ยวนี้มีเรื่องที่กำลังตึงเครียด หรือว่าเป็นปัญหาหนักในโลก ก็คือพวกเยาวชนได้รับการอบรม สั่งสอน โฆษณาชวนเชื่อให้เกลียดความเหลื่อมล้ำต่ำสูง; แล้วก็ระบุไปยังนายทุน ว่าลัทธิ นายทุน ไม่ควรจะมีอยู่ในโลก, ควรจะทำลายให้หมดไปเสียจากโลก. นี่เยาวชนของเราโดยมาก ก็เป็นคนจน มันก็ยอมรับลัทธินี้โดยง่าย.

คำว่า “นายทุน” ก็เป็นคู่กันกับ “ชนกรรมาชีพ” ทั้ง ๒ คำนี้ก็ล้วนแต่ไม่น่าฟังด้วยกันทั้งนั้น; เมื่อเราไม่อยากจะให้คำว่า นายทุน หรือคำว่าชนกรรมาชีพมีอยู่ในโลก เราก็ควรจะทำในทางที่ให้น้ำมันราบริ้น ไม่ใช่ด้วยการฆ่ากัน.

เราควรจะทำให้ให้นายทุนนี้ เปลี่ยนไปเป็นเศรษฐกิจบุญ; แล้วก็ทำให้ชนกรรมาชีพ คนรับจ้างนี้ เปลี่ยนเป็นคนที่ยืนขึ้นแข็ง ประพฤติธรรมะ จนไม่ต้องเลี้ยงชีวิตด้วยการรับจ้างวันหนึ่งๆ อีก

ต่อไป นี่สามารถจะให้คำว่า “นายทุน” หรือคำว่า “ชนกรรมาชีพ” หายไปจากโลก โดยวิธีของศีลธรรม.

ทำไมจะต้องมาผจญผลล้นใช้วิธีการซึ่งมันเป็นการฆ่ากัน อย่างที่กำลังคอยจ้องกันอยู่ที่นี่ ที่นี่ ในประเทศนั้น ในประเทศนี้ ดูเหมือนจนเต็มไปหมดทั่วทุกหัวระแหง ในโลกทีเดียว. ที่ทำยังไม่สำเร็จ ก็คอยจ้องกันอยู่; แม้ในประเทศที่ใหญ่ เป็นอภิมหาอำนาจ เป็นอะไรก็ตามเถอะ มันก็ยังมัลลัทธิที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน และกัน คอยจ้องจะทำลายล้างกันด้วยการฆ่า; ไม่ได้พยายามที่จะเลิกล้างสิ่งนี้ด้วยศีลธรรม, ไม่ใช่อำนาจของพระธรรม, ไม่ใช่อำนาจของพระเป็นเจ้า, มาแก้ไขปัญหานี้ หรือเลิกล้างลัทธิที่ไม่พึงปรารถนาเหล่านี้.

เราอยากให้เยาวชนของเรา ไม่หลงไปตามเขา; มามองดูอย่างผู้มีสติปัญญา มีสัมมาทิฐิ หรือว่าเป็นพุทธบริษัท จะเลิกล้างสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาได้ด้วยอำนาจของศีลธรรม; โลกนี้ก็จะไม่ต้องเปื้อนเลือด; ใช้คำว่าอย่างนี้ ก็คงจะเข้าใจกันได้ง่าย.

ทำไมจะไปผจญผลล้นเปลี่ยนโลกนี้ ด้วยการฆ่าฟันกัน อย่างไม่ต้องดูอะไร; จะฆ่าฟันกันอย่างที่เรียกว่ามิลลัญญี อย่างนี้ก็เอา. เรามีความเห็นผิดถึงขนาดนี้ว่าจะฆ่าฟันกันอย่างไม่ต้องดูอะไรกันแล้วก็เอา; เพื่อจะเปลี่ยนโลกนี้ให้มันเป็นอย่างอื่น.

ที่จริงก็ไม่มีเหตุผล ที่จะต้องเปลี่ยนโลกนี้ให้เป็นอย่างอื่น เพราะมันแก้ไขได้, และถ้าจะเปลี่ยนให้เป็นอย่างอื่น มันก็ต้องโดยวิธีอื่น ซึ่งไม่ต้องมีการฆ่ากัน.

สิ่งที่เรียกว่า “มนุษยธรรม” คือ ธรรมะสำหรับมนุษย์นั้น ไม่เกี่ยวกับการฆ่า; แม้ว่ามนุษย์จำเป็นจะต้องทำสงคราม ก็ต้องทำเพื่อรักษาศีลธรรม ไม่ใช่ เพื่อฆ่าคน ไม่มีเจตนาแห่งการ

ฆ่า. เราควรจะระบุมนุษยธรรมไปยังคำว่า “อหิงสา” คือ ไม่เบียดเบียน ไม่กระทบกระทั่งผู้อื่น แม้ให้ระคายช่นสักเส้นหนึ่ง; นั่นคือความหมายของคำว่า “อหิงสา” อันสมบูรณ์ที่สุด. เดียวนี้เราจะล้างชีวิตเขา แล้วมนุษยธรรมมันจะเหลืออยู่ที่ตรงไหน มันก็คือทำโลกนี้ให้หมดมนุษย์ ให้ไม่มีมนุษย์เหลือ.

ทำไมเขาไม่ถอยหลังเข้าคลอง? คือไม่ย้อนมองดูไปข้างหลังว่า มันเคยรอดกันมาได้อย่างไร? บรรพบุรุษของเรารอดมาได้อย่างไร? มีศาสนาคุ้มครองอย่างไร? ถ้าเข้าใจในเรื่องนี้ ก็จะเลิกความคิดที่จะใช้ศาสตราวุธสำหรับแก้ปัญหา, แต่จะใช้ ธรรมอาวุธ-อาวุธคือธรรมะ อันได้แก่ ศีลธรรมนั่นเอง เพื่อจะแก้ปัญหาในโลกที่สวยงามของเรา.”^๔

^๑ ธรรมโฆณฺของพุทธทาส, เรื่อง ธรรมบรรยาย ระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๑, ลำดับที่ ๓๖ บนแถบพื้นสีน้ำเงิน, เรื่องที่ ๑๑ พุทธศาสตร์กับจริยธรรมสากล, แสดงในกลุ่มศึกษาพุทธศาสตร์และประเพณี ณ สโมสรจุฬาฯ วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๐๕, หน้า ๓๔๓.

^๒ ธรรมโฆณฺของพุทธทาส, เรื่อง บรมธรรมภาคต้น, ลำดับที่ ๑๙ บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๔ สิ่งที่เรียกว่า “บรมธรรม”, บรรยายวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๑๒, หน้า ๗๑-๗๒.

^๓ ธรรมโฆณฺของพุทธทาส, เรื่อง บรมธรรมภาคต้น, ลำดับที่ ๑๙ บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑๖ บรมธรรมกับชาวบ้าน, บรรยายวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๑๒, หน้า ๒๘๕-๒๘๖.

^๔ ธรรมโฆณฺของพุทธทาส, เรื่อง เยาวชนกับศีลธรรม, ลำดับที่ ๑๘.ง บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑๒ ศีลธรรมเกี่ยวกับความมั่นคงของชนชาติไทย สำหรับเยาวชน, บรรยายวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๒๐ หน้า ๕๑๑-๕๑๓.

ผมกล้าพูดประณามรวมๆ กันไปหมด ว่าการศึกษาค้นคว้า พิสูจน์ทดลองอะไรของสมัยนี้ ไม่นำไปสู่สันติสุขของเอกชน ไม่นำไปสู่สันติภาพของโลก เพราะมีการค้นคว้าไปในทาง ล้วนแต่เพิ่มอะไรๆ ให้แก่ตัวกู-ของกู. ส่วนเรื่องทางศาสนาที่มีความมุ่งหมายตรงๆ กันหมดนั้น เพื่อทำลายความเห็นแก่ตัว หรือทำลายความหมายมั่นไปในทางมีตัวกู-ของกูนั่นเอง; ก็เลยมีการ ค้นคว้าอีกแบบหนึ่งอีกรูปหนึ่ง จึงมีลักษณะเฉพาะของมันเอง; และพูดได้สั้นๆ ว่า มุ่งไปสู่ความว่างจากการมีตัวกู-ของกู. เรื่องนี้อาจจะไม่เข้าใจทันทีก็ได้ ขอให้เอนกคิดต่อไป.

ผมจะยกตัวอย่างอีกสักชุดหนึ่ง คล้ายๆ กับที่แล้วมา แต่คนละแบบ เพื่อเข้าใจว่า เรามีจุดสุดท้ายหรือจุดปลายทางเป็นความว่างอย่างไร? หรือไกลเกินไปจนชาวโลกไม่ต้องการอย่างไร? ตัวอย่างที่ว่านี้ คือ คำว่า “เมตตา” ตัวหนังสือแปลว่าความเป็นมิตร. คำว่าเมตตานี้คือ มิตร กับ ตตะ, ซึ่งก็แปลว่ามิตรภาพ พูดตามตัวว่าเมตตา, มิตรตะ คือมิตร ตตะข้างหลังคือความ; ถ้าแปล

เป็น เอ แล้ว เป็นเมตตา แปลว่าความเป็นมิตร.

ครั้งหนึ่งอาจารย์อะไรคนหนึ่งเป็นผู้หญิง ลืมชื่อเสียแล้วอยู่ที่อเมริกา กำลังค้นคว้าอยู่ที่กลุ่มค้นคว้าอะไรกลุ่มหนึ่ง เพื่อสร้างความเมตตาในโลก. อาจารย์ที่เป็นคนไทยคนนั้นก็ไปรวมกลุ่มอยู่ที่นั่น แล้วก็จดหมายมาถึงเจ้าคุณอนุমানราชธนว่า : เมตตาตามหลักพุทธศาสนาจริง ๆ นั้นมันเป็นอย่างไร? เจ้าคุณอนุমানราชธน แทนที่ท่านจะตอบ ท่านส่งจดหมายมาให้ผมตอบ. ผมก็คล้าย ๆ กับพาชื่อ, โรคว่างมันขึ้นสมองอะไรทำนองนั้น เห็นว่าถ้าเมตตาตามหลักพุทธศาสนาที่แท้จริง มันก็เป็นเรื่องเมตตาของบุคคลที่เห็นความว่างจากตัวกู-ของกูแล้ว ผมก็เขียนไปเฉพาะแ่งนี้เท่านั้น; เพราะเขาจะบอกว่าตามหลักพุทธศาสนาที่แท้จริง แล้วก็เย็บหายไป ไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย คือคงอ่านไม่รู้เรื่อง, ถึงรู้เรื่อง ที่ประชุมนั้นคงเอาไปใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้. เมตตาหรือมิตรภาพของบุคคลที่มีจิตว่างจากตัวกู-ของกูนั้น เป็นเมตตาที่แท้จริงและเป็นเมตตาในพุทธศาสนา.

ที่นี้ก็อยากจะพูดให้หมดทุกชนิด เพื่อเปรียบเทียบ จะได้เข้าใจสิ่งนี้ เมตตาชนิดนี้ ซึ่งเข้าใจได้ยาก มันก็ต้องตั้งต้นไปจากคำว่ามิตรภาพ.

เมตตาที่เป็นขั้นต่ำที่สุด ที่ยังไม่เข้าหลักพุทธศาสนา ก็คือเมตตาที่มีมูลมาจากผลประโยชน์ร่วมกัน. อย่างเดียวนี้ เราก็ได้ยินกันไปหมด ถนนมิตรภาพ โรงเรียนมิตรภาพ อะไรมิตรภาพจากพวกอเมริกัน; นี่คือเมตตาหรือมิตรภาพอันต่ำต่ำที่สุด เพราะมีประโยชน์ร่วมกัน. บางทีจะต่ำมากถึงขนาดกล่าวได้ว่า มีมูลมาจากความซี้ซาลาดด้วยซ้ำไป, ถ้าหากว่ามันเป็นเมตตาเพราะความซี้ซาลาด. หรือเพราะประโยชน์ร่วมกันอย่างนี้แล้วละก็

ไม่ใช่เมตตาในพุทธศาสนา, มันเป็นเมตตาของชาวบ้าน; เรียกว่าเมตตาหรือมิตรภาพ ได้เหมือนกัน; ไม่ใช่ไม่ได้; แต่มันเป็นอย่างของชาวบ้าน. ถ้าเราซื้อลาดขึ้นมา เราก็หาหนทางที่จะสมานมิตร เพื่อช่วยกันกำจัดความขลาด; นี่ก็เมตตาหนึ่ง. แต่ประโยชน์ร่วมกัน มันทำให้จำเป็นต้องผูกพันมิตรภาพไว้ มันก็เป็นเมตตาหนึ่ง.

เมตตากลุ่มที่สูงขึ้นไปเป็นขั้นดี จะเรียกว่า**กลุ่มที่ ๑** มันก็มีมูลมาจากตัวกู-ของกูอย่างเดียวกัน เช่นเป็นคนที่มีนิสัยขี้สงสาร, สงสารไม่มีเหตุผลอธิบายอาจจะเป็นนิสัยขี้สงสาร. แต่ถ้าจะดูกันในแง่จิตวิทยา ก็จะมีมูลมาจากความกลัวหรือความขลาด ต้องการบุญ ต้องการความเมตตา; นี่เป็นเครื่องช่วยให้เบาใจ มีเมตตาตามธรรมเนียม โดยที่ได้ยินเขาพูดว่า : การเจริญเมตตาภาวนานี้มันก็ดีเป็นของดี สอนกันมาหลายชั่วบุรุษแล้ว ให้เจริญเมตตาภาวนา, เขาก็เจริญเมตตาภาวนาตามที่เรียกว่าดี, ถือเป็นคนของคลังของศักดิ์สิทธิ์, เราจะได้เป็นคนมีเสน่ห์มีโชคมีอะไรดี; กระทั่งว่าเจริญเมตตาจะได้ไปเกิดในพรหมโลก ตายแล้วจะได้ไปเกิดในพรหมโลก. นี่ก็เป็นเรื่องจริงของเขา ที่มีอยู่ก่อนพุทธศาสนา : หัดทำลายกามารมณ์ มีความเมตตาเป็นเบื้องต้นแล้ว มีจิตใจเป็นความสุขอย่างพรหม.

ที่นี้เมตตาอย่างบิดามารดาที่รักลูก ก็รักโดยสัญชาตญาณบ้าง โดยความรู้สึกผิดชอบชั่วดีบ้างก็มีเหมือนกัน แต่ว่าเป็นความรักหรือเมตตาที่เกี่ยวกับตัวกู-ของกูเหมือนกัน; และบางทีมันก็เลยไปถึงจนเป็นทุกข์ หรือมีความทุกข์เพราะเมตตาก็มี; นี่คือเมตตาของบิดามารดาเป็นต้น.

หมดทั้งกลุ่มที่ออกชื่อมานี้ เป็นเมตตาประเภทตัวกู-ของกู

เต็มทั้งนั้นเลย แม้จะสูงต่ำกันอยู่เป็นชั้นๆ ตามที่ลำดับมา ก็เป็นเมตตาของตัวกู-ของกูทั้งนั้น. นี่เราจัดไว้เสียพวกหนึ่งเลย เป็นประเภทหนึ่ง จะเรียกว่าเมตตาของความเห็นแก่ตัวชั้นดีก็ไม่ผิด; มันต้องมีความรู้สึกที่ยึดมั่นถือมั่นในตัวกู-ของกู เรื่องเรา เรื่องเขา, เรื่องตัวตนนี้ มันจึงเห็นแก่กันและกัน ผูกพันแก่กันและกัน. อย่างนี้ไม่ถึงขนาดที่จะเรียกว่าเป็นของพุทธศาสนา เพราะว่ามิได้เองตามสัญชาตญาณที่มีอยู่แล้ว มีอยู่นอกพุทธศาสนามาแต่ก่อน พุทธกาลก็มี. คุณเอาไปไว้เสียกลุ่มหนึ่งก็แล้วกัน เป็นกลุ่มที่แรก.

กลุ่มที่ ๒ ที่ดีขึ้นมามาก อาศัยสติปัญญาที่กระเตื้องไปในทางไม่มีตัวกู-ของกู หรือมีน้อยลง; คือการมองเห็นสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน; แต่ไม่ใช่ว่าแต่ปากอย่างที่ว่าๆ กันอยู่ทุกวันนี้. มันต้องเห็นอย่างจริงใจที่เรียกว่า pure realization intuition ว่าสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายนี้ ไม่ว่าสัตว์หรือคน ย่อมมี ความเกิด แก่ เจ็บ ตายอย่างเดียวกัน, ปัญหาอย่างเดียวกัน, หัวอกอย่างเดียวกันแล้วจึงเกิดมีเมตตาขึ้นมา.

คนบางคน หรือบางพวก หรือส่วนมาก อาจจะยืนยัน ว่านี่คือเมตตาอย่างพุทธศาสนาอย่างแท้จริง หรืออย่างสูงสุด; ไม่เชื่อคุณไปลองฟัง หรือไปคอยสดับตรับฟัง; เขาจะอธิบายอย่างนี้ว่า ในฐานะเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน. เรามีเมตตา กรุณา มีตัวกู-ของกู; แต่ว่าเป็นไปในทางที่สงสารเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันโดยบริสุทธิ์ใจนี่ก็เป็นระดับหนึ่งเป็นกลุ่มที่สอง มันสูงจากกลุ่มที่หนึ่งมาก.

แต่ผมถือว่ายังไม่ถึงจุดสูงสุดของเรื่องทางฝ่ายวิญญาณ ยังมีความยึดมั่นถือมั่นว่าตน, ตนเรา ตนเขา อะไรอยู่. มันก็ต้องพ้นฝ่าต่อไปอีก จนกระทั่งพบเมตตาหรือมิตรภาพอีกชั้นหนึ่งของ

บุคคลผู้ไม่มีตัวกู-ของกู คือไม่มีตัวตนชนิดที่ยึดมั่นถือมั่นอย่างเช่น พระอรหันต์ก็ตาม หรือผู้ที่จะมีมองเห็นอย่างพระอรหันต์ก็ตาม; เขาจะมองสูงจนไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา หรือว่าง; พอว่างจากสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขาแล้ว เรียกว่า ความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดไม่ได้มีแล้ว ที่เหลืออยู่เต็มปรีก็คือความรู้ที่ถูกต้อง คือ สติปัญญา.

เรื่องนี้เราได้พูดกันละเอียดอย่างยิ่งแล้วในการบรรยายครั้งแรกๆ คุณไปทบทวนดูให้ดี. เมื่อความยึดมั่นถือมั่นในตัวกู-ของกูออกไป มันก็เหลืออยู่แต่สติปัญญาที่เป็นโลกุตตระ, สติปัญญาที่ไม่เป็นทาสของโลก หรือไม่เป็นทาสของอะไรเลย.

กลุ่มที่ ๓ สติปัญญา หรือปัญญาที่เป็นชั้นโลกุตระอย่างนี้ มีอิสระเต็มที่แล้ว ก็ยังมีความรู้สึกว่ามีมิตรภาพหรือเมตตาว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำ; อย่างหมดกิลเลสแล้วเป็นอรหันต์แล้วก็ยังทำหน้าที่ ทำสิ่งที่เป็ประโยชน์, แล้วก็มองเห็นว่าหน้าที่ หรือประโยชน์อะไรที่ท่านควรกระทำ และมองเห็นว่าเป็นการช่วยคนอื่น การเมตตาต่อผู้อื่น. นี่เมตตาของผู้มีจิตว่างจากตัวกู-ของกูอย่างนี้เป็นกลุ่มที่ ๓, เป็นเมตตาที่บริสุทธิ์เป็นที่สุด.

ที่ผมอุตส่าห์เขียนไปตั้ง ๕-๖ หน้ากระดาษให้อาจารย์คนนั้น แล้วก็เจียบหาย คงใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ คือไม่เข้าใจ; และถ้าเข้าใจก็คงไม่มีปัญญาเอามาใช้กับมนุษย์ในโลกสมัยนี้ที่กำลังมีความเห็นแก่ตัว. หมายความว่า ถ้าจะใช้เมตตาระบบนี้ก็ต้องไปฝึกฝน การกระทำที่เป็นการทำลายความเห็นแก่ตัวเป็นการใหญ่เสียก่อน, มันจึงจะทำเมตตาชนิดนี้ขึ้นมาได้. และก็อาจจะเพราะเหตุนี้เองที่หมดกิลเลส ไม่สามารถจะใช้เมตตาที่ผมถือว่าเป็นของพุทธศาสนาอย่างแท้จริง.

คุณก็อาจจะสงสัยขึ้นมา, หรือคนทั่วไปอาจจะสงสัยขึ้นมาว่า ถ้าว่างจากตัวกู-ของกูแล้ว จะเกิดเมตตาขึ้นมาได้อย่างไร?

ใครจะเป็นผู้เมตตา หรือผู้ถูกเมตตา? เพราะไม่มีตัวตน ก็แปลว่านั่นแหละเป็นคนที่รู้จักแต่จิตว่างชนิดอันธพาล เหมือนอย่างที่เราพูดกันมาแล้ว ว่าจิตว่างอันธพาลนั้นมีอีกแบบหนึ่ง, ว่างอย่าง nihilism-ลัทธิन्दึกทฤษฎี นั้น เป็นจิตว่างแบบอันธพาล. ถ้าจิตว่างที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา ยังมีปัญหาที่เหลืออยู่สำหรับรู้หน้าที่ แม้จะช่วยผู้อื่น รักผู้อื่น มีเมตตาอย่างยิ่ง เหมือนพระพุทธเจ้าที่เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว หรือพระอรหันต์ที่เป็นพระอรหันต์แล้ว ก็มีเมตตาอย่างยิ่งจนได้นามว่า “มหากรุณา” -มหาการุณิก นาโถ.

ถ้าจะกล่าวว่า ทำไมจะต้องไปสนใจ หรือว่าขยับไปถึงเมตตาอย่างของผู้มีจิตว่างจากตัวกู-ของกู? ตอบได้อย่างกำปั้นทุบดินว่า เมตตาชนิดอื่นยังเจืออยู่ด้วยความทุกข์และไม่สะอาด. เมตตา ๒ กลุ่มข้างต้นนั้นยังเจืออยู่ด้วยความทุกข์และไม่สะอาด. เอาละอย่างดีที่สุดในกลุ่มที่ ๒ ที่มองเห็นสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน, อย่างนี้มันยังเกี่ยวอยู่ด้วยความเศร้า; ไม่ใช่ความหยุดความว่างความสงบ; มีอะไรบงกชอยู่ในนั้นในตัวนั้น. แม้แต่ความสงสารนี้ก็รบกวนความสงบ : ไปดูก็แล้วกันเวลาเราสงสารใคร มันรบกวนความสงบอย่างไร? หรือบางคนเป็นโรคสงสาร สงสารผู้อื่นจนไม่มีความสุขของตัวเองก็มี, ไม่ได้เอาข้าวให้สุนัขก็ไม่สบายใจ. อย่างนี้มันก็เข้าร่วมอยู่ในข้อนี้ ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่าเมตตาที่มันสูงสุดนั้นมันต้องสะอาด, คือไม่เจือด้วยตัวกู-ของกู, และต้องไม่ทำความทุกข์ หรือไม่รบกวนความสงบสุข.

เมตตาอย่างของพระมหากรุณาของพระพุทธเจ้านี้ จึงมา

เหนือเมฆ เหนืออะไรทั้งหมด, มาในลักษณะที่ไม่รบกวนความสงบสุขของพระองค์, และเป็นเมตตาบริสุทธิ์ คือเป็นเมตตาแท้จริง ไม่มีความเห็นแก่ตัวเจืออยู่. ถ้าว่าโลกสมัยนี้มีเมตตาชนิดนี้ได้ ก็เป็นโลกพระศรีอารย์เสียอีก; อย่างนั้นมันจึงเป็นไปได้ และพูดกันก็คงจะไม่รู้เรื่องเหมือนอย่างที่แล้วมา. ถ้าต้องการเมตตา หรือมิตรภาพของคนฉลาด หรือของคนที่มีประโยชน์ร่วมกันนั้น มากกว่า ผมก็ไม่มีเรื่องจะพูด; เพราะว่าเขาคงรู้ดีกว่าผม หรือพวกนักจิตวิทยาจะต้องรู้ดีกว่าผม, ผมก็พูดได้แต่เมตตาตามแบบของพุทธศาสนาที่แท้จริง.

นี่คือตัวอย่างของเมตตา ๓ กลุ่ม ๓ ระดับ ยกมาพูดเพื่อให้เห็นว่า การค้นคว้าทางวิญญาณของเรานั้น ต้องมุ่งไปสู่จุดปลายที่ถูกต้องที่สุดคือ ความว่าง, ว่างจากตัวกู-ของกู แล้วก็ยังมีเมตตาชนิดที่สะอาดบริสุทธิ์ที่ไม่รบกวนความสุข และเป็นของสูงสุดด้วย. นี่จึงจะเรียกว่าเมตตาที่แท้จริงในพุทธศาสนา.

การค้นคว้าทางวิญญาณ เรื่องทางจิตทางวิญญาณ นี่ต้องค้นให้เป็นจริงเป็นจังค้นให้พบเมตตาชนิดนี้ เป็นที่สุด. ถ้าเมตตากันอย่างที่ว่าๆ มาแล้ว : ในกลุ่มที่หนึ่งเป็นเรื่องของความซื่อสัตย์, หรือหวังประโยชน์ หรือตามธรรมเนียมหรืออะไรทำนองนี้ มันน่าสงสาร. มันก็ดีในฝ่ายโลกๆ มีประโยชน์ทางฝ่ายต่ำๆ หรือชั้นชาวบ้าน; แต่ว่าเมตตานั่นก็ทำพิษขึ้นมาบ่อยๆ หรือบางคนก็ต้องนั่งหลังน้ำตา เพราะการที่รักษาเมตตาไว้ก็มี; มันไม่สนุก.

ขอให้ผู้ที่สนใจที่จะศึกษาในแง่ของจิตวิทยา หรืออะไรก็ตาม ช่วยกันฟังเรื่องนี้ให้ดีๆ, แล้วเอาไปเปรียบเทียบกับรู้ความแตกต่างระหว่างจิตวิทยาทั่วๆ ไปกับจิตวิทยาที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาโดยเฉพาะ. ถ้าทำอยู่อย่างนี้ ไม่เท่าไรก็เข้าใจพุทธศาสนา. ผมรับรอง

หรือรับประกันว่า ถ้าทำอยู่อย่างนี้ไม่เท่าไรจะเข้าใจพุทธศาสนา, หรือเข้าถึงจุดหัวใจของพุทธศาสนา ว่าอะไรเป็นอย่างไร; ซึ่งมีอะไรไม่เหมือนใครก็เพราะมีหลักเรื่อง “ว่างจากตัวกู-ของกู” นี่เป็นส่วนสำคัญ เป็นหัวใจ. ฉะนั้นเราจึงพูดได้เลยว่า ถ้ายังมีตัวกู-ของกูเหลืออยู่ไม่ว่าในรูปไหน แม้จะเป็นรูปที่งดงามที่สุดก็ยังไม่ใช่หัวใจของพุทธศาสนา, หรือไม่เป็นพุทธศาสนา ทั้งๆ ที่พูดสอนกันอยู่ในวงของพุทธบริษัท ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา; ก็ยังไม่เป็นพุทธศาสนา.

ความเมตตาที่ยังมีตัวกู-ของกู เป็นเพียงชนบทรรมนิยม ประเพณีที่ดี ที่จะต้องทำไปก่อน ทำไว้ก่อน สำหรับผู้แรกเข้ามา, เพื่อว่าจะได้เป็นรากฐานสำหรับทำให้สูงขึ้นไป.

ความเมตตาที่ยังมีตัวกู-ของกู มั่นตั้งต้นด้วยความเห็นแก่ตัว หรือความมีตัว, ซึ่งเป็นเหตุให้ซี้ซลาด หรือต้องการประโยชน์. มันตั้งต้นอย่างนี้ก่อน; แล้วมันค่อยสูงขึ้นไปจนถึงความเป็นกลาง คือไม่เห็นแก่ตัว, แต่ก็ยังมีตัวอยู่บ้าง; แล้วจึงจะถึงระดับสติปัญญา หรือเป็นรากฐานที่มองเห็นความไม่มีตัวกู-ของกู; แล้วก็มีได้ทำไปเพื่อ ตัวกู-ของกู แต่ชนิดใดเลย.

เรื่องเมตตาเป็นอย่างไร เรื่องอื่นๆ ก็เป็นอย่างนั้น; เพราะฉะนั้นพวกจิตว่างอันธพาล มีส่วนที่จะลือว่า “เมตตาของความว่าง, เมตตาของจิตว่างเป็นสิ่งที่น่าหัวเราะ”. ที่จริงถ้ามันเป็นเมตตาของจิตว่างแบบอันธพาล มันก็มีไม่ได้ ขึ้นพูดขึ้นมาก็น่าหัวเราะ. แต่ถ้าเป็นเมตตาจิตว่าง ตามแบบของพุทธศาสนาก็มีได้จริง และสูงสุด อย่างเมตตาของพระพุทธเจ้า ไม่เจือด้วยตัวกู-ของกู แต่ประการใด; ไม่มี conception ไปในทาง egoism แต่ประการใด.

ผมไม่อยากจะพูดให้มากเดี๋ยวจะเพื่อนเสีย จะพูดแต่เรื่องเดียวนี้. ขอให้ทบทวนให้ดี ๆ, และยังจะต้องพูดทำนองนี้อีกหลายเรื่อง, จะต้องฟังด้วยจิตที่เป็นสมาธิที่แน่น ให้เข้าใจ และเห็นความแตกต่างระหว่างเมตตาทั้ง ๓ กลุ่มนี้ โดยทบทวนอีกทีหนึ่งว่า :-

กลุ่มที่ ๑ คือเมตตาของผู้ที่มีประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง, ต้องการประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นหลัก; คือผูกพันมิตรภาพ หรือแฉมิตรภาพ, แม้จะแฉเมตตาเพื่อว่า คนจะได้รักเรา สัตว์ร้ายจะไม่แตะต้องเรา ยาพิษจะไม่แตะต้องเรา อาวุธจะไม่แตะต้องเรา, อย่างที่เขาพูดกันนี้ แม้เป็นเรื่องเมตตาเพื่อประโยชน์ของคนฉลาดเป็นกลุ่มที่หนึ่ง.

กลุ่มที่ ๒ เพราะว่าทุกชีวิตเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน จึงเกิดความเมตตา.

กลุ่มที่ ๓ ก็ว่า หลังจากหมด ตัวกู-ของกู แล้วก็ไม่รู้จะทำอะไรนอกไปจากการช่วยผู้อื่น การทำประโยชน์ผู้อื่น ไม่เช่นนั้นชีวิตและเวลามันก็ว่างหรือเป็นหมัน. ก็ลองไปคำนวณดูว่า มันคนละชนิด และมันสูงต่ำกันอย่างไร? ถ้าฟังไม่ดี ไม่เข้าใจ แล้วมันกลายเป็นเมตตาของความว่าง, อย่างนี้ก็เรียกว่าฟังไม่ถูก. ความว่างจะไปเมตตาใครได้อย่างไร; ถ้าไปคิดอย่างนี้. ที่แท้เพียงไม่เป็นทาสของสิ่งใด, ไม่เป็นทาสของกิเลสชนิดใด, ไม่เป็นทาสของประโยชน์ใด ๆ, และก็ไม่ได้ทำให้เกิดความทุกข์แก่ผู้อื่นเลยเท่านั้น.

ถ้าเมตตาหรือความสงสารอันใด ที่ทำให้เกิดความกระวนกระวายใจเป็นทุกข์แก่ผู้อื่นละก็ยังไม่สูงสุด; แม้ว่าจะมองเห็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยใจจริง ถ้าการแผ่เมตตานี้มันยัง

ทำให้กระวนกระวายใจ หรือว่าเศร้า หรือว่าสงสารหรืออะไร ที่ทำให้ใจคอไม่ปกติอยู่ละก็ ยังต้องแก้ไข, ยังเป็นสิ่งที่ต้องแก้ไขให้ถูกต้องยิ่งขึ้น. เหมือนกับความเบื่อ, ความเบื่อที่ยังไม่ถูกต้องแล้ว มันрманจิตใจอย่างยิ่ง; ความเบื่อที่ถูกต้องก็คือเฉยได้, ปกติหรือเฉยได้.

ที่พูดว่าความเบื่อ, เบื่อหน่ายหรือนิพพิทา อะไรทำนองนี้ ก็ต้องระวังให้ดี. ถ้ามันยังรบกวนเส้นประสาท ทรมาณจิตใจ ยังทำลายความสงบได้แล้ว, มันก็ไม่ใช่ความเบื่อที่ถูกต้อง; แต่มันก็เบื่อเหมือนกัน, มันเบื่อจนจะไปฆ่าตัวเองตาย เบื่อเอาอย่างแรงๆ. พูดถึงเรื่องเมตตาก็เหมือนกัน; ถ้ามันพุ่งไปด้วยอำนาจ ตัวกู-ของกู เหมือนที่พระโพธิสัตว์ในชั้นบำเพ็ญบารมี; ไม่ใช่ในชั้นที่เป็นพระพุทธเจ้า แม้เคยเสียสละชีวิตเพื่อผู้อื่นด้วยความเมตตานั่น, ก็เรียกว่ายังไม่ถึงที่สุด; เมตตาที่ถูกต้อง ไม่ใช่ใช้วัตถุประสงคที่จะให้ฆ่าตัวเองเป็นพลีเพื่อประโยชน์ผู้อื่น ด้วยสิ่งที่เรียกว่าเมตตา.

การสละชีวิตเพื่อผู้อื่นด้วยเมตตานั่น มันเป็นความรุนแรงของความยึดมั่นถือมั่นอีกแบบหนึ่ง ในสมัยในยุคที่โพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี. มีความหมายมันปั้นมือที่รุนแรงทำนองนี้ไม่ใช่เป็นหลักธรรม ที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติตามนั้น, มันเป็นกรณีพิเศษของพระโพธิสัตว์. จะเป็นชาติที่เกิดเป็นพระเวสสันดร, หรือเกิดเป็นอะไรก็ตาม ก่อนหน้านั้น ก่อนหน้านามหาชาติ ก็ยังมีหลายๆ ชาติที่สละชีวิตเป็นทาน; รกรากมันก็มาจากเมตตา แต่เป็นเมตตาที่เขาจัดไว้เฉพาะประเภทนั้น, พวกพระโพธิสัตว์ประเภทนั้น เพื่อให้มีกำลังมากและเร็ว สำหรับการที่จะตัดบ่วงตัวกู-ของกู ทำนองหนามยอกเอาหนามบ่ง เหมือนที่เราเคยพูดกันวันก่อน.

เดี๋ยวนี้เรามาพูดถึงหลักเมตตากฎาที่จะใช้ได้ทั่วไป และก็จะเป็นหลักสำหรับทุกคน และเป็นยอดสุดของคำๆ นี้ ในฐานะที่ว่ามันเต็มแล้ว คือบำเพ็ญบารมีมาจนเต็มแล้ว เมตตานั่นก็กลายเป็นว่าง; คือมันสลายตัวหรือจางออกเป็นความว่าง ไม่ใช่กำลังจัดขึ้น หรือเดือนจัด หรือว่ากำลังแบ่งกันเต็มที่.

ถ้าจะถามว่าเมตตาเดือดจัดเต็มที่เช่นนั้น จะต้องจัดไว้ในพวกไหน? ก็อยากไปจัดไว้ในพวกแรก ที่เห็นแก่ประโยชน์ตัว, เมตตากลุ่มแรกเห็นแก่ประโยชน์ตัวทั้งนั้น. แต่ถ้าพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีด้วยความมีตัว มันก็ไม่ใช่เพื่อเห็นแก่ตัวเอง แต่เห็นแก่ตัวผู้อื่น; ฉะนั้นมันจึงคนละอย่าง. เช่นว่า เห็นแก่สัตว์ทั้งหลาย ผู้เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน เป็นอย่างยิ่ง เป็นอย่างแรง, จนถึงกับสละชีวิตของตัวเองเพื่อจะช่วยเหลือคนเหล่านั้น. อย่างนี้ไม่เหมือนกับเมตตาชนิดที่เห็นแก่ตัว แล้วไปทำรุนแรงจนถึงกับสละชีวิตตัว หรือหมดเนื้อหมดตัวหมดทรัพย์สินสมบัติ; มันคนละเรื่อง.

เพื่อประกันความพ้นเผื่อ เราก็แยกไปได้ตามหลักที่เคยพูดบ่อยๆ; บางคนเคยฟังจนเข้าใจ บางคนไม่เคยฟัง : ว่า ชั้นต่ำมันก็เป็นความเห็นแก่ตัว, ชั้นที่สูงขึ้นไปมันเป็นเรื่องที่เห็นแก่ผู้อื่น; ที่เลวมากก็เห็นแก่ตัว, ที่กลางๆ ก็เห็นแก่ผู้อื่น, ชั้นดีมากที่สุดก็คือ “ว่าง” คือหมดตัว.

คุณควรจำหลักอันนี้ไว้ สำหรับไปใช้ไปทดสอบประเด็นต่างๆ ปัญหาต่างๆ ที่คุณสงสัย เกี่ยวแก่หลักธรรมะในพุทธศาสนา : เรื่องเห็นแก่ตัวอย่างหนึ่ง, เห็นแก่ผู้อื่นอย่างหนึ่ง, แล้วก็ไม่มีตัวหมดตัวไปเลย; ทำอะไรทำได้ทั้งนั้นใน ๓ อย่างนี้ ทำได้ทั้งนั้น. เอาไปเปรียบเทียบกับดูก็แล้วกันว่า ในโลกเวลานี้มีเมตตา

ชนิดไหน? เห็นแก่ตัว, เห็นแก่ผู้อื่น, แล้วยังกว้างจากตัว.

ที่เขาตั้งสมาคมสันติภาพ ค้นหาหนทางประสานมิตร ประสานความรักใคร่กันในระหว่างชาติเพื่อยุติสงคราม นั่นเป็นความคิดที่ดีมาก ผมก็บูชา; แต่พอบอกให้ว่าวิธีที่จะเมตตากันได้จริงมีอยู่ ก็ทำไม่ได้ หรือไม่ยอมรับ; เพราะมันตั้งต้นมาจากความขลาด ความเห็นแก่ตัว, หรือบางทีอาจจะรับจ้างเขาค้นคว้าก็ไม่ทราบ.

ขอภัยด้วย ที่พูดอะไรพล่อยๆ ก็พูดเผื่อไปกว้างๆ อย่างนั้น; ว่าบางทีจะรับจ้างค้นหาเมตตา เพื่อมาช่วยโลกเพื่อไม่ให้มันตีเกิน; คือว่าถ้ามันตีเกิน นายจ้างเขาก็ไม่รับไม่เอา; ถ้าจะส่งๆ มา เป็นเรื่องการเห็นแก่ตัว มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร ใช้อะไรไม่ได้. ฉะนั้นโลกจึงยังไม่มีเมตตา, ยังไม่มีสันติภาพเพราะไม่มีเมตตาระหว่างกัน.

ขอให้มองดูดี ๆ ว่าปัญหาต่าง ๆ มหาศาลมันมาชะงักที่จุด ๆ เดียวคือความเห็นแก่ตัวกู-ของกู, ความยึดมั่นตัวกู-ของกู; มันจึงระงับสงครามไม่ได้ดีกันไม่ได้ อะไรไม่ได้ในข้อนี้. เราต้องหันเป้าหันจุดของความพยายามของเราไปเล่นงานตัวนี้ คือตัวความเห็นแก่ตัวนี้เสียก่อน, แล้วมันจึงเดินถูกทาง มีเมตตาขึ้นมาได้. ถ้าเขาจะให้มันเมตตา ทั้งที่เข้าไปโดยที่เห็นแก่ประโยชน์ตัว ป้องกันแต่ประโยชน์ตัว; อย่างนี้แล้วจะทำได้อย่างไร; มันขัดกันอย่างเต็มที่; แล้วมันเลยกลายเป็นเมตตากลุ่มที่ ๑ ไปหมด; และกลายเป็นแย่งหาประโยชน์กันด้วยเมตตา; ก็นำห้วยิ่งขึ้นไปอีก.

อาศัยบรรยากาศอย่างนี้ คงจะทำให้คุณมีจิตใจพอที่จะฟังที่จะเข้าใจเรื่องชนิดที่มันลึกลงไปถึงความว่าง, ความว่างจาก

ตัวกู-ของกูเท่านั้นแหละ; ไม่ใช่ว่างไม่มีอะไรเลย ไม่คิด ไม่นึก
อะไรเลย.

ความว่างจากตัวกู-ของกู แล้วก็เต็มปรี่อยู่ด้วยสติปัญญา
อย่างสะอาดบริสุทธิ์ถูกต้องแท้จริง, แล้วก็โดยอาศัยสติปัญญา
ชนิดนั้น มาทำอะไรเกิด จะเป็นยอดสุด หรือสูงสุดในพุทธ-
ศาสนา; โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือสิ่งที่เรียกว่าเมตตา.

ทีนี้ ผมอยากจะสรุปเรื่องที่ตั้งใจจะพูดว่า ลักษณะการ
ค้นคว้าทางวิญญาณของพวกเรา พุทธบริษัทนี้ มุ่งตรงไปสู่
จุดปลายทาง คือความว่างจากตัวกู-ของกูเสมอ, ทุกคนจะเห็น
ได้เองว่ามันต่างไปจากการค้นคว้าในโลก ที่กำลังทำอยู่โดย
ประการทั้งปวง; ซึ่งจะค้นไปสักเท่าไร มันก็ไม่แก้ปัญหาคความ
ดับทุกข์ได้; เพราะมันเห็นแก่ตัวจัดขึ้นทุกที. เหมือนดังที่พูดว่า
เหยียบพระจันทร์จนกลายเป็นไอจันทร์ไปแล้ว มันก็ดับความทุกข์
ไม่ได้; ไม่มีอะไรดีขึ้น; ก็ยอมรับว่าดีขึ้นหน่อยที่ทำให้คนหลายคน
หรือหลายคน ไม่ต้องเสียเวลาร้องตะโกนช่วยจันทร์กันอีกต่อไป,
ไม่ต้องดีม้าล่อช่วยจันทร์คลาสหรือบูชาพระจันทร์ตามแบบที่เคย
ทำกันมา. ถ้าอย่างนี้ก็เหมือนเรื่องสติปัญญาได้บ้าง แต่ดูเหมือน
ว่าไม่ใช่ความมุ่งหมายอย่างนี้; มุ่งหมายเพื่อจะหาประโยชน์
อย่างอื่น; เพื่อตัวกู-ของกู ก็เลยไม่มีทางที่จะเกิดสันติภาพ
เพราะการค้นคว้าทางวัตถุนี้. ครึ่งค้นคว้ากันทางจิตวิทยา ทาง
ปัญญา อะไรบ้าง มันก็ไปเรื่องตัวกู-ของกูอยู่ตามเดิม บนรากฐาน
อยู่ตามความเห็นแก่ตัว มันก็ไม่พบวิถีทางซึ่งจะมีสันติภาพอีก
เหมือนกัน.

เพื่อสันติภาพผมอยากจะขอร้องหรือภาวนา ให้เขาหันมา
ดูการค้นคว้าตามแบบของพุทธบริษัท ที่เรียกว่าการค้นคว้าทาง

วิญญาณในความหมายที่รวบรัด โดยเฉพาะ, ไม่พรว ไม่กว้าง
อย่างที่พูดมาแล้ววันก่อน; แล้วก็มีการลัดตรงมาสู่จุดๆ นี้ คือ
พยายามที่จะทำอะไร ด้วยจิตที่ว่างจากตัวกู-ของกูเสมอ, เป็น
บทเรียนประจำวันว่า “ทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง”. ถ้าเข้าใจ
ได้จะเป็นวิธีลัดที่สุด ทุกคนจะต้องเข้าถึงจุดสูงสุดของธรรมะใน
พุทธศาสนา; และได้ขอร้องอยู่ทุกวันทุกเวลาว่าให้ทำงานด้วย
จิตว่าง, จิตว่างอย่างที่เรากล่าวเป็นหลักอยู่ที่นี่ ตลอดเวลามานี้
มันจะได้เป็นการศึกษาค้นคว้าพิสูจน์ทดลอง เรื่องจิตว่างจาก
ตัวกู-ของกูอยู่ทุกวันทุกคืน.

สำหรับตัวผม แม้จะเอาเหยื่อให้ปลากิน ผมก็ทดสอบจิตว่า
มันทำไปด้วยอะไร? บางทีบางเวลาก็แพ้ ไม่อาจจะทำไปด้วย
จิตว่าง จากความเห็นแก่ตัวกู-ของกู, จะเอาข้าวให้สุนัขกิน มัน
ก็แพ้ มันไม่ได้ทำไปด้วยจิตว่างจากตัวกู-ของกู ทั้งๆ ที่เรากำลัง
พยายามอยู่. มันมีอะไรเข้ามาแทรกแซง แต่มันเป็นเรื่องเล็กน้อย
เกินไป ไม่มีอันตรายอะไรเท่านั้นเอง; มันไม่ถึงกับทำให้เป็น
ทุกข์. แต่ถ้าทดสอบแล้ว แปลว่าเรายังมีผลอ ; ไม่ใช่ว่างอย่าง
ยิ่ง. ที่นี้คนที่มึนงงมีหลานที่เป็นหัวรักหัวใคร่หัวแก้วหัวแหวน
มันคงจะยากมากกว่าที่ผมจะเลี้ยงปลาหรือเลี้ยงสุนัข ที่ทำไปด้วย
จิตว่างได้หรือที่เรามีความผูกพันกับอย่างอื่น ที่ยิ่งไปกว่านั้นอีก.

ขอให้ไปฝึกบทเรียนนี้เอาเองก็แล้วกัน ให้มันเป็นเมตตาที่
เริ่มจากของตัวกู-ของกูจนเป็นเมตตาเพราะเห็นแก่ผู้อื่นจริงๆ;
แม้แต่กระทั่งมันว่างไปจริงๆ ไม่ต้องไปทำวิปัสสนาชนิดที่เสีย
เวลา. ทำวิปัสสนาชนิดที่ไม่เสียเวลา และได้ผลมากก็คือทำ
อย่างนี้ : ทดสอบจิตใจที่เห็นแก่ตัวหรือไม่เห็นแก่ตัวเรื่อยไป; วัน
หนึ่งๆ มันกลัดกลุ้มขึ้นมาด้วยความเห็นแก่ตัว ด้วยความมีตัว

เป็นความโกรธบ้าง เป็นความโลภบ้าง อะไรบ้างก็ครั้งก็หนด้วย
เหตุอย่างไร; ไปรบกับมันที่นั่น มันจะชนะเร็ว, หรือเป็นวิปัสสนา
ที่ลัดเร็วที่สุด.*

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่องสุญญตาปริทรรศน์, ลำดับที่ ๓๘ บนแถบพื้น
สีน้ำเงิน, เรื่องที่ ๑๐ การค้นคว้าทางวิญญาณมีจุดมุ่งหมายตรงไปยังความว่างจาก
ตัวกู, บรรยายวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๑๒, หน้า ๑๖๕-๑๗๗.

ให้ธรรมะครองโลก

คนเราอยู่ในโลกนี้ก็เพื่อจะมีความสุขสงบสุข. ถ้าธรรมะครองโลก มันก็มีความสุข; ฉะนั้นการทำให้ธรรมะครองโลก มันก็เป็นเรื่องใหญ่ที่สุดของมนุษย์เรา.

เดี๋ยวนี้ถ้าเราจะมีเงิน หรือว่ามีทรัพย์สินสมบัติ มีเกียรติยศชื่อเสียง อำนาจวาสนาอะไรก็ตาม; แต่ถ้าในโลกนี้มัน ขาดธรรมะแล้ว มันก็หาความสุขไม่ได้. หรือว่า แม้แต่ในใจของเราเองขาดธรรมะแล้ว; สิ่งเหล่านั้นก็ไม่มีความหมายอะไร คือมันจะร้อนเป็นนรกไปหมด : เงินก็ร้อน ทรัพย์สินสมบัติก็ร้อน, เกียรติยศชื่อเสียงก็ร้อน, อะไรก็ร้อนไปหมด. แต่ถ้ามีธรรมะเข้ามาครองจิตใจ มันก็เย็นได้; จึงถือว่าเป็นเรื่องใหญ่.

ที่ว่าเป็นเรื่องสำคัญนั้น หมายความว่าไม่มีเรื่องอะไรที่จะมีความสำคัญเท่านี้; เพราะว่าเกิดมาเป็นมนุษย์นี้ ก็เพื่อจะได้สิ่งนี้ คือได้ความดีหรือความสุขที่สูงที่สุด ที่มนุษย์นี้ควรจะได้.

ที่ว่าเป็นเรื่องจำเป็น ก็เพราะว่าถ้าเกิดมาไม่ได้สิ่งนี้ มันก็เสียชาติที่เกิดมา; หรือว่าถ้าไม่ได้สิ่งนี้ มันก็อยู่กันอย่างเบียดเบียน

กัน ทัวไปทุกหวัระแหง; หรือว่าในที่สุดก็จะถึงกับเป็นมคสัญญี คือล้างผลาญกันอย่างทำลายล้างโลกทีเดียว. ฉะนั้น เรื่องให้ ธรรมชาติครองโลกนี้จึงเป็นเรื่องที่จำเป็น.

และที่ว่าเป็นเรื่องด่วน รีบด่วนที่สุดนั้น ก็เพราะว่าถ้ามอง ดูกันในแง่ที่ว่า “โลกกำลังจะลุกเป็นไฟอยู่แล้ว” มันก็รีบด่วน; ควรจะรีบป้องกันหรือแก้ไข อย่าให้มันลุกเป็นไฟขึ้นมา. ไม่มีเรื่อง อะไรจะด่วนเท่าเรื่องนี้. เหมือนที่เรากำลังเป็นโรคภัยไข้เจ็บ มัน ก็ต้องรีบด่วนที่จะแก้ไขมันให้หาย; ธรรมะนี้ในโลกนี้ก็เหมือนกัน เมื่อโลกมันจะลุกเป็นไฟ ก็ต้องรีบด่วนที่จะแก้ไข.

ที่นี้จะมองกันอีกทีหนึ่งก็ว่า คนเรานี้มีอายุล่วงเข้ามาถึง เท่านี้แล้ว มันก็ยังเหลือน้อย ชินช้าอยู่ก็ไม่ทันแก่เวลาในอายุ. คนโบราณเขาชอบเปรียบว่าเหมือนกับ “ตะวันบ่ายแล้ว บางทีจะ ตกฟ้าให้แห้งไม่ทัน” ก็มี; มันต้องรีบทำอะไรทุกๆ อย่างให้มัน แห้งทัน. จะถือกันว่า คนเรามีอายุสมัยนี้สัก ๘๐ ปี เป็นเกณฑ์ ของการสิ้นอายุ; คนที่อายุเลย ๔๐ ปีมาแล้ว ก็ลองคิดดูให้ดี ว่า มันเลยครึ่งเข้ามาแล้ว ไปมัวมุ่นง่ามอยู่ที่ไหน.

อายุ ๔๐ ปี นี้อย่างน้อยมัน ควรจะมาถึงจุดที่สูงที่สุด สำหรับ ความโง่ความหลง ความโง่ความหลงในโลกนี้ ให้มันสูงสุดอยู่ เพียงแค่อายุ ๔๐ ปีเถอะ; พอหลังไปจากนั้นแล้ว ให้มันไหลลง ไปสู่ความฉลาด มันจะพอดีกัน. เหมือนเดินขึ้นสะพานหรือเดิน ข้ามภูเขา พอถึงจุดสูงสุดแล้ว มันก็จะไหลลงก็สะดวกสบาย อย่างนี้.

ถ้าอายุเลย ๔๐ ปี ก็ควรจะถือว่า มันถึงจุดสูงสุดแล้ว; ถ้า เป็นเรื่องของแผ่นดิน มันก็ยอดภูเขาที่เป็นสันปันน้ำ ที่ไหลไปทาง ไหนทางหนึ่ง ทางนี้ทางหนึ่ง. เมื่ออุตุสำหรับถ่อขึ้นมาจนถึงจุด

สูงที่สุดแล้ว ก็ให้มันมีหวังว่าจะไหลไปโดยสะดวกถึงปลายทางนั้นได้; เมื่อเรามองดูอย่างนี้ ก็จะเห็นว่า การทำให้ ธรรมะครองโลกนี้ เป็นเรื่องด่วนเป็นเรื่องรีบ.

“ธรรมะครองโลก” จะหมายถึงธรรมะครองโลกในใจของเราก็ได้; เพราะพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “เรื่องเกี่ยวกับโลกทั้งหมดนี้ ตถาคตบัญญัติไว้ในร่างกายที่ยาววาหนึ่ง พร้อมทั้งสัญญาและใจนี้”, ว่าโลกหรือเหตุให้เกิดโลก หรืออะไรของโลกทั้งหมดนั้น มันอยู่ในร่างกายนี้.

ฉะนั้น ให้ธรรมะครองจิตใจ ก็เรียกได้เหมือนกันว่า ธรรมะครองโลกภายใน คือจิตใจ; หรือบุคคลคนหนึ่ง ให้เป็นบุคคลโดยสมมุติ, หรือว่าเป็นสังขารโดยภาษาปรมัตถ์นี้ มันเยือกเย็นไม่มีความทุกข์. แต่ถ้านึกให้กว้างออกไป ก็นึกถึงโลกทั้งหมด มันกำลังจะลุกเป็นไฟ, ซึ่งก็เป็นการรีบด่วนที่จะช่วยกันป้องกันหรือแก้ไข.

เป็นอันว่าจะดูกันในโลกเล็กๆ ในส่วนบุคคล, หรือว่า จะดูกันที่โลกเนื้อตัวของโลกวัตถุอันใหญ่หลวง ก็ล้วนแต่เป็นเรื่องรีบด่วนทั้งนั้น ที่จะต้องทำให้ธรรมะนี้ครองโลก.*

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่อง เมื่อธรรมครองโลก, ลำดับที่ ๑๘.ฉ. บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑ คำว่า “ธรรม” กับคำว่า “โลก”, บรรยายวันที่ ๑๔ ก.ค. ๑๖, หน้า ๖-๙.

เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า ทั้งโลกเป็นเหมือนๆ กันหมดในข้อนี้ คือข้อที่ไม่ค่อยจะมีศีลธรรมนั่นเอง; โลกมีความเจริญหรือจะเรียกว่าความรุ่งเรืองมากมาย แต่เป็นไปในทางที่ไม่ทำให้มีศีลธรรม. ยิ่งเจริญด้วยความเจริญทำนองนั้น ศีลธรรมก็ยิ่งหายไป; เราจึงเห็นได้ หรือแม้แต่ได้ยินได้ฟังในลักษณะที่เชื่อได้ ว่าโลกนี้กำลังเป็นโลกของวิกฤติการณ์ คือมีความระส่ำระสายวุ่นวาย หาความสงบสุขมิได้ทั่วไปทั้งโลก.

องค์การระหว่างชาติที่จัดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในโลก ก็ไม่สามารถจะทำอะไรได้ เพราะว่าคนในโลกไม่มีศีลธรรม; แม้แต่เจ้าหน้าที่ที่ประจำองค์การนั้นๆ ก็ยังมีผู้ที่ไม่มีศีลธรรม เพราะว่าทำไปแต่เพื่อประโยชน์แก่พวกของตัวหรือว่าแก่ประเทศของตัว. ในที่ประชุมที่จะทำสันติภาพให้แก่โลกนั้นแหละ ถ้าไม่มีศีลธรรมเสียเองแล้วจะทำโลกนี้ให้มีสันติภาพได้อย่างไร.

เราควรจะพูดกันได้เสียทีแล้วว่า โลกนี้กำลังไม่มีที่พึ่ง. คนช่วยกันทำให้เป็นโลกที่ไม่มีศีลธรรม, ไม่มีพระเจ้า, ไม่มีพระ-

เป็นเจ้า เข้ามาช่วยคุ้มครองได้; และคนส่วนใหญ่ก็เกลียดพระเจ้า ถือเสียว่าพระเจ้าตายแล้ว หรือไม่มีความหมาย ไม่มีประโยชน์ ไม่มีความจำเป็นอะไรที่เราจะต้องมีพระเจ้า. คนจำนวนมากเขาพูดกันอย่างนี้; โชคดีอยู่หน่อยว่า ในเมืองไทยนี้ยังไม่เป็นถึงอย่างนั้น. แต่ในที่สุดก็ได้รับผลอันเลวร้ายนี้เสมอ ทั่วๆ กันไปหมด เพราะว่าโลกสมัยนี้มันเล็กนิดเดียว; ความก้าวหน้าทางคมนาคม เป็นไปมากเท่าไร โลกนี้ก็เล็กลงไปตามสัดส่วนอันนั้น.

โลกนี้ยิ่งเล็กลงทุกวันๆ ตามส่วนแห่งความก้าวหน้าของการคมนาคม การติดต่อ การแลกเปลี่ยน, การสัมพันธ์กันโดยประการใด ๆ ก็ตาม. เมื่อมีวิกฤตการณ์เกิดขึ้นที่ไหนก็แผ่ซ่านไปทั่วโลกได้ในเวลาอันสั้น; ความกระทบกระเทือนเหล่านี้ ก็ถึงกันหมด มีความเดือดร้อนถึงกันหมด. เป็นอันว่าสิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาของโลก ซึ่งไม่มีใครจะปลีกตัวออกไปให้พ้นได้ เราจึงสมควรที่จะหยิบขึ้นมาเป็นปัญหา ที่จะช่วยแก้ไข. นี่คือนโยบายทางศีลธรรม ซึ่งมีอยู่ในโลกนี้ในเวลานี้; เราอาจจะทำทนายได้ว่า ไม่มีทางอื่นที่จะทำให้โลกนี้ให้สงบสุขได้ นอกจากการแก้ไขทางศีลธรรม.

ทางการเมืองก็ไม่มีทางที่จะช่วยให้โลกสงบสุขได้; มีแต่จะยิ่งเลวร้าย เพราะว่ายิ่งมีคนไม่มีศีลธรรมเป็นผู้ดำเนินการเมือง. ทางเศรษฐกิจก็ไม่อาจจะช่วยโลกนี้ให้สงบสุขได้; เพราะว่ายิ่งมีคนไม่มีศีลธรรมเป็นผู้ดำเนินการเศรษฐกิจ. แม้จะมองไปยังความเจริญก้าวหน้าของการศึกษา ที่เป็นเหตุของการประดิษฐ์สร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นมา นี่ก็ไม่มองเห็นว่า จะช่วยให้โลกนี้มีสันติภาพได้; เพราะค้นคว้า ประดิษฐ์กันแต่ในสิ่งที่ส่งเสริมความไม่มีศีลธรรม คือส่งเสริมสิ่งเริ่ดอร่อยทางเนื้อหนัง ที่เราเรียกกันว่า กามารมณ์นั่นเอง.

เขาผลิตกันแต่สิ่งนี้ เพราะว่าสิ่งนี้มันขายดี มีผู้ต้องการมาก. ทำไมสิ่งนี้จึงขายดีมีผู้ต้องการมาก? ก็เพราะว่ามันตรงกันกับกิเลสของคนทุกคน ที่มีกิเลสหนา ยิ่งขึ้นทุกที.

ทำไมคนจึงมีกิเลสหนา ยิ่งขึ้นทุกที? เพราะมันอบรมกันอยู่ แต่ในสิ่งเหล่านี้; ไม่มีสิ่งที่จะควบคุมกิเลส ปราบปรามกิเลส แก่ไขกิเลสเอาเสียเลย. คนในโลกก็ยิ่งเป็นทาสของกิเลสมากขึ้น จนเต็มไปทั้งโลก; ดังนั้น สินค้าที่จะส่งเสริมกิเลส จึงเป็นสินค้าที่ขายดี; ผู้มีปัญหาในทางประติษฐ์ก็ประติษฐ์แต่สิ่งเหล่านี้.

อีกทางหนึ่งถ้าไม่เป็นไปอย่างนี้ ก็ประติษฐ์กันแต่เครื่องมือที่จะบีบคั้นผู้อื่น ทำลายผู้อื่น ให้พ่ายแพ้แก่ตน จนถึงกับว่า จะตั้งตัวเป็นเจ้าโลก. การทำอย่างนี้ ทำอย่างไร เท่าไร มันก็ไม่ทำให้โลกนี้มีสันติสุขได้; เป็นอันว่าเราไม่มีหวังที่จะมีสันติสุข ด้วยอำนาจของการประพฤติ หรือการกระทำ หรือความก้าวหน้าในสิ่งต่างๆ ที่เขากำลังทำๆ กันอยู่ อย่างก้าวหน้า รวกับว่าวิ่งไปทีเดียว.

ข้อนี้หมายความว่า ไม่ใช่ก้าวหน้าอย่างช้าๆ; แต่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เหมือนกับวิ่งไปเลยทีเดียว; แต่แล้วมันก็วิ่งเข้าไปสู่วิกฤติการณ์ คือความยุ่งยาก ลำบาก ระส่ำระสาย โกลาหล วุ่นวาย. นี่เรียกว่า สภาพปัจจุบันของโลกที่กำลังเป็นอยู่นี้. ถ้าผู้ใดยอมรับข้อเท็จจริงอันนี้ ผู้นั้นคงจะสลดสังเวชเป็นแน่นอน; มีความรู้สึกสลดสังเวชมนุษย์นั้นแหละ ว่ากำลังจะวินาศ จะไม่มีความเป็นอยู่อย่างมนุษย์ คืออยู่ด้วยความสงบสุข หรืออยู่ด้วยจิตใจที่สูงอยู่เหนือกิเลสได้.

อาตมาขอยืนยันอีกครั้งหนึ่งว่า ถ้าท่านผู้ใดไม่มีความรู้สึกหรือมองเห็นข้อนี้ ก็จะไม่สอดคล้องในข้อนี้; แล้วท่านก็จะไม่สนใจในการแก้ไขปัญหาทางศีลธรรม. แม้ว่าอาตมาจะพยายามพูดถึงสิ่งเหล่านี้ อย่างชัดเจนละเอียดลออสักเท่าไร; ท่านก็จะหาว่า เป็นการพูดที่ละเมอเพ้อฝันบ้าง บอๆ ไปไม่รู้จักสิ้นสุดเท่านั้นเอง; เรื่องมันก็จบกัน คือไม่มีทางช่วยกันแก้ไขปัญหาดังทางศีลธรรม.

ฉะนั้น จึงหวังอยู่ได้แต่เพียงว่า ท่านผู้ใดมองเห็นข้อเท็จจริงอันนี้แล้วมีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีอยู่ในตน รู้จักรับผิดชอบในส่วนที่ควรจะได้รับผิดชอบแล้ว นั้นแหละคงจะนึกสอดคล้องแล้ว ก็จะมียินดีมาร่วมมือกันแก้ไขสิ่งเลวร้ายในโลกนี้ ซึ่งเลวร้ายมากเกินกว่าที่จะเรียกว่า เสนียดฉวยไร อุบัติหะ หรืออะไรๆ ที่เคยเรียกกันมาก็ได้ เพราะว่ามันจะมีความวินาศเอาทีเดียว, วินาศอย่างไม่มีอะไรเหลือ.

เมื่อโลกนี้ไม่มีมนุษยธรรม คือธรรมะสำหรับมนุษย์แล้ว มันก็ไม่มีมนุษย์. นี่เรียก โลกนี้มันวินาศ เพราะไม่มีมนุษย์; มีแต่สัตว์อะไรก็ไม่รู้ซึ่งทำความยุ่งยาก ลำบาก เดือดร้อน กระวนกระวายให้แก่โลกยิ่งขึ้นทุกที. นี่เราเรียกว่า โลกวินาศในส่วนจิตใจก่อน; ความเป็นมนุษย์ก็หายไปแล้ว เหลือแต่สัตว์อะไรก็ไม่รู้. ที่นี้สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นแหละ จะฆ่าฟันจะทำลายล้างกัน ในลักษณะที่เรียกกันว่ามิคสัญญีอีกสักครั้งหนึ่ง; เหลือมีชีวิตรอดอยู่ในโลกนี้ไม่กี่คน สำหรับจะกลับตัวกันเสียใหม่ และตั้งต้นกันเสียใหม่. ถ้าเป็นอย่างนี้ก็ต้องเรียกว่ามันสาบสูญไป สาบสูญไปสำหรับการป้องกัน.

เราไม่ควรจะปล่อยให้มันเป็นไปถึงอย่างนั้น มาร่วมมือกัน

ป้องกันและแก้ไขไปเรื่อยๆ จะเป็นการถูกต้องกว่า. เพราะเหตุนี้แหละ อาตมาจึงพยายามสุดความสามารถ สุดกำลัง สุดความคิด ที่จะพูดกันถึงเรื่องศีลธรรมซึ่งสรุปเป็นใจความสั้นๆ ว่า การกลับมาแห่งศีลธรรม, และยังทำทนายต่อไปอีกทางหนึ่งว่า ในการบำเพ็ญบุญกุศลอะไรก็ตาม ในเวลานี้ในยุคนี้ ไม่มีบุญกุศลชนิดไหน จะดี จะสูง จะประเสริฐ เท่ากับบุญกุศลที่ทำไปเพื่อการกลับมาแห่งศีลธรรม.

ข้อนี้ขอให้เข้าใจให้ถูกต้อง ว่าอาตมาได้กล่าวว่า ไม่มีบุญกุศลชนิดไหนจะดี จะประเสริฐ หรือสูงสุด เท่ากับบุญกุศลที่ทำไปเพื่อการกลับมาแห่งศีลธรรม; ไม่ได้พูดว่าสิ่งอื่นๆ ไม่เป็นบุญ ไม่เป็นกุศล. ข้อนี้เคยถูกเขาด่า เขาวา เขหา มาหลายครั้งแล้วว่าอาตมาพูดว่า สร้างวัดก็ไม่เป็นบุญ สร้างโรงเรียนก็ไม่เป็นบุญ ทำอะไรก็ไม่เป็นบุญ นอกจากทำให้บุคคลเป็นสัมมาทิฐิ.

ที่จริงก็ได้พูด ว่าไม่มีอะไรเป็นกุศลสูงสุด เท่ากับทำบุคคลให้มีสัมมาทิฐิ; แต่ก็ไม่ได้พูดว่า สร้างโรงเรียนไม่ได้บุญ สร้างโบสถ์ไม่ได้บุญ สร้างวัดไม่ได้บุญ ไม่ได้พูดอย่างนั้น. คนที่เมาบุญประเภทนั้นหูเชือนแซไปเอง ก็เลยได้ยินไปว่าอาตมาว่าสร้างวัดไม่ได้บุญ สร้างโรงเรียนไม่ได้บุญ. นี่ก็เหมือนกันแหละ มันจะเข้ารู้นั้นอีกก็ได้; คืออาตมากำลังกล่าวว่า การบำเพ็ญบุญอย่างอื่นนั้น ไม่ดี ไม่เลิศ ไม่ประเสริฐ ไม่สูงสุด เท่ากับการทำให้ศีลธรรมกลับมา.

ใครจะทำบุญ สมมติว่าลงทุนสักร้อยบาท ก็ทำได้ต่าง ๆ นานา ชนิดซึ่งจะเรียกว่าเป็นบุญด้วยกันทั้งนั้น; แต่ถ้าใช้เงินร้อยบาทนั้นให้เป็นไปในทางที่ศีลธรรมจะกลับมาแล้ว จะถือว่าเป็นบุญกุศลอันสูงสุดสำหรับยุคนี้ สำหรับสมัยนี้ สำหรับแก้ปัญหา

ของพวกเราในปัจจุบันนี้ที่เดียว.

ถ้าท่านผู้ใดมองเห็นเข้าใจในข้อนี้แล้ว ก็ขอได้รับทำบุญ ทำกุศลกันในลักษณะเช่นนี้เถิด คือทำอะไรก็สุดแท้ ตามความรู้ ตามสติปัญญา หรือตามเหตุปัจจัย ที่จะพึงแสวงหามาได้; ขอแต่ให้กระทำไปเพื่อการกลับมาแห่งศีลธรรม. จะกลับมาได้อย่างไร เราก็ได้วิพากษ์วิจารณ์ วินิจฉัย กันมามากพอสมควรแล้ว; ขอให้ ทบทวนข้อเท็จจริงเหล่านั้น แล้วก็กระทำไปตามที่จะทำได้.*

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่องการกลับมาแห่งศีลธรรม, ลำดับที่ ๑๘.ก บนแถบ พื้นสีแดง, ๑๑ การทำความเจริญอกงามของศีลธรรม (ปลูกฝัง-รักษา-ดอกผล-- แพร่พันธุ์) บรรยายวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๑๙, หน้า ๔๕๗-๔๖๒.

ความปรกฏของสังคม

หน้าที่ของสังคมทุกชนิด ล้วนแต่เป็นศีลธรรม; เพราะว่ามีมนุษย์ตั้งใจจะทำสิ่งที่นำมาซึ่งผล คือความเป็นปรกฏ. คำว่า ศีลธรรม แปลว่า ความปรกฏ ไม่มียุ่งยากลำบาก ไร้สาระส่าย.

ทีนี้อะไรบ้าง ที่มนุษย์ไม่ต้องทำเพื่อความเป็นอยู่เป็นปรกฏ? ถ้าพิจารณาดูให้ดีแล้วก็จะเห็นว่า ไม่มีอะไรเลย ที่มนุษย์จะไม่ต้องทำเพื่อจะให้เกิดความปรกฏ: โดยส่วนตัวก็เพื่อร่างกาย หรือจิตใจปรกฏ, โดยส่วนรวมก็เพื่อบ้านเมืองประเทศชาติ หรือทั้งโลกเป็นปรกฏ. แม้ที่สุดแต่การทำสงคราม ถ้าเป็นสงครามที่ถูกต้อง มีเหตุผล ก็เป็นการทำสงครามเพื่อมนุษย์จะอยู่เป็นปรกฏ; เพราะเมื่อเกิดความไม่เป็นธรรมหรือไม่ถูกต้องอะไรขึ้นมาก็ต้องแก้ไข; เมื่อพูดกันไม่รู้เรื่องมันก็ต้องทำสงครามโดยตรง หรือโดยอ้อมก็ตาม เพื่อให้ยุติสิ่งที่ขัดแย้งเหล่านั้นเพื่อความปรกฏนั่นเอง.

เมื่อการสงครามก็เป็นเรื่องของศีลธรรมแล้ว เรื่องอื่นๆ มันก็ต้องเป็นเรื่องศีลธรรมยิ่งไปกว่านั้น เช่นการเศรษฐกิจ ถ้าทำไปด้วยกิเลส มันก็เพื่อปากเพื่อท้อง เพื่อความร่ำรวยของคนนั่นเอง;

แต่ถ้าเศรษฐกิจที่เป็นไปตามเหตุผลตามความต้องการของคนผู้อยู่กันในโลกแล้ว ก็คือการจัดการทำให้เกิดการสะดวกราบรื่น อยู่สบาย เป็นปรกติ ไม่ใช่เพื่อใช้เป็นโอกาสสำหรับกอบโกยความร่ำรวยเหมือนที่ทำกันอยู่เดี๋ยวนี้. เศรษฐกิจที่ทำไปด้วยอำนาจของกิเลส มันก็เป็นเศรษฐกิจของภูตผีปีศาจ; เศรษฐกิจที่ทำไปด้วยความบริสุทธิ์และสติปัญญาก็เป็นเศรษฐกิจของบุคคลที่ควรจะเรียกว่ามนุษย์ คือสัตว์ที่มีใจสูง.

เรื่องการเมืองก็เหมือนกัน ถ้าเป็นเรื่องที่ทำอย่างถูกต้องบริสุทธิ์แล้วก็ทำให้บ้านเมืองปรกติสุข. ที่นี้ คนผู้มีอำนาจในการจัด หรือการควบคุมการเมืองทำไปด้วยกิเลส มันก็เป็นการเมืองของภูตผีปีศาจ เป็นเรื่องสกปรก น่ารังเกียจอย่างยิ่ง จนถึงกับมีคนบางคนได้เคยพูดไว้ว่า ความเป็นมนุษย์สิ้นสุดลงที่การเมืองอย่างนี้เป็นต้น ตั้งหลายร้อย หรือพันกว่าปีแล้ว. แต่ถ้าได้ทำไปด้วยสติปัญญาด้วยเหตุผล ด้วยความบริสุทธิ์แล้ว การเมืองก็คือการจัดบ้านเมืองให้ปรกติสุข; และนี่ก็คือศีลธรรมนั่นเอง.

ถึงแม้ การปกครองเป็นภายในประเทศ ในจังหวัด ในอำเภอ ในตำบลก็เพื่อความปรกติสุข; ฉะนั้น การปกครองก็คือศีลธรรม เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นปรกติ ตรงตามความหมายของคำคำนี้ คือคำว่า สีละ แปลว่า ปรกติ; คำว่า ธรรม แปลว่า ภาวะ ก็ได้ แปลว่า เหตุ ก็ได้ แปลว่า ผล ก็ได้.

ศีลธรรมในความหมายว่า เป็นเหตุของความเป็นปรกติ, และก็ก็เป็นผลที่เกิดมาจากเหตุนั้น และก็ก็เป็นภาวะที่อยู่กันอย่างเป็นปรกติ : นี่คือศีลธรรมสมบูรณ์. การปกครองที่ถูกต้องที่บริสุทธิ์นั้น ก็เป็นไปเพื่อความปรกติดังนั้น การปกครองนั้น ก็คือศีลธรรม. เดียวนี้การปกครอง ทำไปโดยอำนาจของคนมีกิเลส

มันก็เลยกลายเป็นโอกาส สำหรับกอบโกยอำนาจ หรือประโยชน์ ให้แก่ตน ก็เป็นการปกครองของทรราช หรือทรราช หรือญาติปีศาจ หรืออะไรก็แล้วแต่จะเรียก ไม่ใช่การปกครองสำหรับมนุษย์ ที่เรียกว่าสัตว์ที่มีใจสูง.

ถ้าท่านเข้าใจข้อนี้ ก็จะเห็นว่า แม้แต่การปกครองก็เป็น ศีลธรรม; แต่เดี๋ยวนี้เราไม่มองกันอย่างนี้ ไม่เรียกกันอย่างนี้. ไปแยกศีลธรรมไว้เป็นวิชาเล็กๆ สำหรับลูกเด็กๆ จดไว้ในสมุด. ส่วนการปกครอง การเมือง การเศรษฐกิจ หรือการทำสงคราม นั้นกลับให้ความหมายไปอย่างอื่น : เป็นเครื่องมือสำหรับทำอย่างอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็ทำไปเพื่ออำนาจหรือประโยชน์ ของกลุ่ม แห่งบุคคลนั้นๆ อย่างไม่มีศีลธรรมเลย ทั้งที่ตัวแท้ของมันก็คือ ศีลธรรม กล่าวคือสิ่งที่ทำความปรกติ.

ที่นี้ อาชีพ; ถ้าทำตามความประสงค์อันแท้จริง ก็ทำเพื่อเกิด ความปรกติในครอบครัว ในประเทศชาตินั้นอีกเหมือนกัน. ถ้าแต่ละคนไม่มีอาชีพหรือแต่ละประเทศไม่มีอาชีพให้ถูกต้องเพียงพอ มันก็ไม่มี ความปรกติ. การประกอบอาชีพทุกกระเบียดนิ้ว ถ้าทำด้วยความสุจริตตามความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง; อาชีพก็คือ ศีลธรรม. แม้แต่จะทำไร ทำนา เหนือไหล่ไคลย้อยอยู่ตามทุ่งนา มันก็เป็นศีลธรรม; เพราะต้องการกระทำไปด้วยคุณธรรมหลาย อย่างหลายประการเช่นความอดทน ความขยัน ความมีสติ รอบคอบ; มันก็ยังทำเพื่อให้เกิดความปรกติ มองให้ดีจะเห็นว่า การที่ประกอบอาชีพหาเลี้ยงชีวิต แม้แต่ของสัตว์ เช่นนก เช่นหนู บนต้นไม้ นี่ก็เป็นศีลธรรมของมัน ถ้ามันไม่ทำมันก็ไม่อยู่ได้โดย ปรกติหรือมันจะต้องตาย.

เมื่อดูที่การศึกษา การศึกษาก็เป็นเรื่องของศีลธรรม ไม่ใช่

เป็นแต่เพียงรู้หนังสือแล้วก็หาประโยชน์ หาอาชีพ จากการรู้วิชา
ความรู้นั้น; พอเราเรียนรู้ เพื่อจะไปทำอะไรอย่างหนึ่งอย่างใด
แล้วสิ่งที่ไปทำนั้น จะเป็นศีลธรรมเสมอ; จึงสงเคราะห์การศึกษา
ไว้ในฐานะเป็นศีลธรรมส่วนบุคคล หรือเบื้องต้นที่เราจะต้อง
ศึกษาให้รู้ เพื่อประโยชน์แก่ความมีศีลธรรมทุกความหมาย;
ดังนั้นการศึกษาก็เป็นเหตุเป็นปัจจัย เพื่อความอยู่เป็นปรกติ
นั่นเอง.

เมื่อศีลธรรมเป็นไปอย่างแพร่หลายทุกหัวระแหง เราก็ไป
เรียกว่าวัฒนธรรมบ้าง ขนบธรรมเนียมประเพณีบ้าง ฉะนั้นขอให้
มองวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีนั้นว่า เป็นศีลธรรม
ด้วย ในฐานะที่เป็นเหตุแห่งความสงบก็มี ในฐานะที่เป็นผลคือ
ความสงบแล้วก็มี จึงเห็นได้ว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ศีลธรรม; จึงถือ
ว่า ศีลธรรม เป็นสิ่งที่มีคุณค่า หรือมีค่านิยมของทุกสิ่งทุกอย่าง
ในบรรดากิจกรรมที่มนุษย์จะพึงกระทำในโลกนี้ ในส่วนที่เรียก
ว่า สังคม; แม้ในส่วนตัวบุคคล คือปัจเจกชนนั้น ก็ยังมีความ
หมายอย่างเดียวกัน คือทำเพื่อความสงบ.*

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่องการกลับมาแห่งศีลธรรม, ลำดับที่ ๑๘.ก บนแถบ
พื้นสีแดง, เรื่องที่ ๓ ศีลธรรมคืออะไร (ต่อ), บรรยายวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๑๙,
หน้า ๗๓-๗๖.

ศีลธรรมกลับมาปัญหาหมด

ผมก็จนปัญญา ๑๐๐% ที่ว่าจะทำอะไร พลเมืองประเทศไทยเราจะกลับไปหาศีลธรรม, จนปัญญา แต่กำลังคิดอยู่เรื่องมันอยากจะลองอยู่เรื่อยพร้อมๆ กับที่ทำงานทางวัตถุ ผลิตทางวัตถุก็ทำไป แต่ทางจิตใจนี้ต้องทำให้มีศีลธรรมมั่นคงขึ้นๆ.

ถ้าศีลธรรมเข้ามา นี่เป็นเรื่องคำพูด ถ้าศีลธรรมเข้ามาปัญหาก็หมดจริง. แต่จะอย่างไรศีลธรรมจึงจะเข้ามา? เพราะว่าถ้าศีลธรรมเข้ามา นายทุนมันก็เปลี่ยนหมด เปลี่ยนเป็นผู้มีความเมตตากรุณาไปหมด, เป็นเจ้ามือร่วมมือผู้มีทรัพย์สินสมบัติมีอำนาจวาสนา ไม่เกลียดเขาอย่างซ้าศึก. ศีลธรรมกลับมาก็ต้องด้วยอำนาจของผู้รู้ แล้วผู้รู้อยู่ที่ไหนก็ตามตัวไม่พบอีกนั้นแหละ. ถ้าเป็นผู้รู้ต้องรู้หลักข้อเท็จจริงอันนั้นด้วย, และต้องรู้ขนาดที่ทำให้ปฏิบัติอย่างนั้นได้ด้วย คือวิธีที่ทำให้ปฏิบัติในข้อนั้นให้สำเร็จได้ด้วย ไม่ใช่มีแต่โครงการ ปฏิบัติไม่ได้ ต้องมีความรู้ถึงขนาดที่ว่าสร้างโครงการมาแล้วต้องสามารถปฏิบัติได้.

การที่เขาพูดไว้แต่บรมโบราณว่า โลกมันมีจังหวะที่เป็นยุค

เป็นกลียุคให้มันสุดเหวี่ยง เป็นมิลลenniumสูงสุด เหลือที่จะทนทานได้ แล้วมันก็จะกลับมา, เขาพูดไว้อย่างนั้น. เรายังคิดก็ยิ่งมองเห็นว่ามันเป็นความจริงที่ไปสู่สุดเหวี่ยงแล้วคงจะกลับมา. ทีนี้ปัญหามันก็เกิดขึ้นว่า ถ้าเราจะให้มันกลับมาก่อนหน้านั้น เราจะทำอย่างไร? ตอบแบบกำปั้นทุบดิน ก็ว่าให้ศีลธรรมมันกลับมาแก่คนทุกคนในโลก มันก็เหวี่ยงกลับได้เหมือนกัน; แต่เราก็จนปัญญาตรง ทำอย่างไรให้คนทุกคนในโลกจึงจะมีศีลธรรม มันจนอยู่แต่ว่าตรงนี้, ติดอยู่แต่ตรงนี้. ทำอย่างไรจะให้คนในโลกมันมีศีลธรรมขึ้นมา? และการเหวี่ยงทางนั้นมันหยุดเพื่อเหวี่ยงกลับมาทางที่ถูกต้อง.

นี่ถ้าว่าประเทศหนึ่งทำได้ แล้วอีกประเทศหนึ่งมันจะเป็นผู้จ้องโอกาสจะเอาเปรียบหรือไม่อันนี้มีปัญหาอีก มันก็เลยมีปัญหาต่อไปว่า ต้องเป็นผู้ที่รู้ขึ้นมาป้องกันไม่ให้คนอื่นเอาเปรียบได้. เดียวนี้มันไม่กล้าถือศาสนา, ไม่กล้าถือพระเจ้า เพราะกลัวผู้อื่นเอาเปรียบ. ผมสังเกตดู ผู้ผู้อื่นจะได้เปรียบ จะเป็นโอกาสให้ผู้อื่นเอาเปรียบ เช่น อเมริกันเกิดจะมีศาสนาถือพระเจ้าขึ้นมา ก็กลัวจะเสียเปรียบ, หรือพวกอื่นจะถือขึ้นมา ก็กลัวอเมริกันจะเอาเปรียบ, เป็นเสียอย่างนี้ มันไม่มากินน้ำสาบานกันได้ง่ายๆ เหมือนระหว่างบุคคล เราจะไม่เอาเปรียบกัน จะช่วยกันกู้โลก. ประเทศไทยเราก็มีปัญหาอย่างเดียวกัน เราจะทำไปคนเดียวไหวหรือ ที่จะเป็นผู้ที่มีศีลธรรมประพาศสุจริต ในเมื่อประเทศรอบบ้านเรามันพร้อมที่เอาเปรียบ, มันพร้อมที่จะเขมือบอะไรถึงขนาดนี้ ก็เลยเกิดปัญหาแก่มุนี้ขึ้นมาอีก จะแก้อย่างไรในเรื่องอย่างนี้? จะทำพวกเหล่านั้นให้กลายเป็นผู้เข้าใจถูกต้องไปด้วยจะทำได้หรือ? เพราะเขากำลังเมาที่สุด, พูดกับคนเมา. ถ้ามุนี้

จะเก่งจริงสารพัดอย่าง เป็นสัพพัญญูจริงก็ต้องแก้ปัญหาหลายประเภท หลายรายการ ในภายใน ให้เข้มแข็งป้องกันตัวเองได้, แล้วแก้ไขให้มันถูกต้องมากขึ้น. เดียวนี้หรือที่แล้วมา ส่วนใหญ่มันก็ปล่อยไปตามเหตุปัจจัยปะทะปะทั้งได้บ้าง ก็ยังโชคดี มันรอดอยู่ได้. ถ้ามาคิดเรื่องนี้ มันก็สนุกเหมือนกัน มันก็ลืมเรื่องอื่นได้ แล้วต้องเป็นผู้บูชาอุดมคติอันนี้ ยอมเสียสละ ไม่รู้เรื่องลูกเมียอะไรหมด คิดจะแก้ปัญหาข้อนี้.

เราอยู่ที่นี้ อะไรมันมาเราก็ไม่มีปัญหา แต่พอเหลือบไปดูทางโน้นแม้แต่อ่านหนังสือพิมพ์, โอ๊ย, ปัญหาเยอะเหลือเกิน แล้วเราก็เชื่อว่าเราจะอยู่อย่างนี้ อยู่ที่นี่อย่างนี้ไม่ได้ดอก ถ้าอันนั้นมันคืบคลานเข้ามา มันก็อยู่อย่างนี้ไม่ได้ เราก็รู้. แต่ผมอาจจะพูดว่า กว่ามันจะมาถึงผมก็จะตายแล้ว ก็พ้นปัญหาส่วนตัวผม. ที่คนอื่นละ จะว่าอย่างไร? โลกทั้งโลกจะว่าอย่างไร.

ฉะนั้นจึงตั้งปณิธานว่า ขอให้ทุกคนทำความเข้าใจกันให้ดี อย่าไปหลงในเรื่องของวัตถุนิยมจะบรรเทาความเห็นแก่ตัว, และพูดกันรู้เรื่อง. ให้ทุกคนศึกษาศาสนาของตัวเอง ให้เข้าใจให้ถึงที่สุด แล้วแต่ประเทศไหนจะถือศาสนาอะไร หรือทุกคนก็ได้ ถือศาสนาอะไรก็เข้าใจศาสนาให้ถึงที่สุด.

ถ้าเราทำได้นะ มีหลักสูตรที่ยอมรับ หรือชวนให้ทุกคนเข้าใจศาสนาของตนให้ดีที่สุด มันจะเปลี่ยนที่ส่วนนี้ ในทางจิตใจ, และพร้อมกันนี้นักศาสนาทั้งหลายก็อย่าโง่ ถึงขนาดที่ว่า เห็นศาสนาของตัวเองเป็นอย่างหนึ่ง, เห็นศาสนาของผู้อื่นเป็นอีกอย่างหนึ่ง, จนขัดกันเสียในระหว่างศาสนา. ฉะนั้นการพยายามทำความเข้าใจกันระหว่างศาสนาให้มันถูกต้อง แล้วมันจะเหมือนกันและตรงกัน ก็ต้องทำ.

ผมเคยคิดเคยฝันอย่างนั้น คิดฝันมาก จึงพยายามพูดอย่าง
แบบที่ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา อยู่ส่วนหนึ่ง, แล้วพูดแบบ
ที่ว่าทุกคนจะได้เข้าใจศาสนาของตัวเองอย่างถึงหัวใจส่วนหนึ่ง,
พยายามพูดให้ทุกคนในโลก ถอนตัวออกมาเสียจากความเป็น
ทาสวัตถุ; ถ้าทำได้เพียงแค่นี้ผมว่าโลกจะมีสันติภาพอย่างยิ่ง
อย่างที่ไม่มียะไรมาต้านทานไว้ได้, โลกมันจะกลับไปสู่สันติภาพ.
ปัญหามันก็มาอยู่ที่ จะทำอะไร จะให้ทุกศาสนาเข้าใจกันได้
ให้ทุกคนสนใจศาสนาของตนจนถึงหัวใจของศาสนาของตน มัน
ก็จัดปรับปรุงได้ง่าย คืออย่าไปลุ่มหลงเรื่องเนื้อหนัง.

เดี๋ยวนี้เรามีสถานที่ หรือว่าการกระทำต่างๆ ที่มันยุยง
ส่งเสริม ความมัวเมาในเนื้อหนังมากไป เพราะมันเห่อักหนา.
มันเร็วเสียด้วย อย่างในกรุงเทพฯ นี่มันมีจนเด็กวัยรุ่นมันทน
ไม่ไหว, ถ้ามีอย่างนี้เด็กวัยรุ่นมันต้องเป็นทาสเนื้อหนังหมด แล้ว
ไปพูดกับมันรู้เรื่องหรือ, แล้วมันยังมีอย่างอื่นอีกนอกจากเป็นทาส
เนื้อหนังกามารมณ์แล้ว ยังเป็นทาสลัทธิ ลัทธินิยม, คอม-
มิวนิสต์บ้างอะไรบ้าง, ก็เป็นเรื่องเป็นทาสลัทธิอย่างหลับลู
หลัตาอีก; ก็เลยคิดไปถึงว่า เรื่องลัทธินี้ถ้าเอาเข้าให้ถึงจุด
ถึงหัวใจจริงๆ มันคงจะอย่างเดียวกับศาสนาอีก. มันจะไปด้วยกัน
ได้, ทุกศาสนาไปด้วยกันได้ ถ้าเข้าถึงหัวใจ. ลัทธิซ้ายก็ดี ลัทธิ
ขวาก็ดี ขอให้มันไปเล็งที่จุดหัวใจอันบริสุทธิ์ คือต้องการสันติภาพ
ด้วยกัน โดยแท้จริงมันก็คงจะรวมเป็นลัทธิเดียวกันได้ คือ ซ้าย
หรือขวา มันจะรวมกันเป็นอันเดียวกันได้ทุกแขนง. ซ้ายจะมีกี่
แขนง ขวาก็มีกี่แขนง เอามารวมกันเป็นธรรมาธิปไตยอะไร
ทำนองนั้น แล้วใช้วิธีเฉียบขาดสำหรับเผด็จการให้ดี. ฉะนั้นเรา
ดำเนินแดงว่าเผด็จการนั้นระวังให้ดี เราจะโง่ลึก. ถ้าเขาเผด็จการ

ให้มีศีลธรรมผมว่าถูก; ถ้าเกิดจีนแดงมีศีลธรรมมากกว่าชาติไหนๆ หมดยุคขึ้นมา นั่นคือผลของเผด็จการ, เผด็จการในส่วนวิธีการเพื่อให้ลัทธิลัทธิประสงค์ ไม่ใช่เผด็จการทรราช.

คนไม่เข้าใจคำว่าเผด็จการ ผมก็เลยบอกว่าพระพุทธเจ้าเป็นนักเผด็จการ, อุดมคติเป็นสังคมนิยม, แต่วิธีการปฏิบัติงานของท่านคือเผด็จการ; ต้องอย่างนี้ อย่างอื่นไม่ได้, และตัวเองอยู่เหนือกฎหมายด้วย. หลักอันนี้ผมว่ายังใช้ได้อยู่จนเดี๋ยวนี้.

พระพุทธเจ้าทรงอยู่เหนือวินัย อยู่เหนือกฎหมาย ทำอย่างเผด็จการ; แต่อุดมคตินั้น สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น พรหมจรรย์นี้เพื่อประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย. เทวดาคือนายทุน มนุษย์คือชนกรรมาชีพ ลัทธินี้เพื่อประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย นี่ถ้าเข้าใจไปตามรูปเก่า เอาเทวดาไว้บนสวรรค์ ตายแล้วจึงจะไปถึง มนุษย์อยู่ที่นี่ มันก็ไม่มีทางที่จะตรงจุดของเรื่องราวอันแท้จริงได้.

นี่ถ้าเราจะพูดส่วนของคอมมิวนิสต์ คือเอาเนื้อแท้อันบริสุทธิ์ของเขามาพูด เราก็ถูกหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ถูกตีตายเสียก่อนก็ได้ ก่อนที่จะพูดจบ แล้วคอมมิวนิสต์ก็ไม่รู้ว่าอะไร. ผมดูๆ ที่รู้จักกันอยู่หลายแบบเหลือเกิน แล้วก็ยังไม่รู้ว่าอะไรคือตัวคอมมิวนิสต์; ถ้าเอาหลัก หลักก็คือสังคมนิยมนั่นเอง คอมมิวนิสต์หลายคนมีปัญหาร่วมกัน คือมนุษย์ทั้งหลายมันมีปัญหาอย่างเดียวกัน. คอมมิวนิสต์ที่แท้จริงคืออะไร? ตัวอุดมคติมันว่าอย่างไร? ที่นี้รู้จักแต่การปฏิบัติงานของคน สมุนของคอมมิวนิสต์ บ้าง บอๆ ทั้งนั้น ซึ่งก็ยังไม่รู้จักว่าคอมมิวนิสต์คืออะไร พวกผู้ก่อการร้ายทั้งหลายก็ไม่รู้ว่าคอมมิวนิสต์คืออะไร? แล้ว

บางทีมันก็ไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์ดอก.

ถ้าเราสามารถทำความเข้าใจระหว่างศาสนาทุกศาสนา เข้าใจกันได้อย่างเดียวกัน, เรามาทำความเข้าใจระหว่างลัทธิ การเมืองในโลกทุกลัทธิ เป็นหัวใจอันเดียวกัน เรื่องมันก็สำเร็จ; แล้วใครจะพูดให้เชื่อ มันมีแต่ความระแวง ไม่ยอม แม้เห็นจริง ก็ยังระแวง ไม่กล้า ไม่กล้ายึดถือหลักอย่างนี้ เพราะกลัวฝ่ายโน้น จะเอาเปรียบ, ถ้ากลัวมากเกินไป เราก็ยังทำไม่ได้. มันต้องยอม, ยอมตายเพื่ออุดมคติกันบ้าง. เช่นว่าเราจะไม่ฆ่าเขา นี่มันมีปัญหา ว่าเขากำลังจะฆ่าเรา ก็มีปัญหอย่างนี้; ถ้าเราไม่ฆ่าคอมมิวนิสต์ คอมมิวนิสต์กำลังจะฆ่าเรา มันมีปัญหาอย่างนี้ มันไม่กล้า กล้า ทอดตัวลงไปฆ่าก็ฆ่าซี จะเอาที่มันถูกต้องไว้เสมอซี มันไม่กล้า; มันก็เลยต้องฆ่าตอบ บางทีฆ่าเสียก่อน ฆ่าด้วยความระแวง ทั้งสองฝ่ายมันจึงฆ่ากันด้วยความระแวง, เรื่องจริงไม่มี นี่โลก กำลังถูกปกคลุมด้วยอวิชชาด้วยโมหะ, โลกกำลังถูกรอบด้วย โมหะ จึงทำอย่างนี้อยู่ในเวลานี้ มุณีคือผู้ไม่มีโมหะ.*

* ราชโกโฆวาท เรื่องที่ ๔ ความเป็นมุณีในความเป็นมนุษย์. บรรยายวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๑๘, หน้า ๑๓๕-๑๔๒.

อาลาสมักรของพระพุทธเจ้า

เมื่อพูดถึงการป้องกันรักษาดินแดน มันก็มีความหมายกินความไปถึงการที่ว่า ในบางคราว จะต้องใช้อาวุธ แล้วมันจะมีปัญหาเกิดขึ้นอย่างไร?

ในชั้นแรกที่สุด อยากจะพูดให้เข้าใจ โดยหลักใหญ่กว้างๆ กันเสียก่อนว่า : การใช้อาวุธนั้น มันเพื่อทำร้ายเขา ก็ได้ อย่างหนึ่ง, การใช้อาวุธนั้นเพื่อป้องกันตัว ก็ได้ อย่างหนึ่ง, และการใช้อาวุธนั้นเพื่อป้องกันธรรม หรือพระธรรม หรือความเป็นธรรม ก็ได้ อย่างหนึ่ง, อย่างน้อยเป็น ๓ อย่างด้วยกัน. ใช้อาวุธทำร้ายเขา ใช้อาวุธป้องกันตัวเอง ใช้อาวุธป้องกันพระธรรม คือความเป็นธรรมในโลกนี้ ; นี่มันยิ่งกว่าตัวเอง ฉะนั้น ๓ อย่างนี้ต่างกันลิบลับ.

ใช้อาวุธทำร้ายเขา นี่มันก็ต้อง เป็นบาป อย่างที่เราด้วยกันก็อยู่แล้ว ไม่ต้องอธิบาย.

ใช้อาวุธป้องกันตัวเอง นี่เราเล็งถึงการป้องกันตัวเอง ; ไม่ได้มุ่งหมายจะใช้อาวุธไปทำร้ายใคร นี่เป็นสิ่งที่ พระพุทธเจ้า

ทำอนุญาต และไม่ผิดข้อห้ามในการที่ป้องกันตัวเอง แม้จะทำให้ผู้อื่นหรือสัตว์อื่นต้องเสียชีวิตไป.

ยกตัวอย่างง่าย ๆ เช่นว่า ถ้าภิกษุเป็นโรคภัยไข้เจ็บที่จะต้องกินยาบางชนิด โดยเฉพาะเช่นยาถ่าย มันก็จะต้องถ่ายตัวพยาธิ เช่นไส้เดือนเป็นต้นออกมา มันก็ต้องตาย. การกระทำอย่างนี้ใช้เครื่องมือไปในลักษณะอย่างนี้ ไม่ใช่การทำร้ายผู้อื่น เป็นการป้องกันตัวเอง. แม้วินัยที่เกี่ยวกับภิกษุโดยเฉพาะ ถ้าภิกษุถูกรังแก ช่มแวง ก็ป้องกันตัวเองได้ตามสมควร, กระทั่งไปขอร้องอารักขาจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมือง ซึ่งบางทีก็ทำให้มีคนตายได้เหมือนกัน คือถูกลงโทษถึงตาย.

การกระทำไปเพื่อป้องกันตัวเองโดยบริสุทธิ์ใจนั้น มันคนละเรื่องกับการทำร้ายผู้อื่นหรือฆ่าฟันผู้อื่น ; เป็นอันว่าในทุกลัทธิ ศาสนาก็ยอมรับ ว่าการป้องกันตัวเองนั้น ไม่ใช่สิ่งเดียวกันกับการทำร้ายผู้อื่น. แต่มันอยู่ที่เจตนาบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ เช่นอย่างว่าจะกินยาถ่ายพยาธิด้วยความโกรธแค้น จะทำให้สาสมกับมัน อย่างนี้มันก็มี ความโกรธแค้น มันก็เจือด้วยการทำร้ายผู้อื่นเสียแล้ว ; แต่ถ้าทำไปด้วยความรู้สึกที่บริสุทธิ์ใจ รู้สึกผิดใจที่จะต้องทำอย่างนี้ มันก็เป็นการป้องกันตัวเองได้ล้วนๆ ; มันก็ต่างกัน.

เรื่อง การทำร้ายผู้อื่น กับ การป้องกันตัวเองนี้ เป็นคนละอย่าง : อย่างแรกทำให้ขาดศีลปาณาติบาตที่สมาทานไปหยกๆ เมื่อตะกี้นี้ ; แต่อย่างที่สองนี้ไม่เป็นเช่นนั้น ไม่ทำให้ขาดศีลข้อนั้น, หรือแม้จะต่างพร้อยไปบ้าง มันก็ไม่ถึงกับขาดศีล ; แต่ถ้ามีเจตนาบริสุทธิ์จริงๆ แล้ว ก็ไม่มีเรื่องที่จะต้องขาดศีล.

ทีนี้ มาถึงอย่างที ๓ ที่ใช้อาวุธ ป้องกันพระธรรม นี้อาจไม่ค่อยจะได้คิดหรือเคยคิดกันนัก ; แต่ว่ามีอยู่ในแบบฉบับ และมี

อยู่ในข้อเท็จจริงที่ปฏิบัติกันอยู่ด้วย. การใช้อาวุธเพื่อป้องกันพระธรรมนั้น มันสูงไป แล้วจะกลายเป็นเรื่องบุญเรื่องกุศลไป.

สิ่งที่เรียกว่าพระธรรมโดยสรุปแล้ว หมายถึงสิ่งที่จะคุ้มครองโลกให้อยู่เป็นผาสุก. โลกต้องมีความเป็นธรรม ประกอบอยู่ด้วยธรรมะจึงจะอยู่เป็นผาสุก. ถ้าเกิดมีผู้ใดทำลายพระธรรม ทำลายความเป็นธรรม เหยียบย่ำพระธรรม ; ผู้ที่เคารพและบูชาพระธรรม ก็จะต้องต่อสู้และป้องกัน ให้ความเป็นธรรมยังมีอยู่ในโลก, ให้พระธรรมยังมีอยู่ในโลก เพื่อคนทั้งโลกจะได้มีที่พึ่ง. เมื่อทำไปด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์อย่างนี้จริงๆ แล้ว มันกลายเป็นเรื่องได้บุญได้กุศล ในการที่รักษาความเป็นธรรม ให้ยังคงมีอยู่เป็นที่พึ่งของโลก.

ท่านทั้งหลาย ลองคิดว่า ความมุ่งหมายที่เป็นวัตถุประสงค์ของหน่วยอาสาสมัครรักษาดินแดนนี้ ถ้ามีการที่จะต้องใช้อาวุธบ้างแล้ว มันจะเป็นไปในรูปไหน? ถ้าท่านเป็นพุทธบริษัทโดยสมบูรณ์แบบ พูดกันภาษาใหม่ๆ ก็ว่า โดยสมบูรณ์แบบ มันก็ต้องเป็นไปในอย่างที่ว่า ๓ คือ เพื่อพิทักษ์ความเป็นธรรมของโลกของมนุษย์ทั้งหมด, ไม่ใช่ของเราหรือของพวกเขาหรือของใครโดยเฉพาะ. นี่เป็นความคิดที่ประกอบด้วยธรรม เป็นความคิดที่กว้างอย่างที่เรียกว่า ไม่เห็นแก่ตัว. การเห็นแก่ตัวหรือเห็นแก่พวกของตัวเองนี้ มันยังแคบอยู่บ้าง, หรือแคบอยู่มากในบางกรณี. มันต้องไม่มีความเห็นแก่ตัว หรือพวกของตัวเอง ซึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์ ในการที่จะใช้อาวุธเป็นต้น. ฉะนั้น เราก็มีการเปิดกว้างไปถึงว่า เพื่อความจริง เพื่อความยุติธรรม เพื่อความดี เพื่อความงาม ความถูกต้อง หรือความเป็นธรรมของโลกนี้ จึงมีการต่อสู้และป้องกัน ; ในกรณีที่ต้องใช้อาวุธ ก็ต้องใช้อาวุธ ด้วยการ

มุ่งหมายที่จะรักษาความเป็นธรรมอันแท้จริงในโลก.

ถ้าคิดอย่างนี้แล้ว มันคุ้มได้หมด. การต่อสู้ป้องกันชีวิตของตัว มันก็กลายเป็นเรื่องเล็กไป, สูญหายหรือถูกกลืนหายไป ในการป้องกันความเป็นธรรม; ปัญหาทั้งหมด. ไม่ควรจะมีข้อข้องใจว่า สิ่งนี้มันจะนำมาซึ่งบาปซึ่งกรรม หรือว่าอะไรที่มันขัดกันกับความเป็นพุทธบริษัท ในเลือดเนื้อของเรา. หวังว่าท่านทั้งหลายจะได้คิดถึงข้อนี้เป็นข้อแรก แล้วหมดข้อวิตกกังขาอะไรต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องทางจิตใจ แล้วตั้งหน้าตั้งตาทำให้ดีที่สุด.

จะผดุง “ธรรม” ต้องรู้จัก “ธรรม”

ที่นี่ ก็จะได้พูดถึงธรรมะในฐานะเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ที่เราจะต้องช่วยกันผดุงเอาไว้ รักษาเอาไว้ หรือต่อสู้อุปสรรคต่างๆ เพื่อป้องกันเอาไว้. สำหรับสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมะ” นี้ ก็ยังเข้าใจกันน้อยมาก; เข้าใจแต่ที่ว่าธรรมะคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า สั้นๆ ลุ่นๆ อย่างนี้ มันยังแคบไป. ธรรมะมันมีอะไรมากกว่านั้น แล้วเป็นทุกสิ่งทุกอย่างไปหมดเลย ไม่ได้ยกเว้นอะไร ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมะ. รูปธรรมนามธรรมนี่ก็เป็นธรรมะ, ความจริงของธรรมชาติ ที่มีอยู่ในสิ่งเหล่านั้น ก็เป็นธรรมะ, แล้วมันทำให้เกิดหน้าที่ที่เราจะปฏิบัติให้ถูกต้อง ต่อสิ่งเหล่านั้น การปฏิบัตินั้นมันก็คือธรรมะ, แล้วผลที่ได้รับเป็นความสุขสบายอยู่เป็นผาสุก นี่ก็คือธรรมะ ด้วยเหมือนกัน.

คำว่าธรรมะมันกว้างถึงอย่างนี้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็หมายถึง หน้าที่ที่มนุษย์จะต้องทำ; ฉะนั้นเมื่อเรา ทำหน้าที่ที่ควรทำเมื่อไร ก็มีธรรมะ เป็นธรรมะเมื่อนั้น; แม้ที่สุดแต่การ

ป้องกันตัวเองหรือป้องกันธรรมะ ต้องทำให้ใช้อาวุธออกไป อย่าง
นี้ก็เรียกว่าเป็นธรรมะ อยู่ในกรกระทำนั้น.

นี่คำว่าธรรมะมีความหมายกว้างถึงอย่างนี้ จนพูดได้ว่า
การทำการงานที่ถูกต้อง ตามหน้าที่ ที่ควรจะทำนั้นแหละคือ
ธรรมะ; แล้วมันก็สำคัญอยู่ที่ความเสียสละ ถ้าปราศจากการ
เสียสละแล้ว มันก็ไม่ใช่ทำหน้าที่ที่ถูกต้อง หรือที่ควรจะทำ.
ฉะนั้น การเสียสละนั้นมันก็คือธรรมะ ธรรมะที่แท้จริงมันอยู่ที่
การเสียสละ. ลองไม่เสียสละ แม้จะมีความรู้ความเข้าใจอย่างไร
แล้วเกิดไม่เสียสละเท่านั้น มันก็ไม่มีธรรมะขึ้นมาได้, หรือไม่มี
การปฏิบัติหรือการกระทำอะไรได้. นี่เราจะ ต้องมอบให้เห็นว่า
ที่กำลังกระทำอยู่นี้มันเป็นธรรมะ, และเป็นได้อย่างไร?

การปฏิบัติที่ถูกต้องนั้นแหละ คือตัวธรรมะอย่างยิ่ง. การ
ศึกษาเล่าเรียนก็เป็นธรรมะเหมือนกัน แต่ยังไม่สำเร็จประโยชน์;
มันต้องมีการปฏิบัติที่ถูกต้องแล้ว จึงมีธรรมะเกิดเป็นประโยชน์
ขึ้นมา นี่ก็เป็นผล; ก็เป็นธรรมะในฐานะที่เป็นผล. ฉะนั้น เราจะ
ต้องมีธรรมะอยู่ที่เนื้อที่ตัว ของเรา คือการปฏิบัติหน้าที่ที่ถูกต้อง;
ไม่ใช่เพียงแต่เข้าสวดมนต์ หรือไม่ใช่เพียงแต่ท่องอะไรได้; หรือ
แม้ที่สุดแต่จะไปบวชชี บวชเณร บวชพระอะไรก็ตาม มันยังไม่
สำคัญเท่า ที่ว่าจะต้องมีการประพฤติกระทำที่ถูกต้อง อยู่ที่เนื้อ
ที่ตัว นั่นคือธรรมะ. แล้วมันจึงเป็นอันเดียวกันกับการทำงาน;
ถ้าเราทำงานที่ควรกระทำให้ถูกต้อง นั่นก็คือการปฏิบัติธรรมะ
ธรรมะคือการทำงาน การงานคือธรรมะ.

ท่านอาจจะไม่เคยคิดในข้อนี้ เพราะว่าอาจจะไม่เคยได้รับ
การแนะนำสั่งสอนอย่างนี้ จึงถึงกับเข้าใจไปว่ามันคนละอย่างกัน
เสีย ว่าทำงานทำมาหากินนั้นไม่ใช่ธรรมะ, ธรรมะต้องไปวัด

ต้องไปปรับศีลต้องไปพึ่งเทศน์. เอาธรรมะไว้ที่วัด เอาตัวเองไว้ที่บ้าน อยู่กับการงาน; นี่เป็นคนที่ว่ายังไม่ลืมนะ ยังไม่ลืมหูลืมตา ต่อสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ.

ถ้ารู้จักธรรมะจริง จะรู้จักธรรมะที่มีอยู่กับการงาน ที่ทำหน้าที่อย่างถูกต้อง; เพราะธรรมะมีหลายชั้น มีหลายระดับ ถูกต้องน้อย ก็เป็นธรรมะน้อย, ถูกต้องมากก็เป็นธรรมะมาก. เราหากินให้ถูกต้อง นี่ก็เป็นธรรมะ, เรากินให้ถูกต้องนี่ก็เป็นธรรมะ, เราจะต้องอาบต้องถ่ายต้องปฏิบัติร่างกายให้ถูกต้อง นี่ก็เป็นธรรมะ; ไม่ว่าอะไรหมด ถ้าเป็นการกระทำที่ถูกต้องแล้ว เป็นธรรมะอย่างใดอย่างหนึ่งไปทั้งนั้น; มันก็เป็นสิ่งที่มีอยู่ที่เนื้อที่ตัว ไม่ใช่เอาไว้ที่วัด แล้วเราอยู่ที่บ้าน.

คำว่า “ธรรมะ” นี้ ยังใช้กว้างไปถึง ธรรมะฝ่ายที่เป็นบาป เป็นอกุศลก็มี. อกุศลธรรมนี้ คือธรรมะฝ่ายที่เป็นบาป, ที่เป็นอกุศลนั้นคือทำผิด ผิดธรรมะ เป็นธรรมะฝ่ายผิด; อย่างนี้ไม่ต้องพูดถึงกัน. ธรรมฝ่ายถูกต้องนี่คือธรรมะในที่นี้ และได้แก่การทำงานที่ถูกต้อง ทุกอย่างทุกชนิดไม่ยกเว้นอะไร; แม้กระทั่งนั่ง นอน ยืน เดิน อะไรให้ถูกต้อง พูดจาให้ถูกต้อง, จะต้องคบหาสมาคมให้ถูกต้อง แม้แต่จะต้องเลี้ยงเปิด เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู ให้ถูกต้อง; ทำทุกอย่างให้มันถูกต้องมันก็เป็นธรรมะไปหมด.

ขอให้รู้จักธรรมะที่เนื้อที่ตัวกันอย่างนี้ แล้วขยายออกไปถึง ที่มันเกี่ยวกับผู้อื่น แล้วขยายออกไปที่มันเกี่ยวกับทั้งโลก หมดทั้งโลก หรือทุกๆ โลก, ถ้ามันมีหลายๆ โลก; เป็นความถูกต้องของทั้งหมด นี่คือธรรมะ. ในเรื่อง กิน อยู่ พูดจา กระทำ คิดนึก อะไรก็ตาม ถ้ามีธรรมะเมื่อไร มันก็มีประโยชน์ขึ้นมาทันที.

อย่างแรกมันทำให้ชีวิตมีค่ามีราคา, ธรรมะนี้มันช่วยให้ชีวิต

ของคนๆ หนึ่งนี้มีค่ามีราคาขึ้นมา, มีความหมายอย่างถูกต้องขึ้นมา, เป็นมนุษย์ที่ถูกต้องขึ้นมา; แล้วมันทำให้เป็นบุคคลที่มีที่พึ่ง. ถ้าไม่มีธรรมะแล้ว แม้มันจะเป็นคนเหมือนๆ บุคคลอื่น แต่มันไม่มีที่พึ่ง. ถ้ามีธรรมะ ก็กลายเป็นคนที่มีที่พึ่ง. บางคนอาจจะเถียงว่ามีเงินให้เยอะเยอะเข้าไป แล้วมันก็มีที่พึ่ง. ที่พึ่งอย่างนั้นมันเป็นเรื่องของเด็กอมมือของคนฉลาด แล้วก็ไม่จริงด้วย; มันพึ่งได้แต่ในบางอย่าง แล้วเป็นส่วนน้อย. แล้วบางทีความมั่งคั่งนั้นแหละ จะทำให้ไม่มีธรรมะเสียเลยก็ได้. ที่พึ่งที่แท้จริงมันคือธรรมะ.

ความมีธรรมะ คือมีความดีอยู่ที่เนื้อที่ตัว; ธรรมะจะเป็นที่พึ่งให้แก่เราได้ ก็เพราะเรามีความดีที่ตัว; เจ้านายเขาจึงรักจึงเอ็นดูเรา. และการที่เราจะหาเงินที่ดีที่บริสุทธิ์มาได้ ก็ต้องเพราะธรรมะ เพราะประพฤติธรรมะ ; แม้จะไปขโมยเขามา ก็เป็นธรรมะเป็นบาปธรรม เป็นอกุศล เป็นอกุศลธรรม. แต่เราไม่พูดถึงการกระทำชนิดนั้น. การที่เราจะหาเงินมาด้วยเหื่อ ก็เพราะธรรมะนั้นเอง เพราะการกระทำไปอย่างถูกต้อง เหื่อไหลไคลย้อยนี้ ก็เป็นการประพฤติธรรม ได้เงินมาเป็นเงินบริสุทธิ์ เงินก็ยังได้มาจากธรรมะ; ถ้าเงินนั้นพึ่งได้ ก็หมายความว่าธรรมะนั้นเป็นที่พึ่ง.

เราจะต้องมองให้เห็นว่า ธรรมะอย่างเดียวเป็นทั้งหมด เป็นตัวเราและเป็นที่พึ่งของเรา. ธรรมะอยู่ที่เนื้อที่ตัวที่กาย วาจา ใจของเรา แล้วก็เป็นที่พึ่งแก่เรา : ฉะนั้น เราจะต้องสนใจสิ่งนี้ให้มากเป็นพิเศษ และเราจะต้องเสียสละเพื่อสิ่งนี้; แม้เราจะต้องเสียชีวิตไป เราก็เสียสละได้เพื่อให้สิ่งนี้ยังอยู่. ฉะนั้น ถ้าท่านจะเป็นสมาชิกอสาสมัครักษาดินแดนหรืออะไรก็ตาม ต้องมี

ความแน่ใจที่ว่า : แม้ชีวิตก็สละได้ เพื่อความถูกต้องยังอยู่ เพื่อความเป็นธรรมยังอยู่; นี่ตัวธรรมะอยู่ที่นี้.

เอาละที่นี้เรามองต่อไปถึงข้อที่ว่า : ธรรมะนี้เป็นของเฉพาะคน ประพฤติแทนกันไม่ได้; ธรรมจึงเป็นที่พึงเฉพาะคนๆ อย่างที่เรียกว่า พึ่งตัวเอง. ในพุทธศาสนานี้ยืนยันการพึ่งตัวเอง มีตนเองเป็นที่พึ่ง; แต่แล้ว พระพุทธเจ้าตรัสว่า ที่ว่ามีตนเองเป็นที่พึ่งนั้น คือมีธรรมะเป็นที่พึ่ง. หมายความว่า ตนต้องปฏิบัติธรรมะ ตนจึงจะเป็นที่พึ่งแก่ตนเอง; หมายความว่า พึ่งตนกับพึ่งธรรมะนั้นเป็นของอันเดียวกัน, มีธรรมะเป็นที่พึ่งกับมีตนเองเป็นที่พึ่งนั้น เป็นของอย่างเดียวกัน, เป็นคำพูดคำเดียวกัน. ตนต้องประกอบด้วยธรรมะ ตนจึงจะเป็นที่พึ่งแก่ตนได้. พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสควบไปเสียทีเดียวว่า : อตฺตทีปา อตฺตสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา-มีตนเป็นที่พึ่ง มีตนเป็นสรณะ มีธรรมะเป็นที่พึ่ง มีธรรมะเป็นสรณะ; เป็นเรื่องเดียวกัน และใจความของมันก็อยู่ที่การประพฤติหรือกระทำที่ถูกต้องตามหน้าที่ของตน.

ขอให้มองเห็นให้ชัดลงไปว่า การทำหน้าที่ของตนให้ถูกต้องนั้นแหละคือการปฏิบัติธรรมะ, เป็นธรรมะอยู่ที่นั่น. เดียวนี้ท่านมองเห็นหรือเปล่า ว่า การที่เสียสละทำหน้าที่อาสาสมัครรักษาดินแดนนี้ มันเป็นการทำหน้าที่ที่ถูกต้องหรือไม่? ถ้าจะว่ากันแล้วมันเป็นหน้าที่ที่ถูกต้อง ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ตรงที่ว่า เราเสียสละทุกอย่าง เตรียมพร้อมที่จะเสียสละทุกอย่าง และพอถึงเวลาก็จะเสียสละทุกอย่างจริงด้วย เพื่อความมีอยู่แห่งธรรมะ, นี่คือหน้าที่ที่ถูกต้อง เป็นปฏิบัติธรรมะอยู่ในตัว. การกระทำนั้นมันเพื่อหน้าที่แล้วก็เพื่อธรรมะด้วย. การกระทำหน้าที่ที่ถูกต้องนี้ มันทำไปเพื่อหน้าที่ด้วย, แล้วก็เพื่อธรรมะด้วย. อย่างล้ามองไปในแง่ว่า เพื่อ

ตัวกูหรือเพื่อตัวเรา; ถ้าเพื่อตัวกูเพื่อตัวเราขึ้นมาแล้ว มันไม่ใช่
ธรรมะขึ้นมาทันที เป็นไม่ใช่ธรรมะขึ้นมาทันที. มันต้องเพื่อ
ธรรมะ หน้าที่นี้ต้องเพื่อธรรมะ; ถ้าเพื่อตัวเราแล้ว ไม่เท่าไรก็จะ
เกิดความเห็นแก่ตัว, แล้วก็จะเหวี่ยงนอกทาง ไปเป็นเห็นแก่ตัว.

คำพูดที่เคยถกเถียงกันคราวหนึ่ง ก็คือ เรื่อง “ทำงานเพื่อ
งาน” กับ “ทำงานเพื่อเงิน” จำคำคู่นี้ไว้เปรียบเทียบ แล้วก็จะ
ช่วยให้ไม่สับสน จะช่วยให้ไม่พันเผื่อ.

ทำงานเพื่องานนั้นอย่างหนึ่ง, ทำงานเพื่อเงินนั้นอีกอย่าง
หนึ่ง. ทำงานเพื่อเงินนั้นมันเพื่อตัว เพื่อเห็นแก่ตัว; ผลอนิดเดียว
ก็ทำทุจริต. แต่ถ้าทำงานเพื่องาน ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ละก็ ไม่
มีทางที่จะทุจริตได้; เพราะว่าหน้าที่มันตายตัว หน้าที่มันมีอยู่
อย่างนี้ๆ เราก็ต้องทำ; มันก็ไม่มีทางจะผลอ เหวี่ยงไปนอกทาง
จนกลายเป็นทุจริต.

เราทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ อย่าทำหน้าที่เพื่อตัวกู; จะต้อง
ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่. ถ้าทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ คือทำหน้าที่เพื่อ
ธรรมะ, นี่คือนำงานเพื่องาน. อย่างเป็นสมาชิกอาสาสมัครนี้
ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่, เพื่อหน้าที่ก็เพื่อธรรมะ ; กลายเป็นบริจาค
หมด. ตัวเราก็จบบริจาคหมดเลย ไม่มีอะไรเหลือไว้เป็นของเรา :
อุทิศให้แก่หน้าที่ อุทิศให้แก่ธรรมะหมด ตั้งแต่วิชาด้วย ความ
มุ่งหมายอย่างนี้ ; แล้วพอถึงเวลาเข้าจริงก็ทำอย่างนั้นจริงๆ ด้วย.
นี่อย่างนี้หน้าที่เพื่อหน้าที่ หน้าที่บริสุทธิ์ หน้าที่เพื่อธรรมะ ไม่
ใช่ทำงานเพื่อตัวกู.

ทำงานเพื่อตัวกูนั้น มันเพื่อเงิน หรือแม้แต่เพื่อชื่อเสียงก็ตาม
เถอะ; ถ้ามันเพื่อตัวกูแล้ว ระวังให้ดี มันจะย้อนมากัดเอาเข้าวันใด
วันหนึ่ง : คือมัน จะเกิดเป็นพิษร้ายขึ้นมา ในวันใดวันหนึ่ง จะทำ

สมมติว่าท่านต้องยิงปืนออกไป ยิงข้าศึกหรือศัตรู ถ้าไม่มี
ธรรมะ ท่านก็เป็นผู้ร้ายฆ่าคน และมีบาป แล้วจะต้องตกนรก;
แต่ถ้าว่ามีธรรมะคุ้มครอง คือว่ามีจิตใจประกอบอยู่ด้วยธรรมะ
ยิงปืนลั่นไกออกไปนี้ เพื่อคุ้มครองให้โลกนี้มีธรรมะอย่างนี้ ก็ไม่
มีบาป ก็ไม่ต้องตกนรก; เพราะไม่มีเจตนาที่จะฆ่าใคร มีแต่จะ
คุ้มครองโลกนี้ให้ยังคงมีธรรมะ. นี่เห็นได้ว่าธรรมะนี้คุ้มครอง
คนให้ไม่ต้องเป็นบาป เพราะยิงปืนออกไป. ไม่มีอะไรแล้วที่จะ
สำคัญยิ่งไปกว่าธรรมะ แล้วไม่มีอะไรที่จะเป็นที่พึ่งแก่เราได้
นอกจากธรรมะอย่างเดียว; ฉะนั้น จงฝากเนื้อฝากตัวไว้กับธรรมะ
ด้วยการทำเนื้อทำตัว ทำชีวิตของเราทั้งหมดนี้ให้ประกอบอยู่ด้วย
ธรรมะ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ แล้วธรรมะคุ้มครอง
ไม่ต้องมีความทุกข์ แม้จะต้องตายก็หัวเราะได้.

สมาชิกอาสาสมัครคนไหน มีใจจริง เสียสละจริง อุทิศชีวิต
เพื่อธรรมะจริง พอถูกยิงจะต้องตาย จะหัวเราะได้, ไม่ร้องคราง
ด้วยความซ้ซลาด, ไม่ร้องครางด้วยความเสียตายอะไร; ธรรมะช่วย
ได้ถึงอย่างนี้. ฉะนั้น เราจะต้องรู้หน้าที่ หรือความมุ่งหมายของ
หน้าที่ของเราในการเป็นสมาชิกนี้ ว่าเพื่อจะคุ้มครองความเป็น
ธรรมของโลก. เราทำทุกอย่างเพื่อให้โลกนี้มีธรรมะคุ้มครองอยู่
ให้ความเป็นธรรมเหลืออยู่ในโลก. เรายอมเสียสละชีวิตของเรา
ก็คนก็ได้ ทั้งหมดก็ได้ ทั้งหมดก็ได้ เพื่อความมีอยู่ของธรรมะ
ในโลกนี้. ถ้าเราทำถูกวิธี มันก็ไม่ต้องถึงกับเสียชีวิต เสียสละชีวิต
อะไร ถ้าทำถูกวิธีก็มีธรรมะเกิดขึ้น แล้วธรรมะก็คุ้มครองเอง.

เดี๋ยวนี้โลกอยู่ในฐานะที่ต้องมีธรรมะมากขึ้นทุกที มีฉะนั้น
มันจะวินาศ จะวอดวายไป ด้วยการทำลายล้างกัน. อาตมาจึงบอก
เขาว่า รบกันไปพลาง แลกธรรมะกันไปพลางเถอะ แล้วก็จะ

ปลอดภัย. ที่เขากำลังรบกันอยู่ในโลกเวลานี้ ไกลๆ จะเอาระเบิด
ปรมาณูหรืออะไรโยนใส่กันอยู่แล้วนี่; ระวังให้ดี กำลังจะวินาศ.
ฉะนั้น แม้รบกันไปพลาง แต่ต้องแลกเปลี่ยนธรรมะกันไปพลาง
ในระหว่างศาสนา ในระหว่างบุคคล; ไม่เท่าไร ธรรมะนั้นจะ
คุ้มครอง ไม่ให้โยนลูกระเบิดนี้ใส่กัน เป็นต้น. เพราะว่าศาสนา
ทุกศาสนา จะสอนเรื่องความเป็นคนๆ เดียวกันทั้งหมดในโลก
คือให้มีความรักเหมือนกับคนๆ เดียวกันทั้งโลก ทุกศาสนา
สอนอย่างนี้.

ถ้าใครเข้าใจเป็นอย่างอื่น ก็เข้าใจเสียใหม่ว่า ทุกศาสนานี้
สอนอย่างนี้. ที่เราไปได้ยินมาผิดๆ ว่าศาสนาบางศาสนาสอนให้
ฆ่าพวกอื่นนั้น มันไม่จริง; มันมีเหตุผลอย่างอื่น มีการกระทำ
อย่างอื่น. หัวใจของศาสนาทุกศาสนา ต้องการให้คนหมดความ
เห็นแก่ตัว; เมื่อหมดความเห็นแก่ตัวแล้ว ก็ไม่ทำอันตรายใคร ก็อยู่
กันเป็นผาสุกได้.

ที่นี่ เราทำให้โลกนี้มีธรรมเป็นเครื่องคุ้มครอง แล้วก็เพื่อ
ทำลายความเห็นแก่ตัว. ธรรมะจะคุ้มครองเราได้ ก็ต่อเมื่อเรา
ประพฤติธรรม ในลักษณะที่ทำลายความเห็นแก่ตัว. **หน้าที่อาสา
สมัคร** ของเรา **มันจะต้องเพื่อทำลายความเห็นแก่ตัวด้วย**
เหมือนกัน. ทำลายความเห็นแก่ตัวนี้เราจะยกพูดให้เป็น ๒ อย่าง
ก็ได้ : สมมติว่าเราต้องรบ และการรบของเราเพื่อทำลายความ
เห็นแก่ตัว.

อันแรก มันเพื่อทำลายความเห็นแก่ตัวเราเอง ไม่ยอม
เสียสละเพื่อธรรมะอยู่ในโลก หรือว่าซี้ซลาดหรือว่าวิ่งหนีอะไร
ก็ตาม มันเรื่องเห็นแก่ตัว, เห็นแก่ตัวเราเอง. นี่เราเป็นผู้เสียสละ
ไม่เห็นแก่ตัว ทำลายความเห็นแก่ตัวเรา เราจึงรบ.

อันที่สอง ทำลายความเห็นแก่ตัวของฝ่ายศัตรู คนที่เป็นศัตรูของเรานั้น มันเป็นผู้ที่มีความเห็นแก่ตัว มันจึงเอาประโยชน์ของตนข้างเดียว แล้วจึงมาเบียดเบียนคนอื่น; ฉะนั้น เราจะฆ่าความเห็นแก่ตัวของเขา. อย่าไปคิดมุ่งฆ่าร่างกายชีวิตของเขา เรามุ่งหมายจะฆ่าหรือจะทำลายความเห็นแก่ตัวของมัน ของศัตรู. อย่าว่าแต่ความเห็นแก่ตัวของศัตรูเลย แม้แต่ความเห็นแก่ตัวของเราเอง เราก็ต้องฆ่า. **เราจะต้องทำลายหรือฆ่า ความเห็นแก่ตัว ทั้งของเราและของฝ่ายศัตรู.** ฉะนั้น การรบจึงกลายเป็นบุญเป็นกุศลไป เป็นการทำลายความเห็นแก่ตัว ที่เป็นข้าศึกศัตรูของมนุษย์ เป็นที่รวมแห่งกิเลสทั้งหมด.

ข้อนี้ต้องช่วยจำไว้ด้วยว่า ความเห็นแก่ตัว อย่างเดียวนั้นแหละ ทำให้เกิดความโลภ ทำให้เกิดความโกรธ ทำให้เกิดความหลง ทำให้เกิดอะไรอีกหลายอย่าง บรรดาที่เป็นกิเลส กิเลสมีหลายสิบชื่อ หลายร้อยชื่อ กิเลสทุกชนิดมาจากความเห็นแก่ตัวทั้งนั้น : เห็นแก่ตัว จึงโลภ, เห็นแก่ตัว จึงไม่ยอม. ไม่ยอม จึงโกรธ, เห็นแก่ตัวมันก็โง่หลงไปต่างๆ นานา. นี่กิเลสทั้งหมดมาสรุปรวมอยู่ที่ความเห็นแก่ตัว เราจะต้องทำลายความเห็นแก่ตัว ฆ่าความเห็นแก่ตัว ทั้งของเราเอง และทั้งของผู้อื่น.

อาสาศัมครของพระพุทธเจ้า

ถ้าเราทำได้อย่างนี้ เรากลายเป็นอาสาศัมครของพระพุทธเจ้า. ฟังดูให้ดี; น่าขันหรือไม่น่าขัน? แทนที่จะเป็นหน่วยสมาชิกอาสาศัมครของประเทศไทยนี้ กลายเป็นของพระพุทธเจ้าไปเลย; เพราะพระพุทธเจ้าท่านต้องประสงค์ให้ทำอย่างนั้น ให้

ทุกคนทำลายความเห็นแก่ตัว. นี่เมื่อเราทำหน้าที่ของเรา เพื่อคุ้มครองความเป็นธรรมในโลก และเพื่อทำลายความเห็นแก่ตัวทุกชนิดทุกฝ่าย แล้วมันก็เป็นบุญเป็นกุศลเท่านั้น; ไม่ใช่เป็นเรื่องฆ่าคน ไม่ใช่เป็นเรื่องบาปกรรม; แต่กลายเป็นการทำบุญอย่างยิ่ง, ทำบุญอย่างยิ่ง ยิ่งกว่าที่ทำๆ กันอยู่เดี๋ยวนี้. การที่ทำบุญกันอยู่เดี๋ยวนี้ เสียสละเงิน ห้าบาท สิบบาท ร้อยบาท พันบาท หมื่นบาทอะไรก็ตาม ยังเป็นของซื้อขี้ประติ๋วไปเลย; ถ้าเอาไปเทียบกันกับความที่เราเสียสละชีวิต เสียสละชีวิตทั้งหมด เพื่อความคงอยู่แห่งพระธรรม หรือเพื่อจะทำลายกิเลสของเราเองนี้.

เราเสียสละชีวิตนะมันมากกว่าเสียสละเงินสักร้อยสักพันสักหมื่น; ฉะนั้น ขอให้ประพฤติปฏิบัติธรรมในลักษณะนี้ให้ถูกต้อง มันกลายเป็นทำบุญทำกุศลมหาศาล; หรือยิ่งกว่านั้นจะเป็นปัจจัยเพื่อ มรรค ผล นิพพาน ไปโดยตรง; เพราะว่าเป็นการทำลายความเห็นแก่ตัว ทำลายโลภะ โทสะ โมหะ. สักโอกาสหนึ่งก็จะหมดกิเลสโดยประการทั้งปวง; หมดย่างนี้เราก็เป็นอาสาสมัครของพระพุทธเจ้า อย่างไม่รู้จักสิ้นสุด.

ท่านจงรู้จักพระพุทธเจ้าว่าเป็นอย่างไรให้ถูกต้อง พระพุทธเจ้าท่านเป็นทั้งหมดของการเสียสละเพื่อผู้อื่น, พระพุทธเจ้าองค์เดียวนี้เป็นทั้งหมดของการเสียสละทุกชนิดเพื่อผู้อื่น. ไปอ่านดูเรื่องของพระพุทธเจ้าเถอะ ในชาติก่อนๆ โน้นก็ดี ในชาติปัจจุบันชาติสุดท้ายก็ดี ที่เป็นพระพุทธเจ้านี้ก็ดี มีแต่ความเสียสละ; การเป็นพระพุทธเจ้านั้นเป็นเพื่อผู้อื่น. ถ้าส่วนตัวท่านนั้นเป็นเพียงพระอรหันต์ก็พอ นิพพานแล้วดับทุกข้ไปเลย เป็นเพียงพระอรหันต์ก็พอ, ไม่จำเป็นจะต้องเหนื่อยยากลำบากให้เป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา. นี่ถ้าเป็นพระพุทธเจ้าก็ต้องเป็นเพื่อผู้อื่น เพื่อ

ช่วยผู้อื่น เพื่อช่วยโลก เพื่อช่วยสัตว์ทั้งปวง จึงกลายเป็นการเสียสละมหาศาล. ทีนี้ ถ้าเราจะเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าจริง เราก็ต้องทำอย่างท่าน คือการเสียสละ, คือการทำลายความเห็นแก่ตัว มีการเสียสละตามแบบฉบับที่พระพุทธเจ้าท่านเป็น.

นี่ถ้าใครยังอยากจะเป็นพุทธบริษัท ยังเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าอยู่ละก็ ต้องพร้อมที่จะเสียสละเพื่อผู้อื่น; มิฉะนั้นก็จะเป็นแต่ปาก, เป็นแต่ปากว่า ไม่เป็นจริง; ปากว่า พุทธฺิ สรรณํ คจฺฉามิ, เมื่อตะกั้ก็ว่า แล้วก็ว่าแต่ปากไม่รู้ก็ร้อยครั้งมาแล้วก็ได้; ถ้าใจไม่เป็นจริง ก็เป็นได้แต่ปาก. ถ้าจะให้ใจเป็นจริงแล้วก็ต้องแนใจกันตลอดเวลา ในการที่จะทำตามพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าท่านทำอย่างไร เราต้องทำอย่างนั้น; ท่านเสียสละหมด ไม่มีอะไรเหลือเพื่อผู้อื่น เราก็ต้องทำอย่างนั้น ด้วยเหมือนกัน. เพราะฉะนั้น อุดมคติของอสาสมัครนี้ เป็นอุดมคติอย่างเดียวกันกับของพระพุทธเจ้า; แม้วนํ้าหนักหรือปริมาณจะไม่เท่ากัน แต่มีความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน หรือจะมีคุณสมบัติอย่างเดียวกัน นี่เราจึงจะเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าได้ด้วยเหตุนี้.

เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ขอให้มองดูให้ดีว่า เรื่องนี้มันไม่ใช่เรื่องเล็กเสียแล้ว ไม่ใช่เรื่องเอาเวลาว่างๆ มาทำหน้าที่อสาสมัคร นอกนั้นก็อยู่กับลูกกับเมีย แล้วก็ทำนาทำไร่ทำมาหากินไปตามเคย, เอาเวลาว่างนิดๆ หน่อยๆ มาทำหน้าที่อสาสมัคร; อย่างนี้เป็น การเข้าใจผิด และไม่รู้จักว่าอะไรเป็นอะไร.

ถ้าเข้าใจถูกต้องจะต้องเข้าใจว่า ที่ทำมาหากินทำไร่ทำนา หา ลูกหาเมียไว้ให้พร้อมนั้น ก็เพื่อให้เรามีกำลังที่จะเสียสละเพื่อผู้อื่น. ทุกอย่างนั้นช่วยให้เรามีชีวิตอยู่ได้; แล้วถามว่า **มีชีวิตนี้อยู่เพื่ออะไร?** ก็ต้องมีชีวิตอยู่เพื่อพระธรรม เพื่อความถูกต้อง

และเราจะสละทั้งหมดนี้เพื่อสิ่งนั้น. แล้วกลายเป็นว่าทั้งหมดนั้น กลายเป็นของสำหรับจะอุทิศบูชาคุณของพระธรรม, หรือทำตาม อย่างพระพุทธเจ้าไปเลย. ถ้าอย่างนี้เราก็เป็นสาวกของพระ- พุทธเจ้าที่ดีที่สุด ที่ถูกต้องที่สุด ที่สมบูรณ์ที่สุด แล้วก็ไม่ได้ ตาย, ยังมีอะไรกินอยู่เหมือนที่มีอยู่นี้ ยังทำนา ทำไร่ ยังทำอะไร เหมือนที่ทำอยู่นี้, แล้วก็ยังมีกินมีใช้ ยังสะดวกสบายเหมือนที่ อยู่นี้, เพียงแต่เราเข้าใจให้ถูกต้องว่า ทั้งหมดนี้ เพื่อสิ่งที่ประเสริฐ ที่สุดอย่างเดียว คือพระธรรมที่จะอยู่คุ้มครองโลกไม่ให้ล่มจม.

เราทุกคนอุทิศทั้งหมด ที่เป็นทรัพย์สินสมบัติของเราเพื่อความ มั่นอยู่แห่งพระธรรม, บุตรภรรยาสามี ที่ดินเรียกสวนไร่นา วัวควาย ช้างม้า เกียรติยศชื่อเสียงอะไรทั้งหมดนี้มีไว้เพื่ออุทิศให้แก่ พระธรรม, เพื่อให้พระธรรมยังคงมีอยู่ในโลก. ฉะนั้น การเป็น สมาชิกอาสาสมัคร ของเราไม่ใช่งานอดิเรก ไม่ใช่เรื่องสำหรับทำ เวลาว่าง หรือเป็นเรื่องปลีกย่อยเล็กน้อย; แต่ว่าเป็นทั้งหมด เป็น ชีวิตจิตใจ เป็นดวงวิญญาณทั้งหมด ที่จะตั้งมั่นหนุนช่วยเพื่อให้ ธรรมะอยู่ครองโลก เพื่อคนทั้งโลก. เราก็เลยไม่ต้องทำอะไรก็ อย่าง ทำเพียงอย่างเดียวเท่านั้น มันก็ได้หมด, เป็นการกระทำ หมด : มีชีวิตอยู่เพื่อเป็นธรรม เพื่อผดุงเอาไว้ซึ่งพระธรรมอยู่เป็น ที่พึ่งของโลก. เราเป็นสัตว์ที่มีชีวิต เราต้องทำมาหากิน ทำมา หากินคนเดียวลำบาก เราต้องมีลูกมีเมีย, มีเพื่อนมีฝูง มี เครื่องมือเครื่องใช้; แต่แล้วทั้งหมดนั้น ก็เพื่อมีชีวิตอยู่.

เราก็ตาม ลูกเมียของเราก็ตาม เพื่อนฝูงของเราก็ตาม ก็ล้วน แต่เพื่อจะรักษาไว้ซึ่งพระธรรม ที่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรในโลกนี้ ของ โลกนี้. เราก็ดีหมด ลูกเมียเพื่อนฝูงทรัพย์สินสมบัติอะไรของเรา ก็เป็นของดีหมด มีค่าหมด, ตรงตามความมุ่งหมายของธรรมะ

หมด, ประกอบอยู่ด้วยธรรมะหมด ; แล้วเราก็มีอะไรดี ยกมือไหว้ตัวเองได้ ว่าไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา. ดูอะไรมันก็ดีไปหมด : มีเงินมันก็เป็นเงินดี คือใช้สำหรับความถูกต้อง ความจริง ความเป็นธรรม; มีลูกมีเมียก็เป็นเพื่อนที่ดีที่สุด สำหรับมีชีวิตอยู่เพื่อต่อสู้ เพื่อความเป็นธรรม ความถูกต้องในโลกนี้, มีกำลังอะไรก็ตาม เพื่อความถูกต้องอันนั้น ก็เลยดีหมด; เนื้อตัวของเราก็ดี ความคิดของเราก็ดี คำพูดของเราก็ดี เป็นของดี การกระทำของเราก็ดี เป็นของดี อะไรก็ดีหมด; ก็ยกมือไหว้ตัวเองได้.

ถ้าเราไม่ทำอย่างนี้ มันก็ไม่มีอะไรดี แล้วจะกลายเป็นคนโกหกหลอกลวง โดยที่ปากพูดว่าเป็นพุทธบริษัท พุทธัง สรรณัง คัจฉามิ อยู่เสมอ; แต่แล้วจิตใจหรือการกระทำมันไม่เป็น ก็เป็นคนหลอกลวง แล้วก็ไม่มีอะไรดีอยู่ที่เนื้อที่ตัวอะไร ก็ไม่ดีไปหมด มีลูกก็พลอยไม่ดี มีเมียก็พลอยไม่ดี มีทรัพย์สมบัติก็พลอยไม่ดีไปหมด; เพราะว่าเราคนเดียวไม่ได้เสียอย่างเดียว ก็เลยไม่มีอะไรดี.

เมื่อจะให้มันเป็นไปในทางประเสริฐที่สุด ในการที่เกิดมาเป็นมนุษย์ แล้วก็ไม่มีอย่างอื่น นอกจากธรรมะ คือ การปฏิบัติหน้าที่เสียสละเพื่อธรรมะ เพื่อธรรมะมีอยู่ในโลก ซึ่งเป็นอุดมคติของหน่วยอาสาศัมภเวสีของเรา. ขอให้หมุ่นมาให้ถูกทาง นี้ อย่าให้เป็นไปเพื่อฆ่าคน อย่าให้เป็นไปเพื่อป้องกันตัวเองล้วนๆ แต่ให้เป็นไปเพื่อรักษาไว้ซึ่งธรรมะ ให้คงมีอยู่ในโลก โดยทำดีกันหมด ดีกันทั้งโลก ไม่มีอะไรที่ไม่ดี. ถ้าว่าทำผิดตรงกันข้าม มันก็ไม่มีอะไรดีจริงเหมือนกัน จนถึงกับว่าไม่มีอะไรให้สุนัขกิน. ขอให้ไปดูภาพเขียนในดึก ที่เรียกกันว่าโรงหนังนั้น มีภาพเขียนเรื่องหนึ่งซึ่งน่าสนใจมาก เรียกว่า “เรื่องไอ้ชาติคน”.

สุนัข ๒ ตัวแม่ลูก เดินทางผ่านป่าช้าจะไปที่แห่งหนึ่ง พบศพ
เข้าศพหนึ่ง ลูกสุนัขมันอยากกินส่วนนั้นส่วนนี้ของศพนั้น แม่
ก็บอกว่ากินไม่ได้ เพราะแม่รู้ว่าคนนี้เป็นอย่างไร.

จะกินมือของศพ มือนี้ก็เคยได้ซั๊กซี่ชโมย เทียวปล้นเทียว
โก่งต่อหน้าลับหลัง เอาเปรียบคนอื่น เพราะฉะนั้น อย่าไปกินเข้าไป; มือของมนุษย์นี้.

ลูกหมามันว่าจะกินดิน. แม่หมาก็ว่า ดินนี้มันใช้แต่งไปเป็น
ทาสของกิเลสตัณหา กระทั่งไปเทียวประทุษร้ายผู้อื่น ไปลักไป
ชโมยมันก็ใช้ดิน. อย่าไปกินดินของมันเข้า.

ลูกหมามันว่า จะกินหู แม่หมาก็ว่า หูนี้มันคอยจะฟังแต่เรื่อง
ที่ทำให้เกิดกิเลส เรื่องนินทาคน เรื่องอะไรที่จะทำให้เกิดเรื่อง
ราวเหล่านี้ หูมันคอยจะแสฟังแต่อย่างนั้น, อย่ากินเข้าไป.

ลูกหมามันว่า จะกินจมูก แม่หมาก็ว่า จมูกคนนี่ มันก็ริน
แต่จะไปหาสิ่งที่ทำให้เกิดกิเลส.

ลูกหมาว่า จะกินลูกตา แม่หมามันก็ค้านว่ากินไม่ได้ เพราะ
ชอบใช้ตาไปในทางที่จะเห็นแก่ตัว.

ลูกหมาว่า จะกินหัวใจเลย แม่หมาก็คัดค้านครั้งสุดท้ายว่า
ไม่ได้เด็ดขาด มนุษย์นี้มันเห็นแก่ตัวจัด มันถึงมานอนตายอยู่
ที่นี่.

ลูกสุนัขก็กระสับกระส่ายเต็มที หัวก็ทิว แล้วมันก็ไม่มีอะไร
จะกินได้ มันจึงด่าว่า “อ้าว! ไอ้ชาติคนอย่างนี้เอง” มันก็เลยไป.

นี้ว่าคนทั้งคน คนนั้นนะไม่มีอะไรที่ดีจนสุนัขกินได้; ฉะนั้น
เราก็เหมือนกัน ยังไม่ตายนี้ระวังให้ดีว่า มันควรจะตายลงไปใน
ลักษณะที่อะไรๆ ก็สุนัขกินได้; เพราะว่ามือดินของเราก็ทำแต่สิ่ง
ที่ดี, หูตาจมูกอะไรของเราก็ทำแต่สิ่งที่ดี, จนกระทั่งหัวใจของเรา

ก็ดี มีความเสียสละเพื่อบุญตามแบบของพระพุทธเจ้า; สุนัขจะกินตรงไหนก็ได้ทั้งนั้นเลย มีอะไรๆ ดีให้สุนัขกิน. ยิ่งคำว่า “ไอ้ชาติมนุษย์” ละก็ยิ่งถูก; เพราะว่ามันดี มันมีจิตใจสูง.

นี่เรียกว่าเราจะต้องรู้จัก อุดมคติสุดยอด คือการเสียสละเพื่อผู้อื่นนั้นเสียก่อน, แล้วจึงจะทำอะไรๆ ของเรานี้ให้ดีหมด เนื้อตัวดี ชีวิตดี ร่างกายดี จิตใจดี อะไรๆ ดีหมดเลย. ดืออยู่ตรงที่เสียสละเพื่อผู้อื่นตามแบบของพระพุทธเจ้า, ปู่ย่า ตายาย แต่โบราณ. น้าภาคภูมิใจที่บ้านเรานี้ ไม่ใช่บ้านอื่น พูดว่า “งามอยู่ที่ผี ดืออยู่ที่ละ พระอยู่ที่จริง นิพพานอยู่ที่ตายเสียแต่ก่อนตาย” นี่ ตายเสร็จแล้ว แต่ก่อนตาย. มันต้องกันอยู่ที่ว่า งามอยู่ที่ดี ดืออยู่ที่ละ ดืออยู่ที่สละ ไม่ใช่ดืออยู่ที่ เอาๆๆ แต่ว่าดืออยู่ที่สละไป.

งามอยู่ที่ผี หมายความว่า ชากผีมันทำให้เราไม่ประมาท ไม่เกิดกิเลส ส่วนของสวยงามอย่างอื่น ที่เขาว่าสวยงามกันนักนั้น ทำให้เกิดกิเลส; เขาจึงว่า งามจริง ๆ มันอยู่ที่ชากผี ดูแล้วเกิดความไม่ประมาท.

แล้วก็ดืออยู่ที่สละที่ละ แล้ว พระก็อยู่ที่จริง พูดจริง ทำจริง บวชจริง เรียบจริง ปฏิบัติจริง สอนจริงอะไรเหล่านี้ พระอยู่ที่จริงอย่างนี้.

แล้ว นิพพานนี้อยู่ที่ตายเสียก่อนตาย ท่านทั้งหลายทุกคนได้ปฏิบัติได้ คืออย่ามีตัวกู อย่าเห็นแก่ตัวกู-ของกู, อย่ามีตัวกูแต่เดี๋ยวนี้ซี. นี่เขาเรียกโดยโวหารอย่างหนึ่งว่า ตายเสร็จแล้วตั้งแต่ก่อนตาย ไม่มีปัญหาของตัวกู ไม่มีความทุกข์เพื่อตัวกู อีกต่อไป. นี่เป็นนิพพานอย่างถูกต้องขึ้นมาทันทีอย่างนี้.

รวมความแล้ว มันอยู่ที่ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู อะไร นั่นคือ นิพพาน. นิพพานที่แท้จริง เราอาจจะถึงได้เป็น

ขณะๆ : ขณะใดเราทำตามอุดมคติของอาสาสมัครอย่างเคร่งครัด
บริจาคชีวิตเลือดเนื้อทั้งหมดเลย; เมื่อนั้นเป็นนิพพานไปชั่ว
ขณะหนึ่ง คือหมดตัวกู หมดความเห็นแก่ตัวกู-ของกู จนกว่าจิต
มันจะกลับมาใหม่ มันก็เป็นปุณฺณชนไปอีก. แต่ถ้าเราไม่ยอมให้มัน
กลับ มีแต่ให้ไปข้างหน้าเรื่อยๆ เป็นไม่มีตัวกู ไม่มีของกูอยู่ตลอดเวลา
อุทิศกันจริงๆ; อย่างนี้เป็นนิพพานยึดออกไป ยึดออกไป
จนเป็นนิพพาน ลึ้นสุดและเด็ดขาดลงไปได้เหมือนกัน.

เวลานี้ทำกันแต่เพียงว่านิพพานบ่อยๆ ก็ยังดี ไม่มีตัวกู
ไม่มีของกู ไม่เห็นแก่ตัวกูนี้ให้บ่อยๆ ก็ยังดี; แล้ว อุดมคติของ
อาสาสมัคร ก็สอนอย่างนี้อยู่แล้ว ชวนอย่างนี้อยู่แล้ว บริจาคทุก
สิ่งทุกอย่างเพื่อผู้อื่นเถิด, เพื่อบำบัดความทุกข์ของเขา ในยาม
สงครามก็ดี ในยามสงบก็ดี อะไรก็ดี; ถ้าขึ้นชื่อว่า การเสียสละ
เพื่อผู้อื่นแล้ว เป็นทำทั้งหมด. นี่คือการฆ่ากิเลส ฆ่าตัวกู ฆ่า
ของกู; รบกับข้าศึกศัตรูที่ร้ายกาจที่สุดคือกิเลส, แล้วเราก็เป็น
สมาชิกของพระพุทธเจ้า เป็นอาสาสมัครของพระพุทธเจ้า, หรือ
ว่าพูดอีกที ก็เป็นของโลกทั้งโลกไปเลย ไม่ใช่เป็นของเรา หรือ
ของพวกเขาโดยเฉพาะ.

พึงได้รับ สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้

นี้อาตมาพูดอย่างนี้ และยืนยันอย่างนี้ ขอให้ไปคิดว่าผิด
ถูกอย่างไร. ผิดหรือถูกนี้ต้อง เอาประโยชน์ที่แท้จริงเป็นหลัก คือ
ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน ทำให้มีค่า มีคุณค่าสูง ให้ได้ประสบสิ่งที่
ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ อย่างนี้แล้วเรียกว่าถูก, ถ้าไม่ใช้อย่างนี้
มันผิด. ความเห็นแก่ตัวนั้นผิด ความไม่เห็นแก่ตัวนั้นถูก. เพราะ

เหตุอย่างนี้ นี่ถ้าเห็นว่าถูกแล้วก็ช่วยกันทำตาม คือสมัครสมาน สามัคคีกลมเกลียวกัน เป็นผู้รับใช้พระเจ้า ที่ต้องการให้คนทุกคนเสียสละเพื่อธรรมะ เพื่อความไม่เห็นแก่ตัว.

ท่านทั้งหลาย จงพอใจในการที่จะรับการอบรม อย่างที่ กำลังอบรมอยู่ที่นี้ ซึ่งเป็นการอบรมให้หมดความเห็นแก่ตัว. ที่มายากล้าปากนี้เป็นเรื่องเล็กน้อย เรื่องอดๆ อยากๆ เรื่องหนาวๆ ร้อนๆ ทนยุงทนหนาวอะไรก็ตามนี้ มันเป็นเรื่องเล็กน้อย. เราพอใจในการอบรม เพื่อผลอันใหญ่หลวง คือจะได้มีชีวิตจิตใจชนิดที่เรียกว่าเป็นอย่างสูงสุด ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ. สละตัวกู สละของกู ไม่มีความเห็นแก่ตัวกู ไม่มีความเห็นแก่ของกูอยู่ตลอดเวลา. ในขณะใดจิตใจของเราไม่มีความงอแงชนิดนั้น มันย่อมเป็นความฉลาดอยู่เอง. ความเห็นแก่ตัวกูของกูมันเป็นความงอ ความเข้าใจผิดๆ และเมื่อความงอนั้นออกไปเสียแล้ว ก็มี ความฉลาดอยู่ในตัวเองทันที; ฉะนั้น ไม่ต้องกลัวว่า จะทำอะไร ไม่ถูก แต่กลับทำอะไรถูกหมดเลย.

ขอให้ เอาความเห็นแก่ตัวออกไปเสียเท่านั้น มันจะฉลาด และทำอะไรถูกไปหมดเลย ไม่ต้องมีใครมาสอน ก็ทำถูก; ฉะนั้น เราอุทิศชีวิต อุทิศทุกสิ่งเพื่อความถูกนี้ เพื่อธรรมะ หรือเพื่อความถูกนี้; แล้วยินดีรับการอบรม ชนิดที่มีอุดมคติ มีวัตถุประสงค์เพื่อความถูกอย่างยิ่งชนิดนี้ เพื่อทำลายเสียซึ่งความเห็นแก่ตัว ให้ได้มาซึ่งสิ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ อย่างที่ว่ามาแล้ว : คือทั้งเนื้อ ทั้งตัวนี้ประกอบอยู่ด้วยธรรม แล้วทุกคนจะประกอบอยู่ด้วยธรรม แล้วทั้งโลกก็ประกอบอยู่ด้วยธรรม ก็จะมีแต่ความสงบสุข เรื่อง กิจบไม่มีอะไรเหลืออยู่อีกแล้ว.

เดี๋ยวนี้เรื่องไม่รู้จักจบ เพราะว่ามันมีแต่ปัญหา มีแต่ความ

ทุกซีกาลำบากมีแต่ปัญหาเรื่อยไป; เพราะคนแต่ละคนในโลกนี้ กำลังทำงานเพื่อเงิน ทำงานเพื่อตัวกู-ของกู จนได้รับราฆ่าฟัน เป็นเรื่องถาวร. เขาจะต้องรบกันพลางแล้วก็แลกเปลี่ยนธรรมะ กันพลาง จนรู้จักธรรมะแล้ว ก็หยุดรบกันได้. นี่เราก็คืออยู่ในพวก ที่จะต่อสู้ เพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้ แล้วก็เรามีการป้องกันตัวใน ลักษณะที่ป้องกันพระธรรม; ไม่ใช่เห็นแก่ตัว, แต่เห็นแก่พระธรรม เห็นแก่ความถูกต้อง เห็นแก่เพื่อนสัตว์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ทั้งหลายทั้งปวง ไม่ใช่เห็นแก่ตัวเราคนเดียว.

ถ้าว่าจะเห็นแก่ประเทศไทย มันก็ถูก แต่ยังแคบอยู่ ควรจะ เห็นแก่มนุษยทั้งหมด ไม่ยกเว้นใคร; นั่นแหละมันจะตรงตามที่ พระพุทธเจ้าท่านต้องการ; แล้วเราก็คำทำได้ง่าย ๆ โดยที่อุดมคติ ตรงกันกับอุดมคติของอัสมาศักรของเรา. ขอแต่ทำให้ถูก ให้จริง ให้ตรง ให้สมบูรณ์เท่านั้น ให้ถูกต้องและสมบูรณ์เท่านั้น ถูกต้อง ด้วยแล้วสมบูรณ์ด้วย, ถูกต้องนิดเดียวใช้ไม่ได้, ถูกต้องแล้วต้อง สมบูรณ์ด้วย. จะสมบูรณ์มันต้องมาจากการเสียสละ. ถ้ารู้แต่ความ ถูกต้อง แล้วถูกต้องอยู่แต่ในใจ ไม่มีการเสียสละ อย่างนี้มันไม่ สมบูรณ์. เมื่อเรารู้จริงแล้ว เราต้องเสียสละทำตามนั้น ให้ถูกต้อง ให้สมบูรณ์ ก็จะเป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้กันเพียงเท่านี้ เอง.

นี่อาจจะเลยเวลาไปบ้าง ก็เพราะว่านาน ๆ พุทธสักครั้งหนึ่ง. ขอสรุปความว่า สิ่งที่เรา กำลังทำอยู่นี้ เป็นสิ่งที่ดีที่สุดแล้ว ตรง ตาม spirit เจตนารมณ์ของพุทธศาสนา ในฐานะที่เราเป็น พุทธบริษัท; เห็นแก่ธรรมะคือเห็นแก่ทั้งหมด แล้วก็ต่อสู้ กระทำ เพื่อเห็นแก่ทั้งหมด.

ในคำที่เป็นอุดมคติสั้น ๆ ว่า “อัสมาศักรรักษาดินแดน”

ดินแดนคืออะไร? ดินแดนของใคร? ดินแดนนั้นคือธรรมะ ธรรมะนั้นของพระธรรม; ไม่มีดินแดนไหนที่จะดีจะจริงเท่าดินแดนของธรรมะ. ที่เป็นดินแดนอะไรอยู่ได้ก็เพราะประกอบอยู่ด้วยธรรม; ปราศจากธรรมะเมื่อใด ก็ไม่มีดินแดนเมื่อนั้น : ฉะนั้น รักษาดินแดน ก็คือรักษาธรรมะ ให้ยังคงมีอยู่ในทุกเมื่อดินแดนเกิดกรวดในผืนแผ่นดินไทยนี้.^๑

๑ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่อง ค่ายธรรมบุตร, ลำดับที่ ๓๗ บนแถบพื้นสีน้ำเงิน, เรื่องที่ ๑๙ อาสาสมัครของพระพุทธเจ้า, บรรยายอบรมสมาธิกาสาสัมคร รักษาดินแดน ซึ่งประชุมอบรมที่ค่ายลูกเสือ ณ ค่ายธรรมบุตร ไซยา, เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๑๒, หน้า ๓๘๘-๔๐๘.

ដឹងអី! វាជាការសង្ខេប ឆាប់រហ័ស
ចុះតែសំខាន់ ប្រសិនបើអ្នកចង់ដឹង—
យល់ ច្បាស់ យល់ ទាំងអស់
គ្នា មិនមែនតែ ចង់ដឹងតែ
អី! តើបាទ.

จนกว่าโลกจะมีสันติภาพ

มูลเหตุให้เกิดสันติภาพ อาศัยหลักอริยมรรคมีองค์แปด หมวดปัญญา คือสัมมาทิฐิ สัมมากัมปะ แล้วก็หมวดศีล คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ แล้วก็หมวดสมาธิคือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ทั้ง ๘ ประการนี้ ถ้ามีใน สังคมใดหรือในบุคคลใดแล้วก็เป็นมูลเหตุให้เกิดความถูกต้อง โดยประการทั้งปวง เพราะว่าทำให้เกิดญาณะ คือความรู้อัน ถูกต้อง; เมื่อเกิดญาณะคือความรู้อันถูกต้องแล้ว ไม่ต้องสงสัยเลย สิ่งต่างๆ ก็จะก้าวล่วงไปด้วยดี จนเป็นวิมุตติ คือหลุดพ้น หมายความว่า หลุดพ้นจากปัญหาทั้งปวงก็คือสิ่งที่เรียกว่า สันติภาพ นั้นเอง. การที่หาความสงบไม่ได้ ก็เพราะมันเต็มไปด้วยสิ่งที่เป็น ปัญหา คือข้อขัดแย้ง ข้อรบกวน ข้อทำให้เกิดความยุ่งยากลำบาก; หมวดปัญหา ก็เรียกว่า หลุดพ้นจากสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา นั่นแหละ คือสันติภาพ. ในการบรรยาย ๑๒ ครั้งที่ผ่านมา มีใจความอย่างนี้.

ปัญหาสันติภาพขึ้นอยู่กับบุคคลและระบบการปกครอง

ในครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้าย ซึ่งจะสรุปใจความทั้งหมด แล้วเอามาทำเป็นหัวข้อสั้นๆ ๒ หัวข้อ ว่าบุคคล คือหน่วยแห่งสังคม แต่ละหน่วย แต่ละคนนั้นจะต้องมีคุณสมบัติอย่างไร จึงจะเหมาะสมในการที่จะสร้างสันติภาพขึ้นมา, แล้วก็ระบบการปกครองบุคคลเหล่านั้น จะต้องอยู่ในลักษณะอย่างไรจึงจะอำนวยความสะดวกการสร้างสันติภาพ, ก็แปลว่าพูดกันเพียง ๒ เรื่องเท่านั้นวันนี้ คือบุคคลที่เป็นพลเมืองของโลก, แล้วก็ระบบการปกครองของบุคคลเหล่านั้น ซึ่งมันก็ต้องมีประจำอยู่ในหมู่บุคคลนั้นๆ. ถ้าพูดกันง่ายๆ ก็คือว่าราษฎรกับรัฐบาล; มีราษฎรอย่างไร และมีรัฐบาลอย่างไร ผลที่จะหวังได้จะเป็นสันติภาพขึ้นมา. นี่ขอให้ท่านทั้งหลายกำหนดใจความสั้นๆ ง่ายๆ และเข้าใจได้ครบถ้วนและถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้หมายความว่า เราไม่มีทางเลือกทางอื่น นอกจากว่า จะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ ซึ่งเป็นไปเพื่อสันติภาพ, จะหวังพึ่งพระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็เห็นอยู่แล้วว่ามันเป็นไปไม่ได้. เดี่ยวนี้มนุษย์แย่งหน้าที่ของพระเจ้าสร้างโลกเอาเองตามใจชอบ พระเจ้าทำอะไรไม่ได้, ได้แต่นั่งมองดูตาปริบๆ เพราะทำอะไรมนุษย์ไม่ได้. มนุษย์ก็ก้าวหน้าเตลิดเปิดเปิงไป โดยไม่คำนึงถึงพระเจ้า; นี่ก็แปลว่าจะพึ่งพระเจ้ายากได้แล้ว จะพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างอื่นใดมันก็ไม่มีทางที่จะควบคุมมนุษย์ได้.

ที่นี้ก็มาถึงเรื่องของมนุษย์เอง มนุษย์จะจัดระบบการเป็นอยู่หรือการปกครองกันอย่างไร จึงจะมีสันติภาพ ก็เห็นได้ว่ามนุษย์ยุคปัจจุบันนี้บูชาสิ่งที่เรียกว่า ระบบเศรษฐกิจ คือเศรษฐกิจของ

การเป็นอยู่ของสังคมนั้นๆ ว่ามันจะเป็นสิ่งที่ช่วยแก้ปัญหาอันนี้ได้ สนใจเรื่องระบบเศรษฐกิจ แข่งขันกันค้นคว้าแบบนั้น แบบนี้ แบบโน้น นานาชนิด, มันก็ยังมองไม่เห็นว่าจะมีสันติภาพได้อย่างไร.

ที่จริงนั้นมันเป็นไปไม่ได้ดอก ที่มนุษย์จะหวังพึ่งระบบเศรษฐกิจมาจัดโลกให้มีสันติภาพ เพราะว่าระบบเศรษฐกิจนี้มันเป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นเหตุให้ทำอันตรายผู้อื่น, และมันไม่อาจจะทำให้มนุษย์ให้หยุด ให้จบ ให้พอได้; แม้ว่าจะจัดระบบเศรษฐกิจให้ได้อย่างไร ถ้าไม่มีศีลธรรมแล้ว ไม่มีทางจะสงบสุข, จะจัดสวัสดิการกันอย่างไร ชันเลิศอย่างไร สังคมมันก็ไม่มีความดีสุข เพราะความเห็นแก่ตัวมันยังทวีตมากยิ่งขึ้นไป.

จึงอยากจะพูดว่า แม้จะจัดระบบเศรษฐกิจให้มีผลรวมจะว่า ฝนตกลงมาเป็นทองคำทุกๆ เม็ด, แม้ฝนจะตกลงมาเป็นทองคำทุกๆ เม็ด ก็ไม่ทำให้โลกนี้มีสันติภาพได้; ลองคิดว่า ระบบเศรษฐกิจระบบไหน จะจัดให้มีค่าเท่ากับว่าฝนตกลงมาเป็นทองคำทุกๆ เม็ด. เดียวนี้ก็ทำทายว่า แม้ฝนจะตกลงมาเป็นทองคำทุกๆ เม็ด มันก็ไม่มีสันติภาพได้, มันยิ่งจะเป็นชนวนแห่งวิกฤตการณ์อันเลวร้ายเต็มไปด้วยอาชญากรรมยิ่งขึ้น คือการแย่งชิงทองคำกันนั้นแหละจะมากขึ้น ในขณะที่จะแย่งชิงกัน, หรือในขณะที่ใครมีมากเก็บไว้มาก ก็พร้อมที่จะถูกจี้ ถูกปล้น ถูกทำลายชีวิต แล้วก็เกิดปัญหาอีกต่างๆ นานา สารพัดอย่าง อันเกี่ยวกับการที่มีทองคำเต็มไปหมด, มันไม่มีสันติภาพได้ ถ้าไม่มีศีลธรรม; ถ้ามีศีลธรรมมันไม่ต้องถึงอย่างนั้นดอก อยู่กันตามธรรมดาธรรมชาตินี้มันก็มีสันติภาพได้.

ฉะนั้น อย่างูาสิ่งที่เรียกว่าเศรษฐกิจกันนักเลย; ระบบไหน

เอามาลองจัดดูให้เหมือนกะว่ามีค่าเท่ากับฝนตกลงมาเป็นทองคำ มันก็ไม่สามารถจะหยุดยั้งจิตใจของคนอันธพาลหรืออาชญากรเหล่านั้นได้; มันก็มีแต่จะปล้น จะจี้ จะแข่งขัน จะยื้อแย่ง จะเอาเปรียบกัน ให้ยิ่งๆ ยิ่งขึ้นไป, เลยเป็นอันว่าไม่มีหวัง.

ฉะนั้น เราจึงหันหน้ามาทางศีลธรรม ซึ่งเป็นสิ่งสูงสุดที่จะทำมนุษย์ให้มีสันติภาพ หรืออยู่กันอย่างสงบเย็นได้; แต่รู้สึกว่ น้อยคนจะสนใจ น้อยคนจะเข้าใจ น้อยคนจะเห็นด้วย; แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังจะต้องพูดกัน ตามที่จะพูดอย่างไร ว่าจะมีศีลธรรมกันอย่างไรในลักษณะไหน ซึ่งจะแบ่งผู้หรือสิ่งที่จะต้องมศีลธรรมออกเป็น ๒ ฝ่าย ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น คือฝ่ายบุคคลแต่ละคนๆ นี้ ฝ่ายหนึ่งจะต้องมีศีลธรรมอย่างไร โลกจึงจะมีสันติภาพ, แล้วฝ่ายระบบการปกครองแก่คนเหล่านั้นจะต้องมีลักษณะอย่างไร จึงจะอำนวยสันติภาพให้ได้เป็นของโลกเป็นส่วนรวม.

เป็นอันว่า เราจะได้กล่าวกันถึงคุณลักษณะที่เป็นผลของศีลธรรม หรือเป็นตัวศีลธรรมที่บุคคลจะต้องมี, และที่ระบบการปกครองของบุคคลนั้นๆ จะต้องมี, เป็น ๒ เรื่องกันดังนี้ แล้วก็จะว่าถึงเรื่องส่วนบุคคลก่อน.

ตัวศีลธรรมที่บุคคลจะต้องมี.

บุคคลที่จะประกอบกันขึ้นเป็นโลกแห่งสันติภาพ หรือสันติภาพแห่งโลกอะไรก็แล้วแต่จะเรียกนั้น จะต้องมีลักษณะอย่างไร อาตมาจะขอแจงไปเป็นข้อ ๆ, ขอให้ตั้งใจฟังให้เข้าใจที่ละเอียดจริงๆ.

ข้อแรก ก็มีว่า เขาต้องเป็นบุคคลที่มีการศึกษาดี, เขาจะต้อง

เป็นบุคคลที่มีการศึกษาดีเรียกตามสำนวนที่เราชอบพูดกัน ก็คือว่าการศึกษาที่หางไม่ด้วน.

ระบบการศึกษาที่เหมือนกับสุนัขหางด้วนนั้นมันไม่พอ คือเรียนแต่วิชาหนังสือกับวิชาชีพ เรียนแต่หนังสือกับอาชีพ ไม่ได้เรียนธัมโมะอะไร สำหรับความเป็นมนุษย์ คือไม่ได้เรียนสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม หรือธรรมะสำหรับความเป็นมนุษย์. เรียนหนังสือมากเฉลี่ยฉลาดในทางหนังสือหนังสือหาสติปัญญาพื้นฐานทั่วไป แล้วก็มีความรู้เรื่องวิชาชีพ ทางเทคโนโลยี ทางอะไรต่างๆ ก็ถึงทั้งหมด; แต่แล้วมันก็เป็นคนที่มีความเห็นแก่ตัว, แม้อยู่ตามลำพัง ก็มีจิตใจที่เต็มไปด้วยกิเลส อันเกิดมาจากความเห็นแก่ตัว.

คนทั้งโลกกำลังเป็นอย่างนี้เป็นส่วนใหญ่; ดังนั้นบุคคลเหล่านี้จึงไม่เหมาะสมที่จะสร้างสันติภาพหรือจะมีสันติภาพอยู่ในโลก แล้วโลกมันก็มีสันติภาพไม่ได้เพราะมันไม่มีบุคคลที่เหมาะสมที่จะสร้างสันติภาพที่อยู่ในโลก, เรียกว่ามีการศึกษาไม่ถูกต้อง ไม่รู้ว่าจะเป็นคนกันอย่างไร เป็นมนุษย์กันอย่างไร เป็นทำไม, อะไรเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์. เขาเรียนไปกันจากเมืองนอก เมืองนาปริญญายาวเป็นหางก็แทบจะตอบคำถามทางศีลธรรมต่ำๆ ก็ไม่ได้; เช่นคำถามว่า พ่อแม่คืออะไร อย่างนี้ก็จะตอบไม่ถูกด้วยซ้ำไป ทั้งที่เรียนมาปริญญายาวเป็นหาง, แล้วก็ไม่ว่าเกิดมาทำไม ควรจะได้อะไร.

ได้ยินว่าก่อนนี้ ระดับมหาวิทยาลัยชั้นสุดในต่างประเทศนั้นเขามีหลักการกันในเรื่องที่ว่าจะให้คนเป็นสุภาพบุรุษ เขาไม่ต้องการความรู้วิชาหนังสือหรืออาชีพอะไรมากนัก, เขาต้องการให้คนเป็นสุภาพบุรุษ. แต่คำว่าสุภาพบุรุษนั้นก็มีความหมายไม่แพ้สัตบุรุษในพุทธศาสนา เป็นคนดีไว้วางใจได้, อย่างน้อยที่สุดก็ไม่

เห็นแก่ตัว. แต่เดี๋ยวนี้ก็เงียบไปแล้ว ไม่ได้ฟังไม่ได้ยิน เหมือนที่เคยฟังมาแต่กาลก่อนว่า จัดการศึกษาเพื่อความเป็นสุภาพบุรุษมากมายเป็นการศึกษาหมาทางด่วนไปแล้ว คือเรียนแต่หนังสือกับวิชาชีพ, ความเป็นสุภาพบุรุษก็เก็บใส่หีบเงียบไป ไม่ต้องเอามาพูดถึงกัน. เขาต้องการจะแข่งขัน ต้องการจะแย่งกันครองโลก จะมาพูดถึงสุภาพบุรุษอยู่ไม่ได้, การศึกษาก็ไม่ใช่เพื่อความเป็นสุภาพบุรุษ แต่เพื่อความสามารถเก่งกาจ ในการจะต่อสู้แย่งชิงตำแหน่งผู้ครองโลก, แล้วก็รู้จักกลุ่มกันหลายๆ ประเทศ ร่วมกันเพื่อจะครองโลก แล้วก็แบ่งกันครองโลกตามพวกของตน. นี่การศึกษาที่จักให้ส่งเสริมวัตถุดิบประสงคอันนี้ คือให้มีระบบการเมืองระบบเศรษฐกิจ, หรือระบบอะไรๆ ชนิดที่มันจะครองโลกได้. อย่างนี้เราไม่ถือว่าเป็นการศึกษาที่ถูกต้อง แล้วก็ไม่มีทางที่จะได้รับผลตามที่หวังอย่างนั้น. มันเป็นการศึกษาที่ทำให้คนเห็นแก่ตัว, แล้วมันก็จะต้องปะทะกันขัดแย้งกัน ในระหว่างฝ่ายตรงกันข้ามที่มีความเห็นแก่ตัวด้วยกันอีกหลายฝ่าย นี่ผลของการศึกษาที่ไม่สมบูรณ์ มันให้เกิดผลอย่างนี้.

ต้องมีการศึกษาที่ถูกต้องสมบูรณ์ รู้ว่าเป็นมนุษย์ทำไม, มนุษย์ควรจะได้อะไร, เมื่อธรรมชาติสร้างมนุษย์ให้ดีกว่าสัตว์แล้ว มนุษย์ควรมีหน้าที่รับผิดชอบอะไรในการที่จะทำให้โลกนี้มีสันติภาพ ต้องยอมรับสภาพที่ตัวเป็นมนุษย์ ที่จัดไว้ในฐานะสูงกว่าสัตว์; แล้วใครจะรับผิดชอบต่อสันติภาพในโลก, สัตว์เสียอีกไม่ได้สร้างความวุ่นวายอะไรมาเหมือนมนุษย์. มนุษย์ที่ว่าจะดีกว่าสัตว์สักหน่อย มันก็กลับเป็นผู้สร้างวิกฤตการณ์เสียเอง เพราะว่าการศึกษาไม่ถูกต้อง. นี่จึงขอยกเอามาเป็นข้อแรกว่าบุคคลนั้นๆ จะต้องมีการศึกษาที่ถูกต้อง ได้รับสิ่งที่มนุษย์ควรจะได้รับ.

ที่นี้ **ข้อที่สอง** ต่อไปก็จะเรียกว่า เขาเป็นคนมีสุขภาพอนามัยดี ทั้งทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ.

คำว่า สุขภาพนี้มันก็รู้กันอยู่แล้ว ไม่ต้องอธิบายนัก อณามัยก็เหมือนกัน แต่คำว่าอณามัยนี้กินความกว้างไปถึงทางจิตทางวิญญาณได้ด้วย, เพียงแต่มีสุขภาพอนามัยทางร่างกายไม่พอ. ต้องมีทางจิต คือจิตปกติไม่เป็นคนวิกลจริต หรือไม่คุ้มดีคุ้มร้าย, หรือว่าตกเป็นทาสของกิเลสมากเกินไป. จิตที่ตกเป็นทาสของกิเลสมากเกินไป ไม่เรียกว่าสุขภาพอนามัยดีในทางจิต. ที่นี้ยังต้องมีสุขภาพอนามัยในทางสติปัญญา คือไม่มีความเห็นผิด เข้าใจผิด เชื่อผิด อะไรเหล่านั้น ถ้ามีแล้วก็เรียกว่าเสียสุขภาพอนามัยทางฝ่ายวิญญาณ.

นี่เขาจะต้องมีสุขภาพดีทางกาย, ทางกายนี้ดีพร้อมที่จะเป็นที่ตั้งของจิต, จิตก็ดีพร้อมสำหรับจะเป็นที่ตั้งของสติปัญญา, สติปัญญาก็ดีพร้อมสำหรับจะแก้ปัญหาทุกอย่างให้ลุล่วงไปด้วยดี. ถ้ามันเป็นได้แบบนี้ ก็เรียกว่าเขามีสุขภาพอนามัยดีทั้งทางกาย ทั้งทางจิต และทั้งทางวิญญาณ.

เดี๋ยวนี้อย่าว่าแต่ทางจิตเลย แม้แต่ทางกายนี้ ก็ไม่ต้องเรียกว่ามีสุขภาพอนามัยดีดอก เพราะโรคแปลกๆ มันเกิดขึ้นทำทนายมนุษย์ จนมนุษย์ไล่ตามหลังไม่หวาดไม่ไหว; เพราะว่ามนุษย์มันมีการเป็นอยู่อย่างผิดๆ คือเป็นอยู่อย่างทำลายตัวเองโดยไม่รู้ตัว : ได้แก่การที่บูชาความสนุกสนานเริงร่าเพลิดเพลินทางเนื้อหนังยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน, มันมีอะไรที่ทำให้มนุษย์ได้รับการพักผ่อนน้อยกว่าแต่ก่อน, มันมีอะไรที่ทำให้มนุษย์กินเข้าไปเกินพอดี เพราะความหลงในความอร่อย แล้วมันก็สร้างปัญหาทางโรค ทางกระเพาะทางอะไรขึ้นมาอย่างนี้. ทางสุขภาพอนามัยก็ไม่

เรียกว่าดี; แม้ว่าบางอย่างจะดี ทางโรคระบาดจะดี อะไรจะดีขึ้น, แต่ทางส่วนอื่นๆ ไปมันก็ยังไม่ดีขึ้น. มนุษย์ก็ยังมีโรคภัยไข้เจ็บ ชนิดที่หมอยังไม่รู้จะแก้อย่างไร ร้องออกหน้าอยู่นั่นเอง นี่ทางกาย มันก็ยังไม่ถูกต้องหรือสมบูรณ์.

ทางจิตก็มีสิ่งที่ลุ่มหลงมาก; เมื่อมันลุ่มหลงเสียแล้วมันก็ไม่สมบูรณ์ จิตไม่ได้พักผ่อน. มนุษย์เดี๋ยวนี้เป็นทาสทางอายตนะ มากขึ้น, เป็นทาสตา ทาสหู ทาสจมูก ทาสลิ้น ทาสกาย ทาสใจมากขึ้น นี้อาณัติของจิตก็ไม่ไหว.

ที่นี้ทางสติปัญญา มันก็เฮกันไปในทางที่จะบูชาประโยชน์ ถือประโยชน์เป็นสิ่งที่สูงสุด ที่พูดว่าถือศาสนานั่นถือศาสนานี้ เชื่อพระเจ้าอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ดูเถอะเป็นเรื่องคำพูดลมๆ แล้งๆ. หัวใจอันแท้จริงของเขาถือประโยชน์ ถือศาสนาประโยชน์, ประโยชน์เป็นสิ่งที่สูงสุดยิ่งกว่าสิ่งใด; แม้เขาจะนับถือศาสนานั่น ศาสนานี้ เขาก็หวังว่าจะได้ประโยชน์ อยู่นั่นเอง, ประโยชน์มันยิ่งใหญ่กว่าตัวศาสนาไปเสียอีก, อย่างนี้เรียกว่าถือศาสนา ประโยชน์. อย่างนี้แล้วสติปัญญามันก็เป็นโรค ทางวิญญาณก็เป็นโรค บูชากิเลส บูชาความเพลิดเพลिनอันหลอกลวง, จะต้องกิน อย่างนั้นจะต้องกินอย่างนี้. ลองคำนวณดูที ก็จะเห็นได้ว่าช่วง ๕๐ ปีนี้ ความวิจิตรพิสดารในการกินการอยู่การยั่วยวนมันเพิ่มมากขึ้นเท่า, มันไม่เหมือนกับเมื่อ ๕๐ ปีก่อน หรือร้อยปีก่อน; เพราะฉะนั้นเรื่องหลงไหลในเรื่องอันหลอกลวงนี้ เมื่อสมัยเก่านั้น มันมีน้อยกว่า, สมัยใหม่มันมีมากกว่า. นี่มันเป็นโรคทาง วิญญาณอย่างร้ายแรงมากขึ้น, ไม่มีสุขภาพอนามัยทางฝ่าย วิญญาณ คือฝ่ายสติปัญญา. สติปัญญามันไปเป็นทาสของกิเลส มันนำหัว, ที่จริงมันก็ตรึงกันข้าม, แต่สติปัญญามันก็ไปเป็นทาส

ของกิเลสเสีย, มันกลายไปเป็นช่วยส่งเสริมกิเลสเสีย, ยิ่งมีการศึกษาค้นคว้ามีปัญหามากเท่าไร มันก็เอาปัญญานั้นไปส่งเสริมกิเลสเสีย, หรือส่งเสริมกิเลสที่ไม่ได้เป็นไปเพื่อสันติภาพ. เดียวนี้เราจึงทำอะไรได้ในเรื่องอเล็กทรอนิกส์ เรื่องอวกาศ เรื่องปรมาณู เรื่องต่างๆ แล้วก็ไม่มีที่สิ้นสุด, ยังทำได้อีกมาก, แล้วก็ล้วนแต่ส่งเสริมให้เป็นประโยชน์แก่กิเลส ของบุคคลที่คิดจะครองโลกด้วยกันทั้งนั้น. นี่เรียกว่าสูญเสียหมด, สุขภาพอนามัยทางวิญญาณสูญเสียหมด สูญเสียกันไปตามลำดับ : ทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ เพราะว่ามีสิ่งที่เกิดขึ้นสำหรับทำให้เป็นอย่างนั้น.

ดูของที่ขายดีที่สุด ที่แพงที่สุด ที่นิยมใช้กันมาหาเต็มบ้านเต็มเรือนนี้ เป็นเรื่องประเล้าประโลมใจทั้งนั้น, ไม่ใช่เป็นเรื่องแก่นสาระของชีวิต แต่เป็นเรื่องประเล้าประโลมใจที่ไม่มีขอบเขต ทำให้เป็นบ้าเป็นหลัง. สิ่งประเล้าประโลมใจที่จะช่วยให้สงบระงับนั้นเขาเกลียดกัน. สิ่งประเล้าประโลมใจ ให้เป็นไปในทางหลงใหลเคลิบเคลิ้มไม่มีทิศทางแห่งจิตใจนั้นแหละ เขาต้องการกันนัก, ก็ดูเอาเอง ก็เห็นๆ อยู่ ของที่หนีภาษีเข้ามามากมาย ที่จับได้มากมาย เป็นสิ่งประเล้าประโลมใจชนิดให้เป็นบ้าเป็นหลังทั้งนั้น, ไม่มีเรื่องเพื่อความถูกต้องเลย; สุขภาพทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ จึงเลวลงๆ เลวลง แล้วยังจะเลวต่อไปอีก.

เราต้องการมนุษย์ที่มีสุขภาพอนามัยทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ ที่มีความถูกต้อง นี่ข้อที่สอง.

ที่นี้ข้อที่สาม เราต้องการคนที่มีครอบครัวดี หรือ ถูกต้อง ไม่มีปัญหาทางครอบครัว.

เดี๋ยวนี้ครอบครัวเป็นปัญหาขึ้นมา เพราะว่าตกลงกันไม่ได้. ลูกออกมาดีกว่าพ่อแม่เสมอแต่ว่ามันดีในทางที่ฉิบหาย, มันก็ดีขึ้น ทุกๆ ชั้น ทุกๆ ชั้น. ครอบครัวเลยไม่เป็นฐานแห่งความสงบได้, มันไม่มีทิศทางที่จะไปสู่ความสงบ ไม่รู้จะโทษใคร. พ่อแม่ก็อยากให้ลูกรวย ลูกก็อยากรวย, พ่อแม่ก็อยากให้ลูกรวย, มากกว่าอยากให้ลูกเป็นคนดีมีศีลธรรม, ลูกก็ยังต้องการอย่างนั้น มันก็เป็นไปได้ง่ายทั้งครอบครัว, มันก็เป็นครอบครัวที่ไม่มีศีลธรรม, ไม่มีครอบครัวที่มีรากฐานทางศีลธรรมอันมั่นคง.

ตามหลักธรรมะของเรา ที่เราเรียนๆ กันอยู่อย่างที่เขาดูถูกว่ามันเป็นของครีศะนั้น, ก็เห็นได้ชัดว่าเรื่องทิศทั้ง ๖ ครอบครัวที่ดี จะถูกต้องจะปกติ จะสงบเย็นนั้น ต้องมีความถูกต้องในทิศทั้ง ๖ : คือ ทิศหน้า เกี่ยวกับบิดามารดาฝ่ายผู้ใหญ่ผู้สูงอายุ ก็ถูกต้อง, ฝ่ายข้างหลัง คือ ลูก หลาน เหลน นี่ก็ถูกต้อง, ฝ่ายข้างซ้าย คือ มิตรสหาย เพื่อนฝูง ก็ถูกต้อง, ฝ่ายข้างขวา ครูบา อาจารย์ก็ถูกต้อง, ฝ่ายข้างบน คือ ผู้มีอำนาจเหนือ ผู้บังคับบัญชา เจ้านาย ราชามหากษัตริย์ สมณะพระสงฆ์อะไรก็ถูกต้อง, ข้างล่าง คือ คนที่อยู่ใต้บังคับบัญชา คนยากจน คนใช้ คนกรรมกร ก็ถูกต้อง. นี่เรียกว่ามันถูกต้องทั้ง ๖ ทิศ ครอบครัวที่มีความถูกต้องทั้ง ๖ ทิศนั้นแหละ เราจะเรียกว่าครอบครัวที่ถูกต้อง จะไม่สร้างปัญหาอะไรขึ้นมา.

มีหลักธรรมะมากมาย จะเอามาพูดก็เกินความจำเป็น เพราะว่าหาอ่านเอาเองได้ เช่นสัปบุริสธรรมเป็นต้น พราวาส-ธรรมเป็นต้น, ไปหาอ่านเอาเอง ว่าถ้ามีแล้วจะเป็นครอบครัวที่ถูกต้อง. มีคนในครอบครัวและคนนอกครอบครัวที่แวดล้อมเกี่ยวข้องกันอยู่อย่างถูกต้อง ปัญหาในทางครอบครัวก็ไม่เกิดขึ้น,

ครอบครัวก็ไม่ใช่ที่ก่อให้เกิดปัญหา เพราะว่ามันมีการดำรงอยู่อย่างถูกต้องโดยเอาทศทั้ง ๖ เป็นหลักวัดตัดสินความถูกต้อง. นักศึกษามัธยมใหม่ก็หว่าคำสอนที่ครีครืออะไรก็ไม่ว่า; แต่ที่จริงมันเป็นเรื่องจริงยิ่งกว่าจริง คือข้างหน้าก็ถูกต้อง ข้างหลังก็ถูกต้อง ข้างซ้ายก็ถูกต้อง ข้างขวาก็ถูกต้อง ข้างบนก็ถูกต้อง ข้างล่างก็ถูกต้อง; ถ้าอยู่กันในลักษณะอย่างนี้ มันก็มีความถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้ไม่มีความถูกต้อง แม้พ่อแม่กับลูกก็ยังไม่ต้อง, เพื่อนกับเพื่อนก็ดูเถอะ, แล้วก็ครูบาอาจารย์ เดี่ยวนี้มันไม่มีความเป็นครูบาอาจารย์ จัดครูบาอาจารย์เป็นลูกจ้างสอนหนังสือ, ลูกศิษย์ก็มีสิทธิที่จะเล่นงานครูบาอาจารย์ ไม่ต้องเคารพบูชาอะไร. การที่ยึดถือเอาเป็นหลักเป็นระเบียบเคารพบูชาในระดับสูง ก็เลิกกันเสียแล้ว เอาเสมอภาคกันเสียแล้ว, ทางต่ำก็เหมือนกัน ไม่ทำไปด้วยเมตตากรุณาแก่คนที่อยู่เบื้องล่าง, ก็เรียกว่าเป็นสังคมมนุษย์ที่ไม่มีหลักไม่มีเกณฑ์ มีแต่ความป่าเถื่อน ผลมันจึงเกิดขึ้นว่าลูกมันฆ่าบิดามารดาของตนบ่อยๆ, หรือลูกศิษย์ก็ฆ่าครูบาอาจารย์กันได้ง่ายๆ, ไม่มีหลักเกณฑ์ที่จะเคารพต่อพระเจ้า พระสงฆ์ ครูบาอาจารย์ ในเบื้องสูง นี่เราเรียกว่า มันไม่ถูกต้องในการเป็นอยู่ในกลุ่มน้อยๆ ของมนุษย์ ที่เรียกว่าครอบครัว. มันต้องมีครอบครัวดี แล้วก็สังคมกันดีในระหว่างครอบครัว นี่เป็นข้อที่สาม.

ข้อที่สี่ ต้องมีระบบเศรษฐกิจดี. คำว่าเศรษฐกิจ ในที่นี้เราหมายถึงในวงแคบ ไม่ใช่เศรษฐกิจในลักษณะการเมืองของโลก, เป็นบุคคลแต่ละคนที่มีระบบเศรษฐกิจของตัวเองดี ไม่ยากจนไม่เดือดร้อน แล้วก็ระบบที่เรียกว่ากินอยู่พอดี กินอยู่พอดี. คำว่า

กินอยู่ดีซึ่งไม่มีขอบเขตนั้น เอาไปเสียที, ไม่ต้องเอามา เพราะว่า มันเป็นทางให้เตลิดเปิดเปิงไปสู่ความเกินพอดี แล้วฉิบหายได้. ยึดหลักที่ว่าเป็นอยู่พอดีไม่มากไม่น้อย ไม่สูงไม่ต่ำ ไม่ผิดเคื่อง ไม่ฟุ่มเฟือย, กินอยู่พอดีเท่าที่จะให้สำเร็จประโยชน์ในการเป็นอยู่ แล้วทำหน้าที่ได้มากมาย; ถ้ามีเหลือ ก็ใช้ไปเพื่อประโยชน์ของ สังคม หรือสาธารณประโยชน์. แต่ใครจะเห็นด้วยสักกี่คน ว่า เราอุตส่าห์ทำมาเหนื่อยแทบตาย อุตส่าห์กินอยู่แต่พอดี แล้ว เหลือเอาไปใช้เพื่อประโยชน์สังคมโดยเฉพาะบำรุงศาสนา เพื่อ ให้มีธรรมะอยู่ในโลก ใครมันจะเห็นด้วยสักกี่คนระบบเศรษฐกิจ อันนี้.

นี้อาตมาก็ถ่ายทอดออกมาจากระบบเศรษฐกิจ ที่พูดถึงกัน อยู่ว่าขึ้นดี ขึ้นเศรษฐกิจในครึ่งพุทธกาล; อยากจะเอามาเล่าให้ฟัง กันหน่อย บางคนอาจจะยังไม่ทราบก็ได้คำว่าเศรษฐกิจ เศรษฐินะ ตัวหนังสือคำนี้มันแปลว่า ประเสริฐที่สุด, เศรษฐี เศรษฐี นั้น แปลว่าประเสริฐ, เศรษฐีผู้มีความประเสริฐ นั้นมันประเสริฐจริง ๆ ถ้าเศรษฐกิจถูกต้องตามลักษณะของคำนั้น. แต่เดี๋ยวนี้มันไม่มี ไม่มีเศรษฐกิจชนิดนั้น มันมีแต่นายทุนสูบเลือด, คนที่มั่งมีมาก ๆ นั้น มันเป็นนายทุนสูบเลือดเพื่อนมนุษย์ ทำนาบนหลังคนไม่พอแล้ว มันทำนาบนหัวคนโน้น เอากะมันลิ.

ถ้าว่าเป็นเศรษฐกิจที่ถูกต้องนั้น เขาอยู่กันอย่างเพื่อนมนุษย์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย, มีข้าทาสบริวาร แต่ว่าเป็นข้าทาสที่อยู่กันด้วยความรัก, ไม่ใช่ซื้อมาใช้อย่างสัตว์ทรมาน. ฉะนั้นเศรษฐกิจก็เลี้ยงดู ข้าทาสบริวาร; แม้ที่เป็นทาสนั้นมันก็ยังได้รับประโยชน์เต็มตามที่ควรจะได้, ไปทำงานด้วยกันกับเศรษฐกิจ วันพระไปวัดไปวา ก็ไปด้วยกัน ทำงานด้วยกัน เห็นดีเห็นอยู่ด้วยกัน กินอยู่อย่างเดียวกัน.

แล้วเศรษฐีถ้ามีเงินเหลือกินแล้วก็ตั้งโรงงาน จัดโรงงาน เพื่อจะให้ท่านแก่คนยากคนจนขัดสนพิกลพิการ หรือว่าบำรุง สมณะชีพราหมณ์ คือบรรพชิตนั่นแหละ, บรรพชิตไม่ได้ทำนา ทำไร่ แต่มีประโยชน์สำหรับทำให้โลกนี้มีแสงสว่าง มีการเดินทางที่ถูกต้อง เห็นว่าจำเป็นจะต้องมีอยู่ในโลก. พวกบรรพชิต เหล่านี้จึงอยู่ในฐานะที่ต้องได้รับการจุนเจือเกื้อหนุน ไม่ต้องไป ทำนาเองก็มีชีวิตอยู่ได้เพื่อทำหน้าที่ของตนคือเป็นแสงสว่างแก่ มนุษย์ทุกคน ก็ตั้งโรงงาน เพื่อประโยชน์แก่บรรพชิตเหล่านี้บ้าง, เพื่อประโยชน์แก่คนพิกลพิการ คนที่ช่วยตัวเองไม่ได้บ้าง, หรือ ว่าคนที่จำเป็นจะต้องไปโรงงานก็ตั้งโรงงาน. เพราะเขามีความรู้สึกในจิตใจว่าเราเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทุกคน, มันเลยไปถึงว่าคนทุกคนคือตัวเรา เราคือคนทุกคน หรือว่าคน ทุกคนคือตัวเรา; ฉะนั้นการที่ให้ท่านไปมันก็คงเป็นการให้เลี้ยง ตัวเรานั้นเอง แต่มันเป็นตัวเราส่วนใหญ่ ตัวเราของบ้านเมือง ตัวเราของโลก เป็นตัวตัวเดียวของโลก, การที่ให้ท่าน หรือบำรุง สาธารณประโยชน์ มันก็ไม่ได้เอาไปไหน เอาไปใช้เพื่อตัวเราอัน ใหญ่หลวง. ฉะนั้นเศรษฐีจึงถูกเรียกว่าเศรษฐี แปลว่าผู้มีความ ประเสริฐ มีระบบเศรษฐีคือธรรมรักใคร่กลมเกลียวกันระหว่าง คนมั่งมีคือเศรษฐีกับคนยากจนคือข้าทาสบริวาร บวกกันเข้า แล้วก็ทำประโยชน์ ได้ประโยชน์มากินใช้พอดี สบายด้วยกัน ทุกคน, แล้วเหลือเอาไปตั้งโรงงาน.

ได้ฟังเรื่องแปลกๆ เช่นว่าต้องเอาทรัพย์ไปฝังซ่อนไว้ เอา ทองเอาทรัพย์ไปฝังซ่อนไว้ สำนองไว้อย่าให้ขาดมือ เพราะ สมัยนั้นมันไม่มีธนาคารที่จะไปฝากฝังที่ไหนได้. การเก็บทรัพย์ ต้องเอาไปฝังไปซ่อนไว้ในที่ลับ ไม่มีใครรู้ พอขาดแคลนขึ้นมา

จะได้ชุดเอามาเลี้ยงโรทาน แล้วก็มันมีเรื่องถึงกับว่าส้อมที่ซ่อนข้าง
แม่น้ำเซาตลิ่งพังทลายสูญหายไปบ้าง อย่างนี้มันเป็นของธรรมดา.
แต่ก็ไม่ใช่ไร หลักการมันก็ยังคงมีอยู่ว่าส่วนที่เกินกินเกินใช้แล้ว
ก็เพื่อประโยชน์เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทั้งหลาย.

ระบบเศรษฐกิจอย่างนี้เดี๋ยวนี้มันไม่มีนี่. คำว่า คนมั่งมี
เดี๋ยวนี้มันก็คือคนที่ค้าเงิน แล้วก็มีความเฉลียวฉลาดในการที่
จะขูดรีด ที่จะสูบเลือด เหมือนกับกระดาดซั๊บ จะซั๊บเอาน้ำ
ทุกหยดๆ ไว้เสียให้หมดจากคนยากจน เทียบกันดูสิ; คนมั่งมี
ต้องการจะสูบเลือดคนยากจน ทำนาบนหลัง หรือบนศีรษะ
คนยากจน นั้นอย่างหนึ่ง; แล้วก็คนมั่งมีที่ว่าคนยากจน ร่วม
กันผลิตประโยชน์ขึ้นมา ได้แล้วใช้แบ่งปันกันในการกินอยู่ของตัว
อย่างเต็มที่ แล้วเหลือตั้งโรงงาน, คิดดูเถอะ มันต่างกันเท่าไร.
นี่ระบบเศรษฐกิจ ซึ่งมันต่างกันมากอย่างนี้.

เราต้องการระบบเศรษฐกิจชนิดที่ว่า กินอยู่แต่พอดี แล้ว
เหลือก็ช่วยเพื่อนมนุษย์ร่วมโลกเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือช่วยอะไร
ก็ได้ ที่นิยมกันมากก็คือ ช่วยให้มีศาสนาอยู่ในโลก, บำรุงศาสนา
ให้ศาสนาอยู่ในโลก มีธรรมะอยู่ในโลก; ทุกคนในโลกก็พลอย
ได้รับความสงบสุข. ระบบเศรษฐกิจนี้พวกไหนรู้จัก พวกไหน
ถือเป็นหลัก, พวกนักศึกษาพวกไหนรู้จัก, ครูบาอาจารย์ของ
นักศึกษาพวกไหนรู้จัก? ที่ตามกันฝรั่งไปแล้วเรียนกันจากเมือง
นอกเมืองนานั้น ได้พบระบบเศรษฐกิจอย่างนี้บ้างหรือเปล่า?
มันก็เป็นเรื่องเศรษฐกิจของตัวกูไปทั้งนั้น มันก็จะของตัวกู
หนักเข้า จนไม่รู้คุณพ่อแม่ทั้งนั้นแหละ มันเป็นเสียอย่างนั้นนี่
เราจะต้องมีระบบเศรษฐกิจที่ถูกต้อง นี่เรียกว่าเป็นข้อที่สี่

ที่นี้ข้อที่ห้าต่อไปรู้จักธรรมะดี จณรู้ว่าธรรมะคือหน้าที่, ผู้มีความรู้อันถูกต้องว่า ธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ.

เดี๋ยวนี้คนมักจะว่าธรรมะอยู่ที่วัด หน้าที่อยู่ที่บ้านที่เรือน ที่ตลาดร้านค้า หน้าที่อยู่ที่ทำการงานเหงื่อไหลไคลย้อย, ธรรมะไปอยู่ที่วัดที่นอนสบายนั้น สวดมนต์ภาวนากันสบายอย่างนี้ นั่นธรรมะอยู่ที่นั่น, นั่นมันคนไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ. เราต้องการคนที่รู้จักธรรมะอย่างถูกต้อง ว่าธรรมะคือหน้าที่ อะไรเป็นหน้าที่ ที่จะช่วยชีวิต ให้รอดชีวิต นั่นแหละคือธรรมะ.

คำว่าธรรมะ ธรรมะ นี่มันเกิดขึ้นมาในโลกดึกดำบรรพ์ยุคไหนใครก็บอกไม่ได้ แต่รู้ได้ว่ามันเกิดก่อนพระพุทธเจ้าแน่ ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด เขามีคำว่า ธรรมะ ธรรมะ ใช้กันอยู่แล้ว, แล้วเขาหมายถึงหน้าที่ที่ถูกต้องของมนุษย์นั่นเอง. เมื่อมนุษย์คนแรกจะยุคไหนก็แสนปีล้านปีก็ตามใจ มนุษย์คนแรกสังเกตเห็นว่า โอ้, มันมีสิ่งที่เรียกว่าหน้าที่ คือเรียกว่าธรรมะ; ถ้าเป็นภาษาไทยก็เรียกว่าหน้าที่ ซึ่งทุกคนต้องทำ เว้นไม่ได้ ขาดไม่ได้ ก็สอนบอกกันให้รู้จักหน้าที่ ทำหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่. ถ้าพูดอย่างภาษาไทยก็ต้องว่าทำหน้าที่, พูดอย่างภาษาอังกฤษโบราณ ก็เรียกว่าธรรมะ ทำธรรมะ หน้าที่คือธรรมะ ธรรมะคือหน้าที่, ถ้าไม่ทำแล้วตาย อยู่ไม่ได้ดอก ถ้าไม่ทำหน้าที่แล้วมันคือตาย หรืออยู่ไม่ได้. นี่คนเราก็ควรจะมองเห็นให้ชัดเจนอย่างนี้ เดียวนี้ยังโง่งจนถึงกับว่า แยกธรรมะออกจากหน้าที่ อยู่คนละแห่ง ทำกันคนละที่. ที่จริงหน้าที่นั่นแหละคือธรรมะ; หน้าที่นั่นมันช่วยให้รอด ธรรมะก็มีความมุ่งหมายช่วยให้รอด หน้าที่กับธรรมะจึงเป็นสิ่งเดียวกัน; ถ้าไม่ทำหน้าที่มันไม่มีความรอด, จะเป็นมนุษย์ก็ต้องทำหน้าที่, จะเป็นสัตว์เดรัจฉานก็ต้องทำหน้าที่, จะเป็น

ต้นไม้ต้นโตที่สุดนี้ก็ดี ต้องทำหน้าที่ ถ้าไม่ทำหน้าที่มันตาย.

ธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ ฉะนั้นต้องมีธรรมะเป็นชีวิต มีชีวิตเป็นธรรมะ แล้วเราก็พอใจที่จะมีธรรมะ เพราะเป็นเครื่องช่วยให้รอด ฉะนั้นคนที่มีธรรมะโดยแท้จริงนั้น คือคนที่ทำงานสนุก ทำหน้าที่สนุก ไม่ใช่คนเกียจคร้าน, หรือว่าคนที่ว่าทำงานต่อเมื่อจำเป็นจะต้องทำเท่านั้น ความยากจนบังคับ ความยากจนบังคับหรืออะไรมันบังคับให้ไปทำงาน, อย่างนั้นมันก็ตกนรกทั้งเป็น. แต่ถ้าบูชาหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะแล้ว มันก็ชื่นใจเมื่อทำหน้าที่, เหงื่อไหลออกมามันยิ่งพอใจว่าได้ทำหน้าที่จริง ได้ทำหน้าที่ถูกต้อง ได้ทำหน้าที่มาก มีเหงื่อเป็นเครื่องพิสูจน์ ยิ่งเหงื่อออกมีความสุข. นี่เราต้องการคนชนิดนี้ คือคนที่เห็นว่าหน้าที่คือธรรมะ ธรรมะคือหน้าที่ แล้วก็มีธรรมะนั้นแหละเป็นชีวิต

พูดว่า มีธรรมะเป็นคู่ชีวิต นี่ดูยังจะน้อยไป มันเป็นชีวิตเสียเอง หน้าที่คือเป็นชีวิต ชีวิตเป็นหน้าที่, ไม่ทำหน้าที่ก็คือตาย, ไม่ทำหน้าที่แล้วไม่มีใครช่วยได้, ให้พระเจ้ามาเป็นฝูงๆ ก็ไม่ช่วยได้ดอก ถ้าคนมันไม่ทำหน้าที่ เทวดาจะมากี่ร้อยก็พันก็ช่วยใครไม่ได้ ถ้าไม่ทำหน้าที่.

แต่เขาก็หาทางออกกันไว้แล้วเหมือนกันนะว่า พระเจ้าไม่ช่วยคนที่ไม่ทำหน้าที่หาทางออกเสียแล้ว ที่จริงมันก็ว่า หน้าที่นั่นแหละคือพระเจ้า สิ่งที่จะช่วยนั่นก็คือหน้าที่นั่นเอง; พอเราทำหน้าที่หน้าที่ก็กลายเป็นพระเจ้าช่วยเราทันที, ฉะนั้นสิ่งที่ช่วยเราอย่างพระเจาก็คือหน้าที่. เราต้องการคนมีความรู้สึกชนิดนี้ สำหรับจะเป็นพลเมืองอยู่ในโลก คือรักการทำหน้าที่ ไม่บกพร่องในหน้าที่, คนชนิดนี้มีอยู่ในโลก นั่นแหละจะช่วยให้โลกมีสันติภาพ.

เดี๋ยวนี้มีแต่หน้าที่เพราะเห็นแก่ตัวกู เพื่อประโยชน์ของตัวกู ไม่ใช่หน้าที่เพื่อหน้าที่. ไม่ใช่หน้าที่เพื่อธรรมะ มันหน้าที่เพื่อตัวกู, แล้วมันยังโง่กว่านั้นก็คือว่า ที่จริงถ้ามันคิดอย่างนั้น มันก็คือหน้าที่เพื่อกิเลสของกู ไม่ใช่เพื่อตัวกู มันหน้าที่เพื่อกิเลสของกู, แล้วก็ยังไม่รู้ มันรู้สึกแต่เพียงว่า เพื่อประโยชน์ของกู. ถ้ารู้ถูกต้องก็ว่าหน้าที่นั้นเพื่อประโยชน์แก่หน้าที่ คือเพื่อความรอดของชีวิต, ชีวิตคือหน้าที่ เราก็เลยบูชาหน้าที่ ถ้าได้ทำหน้าที่มันก็พอใจและเป็นสุข.

หน้าที่แบ่งเป็นสองชั้น : หน้าที่ขั้นทั่วไปพื้นฐาน คือ ให้รอดชีวิตอยู่ได้ ต้องทำหน้าที่ทุกอย่างๆ เพื่อรอดชีวิตอยู่ได้; ครั้นรอดชีวิตอยู่ได้แล้ว มีหน้าที่เพื่อจะทำชีวิตนั้นไม่ให้เป็นทุกข์ ให้พ้นจากความทุกข์ ที่มันจะครอบงำชีวิต; นี่หน้าที่ชั้นสอง ชั้นบน; หน้าที่ชั้นต่ำๆ ให้รอดชีวิตได้ นั่นก็เป็นเรื่องโลกๆ, หน้าที่ชั้นบนให้รอดจากความทุกข์ คือรอดจากความบีบคั้นของโลกนั้นเรียกว่าโลกุตตระ.

เรามีหน้าที่อย่างโลกียะ ให้รอดชีวิตอยู่ได้ในโลก, แล้วเรามีชีวิตอย่างโลกุตตระ คือไม่ให้เรื่องโลกๆ ทั้งหลายนั้นมาครอบงำ ย่ำยีหัวใจเราให้เป็นทุกข์ได้, มีสองชั้นอย่างนี้. ทำหน้าที่อย่างโลกๆ นั้นแหละก็เป็นธรรมะ : จะทำนาทำสวน จะค้าขาย จะทำราชการ จะเป็นกรรมกร จะเป็นขอทาน อะไรก็ตาม, ทำหน้าที่อย่าให้รอดชีวิตอยู่ได้ก็เป็นธรรมะหมด ธรรมะอย่างโลกๆ

ฉะนั้นเมื่อได้ทำหน้าที่ เมื่อไถนาอยู่ก็ดี เมื่อขุดดินอยู่ก็ดี เมื่อค้าขายอยู่ก็ดี เมื่อทำราชการที่ออฟฟิศก็ดี, เมื่อเป็นกรรมกรอาบเหงื่อต่างน้ำอยู่ก็ดี หรือนั่งขอทานอยู่อย่างถูกต้องก็ดี, เรียกว่าปฏิบัติธรรมะหมด คือ ปฏิบัติหน้าที่แล้วมันจะช่วยให้รอด

อย่าได้บกพร่อง. พอทำแล้วสนุกเป็นสุขว่าได้ทำสิ่งที่ดีที่สุดที่มันจะช่วยได้ ก็มีความสุขเมื่อทำหน้าที่ คือมีความสุขเมื่อทำการงานเมื่อเหนื่อยโหล่โคลย้อยยังมีความสุขเพราะมันพิสูจน์ว่าได้ทำหน้าที่สมบูรณ์ไม่บกพร่อง, คนพวกนี้เลยมีความสุขทุกอิริยาบถตลอดเวลาที่ทำงาน.

ที่นี้หน้าที่ขั้นสูง เมื่อศึกษาเรื่องจิตเรื่องใจ เพื่อจะละกิเลสหรือว่าจะเตรียมจิตใจให้เหมาะสมที่จะอยู่ในโลก โดยไม่ต้องมีความทุกข์. อย่าเข้าใจว่าเรื่องธรรมะเรื่องโลกุตระนั้นสอนให้หนีไปจากโลก ไปอยู่เสียที่อื่น ออกจากโลก ทั้งโลก สละโลก, นั้นไม่ถูก คนว่าเอาเอง. ธรรมะขั้นสูงนี้เพื่อจะอยู่ในโลก โดยที่โลกทำอะไรไม่ได้, โลกนี้ทำให้เขาเป็นทุกข์ไม่ได้ เรียกว่าเขาอยู่เหนืออิทธิพลของสิ่งที่มีอยู่ในโลก, อิทธิพลเหนือโลก จึงเรียกว่าโลกุตระ.

ฉะนั้นเราจึงต้องมีความรู้สองอย่างพร้อมกัน, ต้องมีความรู้ทั้งสองอย่างพร้อมกัน คือทั้งอย่างโลกียะ และอย่างโลกุตระแล้วใช้ให้กลมกลืนกัน. แต่มีอาจารย์บางคนเขาสอนว่าไม่ได้, ต้องแยกกันคนละโลกเลย; แต่เราบอกว่าไม่ใช่, ไม่ใช่ ต้องอยู่โลกเดียวกัน, อยู่ในโลกโดยที่โลกทำอะไรเราไม่ได้. ความรู้ที่อยู่ในโลกนั้นเป็นโลกียะ, ความรู้ที่ทำให้โลกทำอะไรเราไม่ได้นั้นเป็นโลกุตระ. ฉะนั้นเราต้องอยู่ในโลกอย่างมีโลกุตระธรรมคุ้มครองคุ้มครองอย่าให้ต้องเป็นทุกข์ เพราะสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในโลกหรือเพราะอิทธิพลใดๆ ในโลกอย่ามายุ่งเราได้.

นี่เราจึงมีธรรมะทั้งอย่างโลกียะและทั้งอย่างโลกุตระ ครบถ้วนอย่างนี้แล้วก็ป็นมนุษย์ที่มีธรรมะโดยแท้จริง ก็เลยไม่เป็ทุกข์ ก็อยู่สบายดี, อยู่ในโลกโดยที่โลกไม่ยุ่งอะไรได้ ไม่ต้องหนี

ไปอยู่กันคนละโลก; แล้วมันจะไปอยู่ที่ไหนล่ะ เพราะไปอยู่ที่ไหน มันก็ยังเป็นโลกอยู่นั่นเอง, ก็อยู่ในโลกนั้นแหละ โดยไม่ต้องมีความทุกข์เพราะการอยู่ในโลกนั้น.

เราต้องการคนอย่างนี้ ที่จะเป็นพลเมืองเป็นพลโลกเพื่ออยู่ในโลก เพื่อสร้างโลกให้มีสันติภาพ. นี่มันก็เป็นข้อที่ห้า คือว่า รู้ว่าธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ, รู้จักทำหน้าที่ให้เป็นธรรมะ.

ที่นี้ **ข้อที่หก** เป็นคนไม่เห็นแก่ตัว คือรักผู้อื่น.

เราต้องการให้ทุกคนในโลกมีจิตใจรักผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว, เอาหลักธรรมะสูงสุดมาใช้คือว่าทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน. เรามีปัญหา คือความทุกข์อย่างเดียวกัน คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย อย่างเดียวกัน, แล้วเราจะเบียดเบียนกันทำไม, เราจะทำอะไรด้วยกันทำไม, เราจะรังเกียจกันทำไม, เราจึงรักผู้อื่น; หรือจะเอากันง่ายๆ คิดอย่างเด็กๆ ก็ได้ว่า เราอยู่คนเดียวในโลก ไม่ได้นะ แม้ว่าเขาจะให้เราอยู่คนเดียวในโลก ยกทรัพย์สินสมบัติทั้งโลกให้เรา ให้เราอยู่คนเดียว เราก็อยู่ไม่ได้; เพราะฉะนั้นเราจึงต้องมีผู้อื่น และต้องร่วมมือกับผู้อื่น จึงต้องรักผู้อื่น. แต่ที่จริงนั้นเรามันมีความทุกข์ด้วยกัน เกิด แก่ เจ็บ ตาย มีปัญหามาจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย มาช่วยให้กลัวอยู่เสมอ, หัวอกเดียวกันก็คือว่า มีความกลัวจากอำนาจของความเกิด แก่ เจ็บ ตาย อยู่เสมอ, นั่นแหละเราจึงมาเป็นเพื่อนกันร่วมมือกัน แล้วก็ไม่ได้เห็นแก่ตัว เพราะเราอย่างไรเพื่อนก็อย่างนั้นเราจึงรักผู้อื่น; เมื่อมีการรักซึ่งกันและกัน สังคมนั้นมันก็ดีเลิศ เป็นสังคมสูงสุดที่เรียกว่า อริยเมตไตรย อยู่กันด้วยเมตตา.

ที่นี้ก็**ข้อที่เจ็ด** ถัดไปก็คือว่ามีศีลธรรม มีการคิด การพูด การกระทำชนิดที่เป็นไปเพื่อความปรกติ.

ศี-ละ ศี-ละ แปลว่า ปรกติ ศีลธรรมแปลว่าสิ่งที่ทำความปรกติ มีศีลธรรมก็คือมีสิ่งที่ทำความปรกติ คือมีการกระทำ การพูด และการคิดที่เป็นไปเพื่อความเป็นปรกติ ปรกติ คือไม่เกิดปัญหาโกลาหลวุ่นวายวิฤตการณ์ใดๆ มันก็คือสันติภาพ, มีการกระทำชนิดที่เป็นไปเพื่อความสงบสุขหรือสันติภาพ.

เราต้องการคนมีศีลธรรม ก็คือต้องการคนอย่างนี้. แต่พวกที่เขาจะค้านนะพวกสมัยใหม่พวกอะไรที่เขาจะค้าน เขาก็ไม่คิดอย่างนี้ แล้วเขาก็ไม่รู้จักมันด้วย. เขาก็เลยเหมาๆ เอาว่าคนมีศีลธรรมคือคนไม่ทำอะไร เอาเปรียบ อยู่ที่วัดหรือว่าไปอยู่ในที่สงบสงัด หาความสุขส่วนตัวแล้วมีศีลธรรม.

ศีลธรรมนั้นต้องอยู่ท่ามกลางความยากลำบากนั้นแหละ ในโลกที่มีความยากลำบากนี้จะมีศีลธรรม คือทำให้เกิดความสงบเย็น ไม่ยากลำบากขึ้นมา. ถ้าเป็นความยากลำบากก็คือไม่ปรกติ, ไม่มีความยากลำบากก็เรียกว่าปรกติ, ฉะนั้นจึงมีการกระทำทางกาย ทางวาจา ทางจิตใจ ในทางที่เป็นความปรกติก็เลยเรียกว่ามีศีลธรรม; อย่างที่พูดมาแล้วข้างต้นว่า ถ้ามีศีลธรรมแล้วก็อยู่กันสงบเย็น, ถ้าไม่มีศีลธรรมแล้ว แม้ฝนจะตกลงมาเป็นทองคำทุกๆ เม็ด มันก็ฝักกันตายหมด มันไม่มีศีลธรรม, ฉะนั้นศีลธรรมจึงจำเป็นกว่าเศรษฐกิจชนิดนั้น.

ที่นี้ **ข้อที่แปด** มีสัมมาทิฐิ นี่สำคัญมาก เป็นคำพูดสรุปที่สำคัญมาก

เขาเป็นคนมีสัมมาทิฐิ มีความคิด ความเห็น ความเชื่อ

ความเข้าใจ อุดมคติ อะไรๆ อย่างถูกต้อง เรียกว่า ทิฐิ, มีสัมมาทิฐิ มีความเห็น ซึ่งเป็นเหตุให้คิดให้เชื่อ ให้ยึดถืออะไรก็ตาม เป็นความถูกต้อง ก็เลยรู้จักทำไปแต่ในทางที่ถูกต้อง, มันก็ไม่ทำหน้าที่เป็นความเลวร้ายเอง, ขอให้สัมมาทิฐิเกิด. ในหลักพุทธศาสนานี้ก็ถือว่าเรารอดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้เพราะสัมมาทิฐิ.

คำว่า สัมมาทิฐินี้ เป็นคำที่คนสมัยใหม่เขาหัวเราะว่าเป็นคำครีๆ ใช้พูดอยู่ตามวัด, คนสมัยใหม่เลยไม่รู้จักสัมมาทิฐิ จึงได้เป็นมิจฉาทิฐิกันเต็มที่แล้ว เพราะไม่รู้จักสัมมาทิฐิ.

สัมมาทิฐินี้เป็นความรู้ที่เป็นรากฐานของศีลธรรม. เรามีศีลธรรมคือปฏิบัติถูกต้องได้ แต่เราต้องมีความรู้ที่ให้เหตุผลว่าทำไมจึงต้องปฏิบัติอย่างนั้น, นั่นแหละเป็นความรู้ทางปรมัตถธรรม หรืออย่างที่เขาเรียกกันสมัยนี้ว่าปรัชญา. ความรู้ทางปรัชญาหรือหา บุชากันนัก มันเป็นความรู้ที่ให้เหตุผลว่าทำไมจึงต้องทำอย่างนั้น, หรือจะทำให้สำเร็จได้อย่างนั้นโดยการทำอย่างไร ก็ตามใจ, แต่ว่าให้มันมีศีลธรรมอยู่ได้ก็แล้วกัน. ความรู้ที่เป็นทางเหตุผล ทำให้มีศีลธรรมอยู่ได้นี่ เราเรียกว่าปรัชญาของศีลธรรม.

การมีศีลธรรมต้องมีปรัชญาของศีลธรรมหล่อเลี้ยงไว้ ถ้าไม่อย่างนั้นมันไม่มีจิตใจอะไรที่จะทนต่อความยากลำบาก, หรือที่จะทนประพฤติดีศีลธรรมอยู่ได้. ถ้ามันมีความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผลชี้ให้เห็นชัดว่า ต้องทำอย่างนี้แน่, ทำไมจึงต้องทำอย่างนี้ มากำกับอยู่ด้วยแล้ว มันก็มีศีลธรรมได้โดยง่าย ให้เรามีปรัชญาของศีลธรรมอย่างเพียงพอแล้วก็มีศีลธรรมอยู่ได้; แต่ข้อนี้เราจะขอเรียกว่าสัมมาทิฐิ, มีสัมมาทิฐิความเข้าใจ ความคิดความเห็น

ความเชื่ออย่างถูกต้อง แล้วการประพาศกระทำมันก็เป็นไปอย่างถูกต้อง เรียกว่ามีศีลธรรมอันสมบูรณ์.

ในที่สุด **ข้อที่เก้า**ข้อสุดท้ายก็จะว่า เขาเป็นคนมีชีวิตเย็น, เขาประสบความสำเร็จในสิ่งที่ต้องทำทุกอย่างแล้ว เขาเป็นคนมีชีวิตเย็น. ขอให้ทุกคนในโลกที่เป็นพลโลก เป็นสมาชิกของโลก จงเป็นคนที่มีชีวิตเย็นเถิด แล้วโลกนี้จะมีสันติภาพ.

คำว่าชีวิตเย็นนี้ พูดเพื่อให้เข้าใจความหมายของคำว่า นิพพาน; ถ้าพูดว่า นิพพาน นิพพาน เตียววี่งหนี่กันหมด จึงใช้ คำแทนนิพพานว่ามีชีวิตเย็น. เมื่อใดมีชีวิตเย็น ก็หมายความว่า เมื่อนั้นไม่มีไฟ คือกิเลสเกิดขึ้นเผาผลาญ; เมื่อไม่มีกิเลสเกิดขึ้น ชีวิตมันเย็น. แต่มันมีได้ทั้ง ๒ ชนิดแหละ ทั้งอย่างโลกๆ และทั้ง อย่างโลกุตตระ. เรามีกิเลสที่จะเกิด แต่มันไม่เกิด, กิเลสมันเกิด ไม่ได้ เพราะมีการควบคุมไว้หรืออะไรไว้, แปลว่ากิเลสที่มีอยู่ มันไม่เกิดขึ้นมาก็แล้วกัน, มันก็เย็นไปแบบหนึ่ง แบบชาวบ้าน แบบชาวโลก. แต่ถ้าเย็นเพราะไม่มีกิเลสจะเกิดนั้น แบบของ พระอรหันต์, แบบสูงสุดประเภทอริยบุคคลเป็นพระอรหันต์ เขา ไม่มีกิเลสที่จะเกิด มันก็ไม่ร้อน; แต่ว่าเรายังมีกิเลสที่จะเกิด แต่มันยังไม่เกิด หรือทำให้มันเกิดไม่ได้ เราก็มียุติธรรมเหมือนกัน.

ขอให้เรามีชีวิตเย็นแบบแรกนี้ทุกคน มีกิเลสแต่ไม่ให้มันเกิด ควบคุมไว้ได้ไม่ให้มันเกิด ให้มันมีความถูกต้องอยู่ หรือว่าแม้แต่ จะเป็นการกระทำโดยบังเอิญ มันก็ยังเกิดไม่ได้; อยู่ในในที่ที่เหมาะสม อยู่กับบุคคลที่เหมาะสม มีสังคมาดี อย่างนี้กิเลสมันก็ไม่เกิดไม่ได้ หรือแม้ที่สุดแต่ว่าไปเที่ยวตากอากาศริมทะเล อิทธิพลของทะเล หรือความว่างของทะเลมันครอบงำเสีย กิเลสเกิดไม่ได้ ชั่วขณะ

อย่างนี้ก็ยิ่งเรียกว่ามีชีวิตเย็นได้เหมือนกัน. กิเลสที่มีอยู่มันเกิดไม่ได้ก็เรียกว่าเย็น ทั้งนั้น.

ฉะนั้นขอให้มีชีวิตอยู่อย่างเย็น มีความเย็นนอกเย็นใจทุกอย่าง ถูกต้องไม่เกิดกิเลส หรือแม้ว่าทุกสิ่งหรือบางสิ่งมันไม่ถูกต้อง เราก็ไม่ไปร้อนกะมัน. เรามีธรรมะพอที่จะไม่ให้เกิดกิเลสขึ้นในจิตใจของเรา เราก็เย็นอยู่ได้ ทั้งที่สิ่งแวดล้อมมันไม่ถูกต้อง; ข้อนี้มันสำคัญมากแต่ว่ามันยากสักหน่อย ต้องปฏิบัติต้องฝึกฝนกันเป็นอย่างดี จึงจะเย็นอยู่ได้ในท่ามกลางสิ่งที่ยั่วให้ร้อน, อยู่ในโลกมันเต็มไปด้วยสิ่งที่ยั่วให้ร้อน แต่ถ้าเราเป็นลูกศิษย์พระพุทธเจ้า ก็มีความสามารถพอที่จะไม่ต้องร้อน พอที่จะจัดให้มันเย็นอยู่ได้ เรียกว่ามีชีวิตเย็น.

จำไว้ว่าเย็น-เย็น นี้มี ๒ ชนิด : เย็นอย่างโลกๆ คือกิเลสไม่เกิดยังไม่เกิด ถึงมีก็ยังไม่เกิด นี่ก็เย็นอย่างโลกๆ ทีนี้เย็นอีกชั้น ชั้นดี ชั้นเลิศ คือเย็นเพราะหมดกิเลสโดยสิ้นเชิง, ไม่มีกิเลสจะมาก่อได้อีกแล้ว มันก็เย็นชั้นเลิศ ชั้นถึงที่สุด ชั้นอนุตตระ. นี่เอาว่าเป็นอยู่ชนิดที่กิเลสไม่เกิดครบถ้วน เกิดมาบ้าง แวบเดียวหายไป; เพราะว่าควบคุมได้ รู้เท่ารู้ทัน, เพราะว่าฝึกไว้ดี ฝึกสมาธิ ฝึกวิปัสสนาไว้ดี กิเลสเกิดไม่ได้, แวบเดียวก็หายไป; หรือว่าถ้าอยู่อย่างมีสติสัมปชัญญะ เป็นสติปัญญาแล้ว กิเลสเกิดไม่ได้ ทั้งที่มันมีเหตุมีเชื้อมีอะไรของกิเลสอยู่, มีกิเลสแต่เกิดไม่ได้ก็เย็นเหมือนกัน. เมื่อเราเย็นอย่างโน้นไม่ได้ก็ขอให้เย็นอย่างนี้ไปก่อนเถอะก็เรียกว่านิพพานเหมือนกัน, เป็นนิพพานชั่วคราว ชั่วสมัย, แต่ก็ เป็นนิพพานแห่งความประจวบเหมาะของความเป็นอยู่ ที่ถูกต้อง มันร้อนไม่ได้, แต่ก็ เป็นนิพพานที่มีรสชาติอย่างเดียวกันแหละ คือเย็นๆ คำว่า นิพพาน นี้แปลว่า เย็น ไม่ได้แปลว่าตาย.

เอาละ, เป็นอันว่า เรามีสมาชิกที่เป็นคนมีชีวิตเย็น ถ้าได้
ครบอย่างนี้แล้วคนเหล่านี้ก็คนก็ตาม รวมกันเข้าแล้วก็จะสร้าง
สันติภาพขึ้นมาในโลก.

ทบทวนกันอีกทีหนึ่งก็ได้ว่า:-

-เขามีการศึกษาดี ถูกต้อง ไม่เป็นการศึกษาแบบสุนัข
หางด้วน.

-เขามีสุขภาพอนามัยดีทั้งทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ.

-เขามีครอบครัว, มีการเป็นอยู่อย่างครอบครัวที่ถูกต้อง
ทั้ง ๖ ทิศ.

-เขามีเศรษฐกิจดี กินอยู่พอดี เหลือทำประโยชน์เพื่อน
มนุษย์.

-เขามีธรรมะเป็นหน้าที่ เขาทำงานสนุก เขาไม่มีปัญหา
เรื่องปัจจัยอะไร.

-เขารักเพื่อนมนุษย์ คือรักผู้อื่น.

-เขามีศีลธรรม ทำความปกติ.

-เขามีสัมมาทิฐิ ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความรู้
ถูกต้อง.

-แล้วเขาเป็นมนุษย์เย็น.

บุคคลแต่ละคนที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมเหล่านี้ เป็นส่วน
ประกอบที่ดีที่สมบูรณ์ สำหรับจะสร้างโลกนี้ให้มีสันติภาพ. นี่ส่วน
บุคคล ส่วนบุคคลแต่ละคนที่อยู่ในโลกที่จะสร้างสันติภาพ เสร็จ
ไปเรื่องหนึ่ง.*

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่อง สันติภาพของโลก, ลำดับที่ ๑๘.๕ บนแถบพื้นสี
แดง, เรื่องที่ ๑๓ จนกว่าโลกจะมีสันติภาพ, บรรยายเมื่อ ๒๗ กันยายน ๒๕๒๙ หน้า
๓๘๒-๔๐๔.

แนวปฏิบัติการกลับมาแห่งศีลธรรม.

นี้จะดูต่อไปถึง แนวปฏิบัติโดยสังเขป เป็นเพียงเค้าโครง, จะพูดรายละเอียดก็ไม่ไหว แนวปฏิบัตินี้มันเป็นศีลธรรมส่วนบุคคล, แล้วก็ศีลธรรมส่วนสังคม, นี่เป็นหลักทั่วไป ที่เราจะแบ่งแยกอะไร ก็มักจะใช้หลักสองอย่างนี้ คือว่าเป็นส่วนบุคคลเป็นคนๆ ไป นี้อย่างหนึ่ง แล้วก็เป็นส่วนสังคมคือรวมๆ กันหลายคน หลายร้อยหลายหมื่นคน. ทั้งประเทศหรือทั้งโลกนี้ก็ได้อีก. นี่ก็เรียกว่าสังคม. ศีลธรรมก็อยู่ในสองรูปนี้. แต่อย่าลืมว่า มันเนื่องกันมันเกี่ยวข้องกันอยู่ โดยข้อเท็จจริงอย่างยิ่ง เพราะถ้าแต่ละคนๆ มันดี แล้วมันก็มีสังคมดีขึ้นมาเองแหละ จะเหลืออยู่สำหรับการปฏิบัติเพื่อสังคมบ้างก็เป็นส่วนน้อย เพียงแต่ว่าทุกคนมันดี แล้วมันอยู่ด้วยกันแล้ว มันก็เป็นสังคมดีขึ้นมา แต่ที่มันเหลืออยู่คือ หน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกัน ในฐานะที่อยู่ร่วมกันนั้น มันก็ยังเหลืออยู่บ้าง; เพราะฉะนั้นจึงพูดถึงส่วนนี้ ในฐานะที่เป็นศีลธรรมส่วนสังคม. ดังนั้นเราจึงมองเห็นได้ง่ายๆ ว่า ถ้าศีลธรรมส่วนบุคคลก็คือภาวะปรกติในเรื่องส่วนบุคคล; ถ้าเป็น

ศีลธรรมส่วนสังคม ก็คือภาวะปรกติที่เกี่ยวกับสังคม.

ภาวะปรกติที่เกี่ยวกับบุคคลนี้ ก็ดูเอาเองได้ อะไรที่แต่ละคนจะต้องทำเพื่ออยู่รอดชีวิต และอยู่เป็นปรกติ แล้วอยู่ด้วยความสุขซึ่งตงามน่าดู ก็ต้องนึกถึงสิ่งที่มนุษย์ต้องมีต้องทำ; เช่น เกี่ยวกับปัจจัย ๔ นี่มันก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ มันต้องนึกถึงก่อน : เรื่องอาหาร เรื่องเครื่องนุ่งห่ม เรื่องที่อยู่อาศัย เรื่องการบำบัดโรค นี่เป็นปัจจัย ๔ ซึ่งมันขาดไม่ได้จริงๆ, ก็เป็นภาวะปรกติเกี่ยวกับปัจจัย ๔ ในการหามาก็ได้ ในการมีไว้ก็ได้ ในการบริโภคก็ดี ซึ่งปัจจัย ๔ นั้นแหละถูกต้อง จึงจะปรกติ. ถ้ามีปรกติในปัจจัย ๔ นี้แล้ว มันก็ไม่มีอะไรเป็นปัญหาเหมือนกัน; ถ้าเกินมันก็ต้องมีปัญหา, ถ้าขาดมันก็ต้องมีปัญหา ถ้าถูกต้องพอดีมันก็ไม่มีปัญหา.

เดี๋ยวนี้ที่มันมีปัญหา ก็มักจะเป็นในทางเกิน แต่ละคนเข้าใจผิดหรืออะไรก็ตาม มันต้องการปัจจัย ๔ ในลักษณะที่เกิน มันก็เลยยุ่ง; ถ้าขาดมันก็ทนอยู่ไม่ไหว อาจจะตาย, ถ้าเกินมันก็ยุ่งอย่างอื่น ก็เลยไม่มีความปรกติที่เกี่ยวกับศีลธรรม. ฉะนั้นผมจึงพูด พูดอย่างที่เราว่าไม่เกรงใจ ไม่กลัวใครโกรธว่าพวกที่แสวงหาหรือมีไว้ใช้ซึ่งส่วนนั้น บาปทั้งนั้นแหละ, มันคนบาปทั้งนั้นแหละ; แต่เขาไม่ค่อยฟังให้ดี ที่ว่าเป็นส่วนเกินนั้นคืออะไร, ผมหมายความว่าอย่างไร.

เขาไปหมายความว่าเสียว่า ให้กินข้าวจานแหมอย่างที่วัดนี้ เขาฟังไม่ดี เราไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น; ส่วนที่พอดีของแต่ละคน แต่ละพวก แต่ละอันดับ มันก็มีต่างๆ กันไป; ไม่ต้องกินข้าวจานแหมอย่างพระวัดนี้ ก็ไปดูเอาเอง.

เท่าไรเรียกว่าเกินสำหรับเรา ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีใน

จิตใจมันจะบอกให้เองว่า; นี่มันเกินไปแล้วโว้ย, ลดเสียบ้าง. ที่ไม่เกินและไม่ขาดนี่คือความถูกต้อง คือพอดีหรือสมดุล ของเรื่องเกี่ยวกับปัจจัย ๔ นี่จะเป็นรากฐานอันลึกซึ้งของธรรมะที่มีศีลธรรมในส่วนบุคคล.

ที่นี้ปัจจัย ๔ นี้ ก็ยังมีแบ่งแยกได้หลายระดับหลายชั้นเหมือนกัน ไปดูเอาเอง. คำๆ หนึ่งที่กว้างกว่าปัจจัย ๔ นี้ คือคำว่าอาหาร. คำว่าอาหารในภาษาบาลี ไม่ได้มีความหมายอย่างคำว่าอาหารในภาษาชาวบ้าน ภาษาชาวบ้านพอพูดถึงอาหาร ก็คืออาหารการกินทางปาก, ในภาษาบาลี คำว่าอาหารหมายถึงอย่างอื่นด้วย, ถ้ากว่ฟิงการาหาร คืออาหารที่กินทางปาก, ผัสสาหาร คืออาหารที่มากระทบทางผัสสะ, มโนสัญเจตนาหาร นี้อย่างไปไกลแล้ว เป็นเรื่องความคิดนึก, กระทั่งวิญญาณาหาร วิญญาณนั้นเป็นอาหาร, นี่มันไปไกลอย่างนี้.

เพียงแค่ ๒ อย่างแรก มันก็เข้าใจได้ ว่าเรากินอาหารทางปากทางกายเป็นคำๆ นี้อย่างหนึ่ง มันก็เป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องมีผลทางร่างกายให้เนื้อหนังมันอยู่ได้, ส่วนผัสสาหาร คือการกระทบทางอายตนะนั้นก็เป็อาหาร มันก็เลยเป็นอาหารที่เกี่ยวข้องกับจิตใจเสียเป็นส่วนมาก. เรามีอาหารกินทางปากอย่างเดียวไม่พอ ต้องมีอะไรที่ทำให้สมองสบายด้วย, ความคิดความนึก การศึกษา หรืออะไรก็ตาม หรือแม้ที่สุดแต่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกระหว่างกายระหว่างจิต.

เช่นว่าความรู้สึกความใคร่ทางเพศ ทางการสืบพันธุ์ ถ้าทำอย่างมีศีลธรรมมันก็เป็นอาหารชนิดหนึ่ง แล้วมันก็จะเป็นที่จะต้องมีการชนิดนี้สำหรับคนธรรมดาสามัญ แต่ก็ต้องทำให้ถูกศีลธรรม ในการที่สตรีจะบริโภคของบุรุษ, หรือบุรุษจะ

ไม่ได้; เพราะฉะนั้นโดยเค้าโครงอันนี้ก็ไปแยกแยะเอาเอง จะมี กี่ร้อยกี่พันอย่างกี่พันชนิด ก็แล้วแต่ที่มันจะเข้ามาเกี่ยวข้อง อย่างไร. นี่แนวปฏิบัติเกี่ยวกับศีลธรรมส่วนบุคคล ก็คือ ความประพฤติเป็นไปอย่างถูกต้องเกี่ยวกับปัจจัย ๔ หรือในอีกความหมายหนึ่งก็คืออาหาร.

ทีนี้ในแง่ที่สอง ก็คือศีลธรรมส่วนสังคม. อย่าลืมว่าที่พูดแล้วว่าถ้าคนทุกคนมันดี มันเป็นสังคมดีขึ้นมาเอง, อย่าห่วงอะไรมาก นี่ก็จำไว้ ทุกคนตั้งหน้าทำดีก็แล้วกัน แล้วมาอยู่ใกล้ๆ กัน, รวมกันเป็นสังคมก็เป็นสังคมดี. แต่เดี๋ยวนี้อยากจะให้มากไปกว่านั้นอีก คือให้เกิดมีหน้าที่ที่จะต้องเข้มแข็งขึ้น ช่วยเหลือซึ่งกันและกันขึ้นมาอีก ถ้าต่างคนต่างดีแล้วไม่ร่วมมือไม่ช่วยเหลือกัน มันยังมีผลน้อยกว่า.

เราจึงพูดถึงการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน; แม้แต่การทำให้บุคคลแต่ละคนดีนี้ มันก็ยังจะเร็วขึ้น, ถ้าเราจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ฉะนั้นจึงมีศีลธรรมส่วนสังคม หรือหน้าที่ทางศีลธรรมของสังคมที่ว่า จะต้องระมัดระวังไม่ให้เกิดกระทบกระทั่งกัน ในการทำหน้าที่ส่วนบุคคลเกี่ยวกับปัจจัยสี่; ต่างคนก็ต่างขยันขันแข็งที่จะทำให้ตัว แต่ต้องระวังอย่าให้เกิดกระทบกระทั่งกันกับผู้อื่น มันก็เกิดเป็นศีลธรรมระบบที่เกี่ยวกับสังคมขึ้นมา.

สรุปความอยู่ที่ว่า จะไม่ปล่อยให้เกิดการเบียดเบียนขึ้นมาได้ เมื่อบุคคลที่สองเข้ามาแล้วสิ่งที่ต้องระวัง ก็คืออย่าให้เกิดการเบียดเบียนขึ้นมาได้; นับตั้งแต่การอภิฉาวิชาหรือว่าอะไรก็ตาม ซึ่งมันมักจะมี คือมันเหลืออยู่นอกออกไปจากศีลธรรมส่วนบุคคล มันยังมีเหลืออยู่ เพราะยังไม่มีปัญหาที่เกี่ยวกับบุคคลอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง; ต่อเมื่อมีปัญหาคือบุคคลอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง มันจึง

จะเกิดปัญหานี้. ฉะนั้นยังจะต้องระมัดระวังศีลธรรมส่วนสังคม; ศีลธรรมส่วนสังคมเราจึงไปวางรากฐานเข้าที่กฎเกณฑ์อันหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องทางศาสนาโดยเฉพาะ คือบทที่ผมพูดซ้ำแล้วซ้ำเล่า : สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกซ์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น. เอาความหมายแห่งประโยคนี้ มาวางไว้เป็นรากฐานของ ศีลธรรมทางสังคม, แล้วก็หมดเรื่องแน่นอน; ฉะนั้นก็ช่วยกัน พิจารณาด้วย.

ช่วยกันนึกถึง, ช่วยกันทบทวนสอบสวนให้อยู่เสมอว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกซ์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น นี่มันมีความหมายอย่างไร; ทำกันได้เพียงไร, หรือว่ามีเสียเลย. ผมอยากจะพูดโดยไม่ขอร้องว่า สมัยนี้มันไม่มีใครที่จะนึกถึงประโยคนี้, คนสมัยนี้ไม่ฝันถึงประโยคที่ว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกซ์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น แม้ในขอบเขตของชาววัดในวัดนี้มันก็ไม่ค่อยนึกเสียแล้ว นับประสาอะไรกับคนกลางถนน ตามบ้านตามเมือง, หรือในที่ประชุมการเมืองที่เขาจะมานึกถึงประโยคนี้.

ถ้าในสังคมที่มีอิทธิพล เช่นสมาคมสหประชาชาติ เป็นต้น เขาพูดถึงข้อนี้ เขานึกถึงข้อนี้กันอยู่ในจิตใจแล้ว โลกไม่เป็น อย่างนี้ดอก. พูดแล้วก็เหมือนกับคำ เขาไม่ฝันไม่อะไรกันเสียเลย ว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกซ์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น. ที่มันเป็นบ่อนแห่งการยื้อแย่งประโยชน์ ใครเก่ง มันก็ยื้อแย่งประโยชน์ได้มากกว่าเท่านั้นเอง, ไม่ได้มานั่งดูว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกซ์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น แล้วทำไปให้ถูกต้อง กับการที่สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกซ์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย.

คำว่าช่วยเหลือหรือสงเคราะห์มันเพื่อในสังคมชนิดนี้, แต่มันช่วยเหลือแบบลงทุนทั้งนั้น; เราไม่ยอมรับดอกในแง่ของศีลธรรม; เราไม่ยอมรับสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นการช่วยเหลือ เพราะมันเป็นการลงทุนเพื่อเอาเปรียบ, หรือลงทุนเพื่อซื้อหน้า ซื้อเกียรติ ชื่อเครดิต ให้แก่ตัวเอง, เราไม่เรียกว่าการช่วยเหลือแท้จริงในส่วนศีลธรรม. ได้ยินคำว่าช่วยเหลืออยู่บ่อยๆ ระหว่างชาติระหว่างอะไรก็ตาม แต่ดูให้ดีเถอะ มันเป็นการช่วยเหลืออย่างศีลธรรมหรือว่าช่วยเหลืออย่างการเมือง?

เท่าที่พูดมานี้ มันจะพอเข้าใจได้ ว่าไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ศีลธรรม, ไม่มีการกระตุกกระตักเคลื่อนไหวชนิดไหน ที่ไม่เป็นไปเพื่อศีลธรรม ถ้ามันทำไปด้วยเจตนาดี. ฉะนั้นจึงต้องระมัดระวัง. การดำรงชีวิตในทุกแง่มุม, ต้องให้เป็นเรื่องของศีลธรรม. นี่เป็นหลักใหญ่, แล้วนอกนั้นเป็นบริวารของการดำรงชีวิต ก็ให้เป็นเรื่องของศีลธรรม เช่นจะจับใครมาลงโทษ ก็ให้เป็นเรื่องของศีลธรรม, จะสั่งประหารชีวิตนักโทษ ก็ให้เป็นเรื่องของศีลธรรม, จะรบราฆ่าฟันกันอย่างที่ทำสงคราม ก็ต้องให้อยู่ในขอบเขตของศีลธรรม, ไม่เช่นนั้นเป็นการบำหลังชนิดหนึ่ง เป็นการเลวร้ายชนิดหนึ่ง.

เดี๋ยวนี้พวกค้าสงครามมันก็พูดเหมือนกันว่า สงครามนี้ทำเพื่อสันติภาพของโลก ก็จริง ถ้าทำเพื่อศีลธรรมถูกต้องตามศีลธรรม, มันจะเป็นไปเพื่อสันติภาพของโลก; เพราะว่าการทำสงครามที่บริสุทธิ์นั้นเป็นศีลธรรม. ผมพูดหลายหนแล้ว ก็มีคนไม่เข้าใจถามหรือแย้งอยู่เสมอว่า ทำสงครามมันจะเป็นศีลธรรมได้อย่างไร? เราก็บอกว่า สงครามชนิดที่เป็นศีลธรรมมันก็มีอยู่เพื่อต่อสู้เพื่อรักษาความถูกต้อง ความเป็นธรรมอะไรเอาไว้ในโลก

นี้; สงครามชนิดนี้จะเป็นศีลธรรม แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีใครทำสงคราม
อย่างนี้ มันทำสงครามเพื่อให้ตนได้ประโยชน์, แล้วอย่างไม่เป็น
ธรรมด้วย.

ถ้าเข้าใจได้ถึงกับว่า การทำสงครามก็เป็นศีลธรรมแล้ว
ก็ไม่ยาก จะเข้าใจได้ว่า แม้การเมืองนี่ก็เป็นศีลธรรม; เพราะว่า
เจตนารมณ์ของการเมืองทุกแขนง มันต้องการให้เกิดสันติภาพ
สันติสุขขึ้นในโลก, คือ มันต้องการความปกติเหมือนกัน จึงมี
ระบบการเมืองตั้งแต่โบราณมา โดยเจตนาจะให้เกิดปกติสุข
ในหมู่มนุษย์; แต่แล้วมันเกิดการจอมปลอมขึ้นมา เป็นการเมือง
เรื่องหาประโยชน์แก่ตน, แก่พวกตนเรื่อย จนไม่มีศีลธรรม. นี่
การเมืองกับศีลธรรมเลยแยกไกลกันจนไม่รู้จักกัน, ทั้งที่แต่ก่อน
มันเป็นสิ่งเดียวกัน; เพราะว่ามนุษย์ในยุคแรกๆ ที่จะมีการจัดอะไร
แปลกออกไป มันก็ทำเพื่อแก้ไขปัญหา, คือความไม่สงบหรือไม่
ปกติที่มันเกิดขึ้นมา เขาจึงจัดมีระบบนั้นระบบนี้แก้ไขปัญหา
เหล่านั้น. ฉะนั้นการแก้ปัญหาเหล่านั้นขึ้นมา ก็คือศีลธรรม
ทั้งนั้นแหละ; เพราะฉะนั้นจึงเป็นศีลธรรมทุกอย่าง ที่มนุษย์ทำไป
เพื่อให้เกิดสันติสุข นับตั้งแต่ระดับต่ำที่สุดแล้วไปถึงขนาดกลาง
ขนาดสูงสุดคือนิพพาน.

ฉะนั้นขอให้เลือบดูตั้งแต่ต้นว่า ที่เราเกิดมาต้องกินอาหาร,
ต้องหาอาหาร, ต้องอาบน้ำต้องขับถ่าย ต้องไปทำทุกอย่างให้มัน
ถูกต้อง, นี่เป็นศีลธรรมเล็กๆ ส่วนบุคคล. ฉะนั้นจึงมีบทบัญญัติ
ทางศีลธรรมว่า จะกินอย่างนั้น จะอาบอย่างนั้น, จะถ่ายอย่างนั้น
จนกระทั่งว่าต้องประพฤติทางกาย ทางวาจา ทางใจที่สูงขึ้นไป
จนเลยถึงว่า จะต้องทำต่อเพื่อนมนุษย์กันอย่างไร ก็เป็นศีลธรรม
หมด.

เราจึงมองเห็นลึกลงไปได้ว่า ไม่มีอะไรที่มีใช้ศีลธรรม ถ้ามันเป็นไปเพื่อความปรกติ; แม้ที่สุดแต่จะจัดระบบโสเภณีในโลกนี้ให้มันถูกต้อง, มันก็จะเป็นศีลธรรมได้เหมือนกัน; เดียวนี้ปล่อยมันอย่างกิเลสตัณหา มันก็เลยเป็นระบบที่สกปรก. ในสมัยโบราณเขามีเรื่องที่น่าคิดน่านึก คือว่ายกย่องระบบโสเภณีในฐานะเป็นเครื่องเซ็ดหน้าชุดาของประเทศนั้นๆ โดยเฉพาะประเทศวัชชี ของชาววัชชีว่าระบบโสเภณีดีที่สุด ไม่ใช่เป็นของที่รังเกียจหรือประณาม ใช้กันแต่ในหมู่กษัตริย์และเศรษฐีเท่านั้น, แล้วก็หัวหน้าโสเภณีคนหนึ่งสร้างอัมพารามถวายพระพุทธเจ้า. อย่างที่กรุงเทพฯ เขาก็มีอยู่วัดหนึ่งทำนองเดียวกัน แต่คงไม่ใช่ระบบที่จัดเหมือนกัน. นี่ผมพูดถึงครั้งพุทธกาล นี่จะเพ่งเล็งศีลธรรมเป็นหลักใหญ่; ทำอะไรๆ ก็ทำให้มันเป็นเรื่องของศีลธรรม ให้มันเกิดความปรกติสุข; แม้ว่ามันจะจำกัดอยู่ในคนบางจำพวก, ก็ให้มันเป็นความปรกติสุขแก่คนทั้งเมืองทั้งประเทศ.

นี่พูดเพื่อเปรียบเทียบ, ให้ตัวอย่างที่เปรียบเทียบ, ไม่ใช่ว่าจะส่งเสริมให้กลับมา. จะพูดว่าให้มันเกิดความปรกติแล้ว ก็เรียกว่าเป็นศีลธรรมหมด. นั่นเป็นคำที่กลางที่สุด นับตั้งแต่ว่าเป็นอยู่ส่วนบุคคลก็เป็นศีลธรรม, ที่เกี่ยวข้องกันเช่นว่ามีการปกครอง มีการถูกปกครองอะไรก็ตาม ต้องเป็นศีลธรรม.

เศรษฐกิจนี้จัดให้เกิดปรกติในหมู่ชนที่อยู่กันมากๆ; ถ้าไม่จัดมันไม่เกิดความปรกติได้; มันก็ต้องจัดให้ถูกต้อง ให้มันเกิดความปรกติทางปัจจัยของการกินอยู่เป็นอยู่ ที่เรียกว่าเศรษฐกิจ มันก็เป็นศีลธรรม เศรษฐกิจรูปนี้. ที่นี้เดี๋ยวนี้เขาไปจัดเศรษฐกิจสำหรับ เป็นเครื่องมือที่จะทำลายผู้อื่น ที่จะสูบเลือดผู้อื่น. มันก็เป็นเศรษฐกิจที่ไม่ใช่ศีลธรรม เป็นเรื่องบาปกรรมหรือเรื่องอะไรไปเสีย.

ถ้าทำถูกต้องตามความมุ่งหมายเดิมแล้ว, การจัดทุกอย่างของมนุษย์นั้นมันจัดเพื่อปอกติสุขของมนุษย์นั่นเอง, จึงถึงว่าเป็นศีลธรรม, แม้ว่าจะเป็นความหวังที่เลื่อนลอยหรือยากเต็มทีที่ใครจะมามองเห็นอย่างนี้ ผมก็ต้องพูด; เพราะว่าเท่าที่ศึกษามา หรือสังเกตค้นคว้ามา อะไรก็ตาม มันบ่งแต่อย่างนี้, ฉะนั้นจึงหมายมันอยู่แต่อย่างเดียว ว่าศีลธรรมเท่านั้นจะช่วยได้.

การกลับมาแห่งศีลธรรมเท่านั้น พวกเราจึงจะไม่วินาศ, ขอให้ศีลธรรมก็แล้วกัน จะเรียกมันว่าสังคมนิยม หรือประชาธิปไตย หรือคอมมิวนิสต์ หรือเผด็จการหรืออะไรก็ตามใจ ขอให้มันมีศีลธรรมอย่างเดียวเท่านั้น แล้วมันจะช่วยได้.

ส่วนปัญหาที่ว่า ถ้าอย่างนั้นไม่มีศีลธรรมนั้นก็ไปพิสูจน์กันที่อื่น. ที่นี้เราจะยืนยันแต่ว่า ขอให้มันมีศีลธรรมเท่านั้น ให้เป็นข้อเท็จจริงในตัวมันเอง, แล้วก็จะช่วยให้รอดได้; ฉะนั้นขอให้ศีลธรรมเผด็จการเถอะ ไม่ต้องให้มนุษย์เผด็จการก็ได้, ให้กฎแห่งศีลธรรมเป็นผู้เผด็จการ, ให้มีผู้ใช้เผด็จการของศีลธรรม แล้วโลกนี้ก็จะพลิกกลับมาสู่โลกที่มีสันติสุขสันติภาพ.

ฉะนั้นระบบใดๆ ที่จัดกันอยู่ในโลก ถ้าบริสุทธิ์ถูกต้องตามความหมายเดิมแล้ว มันจะเป็นไปเพื่อปอกติสุข; พอมันเกิดกิเลสเห็นแก่ตัว มันก็บิดพลิ้วดัดแปลงไปหาประโยชน์ส่วนตัว มันก็เป็นเรื่องไม่มีศีลธรรมไป; ฉะนั้นการกระทำที่กระทำอยู่อย่างเดียวกันแท้ๆ ในรูปแบบอย่างนี้ มันเป็นศีลธรรมก็ได้, ไม่เป็นก็ได้, มันแล้วแต่เจตนา.

ที่นี้เรามารู้เรื่องศีลธรรม หรือความหมายของคำว่าศีลธรรมดี แล้วก็ช่วยกันหน่อย ช่วยเพื่อการกลับมาแห่งศีลธรรม ซึ่งตามหัวข้อนี้เราเรียกว่า “การส่งเสริมความมีอยู่แห่งศีลธรรม” ให้มี

ศีลธรรมอยู่ในโลก บางทีก็พูดว่าการกลับมาแห่งศีลธรรม เพราะมันหายไปมากจนหาทำยาก ก็ช่วยให้กลับมาอย่างเป็นล่ำเป็นสัน. ฉะนั้นการได้บวชของท่านทั้งหลายทุกคน แม้ชั่วขณะเวลาอันสั้นนี้ ก็ขอให้ได้ประโยชน์อันนี้ด้วย คือรู้จักสิ่งๆ ที่เรียกว่าศีลธรรมดีขึ้น ก็จะสามารถยับยั้งออกไป จนถึงกับว่าช่วยกันส่งเสริมความมีอยู่แห่งศีลธรรมได้ตามสมควร.*

* ราชภโฏวาท เรื่องที่ ๑๖ การส่งเสริมความมีอยู่แห่งศีลธรรม, บรรยายวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๑๘.

คำว่าต่อสู้มันก็มีหลายแบบ : ต่อสู้ที่ไม่ประกอบด้วยธรรมก็มี, ต่อสู้ที่ ประกอบด้วยธรรม ก็มี; ยกตัวอย่าง เช่นว่าการต่อสู้ทางการเมือง การต่อสู้แบบการเมือง มันก็มีการกระทบกระทั่ง กระเทือน ไปหมด, จะกระทบแม้แต่กับรัฐบาลของประชาชนนั่นเอง. ดูแล้วก็น่าระอา สำหรับการต่อสู้แบบการเมือง.

แต่ถ้ามันเป็น การต่อสู้แบบธรรมะ มันไม่เป็นอย่างนั้นเลย. มันไม่กระทบ มันไม่กระทบ มันไม่กระเทือนในระหว่างบุคคล; และจะยิ่งไปกว่านั้นอีก ถึงกับว่าจะไม่กระทบกระทั่ง แม้กับข้าศึกด้วยซ้ำไป. ถ้าเราเก่งจริง มีธรรมะจริง เป็นการต่อสู้ด้วยศีลธรรมจริง ก็จะทำให้ข้าศึกล้มพ่ายแพ้ยับตัวเอง.

คำว่า “แพ้ยับตัวเอง” นี้ บางคนอาจจะไม่รู้จัก โดยเฉพาะลูกเด็ก ๆ; คือ เราทำชนิดที่เราไม่ต้องไปแตะต้องกับเขา ทำให้เขาพ่ายแพ้แก่ตัวเอง; เพราะวางแผนการไว้ดี. การต่อสู้แบบนี้ไม่ต้องกระทบ กระทั่ง แม้กับข้าศึก; แต่ข้าศึกก็สลาย กระจัดกระจายวินาศไปในที่สุด; อย่างนี้ก็ประโยชน์อย่างหนึ่ง มาเป็น

ตัวอย่างของการต่อสู้ในทางธรรม.

เดี๋ยวนี้ เราทำผิดกันในเรื่องนี้ เพราะว่า “เมากาการเมือง” จะทำอะไรก็เป็นการเมืองไปเสียหมด; มันก็เป็นการต่อสู้แบบการเมือง ต่อสู้กับข้าศึก. ยกตัวอย่าง เหมือนกับการปราบผู้ก่อการร้ายที่กำลังทำอยู่ทั่วไปในเวลานี้ ถ้าเราทำแบบการเมือง ก็เห็นเขาเป็นข้าศึก; ต่างฝ่ายต่างเป็นข้าศึก มุ่งร้ายต่อกัน; แล้วก็จะฆ่ากันให้วินาศ.

แต่ถ้าจะต่อสู้กันแบบธรรมะ; ก็เปลี่ยนรูปเป็นว่า เขาก็เป็นคนในครอบครัวของเรา ที่เขารู้สึกมีความคิดผิดเห็นผิดไปชั่วขณะ. มีเรื่องมีราวเกิดขึ้นเราก็ไม่ถือว่า เขาเป็นข้าศึก; แต่จะถือว่าเขาเป็นคนในครอบครัวที่กำลังเข้าใจผิด จะต้องดึงกลับมา สู้ความเข้าใจถูก.

การทะเลาะวิวาทนั้น มันมีกันได้แม้ในครอบครัว; สามีภรรยาก็ยังทะเลาะวิวาทกัน; อย่างมากมีถึงกับว่ากัดกัน คือเอาเป็นเอาตายต่อกันและกันทีเดียว. แต่แล้วมันก็ยังกลับคืนดีกันได้; เพราะมันเป็นการวิวาทในครอบครัว. ที่นี้ในสังคมเราก็ควรจะคิดอย่างนั้น ในโลกนี้เราก็ควรจะคิดอย่างนั้น ว่าโลกนี้มันเป็นครอบครัวใหญ่; ทำความเข้าใจกันเสมอไป เหมือนกับว่าคนในครอบครัว เราก็ไม่มีข้าศึก ที่จะต้องประหัตประหารกัน; มีแต่คนที่เกิดความเข้าใจผิดกันบางครั้งบางคราว แล้วก็ทำความเข้าใจกันเสีย.

นี่เราไปตั้งให้เขาเป็นข้าศึก มันก็เกิดข้าศึกขึ้นมา ก็ได้รับราฆ่าฟันกัน; ฉะนั้น อย่าไปหาว่าใครเป็นข้าศึก. แต่จะคิดว่า เขาเป็นเพื่อนของเรา ที่เขารู้สึกมีความเข้าใจผิด ด้วยเหตุบางอย่างบางประการ ในบางครั้งบางคราว; ก็รีบทำความเข้าใจกันเสีย เรื่อง

มันก็จะไม่ลูกกลมกันไปมากมาย จนถึงกับวินาศด้วยกันทั้งสองฝ่าย. นี่เป็นตัวอย่างของการต่อสู้ทางการเมือง, กับการต่อสู้ทางธรรมะ.

เดี๋ยวนี้ เราอยากจะทำให้เยาวชนของเรา รู้จักการต่อสู้ทางธรรมะ ที่เรียกว่า ศีลธรรมแห่งการต่อสู้.

การต่อสู้นี้ มีมากมายหลายแบบ แต่ในที่สุดก็แยกออกได้เป็น ๒ แบบ; คือว่า สู้กันอย่างธรรมะ หรือว่า สู้กันอย่างกิเลส; การกระทำสองอย่างนี้ ย่อมจะต่างกันลิบลับ. เดี่ยวนี้เราจะแนะนำเยาวชนของเราโดยหวังว่า จะให้เขาเป็นอภิชาตบุตร คือทำอะไรดีหรือถูกต้อง ยิ่งกว่าบรรพบุรุษยิ่งๆ ขึ้นไป จึงได้แนะวิธีการต่อสู้ในทางธรรมะ เท่านั้น.^๑

การต่อสู้ทางการเมือง

การต่อสู้ทางการเมือง มันก็มีพอที่จะแยกได้ว่า มีศีลธรรม, หรือไม่มีศีลธรรม; ถ้ามีศีลธรรมก็ยังไม่ต้องหลังเลื้อด; ถ้าไม่มีศีลธรรม ก็จะไปสู่สงครามร้อน คือการหลังเลื้อด.

คำว่า “การเมือง” ในเวลานี้ เป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งกันดีแล้ว ว่าหมายถึงอะไร? ก็ต่อสู้กันตามแบบประชาธิปไตย. แต่ประชาธิปไตยมันก็ยังมียู่ ๒ ชนิดที่ตรงกันข้าม : ประชาธิปไตยโดยธรรมะ, กับประชาธิปไตยโดยกิเลส.

ประชาธิปไตยโดยกิเลส ก็ถือเอาตัวกูหรือพวกของกูเป็นหลัก มันก็ได้ผู้แทนอันธพาล เข้าไปนั่งเต็มสภา.

แต่ถ้ามันมี ประชาธิปไตยที่ถือธรรมะเป็นหลัก มันก็มีผู้แทนที่ประกอบไปด้วยธรรมะ เข้าไปนั่งในสภา.

ประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้น จะต้องอาศัยหลักของพระศาสนา ที่เป็นพื้นฐานของศีลธรรม คือ หลักที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน ทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”; ถ้าใครมีหลัก ขื่อนี้อยู่ในใจ แล้วก็ประพฤติกระทำพิธีกรรมของประชาธิปไตย ก็จะได้ประชาธิปไตยที่บริสุทธิ์และแท้จริง.

เมื่อมันมีอยู่อย่างตรงกันข้าม เป็นสองอย่างอย่างนี้ ก็พอ จะมองเห็นการต่อสู้ว่าเราใช้ประชาธิปไตยที่ประกอบด้วยธรรม นั้นแหละ ต่อสู้ประชาธิปไตยที่ไม่ประกอบไปด้วยธรรม.

หรือจะเอื้อมมาดูในแง่ของสิ่งที่เรียกกันว่าเศรษฐกิจ ปัญหา เศรษฐกิจมีหลายรูปแบบ; รูปแบบที่กำลังวุ่นวายนัก ก็คือ นายทุน กับชนกรรมาชีพ เขากำลังต่อสู้กัน. ถ้าต่อสู้โดยธรรม ก็ไม่มีการ หลังเลียด, ถ้าต่อสู้โดยกิเลส ก็มีการหลังเลียด เช่น เขาจะชวน กันผ่านายทุน เอาทรัพย์สินสมบัติมาแบ่งกัน อย่างนี้ก็มี ก็เป็นการ ต่อสู้ตามแบบของกิเลส.

ทีนี้ ถ้ามีการต่อสู้โดยทางธรรม ก็ไม่ต้องฆ่าแกงอะไรกัน เพียงแต่เปลี่ยนนายทุน ให้กลายเป็นเศรษฐีใจบุญเสีย ก็หมด เรื่อง. เป็นนายทุนนะ เงินของกู อะไรก็ของกู; แต่ถ้าเศรษฐี ใจบุญนั้น เขาไม่คิดอย่างนั้น. ถ้ามีเงินก็ช่วยคนอื่น แล้วคน ทั้งหมดนั้นแหละเป็นคนของเรา; นายทุนก็ไม่เห็นว่า คนอื่นเป็น คนของเรา. แต่ถ้าเศรษฐีใจบุญ จะเห็นคนทั้งโลกเป็นคนของเรา; มีเมตตากรุณา. นี่เปลี่ยนนายทุนให้เป็นเศรษฐีใจบุญเสีย มันก็ไม่ ต้องฆ่าฟันกัน. นี่เรียกว่า ข้าศึกประเภทสงครามเย็นนี้; ก็มีวิธี แก้ไขโดยวิธีศีลธรรม, มีศีลธรรม แล้วก็แก้ไขได้.

สรุปความแล้ว จะต้องระบุไปยัง ธรรมะสูงสุดข้อหนึ่ง คือ ธรรมสัจจะแห่งการทำความเข้าใจแก่กันและกันอย่างถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้ ไม่มีการทำความเข้าใจแก่กันและกันอย่างถูกต้อง ขอให้ท่านทั้งหลายพิจารณาดู แม้ในครอบครัวมันก็ยังกีดกัน; เพราะมันไม่มีความเข้าใจอันถูกต้อง ระหว่างกันและกัน.

โดยทั่วๆ ไปก็ ไม่มีความเข้าใจอันถูกต้อง ระหว่างชาติแต่ละชาติ จึงมุ่งทำลายล้างกัน เป็นข้าศึกกันโดยทางการเมือง โดยทางเศรษฐกิจ. นี่เรียกว่าสงครามเย็น เป็นข้าศึกแก่กันและกัน โดยใช้สงครามเย็นเป็นเครื่องมือ.

เยาวชนของเราจะต้องมีศีลธรรม รู้จักต่อสู้ข้าศึก คือสงครามเย็นด้วยคุณธรรมอันสูงสุด คือ การทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน. อย่าได้ตั้งหน้าทำลายล้างกัน โดยวิธีเอาเปรียบกัน เป็นต้น ซึ่งไม่มีทางจะยุติ.^๒

^๑ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่องเยาวชนกับศีลธรรม, ลำดับที่ ๑๘.ง บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑๐ ศีลธรรมแห่งการต่อสู้สำหรับเยาวชน, บรรยายวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๒๐, หน้า ๔๐๗-๔๐๘.

^๒ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่องเยาวชนกับศีลธรรม, ลำดับที่ ๑๘.ง บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑๐ ศีลธรรมแห่งการต่อสู้สำหรับเยาวชน, บรรยายวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๒๐, หน้า ๔๒๐-๔๒๒.

ความเจริญของโลก

๑. ที่นี้ ความเจริญ การพัฒนาในโลก มันเป็นไปในทางผิด ผิดคือไปเป็นทาสของกิเลส ไปตามใจตัวเอง เห็นแก่ตัวกู-ของกู ถ้ายังเจริญในแบบนี้แล้วก็ ยังไม่มีสันติภาพ. การค้นคว้าก็ก้าวหน้า คิดดูซิ การศึกษาก็ก้าวหน้า, การค้นคว้าก็ก้าวหน้า, การประดิษฐ์ของใหม่ๆ ก็ก้าวหน้า; การผลิตขึ้นมาเป็นภูเขาเลากา ด้วยอำนาจเครื่องจักร นี่มันก็ก้าวหน้า; แต่ก้าวหน้ามาอย่างไร มาเท่าไร มันก็ก้าวหน้าไป เป็นทาสของกิเลส.

ฟังดูให้ตีๆ ก้าวหน้ากันมาอย่างไร, เจริญขึ้นมาอย่างไร, ก็ก้าวหน้าไป เพื่อเป็นทาสของกิเลส; ไม่ใช่เพื่อชนะกิเลส. มันยิ่งก้าวหน้ามาก ก็ยิ่งเป็นทาสของกิเลสมาก, อุตส่าห์เจริญ อุตส่าห์ก้าวหน้า อะไรๆ ก็ไปเป็นทาสของกิเลส. มันน่าหัว หมดทุกอย่าง.

แม้ในสิ่งที่เรียกกันอย่างไพเราะน่าจะจับใจ คือทำให้เกิดความรู้สึกไปในทางดีขึ้น แต่แล้วมันก็กลับตรงกันข้าม. เช่นว่า เต็มวันนี้มนุษย์ก็ก้าวหน้า ในทางอารยธรรม ในทาง civilization

นี้ มันก็ก้าวหน้า; เรียกว่าก้าวหน้าทางอารยธรรมไม่มีใคร
คัดค้าน; แต่แล้วก็ไม่มีสันติภาพ เพราะมันเป็นอารยธรรม
เนื้อหนัง.

นี่ช่วยจำไว้ให้ดีๆ มันเป็นอารยธรรมเนื้อหนัง เพื่อเป็นทาส
ของกิเลส ไม่ใช่อารยธรรมฝ่ายวิญญาณ ซึ่งจะชนะกิเลสได้.
ฉะนั้นอารยธรรมของมนุษย์ ที่ก้าวหน้าไปแต่ในทางเนื้อหนัง มัน
ก็ทำโลกนี้ให้เราร้อนเป็นไฟยิ่งขึ้น หรือบางทีก็อาจจะเรียกว่า
วัฒนธรรม.

แต่ละประเทศ เขาคุยโตอวดอ้างกันว่า วัฒนธรรมก้าวหน้า
แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกัน. วัฒนธรรมนี้แลกเปลี่ยนกัน แม้
ระหว่างเสรีประชาธิปไตย กับพวกคอมมิวนิสต์ด้วยซ้ำไป. เขาแลกเปลี่ยน
วัฒนธรรมกัน วัฒนธรรมหน้าไหว้หลังหลอก หรือวัฒนธรรม
อะไร ยิ่งมีวัฒนธรรมอย่างนี้มาก โลกนี้ก็ยิ่งร้อนระอุเป็นไฟมาก;
เพราะว่ามันเป็นวัฒนธรรมวัตถุล้วนๆ อีกนั่นเอง.

อย่างอารยธรรม หรือวัฒนธรรมอะไรก็ตาม ที่ถึงกับไปโลก
พระจันทร์ได้นี้ มันทำให้โลกเย็นลงหรือเปล่า? การที่ถึงกับไป
โลกพระจันทร์ได้นี้ ทำให้โลกมีสันติภาพขึ้นที่ตรงไหนบ้าง? นี่
ก็มองดูอย่างนี้ก็แล้วกัน เพราะว่าทำไปเพราะอำนาจของโลภะ
หรือความต้องการ; ฉะนั้นได้มา มันก็ใช้ไปตามวิถีทางของโลก
เหี้ยมโหด. เพราะฉะนั้นก็ไม่มีหวังว่า โลกนี้มันจะมีสันติภาพ
หรือเย็นลงได้เพราะการก้าวหน้าในเรื่องนี้.

๒. ที่นี้ดูในทางสังคม เขาก็ว่าเขาก้าวหน้า; ก็จริง ก้าวหน้า
ไปมาหาสู่ มีระเบียบอะไรทางสังคมงดงาม; แต่ไม่เห็นว่าการที่มัน
เย็นลง มีแต่โลกมันเราร้อน. สังคมกันโดยวิถีทางที่ยกแก้วเหล่า

ชูขึ้นทวมหัวอะไรนี้ เคยพูดกันมาแล้ววันก่อนนี้, ให้พรกัน ด้วยการยกแก้วเหล้าขึ้นชูเหนือหัวนี้ เป็นตัวอย่างอันหนึ่งที่ว่าจะกันลืมได้ ว่าสังคมของมนุษย์ ที่ยังมีความรู้สึกอย่างนี้ ไม่ทำให้โลกนี้เย็นได้.

๓. ที่นี้ ที่น่าประหลาดยิ่งขึ้นไปอีก ก็คือจริยธรรม หรือ ศีลธรรม; เดิวนี่ก็มีการยืนยันว่า เขาได้จัดให้มีศีลธรรม มีจริยธรรม. พวกสมัยใหม่ที่ก้าวหน้าทางวัตถุนี้ เขาก็กินยันว่า เขาก็ได้จัดให้มีความก้าวหน้า ความเจริญ ทางศีลธรรม ทางจริยธรรม; แต่ดูให้ดีแล้ว มันเป็นศีลธรรมเก๊ จริยธรรมเก๊ คือของปลอมศีลธรรมที่ว่าเอาใหม่ ซึ่งกิเลสเป็นผู้นำ.

เดิวนี่การที่โกหกกันทีเดียวทั้งโลก ในระหว่างพวกนักการเมือง นี่ไม่เห็นว่าเป็นบาป, หรือการฆ่ากันคราวละมาก ๆ ไม่ก็ทีจะหมดโลกนี้ เขาก็ไม่เห็นว่ามันเป็นบาป, หรือว่า ให้มีนเมาในเรื่องการมณเฑียรระหว่างเพศกันให้สุดเหวี่ยง เขาก็ไม่เห็นว่าเป็นบาป. ศีลข้อกาเมสุมิจจารณนี้ ถูกเพิกถอนเสียแล้วโดยปริยาย. นี่จะเรียกว่าศีลธรรมเจริญอย่างไร. นี่ระบบการเมืองกำลังเป็นอย่างนี้ ขอให้ดูให้ดีๆ.

๔. ที่นี้บางพวกอาจจะกล้าเอ่ยอ้างขึ้นมาถึงคำว่า “มนุษยธรรม”; พวกที่เจริญด้วยวัตถุอันนั้นแหละ เขาว่าเขาเจริญด้วยมนุษยธรรม คือมีคุณธรรมสูงสมแก่นามว่ามนุษย์ แล้วมันก็เป็นมนุษย์แก่นั้นแหละ, มนุษย์ที่เป็นทาสของกิเลส เป็นทาสของเนื้อหนัง เป็นทาสของวัตถุ นี่มันเป็นมนุษย์เก๊. นี่เขาเจริญด้วยธรรมะสำหรับมนุษย์ชนิดนั้น ก็เป็นมนุษยธรรมที่เก๊; ไม่ใช่

มนุษยธรรมที่สมควรแก่มนุษย์ ผู้มีจิตใจสูง มีจิตใจสะอาด สว่าง สงบ. คำว่า “มนุษย์” แปลว่าจิตใจสูง จิตใจสูงต้องอยู่เหนือ ปัญหาทั้งหลาย อยู่เหนือความทุกข์ทั้งหลาย คืออยู่เหนือกิเลส ด้วย; มนุษยธรรมแท้จริงต้องเป็นอย่างนั้น.

เดี๋ยวนี้มันตรงกันข้าม มันลงมาอยู่ข้างใต้ของกิเลส มันเป็น สัตว์ป่ามากขึ้นทุกที. นึกแล้วก็น่าหัว ที่จะต้องพูดว่า มนุษยธรรม ที่เป็นสัตว์ป่ายิ่งขึ้นทุกที ของคนพวกนี้ ที่เจริญด้วยเนื้อหนัง การ ลุ่มหลงในเนื้อหนัง. ถ้าจะมองในรายละเอียดกันก็ได้ พูดกันสาม วันก็ไม่จบ ความเจริญ ที่เขาเรียกกันว่า ความเจริญ แต่แล้วก็ไป เพื่อความวินาศของมนุษย์ หรือของโลกนี้เอง.

๕. การศึกษา เราก็ต้องยอมรับกับเขาว่าเจริญ; แต่เจริญทาง ฝ่ายวัตถุ ทำให้คนฉลาดสำหรับจะเป็นคนเลว. การศึกษาเจริญ ทำให้ลูกเด็ก ๆ ฉลาด; แต่ฉลาดสำหรับจะไปเป็นคนเลว คือไป เป็นคนเห็นแก่ตัว เป็นคนเอาเปรียบผู้อื่นเป็นคนเห็นแก่เนื้อหนัง ของตัวนี้. การศึกษาเจริญ เรียบจบก็พ้อติดเฮโรอีน. เมื่อการ ศึกษายังไม่เจริญ เด็ก ๆ รู้จักเกลียดเฮโรอีน เกลียดฝิ่น เกลียด กัญชา.

เดี๋ยวนี้เขาจัดการศึกษาก้าวหน้า เรียบจบมหาวิทยาลัย ก็ได้ ปริญญาติดเฮโรอีน หรือว่าบ้าการเมือง หรือว่าอะไรต่าง ๆ ซึ่งล้วน แต่เป็นความระส่ำระสายวุ่นวาย. เมื่อก่อนเขาเล่าเรียนแล้ว เขา เคารพคนเฒ่าคนแก่ บิดามารดา ครูบาอาจารย์; เดี่ยวนี้ยิ่ง เล่าเรียนแล้ว ก็ไม่เคารพบิดามารดา ครูบาอาจารย์ คนเฒ่าคนแก่ อย่างนี้เป็นต้น. นี่ว่าการศึกษาเจริญ แต่เจริญเพื่อความวินาศของ มนุษย์.

๖. การค้นคว้า โดยเฉพาะทางวิทยาศาสตร์ มันเจริญ มันก้าวหน้า. เดียวนี้เรามีการประดิษฐ์ของประหลาดๆ เช่นวิทยุ เช่นทีวี. เช่นคอมพิวเตอร์ อะไรต่างๆ ซึ่งแสนจะประหลาด แล้วก็ประดิษฐ์ขึ้นมาได้มาก ผลิตก็เร็ว พลังก็พูนแรง. การทำมาหากิน ก็มีเครื่องมือขึ้นดีขั้นพิเศษ ก็เรียนว่า การค้นคว้ามันก็ก้าวหน้า แต่แล้วก็ไม่เคยมีสันติภาพ เพราะการค้นคว้าหรือก้าวหน้า.

ถ้ามีอะไรขึ้นมา ก็เอาไปใช้ ให้เป็นทาสของกิเลสเสียหมด มีวิทยุ มีทีวี. แทนที่จะใช้มาแก้ไขศีลธรรม กลับไปให้เป็นเหยื่อของกิเลส เพื่อหมักหมมกิเลสมากขึ้น. ถ้าวณัตยี่ แทนที่จะไปพึ่งเทศน์ที่วัด ก็ไปหาเรื่องกามารมณ์ เรื่องสนุกสนาน; ไม่ว่าอะไร เขาใช้มันไปเพื่อเป็นทาสกิเลสหมด. ถ้ามีเงินมากก็ไม่ได้คิดเสียว่า จะช่วยผู้อื่น; ก็คิดในทางที่จะเห็นแก่ตัว มันก็มาช่วยหัดให้มีกิเลสหนาแน่นขึ้น.

๗. ที่นี้จะดูที่ตัวการเมืองนั่นเอง ระบบการเมือง ว่าการเมืองนี้ เขาถือว่า เป็นเรื่องสำคัญที่สุดในหมู่มนุษย์ ในระหว่างประเทศนี้. ทุกคนกำลังระมัดระวังในทางการเมือง หรือว่าจะใช้ประโยชน์ทางการเมือง, มีอุปกรณ์ทางการเมือง :-

เช่นการเศรษฐกิจนี้ ก็ต้องจัดไป เพื่อเป็นอุปกรณ์แก่การเมือง. การทหาร ก็จัดไปเพื่อเป็นอุปกรณ์แก่การเมือง. แม้ที่สุดแต่การสื่อสาร การคมนาคม อะไรต่างๆ ที่แสนจะวิเศษนี้ ก็ต้องเป็นอุปกรณ์แก่การเมือง เพื่อดำเนินการทางการเมือง ให้ได้เปรียบคนอื่น ให้มากที่สุด.

ฉะนั้น การเมืองก็คือการเล่นการพนันชนิดหนึ่ง ที่เอากำไร

หรือจะเอาเปรียบผู้อื่น ให้มากที่สุด ด้วยจิตใจที่ประกิบอยู่กิเลส หรือ ความเห็นแก่ตัว.

ถ้ามนุษย์ทุกคนมีจิตใจบริสุทธิ์ ไม่จำเป็นจะต้องมีการเมือง ไม่ต้องเล่นการเมือง ไม่ต้องมีการปกครอง. ฟังดูให้ดี ถ้าทุกคนมันเป็นคนดี เป็นสัตบุรุษนี้ เราไม่ต้องมีโรงศาล, ไม่ต้องมีคุกตะราง, ไม่ต้องมีตำรวจ, นี่ข้างในนี้; แล้วภายนอก ระหว่างประเทศ ก็ไม่ต้องมีการเมือง ไม่ต้องมีอะไร ถ้าคนมันดี. นี่มันมีแต่คนที่จะหากำไร หรือกอบโกยประโยชน์ กระทั่งลักลวงประโยชน์ของผู้อื่น มาอย่างลึกซึ้งกว้างขวาง; เลยต้องมีเรื่องการเมือง ต่อสู้ป้องกัน ต้านทาน ไว้สู้รบกัน. ฉะนั้นการเมืองยิ่งเจริญ ก็ไม่ได้หมายความว่า จะทำให้โลกมีสันติภาพ ยิ่งการเมืองก้าวหน้า ก็หมายความว่า โลกมันเลวลง. ถ้าโลกนี้ดีขึ้น การเมืองก็ต้องน้อยลงมันไม่จำเป็น.

๘. ที่นี้ มาดูกันทางอื่นบ้างว่า แม้ว่าเราจะมีความสุขในทางร่างกายกันบ้าง เพราะว่า การแพทย์ การอนามัย อะไรต่างๆ นี้ มันดีขึ้น; แต่แล้วก็ไม่ได้ช่วยให้โลกนี้มีสันติภาพ คล้ายกับว่า เขาช่วยให้รอดชีวิตนี้ ก็เพื่อจะไปรบราฆ่าฟันกัน ในทางการเมือง หรือว่าในทางทหารก็ตามใจ.

๙. ทางการศึกษาชั้นสูงเต็มไปด้วยศาสตร์ต่างๆ เช่นปรัชญา เช่นจิตวิทยา เช่นตรรกวิทยาก็ก้าวหน้า; แต่ว่าก้าวหน้าไปในทางให้คนมันโง่ลงคือให้เวียนหัวมากขึ้น เข้าไปสู่ความมืดมนออกไม่ถูก นี่มากขึ้น; เพราะมันดีเกินไป เรื่องปรัชญาก็ดี เรื่อง logic, psychology. อะไรก็ดี มันไปๆ ไป จนไปในทางที่ไม่รู้จะไปทาง

ไหน. เรื่องของปรัชญา มันเป็นอย่างนั้นเอง ไม่ใช่เรื่องปฏิบัติโดยตรงด้วยสัมมาทิฐิ แล้วแก้ความทุกข์กันที่นี้ และเดี๋ยวนี้.

๑๐. ที่นี้ ดูทางศิลปกันบ้าง ก็น่าประหลาดที่สุด เดี่ยวนี้ เรื่องของศิลปะเจริญที่สุด มาอยู่ในหลักสูตรของลูกเด็ก ๆ ป.๓, ป.๔ อยู่แล้ว; ในมหาวิทยาลัยก็มีแผนกศิลปทั้งนั้น นี่ศิลปนี้ก็มีมาก โฆษณาศิลปให้กินให้ดื่มน้ำให้คิดให้สุดเหวี่ยง ที่ให้มนุษย์มันมีการกินที่ดีที่สุด ก็เรียกว่า โฆษณาศิลป แล้วก็เรียกเคหศิลป ให้มันมีบ้านเรือนเหมือนกับวิมานที่สุด ให้สวยงามที่สุด. นี่เรียกเอาเองว่า สำอองศิลป เมื่อไม่นานมานี้เป็นเอามากๆ ที่ปากแดงเหมือนกับไปกินเลือดใครมา เดี่ยวนี้ดูน้อยๆ ลงหน่อย.

นี่ สำอองศิลป หลากๆ ชนิดนี้มันก็มี กระทั่งมีอนาจารศิลป ศิลปที่ทำการที่เป็นลามกอนาจารให้กลายเป็นสิ่งที่ยอมรับรองต้องใจกันนี้ของเรียกว่าอนาจารศิลป. ศิลปที่สามารถทำการที่ปู่ตายายประณามไว้ว่าเป็นสิ่งลามกอนาจารนั้น เดี่ยวนี้คนเขาเอามาทำให้มันกลายเป็นสิ่งที่คนอื่นบูชาได้ ก็เรียกว่ามีศิลป มีศิลปขนาดเพ้อ หรือว่ากระทั่งเป็นบ้าไปแล้ว อย่างนี้; มันก็ไม่ทำโลกนี้ให้มีสันติภาพได้โดยอาศัยสิ่งที่เรียกว่าศิลป.

ตรงนี้จะอยากจะแนะนำให้เห็นในแง่พิเศษ อีกอย่างหนึ่งว่า ศิลปที่เพ้อขนาดเป็นบ้านี้ มันได้โอกาสมาจากระบบประชาธิปไตย, นี่ประชาธิปไตย ให้ใครทำอะไรได้ตามชอบใจ ไม่มีขอบเขต เป็นเสรีแล้ว ใครจะคิดอะไรก็ได้, ทำอะไรก็ได้, แสดงลามกอนาจารอย่างไรก็ได้. นี่มันจึงออกมาในรูปนี้ เป็นอนาจารศิลป; เพราะว่าโลกนี้กำลังหลงเสรีประชาธิปไตย ใครทำอะไรก็ได้ โดยมากก็มาจากคนที่กอบโกยเอาส่วนเกินไว้ได้มาก ไม่รู้ว่าจะทำอะไร

ก็ไปหาความสุขทางเนื้อหนัง ยิ่งขึ้นไป; อนาคตศิลป์ ก็เกิดขึ้น
เพื่อคนเหล่านี้. ฉะนั้นศิลปแขนงไหนก็ตามไปคิดดูให้ดีเถอะ แม้
แต่ว่าโรคศิลป์ แก่โรค รักษาโรคได้ อย่างกับว่าหมอยุติยา หมอ
เทวดานี้; มันก็ยังไม่ช่วยให้โลกนี้มีสันติภาพได้ เพราะคนที่สบาย
แต่ละคนๆ นั้น มันไปหลงไหลในกิเลส.

๑๑. ที่นี้ ดูแบบการเมืองเป็นครั้งสุดท้าย แบบหรือว่า
หน้าตาของการเมือง ในโลกนี้มีกี่มีระบบการเมือง อยากเรียกกัน
ให้มันฟังง่ายๆ ที่นี้ว่า ระบบทหารธิปไตย บางประเทศ หรือว่า
กลุ่มประเทศเล็กๆ นี้ โดยมากทั้งโลกนี้ ก็เป็นระบบทหารธิปไตย;
ผู้ที่มีอำนาจทหาร ก็มีอำนาจครองประเทศ.

ถ้าประเทศที่ร่ำรวย ประเทศเกินพัฒนา ก็มีระบอบนายทุน
ธิปไตย ก็เดากันได้ มองเห็นกันได้ ว่าประเทศไหนบ้าง ที่เป็น
นายทุนธิปไตย ในโลกนี้.

ถึงแม้ว่าจะมองดูกันในแง่ว่า เป็นเสรีประชาธิปไตย หรือเป็น
เผด็จการก็สุดแท้ มันก็ยังเหมือนกันหมด ตรงที่ไม่ทำโลกนี้ให้
มีสันติภาพ; เพราะว่าทุกระบบเหล่านั้น แม้มันจะตรงกันข้าม มัน
ก็มาเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่ง คือว่ากอบโกยส่วนเกิน, ต้องการ
จะเป็นทาสของวัตถุของเนื้อหนัง อย่างไม่มีที่สิ้นสุด.

ระบบทหารธิปไตย ก็ต้องการเอริดอร์อยทางเนื้อหนัง.
ระบอบนายทุนธิปไตย ก็ต้องการเอริดอร์อยทางเนื้อหนัง.
เผด็จการก็ต้องการเอริดอร์อยทางเนื้อหนัง ประชาธิปไตย ก็
ต้องการเอริดอร์อยทางเนื้อหนัง. นี่ดูที่ตรงนี้ให้ดีๆ และเข้าใจว่า
มันจะมีกันสักกี่ระบอบ มันก็ไม่ทำโลกนี้ให้มีสันติภาพได้.

นี่สภาพปัจจุบันของโลกมนุษย์เรา แล้วในยุคที่มีความเจริญ

เหมือนกับบ่วงถอยหลังไปสัก ๕๐ ปีมานี้ ก็เรียกว่ายุคอิเล็กทรอนิกส์. ตอนนั้นก้าวหน้าทางอิเล็กทรอนิกส์ ดูว่าเป็นเรื่องสูงสุดของมนุษย์แล้ว อะไรก็เป็นการใช้กำลังของอิเล็กทรอนิกส์; ไม่กี่ปีก็เปลี่ยนเป็นยุคอวกาศ หรือยุคปรมาณู, ใช้กำลังของปรมาณูได้. เอาปรมาณูในธรรมชาติมาใช้เป็นประโยชน์ได้ คือ ทำลายปรมาณูนั่นเอง, และต่อมาก็เป็นยุคอวกาศไปโลกพระจันทร์ได้, และต่อมาไม่กี่ปีนี้ เลื่อนขั้นขึ้นเป็นโลกยุคปิงปอง ใช้ความหมายกลับลอก กลิ้งกลอกของลูกปิงปองนั้นแหละเป็นที่พึ่ง. ยุคปิงปองยังกำลังเป็นยุคสุดท้ายอยู่ อีกไม่เท่าไรก็คงมียุคอื่นมาแทน.

ที่นี้อยากให้กวาดตาดูที่เดียวทุกยุค ยุคอิเล็กทรอนิกส์ ยุคปรมาณู ยุคอวกาศ กระทั่งยุคปิงปองนี้ ไม่เห็นว่าโลกมันดีขึ้นในส่วนสันติภาพ. มันก็จะมีก๊อก ๆ แก๊ก ๆ อย่างลูกปิงปอง คือกลอกไปกลอกมามากขึ้น นี่เป็นอันว่า ไม่ต้องพูดกันแล้วเรื่องความสงสัยในเวลานี้ ว่าโลกมีสันติภาพหรือยัง อยากจะสรุปความว่า ยิ่งเจริญด้วยวิทยาการ หรือว่าพฤติกรรมอะไรเหล่านี้ โลกยิ่งไม่มีสันติภาพ.*

* ธรรมเนียมของพุทธทาส, เรื่อง เมื่อธรรมครองโลก, ลำดับที่ ๑๘.๖ บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑๑ ถ้าจะให้ธรรมะครองโลก ต้องมีระบบการเมืองแบบธัมมิกสังคมนิยม, บรรยายวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๑๖, หน้า ๔๔๑- ๔๔๙.

รับใช้ผู้อื่นนับคือรับใช้พระเจ้า

อัมมสัจจะของธรรมชาติดันหนึ่งที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”, ที่เรียกว่าอัมมสัจจะ นี้ ไม่ใช่เราว่าเอาเอง ธรรมชาติมันกำหนดให้ หรือว่าธรรมชาติมีอยู่อย่างนั้น มันไม่ยอมเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น; ไม่ใช่หวังประโยชน์อะไร เราลองไปตามที่มันเป็นธรรมชาติอยู่ เราก็ก็นึกเห็นว่า “สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายนี้ มันเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย แก่กันและกันด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”.

ไปดูเอาเองให้เข้าใจ ว่ามันเหมือนกัน หัวอกเดียวกัน, ปัญหาอย่างเดียวกัน และมันอยู่ลำพังคนเดียวไม่ได้, ลำพังตัวเดียวไม่ได้, ลำพังต้นเดียวก็ไม่ได้. สิ่งมีชีวิตเป็นมนุษย์ก็ดี สัตว์เดรัจฉานก็ดี เป็นต้นไม้ทั้งหลายก็ดี ที่มันมีชีวิตนี้; มันมีอยู่ เป็นอยู่ อย่างที่เรียกว่า “เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”; แม้เราจะไม่พูดอย่างนี้ แม้จะไม่มีใครมาสอนอย่างนี้ ธรรมชาติดันก็เป็นอย่างนั้น. ขอให้ไปมองเห็นข้อนี้เสียก่อน แล้วก็เข้าใจว่ามันมีความจำเป็นที่มากน้อย ที่จะต้องมีอัมมสัจจะ

ข้อนี้ ตั้งอยู่ในฐานะเป็นอุดมคติ.

ขอให้ทบทวน และขอให้มองสอดส่องออกไปให้ทั่ว ทุกทิศ ทุกทางว่าสิ่งเลวร้าย ที่อาชญากรทั้งหลายกำลังประพฤติ กระทำ อยู่ในโลกลี้; ถ้าอาชญากรแต่ละคนๆ นั้น มันมองเห็นธัมมสังจะ อันนี้ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วย กันทั้งหมดทั้งสิ้น” แล้ว, มันจะทำลงหรือไม่? จะประกอบ อาชญากรรมฆ่าฟัน ทำลายชีวิตผู้อื่นได้หรือไม่? แม้ที่สุดแต่จะทำ คอรัปชั่น อย่างที่เจ้าหน้าที่ทั้งหลายกระทำกันอยู่อย่างนั้น จะทำ ลงหรือไม่? เพราะรู้ว่า คอรัปชั่นทั้งหลายนี้ มันทำความลำบาก ให้แก่ผู้อื่น.

หรือถ้าเขามีน้ำใจที่สูงมาก เขาก็คงจะคิดว่า “เราเป็นเพื่อน ทุกข์ เพื่อนยาก แก่เพื่อนมนุษย์ทั้งหลายเถิด; อย่ามาเป็นคน คดโกงร่ำรวยคนเดียว ให้รวยเป็นพิเศษเลย แม้เพียงคอรัปชั่น ก็ทำไม่ได้”. นี่ขอให้คิดว่านี่เป็นรากฐานอันสำคัญอย่างไร สำหรับความคิดที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” เช่นนี้. นี่ข้อแรกเปรียบเหมือนกัน แผ่นดินได้แก่ความมีน้ำใจกว้างขวาง ยอมรับเอาธัมมสังจะของ ธรรมชาติในข้อที่ว่า “ทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”.

ที่นี้ คนอื่นมีมากกว่าเรา เราคนเดียวเท่านั้น; ฉะนั้น ประโยชน์ของผู้อื่นนั้นแหละควรจะสำคัญกว่าประโยชน์ของเรา, หรือประโยชน์ของคนทั้งโลกนั้นแหละ ควรจะสำคัญกว่าประโยชน์ ของเรา. เราอาจจะยอมเสียสละประโยชน์ของเรา เพื่อให้คนทั้ง โลกได้รับประโยชน์ อย่างนี้ก็ได้; ถ้าคิดไปได้ไกลอย่างนี้แล้ว ก็จะมี รื่องออกมาที่เดียวว่า จริงแล้ว, ถูกแล้ว ที่ท่านสอนว่า ให้รักผู้อื่น

ยิ่งกว่าตัว, ที่ท่านสอนให้เห็นประโยชน์อื่นยิ่งกว่าตัว. อย่างที่ คริสตังเขาถือว่ารับใช้ผู้อื่นนั้นคือรับใช้พระเจ้า, รับใช้ตัวเองนั้นคือ รับใช้พญามาร; หมายความว่า เห็นแก่ผู้อื่นแหละคือทำเพื่อ พระเจ้า, แต่เห็นแก่ตัวเองนั้น คือทำเพื่อยักษ์เพื่อมาร เพื่อกิเลส ตัณหาของตัวเอง. นี่คือการฐานของศีลธรรม ที่เราจะต้องทำให้มีขึ้น มา คือให้มันเป็นสิ่งที่ประยุกต์ขึ้นมาได้ อย่าให้เป็นแต่คำพูด.*

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่องการกลับมาแห่งศีลธรรม, ลำดับที่ ๑๘.ก บนแถบ ฟันสีแดง, เรื่องที่ ๑๑ การทำความเจริญงอกงามของศีลธรรม (ปลูกฝัง-รักษา-ดอก ผล-แพร่พันธุ์) บรรยายวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๑๙, หน้า ๔๖๔-๔๖๖.

การศึกษาเพื่อสันติ

เมื่อพูดถึงคำว่า การศึกษา แล้วมันเป็นเรื่องใหญ่โต เป็นเรื่องของโลก เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาทั่วโลก. คนเขาก็จับกลุ่มกันจัดการแก้ไขปรับปรุงประชุมกันหาหนทางแก้ เกี่ยวกับการศึกษาอยู่แล้ว. แต่เราดูกันที ว่า การศึกษามันก้าวหน้าไปในทางที่ทำให้โลกมีสันติภาพหรือไม่. ทำให้บุคคลแต่ละคนมีสันติสุขหรือไม่.

ถ้ามองเห็นตามที่เป็นจริงก็จะเห็นว่า มันไม่มีท่าที หรือว่า นิมิตอะไรที่แสดงว่าจะไปหาสันติภาพ; มันมีแต่จะไปหาวิกฤตการณ์มากขึ้นๆ. การศึกษาที่โลกกำลังมีอยู่ในปัจจุบันนี้, และก็เพราะการศึกษาชนิดนี้ โลกจึงได้มีวิกฤตการณ์มากขึ้น; เพราะว่าเป็นการศึกษา ที่อยู่ในอุ้งมือของกิเลส, ศึกษาไปตามอำนาจของกิเลส ก็ได้ผลเพื่อจะตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลส. ฉะนั้นต้องถอยหลังเข้าคลอง ให้ไปหาการศึกษาแบบที่จะควบคุมกิเลส ทำคนให้เป็นคนชนิดที่เรียกว่าเป็น สุภาพบุรุษ หรือเป็น สัตบุรุษ.

ถ้าจะให้แยกโดยรายละเอียด พอเป็นที่สังเกต ผมก็จะพูดว่า :

(๑) “หยุดผลิตครูผีเสื้อ นักเรียนผีสิง กันเสียที” ครูผีเสื้อ นักเรียนผีสิง นี่ หยุดผลิตกันเสียที, แล้วก็มาสร้าง ครู ชนิดที่ว่า เป็นปูชนียบุคคล แล้วก็สร้าง ศิษย์ที่มีความกตัญญู ซื่อตรง และ มีความเคารพครู.

ครูผีเสื้อ ทั้งหญิงทั้งชาย ทั้งครูผู้หญิงผู้ชาย บินโบกไปมา เหมือนกันผีเสื้อ ไม่เอาถ่านไม่เอางาน ไม่มีสะปิริด (spirit) ของ ครู เป็นลูกจ้างสอนหนังสือด้วยความจำเป็น นี่มีมากขึ้น; จนมี เรื่องอยู่เสมอตลอดเวลา. แล้วลูกศิษย์มันก็เลวลงๆ เด็กรุ่นหลัง นี่ไม่มีมรรยาท ไม่มีจิตใจชนิดที่น่าเลื่อมใส. นี่จะโทษใครไม่ได้ เพราะได้ค่อยๆ เป็นมาทีละน้อยๆ จนครูนี้มีลักษณะเป็นเหมือน ลูกจ้างสอนหนังสือ. ที่นี้ก็เตลิดเปิดเปิงไป ครูมีลักษณะเพียงเป็น ผีเสื้อที่หรรษา ที่เหยียบขี่ไถไม่ผ่อ อยากแต่จะเด่นรำอะไรทำนอง นั้น.

ผมยังสงสัยอยู่ที่หนังสือพิมพ์กำลังมีข่าวว่า ครูถูกกลอยแพ เป็นจำนวนร้อยจำนวนพันนี้. ผมเข้าใจว่าครูผีเสื้อนี้ทั้งนั้นแหละ. เพราะว่าถ้าโรงเรียนราษฎร์เขาทำเพื่อการค้าจริงๆ เขาก็ยัง ต้องการครู ถ้าเขาไม่มีครู เขาก็ล้มเท่านั้นเอง. เขาคงจะทนไม่ไหวกระมัง เกี่ยวกับครูประเภทผีเสื้อ. เขาก็ต้องหาอุบายไล่ออก ไป ก็เลยเกิดเรื่องที่จะต้องวิวาทโกลาหลกันใหญ่.

เข้าใจว่าจะมีครูผีเสื้อนี้ปนอยู่มาก แล้วผลิตลูกศิษย์ออกมา ก็เป็นเด็กผีสิง ทั้งนั้นเลย. เพราะครูทำไปตามหน้าที่บังคับ รับจ้างสอนหนังสือพอให้เด็กสอบไล่ได้: เมื่อไม่ค่อยมีหวังจะได้ ก็ช่วยกันโกงเสียเลย. เด็กก็สอบได้ผ่านๆ ไป เหมือนกับว่า ไม่มีชีวิตวิญญาณ, ไม่มีมรรยาท. ไม่มีสะปิริดของความเป็นสุภาพบุรุษ ที่เจริญขึ้นในสันดาน.

ควรต้องหยุดผลิตครูประเภทนี้เสียที จะเป็นกระทรวง
ศึกษาธิการของประเทศไหนก็ตามใจเถอะ ควรจะหยุดผลิตครู
ประเภทนี้; แล้วก็ถอยหลังเข้าคลองกับไปหาสมัยเดิม : ผลิตแต่
ครูชนิดที่เป็นปูชนียบุคคล แล้วก็ผลิตแต่ศิษย์ที่ซื่อสัตย์กตัญญู
เชื่อฟัง.

อยากจะขอร้องให้คุณทั้งหลายนี้ ไปหาหนังสือเก่าๆ อ่าน
เป็นหนังสือประเภทที่จะทำให้รู้ว่า ครูสมัยโบราณนั้นเป็นอย่างไร.
ไปอ่านประวัติครูโบราณประวัติศิษย์โบราณดู แล้วมาเปรียบเทียบกับ
เด็กๆ สมัยนี้ ครูสมัยนี้ ซึ่งผมเรียกว่า ครูผีเสื้อ และศิษย์ผีสิง.
นี่คือถอยหลังเข้าคลอง ในแง่หนึ่งของการศึกษา.

(๒) หยุดการศึกษาชนิดที่ตามกันตะวันตก คือพวกฝรั่ง
หยุดการศึกษาชนิดตามกันฝรั่ง มาเป็นแบบเดิม แบบโบราณที่
เขามุ่งหมายจะให้มีความเจริญรุ่งเรืองทางวิญญาณ คือทางจิตใจ
ไม่ใช่ให้เจริญรุ่งเรืองทางวัตถุ ทางเนื้อหนัง แล้วลุ่มหลงความ
เอร็ดอร่อยของวัตถุและเนื้อหนัง; แต่ให้มาเจริญในทางวิญญาณ.

(๓) อยากจะพูดว่า “ผลของการศึกษานั้นทำให้เกิดสติบุรุษ
บนปัญญาปราสาท” ผูกำชานนี้ขึ้นมาเพื่อให้จำง่าย. สติบุรุษ
แปลว่าบุรุษที่เป็นผู้สงบรั้ง : สันตะ คือสงบรั้ง สติบุรุษก็คือ
บุรุษผู้สงบรั้ง ก็คือสุภาพบุรุษ นั่นเอง. สุภาพบุรุษ ก็เรียกว่า
สติบุรุษได้ และเป็นสติบุรุษที่อยู่บนปัญญาปราสาท คือนั่งอยู่
บนกองของสติปัญญา.

นี่เป็นภาษาวัด เป็นภาษาในพระคัมภีร์ ในพุทธศาสนาเขา
เปรียบปัญญา นี้ก็เหมือนกับปราสาท คือหอคอยสูงๆ อันสวยงาม

เป็นปราสาทแห่งปัญญา. เมื่อขึ้นไปนั่งบนนั้นแล้วก็เห็นโลกอันกว้างขวางที่อยู่ต่ำกว่า ได้อย่างชัดเจนและถูกต้อง นี่เรียกว่าปัญญาปราสาท.

การศึกษานี้ เขาต้องการให้เป็น สัตบุรุษผู้นั่งอยู่บนปัญญาปราสาท. เดิมนี่การศึกษามัยปัจจุบันไม่เป็นอย่างนั้น : ให้มาเป็นผีที่หิวกระหาย ด้วยอารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มากกว่า เพราะเป็นวัตถุนิยม. เพราะฉะนั้นการศึกษาควรจะหยุดตามก้นการศึกษาแบบตะวันตก ถอยหลังเข้าคลองมาหาการศึกษาแบบของบรรพบุรุษ ซึ่งเมื่อเรียนแล้วจะเป็นสัตบุรุษผู้นั่งอยู่บนปัญญาปราสาท. หยุดการศึกษาชนิดที่เรียนจบแล้วมาเป็นอีปีนานาแบบกันเสีย มาเป็นสุภาพบุรุษ ตามความหมายเดิม.

เมื่อผมเล็ก ๆ ผมอ่านหนังสือก็ได้พบเรื่องราวที่ว่า มหาวิทยาลัย อย่างมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด เคมบริดจ์นี้ วัตถุประสงค์มุ่งหมายก็เพื่อจะผลิตสุภาพบุรุษคือ gentleman ไม่มากไปกว่านั้น. เพราะว่าคำว่า สุภาพบุรุษ นั้น มันมีความหมายมาก เขามุ่งหมายจะผลิตสุภาพบุรุษ

เดี๋ยวนี้การศึกษาที่ปล่อยไปอย่างเสรีประชาธิปไตยนั้น มันผลิตอีปีนานาแบบ. คำว่านานาแบบไปนึกเอาเองก็แล้วกันว่า มันก็แบบ? กระทั่งแบบที่เกือบจะไม่รู้ว่าเป็นอะไรก็มี. เรียนจบมหาวิทยาลัย หรือว่าจะจบอยู่แล้ว มันก็ยังไปวิ่งแก้ผ้ากลางถนน ซึ่งเป็นข่าวเมื่อเร็ว ๆ นี้ โดยถือว่าไม่ผิดกฎหมายหรือผิดอะไร. เพราะว่าการศึกษาทำให้เกิดความเข้าใจไปอย่างนั้น. ต้องถอยหลังเข้าคลองไปสู่จุดมุ่งหมายแต่บรมโบราณที่ว่า การศึกษาจบมหาวิทยาลัยแล้วก็ยังเป็นเพียงสุภาพบุรุษ.

(๔) ขอให้หยุดการศึกษาที่ให้อำนาจแต่เรื่องวัตถุ เรื่องเนื้อหนัง ให้มารู้จักสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะรู้. เดียวนี้เขาจะให้อำนาจกันแต่เรื่องวัตถุ เรื่องเนื้อหนัง เรื่องสูงสุดทางเนื้อหนัง ทางวัตถุทั้งนั้น.

ขอให้ถอยหลังเข้าคลองไปสู่แบบเดิมเถิด ให้มารู้จักสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะรู้ หรือว่าสิ่งที่ดีที่สุดที่มีไว้สำหรับมนุษย์อันแท้จริงก็แล้วกัน ซึ่งมันไม่ใช่เรื่องวัตถุเนื้อหนังกามารมณ์, เป็นเรื่องความประเสริฐสุด ในทางจิตใจ. เราต้องถอยหลังเข้าคลองไปหาแบบนั้น ซึ่งเขามีอยู่ก่อนมีอยู่เดิม; วัตถุนิยมนี้เพิ่งเข้ามาครอบงำ.

(๕) เดียวนี้มีการศึกษาชนิดที่ทำให้งง จนไม่รู้ว่าจะเกิดมาทำไม? เพราะว่าเขาให้เรียนแต่เรื่องอะไรก็ไม่ว่าไม่มีมหาวิทยาลัยไหนสอนในประเด็นที่ว่าเกิดมาทำไม? พวกคุณเรียนจบมหาวิทยาลัยก็ยังไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม? จึงต้องมาเรียนธรรมะ เรียนศาสนา แต่ก็ยังไม่รู้ คือยังเรียนน้อยไป. นี่ทั้งโลกมันไม่ได้สอนให้รู้ว่าเกิดมาทำไม เรียนไปๆ ก็ยังไม่รู้ว่า เกิดมาทำไม.

อย่างนี้ก็ต้องถอยหลังเข้าคลองให้ไปรูปเดิม แบบเดิม ที่ว่าให้รู้ว่าเกิดมาทำไม คือ เกิดมาเพื่อสันติสุข เพื่อสันติภาพ ทั้งของส่วนบุคคล และของส่วนรวม. จุดหมายปลายทาง ก็คือ การเข้าไปรวมกับพระเจ้า คือเป็นผู้มีสันติภาพสันติสุขทางจิตใจที่ถาวรที่สูงสุด อย่างที่เรียกว่ารู้จัก “อมตธรรม” เกิดมาเพื่อได้อมตธรรม คือความไม่ตาย. นี่ ถอยหลังเข้าคลองไปตามแบบเดิม ก็เป็นอย่างนั้น.

(๖) หยุดการศึกษา ประเภทบ้าๆ บอๆ ที่เขามัวแต่จัด

ผู้อื่น จัดประเภทอื่น จัดโลกอื่นนั้น กันเสียทีเถอะ.

การศึกษาที่มุ่งหมายแต่จะจัดคนอื่น จัดประเทศอื่น จัดโลกอื่น อย่างเป็นทางการจนทร้อย่างนี้ หยุตที่ดีกว่า; เพราะว่าการศึกษาแบบที่จะจัดตัวเองนี้มันเหลวหมดแล้ว มันบกพร่องมันเหลวหมดแล้ว. ต้องถอยหลังเข้าคลอง ถอยหลังเข้าคลองมาหาการศึกษาที่จัดไปเพื่อให้จัดตัวเองให้ถูกต้องก่อน, แล้วก็จะจัดประเทศถูกต้อง จัดประเทศนี้ จัดประเทศของเรา. แล้วก็จะจัดโลกนี้ไม่ต้องไปโลกอื่น ซึ่งมันไม่มีผลอะไรเกิดขึ้น เพื่อสันติภาพ. ดังนั้นการศึกษาของเราต้องถอยหลังเข้าคลองๆๆ มาเป็นการศึกษาแบบโบราณ อย่างน้อยก็ครั้งพุทธกาลที่ต้องจัดตัวเอง อย่าไปดูผู้อื่น.

จัดตัวเองเสร็จแล้วจึงค่อยดูผู้อื่น แล้วก็ดูกันแต่เรื่องที่เป็นความจำเป็นที่ต้องทำก่อนที่รีบด่วนนี้, จึงเรียกว่า ให้หยุดการศึกษาชนิดที่มุ่งหมายจะจัดผู้อื่น จะครอบงำผู้อื่น จะเอาเปรียบผู้อื่น หรือจะเอาอะไรก็ไม่ว่าที่มันจะไปทำแก่ผู้อื่นเพื่อประโยชน์แก่ตัวนั้น หยุตได้; แล้วก็ถอยหลังเข้าคลองมาหาการศึกษาที่จัดเพื่อจัดตัวเองให้ถูกต้อง.

นี่ก็เป็นตัวอย่างที่พอแล้ว สำหรับการศึกษา ว่าเราจะต้องถอยหลังเข้าคลองกันอย่างไร.^๑

^๑ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่องมหิตลธรรม, ลำดับที่ ๑๗.๕ บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑๔ มาถอยหลังเข้าคลองกันเกิด, บรรยาย วันที่ ๒๔ เม.ย.๑๗, หน้า ๓๑๗-๓๒๒.

Wnom Shun Park

๓ โลกทัศน์ทั้งทางวัตถุและทางจิต :

ทั้ง ๒ ทาง : ทางกาย คือ การสัมผัส ต่อบรรยากาศ
ของโลก เช่น สวรรค์ และดอมแดง เป็นต้น.

ทางจิต คือ ทางสัมผัสธรรม จริยธรรม มีแต่สภาพ
เป็นแง่ตัว หรือในแง่ สังคม - การเมือง - เศรษฐกิจ - การ
ครองชีวิต แห่งสังคมที่เป็นบริบทนิยม มีทางฝ่าย
วัตถุ เป็นที่พอใจ ตยตนะ หมดสิ้น.

ทางกาย ผิดทางนิเวศวิทยา

ทางจิต ผิดทางจิตวิทยา

๒๓

มีคตินิยมภาพ

ปฏิจจสมุปบาท แห่ง มิคสัญญีสัตถันตรกัปป์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! เมื่อพระราช (ชนชั้นปกครอง ในสมัยที่ท่านกล่าวว่ามนุษย์มีอายุขัย ๘ หมื่นปี ซึ่งข้อนี้เป็นการคำนวณเทียบส่วนแห่งความต้องการของกิเลสกับความเป็นอยู่ของมนุษย์) มีการกระทำชนิดที่เป็นไปแต่เพียงเพื่อการคุ้มครอง อารักขา, แต่มิได้เป็นไปเพื่อการกระทำให้เกิด ทรัพย์ แก่บุคคลผู้ไม่มีทรัพย์ทั้งหลาย ดังนั้นแล้ว ความยากจนขัดสน ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

เพราะความยากจนขัดสนเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด อทินนาทานก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

เพราะอทินนาทานเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด การใช้ศัสตราวุธโดยวิธีการต่างๆ ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

เพราะการใช้ศัสตราวุธโดยวิธีการต่างๆ เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด ปาณาติบาต (ซึ่งหมายถึงการฆ่ามนุษย์ด้วยกัน) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

เพราะปาณาติบาตเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด มุสาวาท (การหลอกลวงคดโกง) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

(สมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๔ หมื่นปี)

เพราะมุสาวาทเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด

ปิสุณาวาท (การพูดจาเย้ยหยันเพื่อการตักเตือนเป็นกึ่งเป็นหมู ทำลายความสามัคคี) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

(สมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๒ หมื่นปี)

เพราะปิสุณาวาทเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด
กาเมสุมิจฉาจาร (การทำชั่ว การละเมิดของรักของบุคคลอื่น) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

(สมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๑ หมื่นปี)

เพราะกาเมสุมิจฉาจารเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด **ผรุสวาท** และ **สัมผัปปลาปวาท** (การใช้คำหยาบ และ คำพูดเพื่อเจ้อเพื่อความสำราญ) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

(สมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๕ พันปี)

เพราะผรุสวาท และสัมผัปปลาปวาท เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด **อภิขฌา** และ **พยาบาท** (แผนการ กอบโกย และการทำลายล้าง) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

(สมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๒,๕๐๐-๒,๐๐๐ ปี)

เพราะอภิขฌาและพยาบาท เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด **มิจฉาทิฎฐิ** (ความเห็นผิดชนิดเห็นกงจักรเป็นดอกบัว นิยมความชั่ว) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

(สมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๑,๐๐๐ ปี)

เพราะมิจฉาทิฎฐิเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด (อภุศล) ธรรมทั้งสาม คือ **อธัมมราคะ** (ความยินดีที่ไม่เป็นธรรม) **วิสมโลภะ** (ความโลภไม่สิ้นสุด) **มิจฉาธรรม** (การประพฤติตามอำนาจกิเลส) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้า

ถึงที่สุด (อย่างไม่แยกกัน);

(สมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๕๐๐ ปี)

เพราะ (อกุศล) ธรรม ทั้งสาม...นั้นเป็นไปอย่างกว้างขวาง
แรงกล้าถึงที่สุด **(อกุศล) ธรรม**ทั้งหลาย คือ **ไม่ปฏิบัติอย่าง**
ถูกต้องในมารดา, -บิดา, -สมณะ, -พราหมณ์, และ ไม่มี
กุลเชฏฐาปายนธรรม (ความอ่อนน้อมตามฐานะสูงต่ำ), ก็เป็น
ไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด.

(สมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๒๕๐-๒๐๐-๑๐๐ ปี)

สมัยนั้น จักมีสมัยที่มนุษย์มีอายุขัยลดลงมาเหลือเพียง ๑๐
ปี (จักมีลักษณะแห่งความเสื่อมเสียมีประการต่างๆ ดังที่ท่าน
กล่าวไว้ว่า) : หญิงอายุ ๕ ปี ก็มีบุตร; รสทั้งห้า คือเนยใส เนย
ข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย, และรสเค็ม ก็ไม่ปรากฏ; มนุษย์
ทั้งหลาย กินหญ้าที่เรียกว่า กุฑ์รุสะกะ (ซึ่งนิยมแปลกันว่าหญ้า
กับแก่) แทนการกินข้าว; กุศลกรรมบถหายไป ไม่มีร่องรอย,
อกุศลกรรมบถ รุ่งเรืองถึงที่สุด; ในหมู่มนุษย์ ไม่มีคำพูดว่ากุศล
จึงไม่มีการทำกุศล; มนุษย์สมัยนั้นจักไม่ยกย่องสรรเสริญ
มัตเตยยธรรม (ความเคารพเกื้อกูลต่อมารดา), เปตเตยยธรรม
(ความเคารพเกื้อกูลต่อบิดา), สามัญธรรม (ความเคารพเกื้อกูล
ต่อสมณะ,) พรหมัญญธรรม (ความเคารพเกื้อกูลต่อชีพรามณ์),
และกุลเชฏฐาปายนธรรม, เหมือนอย่างที่มนุษย์ยกย่องกันอยู่
ในสมัยนี้; ไม่มีคำพูดว่าแม่ น้ำชาย น้ำหญิง พ่อ อา ลุง ป้า
ภรรยาของอาจารย์ และคำพูดว่า เมียของครู; สัตว์โลกจัก
กระทำการสัมภท (สมสู่สำส่อน) เช่นเดียวกับแพะ แกะ ไก่
สุกร สุนัข สุนัขจิ้งจอก; ความอาฆาต ความพยาบาท ความ
คิดร้าย ความคิดฆ่า เป็นไปอย่างแรงกล้า แม้ในระหว่างมารดา

กับบุตร บุตรกับมารดา บิดากับบุตร บุตรกับบิดา พี่กับน้อง
น้องกับพี่ ทั้งชายและหญิง เหมือนกับที่นายพรานมีความรู้สึกต่อ
เนื้อทั้งหลาย.

ในสมัยนั้น จักมีสัตถันตรกับปี (การใช้ศัสตราวุธติดต่อกันไม่หยุดหย่อน) ตลอดเวลา ๗ วัน : สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น จักมีความสำคัญแก่กันและกันราวกะว่าเนื้อ; แต่ละคนมี
ศัสตราวุธในมือ ปลงชีวิตซึ่งกันและกันราวกะว่าฆ่าปลา ฆ่าเนื้อ.

(มีมนุษย์หลายคน ไม่เข้าร่วมวงสัตถันตรกับปีด้วยความกลัว หนีไปซ่อนตัวอยู่ในที่ที่พอจะซ่อนตัวได้ตลอด ๗ วัน แล้วกลับออกมาพบกันและกัน ยินดี
สวมกอดกัน กล่าวกะกันและกันในที่นั้น ว่ามีโชคดีที่รอดมาได้ แล้วก็ตกลงกัน
ในการตั้งต้นประเพณีธรรมกันใหม่ต่อไป ชีวิตมนุษย์ก็ค่อยเจริญขึ้น จาก ๑๐
ปี ตามลำดับฯ จนถึงสมัย ๘ หนึ่งปี อีกครั้งหนึ่ง จนกระทั่งเป็นสมัยแห่งศาสนา
ของพระพุทธเจ้ามีพระนามว่า เมตเตยยสัมมาสัมพุทธะ).^๒

^๑ จักกวัตติสูตร ปา.ที. ๑๑/๗๐-๘๐/๓๔-๔๗, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ในแคว้นแคว้น
มคธ.

^๒ ธรรมโฆษณของพุทธทาส, เรื่อง ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์, ลำดับที่ ๔ บนแถบ
พื้นสีน้ำตาล, หมวด ๑๐ ว่าด้วย ปฏิจจสมุปบาท นานาแบบ, หน้า ๕๘๑-๕๘๕.

สังคมนั้นกำลังวิปริต ปราศจากศีลธรรม จะโดยเหตุปัจจัยอะไรก็ตาม. สังคมนั้นกำลังวิปริตอย่างยิ่ง คือ เป็นมิจฉาทิฎฐิไปหมด, มีความพริศทางศีลธรรมไปหมด, อยู่กันอย่างมิจฉาทิฎฐิ.

ข้อนี้มีได้ โดยเหตุผลที่เราอาจจะมองเห็นได้ คือจะเป็นยุคหนึ่งสมัยหนึ่ง ซึ่งเกิดความวิปริตทางความคิดความเห็น แล้วก็ “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” : เห็นชั่วเป็นดี, เห็นชั่วเป็นดีหนักเข้าๆ ศีลธรรมก็เสื่อมไปๆ จนในที่สุดถึงยุคที่เรียกกันว่า มิคสัญญี.

คำนี้ มีกล่าวไว้ในพระคัมภีร์ ในรูปพุทธภาษิตก็มี : สัตถันตรกับปี ก็คือ ยุคที่เขาจะใช้ศาสตราวุธเป็นเครื่องตัดสินปัญหา เรียกว่า ยุคมิคสัญญี นี่คือ สังคมวิปริตอย่างยิ่ง.

ถ้าเราดกเข้าไปอยู่ในสังคมอย่างนั้น ในเวลานั้น เราจะทำอย่างไร? เราจะต่อสู้อย่างไร? ถึงแม้แต่วันนี้ปัจจุบันนี้หยกๆ ก็ดูให้ตีเถอะ สังคมกำลังวิปริตอยู่มาก; อาชญากรรมจึงเต็มไปทั้งบ้านทั้งเมือง : อาชญากรรมเพราะทรัพย์สินสมบัติก็มี, อาชญากรรม

เพราะเรื่องทางเพศ ก็มี, อาชญากรรมที่ไร้เหตุผล อย่างอื่นก็ยังมี; นี่สังคมกำลังวิปริตหรือไม่?

เดี๋ยวนี้เราได้ยินเขาพูดกันว่า เมื่อยากจนมันก็ต้องแก้ปัญหาตามที่เราจะทำได้ ก็เลยใช้อาชญากรรมเป็นเครื่องแก้ปัญหา, หรือว่า เมื่อการศึกษามันเดินไปผิด ทำให้คนหลงไปในเนื้อในหนังในความเอร็ดอร่อยทางเนื้อทางหนัง; เขาก็บูชากามารมณ์กันเป็นการใหญ่. จัดสิ่งต่างๆ เพื่อสนองความรู้สึกทางกามารมณ์กันเต็มบ้านเต็มเมือง, ในกรุงเทพฯ มีมากที่สุด; ก็เกิดอาชญากรรมทางเพศ แล้วก็นิยมกันเป็นอันมาก. นี่เรียกว่า สังคมวิปริต หรือยัง?

อาตมารู้สึกว่า มันเริ่มวิปริตแล้ว; เพราะไปบูชาอบายมุข. สังคมไหนบูชาอบายมุขก็เรียกว่า เป็นสังคมวิปริต ไปทำสิ่งที่ไม่ต้องทำ.

ถ้ามองดูกันในแง่เล็กๆ น้อยๆ แล้ว เดี๋ยวนี้กำลังวิปริตมาก แม้ในบ้านเรา. ที่นี้ที่ไซยานี่ ก็มีมาก ความเห็นที่วิปริต ไปทำสิ่งที่ไม่ต้องทำ; ก็เป็นอบายมุขอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา เสียเวลาเปล่าๆ เสียเงินเปล่าๆ แล้วจะให้โทษด้วย ให้โทษแก่ร่างกายจิตใจด้วย; สังคมวิปริตโดยที่มีจลาจลจู้จี้กำลังครอบงำ.

ที่นี้ ยังมีสังคมวิปริตอย่างอื่นอีก คือมันเป็นผลที่เนื่องมาจากเหตุการณ์อย่างอื่นก็ได้. เช่น หลังสงครามใหม่ๆ สังคมก็วิปริต หรือวิกฤติการณ์อย่างอื่น ที่อาจจะมีส่วนในโลกต่อไปในอนาคตมันก็ทำให้สังคมวิปริต. อย่างนี้มันไม่เกี่ยวกับมีจลาจลจู้จี้โดยตรง; แต่เกี่ยวกับปฏิกิริยา ของอะไรบางอย่างที่มากระทบกระเทือน ทำให้สังคมวิปริต.

ฉะนั้น สังคมวิปริตก็มีได้ทุกหนทุกแห่ง และทุกเวลา ไม่มากก็น้อย; ฉะนั้นเราจะต้องรู้จักแก้ปัญหานี้ สอนเยาวชนของเรา

ให้รู้จักแก้ปัญหาในสังคมที่วิปริต.

คำพูดที่ทำให้ลำบากมืออยู่ประโยคหนึ่ง คือประโยคที่ว่า “เข้าเมืองตาหลิ่วให้หลิ่วตาตาม” นี้อาตมาเห็นว่าเป็นเรื่องบ้า; เข้าเมืองตาหลิ่ว แล้วจะต้องตาหลิ่วตามไปทำไมล่ะ. เราก็เป็นคนตาดีต่อไปดีกว่า คือเราจะต้องทำให้มันถูกอยู่เสมอ; ไม่ไปร่วมวิปริต, ไม่ไปร่วมการกระทำผิดกับเขาด้วย. ถ้าไปร่วมกันอย่างนั้นหมด มันก็ยิ่งวิปริตมากขึ้น.

แต่ว่า เขาอาจจะมีความหมายอย่างอื่นก็ได้ ที่ว่า “เข้าเมืองตาหลิ่ว” แล้วก็ทำอะไรพออย่าให้มันไปขัดขวางกับคนพวกนั้น เอาตัวรอดไปที; แม้ทำอย่างนี้ มันก็ไม่ใช่ศีลธรรมนัก. เข้าเมืองตาหลิ่ว ก็ไปช่วยแก้ตาหลิ่ว ให้มันเป็นตาดีเสียดีกว่า.

มีปัญหาวว่า สังคมมันวิปริต แล้วเราก็จะต้องแก้ไขความวิปริตสุดความสามารถที่จะแก้ไขได้; เมื่อแก้ไขไม่ได้ มันก็ไปเข้าปัญหาเดียวกันกับที่ว่า ธรรมชาติที่เราบังคับไม่ได้; แล้วเราก็ใช้ธรรมสั่งจะสำหรับจะปลงลงไป อย่าให้เราต้องเป็นทุกข์แล้วกัน.

สมมติว่า เขาเป็นมิชฌาภิบาลทั้งบ้านทั้งเมืองทั้งโลก; เราก็ไม่ต้องเป็นหอรก, แล้วเราก็ไม่ต้องเป็นทุกข์. แม้ว่าจะต้องตายไป ก็ไม่ต้องเป็นทุกข์, แล้วก็ไม่วิปริตด้วย; นี่เรียกว่าเป็นทางรอดเฉพาะตน ก็เป็นหลักอันหนึ่งในพระพุทธศาสนา คือ เราแยกออกมาเสียจากความผิดพลาด มาอยู่ในความถูกต้อง. แล้วจิตใจของเราเนี่ย เราสามารถจัดตั้งเสียใหม่ โดยไม่ต้องยึดถืออะไร, ไม่ต้องผูกพันอะไรกับอะไร; มันก็เป็นจิตใจที่เป็นอิสระ. สิ่งรอบตัวเราจะเป็นอย่างไร; เราก็ไม่จำเป็นจะต้องไปทุกข์ไปร้อน. จะเอาไฟมาเผา มันก็ไม่ต้องร้อน คือไม่ต้องเป็นทุกข์. ร้อนก็ร้อน; แต่ไม่ต้องเป็นทุกข์; มันก็ตายไปก็ได้ มันก็เป็นเรื่องของร่างกาย.

อุบายเอาความรอดเฉพาะตนตามหลักของธรรมะนี้ ควรจะเข้าใจกันไว้. ถ้าหากว่าสังคมมันวิปริตไปจริงๆ แล้ว; เราก็อย่าวิปริตเลย ควรจะถือธรรมะต่อไปตามเดิม; แล้วเราอาจจะรอดได้ ทั้งทางร่างกาย ทั้งทางจิต ทั้งทางวิญญาณ. ถ้าร่างกายมันรอดไม่ได้; ทางจิตทางวิญญาณมันรอดได้.

แต่ถ้าเรา มีปัญญาจริงเราจะแก้ไขปัญหาก็ได้ แม้ทางร่างกายเอาตัวรอดได้; ไม่ต้องตายในท่ามกลางสังคมที่มันวิปริต. มันมีหวังมากถึงอย่างนี้; ทางกายก็รอด, ทางจิตก็รอด; แต่ถ้าทางกายมันไม่รอด ก็เอาทางจิตรอดไว้ก็แล้วกัน. นี่เรียกว่า เราต่อสู้กับสังคมวิปริตได้ด้วยศีลธรรม.*

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่อง เขวachsenกับศีลธรรม, ลำดับที่ ๑๘.ง บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑๐ ศีลธรรมแห่งการต่อสู้สำหรับเขวachsen, บรรยายวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๒๐, หน้า ๔๒๘-๔๓๑.

สิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานี้ ยังไม่อยู่ในฐานะที่น่าพอใจ พุทธบริษัทยังไม่เป็นพุทธบริษัทที่สมบูรณ์, หรือจะเรียกว่า ไม่สมบูรณ์แบบ, ยังเป็นพุทธบริษัทที่หลับตา หรือลืมตาก็น้อยเกินไป เป็นสิ่งที่น่าวิตก.

เมื่อพุทธบริษัทยังไม่ลืมตา แล้วจะให้ใครลืมตา โลกนี้ก็เป็นโลกที่ไม่ปลอดภัย ไม่น่าไว้วางใจ; พุทธศาสนาก็อยู่ในฐานะที่ไม่ปลอดภัย, ไม่น่าไว้วางใจ คือมันจะสาบสูญไปก็ได้. อย่างดีก็จะเหลืออยู่แต่ตัวหนังสือเป็นตุ้ๆ; ส่วนความรู้ที่แท้จริงในหัวใจของคนนั้นมันไม่มี. ฉะนั้น การที่จะดึงเอาของมีค่าในตัวพระไตรปิฎก มาใส่ไว้ในหัวใจของคนนี้ มันต้องมีการกระทำอีกขั้นตอนหนึ่ง คือมาพูดกันให้รู้เรื่อง พยายามชี้แจงกัน ให้มีการปฏิบัติจนกว่าจะมีธรรมะอยู่ในหัวใจของมนุษย์; พระธรรม หรือพระศาสนาจึงจะเป็นประโยชน์แก่มนุษย์; มิฉะนั้น ก็อยู่ในตัวหนังสือ ไม่เท่าไรก็จะเป็นประโยชน์แก่มอด แก่ปลวก ที่มันจะกินกระดาษเหล่านั้น.

เอาละ, เป็นอันว่า เราจะต้องทำกันโดยแน่นอน ในการที่จะ

ทำให้พระธรรมมาอยู่ในหัวใจของคนเรา; และให้ทันแก่เหตุการณ์ในโลก ที่กำลังหมุนไปหาความล่มจม หรือความวินาศ ที่เรียกว่า มิคสัญญี ยิ่งขึ้นทุกที, คือ มนุษย์ไม่มีธรรมะแล้ว ก็ประหัตประหารกัน อย่างไม่มีความหมายอะไรเลย ก็เกิดมาตายเปล่าๆ.

นี่แหละคือ ความมุ่งหมายส่วนใหญ่ ของการที่จะมีการบรรยายธรรม; ไม่ว่าที่นี่ หรือที่ไหน ถ้ามีการบรรยายธรรมโดยแท้จริงแล้ว ก็จะต้องมีการกระทำที่มุ่งหมายอย่างนี้ด้วยกันทั้งนั้น; ไม่เชื่อก็ขอให้ไปสังเกตดู ว่าถ้าสักแต่ว่าพูดๆ กันอย่างเครื่องจักร มันก็ไม่ได้ผลอะไรมากไปกว่า ที่ว่าทำกันอย่างละเมอๆ. ดังนั้นจึงต้องขอร้อง ให้ท่านทั้งหลายกระทำกัน อย่างที่เรียกว่า มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติปัญญา ที่จะใช้ความรู้เหล่านี้ ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองก่อน, ก่อนคนอื่น; จึงค่อยมีประโยชน์ที่ขยายออกไปถึงคนอื่น คือที่เราสามารถจะทำได้ ในเมื่อเราสามารถจะช่วยตัวเองได้แล้ว."

สงคราม

บางคน บางพวก อยากให้เกิดสงครามปรมาณู จะได้ตายกันทีเดียวเป็นแสนเป็นล้านๆ แล้วคนในโลกมันจะน้อยลงทันใจ; อย่างนี้ก็ยังมีคนพูด ทั้งที่เขาก็ไม่ชอบ แต่เขาก็ตาย พูด ยังออกความเห็น แล้วก็อาจจะสมประสงค์ก็ได้ : คือถ้าหากว่า ศีลธรรมในโลกเลวลงไปอย่างนี้เรื่อย ๆ ไปเรื่อย ๆ ศีลธรรมในโลกเสื่อมลงเรื่อย ๆ ไป การใช้อาวุธปรมาณูประหัตประหารกัน ก็คงจะมีขึ้นสักวันหนึ่งเป็นแน่, คือเป็นไปตามแบบหรือเรื่องราวที่ได้กล่าวไว้ในพระคัมภีร์ไบรมโบราณ. ว่าเมื่อศีลธรรมเลวลง,

ถึงที่สุดแล้ว ก็เกิดมิลล์ยูญี่ สัตถันตรกับปี ฆ่ากันจนไม่มีอะไร
รอน้ำกันได้อะ จะเหลืออยู่ไม่กี่คน ที่ไปซุกซ่อนเสียในป่าในดง
หายไปเลย นี่มาตั้งต้นกันใหม่ด้วยพลโลกเพียงไม่กี่คน. เอาละ,
นั่นเป็นเรื่องยังไม่ถึง ไม่พูดก็ได้; แต่ดูไว้เถอะว่า มันมีเค้าที่อาจ
จะเป็นไปได้ สำหรับการใช้อาวุธปรมาณูล้างโลก ลดจำนวน
พลโลก.^๒

สงครามโลกครั้งที่ ๓

ถาม : หลวงพ่อครับ สมมติว่าถ้าตอนนี้สงครามโลกครั้งที่
๓ เกิดขึ้น ก็หมายความว่า มนุษยชาติของเรานี้จะเดินถึงจุดหมาย
ปลายทางไม่ได้ใช่ไหม?

ตอบ : ถ้าสงครามโลกครั้งที่ ๓ เกิดขึ้น คือมันเป็นอย่างไร
คือตายกันหมดโลกอย่างนั้นหรือ?

ถาม : ครับ ก็หมายความว่า จุดหมายของมนุษย์ก็จะเดิน
ไปถึงจุดสุดท้ายก็อาจจะไม่บรรลุถึงจุดนั้นก็ได้.

ตอบ : อ้าว, ก็ถ้าว่าตายกันหมด มันก็จบกัน มันจบโดย
อัตโนมัติ. สงครามโลกครั้งนี้เกิดขึ้น แล้วตายกันหมดไม่มีเหลือ
มันจบโดยอัตโนมัติ.

ที่นี่ ถ้าว่าสงครามโลกครั้งที่ ๓ เกิดขึ้น ตายกันมากพอ
สมควร มันก็คงจะมีผลดีบ้างเหมือนกัน. ตามเรื่องที่เขากล่าวไว้
ในพระคัมภีร์ว่า ยุคมิลล์ยูญี่ ฆ่ากันเกือบหมดโลก เหลืออยู่แต่
คนบางคนที่ไปหลบอยู่ได้. พอออกมาจากที่หลบก็สังเวช จึง
ตั้งต้นใหม่; คนที่เหลืออยู่ไม่กี่คนตั้งต้นใหม่ กลายเป็นทางดี
เดินถูกทางต่อไป.

เราจะเห็นได้ว่า การที่โลกมาสู่สงคราม ตกอยู่ในความ
ครอบงำของสงครามมากขึ้นๆ ก็เพราะว่าเดินผิดทาง, เดินผิดทาง
มาเรื่อยๆ จึงมาสู่ปัจจัยแห่งสงครามเป็นสงครามใหญ่ครั้งที่ ๑
ครั้งที่ ๒ แล้วก็มีสงครามย่อยๆ อีกมาก; นี่คือการเดินผิดทาง.
การเดินผิดทางแล้วถูกลงโทษรุนแรงสาสมกันนี้ คงจะมีประโยชน์
บ้าง คือทำให้นึกได้; ถ้ามีเช่นนั้นก็ตายหมดเลย. เอ้า, ดีเหมือนกัน
จบโดยอัตโนมัติ เล็งไว้ในแง่ด้อย่างนี้ ไม่ต้องกลัว; เราไม่กลัว
ไม่เป็นทุกข์ ไม่เป็นร้อน ไม่เป็นห่วงเรื่องสงคราม. สงครามจะ
มาสอนให้ก็ได้ หรือมันจะเลิกปัญหาหมด ตายกันหมดทั้งโลก
ก็ได้; ไม่มีตัวกู-ของกู แล้วจะกลัวอะไร."

ยุคสัจจกัณฑ์

ยุคที่เรียกว่า สัจจกัณฑ์ : ความนิยมยินดีในการใช้อาวุธ
ฆ่ากันอย่างมีศีลธรรมนี้แหละ มันกำลังมา, ที่จะมาถึงอย่างที่เรา
ไว้ในพระคัมภีร์; และเราก็เห็นๆ กันอยู่ว่า ถ้าจะปล่อยกันไป
ในรูปนี้ มันก็ต้องถึงแก่. เพราะฉะนั้นจะต้องช่วยกันต้านทานตาม
แต่ที่จะต้านทานได้; แม้จะเป็นการต้านทานอย่างช่วยกันดีป้อง
ตีแป้ง ช่วยพระจันทร์ที่ถูกราหุจับ; อย่างนี้มันก็ยังดีกว่าจะไม่ทำ
อะไรเสียเลย. ถ้าจะเปรียบกันแล้วเราทำอย่างนี้ มันอาจจะถูก
หัวเราะเยาะ ว่ามันมีค่าเท่ากับตีปัดตีกระป๋อง ช่วยพระจันทร์ใน
วันจันทร์คราส ซึ่งเป็นเพียงพิธีรีตอง; แม้อย่างนี้ก็ยังไม่พอใจ เพราะ
ว่าเราได้มีความรู้สึก มีความคิดความนึก ความพยายาม ที่จะทำ
หน้าที่ของเรา : กล่าวคือ ธรรมะนี้เป็นเครื่องช่วยต้านทานความ
ฉิบหายของโลก.

เราจะใช้ธรรมะเป็นเครื่องต้านทาน มันก็ต้องทำให้ธรรมะนี้เป็นที่ปรากฏออกไป, ให้เป็นที่รู้จักกันทั่วๆ ไปมากขึ้น ก็จะมีส่วนช่วยให้โลกนี้ สัมผัสลมิตาขึ้นมาบ้าง; หรือว่าถ้าบังเอิญเป็นไปได้มากๆ มันก็จะหมุนกลับได้. ดังนั้นเรามีสติปัญญา มีความสามารถเท่าไร เราก็ทำกันเท่านั้น : อย่างทำกันที่นี้, มีผู้ฟังเท่านี้, และยังจะเผยแพร่เป็นลายลักษณ์อักษรต่อไปอีก, มันก็คงจะมีผลบ้าง; แม้อย่างน้อย ก็ทำให้ผู้อื่นเกิดความสนใจ, ไม่ดูตาย. ถึงจะเรียกว่า ช่วยกันตีประปองกระแ่งช่วยพระจันทร์ในทำนองนั้น ก็ยังเป็นที่น่าพอใจ; หรือมีเหตุผลอยู่. แปลว่า ไม่ดูตาย ไม่เฉยเมย ในสิ่งที่เป็ความทุกข์ร้อนของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน. นี่เป็นข้อหนึ่งที่เรাজัดการบรรยายธรรมะ ในวันเสาร์ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่ออยู่เป็นหลักฐานต่อไปอีก.^๔

วิกฤตกาลอันถาวร

โลกมันมีวิกฤตกาลอันถาวร หรือว่าโลกนี้กำลังจะฉิบหายจะเป็นมิคัลลัญญี นี่เพราะผัสสะ. คนที่จะไปพูดว่า เพราะคอมมิวนิสต์เพราะอะไรนั่น เพราะมองแคบๆ มองกันสั้นๆ ตันตอแท้จริง มันอยู่ที่ผัสสะของมนุษย์; จะเป็นเรื่องดีหรือเรื่องร้าย มันก็มีตันตออยู่ที่ผัสสะ ถ้าไม่มีสิ่งนี้ ก็ไม่มีความรู้สึกที่จะทำให้เกิดแย่งชิง หรือเกิดทำลายล้างอะไรกัน.

เราจะต้องรู้จักตัวเรา แล้วเราจึงจะรู้จักผู้อื่น รู้จักสัตว์อื่น แล้วก็แก้ปัญหาให้ถูกเรื่อง มันก็จะแก้ได้สำเร็จ; ไม่เช่นนั้น มันก็เป็นเพียงการทำลายซึ่งกันและกันเท่านั้นแหละ ไม่เป็นการแก้ปัญหาแต่อย่างใด, เป็นแต่เพียงการทำลายซึ่งกันและกันทั้งสอง

ฝ่าย. โลกกำลังมีวิกฤตการณ์ เพราะมนุษย์แต่ละคนไปเป็น
ทาสทางอายตนะมากขึ้น; เป็นทาส นั่นคือเป็นบ่าว เป็นข้าแก่
อายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มากขึ้นๆ.

การศึกษาทำไปผิด แทนที่จะให้ลูกเด็กๆ รู้จักควบคุม
อายตนะ กลับไปเปิดโอกาสให้เด็กๆ เป็นทาสของอายตนะ
หลงใหลในอายตนะมากขึ้น; เด็กวัยรุ่นจึงเป็นอันธพาลกันทั้ง
หนุ่มทั้งสาว เต็มไปหมด. นักศึกษาเรียนแล้วก็ชอบยาเสพติด
เรียนแล้วก็ชอบบ้าหลังในทางกามารมณ์ ซึ่งไม่จำเป็นจะต้อง
ทำเลยก็มี; แล้วมีอะไร อีกมากที่เป็นต้นเหตุแห่งวิกฤตการณ์
แล้วก็บานปลาย เป็นเรื่องของคนทั้งชาติ ทั้งประเทศแล้วก็ออกไป
ไปเป็นเรื่องของคนทั้งโลก มีวิกฤตการณ์ที่ไม่รู้จักสิ้นสุด.

นี่เรียกว่าโลกกำลังมีวิกฤตการณ์อันถาวร อยู่เป็นประจำเรียกว่า
โลกนี้กำลังใกล้ความฉิบหาย คือแตกสลายของมนุษย์ยิ่งขึ้น
ทุกที; เพราะสิ่งชนิดเดียวคือผัสสะ ในจิตใจของแต่ละคน.

ทีนี้ มองในแง่ดีกันบ้าง เดี่ยวจะหาว่ามองแต่ในแง่ร้าย. ใน
แง่ร้ายนั้นว่าโลกมีผัสสะคืออวิชชาสัมผัส ไปสัมผัสสิ่งของ
ต่างๆ ผิด ด้วยอำนาจของอวิชชา; นี่อันธพาลเกิดขึ้นเต็มโลก
ในกรุงเทพฯ พิสูจน์ได้ชัดว่าอันธพาลมันมากขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก
ปราบกันไม่ได้; อันธพาลเหล่านี้ยอมตาย จะฆ่าเท่าไรก็ได้เขายอม
ตาย เพราะส่วนหนึ่งมีกำลังสำคัญกว่า คือความสำคัญผิด หรือ
มิจฉาทิฐิ ที่มาจากผัสสะ. การที่อันธพาลเกิดมากขึ้น ปราบ
ไม่ได้ก็เพราะว่าเขายอมตายด้วยผัสสะ; เช่น มันไปทำอาชญา-
กรรมในทางเพศ น่าเกลียดน่าชังอะไรสักอย่างหนึ่ง เพราะบังคับ
ผัสสะไม่ได้ และตัวเขาก็รู้ว่าถ้าถูกเขาจับได้จะต้องตาย ก็ยังยอม
อยู่นั่นแหละ เพราะผัสสะมีอำนาจเหนือกว่า. นี่ถ้าเราไม่ให้การ

ศึกษาที่เพียงพอมันก็แก้ไม่ได้; นึกมองในแง่ร้าย.

ที่นี่ ในแง่ดีก็ตรงกันข้าม ทำให้เกิดมีการสัมผัสสิ่งต่างๆ ด้วยวิชา ด้วยปัญญา หรือความถูกต้อง; ความคิดก็เป็นไปถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ มันก็กลายเป็นหมวดนธพาล หมวดนก เป็น สวรรค์ขึ้นมาแทน, สวรรค์ก็มีมูลมาจากผัสสะเหมือนที่กล่าวมา ตะกั่วนี้แล้ว; ในสวรรค์มีสุขสัมผัส คนอยากไปสวรรค์ และคน ประพฤติดี อยากไปสวรรค์ ก็ตั้งต้นด้วยผัสสะที่ถูกต้องคือ วิชา สัมผัส ให้เข้าใจถูกต้องทางจิตใจเป็นสัมมาทิฐิ เป็นต้น.”

กิน กาม เกียรติ

เพราะว่าโลกทั้งโลกประกอบอยู่ด้วยบุคคลเป็นคนๆ ไป เมื่อ บุคคลแต่ละคนเขาต้องการอย่างไร เขาก็หมุ่นหรือโหวตให้สิ่ง ต่างๆ เป็นไปตามเจตนาอันนั้น ในเมื่อคนแต่ละคนเป็นอย่างไร โลกก็เป็นอย่างนั้น. เมื่อแต่ละคนหลงในเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่อง เกียรติ โลกทั้งโลกก็หลงเรื่องนี้; แม้การค้นคว้าทางหลักวิชา ก็มากลายเป็นทาส เป็นบริวารของเรื่องนี้.

ผู้ที่เป็นนักปราชญ์ยอดนักปราชญ์ อุตส่าห์ค้นหาอย่างใช้ หลักวิชา ในที่สุดก็มาเป็นบริวารของเรื่องกิน กาม เกียรติ. วิชาความรู้มีก็เอามาใช้ เพื่อให้คนส่วนใหญ่ได้มีเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ที่เขาเรียกว่าดีขึ้น. แต่ที่แท้นั้นเลวลง คือมีความทุกข์ มากขึ้น; ฉะนั้นในโลกนี้จึงกำลังตกลงไปในเหวของสาม ก.

สาม ก. ขยายตามกิเลส หรือหดกลับตามปัญญาก็ได้

ที่นี้มาดูสาม ก. กิน กาม เกียรติ ให้ดีขึ้นไปอีก. สาม ก. นี่เป็นสิ่งที่ยึดหยุ่นได้เหลือประมาณกินเปรี้ยว; แต่ว่าจะยึดหยุ่นไปในทางกินมากกว่า. มันกินออกไปได้ กินออกไปได้ไม่มีที่สิ้นสุด. ขยายเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติออกไปได้ไม่มีที่สิ้นสุด. เมื่อมีกิเลสเข้ามา ก็ยึดหยุ่นออกไปตามอำนาจของกิเลส. แต่ถึงอย่างไร ในทางที่ตรงกันข้าม; ถ้ามีสติปัญญา มีความรู้ อันถูกต้องเข้ามา มันก็หดตัวได้ไม่มีที่สิ้นสุด ที่จะตัดปัญหา หรือบรรเทาปัญหาเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ให้น้อยเข้ามาได้มาก ยึดหยุ่นได้มากเหมือนกัน.

ควรพิจารณาดู เรามีอะไรที่ควรระวังซึ่งเสียบ้าง ก็มี ก็พบอยู่; ในโลกนี้ทั้งโลกก็เหมือนกันอีก. ถ้าเขามีสติปัญญานั้นที่ขึ้นมา เขาก็จะประหยัดขึ้นมาได้มากอีก เกี่ยวกับเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ; แม้แต่น้ำมันซึ่งกำลังเป็นปัญหาอยู่ในเวลานี้ ก็ประหยัดได้มาก จนไม่มีปัญหาเดือดร้อนก็ได้. แต่ส่วนที่เป็นไปในทางขยายด้วยอำนาจของกิเลส ยังไม่หดตัว หรือยังไม่ประหยัดเข้ามา ด้วยอำนาจของสติปัญญา. อย่างนี้ ลิง ค่าง บ่าง ชะนี ก็หัวเราะเยาะมนุษย์ที่มัวแต่ขยายออกไปในทางที่ให้เกิดปัญหา, หรือเกิดความยุ่งยาก แล้วก็เรียกว่าความเจริญ.

สมัยปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา เรียกว่าไม่เจริญ ไม่มีไฟฟ้าใช้ แต่ก็ไม่มีความทุกข์ จนเป็นบ้า เวียนหัว เหมือนกับคนสมัยที่มีไฟฟ้า, หรือมีอะไรที่ยิ่งกว่าไฟฟ้าเข้ามาใช้ แล้วเขาก็เรียกว่าความเจริญ. นี่ดู ความยึดหยุ่นของเหยื่อ ของกิเลสหรือว่าอารมณ์ ที่เกี่ยวกับกิเลส ที่ยึดออกไปได้ไม่มีที่สิ้นสุด. ถ้าหดกลับก็จะดับทุกข์

กันได้บ้าง แล้วถ้าคิดจะหัดก็หัดกลับได้มากเหมือนกัน.

รู้จักสาม ก. นี้แล้ว ก็จรรู้จักทำให้พอดี; อย่าไปยึดในที่มันไม่จำเป็นจะให้ยึด เหมือนกับว่าจะเชือดคอตัวเอง, หรือว่าจะเป็ดยุคใกล้ยุคคิมิลลัญญีมากขึ้น คือยุคที่จะหลับตาฆ่าฟันกันอย่างไม่ดูหน้าใคร นี่จะใกล้เข้าไป. สาม ก. นั้นยึดหยุ่นได้เกินประมาณ, แล้วดูอีกที่ สาม ก. ก็เป็นเหยื่อของอวิชชาได้ดีเกินเปรียบ. อวิชชาที่อยู่ได้ ก็เพราะมีสาม ก. นี้หล่อเลี้ยงไว้, เป็นเหยื่อของอวิชชาซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้โง่-โง่หนักเข้า.

ในโลกนี้ ก็มีสาม ก. นี้เป็นเหยื่อของอวิชชา หล่อเลี้ยงอวิชชาเข้าไปโดยที่สามารถจะปิดบังธรรมะ ไม่ให้มีใครสนใจธรรมะ. ขอให้มองดูให้ได้ว่า โลกนี้มีคนสนใจธรรมะสักกี่คน? คนเรียนธรรมะส่วนใหญ่เพื่อเป็นอาชีพ ไม่ใช่เพื่อปฏิบัติธรรม, ยิ่งพวกฝรั่งด้วยแล้ว; ขออภัยที่ต้องออกชื่อว่าฝรั่ง; พวกฝรั่งเขาเรียนธรรมะก็เพื่อรู้ธรรมะไปแบ่ง ไปเป็นครูบาอาจารย์ ไปเป็นอาชีพ ที่จะรู้ธรรมะเพื่อล่ากิเลส ฆ่าอวิชชานั้นหาได้น้อย หาได้ยากมาก.

แม้ในประเทศไทยเราเอง คนไทยเราเอง ก็ยังเป็นอย่างนั้นแหละ เพราะตกเป็นเหยื่อของอวิชชา ไปหลงไหลในเรื่องสาม ก.; สิ่งเหล่านี้ก็ปิดบังธรรมะ จนไม่มีใครจะมีใครสนใจธรรมะ. ถึงแม้พวกท่านทั้งหลายที่มีอาการเหมือนกับว่าสนใจธรรมะ นี่ก็แยกแยะดูให้ดี ว่าความสนใจนี้มาจากอะไร? ดูจะเป็นเรื่องสนใจเผื่อๆ ไว้ ทั้งที่ยังไม่รู้จักรู้สิ่งนี้โดยถูกต้องก็ได้; แต่โดยที่เขาว่ามันจะมีประโยชน์ หรือว่าเป็นศาสนาประจำชาติ ในทำนองนั้นแหละก่อน, จนกว่าเมื่อไรจะเข้าถึงตัวธรรมะจริงๆ จนเห็นว่าเป็นประโยชน์ หรือยิ่งกว่าประโยชน์ คือจำเป็น ขาดธรรมะแล้วจะต้องตายในทางวิญญาณ หรือทางกาย ก็ได้.^๖

ความหมายของชีวิต

เมื่อมีทรัพย์สินสมบัติ หรือปัจจัย อุปกรณ์แก่ชีวิต เพียงพอแล้ว ก็นับว่าพอแล้ว ไม่มีปัญหาอะไรอีก. นี่ก็พิจารณาดูซิ วิกฤตการณ์ทั้งหลาย ก็เกิดมาจากความคิดนึกประเภทนี้ทั้งนั้น.

พวกวัตถุนิยม ต้องการปัจจัยแห่งชีวิต ให้เพียงพอแก่ความต้องการของตน ก็แย่งวัตถุนั้น, รบราฆ่าฟันกัน, ทำโลกนี้ให้เป็นโลกที่บูชาวัตถุ แล้วก็ได้ฆ่าฟันกันไป จนกว่าจะถึงยุคมิลลัสยูนิ คือ ฆ่ากันอย่างไม่มีจุดหมายเหมือนกับว่าเป็นเนื้อเป็นปลา, ฆ่าคนด้วยกันราวกับว่าเป็นเนื้อเป็นปลา หรือว่าฆ่ายุง เป็นต้น.

ถ้าเห็นความจริงแล้ว ก็จะเห็นว่า ชีวิตมิได้หมายความว่าแต่เพียง การเป็นอยู่ทางวัตถุ ทางร่างกาย แต่ต้องการความเป็นอยู่ของจิต ที่ไม่มีความรู้สึกเป็นทุกข์; อย่างนี้จึงจะสมกับความหมายของคำว่า “ชีวิต” ซึ่งแปลว่าผู้เป็นอยู่ ผู้มีความเป็นอยู่ ก็คือไม่ตายนั่นเอง.

ขอให้รู้จักความหมายของคำว่าตาย กับ ไม่ตาย ให้หลาย ๆ ชั้นไว้ จะเข้าใจสิ่งที่เรียกว่า ธรรม ได้ง่ายขึ้น.”

พึงอาวุธหรือพึงธรรม

เรามาคิดกันว่า ทำอย่างไร จึงจะทำให้มนุษย์ในโลกนี้ หวังพึงธรรมะ? แทนที่จะหวังพึงอาวุธ หวังพึงอำนาจ หวังพึงกำลัง ที่สะสมกันเป็นการใหญ่ ที่จัดเศรษฐกิจ จัดการเมือง จัดการทหาร การอะไรเพื่อใช้กำลังทั้งนั้น เพราะว่า เขาหวังพึงกำลังนั้นๆ. ทำอย่างไรจะให้เขาเปลี่ยนเสีย เป็นหวังพึงธรรมะ?

ถ้าหวังพึ่งธรรม นั้นแหละจะเป็นทางมาของสันติภาพ ให้เขามีธรรมะเป็นผู้ครองโลก แล้วก็ให้ทันแก่เวลาด้วย. ถ้าเป็นอย่างรวดเร็วไปเสียก่อน ก็เรียกว่าไม่ทันแก่เวลา โลกนี้จะเป็นมิคสัญญีวินาศไปเสียก่อน. ทำอย่างไร ธรรมะจะกลับมาทันเวลา? ให้มนุษย์หวังพึ่งธรรมะ แล้วก็ชวนกันบากบั่น ที่จะให้ธรรมะกลับมาครองโลกทั้งโลก.

ปัจจุบันนี้ยังทำไม่ได้ เพราะว่ามีแต่การหันหลังให้ธรรมะ; คนมัวแต่ไปหลงกินเหยื่อวัตถุนิยม. นี่ระบบนายทุนยังครองโลกอยู่ ก็ต้องมีการกอบโกยสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมะ; ถ้าระบบธรรมะเข้ามา ก็จะมีความเมตตากรุณา อย่างที่เรียกว่า ถือเป็นหลักของชีวิตจิตใจไปเลยว่า “สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” เมื่อไรอันนี้กลับมาอีก เมื่อนั้นธรรมะจึงจะกลับมาอีก. ธรรมะจะครองโลกได้อีก สันติภาพจะมีอีก.

ขอฝากให้ท่านทั้งหลาย เอาไปท่องไว้เป็นบทมนต์ด้วยว่า “สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น จงมีความสุข เป็นสุขๆ เกิด, บริหารตนอยู่ด้วยความสุขอันนี้เถิด อย่าเบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย”. นี่เป็นธรรมะแท้ เป็นธรรมะของพุทธศาสนาและของทุกศาสนาทีเดียว.

นี่เราจะเห็นได้ว่า โลกนี้จะมีสันติภาพได้ทุกยุคทุกสมัย ถ้าประกอบอยู่ด้วยธรรมะ แม้ว่าเป็นสัตว์เดรัจฉานจะประกอบอยู่ด้วยธรรมะโดยไม่รู้สึกตัว โดยไม่เจตนา. ขอให้พิจารณาดูเถิด ธรรมชาติได้จัดให้สัตว์เป็นอยู่ตามธรรมชาติ ตามระดับธรรมชาติแล้ว ก็มีสันติภาพได้; ฉะนั้นคนสมัยนี้ อย่าให้เลวกว่าสัตว์เดรัจฉานเลย, หรือว่า อย่าให้น้อยกว่าโลกของคนครึ่งคนครึ่งสัตว์โลกของคนป่าสมัยหิน.

ขออย่าให้มีสันติภาพน้อยกว่าสัตว์เดรัจฉาน หรือคนป่าสมัย
หินเลย จะน่าละอาย ไม่สมกับคำว่าเป็นมนุษย์ ซึ่งแปลว่า สัตว์
ที่มีใจสูง หรือว่า เหล่ากอของสัตว์ที่มีใจสูง; ขอฝากไว้ให้เอาไป
คิดนี่ก็.^๔

^๑ ธรรมโฆณของพุทธทาส, เรื่อง เขวชนกับศีลธรรม, ลำดับที่ ๑๘.ง, บนแถบ
พื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑ ปัญหาทั่วไปเกี่ยวกับเขวชน, บรรยายวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๒๐
, หน้า ๒-๓.

^๒ ธรรมโฆณของพุทธทาส, เรื่องธรรมะกับการเมือง, ลำดับที่ ๑๘.จ, บนแถบพื้น
สีแดง, เรื่องที่ ๑๑ ปัญหาเฉพาะหน้าของมนุษยยุคปัจจุบัน, บรรยายวันที่ ๒๕ กันยายน
๒๕๑๙, หน้า ๕๔๐.

^๓ ธรรมโฆณของพุทธทาส, เรื่องโมกขธรรมประยุกต์, ลำดับที่ ๑๗.ค, บนแถบ
พื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑๓ ผู้เดินทาง, บรรยายวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๑๘, หน้า ๓๗๐.

^๔ ธรรมโฆณของพุทธทาส, เรื่องปรมัตตสภาวะธรรม, ลำดับที่ ๑๔.ก, บนแถบพื้น
สีแดง, เรื่องที่ ๑ ข้อควรทราบก่อนเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า ธาตุ, บรรยายวันที่ ๖ มกราคม
๒๕๑๖, หน้า ๒.

^๕ ธรรมโฆณของพุทธทาส, เรื่องปรมัตตสภาวะธรรม, ลำดับที่ ๑๔.ก, บนแถบพื้น
สีแดง, เรื่องที่ ๙ ความสำคัญของการสัมผัสทางอายตนะ, บรรยายวันที่ ๓ มีนาคม
๒๕๑๖, หน้า ๒๙๒-๒๙๓.

^๖ ธรรมโฆณของพุทธทาส, เรื่อง มหิตลธรรม, ลำดับที่ ๑๗.ข บนแถบพื้นสีแดง,
เรื่องที่ ๑๑ อวิชชากับการทำสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องทำ (คือทุกข์), บรรยายวันที่ ๒๓
เมษายน ๒๕๑๗, หน้า ๒๕๒-๒๕๔.

^๗ ธรรมโฆณของพุทธทาส, เรื่อง มหิตลธรรม, ลำดับที่ ๑๗.ข บนแถบพื้นสีแดง,
เรื่องที่ ๑๓ ธรรมะกับสิ่งที่เรียกกันว่า “ชีวิต”, บรรยายวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๑๗,
หน้า ๒๙๐.

^๘ ธรรมโฆณของพุทธทาส, เรื่อง มหิตลธรรม, ลำดับที่ ๑๗.ข, เรื่องที่ ๑๕ โลก
ย่อมมีสันติภาพได้ทุกยุค ทุกสมัย ที่ยังมีธรรมะอยู่ในโลก, บรรยายวันที่ ๒๕ เมษายน
๒๕๑๗, หน้า ๓๕๔-๓๕๕.

ภาวะจิตกรามในอารยธรรมแพนใหม่

อารยธรรมแพนใหม่ ก็คือ เทคโนโลยี เป็นอารยธรรมเทคโนโลยีหรืออารยธรรมอุตสาหกรรม. อารยธรรมแผนโบราณก็คือความสว่างไสวในทางวิญญาณ. ถ้าสังเกตอะไรไม่ได้ก็สังเกตแต่เพียงว่า อารยธรรมแพนใหม่ พอค่ำลงก็จะนึกถึงแต่ว่า พรุ่งนี้จะฆ่ากันอย่างไร จะเอาเปรียบกันอย่างไร; อารยธรรมแผนโบราณนั้น พอค่ำลงก็นึกถึงว่า สัพเพ สตฺตา อเวรา อพฺพยาปชฺชา อนินฺหา สุขี อุตฺตานํ ปหฺรณตุ อย่างนี้เป็นต้น; คือค่ำลงก็แผ่เมตตาเจริญภาวนา นึกถึงเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย, นึกถึงสัตว์ทั้งหลาย, นึกถึงพระเจ้า, นึกถึงศาสนา. นี่อารยธรรมแผนโบราณ ที่คนเดี๋ยวนี้เขาจัดไว้ เป็นของครีครุระเป็นอย่างนี้. ส่วนอารยธรรมแพนใหม่ก็ว่า พรุ่งนี้จะฆ่าเขาอย่างไร ให้ได้มากออกไปเท่าไร, หรือเอาเปรียบเขาให้ได้เท่าไร มากออกไปเท่าไร. นี่ใจความสำคัญสั้นๆ ที่พอจะให้เข้าใจความหมาย ของความแตกต่างระหว่าง อารยธรรม ๒ สาย หรือ ๒ แผน.

ที่นี่ จะพูดกันถึงเรื่องความมีจิตทรมานในแง่ของโทสะ. อยาก

จะขอท้าสำหรับผู้มาใหม่อยู่เสมอว่า โลกะ โทสะ โมหะนี้ ถ้าคุณ
ไม่รู้จะแบ่งกันอย่างไร หรือจำกัดความมันอย่างไร; ก็ขอให้จำกัด
ความง่าย ๆ ว่า กลุ่มที่ ๑ หรือกลุ่มของโลภะทั้งกลุ่มนั้น ก็เพื่อ
จะเอาเข้ามา. กลุ่มที่ ๒ คือ โทสะทั้งกลุ่มมันก็เพื่อจะผลักออกไป
หรือเพื่อจะทำลายเสีย. มันต่างกันลิบ อันหนึ่งจะเอาเข้ามา
ถนอมกอดรัดเสวยอารมณ์เอาไว้; อีกอันหนึ่ง มันจะผลักออกไป
จะทำลายเสียให้ไม่มีเหลือ. กลุ่มที่ ๓ คือโมหะนั้นมันโง่ มันสงสัย
มันลังเล วิตกังวล จนมองดูอยู่รอบ ๆ ด้วยความหวังด้วยความ
มกมาย; อย่างนี้ไม่มีอาการที่ว่า จะดึงเข้ามา หรือจะผลักออกไป
โดยเฉพาะ. สรุปว่า ๑. เอาเข้ามา ๒. ผลักออกไป ๓. วนอยู่
รอบ ๆ. ถ้าถือหลักอันนี้แล้วก็จะแบ่งแยก โลกะ โทสะ โมหะ ออก
ได้เป็นพวก ๆ ไปได้โดยง่าย.

กลุ่มที่ ๑. เราพูดถึงโลภะมาแล้ว คือหมายถึงกลุ่มที่จะเอา
เข้ามากอดรัดไว้ **บริโภคนเสวยอารมณ์ เป็นความสุขของตน;**
ต่อไปเป็นกลุ่มที่ ๒.

กลุ่มที่ ๒. มี **โทสะ** - ประทุษร้าย, โกรธ - โกรธ, พยาบาท
- จองเวร, และอะไรอื่นๆ อีกหลายชื่อ; แต่อยู่ในกลุ่มที่**อยาก**
จะทำลาย หรืออยากจะทำผลักออกไปทั้งนั้น. สำหรับกลุ่มโทสะ
หรือมุ่งร้ายนี้ มันก็มีมูลมาจากความเห็นแก่ตัว. ขอให้จำปิศาจตัว
ร้ายกาจที่สุดของมนุษย์เอาไว้ ก็คือความเห็นแก่ตัว. อยากจะ
ตั้งต้นมาตั้งแต่ว่า เมื่อเทคโนโลยี หรืออุตสาหกรรมได้ทำให้เรา
มีเงิน มีทอง มีทรัพย์สินสมบัติมากจนเหลือใช้เหลือสอย; เพราะวิชา
ความรู้ที่สามารถเพิ่มการผลิตที่มีอำนาจมหาศาลนี้ มันทำให้เรา

มีเงินมีของเหลือใช้; เมื่อมีเงินเหลือมากขึ้น มันก็ชวน หรือมีช่อง
ที่จะทำให้ทำบาปมากขึ้น.

คุณจะได้เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย ที่ผมกำลังพูดว่า เมื่อมีเงิน
เหลือใช้มาก มันมีช่องและชวนให้ทำบาปมากขึ้น : มันยั่วให้ทำ
บาปมากๆ และช่องที่จะทำให้ทำบาปใหญ่โต มันก็มีมาก เพราะมี
เงินมาก. มันแสดงอยู่ในตัวในการที่หาเงินมาจนเกินความ
จำเป็นนั้น มันเป็นเรื่องความไม่เป็นธรรม, เป็นความโลภเป็น
อะไรไปอยู่ในตัวแล้ว; มันมีรากฐานมาจากสิ่งนั้นแล้ว. แล้วพอมี
มากเข้า ความคิดก็ไหลไปในทางที่จะทำบาปมาก แทนที่จะทำ
ความเป็นธรรม หรือทำบุญ. เพราะว่ายังมีเงินเหลือใช้มาก ก็ยัง
ชวนให้ขยายความเห็นแก่ตัวออกไปให้มาก. ความเห็นแก่ตัวที่
เรามีอยู่เท่าไรแต่เดิมนั้น มันก็ทำให้หามาได้เท่านั้นเท่านี้; พอมัน
ได้มามาก มันก็ชวน หรือยั่วให้ขยายความเห็นแก่ตัวนั้นให้กว้าง
ออกไป ให้ลึกซึ้งออกไป.

จะมองเห็นได้ง่ายๆ : หาเงินมาด้วยความเห็นแก่ตัว พอได้
เงินมามากยังเหลือใช้เท่าไร ยิ่งขยายความเห็นแก่ตัวมากออกไป
เท่านั้น. ที่นี้ยิ่งขยายความเห็นแก่ตัวมากออกไปเท่าไร ก็ยิ่งมีการ
แข่งขัน แย่งชิง อิจฉาริษยามากเท่านั้น. จะเห็นอยู่ได้ชัดในโลก
นี้ ยิ่งมีการแข่งขัน แย่งชิงอิจฉาริษยากันมากขึ้น เท่าที่ความเห็น
แก่ตัวมันมากขึ้น; เพราะความฉลาดในการทำตามความเห็นแก่
ตัว. ยิ่งมีการแข่งขัน แย่งชิง อิจฉาริษยามากเท่าไร ก็ยิ่งมองข้าม
คุณค่าแห่งชีวิต ของผู้อื่น หรือของสัตว์อื่นมากขึ้นเท่านั้น.

การแข่งขัน หรือความริษยามันมีอำนาจปกคลุมจิตใจให้
มืดมน มันจึงมองข้ามชีวิตสัตว์อื่น ชีวิตของผู้อื่น โดยความไม่เป็น
ชีวิต. ก่อนนี้เราเคารพ ในชีวิต หรือสิทธิในชีวิตร่างกายของ

ผู้อื่นมาก ในอารยธรรมแผนโบราณมีความสว่างไสวทางวิญญาณ. พอมาถึงอารยธรรม เทคโนโลยี อุตสาหกรรมนี้ เมฆความเห็นแก่ตัวมันครอบคลุมโลก เพราะฉะนั้นก็มองเห็นชีวิตอื่น สัตว์อื่นเป็นของไม่มีความหมาย; ในที่สุดก็นำไปสู่ลัทธิอาณานิคมล่าเมืองขึ้นไปทั่วโลก. ลัทธินี้ หรือสิ่งนี้ ไม่เคยมีในสมัยที่มนุษย์รุ่งเรืองอยู่ด้วยแสงสว่างทางวิญญาณ; หรือว่าในซีกโลกของมนุษย์ที่รุ่งเรืองด้วยแสงสว่างทางวิญญาณมาแต่ก่อน มันไม่มีลัทธิอาณานิคมล่าเมืองขึ้น; มันมีก็แต่ในซีกในส่วนที่หมุ่นไปหาอารยธรรมทางวัตถุตั้งที่ว่ามาแล้ว.

พอมีเงินมีสมบัติมีอำนาจวาสนาเหลือใช้ มันก็ขยายความเห็นแก่ตัวออกไป เป็นลัทธิอาณานิคม ล่าเมืองขึ้น นี่ความมีจิตทรามถึงสุดขีด ในการที่จะเบียดเบียนซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง. ลัทธิล่าเมืองขึ้นนี้ คุณก็เข้าใจดีอยู่แล้ว; อาศัยเครื่องมือไม่ใช่เพียงแต่อาวุธ มันอาศัยเครื่องมือได้ดิน เช่นวัฒนธรรม เช่นศาสนา เช่นศิลปะอะไร ประชญาต่างๆ อะไรเหล่านี้ ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการล่าเมืองขึ้นทั้งนั้น. การล่าเมืองขึ้นในทางวัฒนธรรม คือใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องปราบปรามผู้อื่น หรือดึงเอามาเป็นเมืองขึ้นของตัว; นี่ร้ายกว่าการล่าเมืองขึ้นโดยทางที่ใช้กำลังอาวุธไปอีก. เพียงแต่การล่าเมืองขึ้นโดยการใช้อำนาจอาวุธ เราก็ทนกันไม่ใคร่จะไหวอยู่แล้ว. ในประวัติศาสตร์ไทยก็เคยเจ็บปวดชอกช้ำแสนสาหัสมาแล้วในเรื่องการล่าเมืองขึ้นโดยใช้อำนาจอาวุธนี้; แต่มันยังไม่ร้ายเท่ากับการเป็นเมืองขึ้นทางวัฒนธรรม โดยทางจิตใจ, คือที่เขาเอาลัทธิหรืออะไร มาใส่ให้ในจิตใจของเรา; แล้วก็บูชาลัทธิของเขา : ยอมตามเขา อย่างนี้ เป็นการล่าเมืองขึ้นในทางจิตใจ.

ที่นี่มีระดมกำลังกันทั้ง ๒ อย่าง คือพวกล่าเมืองขึ้นนั้น ไม่ได้ด้วยอำนาจก็เอาด้วยเวทมนต์, ไม่ได้ด้วยกำลังก็เอาด้วยเวทมนต์, นี่ภาษาพิงเพยเขามีอยู่อย่างนี้. ต่างคนต่างล่าเมืองขึ้นแข่งกัน ในบรรดาผู้ที่มีเงินเหลือใช้ มีอำนาจมากมาย. รวมความว่า มันเห็นแต่จะได้ ไม่นึกถึงชีวิตของใคร ไม่นึกถึงเกียรติยศของใคร ไม่นึกถึงอารยธรรมของใคร; เอาแต่จะได้. เอาเขามาอยู่ในอำนาจของเรา แล้วกอบโกยประโยชน์ทางวัตถุมาเป็นของเรา. ไม่ใช่เราไปเป็นเมืองขึ้นเขา เพื่อจะถือศาสนาของเขา; มันไม่เคยมีอย่างนี้. มันเคยมีแต่ว่าไปเอาเขาเป็นเมืองขึ้นเพื่อจะทำนาบนหลังเขาเท่านั้น. นี่มันเป็นการเห็นแต่จะได้ เพราะนิสัยใจคอในการเห็นแต่จะได้-เห็นแต่จะได้ มากขึ้นๆ จนมองข้ามชีวิต หรือค่าของชีวิตของผู้อื่นจนเกิดขึ้นเป็นนิสัย.

ขอให้สังเกตดูว่า ลัทธินี้ มันตั้งต้นขึ้นมาจากสัตว์เดรัจฉาน. ในสมัยโบราณเขาเห็นสัตว์เดรัจฉานมีค่าเท่ากับมนุษย์ในทางความตาย. แต่พอมาถึงสมัยนี้ สัตว์เดรัจฉานกลับเป็นสิ่งที่ไม่มีค่า, คือว่ามันได้ตามที่เราชอบใจจะฆ่า; แล้วก็ดูเครื่องมือสำหรับการฆ่าซี เช่นยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืชอย่างนี้, ใช้เครื่องบินโปรย. ถึงแม้ไม่ใช่เครื่องบินโปรย ที่คนชาวบ้านใช้อยู่เป็นประจำวัน มันก็มีฤทธิ์แรงมาก ที่จะฆ่าสัตว์มีชีวิตเล็กๆ อึดใจเดียวตั้งหมื่นตั้งแสนตั้งล้าน; ขอให้ดูอำนาจของยาฆ่าแมลง เราก็คouldได้พืชผลมา; แต่แล้วไม่ได้มองว่าเรามีจิตใจเป็นยักษ์-เป็นมารมากขึ้น โดยไม่รู้สีกตัว, ไม่รู้สึกตัวโดยสนิทเลย ไม่รู้สึกตัวว่า จิตใจของเราทารุณโหดร้ายเป็นยักษ์เป็นมาร เป็นญาติปีศาจมากขึ้น ด้วยการฆ่าสิ่งที่มีชีวิตคราวละแสน ละล้าน ละโกฏิ ฯลฯ โดยไม่สะดุ้งสะเทือนใจอะไรสักนิดหนึ่ง, ไม่มีการ

เวทนาสงสารเลยสักนิดหนึ่ง; แล้วในที่สุดมันก็เกิดเป็นปัญหาทางวิญญาณขึ้นมา.

ดังนั้นการที่รักษาจิต รักษาวิญญาณไว้ในลักษณะที่เมตตา กรุณา มองเห็นชีวิตอื่นเหมือนกับชีวิตเรา นี่มันมีผลลึกซึ้งในทางฝ่ายวิญญาณ. อาจจะขัดกันได้กับประโยชน์ทางฝ่ายวัตถุในบางกรณี; แต่ถ้าเทียบราคากันแล้วมันน้อยมากกว่าที่เราเสียไปในฝ่ายวิญญาณ มันมีค่ามาก; เพาะเชื้อแห่งความทารุณโหดร้ายเข้าไปในจิตใจ แล้วต่อไปมันก็ฆ่าคน. หลังจากฆ่าແລງ แล้วมันก็จะกลายเป็นฆ่าสัตว์ที่ดีกว่าແລງ แล้วก็กลายมาเป็นฆ่าคน โดยวิธีเดียวกัน. ดังนั้นเราพร้อมที่จะทิ้งระเบิดปรมาณูลงไปในหมู่มนุษย์ด้วยกัน; เหมือนกับที่เราฉีดยาฆ่าແລງ. ที่นี้สิ่งที่เราไม่ต้องการอย่างอื่นๆ มันก็ตามมา; ศัพท์ว่า “สังหารหมู่” อย่างนี้ มันก็มีเกิดขึ้นมาในลักษณะที่ว่า ฆ่าเพื่อนมนุษย์กันอย่างขึ้นหน้าขึ้นตา; สงสัยอะไรนิดหน่อย แม้ยังพิสูจน์ไม่ได้ ว่าเขาเป็นศัตรูหรือไม่ ก็พร้อมแล้วที่จะทำการสังหารหมู่; ชีวิตเพื่อนมนุษย์ไม่มีค่า. ถ้าเป็นคนโบราณ เขายอมตายเองดีกว่าที่จะไปฆ่าผู้อื่น. สมัยนี้พอสงสัยอะไรนิดหน่อยก็สังหารหมู่หมู่เล็กหมู่น้อย.

คุณก็ดูเอาเองก็แล้วกัน ในประวัติศาสตร์การเมือง ในประวัติศาสตร์สงคราม มาถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งเป็นยุคของการสังหารหมู่เต็มที; นี่คือผลของอารยธรรมแผนใหม่ ไม่มีในอารยธรรมแผนเก่า. แล้วการที่มีอะไรยั่ว หรือหลอกให้คนฆ่ากันนั้น มีมากขึ้นจนสมควรไปตาย หรือถูกบังคับให้ไปตาย . คำว่า “บังคับ” นี้คุณถือเอาความหมายให้หมดจดสิ้นเชิงหน่อย : อาจเป็นว่า เขาบังคับด้วยเงิน เขาบังคับด้วยกามารมณ์ก็ได้. ทหารที่ไปรบยอม

ตาย เพื่อหวังการมรณ เพื่อหวังเงิน นี่ก็มีอยู่มาก; หรือจะมากกว่า ที่ว่าบังคับเพราะกฎระเบียบ ว่าไม่ไปไม่ได้เพราะกฎหมายมีอยู่. ฉะนั้นการหลอกล่อก็คือการบังคับเหมือนกัน; ใช้การหลอกล่อด้วยอะไรที่มันรัก มันชอบ บังคับจิตใจมันให้มันไปตายได้. ฉะนั้นในอารยธรรมแผนใหม่ จึงมีการกระทำ หรือว่าความสามารถกระทำในการที่จะใช้คนให้ไปตาย เป็นหมิ่น เป็นแสน เป็นล้านก็ได้ในที่สุด เพราะเครื่องมือในการฆ่าคนมันมีมากขึ้น มันมีประสิทธิภาพมากขึ้น.

ขอให้คุณมองดูในแง่ที่ว่า ความมีจิตธรรมในแง่ของประทุษร้ายผู้อื่นนี้ มันเกิดขึ้นได้อย่างไร? ความเห็นแก่ตัวเป็นรากฐานตามเคย. ที่นี้ความเจริญแผนวัตถุนี้เป็นแผนใหม่, แผนเทคโนโลยีอุตสาหกรรม นี่มันทำให้เรามีเงินมีอำนาจ, เรียกว่าอำนาจอย่างเหลือใช้มากขึ้น ก็ขยายความเห็นแก่ตัวไปในทางครอบงำผู้อื่น จนกระทั่งมีนิสัยเลวทราม ขนาดที่ไม่เห็นคุณค่าแห่งชีวิตของผู้อื่น. อาจจะต้องระเบิดลงมา ฆ่าเขาทีเดียวเป็นหมิ่น เป็นแสนได้; ซึ่งสมัยโบราณทำไม่ได้ เพราะวัฒนธรรมในทางจิตทางวิญญาณมันถูกอบรมไว้เป็นอย่างอื่น. ยอมวิ่งหนีเองดีกว่าที่จะฆ่าเพื่อนมนุษย์ทีเดียว เป็นหมิ่น เป็นแสนเป็นล้าน.

เปรียบเทียบกันอย่างนี้ก็ได้ว่าในสมัยโบราณดีกดำบรรพนั้น ถ้ามีการรบราฆ่าฟันกัน หรือการทะเลาะวิวาทกันเล็ก ๆ น้อย ๆ จนขยายเป็นสงครามระหว่างหมู่ ระหว่างพวก ระหว่างประเทศอะไรก็ตาม; สงครามนั้นมันก็เพื่อป้องกันตัวอย่างหนึ่ง, แล้วสงครามนั้นเพื่อจะเอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตัวเองอย่างหนึ่ง, มีเท่านั้นเอง. มีเพียง ๒ ข้อง่าย ๆ ว่า เราจะป้องกันตัวเราเมื่อมีคนอื่นมาเบียดเบียน ก็ต้องรบกัน; ถ้ามากกว่านั้น หรือ

เร็วกว่านั้นก็คือว่า จะไปเอาของคนอื่นมาเป็นของตัวเอง. พอตกมาถึงสมัยเทคโนโลยีนี้เขาทำสงครามกันเพราะกลัวว่า ฝ่ายอื่นจะเป็นเจ้าโลก; มันไม่เหมือนสองข้อที่แล้วมา.

ก่อนหน้านี้เราทำสงครามป้องกันตัว กับไปปล้นเอาวัตถุ เอาสมบัติของผู้อื่นมาเป็นของตัวเอง. ที่นี้ความเจริญแผนใหม่ขยายออกไปมาก จนกระทั่งทำสงคราม ด้วยความกลัวว่า ผู้อื่นจะเป็นเจ้าโลก. ที่นี้ต่างฝ่ายต่างกลัวว่าฝ่ายอื่นจะเป็นเจ้าโลกก็เกิดสงครามมหาประลัย. เขาจะถือว่าเป็นของตัวเองใครก็ตาม แต่ผมมองในแง่เป็นจิตกรรม. ความทะเยอทะยานที่จะเป็นเจ้าโลกนี้เป็นจิตกรรม; แล้วความกลัวว่า ผู้อื่นจะเป็นเจ้าโลก แข่งขันกัน, หรือกลัวเขาจะเป็นเจ้าโลกเสียแล้วเขาจะเบียดเบียนเรา อะไรก็ตาม, มันก็เป็นโรคจิตกรรม; เป็นความหวังไม่ชอบด้วยเหตุผล เป็นความกลัวไม่ชอบด้วยเหตุผล.

สิ่งที่เรียกว่า สงคราม ก็เปลี่ยนไปตามยุค ตามสมัย ตามแบบของอารยธรรม. ถ้าพูดถึงสงครามป้องกันตัว มันก็ยังมิชอบเขต; ป้องกันตัวเกินขอบเขตก็ถือว่าเป็นความผิดเป็นอาชญากรรม. ถ้าถือตามลัทธิศาสนาแล้ว การป้องกันตัวกระทำได้ในขอบเขตที่จำกัดที่สุด เฉพาะที่เป็นการป้องกันตัวจริงๆ. ป้องกันตัวเกินกว่าเหตุ ป้องกันตัวชนิดที่วาดไว้ไกล อย่างนี้ไม่ยอมให้; แล้วกลับสอนไปในทางให้อภัย ให้ออมเสียมากกว่า. ส่วนการที่จะไปปล้นเอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตัวเองนี้ ยิ่งไม่มียิ่งทำไม่ได้.

เดี๋ยวนี้ไม่ต้องคิด เรื่องป้องกันตัว หรือว่าปล้นเอาประโยชน์ผู้อื่น; เราต้องการเป็นเจ้าโลก ต้องการจะเอาโลกทั้งหมดไว้เป็นของเรา อยู่ในอำนาจของเรา. นี่มันทรามทั้งในแง่โลภะ มันทราม

ทั้งในแง่โทสะ. มันทราวมทั้งในแง่โมหะ. มันโลภมากเกินไป, มัน
ประทุษร้ายผู้อื่นมากเกินไป, แล้วมันจะไปทำสิ่งที่ไม่ควรทำมาก
เกินไป; แล้วก็มีผลเป็นอย่างไร? คุณดูเอาเถิด. มันเบียดเบียน
ตนเอง และเบียดเบียนผู้อื่นเหลือประมาณ. ในการที่อยากเป็น
เจ้าโลกนั้นมันต้องเกลี้ยกล่อมกันเอง ให้ยอมตาย ยอมไปรบ ไป
ทำอะไรร่างๆ ให้ยิ่งขึ้นกว่าเดิม; ฉะนั้นคนจึงสมัครไปตายมาก
กว่าสมัยโบราณ; ในสมัยประชาธิปไตยทั่วๆ นี่ยังหลอกกันให้
ไปตายได้มากกว่าสมัยโบราณ; เพราะว่าเป็นประชาธิปไตยที่มัน
เมาไปด้วยวัตถุนิยม. สมาชิกของประชาธิปไตยทั้งหมดมันเมา
ด้วยวัตถุนิยม มันก็สมัครตายเพื่อวัตถุนิยม ฉะนั้น จึงหาคนไป
ตายได้มากในสมัยประชาธิปไตยนี้ยิ่งกว่าในสมัยก่อน ซึ่งเป็น
เผด็จการ หรือเป็นอะไรก็ตาม.

นี่ก็เป็นผลของเทคโนโลยี ของอุตสาหกรรม ของอะไรด้วย
เหมือนกัน. หมายความว่าสิ่งนี้มันทำให้คนหลงในเนื้อหนัง. เมื่อ
หลงความเอร็ดอร่อยทางเนื้อหนังแล้ว ก็สมัครตายได้อย่าง
ขึ้นหน้าขึ้นตา. เขาก็เอาเรื่องเอร็ดอร่อยทางเนื้อหนังนั้น ไปล่อ
ให้รบ, รบเพื่อให้ได้มาซึ่งความเอร็ดอร่อยทางเนื้อหนัง ของ
ส่วนรวม ของประเทศชาติ. แต่แล้วเขาก็พูดไพละกว่านั้น ว่า
เพื่อเกียรติยศ เพื่อความถูกต้อง เพื่อความเป็นธรรม เพื่ออะไร;
แล้วคุณดูเถิดว่า มันมีความเป็นธรรมที่ตรงไหน? ที่ทำกันอยู่ใน
เวลานี้ มันเพื่อประโยชน์ส่วนตัว. ประเทศมหาอำนาจก็พูดออก
มาดังๆ เปิดเผยดังๆ ชัดถ้อยชัดคำเลย ว่าเพราะกลัวฝ่ายไหน
จะยึดครองเอเชีย หรือจะยึดครองโลก; นี่พูดกันชัดๆ อย่างนี้ พูด
กันดังๆ พูดกันชัดๆ ว่า เพราะกลัวอีกฝ่ายหนึ่งจะยึดครองโลก.

นี่ไม่ใช่เพียงแต่ว่าชนคน ชวนบุคคลในประเทศของตัวเองไป

รบ มันทวนประเทศอื่นๆ ให้เข้ากลุ่มกันรบ; เพราะฉะนั้นมันจึงรวมเป็นกลุ่มใหญ่ คือหลายๆ ประเทศรวมกันเป็นกลุ่มหนึ่ง, แล้วสู้รบกันเพื่อความตาย เพื่อความวินาศ. นี่ไม่ใช่ชวนคนๆ หนึ่งมารบกัน, เขาชวนประเทศเป็นประเทศๆ เข้ามาเป็นพวกแล้วเพื่อรบกันเท่านั้น ไม่ใช่เพื่ออะไร; เพื่อฝ่าฝืนคำสั่งของพระเป็นเจ้า ที่สอนไว้ว่า ให้อภัย. นี่คือการมีจิตทรามของมนุษย์ ในยุคอารยธรรมแผนใหม่ ในแง่ของโทสะ ความคิดที่จะประทุษร้ายผู้อื่น.

โทสะนี้ พอลงไปกระทำเข้า, โทสะที่ตอนต้นเป็นเพียงประทุษร้ายผู้อื่นอยู่ในใจนั้น, มันก็ขยายออกไปเป็นความโกรธ. พอประจันหน้า พอรบกันมีการรบกันเลือดตกยางออก นิดเดียวเท่านั้น, มันก็มีความโกรธ. โกรธมากขนาดเลือดเข้าตา มันก็ไม่ได้เห็นว่าชีวิตเป็นชีวิต; มันไม่ได้นึกถึงชีวิต ไม่ได้นึกถึงคุณธรรม, ไม่ได้นึกถึงพระเจ้าอะไรทั้งนั้นแล้ว มันก็ฆ่าอย่างฆ่าเนื้อฆ่าปลาเหมือนเราฆ่าแมลงอย่างนั้น. การทิ้งระเบิดปรมาณูใส่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ก็เหมือนกับการที่เราฉีดยา ดี ดี ที. ฆ่าแมลง; มีความหมายเป็นอย่างเดียวกัน.

ที่นี้ พอเป็นความโกรธมันก็ออกงามไปในทางระยะยาว; ความโกรธระยะยาวก็กลายเป็นความพยาบาท อาฆาต จองเวร. นี่คำว่าโทสะ คำว่าโกธะ และคำว่า พยาบาทจองเวร อาฆาต มันมีอยู่เป็น ๓ ตอน, ทำงานประสานกันไป, ส่งเสริมประสานกันไป.

เดี๋ยวนี้โลกเราเต็มไปด้วยความอาฆาต จองเวร; บรรยากาศรอบโลกนี้ ถ้าคุณมีตาทิพย์ คุณจะมองเห็นว่าเต็มไปด้วยบรรยากาศแห่งความอาฆาต จองเวร. เห็นได้ง่ายๆ จากวิทยุกระจายเสียงทั่วทั้งโลกนี้ พูดออกมาแต่ความอาฆาตจองเวรทั้งนั้น. เรียกว่าบรรยากาศของโลกกลุ่มไปด้วยความมุ่งร้าย; ฝ้าย

นี้ก็มุ่งร้ายฝ่ายนั้น ฝ่ายนั้นก็มุ่งร้ายฝ่ายนี้; ประเทศไทยเราอยู่ฝ่ายไหนก็มุ่งร้ายต่อฝ่ายตรงกันข้ามเหมือนกัน. นี่บรรยากาศเต็มไปด้วยกลิ่นไอของความอาฆาตจองเวร; จากโทสะ มาเป็น โกรธ, จากโกรธ มาเป็น อาฆาตจองเวร; แล้วก็กลายเป็น “อาณาจักรแห่งความกลัว”. คำนี้ก็เข้าที่เหมือนกัน ที่ว่าโลกนี้ทั้งโลกเป็นอาณาจักรแห่งความกลัว คือว่าเต็มไปด้วยความรู้สึกกลัว; ไม่มีใครมีจิตใจ สะอาด สว่าง สงบได้ เพราะเต็มไปด้วยความกลัว. ฝ่ายที่แพ้ก็กลัว, ฝ่ายที่ชนะก็กลัว. ชนะนั้นก็รู้ว่ามีชนะไม่จริง ชนัขั้วคราวเดี๋ยวมันก็กลับแพ้อีก; เพราะฉะนั้นมันก็กลัว. คุณดูซิ เขารบกันในโลกทั่วทั้งโลกเวลานี้ ใครบ้างที่ไม่เต็มไปด้วยความกลัว.

เพราะฉะนั้น ความมีจิตทรมานต่อความประสงค์ของพระเจ้า คือไม่อำนวยตามความประสงค์ของพระเจ้าอย่างนี้มันก็รบกันทั้งโลกมากขึ้นทุกที; รบกันทั้งโลก และก็มากขึ้นทุกที. ดังนั้น อาณาจักรแห่งความกลัว มันก็ขยายออกไป ทุกที่ เต็มโลก; แล้วก็ล้นไปโลกอื่นๆ ถ้ามันไปถึงเข้า ด้วยมนุษย์พวกนี้. ต่อให้ไปอยู่โลกพระจันทร์ มันก็ไม่พ้นจากความกลัว. ผลก็คือว่าทำให้เกิดมีความสะตุงหาญเสียว ในทางจิตในทางวิญญาณอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นจึงมีความวิตกกังวลเกิดขึ้นในหมู่มนุษย์ทางด้านจิตด้านวิญญาณ; แล้วเป็นไปในทางทรมาน ไม่ได้เป็นไปในทางสูง; มันตรงกันข้าม คำว่า “ทรมาน” กับคำว่า “สูง” นี้มันตรงกันข้าม. เมื่อไม่สูงแล้ว มันก็ไม่สวย ไม่สดชื่น ไม่มีอะไรต่อไปอีก; เราก็อพจะมองเห็นทันทีว่ามันทรมาน; ในฝ่ายวัตถุกึ่งทรมาน ในทางฝ่ายวิญญาณก็ทรมาน ซึ่งเป็นการทรมานอย่างใหญ่หลวงลึกซึ้งที่สุด.

นี่ผมคิดว่า จะพอกระมังสำหรับชี้ให้เห็นภาวะจิตทรมานของ

อารยธรรมแผ่นใหม่, ในอารยธรรมแผ่นใหม่, หรือโดยอารยธรรม
แผ่นใหม่ ในฝ่ายโทสะ คือประทุษร้ายผู้อื่น^๑

^๑ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่อง ขรवासธรรม, ลำดับที่ ๑๗. ก บนแถบพื้นสีแดง,
เรื่องที่ ๑๙ ภาวะจิตทรมานในอารยธรรมแผ่นใหม่ (โทสะ โมหะ), บรรยายวันที่ ๘
พฤษภาคม ๒๕๑๓, หน้า ๓๔๐-๓๕๑.

เดี๋ยวนี้การปกครองของเรายังไม่เป็นผลดี มันมีความเห็นแก่ตัวเข้าไปแทรกแซงมากมายนัก มีการเห็นแก่ตัว มีสังคมของการเห็นแก่ตัว ไปทั่วทุกหัวระแหง เผลอไม่ได้ ใช้คำว่าอย่างนั้นดีกว่า เผลอเป็นถูกทำร้าย ถูกทำอันตราย ถูกเอาเปรียบ ถูกเบียดเบียน. มันมีความเห็นแก่ตัวเป็นรากฐาน พอมีความเห็นแก่ตัวแล้ว มันก็หมดธรรมะแหละ เป็นอธรรม; พอถูกใจมันก็เอายึดครอง พอไม่ถูกใจมันก็ฆ่า มันก็ทำลาย แล้วแต่ว่ามันจะเป็นเรื่องบวกหรือเรื่องลบ.

เราอยู่กันด้วยความเห็นแก่ตัว, ขอให้มองดูให้ดี ๆ ว่า มันอยู่กันด้วยความเห็นแก่ตัว. นั่งขายของกันอยู่กลางถนน ขายผัก ขายปลา คนขายก็เห็นแก่ตัว อยากจะขายให้แพง อยากจะเอาให้มาก คนซื้อก็เห็นแก่ตัว อยากจะได้อะไรที่ถูกที่สุด ได้เปล่า ๆ ก็ยิ่งดี, ทั้งที่สองฝ่ายมันเห็นแก่ตัวกันอยู่อย่างนี้.

หรือจะขึ้นรถ เจ้าของรถก็อยากจะคิดค่าโดยสารแพง ๆ คนขึ้นรถก็อยากจะเสียน้อย ๆ ถ้าไม่ต้องเสียเลยก็ดี, อย่างคนถีบ

สามล้อ เขาก็บอกแพง คนจะขึ้นสามล้อก็ต่อ ต่อ ต่อ; คนหนึ่งก็เห็นแก่ตัวไปทาง คนหนึ่งก็เห็นแก่ตัวไปอีกทางหนึ่ง มันก็เป็นเรื่องเห็นแก่ตัวเต็มไปหมด.

ที่ไหนก็มีลูกจ้างนายจ้าง ซึ่งมันมีทั่วไปแหละ ทั้งบ้านทั้งเมือง มีลูกจ้างนายจ้าง. นายจ้างก็เห็นแก่ตัวไปทางหนึ่ง อยากจะเอาเปรียบ อยากจะขูดรีดลูกจ้าง เอาเปรียบลูกจ้าง, ลูกจ้างก็เห็นแก่ตัว อยากจะเอาเปรียบนายจ้าง อยากจะเอาเงินเดือนแพงๆ ผลเอาก็โกง ก็ทำทุกอย่าง. มันก็เกิดการต่อสู้กันอยู่ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง เพราะต่างฝ่ายต่างมีความเห็นแก่ตัว; จนกว่าเมื่อไรมันจะเกิดเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย กันเสีย เมื่อนั้นแหละ มันจะหมด มันจะหมด.

เพราะฉะนั้น การที่ในโลกมีลูกจ้างนายจ้างนี้ มันไม่ใช่ของดีหรอก โบราณโน่น ดึกดำบรรพ์โน่น มันไม่มีดอก เขาอยู่กันอย่างเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ปัญหาที่จะเอาเปรียบแก่กัน และกัน ต่อสู้กันและกัน มันไม่มี.

เศรษฐีใจบุญ นายทุนกระดาก

อยากจะเล่าเรื่องเศรษฐีสักหน่อย ฟังให้ดีๆ ครึ่งพุทธกาลหรือก่อนพุทธกาลมีเศรษฐี เศรษฐีมีเงินมาก มีทรัพย์สินสมบัติมาก มีที่ดินมาก แล้วก็มีคนอาศัยอยู่ด้วยมาก แต่ไม่ได้เป็นอย่างทาสนะ ไม่ได้ถูกเขี่ยน ถูกตี ไม่ได้ถูกกดขี่ ไม่ได้ถูกเอาเปรียบอะไรหมด. คนมั่งมีอยู่กับคนที่ยากจน อาศัยอยู่ด้วยกัน อยู่กันอย่างเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่ใช่ลูกจ้าง ไม่ใช่นายจ้าง, เศรษฐีไม่ได้เป็นนายจ้าง ผู้ที่มาพลอยอาศัยอยู่กับเศรษฐี ก็เหมือนลูกหลาน มันจึง

ไม่มีการต่อสู้เบียดเบียนกันอย่างสมัยนี้ ซึ่งมีลูกจ้างและนายจ้าง.

นายจ้างก็มุ่งเอาประโยชน์ให้มาก ลูกจ้างก็มุ่งเอาประโยชน์ให้มาก มันก็เป็นข้าศึกกันอยู่ในตัว ทำงานด้วยกัน, นี่เรียกว่า นายทุน กับ ชนกรรมาชีพ. แม้นายทุนจะร่ำรวยเท่าใด ก็เป็น เศรษฐีไม่ได้ดอก เพราะมันทำกันคนละอย่าง, ชนกรรมาชีพ ก็เหมือนกัน จะเรียกว่า ลูกหลานอยู่กับนายจ้าง ก็ไม่ได้ เพราะ ทำกันคนละอย่าง มันเจตนากันคนละอย่าง มันเจตนาเหมือนกับเป็นศัตรูกันอยู่เสมอ. มันมีความจำเป็นบังคับให้กระทำต่อกัน ให้ต้องอาศัยกัน นายจ้างไม่มีลูกจ้าง ก็ทำงานไม่ได้ ลูกจ้างไม่มีนายจ้างก็ไม่มีการทำงาน แต่ก็อยู่กันด้วยความอาฆาตมาดร้าย ด้วยความเห็นแก่ตัว.

ส่วนเศรษฐีใจบุญนั้น เลี้ยงคนอย่างที่เราเรียกว่าลูกหลาน. เข้าทำงานด้วยกัน ทำงานด้วยกัน ไปวัดด้วยกัน กินอาหารด้วยกัน อะไรด้วยกัน ได้ผลมากเหลือกินเหลือใช้เอาไปตั้งโรงงาน; พอประโยชน์เหลือกินเหลือใช้ปีหนึ่งๆ เอาไปตั้งโรงงาน แล้วเก็บไว้หล่อเลี้ยงโรงงาน.

เดี๋ยวนี้นายทุนที่โหดบ้าง ที่ว่าหาเงินได้มากๆ แล้วเหลือใช้เอาไปตั้งโรงงาน มันไม่มี มีแต่เอาไปเพิ่มทุนให้มีอำนาจทุนมากขึ้นๆ มันเดินกันคนละทาง เศรษฐีใจบุญกับนายทุนกระดากซบนี้ มันไม่เหมือนกันเลย มันตรงกันข้าม. นี่เรื่องของความเห็นแก่ตัว. ถ้าอย่ามีความเห็นแก่ตัว สิ่งเหล่านี้ไม่เกิดดอก ความเป็นลูกจ้างนายจ้าง หรือนายทุนกระดากซบนี้มันเกิดขึ้นไม่ได้.

นี่เรียกว่า ถ้ามีธรรมะเข้ามาเจืออยู่ มี อตัมมยตา ไม่ตกเป็นทาสของเงิน ไม่ตกเป็นทาสของกิเลสแล้ว คนเราจะอยู่กันอย่างที่เรียกว่าเศรษฐีใจบุญ กับลูกหลานอาศัยอยู่; เพราะมีความเห็น

แก้ตัวด้วยกันทั้งนั้น ลูกจ้างกับนายจ้างก็อยู่กันอย่างศัตรูคู่อาฆาต ที่จำใจจำเป็นจะต้องทำงานร่วมกันเท่านั้นแหละ มันจะมีความสุข ผาสุก เยือกเย็นมาแต่ไหน ก็ไม่มี, นีดูซิ โทษของความเห็นแก้ตัว.

โทษของความเห็นแก้ตัว

ความเห็นแก้ตัวเป็นสิ่งที่เกิดความขัดแย้ง ภาษาไทยเรียกว่าความขัดแย้ง ภาษาบาลีเรียกว่า อุปททว อุปททโว กลายมาเป็นภาษาไทยอีกคำหนึ่งว่า อุบาทว์ อุปัทวะคืออุบาทว์เป็นภาษาบาลี สันสกฤต แต่ถ้าเป็นภาษาไทยคือขัดแย้ง. ขัดแย้งที่ไหน มีอุบาทว์ที่นั่น ขอให้อูขัดแย้งที่ไหน มีสิ่งที่เรียกว่าอุปัทวะที่นั่น, มีอะไรขัดแย้งกันก็โกรธกันก็ฆ่าฟันกัน ผัวเมียก็ต้องหย่ากัน พอเกิดความขัดแย้ง ความอุบาทว์ก็มีถึงแก้ต้องหย่ากัน. นี่ความขัดแย้ง ขอให้อูเถอะ มีความขัดแย้งที่ไหน มีความเดือดร้อนระส่ำระสาย เป็นทุกข์ลำบากที่นั่น.

ในร่างกายเรานี้ก็เหมือนกัน มันยังสามัคคีกันได้อยู่ มือ ตีน ตา หู เลือด ลมอะไรต่างๆ ในร่างกายมันยังไม่มีการขัดแย้ง; พอมีขัดแย้งที่ไหนก็มีเจ็บปวดที่นั่น ชัดยอกที่นั่น เดือดร้อนที่นั่น บางทีก็ตายเลย.

ความขัดแย้งคือสิ่งอุบาทว์ ช่วยกันจัดไปเสียให้มากเรื่องความขัดแย้ง เอาความกลมกลืน ความสามัคคี ความอยู่กันอย่างเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ให้มากเข้าไว้.

แม้ครูกับศิษย์ เดียวนี้ก็ชกจะมีความเห็นแก้ตัว มีความขัดแย้ง ครูก็เห็นแก้ตัว ลูกศิษย์ก็เห็นแก้ตัว ครูก็ไม่รักไม่เอ็นดู

ลูกศิษย์ ลูกศิษย์ก็ไม่เคารพครู ก็มีความขัดแย้งกันอยู่ทั่วๆ ไป
อย่างนี้.

ที่น้ำท่วมที่เขากำลังมีกันอยู่ คือว่าจะเล่นกีฬาเพื่อกำจัดความ
เห็นแก่ตัว, จะเล่นกีฬาเพื่อแสดงว่าไม่เห็นแก่ตัว; มันเรื่องโกหก
โกหกกันซึ่งหน้าเลย ในจิตใจของนักกีฬาที่กำลังเล่นกีฬายู่นั้น
มันมุ่งแต่จะเอาเปรียบ มุ่งแต่จะกดโกง หาวีธีจะเอาเปรียบกดโกง
ให้ได้ตลอดเวลา ได้โอกาสมันก็กดโกง บางที่ต้องถูกทำโทษ ถูก
ลงโทษให้กลายเป็นผู้แพ้เสียก็มี, นี่ว่า เล่นกีฬาเพื่อชนะความ
เห็นแก่ตัว มันกลายเป็นผู้เห็นแก่ตัวอย่างยิ่งอยู่ในสนามกีฬา
เพราะฉะนั้นโลกนี้มันไม่ดีขึ้น เพราะความเห็นแก่ตัวมันครอบครอง
โลกมากนัก.

การปกครองระบบใหม่นี้ ทั้งโลกนี้ เขามีฝ่ายค้านกันนะ มี
ฝ่ายค้าน; สมัยก่อนโน้น ครึ่งพุทธกาล ไม่เคยได้ยิน รัฐบาลมี
ฝ่ายค้าน ไม่มี ไม่เคยได้ยิน. เดียวนี้มันวิเศษวิโสอะไรกันขึ้นมา
รัฐบาลมีฝ่ายค้าน ค้านให้มันล้มละลาย ให้มันแหลกลาญไปเลย
เพื่อจะเป็นรัฐบาลเสียเอง นี่มันมีกันทุกประเทศ. นี่จะเรียกว่า
วัฒนธรรมบ่าบออะไรกันก็ไม่ทราบ หรือความเจริญทางการเมือง
บ่าบออะไรที่ไหนก็ไม่ทราบ มีฝ่ายค้านผู้เห็นแก่ตัวสูงสุด ต้องการ
จะทำลายล้างรัฐบาลอยู่ทุกเมื่อ.

อย่างนี้ไม่เคยพบในพระบาลี ในเรื่องราวการปกครองครึ่ง
พุทธกาล เขาไม่ต้องมีฝ่ายค้าน มีแต่ที่ปรึกษา : เช่นว่าบ้านเมือง
นี้ บุคคลชั้นเจ้านายถูกเรียกมาหมดเลือกเป็นประธานคนหนึ่ง
เหลือนอกนั้นก็เป็นที่ปรึกษา เป็นผู้ทักท้วง เป็นผู้ให้คำแนะนำ
หรือจะเป็นผู้ควบคุมก็ได้. ฝ่ายที่ควบคุมนั้นก็มีความเหมือน
กัน จะปลดหัวหน้าเมื่อไรก็ได้ ก็ให้กระทำได้เหมือนกัน แต่ว่า

เจตนาที่จะเป็นฝ่ายค้าน ค้าน นี่มันไม่มี ความขัดแย้งมันจึงไม่มี, นี่ความเห็นแก่ตัวมันก็มีไม่ได้.

เดี๋ยวนี้ความเห็นแก่ตัวมันมีมาก จำให้เล็กลงผู้แทน คนที่เลือกผู้แทนมันรับจ้าง ได้ค่าจ้าง ก็เลือกคนที่จ้าง ไม่ต้องคิดต่อว่าคนนี้ดีหรือไม่ดี จ้างกู กูก็เลือกให้, นี่เรียกว่าความเห็นแก่ตัว. ผู้แทนที่เลือกไปโดยประชาชนที่เห็นแก่ตัว ก็ได้ผู้แทนที่เห็นแก่ตัวเข้าไป รวมกันเป็นรัฐสภา ก็สภาผู้เห็นแก่ตัว แล้วมันจะนำไปทางไหน ก็ลองคิดดูเอาเองเถิด.

เอาละนี่เรียกว่า มันไม่มีความถูกต้อง คือสุจริต หรือว่าเป็นอิสระต่อการบีบคั้นของกิเลส ของฝ่ายอธรรม นี่มันจึงเป็นโรคที่ประหลาดอีกชนิดหนึ่ง นี่เรียกว่าที่ไหนๆ บรรยาการก็เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ตัว.

อยากจะพูดกันเองสักหน่อยดีไหม ทำบุญทำทานสักชนิดหนึ่ง เอาวิมานหลังหนึ่ง นี่เห็นแก่ตัวไหม? จะรักษาศีลสักชนิด อธิษฐานวิมานทั้งนั้นแหละ สวรรค์วิมานทั้งนั้นแหละ อย่างนี้เรียกว่าเห็นแก่ตัวไหม? ถ้าว่าทำบุญทำทานที่แท้จริง กุศลจริง ต้องลดความเห็นแก่ตัว ลดความเห็นแก่ตัว ลดความเห็นแก่ตัว, เห็นแก่ผู้อื่น เห็นแก่ความถูกต้อง, เห็นแก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ที่มีความทุกข์ อย่างนี้ก็เรียกว่าไม่เห็นแก่ตัว.

จะคิดว่าตักบาตรสักช้อน เอาวิมานหลังหนึ่ง นี่มันกำไรเกินควรไหม? มันเหลือที่จะเกินควร ตักบาตรช้อนเอาวิมานหลังหนึ่ง มันลงทุนที่กำไรเกินควร ไม่มีใครสู้ได้, แล้วมันลดความเห็นแก่ตัวไหม มันลดความเห็นแก่ตัวไหม? ถ้าไม่ลดความเห็นแก่ตัว มันจะไม่ใช้บุญ ไม่ใช่กุศลนั้น ต่อเมื่อมันลดความเห็นแก่ตัวลงไป โน่น มันจึงจะเป็นบุญเป็นกุศล.

เพราะฉะนั้นระวังให้ดี ผู้ที่ทำทานก็ดี รักษาศีลก็ดี แม้ทำ
วิปัสสนาอะไรก็ดีถ้ามันเพื่อประโยชน์แก้ตัวถุ แก้อายตนะ อย่างนี้
ละก็มันไม่ไหว มันเป็นการเห็นแก้ตัว. ถ้าทุกคนเห็นแก้ตัว มันก็
พากันวินาศสักวันหนึ่ง ถ้าความเห็นแก้ตัวมันเข้มข้นเข้า เข้มข้น
เข้า เข้มข้นเข้า มันจะต้องถึงจุดที่เรียกว่า มิคสัญญี.

เข้าใจว่าท่านทั้งหลายบางคนเคยได้ยิน คำว่ามิคสัญญี มี
อยู่ในข้างหน้า; เมื่อมนุษย์เสื่อมเสียทางศีลธรรมมากที่สุด มึงก็มึง
กูก็กู วันหนึ่งก็จับอาวุธขึ้นมาฆ่ากัน เหมือนกับฆ่าเนื้อฆ่าปลา ไม่
ต้องดูว่าอะไร เพียงแต่ฆ่าๆ. ยุคอย่างนั้นเขาเรียก ยุคมิคสัญญี
คือความเห็นแก้ตัว นั่นแหละมันกลัดกลุ้ม เข้มข้นมากขึ้นๆ
ความโกรธก็ถึงขีดสูงสุด ไม่ต้องคิดว่าผิดว่าถูกอะไรหมดแล้ว
มีแต่จะฆ่า, อยากแต่จะฆ่าให้มันวินาศไป ระบายความเห็นแก้
ตัว. นี่ก็มีพูดอยู่ ว่าเป็นยุคมิคสัญญี มีกิเลสจัดถึงที่สุด ก็มิได้
อย่างนี้.^๑

^๑ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่อง อตัมมยตาปริทัศน์, ลำดับที่ ๑๒. ค บณแถบพื้น
สีแดง, เรื่องที่ ๑ อานิสงส์ครอบจักรวาลของอตัมมยตา, บรรยายวันที่ ๒๕ มีนาคม
๒๕๓๒, หน้า ๖-๑๒.

- ๑) สังคมคือตัวเรา : ชีวิตเราคือเรื่องส่วนตัว
 แต่สังคมคือสิ่งที่สังคม. สิ่งมีชีวิตที่อะไร ก็นึก
 ถึงสังคมไปเสียแต่ 1150, 1150 และคือ อุดมคติสังคม
 -บ้าน.
- ๒) ศักยภาพสร้างภาพพจน์ ก็คือเป็นศัตรู.
 นักสังคม นักปรัชญา นักการเมือง นักวิทยาศาสตร์ นัก
 นักไปทบทวนก็แล้วแต่คน หรือปรัชญาของเขาคือ เป็น
 ศักยภาพที่รับตามทุกเรื่อง หรือความเป็นความตลกของ
 เพื่อมนุษยชาติด้วยกัน.
- ๓) เมื่อมองไทยเป็นคอมมิวนิสต์ ^{ทั่วไป} ในทางประวัติศาสตร์
 ซึ่งเป็นการมองที่ดูสูงที่สุด (เรื่องจริง) แล้ว คือไม่ใช่
 ศักยภาพอะไรของตัว ก็เป็นของธรรมดาที่ส่วนรวมโดย
 ศักยภาพนี้. คอมมิวนิสต์ ก็คือคน แลออกกันเพราะไม่มี
 ทักษะ นั่นคือชีวิต - ของตัวเขาเกินไป ซึ่งไม่ใช่พุทธศาสนา.
- ๔) การเมือง เรื่องของความเห็นแก่ตัว หรือ
 สมมุติฐาน และผลประโยชน์. ปัญหาเห็นแก่ประโยชน์
 ของตัว (อรรถาธิบาย) อยู่นาน ในเรื่องการเมือง
 ซึ่งมีความสำคัญ สันติภาพ ในโลก.
- ๕) สร้างสันติภาพ โดยที่สังคมเห็นแก่ตัว,
 ทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวม. ปัญหาทางประวัติศาสตร์ -
 ศักยภาพ - สังคม แลออกไป เมื่อเห็นความเห็นแก่
 ตัว; ดังนั้น มาหาวิธีกัน เรื่องไม่เห็นแก่ตัว แล
 ทворเรื่องใด ๆ.

การศึกษาที่กำลังเป็นอันตรายต่อธรรมะ

มันเป็นความจำเป็น ที่เราจะต้องดูกันไปตั้งแต่สภาพปัจจุบันของโลกที่เป็นอยู่จริง ว่าไม่ได้อยู่ภายใต้การคุ้มครองของสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ. แต่เนื่องจากคำว่า “ธรรม” มีความหมายกำกวมได้หลายอย่าง แล้วก็ได้เคยอธิบายมาแล้วด้วย; บางคนก็จะสงสัยว่า ตามปกติโลกนี้ โดยเฉพาะโลกแผ่นดินนี้ ก็มีกฎเกณฑ์ต่างๆ ของธรรมชาติ ที่เรียกว่าธรรมะนั้นคุ้มครองอยู่. โลกนี้จึงได้มีวิวัฒนาการมาอย่างนี้; แม้ตัวโลกทั้งหลายก็คือธรรมหรือรูปธรรมอย่างหนึ่ง มันก็มีกฎของรูปธรรมนั้นครอบครองอยู่. อย่างนี้จะเรียกว่าธรรมครองโลกได้หรือไม่?

นี่ขอให้เข้าใจว่า เราไม่ได้ประสงค์จะพูดในแง่ไหน ซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นไปตามธรรมชาติที่ไม่เกี่ยวกับมนุษย์ หรือที่มันอยู่นอกความสามารถของมนุษย์.

เดี๋ยวนี้เราจะพูดกันถึงธรรมะประเภทที่มนุษย์สามารถจะประพฤติปฏิบัติได้, และมนุษย์สามารถทำให้มีขึ้นในโลกมากยิ่งขึ้นจนโลกนี้เป็นสิ่งที่ครอบครองอยู่ด้วยธรรมะ ก็มีความสุขสมบูรณ์.

ดังนั้นย่อมเป็นการเห็นได้ว่า เราจะพูดถึงธรรมชาติส่วนที่เป็น การปฏิบัติของมนุษย์ที่ปฏิบัติแล้วจะได้ครองโลกนี้ไว้ ในสภาพที่ สมกับว่า มันเป็นโลกสำหรับมนุษย์อยู่. ถ้าปราศจากธรรมชาติ ประเภทนี้ โลกนี้มันก็เป็นโลกสำหรับสัตว์เดรัจฉาน. ลองมนุษย์ ไม่ประพฤติธรรมอย่างมนุษย์; มนุษย์นั้นเองก็กลายเป็นสัตว์ เดรัจฉาน สมทบกันไปกับพวกเดรัจฉาน ก็เลยเป็นว่าสัตว์ เดรัจฉานมันครองโลก เป็นส่วนมาก.

เดี๋ยวนี้มีธรรมะอยู่ระบบหนึ่ง สำหรับมนุษย์, หรือว่าเพราะ ธรรมะระบบนี้ จึงได้เรียกคนนี้ว่ามนุษย์ คือมีจิตใจสูง ทำอะไร ได้ดีกว่า น่าดูกว่า. เมื่อมองดูกันในแง่นี้ เราก็ต้องมองดูทบทวน มาด้วยเหมือนกัน ว่าโลกนี้กำลังอยู่ในสภาพอย่างไร; เป็นที่ พอใจของมนุษย์ได้หรือยัง? และเพราะเหตุใด? มันจึงได้เป็น อย่างนั้น อย่างนี้เป็นต้น.

ในการบรรยายครั้งที่แล้วมา ก็ได้ชี้ให้เห็น ถึงสิ่งที่มันตรง กันข้าม จากสันติภาพ จากสันติสุข; มันมีวิวัฒนาการในโลกนี้ ที่เป็นไปเพื่อวิวัฒนาการของโลกนั่นเอง. นี่ก็เป็นเรื่องของถ้อยคำ ที่บัญญัติกันไว้อย่างนั้น. วิวัฒนาการก็แปลว่า ทำให้เจริญขึ้น ให้มากขึ้น; แต่ว่าความมากขึ้นหรือเจริญขึ้นนั้น มันเป็นไปเพื่อ วิชา, วิชาของการของโลก. ในที่สุด.

ได้ชี้ให้เห็นหลายอย่างเกี่ยวกับทางวัตถุ; เรามันนั้นมีเจริญ ขึ้น แต่แล้วก็มิได้เป็นไปเพื่อสันติภาพ นับตั้งแต่มีรถไฟ มีเรือบิน มียานอวกาศเป็นต้น. แต่แล้วก็มิได้เป็นไปเพื่อสันติภาพเลย กลับจะเป็นไปเพื่อวิวัฒนาการของโลกง่ายขึ้นหรือเร็วยิ่งขึ้นไป เสียอีก. นี่ไม่ตอ้งนับถึงเรื่องต่างๆ ในบ้านเรือน ที่เจริญวิวัฒนาการด้วยเครื่องใช้ไม้สอย เครื่องประดับประดา จนมนุษย์ก็พากัน

หลงใหล; หาเงินเท่าไรก็ไม่พอ จะเอามาจัดที่อยู่อาศัยให้สวยเหมือนเมืองเทวดา แม้แต่ห้องน้ำ ก็จะเป็นเมืองเทวดาไปด้วย.

ยิ่งวิวัฒนาการแบบนี้ ก็ยิ่งเป็นไปเพื่อวิวัฒนาการของมนุษย์นั่นเอง เพราะไปลุ่มหลงในสิ่งอย่างนั้น; แล้วก็ลุ่มหลงเท่าไร ก็ต้องเห็นแก่ตัวมากขึ้นเท่านั้น; เห็นแก่ตัวเท่าไร ก็ต้องมีการทำบาปมากขึ้นเท่านั้น. เป็นความโลภ ความโกรธ ความหลง แล้วก็ชักชวนกันให้เป็นอย่างนั้นมากขึ้น, จนลืมสิ่งอื่นๆ ลืมหน้าที่ที่มนุษย์ควรจะทำอย่างอื่น; อย่างนี้เราเรียกว่า วิวัฒนาการที่เป็นไปเพื่อวิวัฒนาการ. และในสิ่งนี้มันมีการศึกษารวมอยู่ด้วย จึงพบว่าแม้แต่การศึกษานี้ ก็เป็นไปเพื่อวิวัฒนาการ. ดังนั้นในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวการบรรยายนี้โดยหัวข้อว่า การศึกษาที่กำลังเป็นอันตรายต่อธรรมชาติ, การศึกษาที่เรา กำลังมีอยู่ในโลกที่มันเป็นอันตรายต่อสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติ.

(เริ่มการบรรยายโดยหัวข้อแห่งวันนี้)

เราควรจะเข้าใจกันได้ทุกคนว่า โลกนี้มันถูกนำไปด้วยการศึกษานั้นเอง. ถ้าเรามีการศึกษาอย่างไร มันก็มีจิตใจอย่างนั้น; มีจิตใจอย่างนั้น มันก็ชวนกันทำโลกนี้ให้เป็นอย่างนั้น โดยไม่ต้องมีอะไรมาบังคับขอร้องกันอีกแล้ว เพราะว่าการศึกษานั้นมันฝังลงไปใจแล้ว.

เดี๋ยวนี้เรามีการศึกษา ชนิดที่ทำให้เราหลง เรียกว่ามันเป็นแสงสว่างสีขาว จนพรวดตาจนมองไม่เห็นอะไรเหมือนนกัณ คือ เห็นก็เห็นผิดตามที่เห็นผิดจากที่เป็นจริง; ฉะนั้นจึงมีการจัดการทำ

เพื่อราคะ โทสะ โมหะ ยิ่งขึ้น คือว่าในโลกนี้เรามีการทำ ชนิดที่
ให้หลงรักในสิ่งเป็นที่ตั้งแห่งความรัก ความกำหนัด ความพอใจ
ยิ่งขึ้น. จะเป็นการกิน การอยู่ เรื่องอารมณ์ เรื่องอะไรต่างๆ นี่
นี่การศึกษาค้นคว้าทำให้วิเศษยิ่งๆ ขึ้นไป ไม่รู้จักเบื่อ; นี่ก็เพื่อ
ราคะมากขึ้น.

ทีนี้ถ้าเมื่อราคะมากขึ้นเท่าไร; มันจะเป็นไปเพื่อโทสะมาก
ขึ้นเท่านั้น, สิ่งที่เราเรียกว่าโทสะนั้น มันขึ้นอยู่กับราคะ คือว่าเรา
จะโกรธก็เพราะว่าเราไม่ได้ตามที่เราอยากหรือต้องการนั่นเอง.
ความอยากความต้องการนี้เป็นราคะหรือเป็นโลภะ มีมากเท่าไร
ก็เป็นโอกาสที่จะให้เกิดโทสะมากเท่านั้น. ผิดหวังมากเท่าไรก็มี
โทสะมากเท่านั้น. ถ้าเรารักมากเท่าไร เราก็จะเกิดความโกรธ
ความเกลียดมากขึ้นเท่านั้น. แล้วทั้งหมดนั้นก็เป็นโมหะ หรือเป็น
ความหลงในรูปแบบต่างๆ เนื่องจากอยู่ด้วยกัน.

นี่การศึกษาที่เดินไปผิด มันก็ทำให้โลกนี้มีราคะ โทสะ โมหะ
มากขึ้น, คือทำโลกให้หลง ในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความหลงมาก
ขึ้น แล้วก็จะเกลียดชังกันมากขึ้นกว่าเดิม. ลองคำนวณดูว่า คน
ในโลกที่คิดล้างผลาญกันทำลายกัน ในระหว่าง ๒ ยุค ๒ สมัย
คือยุคที่เป็นคนป่าเถื่อน กับยุคที่คนเจริญที่สุดสมัยนี้ ความคิด
ล้างผลาญกันนั้น ยุคไหนมันมีมาก? แม้จะเทียบตามส่วนของ
จำนวนคนที่มีเท่าไร มันก็ยังพบว่าความอิจฉา ความพยาบาท
เกลียดชัง คิดทำลายล้างกัน ของคนในยุคนี้มันมีมาก; เพราะมัน
เจริญด้วยความลุ่มหลงในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความรักความพอใจ
ที่ประติสุขประดอยกันขึ้นมา ไม่รู้จักหมดจักสิ้น. เมื่อสมัยคนป่า
นั้น มันก็ไม่มีอะไรที่จะเป็นที่ยึดแห่งความลุ่มหลง; เพราะฉะนั้น
การที่จะคิดฆ่าฟันกัน มันก็เกือบจะไม่มี นอกจากจะจำเป็นเท่านั้น.

ไม่ต้องดูไปถึงหมื่นๆ ปี ถึงยุคคนป่าเหล่านั้นเลย แม้แต่ยุคปู่ย่าตายายของเรา เมื่อไม้สักก็ร่อยเป๋มานี้ ก็ไม่มีเจตนาที่จะฆ่าฟันทำลายล้างกันอย่างลึกซึ้งเหมือนสมัยนี้ : มีเจตนาที่จะล้างผลาญกันอย่างที่เรียกว่าเปิดเผยก็มี เร้นลับก็มี, อย่างหลอกลวงก็มี, ต่อหน้าราวกับว่าเป็นมิตรกัน แล้วภายในใจมันก็ป็นศัตรูกัน.

ที่นี่ก็จะเห็นได้เองว่า กลิ่นไอของการคิดร้ายเบียดเบียนกันนั้น ในบรรยากาศเวลานี้ มันมากเต็มไปหมด ไม่เหมือนกับครั้งโบราณ. นี่เรียกว่า ความเจริญนี้มันเจริญเพื่อความวินาศ; การศึกษามันเจริญ มันก็เจริญเพื่อวินาศ เพราะว่าทำให้มีราคะ โทสะ โมหะยิ่งขึ้น.

อารยธรรมของพวกตะวันตกหันไปทางวัตถุนิยมหนักขึ้น; การค้นคว้าทางวัตถุทางร่างกายนี้มันมากขึ้น จนกระทั่งเรียกว่า เมามายในเรื่องวัตถุเรื่องเนื้อหนังนี้ ถึงขนาดที่เรียกว่าหลับหูหลับตากันทีเดียว, จนเกิดคำประหลาดๆ ขึ้นมาเมื่อไม่นานนี้ เช่น คำว่า พระเจ้าตายแล้ว.

ทำไมพระเจ้าตาย? เพราะว่าคนไม่สนใจกับพระเจ้าเลย. ทำไมคนไม่สนใจกับพระเจ้า? ก็เพราะว่ามีเนื้อหนังที่เอร็ดอร่อยสำหรับเขา เกิดขึ้นมากยิ่งขึ้นทุกทีๆ จนไม่มีเวลาไปสนใจกับพระเจ้า; พระเจ้าก็ตายไป. หรือแม้จะไปสนใจในพระเจ้า มันก็ไม่สนุกสนานเหมือนเรื่องวัตถุเรื่องเนื้อเรื่องหนัง. เมื่อคนมาหลงใหลในส่วนนี้เสียแล้ว ก็ไม่สนใจกับพระเจ้าอยู่ดี, แล้วยังยิ่งอยากจะให้พระเจ้าไปเสียให้พ้นหูพ้นตา อย่ามาเกี่ยวข้องกับเรา, อย่างนี้พระเจ้าสำหรับมนุษย์ชนิดนั้นก็ตายและตายเร็วขึ้น.

ทีนี้พอพระเจ้าตายแล้ว เป็นอย่างไรบ้าง? คนก็กลายเป็นสัตว์เดรัจฉานหมด แล้วก็ได้เบียดเบียนกัน ตามที่จะเบียดเบียน

กันได้อย่างไรบ้าง; ก็ค้นหามาเบียดเบียนกัน ด้วยอำนาจของกิเลส
นั้น.

นี่การศึกษามีกันอย่างไร โลกจึงได้เป็นไปอย่างนี้; จะเรียก
ว่าการศึกษาที่ทำโลกให้วิनाศได้หรือไม่ ก็ลองคิดดู. เราจะได้
พิจารณาตักกันต่อไป ซึ่งเป็นความมุ่งหมายของการบรรยายในวันนี้
ที่จะชี้ให้เห็นว่ามันเป็นอย่างนั้นมากน้อยเพียงไร.

แยกศาสนาออกไปเสียจากการศึกษานี้เป็นอันตรายมาก

การศึกษาเวลานี้ มันไปตามกันของวัตถุนิยม คือหลงใหล
ในความสนุกสนานเฮร็ดอ้อยทางเนื้อทางหนังอย่างนี้. การ
ศึกษามันตกเป็นทาสของวัตถุนิยม; ศาสนาก็ไม่มีที่สำหรับจะเข้า
มาอยู่ในการศึกษา; แม้แต่วัฒนธรรมที่เนื่องด้วยศาสนา ก็ไม่มี
ที่ ที่จะเข้ามาอยู่ในการศึกษาของมนุษย์ในโลกปัจจุบันนี้. นี่ไม่
ได้กล่าวเฉพาะประเทศไทยเรา หรือเฉพาะประเทศไหน กล่าว
ได้ว่าทั้งโลก; สำหรับประเทศไทยนั้นไม่ต้องกล่าวก็ได้ เพราะ
ว่ามันไปตามกันประเทศอื่นที่ใหญ่โตที่น่าหน้า. มันควรจะเพ่งเล็ง
ไปถึงประเทศที่น่าหน้าในการศึกษา ที่ประเทศไทยไปตามกันเขา
นั้นมากกว่า.

ประเทศเหล่านั้นแยกศาสนาออกไปจากการศึกษา กระทั่ง
ยุบทำลายวัฒนธรรมที่เนื่องอยู่ด้วยศาสนานั้น ออกไปเสียจากการ
ศึกษา.

ที่นี้ประเทศไทยเราก็กึ่งลืมหูลืมตาขึ้นมา ในลักษณะที่
อยากจะเจริญเหมือนเขา โดยไม่ดูให้ดีกว่า ความเจริญชนิดไหน
เป็นไปเพื่อความวินาศ หรือว่าความเจริญชนิดไหนเป็นไปเพื่อ

ความเจริญโดยแท้จริง. นี่จึงไปรับการศึกษาแบบใหม่ มาจากประเทศอื่น ที่กันเอาเรื่องศาสนาออกไปเสียจากการศึกษา, กันเอาเรื่องวัฒนธรรมของศาสนาออกไปเสียจากการศึกษา; ไม่ช้าก็อายุคนมันก็เกิดการเปลี่ยนแปลงอันใหญ่หลวง.

เดี๋ยวนี้เด็ก ๆ ไม่เคารพบิดามารดา ครูบาอาจารย์, ไม่ถือว่าเป็นผู้มีบุญคุณ, ไม่อ่อนน้อมต่อคนเฒ่าคนแก่ เย่อหยิ่ง จองหยอง ยกหูซ่าง. นี่มันสูญเสียวัฒนธรรมที่เนื่องกันอยู่กับศาสนา แล้วก็ตัวศาสนาก็พลอยสูญไปด้วย ในที่สุด.

เราเคยอ่านรู้เรื่องราว ในประเทศทางตะวันตกมันเคยเจริญสมัยนั้น เขาก็เอาศาสนาบวกกันไว้กับการศึกษา. มหาวิทยาลัยที่สำคัญๆ ของประเทศที่ใหญ่โตสำคัญๆ นั้น จัดโดยพวกพระทั้งนั้นสมัยนั้น; มันก็มีสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมที่เนื่องด้วยศาสนา ตกลงไปโดยไม่รู้สึกตัว ก็มองไม่เห็น.

ทีนี้ต่อมาค่อยๆ เปลี่ยนไปๆ จนไม่เกี่ยวกับพวกพระหรือศาสนาเลย; แล้วต่อมาก็อยู่ในกำมือของพวกนักการเมืองหมด ทุกมหาวิทยาลัยทุกอะไร, ก็มีการเปลี่ยนแปลงใหญ่หลวง. เป็นอันว่า แยกเอาศาสนา หรือวัฒนธรรม ที่เนื่องด้วยศาสนา ออกไปจากการศึกษาของโลกโดยสิ้นเชิง.

ทีนี้เด็ก ๆ ก็ไม่มีความรู้สึก ที่เป็นไปตามอิทธิพลของศาสนา เช่นเคารพบิดามารดา ครูบาอาจารย์ เป็นต้น. อย่างเด็กสมัยก่อนมันโง่ มันก็กลัวบาป มันก็ทำไปตามคำสอนในศาสนา. เด็กสมัยนี้มันฉลาด ว่าพระเจ้าไม่มี ศาสนาไม่จำเป็น; เอาแต่อารมณ์ของตัว มันก็เลยได้ตรีนพันแทงกันในโรงเรียนในมหาวิทยาลัย ก็เรียกครูว่าอ้ายอ้อยอย่างนั้นอย่างนี้. แล้วถ้าครูทำไม่ชอบใจ ก็ทำร้ายครู ไม่ถือว่าครูมีบุญคุณ; ฉะนั้นจึงไม่รู้ว่าจะบังคับหรือ

ปกครองกันอย่างไรไหวแล้ว.

อย่างสมัยโบราณโน้น ครูคือผู้ที่นักเรียนกลัวที่สุด ครูหรืออาจารย์ที่วัดกลัวยิ่งกว่าพ่อแม่. สมัยอาตมาเป็นเด็ก ๆ ก็ยังสังเกตเป็นอย่างนั้นอยู่, เด็ก ๆ กลัวครูบาอาจารย์ยิ่งกว่าพ่อแม่ที่บ้าน, ครูบาอาจารย์ถึงตา ซึ่งตาก็หยุดหมด แล้วก็ไม่ว่าทำให้ผิดไปจากที่ตกลงกันไว้, ส่วนเดี๋ยวนี้ไม่มีทางที่จะเป็นอย่างนั้นได้, เพราะว่าเขาพร้อมที่จะทำอันตรายแก่ครูบาอาจารย์อยู่เสมอ จนได้ยินว่าบางแห่งบางสำนักนี้ ครูบาอาจารย์ไม่กล้าให้เด็กบางคนที่เป็นเด็กอันธพาลนั้นเป็นผู้สอบไล่ตก, เขาก็คือจะฆ่าครู ก็ต้องให้กันไปตามเรื่อง.

นี่เรียกว่าถึงที่สุดแล้ว ที่ครูอยู่ได้อำนาจฝ่าเท้าของลูกศิษย์ของเด็ก ๆ แล้ว. ไม่ใช่เรื่องสมมติขึ้นมา; เป็นเรื่องที่เชื่อได้ว่ามีอยู่จริง มีคนมาเล่าให้อาตมาฟัง แล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็ในกรุงเทพฯ นั้นเอง.

นี่ลองเปรียบเทียบกันดูว่า ถ้านักเรียนอยู่ในสภาพที่ครูมองตาที่เดียวก็หยุดหมดอย่างนี้ เขาปกครองกันได้อย่างไร. และเดี๋ยวนี้จะขู่จะเขี่ยจะตีสอะไรก็ไม่หยุด; แล้วให้เขี่ยตีไม่ได้ด้วย เพราะไปตามกันวัฒนธรรมใหม่ ครูตีนักเรียนไม่ได้ แล้วมันปรากฏผลขึ้นมาอย่างไร, ชั่ว ๕ ปี ๑๐ ปีนี้เท่านั้น มันปรากฏผลขึ้นมาอย่างไร.

นี่การศึกษาก็ดี วัฒนธรรมที่เนื่องด้วยการศึกษาก็ดี ไม่ได้เจืออยู่กับศาสนา, หรือว่าศาสนาไม่มาอยู่ในการศึกษา. วัฒนธรรมของคนไทยแต่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เนื่องอยู่ด้วยศาสนานั้น ถูกเพิกถอนหมด; เหลือแต่เรื่องความเจริญทางวัตถุ หลงไหลเรื่องทางวัตถุกระทั่งลูกหลานขึ้นมาถึงพ่อแม่.

พ่อแม่รุ่นหลังนี้ ไม่รู้ความสำคัญของเรื่องศาสนา หรือ วัฒนธรรมทางศาสนา; เกิดลูกก็ให้คนอื่นเลี้ยง, ให้ได้เลี้ยง ให้ได้เรียนหนังสือ, ให้รู้จักสอบไล่ได้ชั้นสูงๆ; เป็นเรื่องอาชีพนั่น ไม่มีเรื่องศาสนาเจือปนอยู่เลย; เพราะว่าการศึกษามันเปลี่ยน วิทยุณของเด็กเสียแล้ว; นี่โลกมันจึงเป็นอย่างนี้ เพราะ มีการศึกษาที่กำลังเป็นข้าศึกแก่ธรรมชาติที่จะครองโลก.

เรามีการศึกษาชนิดที่กำลังเป็นข้าศึกแก่ธรรมชาติที่จะคุ้มครองโลกให้สงบเย็น; แล้วการศึกษาของเรามันยุ่งกันแต่เรื่องเนื้อหาหนึ่ง ให้หาความสุขสนุกสนานเอร็ดอร่อยทางเนื้อหาหนึ่ง. เพราะฉะนั้น การศึกษาเดี๋ยวนี้ก็คืออาชีพ, วิชาชีพ; หรือการกระทำที่จะให้ได้มาซึ่งอำนาจหรือกำลัง ที่จะประกอบอาชีพ คือ หาเงินให้มากที่สุด. ถ้าหาเกียรติก็เป็นเกียรติหลอกลวง คือเกียรติเพื่อจะใช้ในการหาเงินให้มากที่สุด. เพราะฉะนั้นมันจะไปเรียนได้เท่าไร จะสอบไล่ปริญญายาวเป็นหางมาอย่างไรหรืออะไรก็สุดแท้ มันตกอยู่ใต้อำนาจของวัตถุนิยมทั้งนั้น.

ที่นี้ก็จัดการบ้านเมืองเป็นอย่างนี้ พอลูกออกมาก็เลยเอาอย่างพ่อแม่; โลกนี้ก็เลยเป็นโลกของวัตถุนิยมยิ่งขึ้นทุกๆ อายุคน. นี่ก็เรียกว่าพ่อแม่ก็ตั้งต้นเปลี่ยน, ครูบาอาจารย์ก็เริ่มเปลี่ยน, เด็กๆ มันก็เปลี่ยน, มาเป็นโลกชนิดที่ไม่เหมาะที่จะมีธรรมชาติสำหรับครองโลก; เรียกว่าเรากำลังมีการศึกษาที่เป็นข้าศึกแก่ธรรมชาติที่คุ้มครองโลก ให้มีสันติสุข.

เดี๋ยวนี้บางคนอาจจะคิดว่า นี่ทำไมมาตั้งหน้าตั้งตาด่าว่าคนอื่น ในการพูดเรื่องศาสนา. อย่าได้เข้าใจไปอย่างนั้น; เพราะว่าเดี๋ยวนี้การศึกษามันติดขัด มันตายด้าน แล้วมันละลายสูญหายไป, เพราะว่าการศึกษาในโลกมันเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนแปลง

ไปในทางที่จะทำให้ศาสนาอยู่ในโลกไม่ได้. ดังนั้นจึงต้องเอามาพูดกัน มิใช่ว่าอาตมามีเจตนาที่จะว่าร้ายผู้อื่น.

ที่จริงทุกคนก็มีการอยู่ในโลกร่วมกัน ถ้ามีอะไรที่เป็นปัญหขึ้นในโลกนี้ มันก็ควรจะถือว่าเป็นเรื่องรับผิดชอบร่วมกัน หรือเป็นเรื่องที่จะต้องสนใจด้วยกัน นี่จึงได้เอามาพูด; และเพราะว่ามันไม่มีเรื่องอื่นที่ดีกว่าเรื่องนี้ ไม่มีเรื่องอะไรดีไปกว่า เรื่องที่เราจะมาช่วยกันแก้ไขโลกนี้ ให้มีสันติสุขยิ่งขึ้น มันก็เลยต้องพูดเรื่องนี้. นี่ปัญหามันมีอยู่อย่างนี้ มันก็ต้องพูดอย่างนี้.

นี่ย่าเพื่อเข้าใจว่า เป็นการนิพนธ์ว่าร้ายคนนั้นคนนี้ พวกนั้นพวกนี้ หรือว่าชาตินั้นชาตินี้; ต้องพูดเป็นเรื่องส่วนรวมของโลกทั้งหมด คือ ทุกๆ ชาติในโลกกำลังมีปัญหาอย่างเดียวกัน คือ ละทิ้งศาสนา แล้วก็ทำลายวัฒนธรรมที่ประเสริฐ ที่มีรากฐานอยู่บนศาสนาให้หมดไป; แล้วก็เอาอารยธรรมเนื้อหนังเข้ามาแทนที่ จนโลกเต็มไปด้วยเรื่องอย่างนี้.

มีปัญหาสรุบได้ว่า โลกกำลังมีการศึกษา ที่เป็นข้าศึกแก่ธรรมะที่จะครองโลก. ฉะนั้นเราควรจะได้วินิจฉัยกันต่อไป; เพื่อจะทำอะไรบ้าง อย่างให้ดีที่สุดเท่าที่เราจะทำได้, เพื่อแก้ไขสิ่งเลวร้ายอันนี้. อาตมาจึงขอชักชวนให้มาช่วยกันพิจารณาเป็นเรื่องๆ ไป

การพิจารณาใด ๆ ควรใช้ตามแนวของพุทธศาสนา

ถ้ามาถึงพุทธศาสนาโดยเฉพาะ ก็ให้พวกท่านทุกคนนี้ยอมรับรู้ว่า พระพุทธเจ้าท่านทรงหวังไว้อย่างนี้. พระพุทธเจ้าท่านทรงหวังว่า พุทธบริษัททั้งหลาย จะชวนกันช่วยทำให้โลกนี้มันเป็น

โลกที่อยู่ด้วยสันติสุข พระองค์เองก็ทรงพยายามเผยแผ่พุทธศาสนา อย่างไม่เห็นแก่ความยากลำบาก ถึงกับวิ่งวอนสาวกทั้งหลายให้ช่วยกันเผยแผ่พุทธศาสนา. นี่เป็นพระพุทธรประสงค์ ว่า ให้ช่วยมองดูโลกนี้เพื่อช่วยกันทำให้มีสันติสุข. เดียวนี้เมื่อไม่มีสันติสุข พุทธบริษัทก็มีหน้าที่ที่จะต้องดูด้วยเหมือนกัน. อย่าเห็นว่าไม่ใช่เรื่องไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนา; ที่จริงเป็นเรื่องความมุ่งหมายโดยตรงของพระพุทธเจ้า ที่จะช่วยกันทำให้โลกนี้มีสันติสุข.

เดี๋ยวนี้อุปสรรคอันใหญ่ยิ่งเกิดขึ้นในโลกนี้ ต่อวัตถุประสงค์อันนี้ ก็คือการศึกษามันเปลี่ยนทิศทาง ไปในทางที่จะเป็นข้าศึกแก่พระธรรมที่จะคุ้มครองโลก; ก็ชวนกันไม่ประพฤติธรรม จนไม่มีธรรมอะไรเหลืออยู่ในโลก สำหรับคุ้มครองโลก. ดังนั้นเราจะพิจารณากันไปที่ละเรื่อง เป็นเรื่องๆ ไป :-

พิจารณาเรื่องการศึกษาให้ถูกต้อง

เรื่องการศึกษาควรจะได้รับการศึกษาให้รู้จักกันให้ดี ว่ามันคืออะไร? มันมาจากอะไร? มันเพื่อประโยชน์อย่างไรในที่สุด? แล้วมันจะได้สำเร็จตามนั้นโดยวิธีใด?

การที่ตั้งหัวข้อของปัญหาขึ้นมาอย่างนี้ เป็นแบบฉบับของพุทธศาสนา ของพระพุทธเจ้าโดยตรง จะเรียกว่า logic ก็ได้; แต่เป็น logic ของพระพุทธเจ้า สำหรับใช้วิจารณ์หรือศึกษาสิ่งต่างๆ ตามแบบของท่าน ก็คือเรื่องอริยสัจอันนี้เอง ทุกข้อคืออะไร? มันมาจากอะไร? มันเพื่อประโยชน์อะไร? จะทำได้อย่างไร? แต่ที่เราเอาหลักอันนี้มาใช้พิจารณา สิ่งที่เราเรียกว่าการศึกษา ที่ให้รู้ว่าการศึกษานี้มันคืออะไร? แล้วมันมีเหตุอะไร? มีสมุฏฐาน

อย่างไร? ที่ทำให้มันเกิดขึ้นมา แล้วว่าในที่สุดนี้การศึกษามันจะนำมาซึ่งผลอย่างไร? และว่าทำอย่างไรจึงจะได้ผลอันนั้นมาทันใจ?

ข้อแรกก็ดูกันว่า การศึกษาคืออะไร? การศึกษาในที่นี้เอาปัจจุบันนี้เป็นหลักการพิจารณาเป็นมาตรฐานการพิจารณาอย่างกว้างๆ ว่าการศึกษาคืออะไร? การศึกษาคือการทำให้มันรู้ในสิ่งที่ตนต้องการจะรู้ ไม่ว่ายุคไหนสมัยไหน การศึกษาคือการกระทำลงไป ให้ได้รู้สิ่งที่ตนต้องการจะรู้.

“คนต้องการจะรู้” นี้ มันก็มีความมุ่งหมายเพื่ออะไร เป็นอย่างไร ไปเหมือนกัน เพื่อจะได้สิ่งตัวต้องการนี้; มันก็รู้เพื่อจะให้ตัวได้สิ่งที่ต้องการ, ก็รู้เรื่องสิ่งที่ตัวต้องการ, หรือว่าจะเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ที่กำลังเกิดอยู่ในที่นี้. เรารู้เรื่องปัญหานั้น จะได้แก้ปัญหาานั้น มันก็ต้องศึกษา. หรือถ้าว่าเพื่อเอาชนะผู้อื่นในการต่อสู้เราก็ต้องศึกษาเหมือนกัน หรือเพื่อให้เราดีกว่าเขา เราอยากจะดีกว่าเขา เราก็ต้องศึกษาเหมือนกัน. นี่คือนี่สิ่งที่คนต้องการ. มันมีอยู่หลายๆ อย่างอย่างนี้.

ที่นี้เขาอยากจะรู้จักสิ่งนั้น ให้ได้ตามที่ต้องการ มันก็เลยมีการกระทำชนิดหนึ่งซึ่งเรียกว่าการศึกษา เรื่องอะไรก็ตาม มีมากมายหลายร้อยหลายพันหลายหมื่นเรื่องในโลกนี้ ซึ่งมนุษย์ต้องการเป็นพวกๆ ไป. เขาก็ต้องศึกษาเรื่องนั้น เช่นเรียนหนังสือกันก่อนอย่างนี้ ก็เพื่อจะแก้ปัญหาบางอย่าง, หรือจะมีความสามารถในการที่จะเอาสิ่งต่างๆ มา, หรือจะดีกว่าคนอื่นในที่สุด. ฉะนั้นสรุปความแล้วว่า การศึกษานี้คือการทำให้รู้สิ่งที่ตนต้องการจะรู้; นี่เป็นกำปั้นทุบดิน ไม่มีทางผิด ก็มีวิธีการศึกษาให้ได้ตามนั้น.

ข้อที่สอง ที่นี้ว่าการศึกษา มันมาจากอะไร? เกิดขึ้นเพราะอะไร? มันก็ไม่พ้นไปจากสิ่งทั้งหลาย ที่ในวิสัยโลก มันก็มาจากกิเลสตัณหาเช่นเดียวกัน; แม้จะไม่ใช้อย่างเลวทราม มันก็เป็นอย่างดี เป็นกิเลสตัณหาอย่างดี คือ มีความหิวกระหายที่จะได้อะไร ที่จะรู้อะไร. โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มันก็เห็นชัดอยู่ว่า มันมีความหิวความกระหายในเวทนาที่ดียิ่งขึ้นไป มันมีความหิวความกระหายเป็นตัณหาในเวทนาที่ดียิ่งขึ้นไป.

นี่เราอยากได้เงิน เพื่อมาซื้อสุขเวทนาที่ดียิ่งขึ้นไป; เราหิวกระหายต่อสิ่งนั้น มันก็เป็นเหตุให้เกิดการชวนขวยศึกษา ค้นคว้าให้มันได้มาจนได้. หรือว่าเด็ก ๆ เขาซื้อเกี๊ยงเรียนหนังสือ พ่อแม่ก็ต้องบอกว่าถ้าเรียนหนังสือแล้ว มันจะดีอย่างนั้น จะได้กินได้ เล่นได้อะไรดีกว่านั้น. หรือเขาอยากจะได้อะไรที่เขาเห็นว่าดี เขาจะได้เพราะการศึกษา, นี่เด็ก ๆ ก็อยากจะได้สิ่งนั้น คือได้เวทนาที่ดีกว่าที่ได้รับอยู่ จึงพอใจศึกษา แม้ว่าจะลำบากก็ทนศึกษา. เขาจะได้ผลเห็นทันตา ก็คือว่าพ่อแม่ก็ให้สตางค์เพิ่มขึ้น; เมื่อเรียนอะไรรู้ได้ดีในวันนี้เดือนนี้ มันก็มีผลเห็นทันตาว่าพ่อแม่ก็ยังชมเชย แล้วก็ให้เงินเพิ่มขึ้น เพราะว่าเราเรียน, เราขยันเรียน.

อาตมาก็เคยรับจ้างในข้อนี้เหมือนกัน เข้าใจว่าคงจะเคยรับจ้างในข้อนี้กันมาแล้ว; แม้ว่าจะไม่ได้ค่าจ้างเป็นเงินเป็นนั้นก็ เป็นของเป็นอะไรไปตามเรื่อง, แม้แต่เป็นการชมเชย. นี่ความหิวความกระหายในเวทนาที่ดียิ่งขึ้นไปนั้นแหละ มันเป็นสมุทัย ต้นเหตุของสิ่งที่เรียกว่าการศึกษา.

ที่นี้ถ้าจะดูให้ละเอียดกว่านั้น มันก็ยังมีอย่างอื่นอีก จากการสังเกตเห็นสิ่งที่ไม่เคยสังเกตมาแต่ก่อน นี่ก็อยากรู้ขึ้นมา จึงมีการศึกษา. ถ้าอย่างนี้แล้วมันสูงกว่าเรียน ก.ข.ก กาแล้ว คือยิ่ง

ไปกว่าเรียนหนังสือ

มนุษย์เริ่มด้วยสังเกตเห็นอะไรที่น่าสนใจ ที่ไม่เคยรู้มาแต่ก่อน มีเค้าเงื่อนที่ว่ามันจะมีประโยชน์อันใหญ่หลวง มันก็เกิดการศึกษาค้นคว้าขึ้นมาในสาขานั้น ในวิชานั้นๆ ถ้าเราจะไปเอาเรื่องของคนป่า สมัยโน้นเป็นหลัก มันก็มีการศึกษาเพราะสังเกตเห็นอะไรบางอย่าง, ที่น่าจะเป็นผลดีกว่าแต่ก่อนนี้เรื่อย ๆ ขึ้นมา. สังเกตละเอียดขึ้นมาจนเป็นคนยุคปัจจุบัน เพราะมันสังเกตเห็นสิ่งที่ไม่เคยสังเกตเห็นมาแต่ก่อน แต่มีเค้าเงื่อนว่าจะได้รับประโยชน์มากจากสิ่งนั้น จึงปักใจที่จะศึกษา.

นี่ถ้าจะให้เป็นการน่ากลัวบ้าง ก็เพราะว่ามนุษย์เราได้เริ่มสังเกตเห็นความทุกข์ หรือปัญหาที่จะนำมาซึ่งความทุกข์ ที่สังเกตเห็นว่า มันมีอยู่เพิ่มขึ้นๆ. นี่การศึกษาในขั้นสุดท้าย มันจึงเป็นไป เพื่อการป้องกันปัญหาหรือแก้อุปสรรคอะไรต่างๆ ที่กำลังเห็นว่ามันมีแปลกขึ้นมาตามลำดับ.

ทั้งหมดนี้ มันเป็นสมมุติฐาน หรือเป็นสมมุติที่ทำให้เกิดการศึกษามา มันก็เป็นเรื่องที่ธรรมดาสามัญอยู่มาก เป็นไปตามธรรมชาติอยู่มาก ก็ยังดีอยู่; แล้วมันจะค่อยเขวที่หลังอย่างไร นี่ค่อยดูกันต่อไป.

อยากจะข้ามไปข้อที่สาม ว่าการศึกษา^{นี้} ในที่สุดมันเพื่อประโยชน์อะไร? ก็ตอบได้แบบกำปั้นทุบดินว่า มันเพื่ออยู่รอด.

คำว่า “รอด” นี่เป็นคำที่สำคัญมาก, แม้ว่าบางคนจะไม่ค่อยสนใจ อยู่รอดทางชีวิตนี้ก็ได้อ คือไม่ตาย, อยู่รอดจากความชั่ว มีแต่ความดี ไม่เป็นทุกข์อย่างนี้ก็ได้อ. โดยสัญชาตญาณของสัตว์มีชีวิต มันต้องการความรอดอยู่แล้ว; ฉะนั้นผลของการศึกษาดังนั้นทั้งหลายนี้ก็เพื่อการอยู่รอดที่ยิ่งๆ ขึ้นไป นับตั้งแต่รอดอย่างต่ำ

เช่นไม่ต้องตายเสียด้วยโรคภัยไข้เจ็บ.

มีนักศึกษามัยปัจจุบันบางพวก ให้บทนิยามว่า การศึกษานี้เพื่อความอยู่รอดด้วยเหมือนกัน; แล้วไปตรงกับหลักทางชีววิทยาที่ว่าความเหมาะสมเป็นเครื่องให้มีความอยู่รอด. สัตว์ที่มีความเหมาะสมที่สุด สัตว์นั้นจะมีชีวิตรอด นี่หลักของชีววิทยา รอดมาจนกระทั่งบัดนี้.

ที่นี้การศึกษาก็ผสมโรง ที่ว่าจะทำให้เกิดความเหมาะสมที่สุด แก่สัตว์ที่มีชีวิตที่จะอยู่รอด นี่ก็นับว่าเป็นความถูกต้อง, เป็นหลักเกณฑ์ที่ดี คือการศึกษาจะทำให้มนุษย์มีความเหมาะสมที่สุด คือถูกต้องที่สุด แล้วจะได้อยู่รอดทั้งทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ ผลมันวางไว้ดีขนาดนี้.

แต่นี้มันไปไม่ถึงนั้น มันเปลี่ยนเสียอีก; แม้ว่าเราจะพูดอย่างกำปั้นทุบดินว่า เพื่อผลดีที่สุดที่มนุษย์จะพึงได้รับนี้ ก็ได้ ว่าการศึกษาเพื่อสิ่งนั้น. แต่มนุษย์นี้มันหวังแต่ความเอร็ดอร่อยเท่านั้น ไม่รู้อะไรมากไปกว่านั้น. แม้จะพูดถึงนิพพาน; เขาก็คิดไปถึงความเอร็ดอร่อยที่ประณีตละเอียดสุขุมสูงสุดยิ่งขึ้นไป จึงต้องการนิพพาน. ดังนั้นตามความรู้สึกตามธรรมดาสามัญของสัตว์แล้ว การศึกษานี้ก็เพื่ออัสสาทะที่ดียิ่งขึ้นไป กระทั่งเป็นอันสุดท้าย.

อัสสาทะ คำนี้ก็พูดกันมาหลายหนแล้ว บางคนคงจะจำได้ว่ามันมีคำบาลีเรียกอยู่อย่างนี้ ไม่มีคำใดเหมาะสมเท่า; ก็เพราะอัสสาทะนี้แหละ ที่ทำให้สัตว์โลกทั้งหลายทั้งปวง ต้องจมอยู่ในโลก. อัสสาทะแปลว่าความอ่อย ตามตัวหนังสือต้องแปลว่าความเอร็ดอร่อยชนิดที่จับจิตใจของสัตว์, ในทุกอย่างมีอัสสาทะไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง; และเราก็ไปหลงอัสสาทะนั้น มันก็เลยได้ติดอยู่ในสิ่งนั้น ที่มนุษย์ค้นคว้าอะไรต่างๆ เกี่ยวกับการศึกษา

นี้ ก็เพื่อหวังจะได้อัสสาทะคืออรสอร่อยที่สุดที่มนุษย์จะหาเอาได้.

ที่นี้อัสสาทะนี้ มันก็ขึ้นอยู่กับวิสัยของคนเหล่านั้น เป็นชั้นๆ ไป บางคนก็เห็นต่ำๆ เห็นแค่กามารมณ์, บางคนก็เห็นสูงขึ้นไปถึงความสงบรำงับ ความที่ไม่ต้องเวียนว่ายไปในกองทุกข์เป็นต้น; การศึกษาจึงได้แบ่งเป็นชั้นๆ เป็นพวกๆ เป็นประเภทๆ ไป. มนุษย์ธรรมดาสามัญจึงมีการศึกษาเพื่ออรสอร่อย, หรืออัสสาทะที่ยิ่งขึ้นไป, ยิ่งขึ้นไป, มีความมุ่งหมายว่า ยิ่งขึ้นไปจนถึงที่สุด.

แต่แล้วเขาก็ไม่รู้ว่ ถึงที่สุดนั้นแหละคือเพื่อถึงธรรมะ หรือเพื่อถึงพระเจ้า; หรือว่าหยุดบ้ำอัสสาทะกันเสียที่ นั้นแหละคือถึงที่สุด. แต่นี่มันยังไม่รู้ ก็ต้องบ้ำอัสสาทะอย่างใดอย่างหนึ่งตามความมุ่งหมาย. เตี่ยวนี้มันเป็นโลกวัตถุนิยม มันก็อัสสาทะของวัตถุ คือกามารมณ์เป็นจุดประสงค์มุ่งหมายสูงสุดกว่าสิ่งใด นี่เป็นเหตุให้พระเจ้าต้องตายไป เหมือนที่พวกฝรั่งเขาจัดกัน.

นี่เรียกว่า อัสสาทะเพื่ออะไร? เพื่ออยู่รอด เพื่อให้ได้ที่ดีที่สุด ที่มนุษย์คิดว่ามันดีที่สุดที่จะได้. ถ้าคิดถูก ก็ไปถูก และไปถึงที่สุดจริงเหมือนกัน; พอคิดผิดเข้าใจผิด มันก็วกไปหานรก หาเดรัจฉาน เปรต อสุรกาย ด้วยการเข้าใจผิดหรือการศึกษาที่ผิด; จึงต้องแยกกันเป็นว่า เป็นการศึกษาที่ผิด หรือเป็นการศึกษาที่ถูก. แต่ถ้าให้พูดเป็นกลางๆ ก็ว่า เพื่อให้ได้สิ่งที่มนุษย์คิดว่าดีที่สุด คนชั่วก็คิดไปตามแบบคนชั่ว, คนดีก็คิดไปตามแบบคนดี.

ที่นี้ข้อสุดท้าย **ข้อที่สี่** **ว่าจะได้โดยวิธีใด?** เมื่อเขามุ่งหมายอย่างนั้นแล้ว ก็เริ่มทำการศึกษา ลงมือทำการศึกษา นับตั้งแต่สังเกตค้นคว้าทดลองไปเรื่อยๆ; แม้แต่สมัยคนปายังไม่รู้อะไรเลย. การศึกษามันก็เริ่มต้นด้วยการสังเกตเห็นอะไรแปลกตา, แล้วก็ค้นคว้า แล้วก็ทดลองจนพบ อ้าว, อย่างนี้. นี่มันจึงพบอะไร

มากขึ้นมาตามลำดับ, ตามลำดับ.

ฉะนั้นอย่าลืมบุญคุณของคนป่าที่ยังไม่มุ่งฆ่า ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของคนสมัยนี้ เขาเคยตั้งต้นการศึกษามาแล้ว ด้วยการสังเกตคันคว่ำและทดลอง; แล้วก็ถ่ายทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ เพียงแต่ว่าปรับปรุงดีขึ้นๆ ตามที่ได้มีการสังเกตคันคว่ำและทดลองยิ่งขึ้นนั่นเอง. แล้วอย่าไปมองข้ามหลักเกณฑ์ ที่คนป่าสมัยที่ยังไม่รู้จักมุ่งฆ่าเขาได้ใช้มาแล้ว. เขาสังเกตคันคว่ำและทดลองเรื่อยมาเป็นการศึกษา, ด้วยความบังเอิญก็เป็นการศึกษาขึ้นมาได้, ด้วยความจำเป็นบังคับ ก็เป็นการศึกษาที่สูงชันมาได้, จนกว่าจะพอใจในเรื่องนั้นๆ ก็ยุติไปเรื่องหนึ่ง แล้วก็ไปศึกษาคันคว่ำทดลองเรื่องอื่นต่อไปอีก. นี่เป็นทางให้ได้ผลของการศึกษา เรียกว่า วิธีที่จะได้มาซึ่งผลของการศึกษา.

นี่ขอให้สังเกตดูว่า การศึกษานี้มันคืออะไร? ถ้าผิดมันคืออะไร? ถ้าถูกมันคืออะไร? แล้ว การศึกษานี้จะผิดได้ไหม? มันก็ผิดได้ โดยที่ว่ามันแล้วแต่จิตใจของมนุษย์นี้ เดินผิดทางหรือเดินถูกทาง.

ถ้าอวิชาครอบงำมันก็เดินผิดทาง, ถ้าวิชาครอบงำมันก็เดินถูกทาง. แล้วเมื่อสิ่งทั้งหลายมันไม่แน่ คือเคยเป็นวิชาเดินถูกทางอยู่แล้ว มันเดินถูกทางอยู่แล้ว มันกลับเดินผิดทางก็ได้; เพราะสิ่งแวดล้อมมันเปลี่ยนแปลง หรือ มันมีอะไรสัมพันธ์กันยุ่งไปหมด ที่ทำให้เกิดปัญหาสลับซับซ้อน จนมนุษย์รู้เท่าทันไม่ได้. เคยเจริญทางจิตใจมาแล้ว ก็กลับเสื่อมทางจิตใจ, ไม่เคยเจริญทางวัตถุก็มาเจริญทางวัตถุ; หรือว่าเจริญทางวัตถุแล้ว ไม่ได้รับผลเป็นที่พอใจ ก็หมุ่นไปหาความเจริญทางจิตใจ. น่วนไปวนมากันอย่างนี้.

การศึกษานี้มันเพื่อความเจริญก็ได้ เพื่อความวินาศก็ได้; เพราะว่าความเจริญบางอย่างเป็นไปเพื่อความวินาศ; ความเจริญหรือความวินาศนี้เป็นไปทางกายก็มี, เป็นไปทางจิตก็มี, ลึกซึ่งทางวิญญาณ ทางสติปัญญาก็มี, นี่มันก็ของมนุษย์นั่นเอง. การศึกษาถ้าเดินผิดทางก็สร้างความวินาศขึ้นมา, ถ้าเดินถูกทางก็สร้างความเจริญ ที่ควรจะเรียกได้ว่าความเจริญนั้นแหละขึ้นมา.

นี่เรียกว่าการศึกษาคืออะไร, การศึกษาเกิดมาจากอะไร, การศึกษาเพื่อประโยชน์อะไร, และการศึกษาจะสำเร็จได้โดยวิธีใด; มีใจความสั้นๆ อยู่อย่างนี้ เกี่ยวข้องกันกับมนุษย์อย่างนี้ มนุษย์ดำเนินการศึกษาผิดหรือถูก ก็ย่อมเกิดผลตรงกันข้าม มีไว้สำหรับให้เลือกเอา.

ควรสนใจการศึกษาที่มีอยู่ในสัตตชาติญาณ

ที่นี่ยากจะขอร้องให้มองดูกันอีกนิดหนึ่ง ให้ละเอียดไปกว่านั้น ว่าการศึกษานี้มันมีอยู่ในสัตตชาติญาณ แต่เขาไม่เรียกว่าการศึกษา มันเป็นสัตตชาติญาณ. สัตว์มีสัตตชาติญาณที่มีผลเหมือนกับการศึกษา เป็นการศึกษาของสัตว์ ไม่เกี่ยวกับสติปัญญา; แต่มันมีญาณของสัตตชาติญาณของสัตว์ตามธรรมดาช่วยให้เกิดความรู้สึกละและความพยายาม ที่จะให้ได้สิ่งนั้นดังเช่น :-

เป็นเรื่องของสัตตชาติญาณเสียเลย หรือเป็นเรื่องที่พระเจ้ามอบหมายให้เป็นทุนที่แรก เป็นเดิมพันที่แรก ที่ว่าสิ่งที่มีชีวิตจะต้องมีความรู้อย่างนี้ เพื่อสืบพันธุ์. นี่มันดันรนเพื่อสืบพันธุ์ของมันได้เอง จนกระทั่งว่ามันเกิดได้ในความรู้สึก; แม้ไม่เห็นตัวอย่างก็ทำเป็นอย่างนี้.

แล้วก็การมีอาหาร, การต้องการอาหาร มันอยากอาหารเอง
มันหาอาหารกินจนได้. เด็กๆ คลอดออกมามันก็ดูดนมเป็น;
สุนัขแมวอะไรก็เหมือนกัน มันหาอาหารต่อไปได้ตามลำดับ ก็เป็น
สัญชาตญาณอันหนึ่ง.

แล้วต่อไปก็เป็นการต่อสู้ มันจะมีสัญชาตญาณของการต่อสู้
หรือป้องกันตัวนี้ ติดมาแต่เล็กๆ เลย ไม่ต้องสอนก็ทำเป็น.
ลูกแมวเล็กๆ นี่ มันก็เริ่มต่อสู้เป็น : ไปมองดูมัน มันก็ทำเสียง
อื้อๆ เพราะมันมีสัญชาตญาณแห่งการป้องกันตัว.

แล้วในที่สุดมันก็เป็นสัญชาตญาณของการต้องการอิสรภาพ
หรือความสะดวกสบาย สัตว์มันก็ต้องการ; ไปดูให้ดี.

แล้วอย่าลืมว่าสัญชาตญาณเหล่านี้ คือรากฐานของการ
ศึกษา ที่มนุษย์จะทำให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป จนเปลี่ยนมาอยู่ในรูปของ
การศึกษา มีญาณอันใหม่ ซึ่งเราจะเรียกกันสำหรับพูดกันให้
รู้เรื่องในที่นี้ว่า “ภาวิตญาณ”. ภาวิตะแปลว่าเจริญ ทำให้เจริญ
ขึ้นมา. สัญชาตญาณนั้น ญาณที่มันเกิดอยู่เองตามธรรมชาติ;
นี่ภาวิตะนี้แปลว่า ถูกกระทำให้เจริญขึ้น ภาวิตญาณนี้ เป็นตัว
การศึกษา ที่มนุษย์ทำให้เจริญให้มีขึ้น แต่ก็ไม่พ้นที่จะตั้งรากฐาน
ลงไปบนสัญชาตญาณ.

เรามีความรู้เจริญขึ้นในการสืบพันธุ์, มันจึงสืบพันธุ์มาก
จนต้องคุมกำเนิดกันแล้ว เห็นไหม? แล้วก็มีความเจริญขึ้นในการหา
อาหารกินอาหาร จนหลงอาหารเป็นบ้าเป็นบอไปแล้ว. แล้วก็
สัญชาตญาณในการต่อสู้ ก็ต่อสู้กันจนจะให้วินาศกันทั้งโลกแล้ว,
สัญชาตญาณของความต้องการอิสรภาพก็เลยเกิด จนไม่มีบิดา
มารดา ครูบาอาจารย์ พ่อแม่กันแล้ว; เดียวนี้ก็เห็นอยู่ในหน้า
หนังสือพิมพ์นั่นแหละ.

นี่มนุษย์มีการศึกษา ขยายออกมาจากสัตวชาติญาณเลยเกิดไป ฉะนั้นภาวิตญาณนี้ ก็ต้องอยู่ในลักษณะที่ถูกต้องหรือพอดี. เมื่อยังเป็นสัตว์ก็มีสัตวชาติญาณล้วนๆ; พอเป็นคนขึ้นมา มีภาวิตญาณเพิ่มขึ้น. นี่จะเดินไปในทางไหน จะเดินไปในทางผิดหรือทางถูก; เดี่ยวนี้มันได้กำลังมากขึ้นแล้ว ได้ความรวดเร็วมากขึ้นแล้ว ญาณชนิดนี้แหละ ที่จะทำให้มนุษย์ผิดแปลกแตกต่างจากสัตว์; เรียกว่ามีความเป็นมนุษย์มากขึ้นๆ ตามลำดับเพราะญาณนี้ แล้วก็ขึ้นมาได้โดยบังเอิญ โดยไม่ได้เจตนา ก็มี คือใครจะไปเจตนาให้ใคร.

ที่แรกมนุษย์มีแต่คนป่าไม่นุ่งผ้า. มนุษย์นั้นแหละไม่ต้องสงสัยเลย มันเจริญขึ้นๆ ส่วนใหญ่ก็โดยการบังเอิญ จนรู้นั้นรู้นี้เหมือนมนุษย์สมัยนี้; มันงอกงามออกมาทีละนิด ทีละนิด ทีละนิด ไม่ใช่ที่เดียวรู้ไปโลกพระจันทร์ได้; ต้องรู้อะไรเป็นทอดๆ หลายพันหลายหมื่นชั่วอายุคน หลายแสนชั่วอายุคน. ความเป็นมนุษย์มันก็เริ่มเจริญงอกงามขึ้น ด้วยอำนาจของสิ่งที่เรียกว่าการศึกษา เกินอำนาจของสัตวชาติญาณแล้ว.

เดี๋ยวนี้เราไม่อาจจะถ่ายทอดกันด้วยสัตวชาติญาณแล้ว จึงต้องถ่ายทอดกันด้วยการศึกษา. ถ้าเป็นสัตวชาติญาณไม่ต้องสอนมันก็ทำเป็นเอง; แต่เดี๋ยวนี้มัน เกินอำนาจของสัตวชาติญาณ จึงต้องสั่งสอนกัน ถ่ายทอดกัน โดยวิธีการที่มนุษย์คิดขึ้นเอง. นี่ส่วนนี้มันเป็นการศึกษา ด้วยอำนาจของสิ่งที่เรียกว่าภาวิตญาณ ซึ่งเป็นของตรงกันข้าม เรียกว่าเป็นคู่กันก็ได้กับสัตวชาติญาณ, สัตวชาติญาณก็สัตว์ทั่วไป.

ภาวิตญาณนี่จะช่วยให้เป็นคนเป็นมนุษย์ขึ้นตามลำดับ เป็นรากฐานของการศึกษา; ก็แล้วแต่ว่ามันเดินไปถูกทางหรือเดิน

ไปผิดทาง. มันต้องเดินมาถูกทางในบางสมัย แล้วก็เดินผิดทางในบางสมัย; ก็เรียกว่า ถ้ามีความถูกต้องเข้ามาเมื่อไรก็คือมีธรรมะเมื่อนั้น; ธรรมะนั้นก็คุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข. พอผิดทางเข้าเมื่อไร มันก็ไม่มีธรรมะเมื่อนั้น มันก็ต้องเดือดร้อน.

พิจารณาการขยายตัวของการศึกษาโดยลำดับ

นี่ลำดับของการศึกษาน่าสนใจ ถ้าเรารู้มาตั้งแต่ต้น ตั้งแต่รากฐานของมัน เราอาจจะจัดการให้ดีที่สุดต่อไปข้างหน้าก็ได้.

ขอร้องให้ลองมองกันใหม่ มองไกลออกไปอีกที่ ตั้งต้นการศึกษากันเสียใหม่ มองทีเดียวไปถึงคนป่า สมัยที่ยังเป็นครึ่งลิงครึ่งคน. ลิงนี้พูดได้หรือไม่ได้? จะว่าลิงพูดไม่ได้เสียเลยก็ได้ มันคงพูดได้สัก ๔-๕ คำ คือพอมีเสียงอย่างนั้นละ ก็รู้กันทันทีว่า “อันตรายมาแล้วโว้ย” วังหนี่กันใหญ่ ถ้าเสียงอย่างนั้นละก็รู้กันได้ว่า มีเพศตรงกันข้ามที่นั่นมาแล้วโว้ย. หรือว่ามีเสียงอยู่อีก ๓-๔-๕ เสียงพอให้ฝูงลิงทั้งหลายรู้กันได้ว่าเป็นอย่างไร, เป็นภาษาพูดเพียง ๔-๕ คำ ที่มันเป็นครึ่งคนครึ่งลิงขึ้นมา. นี่มันต้องขยายมากขึ้น จนรู้จักทำเสียงให้แปลกออกไปกว่า ๔-๕ คำ เป็นหลายสิบคำ เป็นหลายร้อยคำ มีความหมายจนรู้กันได้ด้วยคำพูด.

นี่การศึกษา ตั้งต้นด้วยการขยายตัวของเสียงที่เปล่งออกมาในความหมายที่แปลกออกไป ไม่บอกได้ว่ากี่หมื่นปีมาแล้ว หรือว่ากี่แสนปีมาแล้ว; อาจจะตั้งล้านปีมาแล้วก็ได้. การศึกษามันตั้งต้น แก่สิ่งที่มีชีวิต คือสัตว์นี้ เริ่มมีเสียงพูดที่มีความหมายแปลกออกไปนี้เพิ่มขึ้น ระดับแรกมันเป็นอย่างนี้.

ที่นี้ระดับต่อมา ก็เกิดภาษาที่รู้จักทำให้แปลกมากออกไป โดยเร็ว. นี่มันเป็นคนแล้ว, เดียวนี้มันเป็นคนมากทีเดียว เกิด ภาษาพูดออกไปมากมาย ตามมันสมองที่มันขยายออกไป. มันสมองมันใหญ่ออกไป แล้วมันคิดนึกได้ดีขึ้น; นี่ภาษามันก็เพิ่มมากขึ้น ตามที่มันสมองมันขยายออกไป ลำดับนี้มันก็เป็นการศึกษามากขึ้น.

ที่นี้ต่อมาความต้องการนั้นต้องการนี้ มันขยายออกไป ตามที่มันสมองมันเกิดขึ้น; แล้วมันขยายตัวออกไป ก็เลยต้องคิดค้นหาวิธีการนั้นนี้มากขึ้น เป็นการศึกษาที่ขยายตัวขึ้นไปอีก. มนุษย์จึงรู้จักทำนั้น รู้จักทำนี้ มากขึ้นไปกว่าเดิมมากมาย.

ที่นี้พอไปพบอะไรเข้า เป็นหลักเกณฑ์มากขึ้น มองเห็นทางแห่งความสำเร็จมากขึ้น ถึงจุดๆ หนึ่ง ซึ่งมองเห็นชัดว่า มันจะทำได้อย่างไรนี้ ก็ทำการขยายตัวเร่งรัดออกไป อย่างกับเป็นบ้าเป็นหลัง คือวิ่งเร็วอย่างเป็นบ้าเป็นหลัง. นี่เรียกว่าการศึกษา มันเป็นบ้า วิ่งออกไปรวดเร็วอย่างเป็นบ้าเป็นหลัง; จึงออกมาในรูปที่ว่า เดียวนี้จะไปโลกพระจันทร์ก็ได้ ไปไหนก็ได้; แต่ว่ามันน่าเศร้าที่ว่า จุดปัจจุบันนี้ มันกลายเป็นมีแต่การศึกษาชนิดที่จะทำโลกให้ฉิบหาย ทำโลกให้วินาศ. มันมีแต่การศึกษาที่จะทำโลกให้วินาศ; แต่แล้วเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น สำหรับจิตใจที่มันลุ่มหลงอยู่กับวัตถุ.

เดี๋ยวนี้เรามีความวินาศในโลกอย่างมากมาย, มาก มาก เหลือที่จะพรรณนาได้ แต่ก็ยังมองไม่เห็นกัน : วินาศทางวัตถุ แล้วเปลืองวัตถุในโลกนี้ไปเปล่าๆ ที่ไม่จำเป็น มากกว่าที่จำเป็น; เอาวัตถุมาใช้ฆ่ากัน เอาวัตถุมาใช้ล้างผลาญกัน, เอาวัตถุมาเที่ยวเล่นสำเร็จสำราญ อย่างไม่จำเป็นไม่มีความหมายนี้มันมากนัก. นี่

เป็นความวินาศของวัตถุในโลกนี้ เพราะว่าการศึกษามันมาในรูปนี้.

แล้ววินาศทางร่างกาย ก็หมายความว่าร่างกายของเรามัน
อ่อนแอลง อ่อนแอลง ไม่เข้มแข็งเหมือนแต่ก่อน โรคภัยไข้เจ็บ
ก็แปลกขึ้นมา; เป็นมนุษย์ที่จะต้องใช้เงิน หรือใช้อะไร ที่เป็นการ
ลงทุนมากขึ้น จึงจะอยู่ได้ อย่างที่เรียกว่าพอผาสุก. มันก็เลย
เรียกว่าวินาศทางร่างกาย ที่จะต่อสู้กับสัมผัสทางธรรมชาตินี้ มัน
อ่อนแอลง, มันต้องทำบ้านอย่างนั้น ทำนั้นอย่างนี้ กระทั่งต้อง
ทำห้องน้ำอย่างนั้นอย่างนี้เป็นต้น. แต่คนเขาคิดว่ามันเป็นเรื่อง
ของความเจริญ, แต่ที่แท้มันเป็นความพ่ายแพ้อันหนึ่งเป็นความ
เสื่อมอันหนึ่งของมนุษย์ที่ว่ามีร่างกายอ่อนแอลง, มีโรคภัยไข้เจ็บ
แปลกๆ มันเกิดขึ้น; แต่นี้ก็ยังไม่ร้ายเท่าความวินาศในทางจิตใจ.

ก่อนนี้มีความรู้สึกคิดนึกไปในทางความสงบเย็น; เดียวนี้
ความคิดนึกก็ไหลไปเองไปในทางความเร่าร้อน นี่คือการวินาศ
ในทางจิตใจ ซึ่งแยกออกได้เป็น ๒ ทาง คือตัวจิตใจเองนั้น มนุษย์
มีความเร่าร้อนมากขึ้น มีโรคทางจิตใจมากขึ้น; เช่นโรคเส้น
ประสาทโรคจิตนั้นมากขึ้น นี่รายงานองค์การอนามัยของโลกก็
ยืนยันชัดเจนที่สุดในข้อนี้.

แล้วโรคทางความวินาศทางวิญญาณ ก็คือ เดียวนี้จิตใจของ
มนุษย์มันต่ำ มันเสื่อมทราม มันเห็นแก่ตัว. ความที่จะคิดว่า
“สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน” นี่หายไป
หมดแล้ว ไม่มีอยู่ในความรู้สึกของมนุษย์แล้ว; มีแต่ว่ากูก็
มีงี้ก็มึง. นี่มันคือการวินาศในทางวิญญาณของมนุษย์ ที่มันมี
การศึกษากันในรูปนี้. ถ้าเราไม่รู้เรื่องการศึกษาก็พอสมควรแล้ว
เราคงจะแก้ปัญหาเหล่านี้ไม่ได้; ฉะนั้นจึงขอร้องให้ท่านทำความเข้าใจในเรื่องนี้.

ต้องแก้ด้วย ถอยหลังเข้าคลอง

นี่ขอให้มองข้อเท็จจริงในปัจจุบันนี้เกี่ยวกับการศึกษาต่อไป คือให้มองกันอย่างที่เรียกว่า หวังดีที่สุดแหละ. อาตมาก็พูดไปด้วย ความหวังดีที่สุด ไม่ใช่หวังร้ายโกรธใคร เกลียดใคร เกลียดคน จัดการศึกษาอย่างนั้นอย่างนี้ก็หาไม่. พูดไปด้วยความหวังดี มองด้วยความหวังดี. และขอรับรองให้ท่านทุกคนนี้ก็มองด้วยความหวังดี. และว่าแม้เราจะมองกันด้วยความหวังดีที่สุดอย่างไร เราก็จะพอมองเห็นได้ตามที่เป็นจริง ตามความจริงบริสุทธิ์ใจนี้ว่า เรากำลังควบคุมการศึกษาไว้ไม่อยู่.

เราไม่สามารถควบคุมการศึกษาไว้ให้อยู่ในร่องในรอย เพื่อไม่ให้เป็นไปในทางวินาศ. มันเป็นวัตถุนิยม มันจะเป็นความวินาศของโลก; นี่เรียกว่าเห็นชัดอยู่. เราก็ไม่สามารถที่จะควบคุมมันได้; ใครจะควบคุมใคร, เอาซี, คนไหนจะจัดการศึกษาในโลกนี้ ให้ควบคุมโลกไม่ให้เดินไปสู่ความวินาศ ด้วยอำนาจของวัตถุนิยม.

อย่างนี้อาตมาเคยพูดเคยขอร้องว่า โอ้ย, “มาถอยหลังเข้าคลอง” เสียดีกว่า มันไปไกลแล้ว มันผิดคลอง มันก้าวหน้าไป ผิดคลอง, ถอยหลังมาเข้าคลองกันให้ถูกคลองเสียดีกว่า; มันเป็นคนบ้า เติลเปิดเบิงจนผิดคลองแล้ว. ถอยหลังเข้าคลองเสียดีกว่า มันจะได้ถูกคลอง; แล้วค่อยเดินไปตามคลองกันใหม่. ไปเรียนเมืองนอกเมืองนา ฉลาดอย่างฝรั่งมากเกินไปแล้ว; กลับมาเป็นคนโง่อย่างคนไทยกันดีกว่า, มาเป็นคนโง่อย่างคนไทยแต่โบราณเสียดีกว่า. นี่เรียกว่าถอยหลังให้มันลงคลองกันเสียที.

เดี๋ยวนี้เราควบคุมการศึกษาไม่อยู่; พร้อมกันนั้นก็มองเห็นว่าเราไม่สามารถควบคุมการศึกษาเลย ไม่มีใครสามารถควบคุม

การศึกษาได้. เพราะว่าจิตใจมันพ่ายแพ้แก่ปีศาจแห่งวัตถุนิยมแล้ว ปีศาจแห่งวัตถุนิยมพาจิตใจไปเสียแล้ว แล้วจะมีอะไรที่ไหนมาต่อต้าน หรือมาควบคุมการศึกษา.

นี่เอามาพูดกันตรงๆ ง่ายๆ ก็ว่า เดียวนี้เราอยู่ในสภาพที่กล่าวได้ว่า จัดการศึกษาไม่เป็น, จัดการศึกษาไม่ถูกต้อง, จัดการศึกษาย่างงโง่เขลาอย่างหลับหูหลับตา ทั้งโลก.

จัดการศึกษาไม่เป็น จัดการศึกษาไม่ถูกต้อง จัดการศึกษาอย่างหลับหูหลับตา เข้าไปหาเหว คือ ความวินาศของมนุษย์นี้เอง คือจัดการศึกษาจนกระทั่งว่าต่อต้านพระเจ้า, จัดการศึกษาทำลายพระเจ้า, จัดการศึกษาต่อต้านทำลายศาสนา, ต่อต้านทำลายธรรม. ไม่ยอมให้ศาสนาหรือพระธรรม เข้ามาเกี่ยวข้องในวงการของการศึกษา, ขจัดออกไปเสียจากวงการการศึกษา เมื่อไม่กี่สิบปีมานี้เอง; ในที่สุดก็ว่าเพื่อความสนุกสนานเฮร็ดอรรยทางเนื้อหนังอย่างเดียว นั่นแหละเป็นพระเจ้า.

ข้อนี้จะจริงหรือไม่จริง พูดกันโดยบริสุทธิ์ใจอีกทีว่า มันจริงหรือไม่จริงนี้. ไหนก็พูดมาแล้วก็อยากจะพูดเสียให้จบ. ขอให้ท่านฟังอีกนิดหนึ่งว่าจริงหรือไม่จริง? ว่าการศึกษาในโลกปัจจุบันนี้มันมีลักษณะอย่างไร?

พิจารณาความผิดพลาดด้านการจัดการศึกษา

ข้อที่ ๑ อย่างแรกทีเดียว ก็จะทำให้เห็นว่า การศึกษานี้มันพ่ายแพ้แก่เรื่องที่มีมนุษย์เขากำลังประสงค์จำนงหวัง คือเรื่อง การเมือง เรื่องเศรษฐกิจ หรืออะไรต่างๆ ที่มันเป็นบริวารแก่ทางการเมือง. เรื่องการเมืองมันขึ้นหน้า มันขึ้นสมอง หรือยิ่งกว่าสมอง.

ที่นี้การศึกษามันพ่ายแพ้แก่สิ่งเหล่านั้น มันตกไปเป็นทาส ตกไปเป็นเครื่องมือของการเมือง. ฉะนั้นการศึกษาไม่เป็นอิสระ มันก็ต้องแล้วแต่การเมือง. เมื่อการเมืองทำไปด้วยกิเลส การศึกษาก็เลยเป็นบริวาร ที่จะสนองความต้องการของกิเลส. การศึกษาของเราจึงมีลักษณะเป็นไปเพื่อส่งเสริมกิเลส; แม้ว่าเพื่ออาชีพ เพื่อวิชาชีพ เพื่อคนจะอยู่รอดได้นี้ มันมีจุดหวังมุ่งหมายอยู่ที่เรื่องทางการเมือง ไม่ใช่เรื่องในอิสรภาพของมนุษย์ ที่จะไปบรรลุมรรค ผล นิพพาน.

ฉะนั้นขอให้พิจารณาดูแบบโครงการการศึกษา ระบบการศึกษาของประเทศไหนก็ตามในโลกนี้ จะต้องยกการเมืองให้เป็นเรื่องแรก, ให้การศึกษาทั้งหมดสนับสนุนการเมือง เป็นประโยชน์แก่การเมือง. อย่างมาขัดขวางกันเป็นอันขาด; จะเป็นศึกษาเรื่องอื่นออกไป เรื่องการทหาร การเศรษฐกิจ การต่าง ๆ ก็เพื่อประโยชน์แก่การเมือง เพราะว่าเรื่องการเมืองนี้ มันเป็นเรื่องอยู่หรือเรื่องตายของประเทศชาติ มองเห็นเสียอย่างนั้น.

ข้อที่ ๒ นี้ดูไปอีกแง่หนึ่ง การศึกษามันดีเกินไปอย่างไรเสียแล้ว คือให้อิสรภาพเสรีภาพแก่ความต้องการ ของนักศึกษา นั้นไม่มีขอบเขต. นี่มองมาทางนี้ มองมาข้างในนี้ ที่เราจัดการศึกษา ในโรงเรียน มหาวิทยาลัยอะไรก็ตาม ให้อิสรภาพชนิดที่ไม่มีขอบเขต แก่นักเรียนหรือนักศึกษาเหล่านั้น; มันก็เหมือนกับทำให้เขาบ้า วางยาให้เขาเป็นบ้า; แต่แล้วก็ว่าดีกันหมด ทั้งครู ทั้งลูกศิษย์ หรือผู้จัดการศึกษาที่แรก.

อาตมายังมองเท่าไร ก็มองเห็นว่า การศึกษาเดี๋ยวนี้ให้อิสรภาพไม่มีขอบเขต, ไม่มีการจำกัดเขต ว่าอยู่ในวงของธรรมะ หรือศาสนา หรือศีลธรรมเพียงเท่านั้นเท่านั้น; มันเปิดให้ อย่าง

ที่ว่า ใครจะเหยียบย่ำอะไรออกไปก็ได้. นี่การศึกษาในโลกในปัจจุบันนี้มีลักษณะอย่างนี้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นอันตรายต่อธรรมะที่จะช่วยคุ้มครองโลก.

การศึกษาในปัจจุบันนี้ ไม่ได้สอนกันให้รู้ว่า คนเราเกิดมาทำไม? ควรทำอะไร? ไม่รู้ ก็เลยมีปัญหาที่น่าหัวหลายๆ อย่างเกิดขึ้น; โดยเฉพาะปัจจุบันนี้ วันสองวันนี้ ก็มีนักเรียนตีกัน ในโรงเรียนอาชีวะช่างกล ไม่ต้องออกชื่อเพราะมันเป็นทั้งโลก, เพราะว่ามันตีกันมันตีกัน นักเรียนมันตีกัน ในโรงเรียนบ้าง ระหว่างโรงเรียนบ้าง หลายๆ โรงเรียนมารุมกันบ้าง.

ที่นี้มีปัญหาเกิดขึ้นว่า พ่อแม่บางคนยืนยันได้ว่า เด็กของเขาดีเหมือนกับอย่างที่เราโบราณเรียกว่า ผ้าพับไว้; แต่ทำไมไม่รู้พอมายู่โรงเรียนนี้ไม่กี่วัน มันก็ไปเข้าฝูงที่ตีกับเขาด้วยจริงๆ เหมือนกัน, เป็นความจริงที่ว่ามันจะเข้าไปในหมู่ที่ตีกับเขาด้วยเหมือนกัน. ทำไมมันจึงตรงกันข้ามจากที่มันเคยมีนิสัยดีมาตั้งแต่เล็ก? มีคนตอบอย่างอื่น เช่น ตอบว่าไปอยู่ในโรงเรียนช่างกลนั้นมันถือแต่ค้อนแต่ทั้งปึงปึงๆ หยาบคาย มันเกิดนิสัยหยาบคาย มันจึงเอาเข้าไปกับเขาด้วย.

เอาตามว่าไม่ใช่อย่างนั้น มันยังจะน้อยเกินไป มันเป็นตรงที่ว่า เดียวนี้การศึกษาไม่ได้สอนให้คนมีความรู้สึกสว่สวៃทางจิตใจ ว่าเกิดมาทำไม; ไปสอนแต่ว่าเพื่อปากเพื่อท้อง อาชีพนี้มันก็บ่งอยู่แล้วว่าเพื่อปากเพื่อท้อง; เกิดมาเพื่ออาชีพ มันก็เพื่อปากเพื่อท้อง มันก็คือตัวกูคือของกู. มันก็มุ่งแต่ว่าเรื่องตัวกู-ของกูเมื่อเข้ามาในหมู่นี้ไม่กี่วัน มันก็นิยมการทะเลาะวิวาท ทั้งที่ก่อนหน้านี้มันดี.

นี่เพราะว่าโรงเรียนนี้ เขาไม่ได้สอนให้รู้ว่า คนเราเกิดมา

ทำไม? ในด้านจิตใจ ไม่มีโรงเรียนไหนสอนว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันและกันทั้งหมดทั้งสิ้น” นี่โรงเรียนไหนสอนบ้าง? ทั้งโลกนี้โรงเรียนไหน มหาวิทยาลัยไหนสอนบ้างว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”. มันไม่รู้ว่ “เราเกิดมานี้ เพื่อช่วยกันทำโลกนี้ให้งดงามให้น่าอยู่ให้น่าดู”; ถ้าสอนอย่างนี้ก็ดีกันไม่ลง ซ้ำกันไม่ลง.

นี่ความผิดที่ว่า การศึกษาไม่ทำให้มนุษย์รู้ว่า เราเกิดมาทำไม, แล้วเพื่อนของเราทุกคนในโลกนี้ ก็เกิดมาทำไม?

ข้อที่ ๓ ดูแง่อื่นต่อไปอีก การศึกษาเดี๋ยวนี ให้เรียนมากในสิ่งที่ไม่ทำให้รู้ว่าเกิดมาทำไมนั่นแหละ เรียนกันมากจนไม่เข้ารูปของสันติภาพ, เรียนมาก แต่แล้วไม่เข้ากับร่องรอยของสันติภาพ. ฟังแล้วก็ไม่น่าเชื่อ มันเป็นเรื่องอย่างดีที่สุด ก็รู้มากยากนาน คือเรียนมาก จนยากที่จะปฏิบัติลงไปได้; แล้วมันไม่เกินไปเพื่อสันติภาพ. มันก็เป็นเรื่องที่เรเคยเรียกกันว่า มันเป็นบ้าหอบฟาง.

การเรียน เรียนมากท่วมหัวท่วมหู เหมือนกับหอบฟางท่วมหัวท่วมหู แต่ว่าในนั้นไม่มีเมล็ดข้าวสารที่แท้จริง; มันมีแต่ฟาง. การเรียนสมัยนี้ก็เหมือนกัน เรียนมากมากเหลือมาก; แต่แล้วไม่เกินไปเพื่อสันติภาพเลย เพราะไม่ได้สอนให้รู้ว่าเกิดมาทำไม. นี่เรียนจนเข้ารูปแห่งสันติภาพไม่ถูก; มันก็เลยเป็นเรื่องของเกะกะระราน ยิ่งเรียนยิ่งเป็นแมงป่องที่ยกหูชูหาง; จะนั้นจึงเดินขบวนในกรณีที่ว่า “ถ้าไม่เดินขบวนเสียดีกว่า”. มันไปเดินขบวนในกรณีที่ ถ้าไม่เดินขบวนเสียจะยังดีกว่า มันมีเรื่องยกหูชูหาง; เพราะเรื่องการศึกษามันผิดทาง. นี่รู้มากยากนาน มันก็ไม่เข้า

ร่องรอยของสันติภาพ.

ที่นี่ **ข้อที่ ๔** ตูต้อไปอีก การเรียนหรือการสั่งสอนอบรมนั้น มันมีแต่การทำให้เห็นแก่ตัวจัด; เพราะมันผูกกันตลอดเวลาในการศึกษานั้น ให้เห็นแก่ตัว เห็นแก่พวกของตัวเอง เห็นแต่โรงเรียนของตัวเอง; ไม่มีคำว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน” แล้วการเรียนนั้นเปิดโล่งหมด ในทางที่จะให้รู้จักความโลภ โลโมบ โลภลาภ มีราคะ มีกิเลสมากขึ้น. การเรียนมันเปิดช่องให้แต่อย่างนี้.

แม้สิ่งที่ผนวกอยู่กับการศึกษา เช่นการกีฬา ซึ่งที่แท้ก็เป็น การเรียนทางวิญญาณ, การกีฬานั้นให้มีวิญญาณแห่งการเห็นแก่ผู้อื่น; แต่มันกลายเป็นตรงกันข้าม ล้มเหลวหมด แล้วยิ่งไปเล่น กีฬาก็คืออิงได้ไปวิวาทหุบตีกัน, ไม่ไปเล่นเสียยิ่งดีกว่า ยังสงบกว่า อยู่ที่บ้านที่โรงเรียนยังสงบกว่า; พอไปเล่นกีฬาก็เพาะนิสัยที่จะเกลียดน้ำหน้าคนอื่น ที่จะทำลายคนอื่น.

ได้ยัเห็นว่ามิกฐะเปรียบเหมือนกับว่าเป็นโจรผู้ร้ายอย่างนั้น; นักกีฬานี้ ที่เป็นนักเรียนนี้ จะต้องมิกฐะประจำชั้นคุมไป ไปเล่น กีฬา แล้วก็ไปมีสารวัตรกีฬาของโรงเรียนไปคุมอีก แล้วก็มีการจวน ประจักษ์นามกีฬาช่วยควบคุมอีก. ดูซิดูผลของการเล่นกีฬา หรือ การศึกษาในทางวิญญาณ เพื่อให้มีน้ำใจนักกีฬา มันก็เลย ล้มเหลวไปหมด; เพราะว่าการศึกษาพื้นฐานเดินไม่ถูกทาง มัน เปิดให้เห็นแก่ตัวยิ่งขึ้นๆ; ก็เป็นอันว่าเป็นข้าศึกแก่การที่ธรรมะ จะเข้ามาครองโลก. ธรรมะจะเข้ามาต่อเมื่อคนแต่ละคนมีความ เห็นแก่ผู้อื่น ยิ่งกว่าเห็นแก่ตน.

ที่นี่ **ข้อที่ ๕** ดูแง่อื่นที่มันเป็นเหตุให้เป็นอย่างนี้ ก็พบว่า มันไม่มีการสั่งสอนอบรมเรื่องกตัญญูกตเวทิตะ เรื่องให้เคารพ

คนเฒ่าคนแก่ บิดามารดา ครูบาอาจารย์. บิดามารดา ครูบาอาจารย์ ตกลงไปอยู่ในฐานะที่จะถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม. คนแก่นั้นไม่ต้องพูดอะไร สมัยนี้ไม่มีใครได้รับความเคารพ ด้วยเหตุแต่เพียงสักว่าตนเป็นคนแก่. แต่ถ้าในสมัยโบราณ คนได้รับความเคารพ แม้ด้วยเหตุผลแต่เพียงสักว่าตนเป็นคนแก่.

เพราะว่าอาตมาเคยไหว้คนแก่ ทั้งที่รู้ว่าคนแก่นี้เป็นคนบ้าๆ บอๆ เดินผ่านมาในวัด; ไม่ไหว้ อาจารย์เขียน. เพราะมีระเบียบของวัดว่า ถ้าคนแก่ผ่านมาแล้วต้องไหว้ทั้งนั้น; ด้วยเหตุผลสักว่าเขาเป็นคนแก่ เราต้องแสดงความเคารพ เรื่องอื่นไว้พูดกันอย่างอื่น. เดียวนี้ไม่มีที่ไหนที่เป็นอย่างนี้ ยิ่งฝรั่งแล้วยังไม่ได้; เพราะเขากำลังจะหัวเราะเยาะคนแก่ จะล้อเลียนคนแก่ จะหาความเพลิดเพลินในการรังแกคนแก่.

ข้อที่ ๖ แอ่ต่อไปชั่วเวลาไม่นาน นานี้มันลุ่มหลง คำว่าประชาธิปไตย ที่ให้อิสระแก่การที่ทุกคนจะแสวงหาความสุขทางเนื้อหนัง. ที่ได้อุปประชาธิปไตยกันนั้นนี้ คือว่าอิสรภาพเพื่อแสวงหาความสุขทางเนื้อหนัง; ใครมีเมียภรรยาเอา, ใครกบโกยได้เท่าไรก็กบโกยไป; เป็นเรื่องประชาธิปไตย.

การศึกษาทำให้คนหลงในประชาธิปไตยประเภทนี้ ประชาธิปไตยที่ไม่มีขอบเขต, ประชาธิปไตยที่ไม่มีการบังคับตัวเอง, ประชาธิปไตยของกิเลสที่มันจะทำตามใจตัวมันเอง. การศึกษาที่มีอยู่ให้แต่ประชาธิปไตยอย่างนี้; หรือแม้ว่าหลักการจะมีไว้ดี แต่การสอนการปฏิบัติจริง มันก็ไม่ใช่ไปตามนั้น. ฉะนั้นเราจึงเห็นแต่ประชาธิปไตย ชนิดที่จะทำตามอำนาจของกิเลสทั่วไปทั้งโลก; ไม่ใช่เฉพาะแต่ประเทศเรา.

ข้อที่ ๗ การศึกษาต่อไป ให้ลุ่มหลงในความเป็นอนาจาร

ตีความไม่ถูกว่า อย่างไหนอนาจาร? หรืออย่างไหนไม่อนาจาร? นี่มันเนื่องด้วยวัฒนธรรมอื่นอีกหลายอย่าง; แต่เราจะพูดจำกัดลงไปแต่เพียงว่า การศึกษามันนี้ที่ไม่ทำให้เด็ก ๆ รู้ได้ว่า อย่างไหนเป็นอนาจาร? อย่างไหนไม่เป็นอนาจาร? เพราะบางทีครูนั่นเองเป็นผู้อนาจารเสียเอง. เช่นว่า ครูนั้นก็แต่งตัวไม่เรียบร้อย จนเป็นที่ยั่ววนกิสเลสแก่ลูกศิษย์เสียก็มี. ฉะนั้นการศึกษาที่ให้มานี้ มันก็ไม่ทำให้เด็ก ๆ นี้อย่างซึ้งใจ; เด็ก ๆ เรียนเสร็จแล้วก็ยังไม่รู้จักแยก ว่าอะไรเป็นอนาจาร อะไรไม่เป็นอนาจาร, ก็ไปลุ่มหลงส่วนที่เป็นอนาจาร เพราะมันเข้ากันได้กับกิสเลสที่เต็มอยู่ในใจของตน.

หรือเราจะพูดให้กว้างไปทั้งหมดก็ได้ว่า เราดูแผ่นป้ายโฆษณาทั้งหลายซึ่งไม่มีภาพอนาจาร เมื่อ ๒๐-๓๐ ปีมานี้ เต็มนี้แผ่นป้ายโฆษณาทั้งหลายเต็มไปด้วยภาพอนาจาร แล้วก็ถือกันว่าไม่อนาจาร; เพราะการศึกษามันเลวลง จนทำให้ไม่รู้ ว่าอะไรเป็นอนาจาร อะไรไม่เป็นอนาจาร. ถ้าคนที่เขาตายไปแล้ว เมื่อสัก ๑๐๐ ปี ๑๕๐ ปี กลับมาเดินอยู่ในตลาดเวลานี้ เห็นภาพโฆษณาเหล่านี้แล้ว เขาคงจะเป็นบ้า เพราะไม่รู้ ว่าทำไมจึงเอาเรื่องอย่างนี้ มาแขวนร่าอยู่ทุกหนทุกแห่งเต็มไปหมด; เข้าใจไม่ได้.

นี่เราก็ตกใจไม่ได้ว่า เพราะอันนี้เอง อันนี้เอง เป็นเหตุให้จิตใจของคนเรามันเสื่อมลงเลวลง เพราะความที่ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอนาจารหรือไม่เป็นอนาจาร. ทำไมการศึกษาจึงไม่ช่วยให้เด็ก ๆ รู้ว่า อะไรเป็นอนาจารอะไรไม่เป็นอนาจาร? การศึกษาอย่างนี้มันเป็นอันตรายต่อสิ่งที่เรียกว่าธรรม.

ข้อที่ ๘ เอาละ, ทีนี้เข้ามาใกล้ศาสนาหน่อย อยากจะชี้ให้ดู ในแง่ที่ว่า เต็มนี้คัดแยก แยกคัด หรือกีดกันอะไรก็ตามใจ

เรื่องศาสนาเรื่องจริยธรรมนี้ ออกไปเป็นเรื่องส่วนบุคคล หาเอาเองตามใจชอบ; ไม่เอาเรื่องศาสนาโดยแท้จริง เรื่องจริยธรรมโดยแท้จริงมาใส่ลงไปในหลักสูตรการศึกษา. มีบ้างก็นิดหน่อยกะปริบกะปรอย, แล้วไว้สำหรับจดลงไปในสมุด ไม่อยู่ที่ระเบียบที่ต้องทำที่เนื้อที่ตัวเป็นประจำวัน.

ทีนี้ แม้แต่ความรู้สำหรับจดในสมุดนั้นแหละ ก็ยังไม่ใช่ว่าตัวแท้ของศาสนา ไม่ใช่จริยธรรมที่แท้จริง เป็นเรื่องประโยชน์ทางการเมือง ทางอะไรเสียมากกว่า. นี่เรียกว่า มันได้คัดแยกเอาศาสนาหรือจริยธรรมออกไปเป็นเรื่องส่วนบุคคล ว่าใครชอบอย่างไรก็ไปหาเอาเองเถิด. ไปหาเอาข้างหน้า เมื่อออกจากโรงเรียนแล้วเถิด ให้เป็นเรื่องส่วนบุคคลไปเสีย ไม่ใช่เป็นเรื่องที่บังคับว่า เด็กทุกคนต้องเข้าถึงอันนี้, ต้องมีอันนี้, ต้องประกอบตนอยู่ด้วยสิ่งอันนี้.

การศึกษาชนิดนี้เขาแยกศาสนาหรือจริยธรรมออกไปเป็นเรื่องของส่วนบุคคล. ถ้าเป็นอย่างแต่ก่อนไม่ได้; มาอยู่วัดก็ต้องถูกกันเข้ากับศาสนา, ไปอยู่โรงเรียนก็ถูกกันเข้ากับระเบียบต่างๆ วัฒนธรรมต่างๆ ที่มีรากมาจากศาสนามาใช้อยู่ในโรงเรียน; เดียวนี้ก็หายไป.

ข้อที่ ๙ มองดูต่อไปอีกแง่หนึ่ง ก็คือว่า ไม่มีความสัมพันธ์กันกับคณะสงฆ์แห่งศาสนานั้นๆ. คณะสงฆ์ในทางศาสนาไม่มีสิทธิไม่มีอะไร ที่จะเข้าไปจัดการศึกษาเหมือนแต่ก่อน. แต่ว่าข้อนี้จะโทษกันโดยส่วนเดียวก็ไม่ได้; เพราะมันเป็นการลำหลังของคณะสงฆ์เองก็ได้. แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังมีความเห็นว่า ถ้าเกี่ยวข้องกันให้เป็นล้าเป็นสัน, ปรีกษาหารอิกัน ให้สัมพันธ์กันกับคณะสงฆ์แห่งศาสนานั้นๆ แล้ว; การศึกษาในโลกนี้ยังจะดีกว่า

นี้. เดียวนี้คล้ายๆ กับรู้สึกว่ามันเป็นเรื่องปฏิบัติต่อกัน หันหลังให้กัน ไม่มีความสัมพันธ์กับคณะสงฆ์ในศาสนานั้นๆ ยิ่งขึ้นทุกที, และกำลังจะหมด.

นี่เป็นการศึกษาที่เรียกว่าเดินไปตามความต้องการของตัวเอง ไม่อาศัยหลักทางศาสนา จนกระทั่งว่าพระเจ้าตายไปแล้ว คือศาสนาไม่จำเป็น, เด็กจะมีความรู้สึกที่ศาสนาไม่จำเป็นยิ่งขึ้นๆ; เพราะไม่สัมพันธ์กับคณะสงฆ์ หรือทางฝ่ายศาสนานั้นแหละ. ยิ่งสัมพันธ์กันไม่ได้มากขึ้น เพราะมันเกิดไปแยกกันเข้า มีความล่าหลังขึ้นทางหนึ่ง มีความเตลิดเปิดเปิงขึ้นทางหนึ่ง; มันเลยไม่มีมันจะพบกัน. เว้นเสียแต่ว่าจะทำความเข้าใจกันเสียใหม่ ปรับปรุงตัวเองให้เข้ารูปกันเสียทั้ง ๒ ฝ่าย; อย่างนี้การศึกษาในโลกนี้ จึงจะมีลักษณะที่จะเป็นพื้นฐานรองรับธรรมะที่จะครองโลก.

สรุปแล้ว อยากจะชี้ที่ว่า เดียวนี้การศึกษานี้มันมีเหตุผลเป็นอย่างอื่น คือไม่ยอมรับว่า การศึกษานี้มันมีราก รากฐานก็ตาม ยอดสุดของมันก็ตาม อยู่ที่วิญญาณของศาสนา ศาสนามีความมุ่งหมายอย่างไร. เจตนารมณ์อย่างไร, เรียกว่าวิญญาณของศาสนามีอยู่อย่างไร, อันนั้นแหละคือรากฐานของการศึกษา และเป็นยอดสุดของการศึกษาด้วย.

สำหรับศาสนาทั้งหลาย มีวิญญาณมีหัวใจอยู่ที่ความไม่เห็นแก่ตัว กระทั่งความไม่มีตัวที่จะเห็น. ความไม่เห็นแก่ตัว มันเป็นเหตุผลให้ไม่เกิดกิเลส ไม่เกิด โลภะ โทสะ โมหะ; อันนี้ควรจะมาเป็นรากฐานเบื้องต้นของการศึกษา แล้วก็เป็ดยอดสุดท้ายของการศึกษาด้วย ด้วยเรื่องเดียวกัน, คือมันเริ่มต้นด้วยความไม่เห็นแก่ตัว แล้วก็เห็นแก่ตัวยิ่งขึ้นๆ จนกระทั่งไม่เห็นแก่ตัวเลย

นั่นเอง. เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว จะไม่เป็นการยกสถานะทางวิญญาณ
ของใครให้สูงขึ้น. แต่จะเป็นการช่วยกันทำให้เห็นแก่ตัวมากขึ้น,
กตสถานะทางวิญญาณให้ต่ำลงไป. เพราะครูก็เป็นเสียอย่างนั้น,
ผู้จัดการศึกษาก็เป็นเสียอย่างนั้น; นี่เรียกว่าไม่เป็นการยก
วิญญาณของมนุษย์แล้ว, เป็นการอาชีพชนิดหนึ่งในระหว่าง ๒
ฝ่าย แล้วคนเรียน ก็เรียนเพื่อไปประกอบอาชีพ ไม่ใช่เรียนเพื่อ
ให้จิตใจของเรามันสูงขึ้น.

แต่ข้อที่ ๑๑ ประการสุดท้ายก็คือว่า ในที่สุดเมื่อมันเป็น
อย่างนี้มากเข้าไปทุกหัวระแหง แล้วการศึกษาฝ่ายศาสนาก็
ทนอยู่ไม่ไหว. การศึกษาฝ่ายศาสนาก็เลยตามกันการศึกษาของ
ชาวบ้านไปเสียเลย.

การศึกษาทางฝ่ายศาสนาเลยไปตามกันการศึกษาของฝ่าย
ชาวบ้านไปเสียเลย; นี่คือความวินาศถึงที่สุด. ถ้ามันเป็นอย่างนี้
ก็เลยกล่าวได้ว่า ไม่มีการศึกษาชนิดไหนเลยในโลกนี้ ที่จะช่วย
ให้โลกนี้มันรอด, หรือมีความเหมาะสมที่จะรอด. เพราะการศึกษา
ฝ่ายชาวบ้านก็ดี การศึกษาฝ่ายศาสนาก็ดี ล้มละลาย. ขอให้มอง
ดูเถอะว่า อาตมาพูดด้วยเจตนาร้าย หรือเจตนาดีอย่างไร.

เฮ้, ไหนก็พูดแล้ว เวลาที่เหลืออีกนิดเดียวแล้ว ก็มีเรื่อง
เหลืออยู่นิดๆ เดียว. ขอให้ท่านฟังอีกนิดหนึ่ง คือท่านฟังในข้อที่
ว่า ที่พูดนี้จริงหรือไม่จริง? เดียวจะว่าเอาเปรียบ ที่ว่าพูดมาตั้ง
มากมายนี้ มันจริงหรือไม่จริง? คือมันมีเหตุผลแสดงอยู่แล้วว่า
การศึกษาที่จัดนั้นมันไม่ถูกต้องจริงๆ ก็เอาเหตุผลชนิดที่เรียกว่า
สามัญสำนึก กำปั้นทุบดินก็ได้.

พิจารณาด้วยดี จะเห็นว่า การศึกษาจัดผิดหรือถูก

ถ้าว่าการศึกษาที่จัดไปนี้มันถูกต้อง แล้วทำไมพอเรียนเสร็จ จบการศึกษาแล้ว มันโง่ไปบูชายาเสพติด? ยาเสพติดตั้งแต่บูห์ขึ้นไปจนถึงเฮโรอีนนั่นแหละ; ส่วนใหญ่ปรากฏว่า มันถูกใช้ถูกเสพโดยนักเรียน สูงขึ้นไปจนถึงกระทั่งผู้จบการศึกษา. เดียวนี้ กำลังเป็นปัญหาใหญ่ในโลก คู่กันกับปัญหาทางสงคราม, ปัญหา ยาเสพติดนี่. ถ้าการศึกษามันถูกต้อง ทำไมจัดแล้ว มันทำให้เด็ก นั้นยังโง่ขนาดที่ไปบูชายาเสพติดได้.

นี่ต้องสันนิษฐานไว้ที่ก่อนว่าการศึกษานั้นไม่ถูกแน่. สมัย โบราณเด็กที่อยู่วัดอยู่วออยู่โรงเรียนอะไรแล้ว มันก็เกลียด ยาเสพติด ไม่แตะครูปยาเสพติดเหมือนเดี๋ยวนี้ แล้วจะเรียกว่า มันเพราะอะไร เพราะการศึกษาถูกหรือไม่ถูก? หรือเพราะอะไร?

ไปคิดดูด้วย ว่าทำไมยุวชนที่ได้รับการศึกษาแล้ว นิยมการ แต่งตัวการทำผมทำผมหรืออะไรต่างๆ ไม่มีระเบียบ เหมือนคนบ้า ยิ่งขึ้น? ทำไมไม่ชอบโกนเครา? ซึ่งเมื่อก่อนนี้ก็โกนเครา; มันก็น่าดู มันก็เป็นระเบียบ แสดงว่าเป็นผู้นิยมความสะอาด ความเป็น ระเบียบเรียบร้อย มันก็ดีกว่าคนไม่มีการศึกษา. เดียวนี้มันกลายเป็นว่า คนไม่มีการศึกษาโกนเครา; คนมีการศึกษาแล้วกลับไว้เครา, แล้วก็ไว้ผมแบบที่ดูไม่ออกว่าผู้หญิงหรือผู้ชาย, แล้วก็ทำเสื้อ ทำเข็มขัดทำอะไรเหมือนกับว่านักแสดงอันธพาล มันทำให้ลำบาก ทำให้มันเสียเวลา.

การศึกษานี้มันมีผลอย่างนี้ เพราะว่าเมื่อยังไม่เข้าโรงเรียน ไม่ทำอย่างนี้ มีหลักฐานปรากฏชัดอยู่ว่า; เมื่อไม่ไปเข้าวิทยาลัย นั้น มันไม่เคยแต่งตัวอย่างนี้. พวกญาติๆ ของอาตมาเขามา

ปรับทุกซีให้ฟัง ถึงกับร้องไห้ก็มี. ทั้งลูกหญิงลูกชายเสียด้วย;
เมื่อยังไม่ไปเรียนที่วิทยาลัยนั้น มันไม่เคยทำอะไรบ้าง บอ
ยแบบนี้. เดี่ยวนี้ก็มาทะเลาะกันกับพ่อแม่ แต่ในเรื่องที่อยากจะทำ
อะไรวิปริตวิถิตารอย่างนี้. นี่ ผลของการศึกษา ทำไมเกิดฮิบปี
ขึ้นมา เมื่อเป็นผลสุดท้ายของการศึกษา, เกิดเหตุหน้าเกลียด
น่าชัง อะไรต่างๆ ขึ้นมา.

เรื่อง rover bird ที่เคยเล่าให้ฟังแล้วว่า ในประเทศอังกฤษ
เมื่อต้นปีหรือปลายปีก่อนนั้น นักเรียนหญิงในวิทยาลัยนี้เดินไป
เป็นฝูงๆ ก็รวมกันทั้งยายแก่เล่นสนุกๆ ฝึกเลื้อยบ้าง, เอากระจาด
เหวี่ยงทิ้งบ้าง แก่ลึงเอาสตางค์ทิ้งเสียบ้าง แล้วก็ให้กันเกรี้ยว.
พอตำรวจมาก็เดินพริบ เป็นนักเรียนอย่างดีไปโรงเรียน จับใคร
ไม่ได้. หนังสือพิมพ์นั้นยืนยันว่า ตำรวจสก็อตแลนด์ยาร์ด เป็น
ผู้รู้เห็นและหนักอกหนักใจ ว่ามันมีตั้ง ๓๐ แก๊งค์; แล้วในประเทศ
อังกฤษที่มีการศึกษาเป็นนักปราชญ์นี้ มันยังมีปัญหาอย่างนี้เกิด
ขึ้น ก็ต้องถือว่า การศึกษานี้มันวิปริต. แล้วยังมีว่าเด็กชายอายุ
๑๓-๑๔ ปี ช่วยกันข่มขืนยายแก่อายุ ๘๐ ปี เป็นสิ่งที่มีได้ ซึ่งมัน
ไม่เคยมีในโลก.

นี่ผลของการศึกษา มีอาชญากรรมเกี่ยวกับเพศ เกี่ยวกับ
เรื่องทางเพศมาก จนไม่น่าเชื่อสถิติอื่นๆ โฆษณารายงานพูดถึง
ว่าประเทศที่ใหญ่ ที่เจริญที่สุดนั่นแหละ; การศึกษาเจริญที่สุด
นั่นแหละ มีอาชญากรรมทางเพศเกิดขึ้นเฉลี่ยแล้วทุกๆ ๗ วินาที
๗ วินาทีต่อรายนี้ ชักจะสงสัย, ชักจะไม่เชื่อ. นี่โฆษณาโกหก
กระมัง ๗ วินาทีมันเกินไป แม้แต่ ๗ นาทีต่อราย ก็ยังไม่ค่อยน่า
เชื่ออยู่แล้ว; แต่ดูแล้วก็ไม่เห็นทางว่า เขาจะโกหกทำไม. นี่มัน
ยอมพิสูจน์ความเหลวแหลกของการศึกษาที่ทำให้เด็ก ๆ หรือว่า

คนหนุ่มหรือว่าคนโตแล้ว รับการศึกษามาแล้ว; มีจิตใจปริตถึงขนาดนี้, ไม่มีหลักศีลธรรมอะไรคุ้มครองได้ถึงขนาดนี้.

ที่นี้อาชญากรรมอื่นๆ ก็เหมือนกัน ผ่ากันตายยังกันตาย; อย่างประเทศไทยเราเนี่ย มันมีอยู่อย่างที่ไม่น่าเชื่อ ที่สมัยก่อนเขาไม่ฆ่ากันด้วยเหตุเพียงเท่านี้; เดี่ยวนี้มันก็มี, มีโรคทางจิต โรคประสาท โรคอะไรนี่เพิ่มขึ้นๆ เร็วเกินส่วนของพลเมืองที่มันทวีขึ้น เมื่อเทียบกันตามส่วน. นี่ผลของการศึกษามันไม่ช่วยถึงขนาดนี้.

หรือว่าเมืองนอกก็ได้ยินข่าว ที่คนเขาไปแล้วมาเล่า, หรือหนังสือพิมพ์เองก็เล่า ว่าในกลางมหานครอันใหญ่โตมโหฬารของชาติที่เจริญที่สุดนั้น; ตามถนนที่สายสำคัญนั้น ก็ไม่มีซื้อมีแป คืออาจจะถูกอันธพาลทำร้ายช่วงชิงอะไรเมื่อไรก็ได้ ซึ่งเมื่อก่อนนี้มันไม่แน่.

ทุกครอบครัวมีเงินสำหรับไปเที่ยวเล่น แต่ไม่มีเงินสำหรับช่วยเพื่อนมนุษย์ นี่ก็อ้างประชาธิปไตยได้ : “เพราะฉันเป็นประชาธิปไตย ฉันต้องมีสิทธิใช้เงินของฉันอย่างนี้” คือว่าเราไปดูหรือไปอ่าน รู้เรื่องราวของพวกที่เขาไปเที่ยวเรือ, ไปเที่ยวสวนกุสนานใช้เงินแพงนี้ ตลอดที่นั่งไปในเรือไปเที่ยวเมืองนั้นเมืองนี้แบบทัศนาศร. แต่ว่ามันเกินทัศนาศร ตรงที่มันสวนกุสนานกระเด็ดไปทางอนาจารทางอะไรต่างๆ นี่ ใช้เงินมากที่สุด; ก็ดูอาการที่เขาแสดงแล้วว่าต้องใช้เงินมากที่สุด นี่เขาใช้เงินเพื่ออย่างนี้, เขาไม่ใช้เงินเพื่อสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ซึ่งกันและกัน. นี่การศึกษาอะไรทำให้เขามีจิตใจอย่างนี้.

เดี๋ยวนี้คนก็บูชาเงินแทนพระเจ้า หรือว่าที่ใหม่เอี่ยม ก็คือว่าบูชาปล่องโรงงานอุตสาหกรรมแทนพระเจ้า; ว่าถ้าเรามีปล่อง

โรงงานอุตสาหกรรมมาก, ประเทศเราก็มันคงล้าสมัยเจริญรุ่งเรือง
เลยบูชาเงิน หรือบูชาปล่องโรงงานอุตสาหกรรมกันดีกว่า ที่จะมา
บูชาพระพุทธรูปหรือบูชาพระเจ้า.

มันไม่มีผลอยู่แค่เกี่ยวกับการเงิน มันมีผลมาทางจิตใจ ลง
มาที่จิตใจ เลยเดี๋ยวนี้ไม่มีเมตตาการุณาที่บริสุทธิ์ต่อใครแก่ใคร;
มีแต่เมตตาการเมืองกรณการเมือง ช่วยเขาเพื่อมาเป็นพรรคพวก
เขา แล้วก็ช่วยพอเป็นพิธี. คงจะน่าหัวมากสำหรับที่เราจะ
พิจารณาดูว่า คนร่ำรวยนี้ปีหนึ่งจะจัดดอกไม้ ขนม ดนตรี ไป
เยี่ยมเด็กอนาถา เด็กตาบอด เด็กอยากจนอะไรสักครั้งหนึ่ง แล้ว
ก็ประกาศโฆษณาว่าได้ทำบุญกุศลอันใหญ่หลวง.

คิดดูซิ, เขาเป็นคนร่ำรวย ขนาดร่ำรวยแล้วก็มากมาย. เป็น
สุภาพสตรีที่จะเอาดอกไม้สักกระบุงหนึ่ง, เอาของหวาน, เอา
ดนตรีสักหน่อยหนึ่งไปช่วยให้เด็ก ๆ ที่ยากจน หรือตาบอด หรือ
ที่กักขังเด็กนี้ ปีหนึ่งสักครั้งหนึ่ง แล้วก็เรียกว่าเมตตาที่ควรแก่
การโฆษณา แล้วก็โฆษณาด้วย. นี่ในโลกนี้กำลังมีอย่างนี้ แล้ว
เป็นผลมาจากการศึกษา ที่ในโลกนี้เขามีกันอย่างนี้.

นี้อาตมายกตัวอย่างว่ามันมีแต่เมตตาการเมือง ทัว ๆ ไป
ทั่วโลก; มีแต่เมตตาการเมือง; ไม่มีเมตตาบริสุทธิ์ ทำเพื่อฝึกชี
โยหน้าบ้าง ทำเพื่ออย่างอื่นบ้าง.

นี่มนุษยธรรมกำลังหมดไป ๆ แล้วก็ศีลธรรมะหลอกลวง
เหมือนกับปีศาจธรรม ปี-ศา-จ-ธรรม, ปีศาจธรรมนี่มันมามาก
ขึ้น ๆ. มนุษยธรรมแท้จริงมันก็หายไป, เพราะฉะนั้นโลกนี้มัน
ก็เต็มไปด้วยจิตที่เห็นแต่ตัวกู-ของกู, ตัวกู-ของกู, การศึกษา
ไม่ป้องกันได้ พิสูจน์ได้ว่า การศึกษานี้ยังไม่ถูกต้องแน่.

ถ้าดูทางเรื่องการเมือง ระบบประชาธิปไตยในโลกนี้

ประชาธิปไตยคืออะไร? ก่อนก็น่าฟังอยู่, พอดตกมาถึงสมัยนี้ ประชาธิปไตยไม่มีอะไร นอกจากการดำของฝ่ายค้าน และการ ทนของฝ่ายรัฐบาล. หาเลศนานา ลีลับโดยตรงดูไม่ออก โดยอ้อม ดูไม่ออก เพื่อจะดำ, ฝ่ายค้านเขามีหน้าที่ดำ, ฝ่ายรัฐบาลก็มีหน้าที่ ทน หาเลศที่จะทน, หรือแล้วแต่ว่าจะทนได้อย่างไร, ประชา- ธิปไตยในโลกทั้งโลก มันเหลือแต่ว่า มันมีแต่การดำของฝ่ายค้าน, การทนของฝ่ายรัฐบาลเรื่อย ๆ ไป, จนกว่าจะเปลี่ยนกันไปเปลี่ยน กันมาผลัดกันเป็นฝ่ายค้าน ผลัดกันเป็นฝ่ายรัฐบาล.

ต่อเมื่อไรกันจะเปลี่ยนเป็นธรรมาธิปไตยสักที; มันจะได้มี ธรรมะเป็นหลักเกณฑ์กันเสียที. เดียวนี้มันเป็นประชาธิปไตย คือ เอาจิตใจของคนหนึ่ง ๆ เป็นหลัก เป็นใหญ่ เป็นประธาน มันไม่ ไหว. นี่ก็เพราะว่าการศึกษาไม่สามารถเลย ไม่มีประโยชน์ในการ ที่จะทำจิตใจของคนให้เหมาะสม ที่จะเป็นประชาธิปไตยโดย แท้จริง, ประชาธิปไตยมีธรรมะ ยุคมิลลัญญี่มันจึงโกล้เข้ามาโกล้ เข้ามา จนจะฆ่ากันวินาศทั้งโลกแล้ว.

กิเลสมากขึ้นอย่างรุนแรง ความต้องการก็เกิดขึ้นอย่าง รุนแรง รวากับว่าเวลาชั่วโง่งมันเหลือนาทีหนึ่งแล้ว. ถ้าเทียบส่วน อย่างนี้แล้ว คน ๆ หนึ่งมีอายุเพียง ๑๐ ปี ตรงกับข้อความในเรื่อง ที่เขากล่าวถึงยุคมิลลัญญี่หรือ สัตถันตรกับปี; คือยุคที่มนุษย์จะ ไม่เห็นแก่ผู้อื่น จะฆ่ากันเหมือนเนื้อเหมือนปลา เพราะเขามีกิเลส มากนั่นเอง.

รวมความว่า การศึกษาของเราเนี่ย มันไม่ถูกแล้ว, มันยัง ไม่ถูก, มันไม่เหมาะที่จะเป็นพื้นฐานรองรับธรรมะที่จะมาครอง โลก; เราจะต้องคอยดูกันไป. เดียวนี้การศึกษาของเรา มัน ก็ให้แต่สติปัญญาอย่างสูงสุดสำหรับทำลายโลก; การศึกษาที่

ผิดทางนี้ทำลายโลกยิ่งกว่าอาวุธปรมาณู. นี่ตัวอย่างเหล่านี้มันมีอยู่พอที่จะทำให้เราเห็นว่า การศึกษาที่กำลังมีอยู่ที่นี่ มันถูกต้องแก่การที่จะเป็นเครื่องรองรับธรรมะที่จะครองโลกหรือไม่, หรือว่ามันเป็นซ้ำศึกแก่ธรรมะเสียเอง ทำให้ธรรมะเกิดขึ้นครองโลกไม่ได้.

สรุป แง่ที่การศึกษาเป็นอันตรายต่อธรรมะที่คุ้มครองโลก

เอาละ, สรุปความกันที่ การศึกษาในโลกกำลังเป็นอันตรายต่อธรรมะที่จะช่วยคุ้มครองโลก. คนเราเป็นอะไรก็โดยความรู้สึกของจิตใจ : คิดอย่างคนก็เป็นคน คิดอย่างสัตว์ก็เป็นสัตว์, คิดอย่างโจรก็เป็นโจร, คิดอย่างบัณฑิตก็เป็นบัณฑิต, คิดอย่างพระก็เป็นพระ, คิดอย่างพระเจ้าก็เป็นพระเจ้า, เดียวนี้ใครกำลังครองโลก ก็คือคนที่มีความคิดอย่างไหนนั่นเอง. คนกำลังคิดอย่างไรมีมากในโลกนี้; คนนั้นแหละกำลังครองโลก.

ที่นี้การศึกษากำลังตามๆ หลังกันไป เรียกว่าตามกันกันไปชนชาติใดประเทศใดเป็นมหาอำนาจกำลังรวบ กำลังมีอำนาจ กำลังมีของเอร็ดอร่อยทางเนื้อทางหนังอย่างเทวดา กำลังก้าวหน้าและไต่เปรียบ; แล้วชาติเล็กๆ ก็ตามกัน เพื่อว่าจะได้สิ่งเหล่านั้นนั่นเอง จะได้รวย จะได้มีอำนาจจะได้มีของอร่อยๆ แบบเทวดา จะได้ก้าวหน้า จะได้เอาเปรียบ. ฉะนั้นการศึกษามันจึงตามกัน หรือตามหางกันได้ง่าย; เพราะว่าคนมันตกอยู่ใต้วงมือของกิเลสเสียแล้ว.

นี่ขอให้มองเห็นว่า การศึกษาของเรา กำลังพังทะลาย เพราะไปตามกันพวกวัตถุนิยม เห็นแก่เนื้อแก่หนัง; ออกอาละวาดเพื่อหาประโยชน์ทางเนื้อทางหนัง และกำลังจะล้มละลาย. ควรจะ

รับกลับตัวเสียให้ทันทั่วทั้งที่; อย่าต้องเป็นอย่างนั้นเลย จึงจะเรียกว่าเป็นประเทศพุทธบริษัท มีพลเมืองเป็นพุทธบริษัทเป็นอยู่ด้วยธรรม ประกอบอยู่ด้วยธรรม หวังที่จะได้พึงธรรมนี้เป็นเครื่องคุ้มครอง. เดียวนี้กำลังทำผิดในเรื่องการศึกษา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุดที่จะป็นมนุษย์ให้เป็นอย่างไร.

อาตมามุ่งหมายส่วนใหญ่ว่าจะชี้ให้เห็นข้อเท็จจริง ที่ว่าเมื่อธรรมครองโลกนั้นจะเป็นอย่างไร. เดียวนี้กำลังชี้ได้แต่เพียงในแง่ว่า เมื่อธรรมจะมาครองโลกนั้น. ยังมาครองไม่ได้ เพราะว่าคนกำลังทำผิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการศึกษา.*

* ธรรมโฆษณของพุทธทาส, เรื่อง เมื่อธรรมครองโลก, ลำดับที่ ๑๘.๖ บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๕ การศึกษาที่กำลังเป็นอันตรายต่อธรรมะ, บรรยายเมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๑๖, หน้า ๑๙๐-๒๓๒.

กางเขร และ กางตรงของเยาเวอ

เราได้พูดกันมาแล้ว จนชัดเจนแจ่มแจ้งว่า เยาเวอเป็นผู้สร้างโลกในอนาคต คือว่าโลกในอนาคตจะเป็นอย่างไร นั่นมันแล้วแต่ว่าเยาเวอชนในบัดนี้ ที่เขาโตขึ้น แล้วเขาก็จะจัดจะกระทำไป ตามความต้องการของเขา; ดังนั้นโลกในอนาคต มันจึงขึ้นอยู่กับเยาเวอชนนั่นเอง.

ทีนี้ ใครเล่าจะสร้างเยาเวอชนในปัจจุบัน? ก็คือคนแก่ๆ เหล่านี้; คนแก่ๆ ในบัดนี้ สร้างเยาเวอชนในบัดนี้ขึ้นมาอย่างไร? เยาเวอชนเหล่านั้นโตขึ้น ก็สร้างโลกในอนาคต. ขอให้คิดดูในข้อนี้เป็นส่วนสำคัญ แล้วก็จะเกิดกำลังใจ ในการที่จะช่วยกันอบรมแก้ไขเยาเวอชน.

รวมความว่า การกระทำนี้ มันเนื่องกับการสร้างโลกมนุษย์เราโดยตรง; เราจะเกณฑ์ให้ผีสาวเทวดาที่ไหนมาช่วยสร้าง มันเป็นไปได้. หรือถ้ามาช่วยสร้าง มันก็คงจะไม่ตรงกับผลประโยชน์ของเรา. นี่คือนั่นที่เราจะต้องคิดนึกดูให้ดี; และเนื่องด้วยความรับผิดชอบด้วย.

การที่จะปฏิเสธความรับผิดชอบนั้น มันก็เรียกว่ามีสิทธิมีเสรีที่จะปฏิเสธ; แต่ถ้าปฏิเสธเข้าแล้ว มันจะเป็นอย่างไร? ก็ควรจะได้อะไร. เมื่อปฏิเสธหน้าที่ที่จะต้องทำแล้ว; ดูเหมือนว่า ความเป็นมนุษย์จะไม่มีเหลืออยู่เลย; เพราะว่าความเป็นมนุษย์นั้น มันอยู่ที่ทำหน้าที่ของมนุษย์, เดียวนี้เรากำลังพูดถึงหน้าที่ของมนุษย์; แม้มันจะลึกลงไปบ้าง แต่ก็ไม่ใช่ยากเกินกว่าที่จะเข้าใจ.

[เริ่มบรรยายตามหัวข้อของการบรรยายครั้งนี้]

ในครั้งที่แล้วมา ได้บรรยายถึง ศีลธรรมแห่งการต่อสู้สำหรับเยาวชน โดยการที่ได้มองเห็นว่า เยาวชนกำลังต่อสู้อยู่ในลักษณะที่ผิด คือไม่ได้ต่อสู้ในสิ่งที่ควรต่อสู้; กลับไปต่อสู้เพื่อการทำลายล้างโลกไปเสียอีก; เป็นการหลบลี้หนีตายต่อสู้ เพราะความรู้ไม่เพียงพอ. นั่นก็ย่อมแสดงถึงความหมาย ของการที่เขาได้ไขว่คว้าไปนอกทาง. เขาจะต้องละหนทางเขว; แล้วก็เดินให้ตรงทาง. ดังนั้น ในวันนี้ จึงอยากจะพูดถึงเรื่อง ทางเขวหรือทางตรงของเยาวชนนั่นเอง.

ปัญหาอันเป็นเหตุให้เยาวชนเดินทางเขว

เมื่อพูดถึงทางเขว ก็อยากจะพูดถึง ปัญหาต่างๆ ที่กำลังมีอยู่ในโลกนี้ ในเมื่อเยาวชนเขาได้เดินทางเขว หรือที่เกี่ยวข้องกันไปด้วยปริยาย เกี่ยวกับการเดินทางเขวของเยาวชนนั้นๆ.

ในข้อแรก อยากจะกล่าวถึง เยาวชนทั่วไปทั้งโลก, เยาวชนทั่วไปทั้งโลก กำลังเดินตามกันกันไป ในลักษณะที่เป็นการ

ทำลายโลก.

ขอให้พิจารณาดูให้ดี. อาตมาก็ไม่เคยไปเที่ยวที่ไหนทั่วโลก; ก็อาศัยการได้ยินได้ฟัง จากข่าวสารที่ควรเชื่อได้; หรือแม้จะคำนวณโดยเหตุผล จากผลที่ปรากฏอยู่ทั่วไป; ก็ทำให้รู้สึกอย่างเดียวกันว่า เขากำลังเดินไปในลักษณะที่ทำลายโลก ด้วยความเมาในสิ่งที่เรียกกันว่า “วัตถุนิยม”.

ได้พูดกันมาหลายครั้งหลายหนแล้ว จนจะเป็นที่เข้าใจกันได้แล้วว่า วัตถุนิยมกำลังครองโลก คือโลกกำลังก้าวหน้างกว่าวิ่ง ในการที่จะประดิษฐ์วัตถุต่างๆ ขึ้นมา สำหรับมอมเมาคนในโลก ให้ลุ่มหลงไปในสิ่งที่ไม่ควรจะมี, ไม่ควรจะหามา, เพื่อทำตนให้ติดอยู่ในรสของวัตถุนิยมนั้นๆ.

เยาวชนทั่วไปทั้งโลก จึงไม่ได้มองดูอะไรอื่น; มองดูแต่ว่าทำอะไรจึงจะได้สนุกสนานเริงตบร่าย ในทางของวัตถุนิยม ให้สุดเหวี่ยงของเขา. เขาไม่ต้องการศาสนา, ไม่ต้องการพระเจ้า, ไม่ต้องการธรรมะ, ไม่ต้องการอะไรหมด; นอกจากรสของวัตถุนิยมที่จะต้องแปลกยิ่งๆ ขึ้นไป.

ที่นี่ **ข้อที่สอง** ก็อยากจะมองดู เยาวชนไทยของเรา ก็เป็นเหมือนๆ กันกับเยาวชนในโลก; และกำลังเดินตามกันเขา เพราะวาประเทศไทยเราก็ตามกันประเทศตะวันตก.

เยาวชนไทยก็เอาอย่างเยาวชนตะวันตก อย่างหลับหูหลับตา เช่นเดียวกัน. เมื่อหลงไหลในวัตถุนิยมถึงขนาดนั้น ก็มีผลในการตามใจตัวเอง, มีผลร้ายเกิดขึ้นหลายสถาน; แต่โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้วก็คือ ทำให้เยาวชนไทยของเรา ไม่รู้จักสถาบันทั้งสาม คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เหมือนอย่างที่บรรพบุรุษของเรา เคยรู้เคยยึดถือ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม. เพียง

เท่านี้ก็พอจะเห็นได้ว่า เป็นสิ่งที่น่าอันตรายอย่างยิ่ง; เป็นปัญหา
ที่ควรจะหยิบขึ้นมาพิจารณาดู. และในที่สุดก็จะพบว่า มันเกิดมา
จากการเดินทาง ที่เขวออกไปจากหนทางของพระธรรม.

คุณลักษณะของการเขว

ทีนี้ สิ่งที่จะดูกันต่อไป ก็เพื่อดูที่ ลักษณะอาการของการเขว
นั่นเอง.

อะไรเรียกว่า ความเขว? หรือการเขว. คำว่า “เขว” ตาม
ภาษาธรรมดาก็คือว่า มันหลีกออกไปจากหนทางที่ตรง หรือที่
ถูกต้อง. ถ้าหากว่า “เขว” จากทางที่ผิด มาสู่ทางที่ถูกต้อง; อย่างนี้
เรากลับไม่เรียกว่าเขว; จะเรียกว่า “เขว” ต่อเมื่อแหวกแนวจาก
ทางที่ถูกต้อง ไปสู่ทางที่ผิด.

เมื่อพูดถึง “การเขว” ก็อยากจะขอร้องให้เราทุกคนพิจารณา
ดูกันอย่างลึกซึ้ง ไม่ใช่ดูแต่เพียงว่า มันกำลังมีอยู่อย่างไร ในแง่
ของการบ้านการเมือง; อยากจะให้ดู ลึกซึ้งลงไปถึงธรรมชาติของ
มนุษย์ทีเดียว.

ดังนั้น ประการที่หนึ่ง ก็อยากจะเรียกว่า **เขวโดยธรรมชาติ.**

เขวโดยธรรมชาตินี้ ควรจะนึกถึง มนุษย์เรามีธรรมสัจจะ
คือตัวจริงตัวแท้แห่งพระธรรม, สำหรับจะประพฤติปฏิบัติ จาก
ความทุกข์ไปสู่ความดับทุกข์ เป็นการกระทำเพื่อให้เกิดสันติสุข
สันติภาพ ของบุคคลและของสังคม ตามกฎของธรรมชาติ. เมื่อ
อะไร กระทำไป ในลักษณะที่มันออกนอกทางของธรรมชาติ อัน
เร้นลับนี้แล้ว ก็เรียกว่าเขวไปโดยธรรมชาติ.

คนทุกคนมีความจริง ที่เกี่ยวกับธรรมชาติเหมือนกันหมด;

แต่ก็แทบจะทุกคนเหมือนกัน ไม่ได้สำนึกในข้อนี้. ที่แรกก็เดิน มาตามกฎของธรรมชาติ; ต่อมาก็แยกทางกันเดิน ตามความ พอใจของตน จึงเกิดความแตกแยกกันขึ้น ตามความเห็นผิดหรือ เห็นถูก. แล้วจึงเกิดมีบุคคลที่มีความคิดนึกต่างกัน, มีความ มุ่งหมายต่างกัน, มีประโยชน์อันขัดกัน, ก็เป็นปัญหาที่เรื้อรังอยู่ ในโลก.

ถ้าทุกคนเดินมาอย่างถูกต้อง ตามกฎของธรรมชาติ; ปัญหาเหล่านี้ก็จะไม่มี. แต่เดี๋ยวนี้มันเป็นไปได้ เพราะมันก็ได้ มี, และมันก็ได้มีอย่างที่เราจะต้านทานไว้ไม่ได้. นี่เราเรียกว่า มันเหลวโดยธรรมชาติ ในนิสัยสันดานของมนุษย์เรา.

ที่นี่ ประการที่สอง จะเรียกว่า **เหลวในทางศีลธรรม.**

สิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรมก็เป็นกฎของธรรมชาติ ด้วยเหมือนกัน, เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ; แต่ว่ายอมให้มนุษย์ปรับปรุง บัญญัติ แต่งตั้งขึ้นได้ ตามที่เห็นสมควร; ดังนั้นจึงมีพระศาสดา หรือนักศีลธรรม บัญญัติศีลธรรมขึ้น ตามความเหมาะสมของหมู่ มนุษย์นั้นๆ ในถิ่นนั้นๆ และในยุคนั้นๆ โดยเฉพาะ. แต่ถึง อย่างไม่ไรก็ควรจะเรียกได้ว่า บัญญัติสิ่งที่ควรจะมีในหมู่มนุษย์ด้วย กันทั้งนั้น.

เดี๋ยวนี้มีการเหลวในทางศีลธรรม ถึงกับแก้ไขศีลธรรมที่ ถูกต้องอยู่แล้วก็มี; แต่ส่วนใหญ่ก็ละทิ้งหรือเหยียบย่ำศีลธรรม ตามที่ปรากฏว่าเป็นที่พึงแก่มนุษย์มา โดยตลอดเวลา; เพราะมี ความสิ้นเมานะในวัตถุนิยมนั้น ยิ่งไปเสียกว่ายาเสพติดใดๆ.

ขอให้สังเกตดูให้ดีว่า ไม่ใช่ศาสนาเป็นยาเสพติด; แต่ วัตถุนิยมเป็นยาเสพติด ที่ยิ่งกว่ายาเสพติด. แล้วคนก็เอามาอ้าง ในลักษณะที่มันขัดกันจนเห็นศาสนาเป็นยาเสพติด; ดังนั้นเป็นต้น.

ที่นี้ใน ประการที่สาม ก็อยากจะเรียกชื่อว่า **เขวในทาง
การเมือง.**

สิ่งที่เรียกว่า การเมืองนั้น เมื่อมองดูโดยลึกซึ้งแล้ว ก็คือ ศีลธรรมอันหนึ่งด้วยเหมือนกัน. แต่เดี๋ยวนี้ เราไม่ได้มีการเมือง ในลักษณะที่เป็นศีลธรรมกันเสียแล้ว กลายเป็นเรื่องที่แสวงหา อำนาจและใช้อำนาจ; อย่างที่เรียกกันว่า ไม่สะอาด ก็คือ สกปรก นั้นเอง; เกิดการเขวจนอยู่ในรูปของสุดเหวี่ยง คือ ขว้างจัดหรือ ซ้ายจัด ตามที่เรียกกันอยู่ในปัจจุบันนี้.

อาการชนิดนี้ไม่เคยมี ในยุคที่คนยังเกี่ยวข้องกับ ศีลธรรมหรือศาสนา, ก็คือยังไม่เขว. ต่อเมื่อมีการเขว มันจึงจะ แยกออกไปเป็นขว้างจัดหรือซ้ายจัด; ทั้งหมดนี้ มันเนื่องด้วยเรื่อง ของเศรษฐกิจ ซึ่งเนื่องมาจากวัตถุนิยม. คนเป็นทาสของวัตถุ แล้ว ก็จัดระบบเศรษฐกิจของตน ไปตามกิเลสของตน มันจึงเขว มากถึงกับเป็นขว้างจัดหรือซ้ายจัด; มันผิดทั้งกฎธรรมชาติ, มันผิด ทั้งกฎของศีลธรรม.

ดูที่รูปร่างของคนเราคนหนึ่งๆ มันมีร่างกายอยู่ตรงกลาง; มันมีมือขวามือซ้าย, มีขาขวาขาซ้าย; หัวมันก็อยู่ตรงกลาง สำหรับจะใช้ทั้งขวาและทั้งซ้ายให้เป็นประโยชน์ ตามความเหมาะสม, เมื่อแยกไปเป็นขว้างจัดอย่างเดียว, หรือเป็นซ้ายจัดอย่างเดียว มันก็เป็นเรื่องบ้าบอ; ดังนั้นจึงเรียกว่า เป็นการเขว.

เมื่อลุ่มหลงในทางซ้ายจัดหรือขวาจัดเท่าไร; มันก็ยิ่งหน้ามืด ในการที่จะทำความเข้าใจแก่กันและกันได้. มันจึงโน้มไปในทาง ที่จะตัดสินปัญหา ด้วยการใช้อำนาจหรือกำลัง; ดังที่ปรากฏอยู่ใน บัดนี้ ใช้กำลังทุกอย่างที่มี, ใช้อาวุธทุกอย่างที่มี, ในการที่จะตัดสิน ปัญหา; ไม่นึกถึงพระเจ้า, ไม่นึกถึงพระศาสนา, ไม่ยึดถือในข้อ

ที่ว่า “จะทำอะไรต้องถามพระศาสดาก่อน”; อย่างนี้เป็นต้น.

การเขวในลักษณะนี้ รุนแรงยิ่งขึ้นทุกที และยิ่งจะรุนแรงต่อไปอีก; เพราะเห็นได้ว่า จะนำไปสู่ยุคที่เรียกกันในบาลี ว่า สัตถันตรกัป คือยุคที่จะใช้ศาสดา เป็นเครื่องตัดปัญหา. ไม่มีธรรมะเหลืออยู่เลย; อาชญากรรมในโลกก็มีย่างรุนแรง ถึงขนาดที่จะล้างโลก; ไม่ใช่เพียงแค่ ทำความทุกข์ร้อนหรือเสียหายในส่วนบุคคล.

ขอให้พิจารณาดูให้ดีว่า อาชญากรรมทั้งหลายในบ้านเมืองนี้ หรือในโลกนี้นั้น มันมีมูลเหตุมาจากอะไร? อาตมาอยากจะพูดว่า มันมาจากการเขวออกไปจากทางของธรรมะ. เดี่ยวนี้เขาไม่มองเห็นกันอย่างนี้ หรือจะไม่ได้มองเลยด้วยซ้ำไป; คือไปมองแต่ในแง่ผิวเผิน ว่าเพราะเศรษฐกิจไม่ดี อาชญากรรมจึงมี. อาตมาเห็นว่า มันหลับตามอง, และมันหลับตาพูด.

ที่จริงเศรษฐกิจมันดี จนไม่มีศีลธรรมต่างหาก มันจึงสร้างอาชญากรรมขึ้นมา; เศรษฐกิจมันเฟื่องจนไม่มีธรรมะเหลือ; ไม่มีเนื้อที่ให้ศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง, ไม่มีพระเป็นเจ้า หรืออะไรๆ ในทำนองนั้น อยู่ในหัวใจของคน; อาชญากรรมจึงมีมาก และมากขึ้น.

นี่คือ ตัวอย่างแสดงลักษณะอาการแห่งการเขว สรุปว่า เขวโดยธรรมชาติก็มี, เขวในทางศีลธรรม ที่มนุษย์จะบัญญัติแต่งตั้งก็มี. เมื่อปรากฏการณ์ทั้งหลาย แสดงลักษณะการเขว อยู่ในระบบการบ้านการเมือง หรือวงการที่ทรงอำนาจ ในการครองโลก นี่ก็เป็นตัวอย่างที่ควรจะพอแล้ว สำหรับลักษณะอาการของสิ่งที่เรียกว่า เขว.

พิจารณาระยะเวลาแห่งการเขว

ที่นี้ ก็จะได้ ดูกันต่อไป ถึงระยะเวลาแห่งการเขว. อาตมา กำลังพูดถึง เวลาที่เกี่ยวกับการเขว นับตั้งแต่ระยะต้นที่สุด มัน เริ่มเขวกันมาอย่างไร, แล้วเขวต่อไปอย่างไร, และมาอยู่ในรูปเขว ถึงสุดเหวี่ยงในปัจจุบันนี้อย่างไร.

ข้อที่หนึ่ง จะดูโดยธรรมชาติ ทำไมถึงพูดถึงธรรมชาติบ่อยนัก น่ารำคาญ?

ที่จริงสิ่งที่เรียกว่า ธรรมชาตินั้นแหละเป็นทุกสิ่ง, แล้วก็มีความจริงทั้งหลายมันขึ้นอยู่กับธรรมชาติ คือมันเป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ. พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้ ก็คือตรัสรู้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ หรือเรื่องของธรรมชาติ; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่มันเกี่ยวกับปัญหาของมนุษย์ เช่นความทุกข์ และความดับทุกข์ เป็นต้น.

ที่นี้ถ้าเราจะมองดูอะไรให้ถึงความจริง อันเป็นต้นตอหรือต้นเหตุ; ก็ต้องดูกันโดยธรรมชาติ ในลักษณะที่เป็นธรรมชาติ หรือโดยกฎเกณฑ์ของธรรมชาติก่อนเสมอไป.

สำหรับข้อแรกนี้ ดูถึงธรรมชาติของมนุษย์ ว่าจะเริ่มเขวได้ตั้งแต่เมื่อไร?

ข้อนี้ถือเอาตามนัยแห่งพระบาลี ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ก็ได้ คือเด็ก ๆ ในครรภ์ยังไม่มีความรู้สึกคิดนึก ยังไม่อาจจะยึดถือโน้นนี้ได้ ยังไม่ปัญหา. เด็กคลอดออกมา ก็ยังไม่สามารถจะรู้สึกคิดนึกอะไรได้มากไปกว่า รู้สึกเจ็บปวด หรือสบาย หิว หรือ อิ่ม คือสติปัญญายังไม่ออกมาออกไป ถึงกับจะยึดมั่นถือมั่นอะไรได้.

ทีนี้ต่อมาเด็กโตขึ้น อายุก็ปีท่านไม่ได้ตรัสไว้; แต่จำกัดความไว้ว่า เด็กนี้สวैयाเวทนาแล้ว รู้สึกพอใจ รู้สึกละอาย ในความหมายที่ว่า เป็นตัวเรา หรือเป็นของเรา; ทั้งนี้เพราะว่า เด็กน้อยนั้นยังไม่มีสติปัญญา รู้เรื่องเจตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ; ได้รู้เรื่องแต่ในทางที่จะยึดถือ ดังนั้นเขาจึงเกิดความรู้สึกและความคิด ที่เป็นความยึดถือ.

ที่ตรัสว่า “เด็กน้อยไม่มีความรู้ เรื่องเจตวิมุตติ ปัญญา-วิมุตติ” นั้น เป็นสิ่งที่ควรสนใจ; เพราะว่าผู้ใหญ่หัวหงอกแล้ว ไม่รู้เรื่องนี้ก็มี. เรื่องเจตวิมุตติ สรุปลแล้ว ก็คือเรื่องที่เราจะดับความรู้สึกที่เป็นทุกข์เสีย ด้วยอำนาจของจิต, ปัญญาวิมุตตินั้น จะดับความทุกข์เสีย ด้วยอำนาจของสิ่งที่เรียกว่า ปัญญา; มันมีอยู่ ๒ เรื่องเท่านั้น ที่ความทุกข์ของคนเราจะถูกทำลายไป คือ ด้วยกำลังของจิตอย่างหนึ่ง, ด้วยกำลังของปัญญาอย่างหนึ่ง.

เด็กน้อยนั้นไม่มีความรู้เรื่องวิมุตตินี้เลย; ถ้ามันรู้มันก็จะไม่เกิดความยึดถือ หรือไปกล้ายึดถือ. เดียวนี้มันไม่รู้ มันจึงปล่อยไปตามความรู้สึกของธรรมชาติ, ตามธรรมชาติ ซึ่งจะต้องเป็นอย่างนั้นเอง. เด็กอายุประมาณ ๓ ขวบ ๔ ขวบ ก็พอจะสังเกตเห็นได้ว่า เริ่มยึดถือเป็น, แล้วก็ยึดถือมากขึ้น; เราจะพูดแต่เพียงว่า เขาเริ่มยึดถือเป็นเมื่อไร ก็เรียกว่า เขาเริ่มเขว เมื่อนั้น.

ฉะนั้น ความเขวของมนุษย์นี้ มีได้ตามธรรมชาติ และตรงกันหมดทุกคน; ตั้งแต่เมื่อยังเป็นเด็กๆ ที่มีอายุมากพอสมควร. นี่เป็นจุดตั้งต้นของการเริ่มเขว คือ เขวไปในทางที่จะเป็นทุกข์.

มันก็เป็นบาปกรรมอะไรอย่างหนึ่ง ของใครก็ไม่ทราบ, ตั้งแต่เมื่อไรก็ไม่ทราบ, ที่มนุษย์มันจะต้องเป็นอย่างนี้; เด็กในครรภ์หรือเด็กอ่อนแท้ๆ ยึดถือไม่เป็น ก็ยังไม่ต้องรับบาปอันนี้.

พอโตขึ้นมาถึงขนาดที่จะยึดถือเป็น ก็เริ่มรับบาปอันนี้; นี้เรียกว่าเขวโดยธรรมชาติ, เป็นความเขวพื้นฐาน มันเป็นความเขวชนิดที่ส่ายไปส่ายมา ยังไม่รู้ว่า จะเอาอย่างไรกันแน่. ถ้าเขาใช้ความเขวนี้ไปในทางที่ถูก มันก็จะไปจบลงในที่ที่มันถูก; จะหยุดเขวได้. แต่ถ้าปล่อยให้เขวต่อไป ไม่พบจุดที่มันถูกต้อง; มันก็เกิดเป็นปัญหาขึ้นมา.

ทีนี้ เราก็คูความเขวในระยะที่สอง ของคนหนุ่มคนสาว โดย สรุปลงก็คือ ตามใจตัวเอง, หรือตามใจกิเลสมากขึ้น ตามวัย ตามอายุ ตามสิ่งแวดล้อม. นี่ก็คือ การเขวต่อไปนั่นเอง; เขวเก่ง ก็เรียกว่าเขวเก่งขึ้น เขวมากขึ้น เขวรุนแรงขึ้น ตามสิ่งแวดล้อม ที่จะทำให้เกิดกิเลสนั้นๆ.

วันคืนล่วงไป มันไม่ได้เพิ่มแต่เวลา; มันเพิ่มอะไรๆ มากอย่างเหลือเกิน. สำหรับคนปุถุชนทั่วไปนั้น จะต้องเรียกว่า มันเพิ่มกิเลส หรือมันเพิ่มเชื้อแห่งกิเลส ที่เรียกว่า อนุสัย, หรือเรียกให้ตรงกว่านั้น ก็เรียกว่า ความเคยชินที่จะเกิดกิเลส. เกิดกิเลสครั้งหนึ่ง ก็จะเพิ่มความเคยชินที่จะเกิดกิเลสครั้งหนึ่งด้วยเหมือนกัน; ความชินอันนี้มากขึ้นๆ มันก็เขวมากขึ้น.

ความชินอันนี้เรียกกันว่า อนุสัย แต่มักจะแปลผิดไปในทำนองที่ว่า เป็นกิเลสอันละเอียดนอนนิ่งอยู่ในสันดาน เป็นสัสสตทิฎฐิไปเสียเลย; อย่างนี้ก็ไม่ต้อง. มันเป็นความเคยชินของการเกิดกิเลส; ถ้าเกิดกิเลส ก็เกิดความเคยชินที่จะเกิดกิเลส. ถ้าหักห้ามกิเลสไว้ได้ ก็จะเกิดความเคยชินในการที่จะไม่เกิดกิเลส คือจะมีนิสัยที่จะไม่เกิดกิเลสเพิ่มขึ้น.

นี่ขอให้เข้าใจไว้เป็นพิเศษว่า เราจงสะสมความเคยชินในการที่จะไม่เกิดกิเลส, คือระวังอย่าให้กิเลสเกิดได้. ระวังไว้ได้ครั้ง

หนึ่ง ก็จะทำให้เกิดความเคยชินครั้งหนึ่ง หรือว่าหน่วยหนึ่งก็แล้วแต่ จะเรียก ในการที่จะไม่เกิดกิเลส. นี่มันก็จะเกิดอุปนิสัยแห่ง พระนิพพาน; ถ้าเราปล่อยให้เกิดกิเลส ก็จะเกิดอนุสัย คือความ เคยชินไปในวิภูฏสงสาร.

ที่นี้ คนหนุ่มคนสาวของเรา ก็ยังปล่อยไปตามอำนาจของ กิเลส; ยังไม่รู้เรื่องของเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ อย่างเดียวกับเด็กเล็กๆ; แล้วมันยังเพิ่มขึ้นในอำนาจของกิเลส มันจึงเขว มากไป. นี่ระยะที่สองของการเขว ก็ยังเป็นไปตามธรรมชาติอยู่ เหมือนกัน. เด็กเล็กๆ เขวตามธรรมชาติ, คนหนุ่มคนสาวเขว ตามธรรมชาติ และตามอำนาจของกิเลสที่มันมากขึ้น นี่เรียกว่า เขวโดยธรรมชาติ.

ที่นี้ประการที่สาม เป็นความเขวที่เนื่องด้วยระบบต่าง ๆ **ที่มนุษย์จัดทำขึ้น** คือ เราจะรวมเรียกกันสั้นๆ ว่า “ระบบ การเมืองของมนุษย์”. ถ้าจะระบุให้ตรงลงไป ก็เรียกว่า “การเกิด ขึ้นแห่งวัตถุนิยม”.

โลกในยุคหนึ่งไม่มีปัญหาเรื่องวัตถุนิยม และจะไม่รู้จัก วัตถุนิยมอย่างในความหมายปัจจุบันนี้ด้วยซ้ำไป. คนโบราณเขากินข้าวเหมือนกัน นุ่งห่มเหมือนกัน มีวัตถุอุปกรณ์ใช้สอยเป็น ปัจจัยสี่ด้วยเหมือนกัน แต่ก็ไม่เรียกว่าวัตถุนิยม; เพราะไม่ได้ ประดิษฐ์จนเกินความจำเป็นเพื่อความเอร็ดอร่อย. เขาทำแต่ตาม ที่ธรรมชาติบังคับให้ทำ เพื่อตัดปัญหาตามธรรมชาติเท่านั้น.

เดี๋ยวนี้คนประดิษฐ์วัตถุ สร้างสรรค์วัตถุ เกินกว่าที่ธรรมชาติ ต้องการ; มันก็กลายเป็นทำไปตามที่กิเลสมันต้องการ มีรสอร่อย เกิดขึ้น เพราะการประดิษฐ์วัตถุนั้นๆ นิยมกันมากขึ้น จนเป็น สิ่งที่ยอมรบนับถือบูชากันไปเสียทั้งโลก มันก็เกิดมีโลกที่มัวเมา

ในวัตถุนิยม.

ระยะเวลาของการเซวในระยะนี้ สำคัญมาก; ดังที่เป็นปัญหาอยู่ในโลกเวลานี้; แล้วยังจะไกลออกไป อย่างที่เราเห็นได้ว่าการประดิษฐ์วัตถุเพื่อทำให้มนุษย์เองหลงใหลนั้น ยังจะเป็นไปอีกมากนัก. การเซวตอนนี้อง เป็นการเซวที่อันตราย ที่จะถึงกับทำให้มนุษย์ล้างผลาญกันให้หมดสิ้นโลกได้ อย่างที่เรียกว่า มิคส์ญี.

สรุปความว่า ระยะเวลาแห่งการเซวนั้น โดยธรรมชาติก็มีอยู่ ๒ ระยะ คือเป็นเด็ก ๆ, แล้วก็ป็นหนุ่มสาว, เกิดความเซวที่จะเป็นพื้นฐาน สำหรับเซวให้สุดเหวี่ยง; ในเมื่อมาถึงยุคที่วัตถุนิยมกำลังครองโลก จะถือว่า เป็นโชคดีหรือเป็นโชคร้ายก็แล้วแต่จะคิดเห็นในการที่เราได้มาเกิดอยู่ในยุคที่วัตถุนิยมครองโลก.

ถ้าเราไปเกิดเสียในยุคอื่น ที่วัตถุนิยมยังไม่ครองโลก ปัญหา ก็ไม่มีอย่างนี้; เราก็คจะไม่ประสบปัญหาอย่างนี้; แม้ที่สุด ว่าเราเกิดมาในยุคเมื่อสัก ๕๐๐ ปีมาแล้วนี้ มันไม่มีปัญหาวัตถุนิยม ซึ่งทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจ ชนิดที่แยกคนออกเป็นซ้ายจัดหรือขวาจัด.

เดี๋ยวนี้มันช่วยไม่ได้แล้ว มันเลือกไม่ได้แล้ว เพราะเรามันได้เกิดมาแล้วในยุคนี้ ก็จะต้องต่อสู้แก้ไขปัญหานี้กันไป. ดังนั้นจึงต้องพูดถึงเรื่องการเซว ให้เป็นที่เข้าใจกันให้ทุกแห่งทุกมุม. เราจึงได้พิจารณาดูลักษณะอาการแห่งการเซว, และระยะเวลาแห่งการเซว, ให้เป็นที่เข้าใจกันเสียก่อน.

พิจารณาตุเรื่องที่กำลังเขวเป็นเหตุให้เกิดปัญหา

ที่นี่ ก็จะมาดูกันถึงเรื่องถัดไป ก็คือเรื่องที่เขวนั่นเอง คือตุเรื่องที่กำลังเขว ซึ่งมีอยู่มากเรื่อง แล้วให้เกิดอะไรขึ้น.

ถ้าว่าที่จริงแล้ว มันมากเกินไป เหลือที่จะเอามาตุให้หมด ถ้วนได้, หรือบางทีก็จะต้องพูดว่า มันมากแถมมากมุ่มเกินไป จนเอามาตุให้หมดไม่ได้; จึงดูเพียงเป็นตัวอย่าง อย่างเรื่องของพระศาสนา เราอย่างเดียว มันก็มีการเขวมากแถมมากมุ่มหลายรูปแบบ ก็มาตุพอเพียงเป็นตัวอย่าง; อย่างนี้เป็นต้น.

เดี๋ยวนี้เราจะดูเรื่องเขวของเยาวชน พอเป็นตัวอย่างว่า กำลังเขวอยู่อย่างไร?

เขวที่หนึ่ง เรื่องแรกที่จะดู ก็ไม่มีอะไรที่น่าดูยิ่งไปกว่า **เรื่องชายจัดหรือขจัด ที่เนื่องด้วยระบบเศรษฐกิจ** อย่างที่พูดมาแล้ว. แต่ในที่นี้ก็ให้ดู ในลักษณะที่มันเป็นเรื่องหรือเป็นวัตถุสำหรับเขว; มันเป็นความนิยมชมชอบที่เกิดขึ้นจากการศึกษาที่ผิด, หรืออะไรๆ ที่มันผิด หรือที่มันเขวนั่นเอง; โดยเหตุที่ปัญหานี้ เป็นปัญหาที่แรงกล้ากว่าปัญหาอื่น จึงยกขึ้นมาดูก่อน.

ใจความสำคัญมีอยู่ที่ว่า ถ้าธรรมะยังอยู่ ศาสนายังอยู่ หลักเกณฑ์ของพระธรรมยังอยู่ มันเขวไม่ได้. หลักพระพุทธศาสนา สรุปได้ว่า ให้ดำรงตนอยู่ในลักษณะที่สมดุลย์ ก็คืออยู่ตรงกลาง; ถ้าขาสุด ก็จะเรียกว่า อัตตกลิมถานุโยค, ถ้าซ้ายสุด ก็จะเรียกว่า กามสุขัลลิกานุโยค, แล้วก็มีชื่ออื่นๆ อีกมากมาย; จะเอามาพูดกันให้หมด ก็จะกลายเป็นสอนธรรมะหรือสอนบาลีในเรื่องนั้นไป.

เดี๋ยวนี้จะสรุปความว่า ไม่เหวี่ยงไปทางใดทางหนึ่ง; ถ้าเหวี่ยงไปในทางหนึ่ง มันก็ตรงกันข้ามกับอีกทางหนึ่ง. สิ่งตรงกันข้าม มันก็ต้องเป็นซ้ำอีกแก่กัน; ดังนั้นมันก็ต้องต่อสู้กัน, หรืออย่างน้อยมันก็เป็นศัตรูต่อกันอยู่โดยธรรมชาติ มันก็หาความสงบสุขไม่ได้. มันต้องไม่มีการต่อสู้, หรือว่าไม่มีการกระทบกระทั่งใดๆ จึงจะอยู่อย่างสมดุลย์เป็นปกติสุข.

เดี๋ยวนี้มนุษย์มีจิตใจตกไปเป็นทาสของวัตถุนิยม; กำลังของความตึงการนั้นๆ รวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน ตามพรรคตามพวกที่มีความประสงค์เหมือนกัน มีปัญหาอย่างเดียวกัน; มันจึงเกิดเป็นพวกที่มีความต้องการที่ตรงกันข้าม และจะแก้ปัญหของตนโดยไม่คำนึงถึงปัญหาของผู้อื่น; แล้วก็คุมพวกกัน ต่อสู้หรือต่อต้าน. เมื่อเป็นไปอย่างนี้ทั้งโลก โลกนี้มันก็กลายเป็นโลกที่เต็มไปด้วยปัญหา การชุลมุนวุ่นวาย การกระทบกระทั่ง อย่างที่เราได้เห็นๆ กันอยู่; และก็เห็นกันถึงกับว่า ไม่รู้ว่าจะยุติมันได้อย่างไร.

ที่นี้เรื่อง **เขวที่สอง** ก็อยากจะระบุไปถึงเรื่องที่เราร่วมกันว่า **ประชาธิปไตย**.

อาตมาเห็นว่า เยาวชนของเรา ก็มีความเขวอย่างยิ่งในเรื่องนี้ แม้ว่าเยาวชนหัวหงอกแล้ว ก็ยังมีความเขวในเรื่องความหมายของคำคำนี้; เขวจนไม่มีประชาธิปไตย ทั้งที่บอกว่าต้องการประชาธิปไตย และพยายามอย่างยิ่ง ที่จะได้มาซึ่งประชาธิปไตย. แต่แล้วมันก็เขว จนไม่มีวิญญาณแห่งประชาธิปไตย; มีแต่ประชาธิปไตยอันธพาล แล้วก็รู้สึกตัวด้วย.

เราอยากจะให้เยาวชนของเรา มีความเข้าใจอันถูกต้อง ใน

เรื่องที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย. คนโดยมากพูดว่า คำว่า “ประชาธิปไตย” นั้น คือ ประชาชนเป็นใหญ่; อดมาคิดว่ามันเป็นเรื่องบ้า อย่างหลับลับลับตา ถ้าประชาชนเป็นใหญ่.

ที่ถู่นั้น คำว่า “ประชาธิปไตย” ควรจะจำกัดความลงไปที่ ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่; ใครจะเป็นใหญ่ เป็นผู้ใช้อำนาจ นั้นไม่สำคัญ. ขอแต่ว่า ให้ใช้อำนาจหรือกระทำไปในลักษณะที่ ในที่สุดมีผลเกิดขึ้นว่า ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่.

ถ้าให้ประชาชนเป็นใหญ่; มันก็จะมีปัญหาว่า ประเทศไหนบ้าง ที่มีประชาชนที่ประกอบไปด้วยธรรมชาติ? ประชาชนของแต่ละประเทศ ยังไว้ศีลธรรม ยังเห็นแก่ตัวจัด แล้วจะเอามาเป็นใหญ่ได้อย่างไร; หรือว่าจะให้เลือกผู้แทน เมื่อเลือกตามความต้องการของประชาชนชนิดนั้นแล้ว; ก็จะได้ผู้แทนอันธพาลเข้ามานั่งเป็นรัฐสภา. แล้วก็หลับลับลับตาเถียงกันไป อย่างไม่มีที่สิ้นสุด คือประชาชนเป็นใหญ่ มันก็นำมาซึ่งผลอย่างนี้.

เราจะต้องระบุให้ชัดเจนไปว่า ระบอบประชาธิปไตยนั้น คือระบอบที่ประชาชนมีประโยชน์อย่างไร, ต้องเอาประโยชน์ของประชาชนนั้นเป็นใหญ่ คือความสงบสุขหรืออะไรก็ตาม แล้วแต่จะเรียก.

อดมาอยากจะรวบรัดสักหน่อย ว่าพระพุทธองค์นั้นแหละเป็นจอมบรมมหาประชาธิปไตย. พูดแล้วมันเป็นคำพูดที่ขบขัน คือไม่รู้ว่าจะใช้คำว่าอย่างไร จึงจะให้สมกับความเป็นจริง. พระพุทธองค์ทรงกระทำทุกอย่าง เพื่อประโยชน์ของคนทั้งโลก คือประชาชนในโลก; แต่ระบบงาน หรือวิธีการของพระองค์ อยู่ในรูปของเผด็จการ, คือทรงดำรงพระองค์อยู่เหนือกฎเกณฑ์ทั้ง

หลายอย่างนี้ ก็เรียกว่าเผด็จการ. แต่อย่าลืมว่า เป็นเผด็จการโดยธรรม กลายเป็นธรรมะเผด็จการ ไม่ใช่บุคคลเผด็จการ; แล้วสิ่งที่กระทำลงไปนั้น ทำให้เกิดประโยชน์แก่สัตว์โลกทั้งปวง.

ใจความสำคัญมันจึงมีอยู่ในข้อที่ว่า ทำอย่างไร ประโยชน์ของประชาชนจึงจะสำเร็จ? ถ้าประโยชน์ของประชาชนสำเร็จ ก็ต้องเรียกว่า “ประชาธิปไตย”.

ถ้าจะยกตัวอย่างว่า ระบบราชาธิปไตยเผด็จการ ที่เผด็จการโดยธรรม หรือประกอบด้วยทศพิธราชธรรม เป็นต้น; ประโยชน์ทั้งหมดจะตกเป็นของประชาชน มิได้ตกอยู่กับบุคคลผู้ดำเนินงานหรือดำเนินการปกครอง. อย่างนี้แหละยังเป็นราชาธิปไตยที่แท้จริง ทั้งโดยเจตนารมณ์ และโดยประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น.

แต่เด็ก ๆ ของเราไม่เข้าใจ และจะไม่ยอมเข้าใจ ว่านี่คือราชาธิปไตย; เพราะเขาไปผูกพันอยู่แต่กับคำพูดที่ว่า ประชาชนเป็นใหญ่เสมอไป. มันเป็นคำพูดที่ถูกต้อง, หรือเป็นคำพูดที่บ้าบอ? ก็ลองไปคิดดู.

อาตมาจึงขอกล่าวว่า ระบอบนั้นจะดำเนินงานโดยใครก็ได้ โดยคณะบุคคลก็ได้ แต่ถ้าประโยชน์ตกแก่ประชาชนเป็นใหญ่แล้ว ก็ควรจะเรียกว่า ราชาธิปไตย; แล้วก็ไม่ว่าจำเป็นจะต้องเหมือนกันทุกประเทศ เพราะว่ามีปัญหาต่างกัน มีอะไรต่างกัน; มันควรจะมีความเป็นประชาธิปไตย ที่เป็นของประเทศตนโดยเฉพาะ.

สำหรับประเทศไทยเรานั้น เคยรอดตัวมาได้อย่างไร ก็รู้กันอยู่แล้ว; เสียแต่ว่า ไม่ได้นำมาสอนให้เป็นที่รู้ที่เข้าใจกันอย่างถูกต้อง. เด็ก ๆ ของเราจึงเขวไป อย่างหลับหูหลับตา, แสวงหาราชาธิปไตยอย่างหลับหูหลับตา; มันจึงสร้างปัญหาใหม่ ๆ ขึ้น จนมากมาย.

แล้วเด็กรุ่นทั้งหลาย ก็กำลังตกอยู่ในสภาพอย่างนี้ คือ เข้าใจผิดในเรื่องนี้ เข้าใจผิดว่า ศาสนาเป็นยาเสพติด; สถาบันชาติ พระศาสนา มหากษัตริย์ ไม่จำเป็น เพราะเขาไม่รู้จักรัสิ่งที่เรียกว่าประชาธิปไตย. อย่างน้อยก็ควรจะรู้ว่า ระบบที่มีสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ นั้น ก็เพื่อประโยชน์ของประชาชนทั้งหมดนั้นแหละเป็นใหญ่; ดังนั้นมันจึงเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง.

นี่เป็นสิ่งที่ต้องช่วยกันคิดดู โดยทำให้ลูกเด็ก ๆ ของเรา เข้าใจถูกต้องเสีย; มิฉะนั้นแล้วในอนาคตอันใกล้ เด็ก ๆ ที่เข้าใจผิด ต่อความหมายของคำคำนี้ ก็จะสร้างปัญหาให้มากยิ่งขึ้นไปกว่านี้. บางทีจะเป็นปัญหาที่ร้ายกาจ ยิ่งกว่าปัญหาคอมมิวนิสต์ไปเสียอีก.

นี่คือตัวอย่างอย่างหนึ่ง ที่ควรพิจารณาดู, เป็นตัวอย่างที่สำคัญ.

ทีนี้จะดูตัวอย่างที่แปลกออกไป คือเป็นเรื่องเบ็ดเตล็ด แต่ว่ามันเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก; ข้อปลีกย่อยทั้งหลาย ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย. ขอให้ดูให้ดี; และปัญหาต่างๆ มันมาแสดงผลอยู่ที่เรื่องปลีกย่อย เรื่องเล็กๆ น้อยๆ แทบทั้งนั้น.

ตัวอย่างเรื่องที่ **เขวประการที่สาม** หรือจำพวกที่สามนี้จะยกตัวอย่างเช่นว่า **นิยมความไม่มีสูงไม่มีต่ำ.**

เด็ก ๆ ของเราเข้าใจผิด ว่าประชาธิปไตยนั้น คือความไม่มีภาวะสูงต่ำ; มีความเสมอภาคหรือสมภาพ แล้วแต่เขาจะเรียก. นี่เพราะไม่เข้าใจธรรมะ, หรือธรรมสัจจะของเรื่องนี้; แล้วก็ว่าเอาเองตามกิเลสของตน มันจึงนิยมความเสมอภาคอย่างป่าเถื่อน

คือไม่ประกอบไปด้วยธรรมะ แล้วก็ยังเป็นอันธพาล.

เกี่ยวกับเรื่องนี้ จะต้องระลึกถึงธรรมภาสิตแต่โบราณ หรือ พระพุทธภาสิตของพระพุทธองค์ก็ตาม ที่มีกล่าวไว้ว่า ทุกฺโข หิ สมานสํวโส - ความอยู่เสมอกันนั้นเป็นทุกข์; เป็นคำพูดสั้นๆ ง่ายๆ ว่า ความอยู่อย่างเสมอกัน คือไม่มีสูงต่ำกว่ากัน นั้นเป็น ความทุกข์ เข้าใจได้ง่ายนิดเดียว.

สมมติว่าในครอบครัวนี้ มันอยู่อย่างเสมอกัน ในระหว่างพ่อ แม่ ลูก หลาน เหลน คนใช้ บ่าวไพร่ อยู่อย่างเสมอกัน; แล้ว อะไรมันจะเกิดขึ้น. แม้ที่สุดแต่เพียง พ่อ แม่ ลูก พี่ น้อง อยู่ อย่างเสมอกัน มันจะอยู่กันได้อย่างไร.

ท่านตรัสว่า มันเป็นความทุกข์; เพียงในครอบครัวมันก็ไม่ ไหวแล้ว ถ้าอยู่เสมอกัน. นี่เมื่อออกไปถึงบ้านเมือง ถึงประเทศ แต่ละประเทศหรือทั้งโลก มันก็ยังมีปัญหา; มันจะอยู่อย่าง เสมอกันไม่ได้โดยธรรมชาติอยู่แล้ว, โดยกฎของธรรมชาติมันก็อยู่ เสมอกันไม่ได้, โดยกฎของกรรม มันก็อยู่เสมอกันไม่ได้; แล้วจะ ให้เสมอกันได้ โดยเอาอะไรมาบังคับ.

อย่างนี้มันก็เป็นเรื่อง ไม่รู้จะเรียกว่าอะไร; คือมันเกินไปกว่า ที่จะเรียกว่า บ้าหรือบอ หรือผิด หรืออะไรไปเสียอีก.

นับตั้งแต่มี ประชาธิปไตยสมัยใหม่ โดยทางการเมืองขึ้นใน ประเทศไทยนี้ ความเข้าใจผิดเรื่องสมภาพ หรือการอยู่อย่าง เสมอกันนี้ ก็ได้เกิดขึ้น ตามกันประเทศตะวันตก ซึ่งก็ได้มีปัญหา ข้อนี้น่ายิ่งกว่าประเทศเล็กๆ. เด็กๆ ของเรากำลังเข้าใจผิดเรื่อง นี้ กำลังไม่ยอมในเรื่องนี้ คือ จะลบล้างความเหลื่อมล้ำต่ำสูง ไป เสียทุกอย่าง.

ก่อนนี้เรามีพ่อแม่ ที่อยู่ในระดับที่เหนือกว่าลูกหลาน;

เดี๋ยวนี้ลูกหลานในสมัยประชาธิปไตยนี้ มันต้องการจะดังลงมา ให้เสมอกัน; และบางที่จะอยู่เหนือพ่อแม่ไปเสียอีก.

เด็กสมัยนี้มีความคิดว่า บิดามารดามีได้มีความหมายแห่ง บิดามารดา คือ ผู้ที่เหนือกว่าหรือมีพระคุณ; เขาถือว่าธรรมชาติ ทำให้บิดามารดาเกิดเรามา บิดามารดาต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูเรา หรือว่าสนับสนุนความต้องการของเรา. อย่างนั้นมันเป็นเรื่องยกตน ชื่นเหนือบิดามารดา ยิ่งกว่าต้องการความเสมอภาคไปเสียอีก.

อาตมาได้สังเกตเห็น เพราะได้ประสบมาด้วยตนเอง คำที่เราเรียกกันว่า “รัฐบาล” ก็ดี คำว่า “ในหลวง” ก็ดี มีความหมาย พิเศษมาก และอยู่ในระดับอื่น ซึ่งไม่เหมือนกับที่เยาวชนสมัยนี้ เขารู้สึกกัน.

เมื่ออาตมาเด็กๆ แต่ก็ยังเป็นเด็กโตแล้ว เข้าไปในออฟฟิศ ทำงาน คือที่ว่าการแห่งหนึ่ง มีออฟฟิศไปรษณีย์รวมอยู่ที่ในนั้น ด้วย. คนแก่ๆ เป็นเจ้าหน้าที่ไปรษณีย์ คุยกันนานเข้า; อาตมาก็เมื่อย เพราะไม่มีเก้าอี้ นั่ง ก็เอนตัวลงไปพิงบนโต๊ะทำงาน. เจ้าหน้าที่คนนั้นเขาตวาดเอวว่า “โต๊ะนี้ของในหลวง”; เขาไม่ได้ใช้คำว่า “รัฐบาล”. อาตมายังจำได้ติดตาติดหูว่า “โต๊ะทำงาน ของรัฐบาลนะ คือของในหลวง” จะมาทำอาการเหมือนกับว่าจะ นั่งทับอย่างนี้ไม่ได้; ยกไม้บรรทัดขึ้นจะตีอาตมา.

ที่มาพูดนี้ ก็เพื่อจะให้เห็นเป็นเครื่องวัดว่า ความรู้สึกเกี่ยวกับคำว่า “รัฐบาล” หรือเกี่ยวกับคำว่า “ในหลวง” นี้มันได้เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่? มันได้เปลี่ยนแปลงไปมากน้อยสักเท่าไร? คือ สูญเสียความศักดิ์สิทธิ์ไปสักเท่าไร? เดี่ยวนี้คงจะไม่ได้ยินที่ไหน อีกแล้ว ว่า “โต๊ะนี้โต๊ะทำงานนี้เป็นของในหลวง หรือเนื่องด้วยในหลวง”.

นี้ก็เพื่อจะให้พิจารณาดูความมีสูงมีต่ำ ถ้าไม่มีความรู้สึกที่เป็นความสูงความต่ำแล้ว ทางศีลธรรมแทบจะไม่มีอะไรเหลือ, คือจะไม่มีมีความเคารพนั่นเอง; ฉะนั้น ความมีสูงมีต่ำนี้ จำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องรักษาเอาไว้.

ที่นี้ปัจจุบันนี้ วันนี้ วานนี้ก็ได้อ เราจะพบเห็นว่า การเรียกชื่อกันและกันอย่างไรคารวะนั้น ได้เป็นไปถึงที่สุด. เมื่อ ๕๐-๖๐ ปี มาแล้ว จะไม่มีใครเรียกนายกรัฐมนตรีนายอรรถมหาเสนาบดีโดยชื่อ เหมือนอย่างว่าหนังสือพิมพ์สมัยนี้เขาเรียก; แล้วก็ลามลงมาถึงเด็กหนุ่มวัยรุ่นมันก็เรียก. เดี่ยวนี้เขาเรียกนายกรัฐมนตรีย่อยๆ อย่างเดียวกับที่สถานีวิทยคอมมูนิสต์มันเรียก มันไม่มีวี่แววแห่งความสูงต่ำเหลืออยู่เลย แสดงว่าไม่มีความเคารพเหลืออยู่เลย.

ถ้าเป็นสมัยโบราณโน้น แม้แต่กำนันผู้ใหญ่บ้านหรือนายอำเภอ ก็ไม่มีใครเรียกชื่อโดดๆ อย่างเดี๋ยวนี้. ยิ่งหนังสือพิมพ์นำการกระทำในเรื่องอย่างนี้ มันก็แพร่หลายเร็ว เลยเรียกชื่อบุคคลแม้ชั้นสูงสุด; เรียกแต่ชื่อ, บางทีก็เรียกไอ้.

วัฒนธรรมนี้เลวมาก; เพราะไปตามกันฝรั่ง ที่ป้ายหัวหนังสือพิมพ์แต่ชื่อ ในลักษณะที่ไม่แสดงความเคารพอะไร. ไทยเราก็ไปตามกัน เด็กๆ เยาวชนของเราก็นิยม ทำอย่างนั้น เพราะว่ามันตรงกับกิเลสของเขา.

ชั่วไม่กี่ปี นิสัยแห่งความเคารพบุคคลที่ควรเคารพ มันก็หมดไป “บูชาบุคคลที่ควรบูชา” มันก็หมดไป ก็เหลือแต่การยกตนเทียมนั่น ซึ่งเป็นกิเลสอันร้ายกาจอย่างหนึ่งของมนุษย์ เมื่อกล่าวโดยหลักธรรมะ.

นี่ก็เป็นเรื่องเขว ที่ทำให้มองเห็นอันตราย ว่ามนุษย์นี้จะไร้ศีลธรรมลงไป เพราะความที่ไม่ยอมรับระบบสูงหรือต่ำกว่ากัน.

บางคนก็อ้างหลักว่า พระพุทธเจ้าทรงยกเลิกวรรณะทั้งสี่นั้น ก็ขอให้ดูให้ดี ว่ายกเลิกในความหมายไหน? ยกเลิกในความหมายที่ว่า วรรณะทั้งสี่นี้เสมอกัน ในการที่จะบรรลุมรรค ผล นิพพาน; แต่ไม่ได้ยกเลิกในลักษณะที่ว่า จะต้องเคารพกันตามความสูงต่ำ. และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไม่ได้ยกเลิกในคุณค่า หรือความหมายของหน้าที่การงาน :-

เช่น กษัตริย์มีหน้าที่การงานอย่างไร, พรหมณ์มีหน้าที่การงานอย่างไร, เวศย์มีหน้าที่การงานอย่างไร, ศูทรมีหน้าที่การงานอย่างไร; มีหน้าที่การงานอย่างไร ก็ควรจะเรียกชื่อไปตามหน้าที่การงานอย่างนั้น; อย่างนี้พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงยกเลิกเลย แม้แต่ชนิดเดียว แม้แต่อย่างเดียว. อย่างที่พระองค์ตรัสว่า กรรมเป็นเครื่องจำแนกสัตว์. สัตว์นั้นจะต้องต่างกัน เพราะการกระทำของตนนั้นมันต่างกัน; มันจึงมีสูงมีต่ำ มีชั่วมีดี มีความต่างกัน. และในแง่ที่จะต้องสังคมกัน ก็ต้องสังคมกันให้ถูกตามความหมายของความต่างกัน; โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เรียกว่า ความสูงและความต่ำ.

กฎเกณฑ์อันนี้ทรงบัญญัติไว้ ทั้งทางธรรมะและทางวินัย; ทางวินัยก็บังคับไว้อย่างเฉียบขาด ที่จะรักษาความสูงความต่ำโดยคุณธรรม ตามระเบียบวินัยนั้น. ตามทางธรรม ก็สอนไว้เป็นหลักตายตัว ให้เคารพนับถือบูชา ผู้ที่ควรเคารพนับถือบูชา; แล้วก็ปิดทั้งการเบียดเบียนออกไปเสียเลย ว่า “ถ้าเขาสูงกว่าเรา ก็เคารพนับถือบูชา; ถ้าเขาเสมอกันกับเรา ก็รับไว้เป็นเพื่อน; ถ้าเขาต่ำกว่าเรา ก็ต้องช่วยยกเขาขึ้นมา”.

นี่แสดงความจริงที่มันไม่อาจจะเสมอกันได้; และก็แสดงหน้าที่ที่จะต้องประพฤติต่อกันให้มันถูกต้อง ในระหว่างระดับที่มันต่างกัน : ถ้าดีกว่าก็เคารพนับถือ, ถ้าเสมอกันก็รับไว้เป็นเพื่อน, ถ้า

ต่ำกว่าก็ช่วยดึงเขาขึ้นมาให้เสมอกันกับเรา, เพราะว่าปัญหาเรื่องสูงต่ำกว่ากันนี้ มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ; หรือจะพูดว่า เป็นเรื่องที่กรรม คือการกระทำนั้น มันจัด; เพราะฉะนั้นมันจึงเด็ดขาด. นี่เป็นตัวอย่างที่จะต้องเอาไปคิดดู สำหรับเรื่องที่กำลังเขว.

ทีนี้ ยังมีเรื่องอีกประเภทหนึ่ง **เรื่องเขวที่สี่** ที่อาตมาอยากจะให้ทราบเป็นพิเศษ หรือเป็นของแถมพกกี้ได้ ว่า เยาวชนของเราไม่ค่อยจะมีความรู้ในเรื่องคำพูดบางคำ หรือบางชนิด ที่เขามีความหมายลึกซึ้ง. และโดยเฉพาะ **คำพูดในทางธรรม** หรือในทางศาสนา ซึ่งเยาวชนเขาไม่ค่อยจะสนใจ; คือเขาไม่ค่อยจะสนใจศาสนา แล้วเขาก็ถือเอาตามความรู้สึกของเขา ซึ่งเป็นเหตุให้กล่าวหาศาสนาอย่างผิดๆ ก็ได้; หรือว่าเขาไม่รู้จักถือเอาประโยชน์ของพระศาสนาเสียเลย, แล้วมันก็ไม่ทราบว่าจะโทษใคร. จะโทษคนสอนศาสนา มันก็ไม่ถูกเหมือนกัน เพราะไม่ได้มีเจตนาที่จะบัญญัติแต่งตั้งให้เกิดผลร้ายอย่างนั้น.

จะยกตัวอย่างมาสักคำหนึ่ง คือ คำว่า “ช่างหัวมัน, ช่างหัวมัน”; ขอรักเป็นคำหยาบ แต่มันมีความหมายดี ที่จะยกเอามาเป็นตัวอย่าง. คำหยาบๆ อย่างนี้ใช้กับกิเลสได้ผลดีที่สุด; จะใช้กับคนด้วยกัน ก็ไม่สมควร.

คำว่า “ช่างหัวมัน” มันมีความหมายเป็น ๒ ฝ่าย อย่างตรงกันข้ามทีเดียว. ถ้าเราไม่รู้ข้อเท็จจริงอันนี้ ก็จะทำผิดได้; คือว่าในบางกรณี เราใช้คำว่า “ช่างหัวมัน” นี้ถูกต้องที่สุด. แต่บางกรณีจะใช้ไม่ได้เลย แต่เราก็ได้ใช้กันอยู่ และใช้กันมากตามอำนาจของกิเลสและโดยเฉพาะของเยาวชน.

จงใช้คำว่า “ช่างหัวมัน” กับสิ่งที่เป็นเหตุแห่งความทุกข์,

หรือตัวความทุกข์ ก็ได้ หรือว่าสิ่งที่ว่าสะสมเข้ามาแล้ว มันก็จะ
เป็นความทุกข์; อย่างนี้เราก็ “ช่างหัวมัน”. เช่นว่าเรื่องมันเกิด
ขึ้นมาแล้ว ถ้าไม่ช่างหัวมัน มันก็จะทำให้มีความทุกข์มากขึ้น,
จะทำให้เกิดการก่อเวรมากขึ้น นี่เรื่องน้อยๆ ก็จะกลายเป็นเรื่อง
ใหญ่; อย่างนี้ก็ “ช่างหัวมัน” ถูกแล้ว ก็ดีแล้ว.

ที่นี้อีกทางหนึ่ง ถ้ามันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ที่เราจะ
ต้องเอื้อเฟื้อ ในฐานะที่เป็น “เพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน”
อย่างนี้แล้ว แม้นิดหนึ่งก็อย่าช่างหัวมัน, จะช่างหัวมันไม่ได้ ต้อง
รับยกขึ้นมาเป็นเรื่องใหญ่ จะต้องช่วยกันแก้ไข จะต้องเอื้อเฟื้อต่อ
เพื่อนมนุษย์นั้น. เดี๋ยวนี้เยาวชนของเราใช้ความหมายของคำ
คำนี้ผิด และกลับกันเสีย; ก็ไปช่างหัวมันในที่ที่ไม่ควรใช้, แล้ว
ก็ไม่ช่างหัวมันในที่ที่ควรจะใช้.

หรืออีกคำหนึ่ง เป็นคำเกี่ยวกับธรรมะที่สูงขึ้นไปอีก เช่น
คำว่า “ไม่เป็นไร”; ไม่เป็นไร นั้น มันมีอยู่ ๒ ความหมาย อย่าง
เดียวกัน. ไม่เป็นไร, ไม่เป็นไร คือไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่ถือสาในที่
ไม่ควรถือสา มันก็ถูกแล้ว; แต่ไม่เป็นไรในสิ่งที่ควรจะถือ แล้ว
มันก็ไม่ถูก.

อาตมาเคยได้ยินกับหูเอง ที่พวกฝรั่งเขาล้อคนไทย ว่าอะไรๆ
ก็ไม่เป็นไร, ไม่เป็นไร; แต่ฝรั่งบางคนก็เข้าใจถูก. เราใช้คำว่า
“ไม่เป็นไร” อย่างที่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะคือให้อภัย หรือไม่
ถือสา; ไม่ใช่ให้เลินเล่อ; ไม่ใช่ให้ประมาท เช่น ไม่ให้สะเพร่า,
ไม่มีการประมาทในข้อนี้. ฉะนั้นไม่ควรจะมาหาความว่า ธรรมะ
นี้ใช้คำว่า “ไม่เป็นไร” แม้แต่กะความตาย.

เรื่องทำนองเดียวกันนี้ ยังมีอีกมาก ยกตัวอย่างมาให้ดูว่า
เยาวชนของเรา ยังไม่อาจจะเข้าใจคำพูดของบิดามารดา ที่เป็น

พุทธบริษัท; แล้วเขาก็เข้าใจเอาเอง มันก็กลายเป็นเรื่องเขว.

สิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งก็คือ ความศรัทธา ความอ่อนโยน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่; มันเป็นสิ่งที่ถูกกล่าวหาอย่างผิดๆ อยู่บ่อยๆ. ดูเถิดว่า ศรัทธาทำให้งมงาย, มุทุปลัสนา-ความอ่อนโยนอย่างยิ่ง ทำให้ตกเป็นเหยื่อของคนคดโกง, หรือความเอื้อเฟื้อ ซึ่งเขาเห็นว่า มันไม่จำเป็น จะต้องไปเอื้อเฟื้อใคร.

แต่ตามหลักของพระพุทธศาสนาสรรเสริญศรัทธา มุทุปลัสนา, ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ มีความเลื่อมใสอย่างอ่อนโยน; กลัวบาปอย่างยิ่ง แม้แต่นิดเดียว ก็ถือเป็นอันตรายอย่างยิ่ง; และมีความเอื้อเฟื้อต่อระเบียบวินัยเป็นอย่างยิ่ง.

นี่เดี๋ยวนี้เยาวชนของเราเห็นว่า การกระทำอย่างนี้ มันเป็นเรื่องบ้าๆ บอๆ เป็นเรื่องไม่เหมาะสมัย เป็นเรื่องที่จะเอามาใช้ไม่ได้ ในสมัยที่เขาก้าวหน้าหรือเจริญ; เพราะฉะนั้น เยาวชนของเรา จึงเขวออกนอกทางของบรรพบุรุษ และเขวออกนอกทางของพระศาสนา. นี่อาตมาเห็นว่าเป็นตัวอย่าง ที่ควรจะนำไปพิจารณาดู; เพราะมันเป็นเรื่องที่เขว สำหรับเยาวชนของเราที่กำลังเขว.

ทางมาแห่งเหตุของการเขว

ที่นี้ข้อต่อไป ซึ่งควรจะพูดให้เสร็จสิ้นไปในวันนี้ ตามที่เวลามันมีจำกัด เรื่องต่อไปก็คือ เรื่องเหตุแห่งความเขว หรือเหตุแห่งการเขว. เมื่อกล่าวโดยหลักใหญ่ๆ พอเป็นที่สังเกต ก็พอจะกล่าวได้ว่า เหตุของการเขวนั้น มีทางมาหลายอย่าง หรือว่ามันถูกแวดล้อมเข้ามาจากหลายทิศทาง ความเขวอย่างใหญ่หลวงจึงเกิดขึ้น.

มูลเหตุที่ ๑ อย่างแรกที่สุดก็อยากจะระบุ การขยายตัวของ
สติปัญญาตามธรรมชาติ ที่ไม่ได้รับการแวดล้อมอย่าง
ถูกต้อง. ขอย้ำอีกทีหนึ่งว่า “การขยายตัวของสติปัญญาตาม
ธรรมชาติ ที่ไม่ได้รับการแวดล้อมอย่างถูกต้อง”.

เมื่อตะกี้ก็ได้เล่าเรื่องเดียวกันนี้มาบ้างแล้ว ว่าลูกเด็ก ๆ
ของเรามันเจริญขึ้นมาอย่างไร? นับตั้งแต่ยังอยู่ในท้องมารดา,
แล้วคลอดออกมาเป็นเด็กนอนเบาะ, เป็นเด็กเดินได้ เป็นเด็กวิ่ง
ได้ กระทั่งเป็นคนหนุ่มสาว. เขาก็มีสติปัญญาของเขาตาม
ธรรมชาติ; บางทีก็ยิ่งอ่อนเกินไป ไม่ถึงกับอยู่ในรูปของสติ
ปัญญา. แต่มันก็ต้องกล่าวว่า เป็นธาตุแห่งความรู้ ด้วยกันทั้ง
นั้น; คือ ร่างกายของคนเรานี่ มันประกอบอยู่ด้วยธาตุกายและ
ธาตุจิต. ธาตุกายก็สำหรับดำรงกาย หรือโครงร่างอยู่ได้, ธาตุจิต
ก็คือ ธาตุที่สามารถจะรู้สึกอะไรได้. ธาตุจิตนี้ก็มิได้ตามธรรมชาติ
และก็เป็นธรรมชาติด้วยเหมือนกัน; และอาจจะเรียกได้ว่า
“โพธิ” ก็ได้ แต่มันยังเป็นเพียงเมล็ดพืช มันไม่เบิกบาน นี่สติ
ปัญญาตามธรรมชาติ.

พอเด็กโตขึ้น ก็ได้รับการแวดล้อมมากขึ้น; ถ้าการแวดล้อม
นั้นไม่ถูกต้อง โพธิ่นั้นมันก็จะงอแงไปในทางหนึ่ง; ถ้าได้รับการ
แวดล้อมถูกต้อง โพธิ่นั้นก็จะงอแงไปทางหนึ่ง. นี่เราเรียกว่า
สติปัญญาต้องได้รับการแวดล้อมที่ถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้การศึกษาในโลกนี้ มันเป็นทาสของกิเลส, เป็นทาส
ของวัตถุนิยม. การศึกษาในโลกเวลานี้ จึงไม่สามารถจะแวดล้อม
สติปัญญาตามธรรมชาติของมนุษย์เรา ให้เป็นไปอย่างถูกต้องได้;
มันก็แวดล้อมไปในทางที่จะเป็นทาสของวัตถุ นี่ก็เรียกว่า เขว.

นี่คือ เหตุแห่งการเขวอันแรก คือสิ่งแวดล้อม ที่พอเด็กเกิด

ขึ้นมาในโลกนี้ ได้รับการแวดล้อมให้เข้าใจผิดเป็นไปในทางเขว. สมมติว่าเด็กคนหนึ่ง เกิดมาในตระกูลหนึ่ง เต็มไปด้วยสมบัติ พัสถาน ที่ไม่จำเป็นทั้งนั้น อย่างที่เห็นๆ กันอยู่ : มีโทรทัศน์ มีวิทยุ มีตู้เย็น มีเครื่องเล่นเครื่องเสียง อะไรต่างๆ. พอเขาเกิด มาในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมอย่างนี้ โตขึ้นมาท่ามกลางสิ่งแวดล้อม อย่างนี้; เขาจะมีความรู้สึกอย่างไร ก็ลองคิดดู. มันก็ไม่เหมือนกันกับเด็กที่เขาเกิด และเติบโตขึ้นมาในครอบครัวที่ไม่มีสิ่ง เหล่านี้. ฉะนั้น เขาจึงมีความคิดเห็นต่างกัน ซึ่งเป็นเหตุให้มีความ รู้สึกต่อๆ ไป อีกหลายชั้น ที่มันจะต้องต่างกัน : เช่น ความเห็น แก่ตัวมาก, หรือความเห็นแก่ตัวน้อย เป็นต้น, เหล่านี้ มันก็จะ ต่างกัน.

นี่ขอให้คุณให้คิดว่า สิ่งสิ่งแวดล้อมนี้ก็เป็นสิ่งสำคัญที่สุด ที่จะทำ ให้เขวไปในทางไหน : ถ้าเขวไปในทางผิด ก็อันตราย, ถ้าเขวไป ในทางถูกต้องยิ่งขึ้นก็ไม่ควรจะเรียกว่าเขว.

มูลเหตุที่สอง อยากจะเรียกว่า การศึกษาที่ไม่ป้องกันการ เขว. ขออภัยว่า การศึกษาที่ไม่ป้องกันการเขว. เดียวนี้เรามีแต่การ ศึกษาที่ส่งเสริมการเขว เขวคือผิด คือเดินไปผิด; เพราะว่าการ ศึกษาเดี๋ยวนี้ เป็นทาสของวัตถุนิยม, ไปตามกันระบบวัตถุนิยม มันก็ส่งเสริมให้เขวเสียเอง; เราก็ไม่มีการศึกษาที่ช่วยป้องกันการ เขว.

การศึกษาเดี๋ยวนี้ ไม่ได้สอนให้รู้จักตัวเอง; สอนแต่ให้รู้จัก เป็นทาสของวัตถุนิยม. ไม่ได้สอนให้รู้จักตัวเองว่า จะต้องเป็น อิสระอย่างไร; ไม่รู้จักความถูกต้องของสิ่งที่เรียกว่าตัวเอง ตัวเอง จะต้องมีความถูกต้องอย่างไร. มันไม่รู้เอาเสียเลย ก็ปล่อยไปตาม

ความรู้สึกของกิเลส.

เมื่อการศึกษาตกเป็นทาสของวัตถุนิยมแล้ว; มันก็สอนกันแต่เทคโนโลยีอันประเสริฐอันวิเศษ ที่จะไปเป็นทาสของวัตถุนิยมยิ่งขึ้นเท่านั้น. ฉะนั้นเทคโนโลยีทั้งหลาย มันก็ไม่มีอะไรมากไปกว่า ทำให้คนเป็นทาสของวัตถุมากขึ้น; ไม่ช่วยให้เกิดความรู้สึกที่ผิดชอบชั่วดี, ไม่ทำให้มีศีลธรรม ดั่งมาหาพระธรรม หรือศาสนา.

ขอได้โปรดจดจำไว้เป็นพิเศษ ลักอย่างหนึ่งว่า : จงรู้จักตัวเอง จงพยายามรู้จักตัวเอง. เด็กคลอดออกมาจากท้องแม่ ไม่มีทางที่จะรู้จักตัวเอง : โตขึ้นมาเป็นเด็กโต เป็นเด็กวัยรุ่น ก็ยังไม่รู้จักตัวเอง, เป็นหนุ่มสาวแล้วก็ยังไม่รู้จักตัวเอง, เป็นพ่อบ้านแม่เรือนแล้วก็ยังไม่รู้จักตัวเอง, แก่เฒ่าเข้าโลงไป ยังไม่รู้จักตัวเอง, ตัวเองอยู่ที่ไหน, เป็นอย่างไร. ขอให้พยายามรู้จักตัวเองเท่านั้นเป็นพอ.

ถ้านึกอะไรไม่ออก ก็อยากจะสรุปความให้สั้นๆ ไว้เป็นหลักว่า จงรู้จักตัวเองนั้น หมายความว่าถึง รู้จักจิตเมื่อมันว่างจากกิเลส. ปุณฺชนคนธรรมดายังมีกิเลส; แต่มันก็มีระยะเวลาที่จิตมันว่างจากกิเลส. ระยะเวลาที่มันว่างจากกิเลสมันเป็นอย่างไร; ขอให้สมมติเอาว่า นั่นแหละคือตัวเอง, หรือควรจะเรียกว่าตัวเอง หรือตัวเองที่แท้จริง.

ในวันหนึ่งๆ ควรจะรู้จักตัวเองนี้ กันให้หลายๆ ครั้ง; ว่าจิตที่เป็นอิสระ ว่างจากกิเลส มันเป็นอย่างไร. ในที่สุดก็จะค่อยรู้มากขึ้นไป มากขึ้นไป จนรู้จักสิ่งที่ควรจะเรียกว่าตัวเองนี้เต็มที่; กระทั่งรู้ว่า เป็นสักว่าธรรมชาติล้วนๆ ไม่ควรจะเรียกว่าตัวตน, ไม่ควรจะเกิดกิเลสตนหาว่าตัวตนหรือของตน. นี่การศึกษาไม่ได้สอนให้รู้จักตัวเอง, แล้วก็ไม่ต้องรู้จักความถูกต้อง ของความเป็น

ตัวเองว่ามันจะต้องเป็นอย่างไร. นี่เรียกว่าการศึกษาเหล่านี้
ไม่ป้องกันการเขว.

ที่นี้ดูเขียบอกไปถึงมูลเหตุที่สาม ก็คือ การศึกษาที่
ส่งเสริมการเขว.

อาตมาพูดอย่างนี้ มันก็ถูกด่า. แล้วก็ต้องถูกด่ามาเรื่อย ๆ
๒๐ ปีกว่ามาแล้ว. ที่พูดว่า การศึกษาในโลกปัจจุบันนี้ มันเป็น
อย่างนี้ : เป็นการศึกษาที่ทำโลกให้วินาศ. ที่จริงเราก็ด่าเขาแล้ว
เหมือนกัน; ฉะนั้นเขาจะด่าตอบมาก็ไม่เป็นไร แต่เข้าใจว่ามี
ประโยชน์.

อาตมาไม่ได้ตั้งใจจะด่า แต่ตั้งใจจะบอก ว่าการศึกษามัน
กำลังจะทำโลกให้พินาศ; แม้การศึกษาของประเทศไทย ที่ไปตาม
กันการศึกษาตะวันตกมา. มันมีแต่เรื่องเทคโนโลยีที่จะทำให้คนให้
เป็นทาสของกิเลส; มันไม่มีส่วนที่จะทำให้เจริญด้วยศีลธรรม
การศึกษาชนิดนี้มันส่งเสริมการเขว, ส่งเสริมให้มีความเขวยิ่งขึ้น
ไป ไปสู่ความมีชีวิตที่เป็นทาสของวัตถุ.

เมื่อมาถึงขนาดนี้แล้ว มันก็จะเกิดความรู้สึกที่เป็นปฏิกิริยา
ต่อธรรมะ หรือต่อศาสนา เห็นธรรมะหรือศาสนาใช้ไม่ได้; อย่าง
ที่กล่าวหาว่า “ศาสนาเป็นยาเสพติด” ทำลายมนุษย์ อย่างนี้
เป็นต้น. คนที่มีการศึกษาอย่างนี้ เขาเห็นกันว่า ธรรมะใช้ไม่
ได้กับโลกปัจจุบัน; โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับระบบการเมือง.
เขาถือเสียว่า ศาสนาไม่เกี่ยวกับการเมือง, ศาสนาเอามาใช้กับ
การเมืองไม่ได้. ถ้าฝืนเอาศาสนาเอามาใช้กับการเมือง ก็จะพ่ายแพ้
หรือเสียเปรียบ; นี่ว่าเอาเองข้างเดียว. ที่นี้การศึกษาของเราก็เลย
ดิ่งไปแต่ในทางที่จะส่งเสริมความเขว คือเขวออกไปจากทางแห่ง

สันติสุข หรือสันติภาพของโลกนั้น.

สิ่งถัดไปอีก **มูลเหตุที่สี่** ก็อยากจะพูดถึง **ความรู้ในเรื่อง การเมืองที่ผิดพลาด** กำลังระบอบอย่างยิ่ง.

ขอให้ฟังดูให้ชัดเจนหน่อยว่า ความรู้เรื่องเกี่ยวกับการเมือง ชนิดที่ผิดพลาด มันกำลังระบอบอย่างยิ่ง คือว่า ความรู้เรื่อง การเมืองที่ถูกต้องนั้น ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน?

ยกตัวอย่างเช่นว่า ความถูกต้องหรือความจริง มันมีอยู่ว่า ระบบการเมืองนั้นก็คือศีลธรรมอันหนึ่ง คือการช่วยกันจัดบ้าน เมืองให้มีความสงบสุข; ถ้าทำอย่างนี้ การเมืองก็คือศีลธรรมในความหมายหนึ่ง. เดียวนี้ไม่มองกันอย่างนี้ ไม่มีการเมืองในลักษณะนี้ ไม่ใช้การเมืองเพื่อประโยชน์อันนี้; ใช้การเมืองเพื่อต่อสู้กันเพื่อแย่งชิงกัน เพื่อทำลายผู้อื่น, ส่วนใหญ่ก็เพื่อครองเมืองตามกิเลสของตน.

ฉะนั้น ระบบการเมืองจึงเป็นเรื่องของศีลธรรมไปไม่ได้; แต่ความรู้อย่างนี้มันกลับระบอบ กำลังนิยมกัน มีตำรับตำรา มีอะไรมากมาย ที่จะให้รู้จักและใช้สิ่งที่เรียกว่า “การเมือง” ในลักษณะนั้น. เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว เยาวชนของเราก็ต้องเขวยิ่งขึ้น; มันไม่มีทางจะช่วย.

ที่ถัดไปอีก **มูลเหตุที่ห้า** ก็อยากจะใช้คำตรงๆ ไม่กลัวอันตรายในการที่จะพูดว่า การมีการปกครอง **มีระบบการปกครองที่ผิดพลาด** คือ เราไม่มีรัฐบาลที่มองหาศีลธรรม.

นี้พูดได้ทั้งโลกเลย ว่าทั้งโลกเลยทุกประเทศทุกชาติ เราไม่มีรัฐบาลที่มองหาศีลธรรม; มีแต่รัฐบาลที่มองหาอะไร ก็คง

จะทราบกันดี. มีแต่ฟังจากวิทยุเพียงอย่างเดียว เราก็ได้ยินเขาพร่ำหาความเจริญ ความก้าวหน้า ความสมบูรณ์ในทางเศรษฐกิจ ในทางสังคม ในทางการปกครอง ในทางการเมือง; โดยไม่เอ่ยถึงสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม เลย.

ทำไมไม่พูดออกมาว่า ต้องการความสมบูรณ์ทางศีลธรรม? ถ้ามีความสมบูรณ์ทางศีลธรรม เศรษฐกิจ หรือสังคม หรือการเมืองอะไร มันจะถูกต้อนไปหมดเอง, มันถูกต้อนไปโดยอัตโนมัติเอง. ใครๆ ก็มองเห็น คิดดูก็เห็นไม่ลึกซึ้งอะไร ว่า ถ้ามีศีลธรรมอยู่ในแผ่นดิน อยู่ในโลก อยู่ในประชาชน อยู่ในพลเมืองนี้ ก็ไม่ต้องกลัว; การเศรษฐกิจ การสังคม การปกครอง การเมือง การทหาร การอะไร จะถูกต้อน และจะมีผลสมบูรณ์ตามที่ควรปรารถนา.

ทุกรัฐบาลในโลก ไม่เคยพูดถึงสิ่งที่เรียกว่า “ศีลธรรม” รัฐบาลแห่งประเทศไทยของเราก็เหมือนกัน คำว่า “ศีลธรรม” นี้หายไปจากปากของนักการเมืองยิ่งขึ้น. ในการแถลงนโยบายเพื่อรับความไว้วางใจ จากสภาของรัฐบาล ไม่มีคำใดซึ่งอ้างถึงศีลธรรม ว่ารัฐบาลนี้จะทำประชาชนให้มีศีลธรรม; อย่างนี้ไม่มี, พูดกันแต่เรื่องอื่นทั้งนั้น; และก็เชื่อว่า เป็นเหมือนกันอย่างนี้ทุกประเทศในโลก, และยิ่งประเทศใหญ่ๆ ที่กำลังมัวเมาในอำนาจแล้วก็จะพูดถึงแต่เรื่องอำนาจ ไม่พูดถึงศีลธรรม.

แต่อวดมานี้จะขอยืนยันไปตามประสาของตนว่า ศีลธรรมอย่างเดียวจะแก้ปัญหาทั้งหลายได้; ขอให้พร่ำหาศีลธรรม. แล้วเคยพูดให้คนเขาเห็นว่า เราตั้งกระทรวงศีลธรรม ให้เป็นกระทรวงใหญ่โตที่สุดขึ้นมาสักกระทรวงหนึ่ง เรียกว่า กระทรวงศีลธรรม เป็นกระทรวงที่ควบคุมกระทรวงทั้งหลาย อิกก็กระทรวงก็ตาม.

ฟังดูมันจะเป็นเรื่องที่ “เอาลูกพรวนผูกคอแมว” อยู่บ้าง; แต่มันก็ไม่ใช่เลวร้ายเลย. มันเลวร้ายเลย ก็เพราะว่ายุวชนของเราไม่เข้าใจ.

ถ้าลองเยาวชนของเราทุกคน เข้าใจเรื่องนี้โดยแท้จริง; เมื่อเขาโตขึ้น เขาก็จะจัดบ้านเมืองให้มีกระทรวงศีลธรรมก็ได้. แล้วควบคุมกระทรวงอื่นทั้งหลาย ก็จะเป็นการถูกต้องไปหมด ในทางเศรษฐกิจ ทางสังคม ทางการปกครอง ทางการเมือง คือมีศีลธรรมไปหมดนั่นเอง.

เหลือบไปดูอีกนิดหนึ่ง อีกแง่หนึ่งมุมหนึ่ง : รัฐบาลกำลังเรียกร้องหาความสามัคคี, เรียกร้องการพัฒนา, เรียกร้องการระงับชาวลี, เรียกหาการเสียสละ, เรียกหาความรักชาติ, อะไรต่างๆ มากมาย. แต่ไม่เคยเรียกร้องความมีศีลธรรมของประชาชน เป็นเรื่องที่มันชินชาไปเสียแล้ว หรือว่า มองข้ามไปเสียแล้ว.

แต่ความจริงนั้น ก็คือ ไม่เห็นความสำคัญ หรือความจำเป็นของสิ่งที่เรียกว่า “ศีลธรรม” นั่นเอง มันก็เลยเป็นการเรียกร้องที่เหนื่อยเปล่า; จะเรียกร้องให้เสียง่แทบอย่างไร มันก็ไม่ได้สิ่งที่เรียกร้อง. ถ้าหากว่าประชาชนไม่มีศีลธรรม, หรือทุกคนไม่มีศีลธรรม; ความสามัคคีมีไม่ได้ ถ้าไม่มีศีลธรรม. อาจจะมีอะไรมาจ้งมายั่ว มาล่อ ก็ได้ มันก็ชั่วครวรเท่านั้น มันไม่จริงจ้ง.

แต่ถ้ามีศีลธรรม คือความสำนึกในหน้าที่ของตนแล้ว ความสามัคคีก็จะมื่ออย่างง่ายดาย. ศีลธรรมในระดับที่สูงขึ้นไป ก็ทำลายความเห็นแก่ตัวของคนเรา; เมื่อคนเรามีความเห็นแก่ตัวน้อยแล้ว ความสามัคคีก็มีได้ง่าย, และอาจจะมีได้เอง โดยไม่ต้องเรียกร้องเลย.

เดี๋ยวนี้ ก็เรียกร้องความสามัคคีจนเสียงแห่งเสียงแทบแล้ว มันก็ยังไม่ได้โดยแท้จริง; ก็ต้องมีอะไรั่ว มีอะไร้าง มีอะไรล่อ.

แล้วก็อย่าไปใส่ใจความสามัคคีชนิดนั้นนะ. ขอให้ระวังกันไว้หน่อย
ว่า อย่าไปใส่ใจความสามัคคีที่จ้างเอามา, หรือล่อเอามา.

สำหรับการพัฒนา ก็เหมือนกัน ถ้ามีศีลธรรมแล้วมันพัฒนา
เอง; แบบปู่ ย่า ตา ยาย เขาเห็นการพัฒนาบ้านเมืองเป็นการ
กุศล. อาตมาอายุเท่านี้ก็ยิ่งเคยทันเห็น ที่มีคนเขารู้สึกว่า ช่วย
กันทำถนนให้เพื่อนเดินนี้ มันเป็นกุศล, ขุดบ่อน้ำ ปลุกศาลา
อะไร มันก็เป็นกุศลๆ, แล้วก็ทำด้วยความสมัครใจสนุกสนาน.
นั่นมันเป็นศีลธรรม ที่มีอยู่ในจิตใจของบุคคลผู้เห็นแก่ตัวน้อย;
ฉะนั้น การพัฒนามันก็มีเป็นของธรรมดาไป, เป็นขนบธรรมเนียม
ประเพณี เป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธไป.

เดี๋ยวนี้ ถือเอาเงินเป็นใหญ่, ถือตัวใครตัวมัน; การพัฒนา
ก็มีได้ยาก, ความเสียสละก็มีได้ยาก; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความ
รักชาติ มันก็มีได้ยาก. เพราะไม่มีศีลธรรม ก็ไม่กตัญญู ไม่
ซื่อสัตย์ ไม่ให้เป็นธรรม ไม่ให้ความยุติธรรม; ความรักชาติ
มันก็ไม่มี เพราะคนเห็นแก่ตัวก็รักตัว แล้วก็ไม่รักชาติ.

อาจจะสอนกันผิดๆ ก็ได้ ว่าเมื่อรักตัวแล้วก็จะรักชาติ.
อาตมาเชื่อว่ามันเป็นไปไม่ได้ รักตัวนี้มันเห็นแก่ตัว มันต้องให้
บริจาคตัว แล้วจึงจะไปรักชาติ; อย่างนี้ก็เรียกว่า ศีลธรรมที่ควร
เรียกร้อง ให้มันมีพอเพียง. และรัฐบาลก็จะหาความสามัคคี หรือ
ความเสียสละ หรือการพัฒนาอะไรได้โดยง่าย.

นี่เราก็ไปตามกันประเทศชาติ ที่มันสมบูรณ์ด้วยกำลัง
อำนาจเทคโนโลยีทั้งหลาย; เขาบอกว่า เขาไม่ต้องพึ่งพาศาสนา
ไม่ต้องพึ่งพาศีลธรรม. เขามีอำนาจเงิน, เขามีอำนาจอาวุธ, เขา
ไปสูบเลือดของชนชาติอื่น มาหล่อเลี้ยงชนชาติตัวได้; นี่เป็น
ลูกน้องของพญามาร ของซาตาน อะไรกันไปเสียหมด. ประเทศ

เล็กๆ ก็ไม่รู้อะไรจะทำอย่างไร ก็ไปถือหลักเกณฑ์เดียวกัน, ไปตาม
กันคนเหล่านี้; ก็เลยเป็นเรื่องที่น่าเศร้า. สำหรับข้อนี้สรุปเรียก
ว่า การปกครองที่มันผิดพลาด.

ทีนี้เรื่องถัดไปอีก **มูลเหตุที่หก** ก็จะเรียกว่า **มหรสพที่
ผิดพลาด**. ฟังดูแล้วกึ่งๆ ว่ามหรสพที่ผิดพลาด ก็ควรจะได้อะไร
พิจารณากันบ้าง.

สิ่งที่เรียกว่า มหรสพนั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นแก่ชีวิตอย่างยิ่ง
อย่างหนึ่งซึ่งขาดไม่ได้. ถ้าฟังไม่ดีอาตมาก็กลายเป็นคนบ้า ที่พูด
ว่า “สิ่งที่เรียกว่ามหรสพนั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับชีวิตอย่างหนึ่ง
ซึ่งขาดไม่ได้”. ข้อนี้ ต้องทำความเข้าใจถึงความหมายของคำว่า
“มหรสพ” ให้ถูกต้อง.

สิ่งที่เรียกว่า “มหรสพ” นั้น ถ้าถือเอาตามความหมายที่ถูก
ต้อง ตามตัวพยัญชนะหรืออรรถแล้ว เราจะพูดได้สั้นๆ ว่า “สิ่ง
ประเล้าประโลมใจ” สั้นๆ เท่านั้นเอง ไม่มากไปกว่านี้. สิ่งประเล้า-
ประโลมใจ เรียกว่า “มหรสพ” สิ่งนี้ขาดไม่ได้สำหรับสิ่งที่มีชีวิต;
แม้แต่สัตว์เดียรัจฉาน มันก็ต้องการประเล้าประโลมใจตามแบบ
ของสัตว์เดียรัจฉาน; มนุษย์ก็เหมือนกัน.

มันมีปัญหายุ่งยากอยู่แต่ว่า สิ่งประเล้าประโลมใจนั้น มันถูกหรือ
มันผิด. ถ้ามันผิด มันก็ทำความวิनाศ, ถ้ามันถูก มันก็ทำความ
เจริญ. แม้แต่เป็นอุบาสก อุบาสิกา ภิกษุสามเณร ก็ยังต้องการ
สิ่งประเล้าประโลมใจ ไปตามแบบของธรรมะ; ปุถุชนที่หนาไปด้วย
กิเลส เขาก็ต้องการสิ่งประเล้าประโลมใจไปตามแบบของปุถุชน.

อาตมาอยากจะพูดว่า ถึงแม้เป็นพระอรหันต์อยู่แล้ว สิ้น
อาสวะแล้ว ร่างกายจิตใจตามธรรมชาติพระอรหันต์ มันคิดว่าไม่

พอ ก็ยังต้องการสิ่งประเล้าประโลม ในความหมายหนึ่ง ในระดับหนึ่ง; เช่น เป็นพระอรหันต์แล้ว ยังชอบคุยธรรมะกันเล่นอย่างนี้เป็นต้น. เพราะว่าท่านต้องการความสบายใจ, หรือสิ่งประเล้าประโลมใจตามแบบของท่าน ดังนั้นเราจึงได้อ่านพบเรื่องพระอรหันต์มหาสาวกท่านสนทนาธรรม เพียงเพื่อเบิกบานสำราญใจ. อย่างนี้ก็เรียกว่า สิ่งประเล้าประโลมใจ.

เดี๋ยวนี้เราพูดกันถึงเรื่องของปุณฺณ ต้องการสิ่งประเล้าประโลมใจ เรียกในชื่อเดิมๆ ว่า “มหรสพ”. แต่เดิวนั้นมหรสพนั้น มันเป็นไปเพื่อกิเลส; มันเป็นไปในทางฝ่ายที่เขวนั้นเอง, คงใช้คำว่า “เขว” ต่อไปได้ตามเดิม.

มหรสพกลายสภาพ จากสิ่งประเล้าประโลมใจอันบริสุทธิ์ มาเป็นสิ่งที่ทำลายจิตใจของมนุษย์ คือ ทำให้หนาไปด้วยกิเลส.

สิ่งประเล้าประโลมใจบริสุทธิ์ มีอยู่มาก; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ธรรมชาติด้านบริสุทธิ์ ก็ประเล้าประโลมใจอย่างบริสุทธิ์. เหมือนกับเรามาหนึ่งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติดังนี้; ธรรมชาตาก็ประเล้าประโลมใจในลักษณะที่บริสุทธิ์ ให้จิตใจมันว่างมันเจียบไป แต่อย่างนี้มันยังลึกไป. ที่จะต้องพูดกันก่อน ก็จะต้องพูดถึงมหรสพตามธรรมดาที่มีอยู่ตามบ้าน ตามเมือง ตามตลาด ว่ากำลังเป็นปัญหาอย่างยิ่ง.

เมื่อสัก ๕๐ ปี ถึง ๑๐๐ ปีมาแล้ว ในอดีตนั้น มหรสพยังบริสุทธิ์อยู่มาก คือตรงตามเจตนารมณ์เดิมอยู่มาก คือให้ความประเล้าประโลมใจพอสมควร คือไม่เป็นพิษ และ มหรสพนั่นเอง เป็นการศึกษา บางคนก็มองข้าม. แต่อาตมาสังเกตเห็น ว่าคนบ้านนอกแท้ๆ ไม่เคยไปกรุงเทพฯ ไม่รู้หนังสือ ไม่เคยเรียนหนังสือ; แต่ทำไมรู้เรื่องอะไรๆ ได้หลายอย่าง หรือว่าพูดกรุงเทพฯ

ก็เป็น.

ยกตัวอย่าง เช่น หนึ่งตะลุง, มหรสพชั้นต่ำสุดของประชาชน. ถ้าเป็นตัวพระตัวนาง มันก็ต้องพูดกรุงเทพฯ; นี่มันถ่ายทอดหลักโบราณมาแต่ประเทศอินเดีย ว่าละครในประเทศอินเดีย ถ้าเป็นตัวพระตัวนาง เขาต้องพูดภาษาสันสกฤต. ถ้าเป็นตัวคนธรรมดา หรือผู้หญิง หรือตัวตลกนี้ ต้องพูดภาษาป्राกฤต คือภาษาพื้นบ้าน. นี่หนึ่งตะลุงก็ดี มโนราห์ก็ดี สมัยที่มาถึงเมืองไทยแล้ว ตัวพระตัวนางก็ยังพูดภาษาที่เป็นหลัก คือภาษากลาง ภาษากรุงเทพฯ ตัวตลกเป็นต้น ก็พูดภาษาบ้านนอกไป.

ฉะนั้น คนบ้านนอกที่ไม่เคยไปกรุงเทพฯ ไม่รู้หนังสือ ก็พูดกรุงเทพฯ ได้; แต่มันก็เพี้ยนไปบ้างเป็นธรรมดา เพราะว่าผู้แสดงหนึ่งตะลุงนั้น มันก็พูดกรุงเทพฯ ไม่ค่อยชัด. แต่มันก็ยังเป็นการพูดกรุงเทพฯ; พูดกรุงเทพฯ แบบนี้ เมื่อเด็กๆ อาตมาได้ยินเขาเรียกว่า พูดภาษาข้าหลวงขึ้นเภา; คือพูดภาษากรุงเทพฯ ที่มันแปร่งๆ, แต่ก็ยังดีกว่าพูดไม่เป็น, แล้วก็ยังสามารถจะฟังเขาพูดกรุงเทพฯ รู้เรื่อง.

สิ่งนี้เรียนมาจากอะไร? เรียนมาจากหนึ่งตะลุง; เพราะสมัยนั้นไม่มีโรงเรียน ไม่มีโรงเรียนที่จะสอน แม้แต่ประถมอะไรเป็นโรงเรียนวัด ก็เรียนในวัด ก็ยังไม่ค่อยได้ออกเสียงอย่างภาษากรุงเทพฯ อย่างนี้เป็นต้น. ฉะนั้น มหรสพอันบริสุทธิ์สมัยนั้นจะเป็นหนึ่งตะลุง เป็นมโนราห์ อะไรก็ตาม มันยังบริสุทธิ์อยู่มาก, แล้วมันก็เป็นการศึกษาด้วย มันให้ความประเล้าประโลมใจพร้อมกันไปกับการศึกษา.

ครั้นมาบัดนี้ มหรสพมันเปลี่ยนอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ; มันเป็นมหรสพอย่างภูตผีปีศาจไปแล้ว. ถ้าจะเรียกว่าประเล้า-

ประโลมใจ ก็ประเล้าประโลมใจให้เป็นญาติปิศาจ เสียมากกว่า; ส่วนที่จะให้เป็นการศึกษานั้นยกเลิก เพราะว่าเรามีโรงเรียน มีวิทยาลัย มีมหาวิทยาลัยสอนกันจนเป็นของธรรมดาไปแล้ว; มันเหลืออยู่แต่ว่า มหรสพมันกลายสภาพเป็นความบันเทิง หรือประเล้าประโลมใจ เพื่อให้เป็นญาติปิศาจ คือมันเป็นข้าศึกแก่การศึกษาในระดับธรรมนี้. คนไปหลงมหรสพแล้ว ก็ทำลายการศึกษา ทำลายศีลธรรมไปหมด. นี่ไม่ต้องพูดก็ได้ ทุกคนพอจะสังเกตเห็นเอง; หรือถ้าพูดมันก็ยาวนานก็ไม่มีเวลาจะพูด. สรุปความว่า มันเป็นมหรสพที่กลายสภาพ ไม่ประเล้าประโลมใจ ไปในทางของธรรมะ.

รูปโครงของมหรสพอันเป็นประโยชน์

ที่นี้เพื่อจะให้เป็นการมองดูอย่างทั่วถึง ก็จะต้องพูดถึงรูปโครงของสิ่งที่เรียกว่ามหรสพพอเป็นเครื่องสังเกต; แล้วจะแบ่งสิ่งประเล้าประโลมใจหรือมหรสพนี้ ออกเป็น ๒ ประเภทคือ มหรสพตามธรรมดา นี้อย่างหนึ่ง, มหรสพทางวิญญาณ อันสูงสุดนี้อย่างหนึ่ง. ถ้าเยาวชนของเราเข้าใจสิ่งนี้อย่างถูกต้อง จะเป็นประโยชน์ จะเป็นบุญกุศลอย่างยิ่งแก่เยาวชนนั่นเอง และแก่มนุษย์ทั้งโลกด้วย.

มหรสพประเภทที่หนึ่ง เมื่อพูดถึงมหรสพตามธรรมดา.

เราจะมองเห็นว่า มันมีอยู่อย่างนี้ คือมหรสพตามปกติ มันก็ควรจะมี เพราะมันเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งอย่างหนึ่งสำหรับชีวิต เพื่อจะให้เกิดการกระตุ้น ให้เกิดความสดชื่นรื่นเริง ซึ่งบรรพบุรุษ

ของเราก็ได้ใช้มาแล้วอย่างถูกต้อง. ดนตรีหรือเพลงเหล่านี้ ก็ได้ใช้แม้แต่ในโบสถ์; เมื่อมันยังบริสุทธิ์อยู่ มันใช้ในโบสถ์, หรือบางทีมันจะใช้ในโบสถ์มาก่อน; แล้วเพิ่งค่อยออกมานอกโบสถ์มาเป็นของชาวบ้าน. อย่างนี้ก็มีความคิด ว่ามีเหตุผลอยู่ด้วยเหมือนกัน. โบสถ์ในประเทศอินเดีย ของฝ่ายฮินดูก็ยังใช้ดนตรี ที่เข้ากันได้กับบทสวด ที่สวดให้คนฟังตลอดวันตลอดคืน อย่างนี้เป็นต้น.

ฉะนั้น สิ่งประเล้าประโลมใจ จะเป็นดนตรีหรือเพลง หรืออะไรที่มันบริสุทธิ์ เป็นศิลปบริสุทธิ์ ก็เรียกว่า จำเป็นแก่ชีวิต; คือมากไปกว่าที่จะเรียกว่า เป็นประโยชน์, เราจะใช้คำว่า “จำเป็นแก่ชีวิต” มิฉะนั้นชีวิตมันก็จะไม่กระปรี้กระเปร่าหรือสดชื่น; มันคล้ายๆ กับว่า มันขาดอาหารอยู่อย่างหนึ่ง; แม้ว่ามันจะได้อาหารหลายๆ อย่างแล้วก็ตาม. นี่เราเรียกว่ามหรสพตามปกติ ที่จำเป็นแก่ชีวิต.

ที่นี้ก็มียมหรสพอย่างอื่น จะใช้คำหายาก็เรียกว่า มหรสพ ภูตผีปิศาจ มหรสพที่ทำให้มันเมา และเสพติดแห่งยุคปัจจุบัน ซึ่งกำลังท่วมท้นไปหมด. มหรสพที่ทำให้ได้ภัยรุ่ม ทั้งเด็กขาย และเด็กหญิงเสียหายหมดในทางจิตใจ มันมีมากจนหลักไม่ไหว; มหรสพภูตผีปิศาจนั้น ตามไปรุกรานในที่ทุกหัวระแหง ทั้งกลางวัน ทั้งกลางคืน กระทั่งในมุ้ง ก็เปิดวิทยุหรือโทรทัศน์ดูได้ ซึ่งเมื่อก่อนมันทำไม่ได้.

สมัยโบราณ เมื่อไม่มีสื่อสารประเภทวิทยุหรือโทรทัศน์ อย่างนี้ มหรสพมันจะระบาดอย่างนี้ไม่ได้; มันมีการแสดงเป็นครั้งเป็นคราว ที่นั่นที่นั่นๆ ครั้ง แล้วก็ต้องไปดู; แล้วมันก็ยังบริสุทธิ์อยู่. เดียวนี้มันมีการสื่อสาร วิทยุหรือโทรทัศน์ ทำให้มหรสพ

ติดตามไปทั่วทุกหัวระแหง ทุกหนทุกแห่ง ทุกเวลา; แล้วเขาก็เห็นแก่กำไร เลยใช้อันนี้เป็นเครื่องมือมอมเมาประชาชน; จนนิสัยใจคอของลูกเด็ก ๆ ของเรา ผิดกันไปเป็นคนละคนกับยุคโบราณ. เลยเรียกว่า มหรสพฆาตผีปิศาจกำลังระบาด ไม่มีที่หลบหลีกในโลกนี้.

ทีนี้ มหรสพที่มีความหมายมากอีกอย่างหนึ่ง คือ มหรสพที่ทำลายสติปัญญาอย่างถูกต้องของมนุษย์เรา. ระวังให้ดี, ขออภัย ขอให้อาดมาพูดตรง ๆ แล้วไม่ถือว่ากระทบกระเทือนใคร คือมันมีมหรสพชนิดหนึ่ง ซึ่งทำลายสติปัญญาของลูกเด็ก ๆ แหลกรานหมด แล้วก็อย่างสุภาพด้วย. นี่ก็คืออนาจารที่ถูกเข้าใจว่าเป็นศิลปะ; นี่ก็กำลังมีมากขึ้น.

สิ่งที่ถือกันว่า เป็นอนาจาร เมื่อสัก ๓๐ ปีมาก่อนนั้น เดี่ยวนี้กลายเป็นศิลปะแล้ว; เพราะสิ่งที่เป็อนาจารอย่างย้ง ๆ ก็จะถูกจัดไว้ว่าเป็นศิลปะ มากขึ้นไปอีกในอนาคต. นี่เราเรียกว่า มหรสพที่ทำลายสติปัญญาของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน. อย่าให้อาดมาออกชื่อสิ่งเหล่านั้นเลย พูดเป็นรวม ๆ ไปว่า ภาพยนตร์ ก็ดี ระบำรำฟ้อนก็ดี เต้นรำอะไรก็ดี; ระวังให้ดี มันกำลังถูกเข้าใจผิด เห็นเป็นของดี ทั้งที่มันทำลายสติปัญญา หรือว่า สัจยชาติญาณอันบริสุทธิ์ของมนุษย์ แล้วมันโน้มไปในทางเลวทางต่ำ.

นี่เรียกว่ามหรสพตามธรรมดา ที่กำลังมีอยู่จริง; มันก็เป็นปัญหาแก่เยาวชน แล้วก็ถูกมองข้ามเสีย.

ทีนี้ **มหรสพประเภทที่สอง** เรียกว่า **มหรสพทางวิญญาณ**. ที่พูดนี้ไม่ใช่โฆษณาโรงหนังของเรา; ว่า “มหรสพทาง

วิญญาณ” มันเป็นความหมายที่กว้าง คือสิ่งประเล้าประโลมใจในทางวิญญาณ.

สิ่งแรกที่สุด ก็จะต้องระบุถึง**ธรรมะ** หรือ พระธรรม. ธรรมะหรือ พระธรรมนี้. เมื่อไม่เข้าถึงก็แล้วไป; แต่ถ้าเข้าถึงจริงๆ แล้ว จะเป็นมหรสพ คือ สิ่งประเล้าประโลมใจอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์ผู้นั้น.

ถ้าไม่เชื่อ ก็ขอให้พยายามทำตนให้เข้าถึงธรรมะดู; เข้าถึงธรรมะจริงแล้ว, ได้รับรสของธรรมะนั้นอยู่ ก็จะเสวยสุขที่เกิดจากธรรมะนั้นอยู่. นั่นจะเป็นสิ่งประเล้าประโลมใจ สูงสุดยิ่งกว่าสิ่งใด เท่าที่มนุษย์จะทำได้ จะค้นหามาได้.

นี่หมายถึง ตัวธรรมะ สำหรับเรียน, สำหรับปฏิบัติ จนได้ผลของการปฏิบัติ ก็เรียกว่าเป็นมหรสพด้วย.

สิ่งที่สอง ที่นี้ถัดไปก็จะเรียกว่า **ธรรมะศิลป์** หรือศิลป์ที่บริสุทธิ์อันเจืออยู่กับธรรมะ. แล้วก็จะมีการเขียน ภาพปั้น ภาพอะไรต่างๆ ในลักษณะของศิลป์; แต่มุ่งหมายที่จะสอนธรรมะให้แก่คน. นี่เขาเคยถกกันมากในเรื่องนี้ ว่ามีประโยชน์; ฉะนั้นปฏิมากรรมทั้งหลาย : รูปพระพุทธรูป, รูปพระโพธิสัตว์ อะไรก็ตาม; ก็ถูกกระทำขึ้นมา เพื่อเป็นสิ่งประเล้าประโลมใจมนุษย์ที่พยายามตั้งตนอยู่ในธรรมะ; จะขอเรียกว่าวัตถุเหล่านี้ว่า ธรรมะศิลป์เป็นเครื่องประเล้าประโลมใจ.

สิ่งที่สาม นี้ถัดไปอีก ก็อยากจะเรียกว่า **ธรรมสาธิต** คือการแสดงอะไรๆ ก็ได้; ที่จัดที่สร้างขึ้น โดยมุ่งหวังอย่างจริงจัง จะให้มนุษย์เราเข้าใจธรรมะ, รู้จักธรรมะ, ชอบธรรมะ, เป็นการโฆษณาพระธรรม; แต่ไม่ใช่เพื่อหลอกหลวง, แต่เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลเหล่านั้นเอง. การสอนธรรมะ การแสดงธรรม การอะไร

ก็ตามเถอะ รวมอยู่ในพวกนี้; แม้แต่เป็นการจัดในทางรูปแบบ
กิริยาอาการอะไรต่างๆ ก็รวมอยู่ในพวกนี้ เราก็เรียกว่า มหรสป
ทางวิญญาณด้วย.

สิ่งที่สี่ ที่นี้ให้รู้สึกซึ่งไปกว่านั้นอีก สำหรับสิ่งที่เรียกว่า
มหรสปทางวิญญาณ ก็จำเป็นที่จะต้องเอ่ยถึงสิ่งที่เรียกว่า จิตว่าง.
ความสุขที่เกิดมาจากจิตว่าง นี่ก็เป็นมหรสปสูงสุด; ถึงแม้ว่าเป็น
ความสุขที่เกิดมาจากการทำการงาน ทำไรไถนา อะไรอยู่กลาง
ทุ่งนา. ถ้าเขาเป็นคนมีธรรมะสูง เคลื่อนไหวอริยาบถอยู่ด้วยจิต
ที่ว่างแล้ว; การงานนั้นเองจะเป็นความสุข. แม้จะอยู่กลางแดด
กลางฝน เหยียบย่ำอยู่ในโคลน อะไรก็ตาม; จิตใจที่ประกอบด้วย
ธรรมะ ถึงขนาดว่างจากตัวกู-ของกูแล้ว ก็เป็นความสุข ซึ่งทุก
คนทำได้ ไม่เหลือวิสัย; แต่เขาไม่ทำ; ไม่ได้รับการสั่งสอน
แนะนำให้ทำ.

คนที่ไม่เข้าใจในเรื่องนี้ ก็ไม่ยอมทำงานอย่างนี้; ฉะนั้น
เยาวชนของเราไม่ยอมทำนา; อยากจะเล่าเรียนไปเป็นนักการ
เมือง เป็นรัฐมนตรีอะไรไปตามเรื่องของเขา. แล้วเกลียดการ
ทำนา, เกลียดการทำงานด้วยเรี่ยวด้วยแรง, เกลียดการที่จะหลัง
เหงื่อออกมาล้างตัวกู. แต่บรรพบุรุษของเขาเคยทำมาอย่างดี และ
ก็ยังคงจะทำได้ต่อไป; ถ้ายังมีความนิยมในเรื่องนี้อยู่.

เมื่อใดที่เรื่อน้ำมันออกมามากๆ ก็จะล้างเสียซึ่งตัวกู-ของกู;
แล้วก็เมื่อนั้นจะมีความสุขที่สุด. อาตมาอยากจะจัดความสุข
ชนิดนี้ว่า เป็นมหรสปทางวิญญาณ คือสิ่งประเล้าประโลมใจที่มี
ค่าสูงสุด; แล้วก็สร้างปัญหาอะไร ไม่ต้องใช้เงินอีกแม้แต่
สตางค์เดียวหนึ่ง เพราะเราก็อำไรทำนาอยู่แล้ว. หรือว่าความสุขที่
จะเกิดมาจากมีจิตบริสุทธิ์โดยประการอื่น ก็เรียกว่า มหรสปทาง

วิญญูณด้วยเหมือนกัน.

นี่มหรสพมีอยู่ในรูปแบบอย่างนี้ ล้วนแต่เป็นเครื่อง
ประเล้าประโลมใจทั้งนั้น. ถ้าผิด มันก็ประเล้าประโลมชักจูงไป
ในทางผิด ก็ส่งเสริมกิเลส; โลกนี้ก็เต็มไปด้วยปัญหา. ถ้ามันถูก
มันก็ประเล้าประโลมไปในทางที่ถูก; มันก็ไม่ส่งเสริมกิเลส
โลกนี้มันก็จะหมดปัญหา.

นี้อาตมาเรียกว่า มหรสพที่ผิดพลาด หวังว่าท่านทั้งหลาย
คงจะเข้าใจดีแล้วว่า คำว่า “มหรสพที่ผิดพลาด” นั้นเป็นอย่างไร.
ถ้ามหรสพไม่ผิดพลาด ก็ยังเป็นบุญเป็นกุศลของมนุษย์เราอยู่;
เพราะว่าสิ่งประเล้าประโลมใจนั้น ก็สำคัญอยู่เหมือนกัน, คือเป็น
อาหารอย่างหนึ่ง ซึ่งจะขาดเสียไม่ได้.

ลองมองดูเถะ เราก็จะพบความจริงข้อนี้ได้ ว่าเดี๋ยวนี้มี
อาหารกินแล้ว มีอะไรแล้ว มีปัจจัยสี่แล้ว มันก็ยังไม่พอ; เขายัง
ต้องการสิ่งประเล้าประโลมใจ อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่. เมื่อเรามี
เครื่องมือพิเศษ เช่น วิทยุหรือโทรทัศน์เป็นต้น ก็ควรจะใช้ไปใน
ทางที่ถูกต้อง ให้สิ่งประเล้าประโลมใจที่เป็นธรรม; โลกนี้ก็จะดี
ขึ้น. แต่เดี๋ยวนี้มันตรงกันข้าม.

ดังนั้น เยาวชนของเรา ก็เขวๆ เขวๆ ไปตั้งแต่เริ่มดูโทรทัศน์
ได้, เริ่มฟังวิทยุเป็น มันก็เริ่มเขว. เพราะว่าสิ่งที่เขาเอามาแสดง
นั้น ส่วนใหญ่แทบทั้งหมดนั้น มันเป็นเรื่องที่ทำให้เขว; อย่างน้อย
มันก็เขวไปในทางวัตถุ คือดีไปแต่ในทางวัตถุ, ส่วนเรื่องทางจิต
ทางวิญญูณนั้น มันไม่มี.

สิ่งสุดท้ายที่เป็นเหตุแห่งการเขว **มูลเหตุที่เจ็ด** ก็คือ ความ
เข้าใจผิด เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า ศิลป หรือ ลามกอนาจาร นั้นเอง.

นี้ก็ได้ออกมาบ้างแล้ว ในหัวข้อที่พูดถึงมหรสพ. ขอให้ระวังให้ดี ๆ ว่า เยาวชนของเรากำลังเข้าใจผิด เห็นสิ่งอนาจารเป็นศิลปะมากขึ้น; เพราะว่ามันตกเป็นเหยื่อของผู้ทำการค้าเกี่ยวกับศิลปะ เช่นภาพยนตร์ เป็นต้น. เอาอนาจารมาเป็นศิลปะ ลูกเด็ก ๆ ของเราก็พลอยหลงไป. เจ้าหน้าที่เซ็นเซอร์ก็เต็มไปด้วยกิเลส ก็พลอยมองอนาจารเป็นศิลปะตามไปด้วย; ฉะนั้นการเซ็นเซอร์นั้น ก็ไม่มีประโยชน์อะไร.

รวมความว่า ทั้งหมดนี้เป็นมูลเหตุแห่งการเซวของลูกเด็ก ๆ; ขอให้ช่วยนำไปคิดดู. นี่เวลาก็มากพออยู่แล้ว; แต่มันยังมีอีกนิดเดียว ก็ขอพูดเสียให้จบในคราวเดียว.

ผลแห่งการเซวทำให้เกิดปัญหาหลายประการ

ที่นี้ผลแห่งการเซว เราจะดูผลแห่งการเซว พอเป็นตัวอย่างบ้าง เพื่อความเข้าใจจะได้สมบูรณ์. เมื่อเกิดการเซวในทำนองที่กล่าวมาแล้วนี้; ผลแห่งการเซว ก็มีอยู่หลายอย่างหลายประการ; จะยกตัวอย่างมาพอเป็นเครื่องสังเกต :-

ข้อที่หนึ่ง โลกสูญเสียมนุษยธรรมหรือมนุษยชาติ. เมื่อเซวกันขนาดนี้แล้ว; โลกนี้ก็หมดมนุษยธรรม หรือหมดมนุษยชาติ. มีแต่สัตว์ที่หมุนไปตามกิเลส แล้วหมุนไปไหนกัน ก็หมุนไปสู่มิจฉาญ ซึ่งเป็จุดจบของสัตว์ที่หนาไปด้วยกิเลส. คำเหล่านี้เข้าใจกันดีแล้ว; ไม่ต้องอธิบาย พอสูญเสียมนุษยธรรม ในที่สุดก็จบลงด้วยมิจฉาญ.

ข้อที่สอง จะมีวิฤติการณ์อันถาวร คือมีความทุกข์ยากลำบาก ระส่ำระสาย อลวนอลเวง กระทบกระถังกันเรื่อยไป ซึ่ง

เรียกว่าวิกฤติการณ์; แล้วก็มีย่างถาวร มองเห็นไม่ได้ มองเห็นได้โดยยาก นี่ก็มี. แต่แม้ที่มองเห็นโดยง่ายมันก็ไม่เห็น; เพราะไม่มีใครอยากจะมอง. ไม่มีใครอยากจะมองว่า ความเจริญทางวัตถุนี้ เป็นไปเพื่อวิกฤติการณ์อันถาวร; เขาคิดเสียตั้งแต่ที่แรกแล้วว่า มันต้องเป็นผลดีแก่มนุษย์ เพราะได้สนุกสนานเอร็ดอร่อย.

ข้อที่สาม ทำให้มีอาชญากรรมโดยเฉพาะนี้ ท่วมท้นโลก. นี่เราก็ไม่ได้ไปเที่ยวดูทั่วโลก; แต่เรารู้ได้จากกระบข่าว หรือข้อสันนิษฐานที่มีเหตุผล ว่าอาชญากรรมกำลังท่วมท้นในโลกนี้มาก ขึ้นทุกที; ยิ่งประเทศชาติที่เป็นมหาอำนาจ ก็ยังมีอาชญากรรมมาก และเลวร้ายกว่า. ผู้ที่เคยท่องเที่ยวไปในประเทศมหาอำนาจทั้งหลายในโลกนี้แล้ว ก็รู้อยู่ดีแล้ว อาตมาก็ไม่ต้องกล่าว.

ข้อที่สี่ อยากจะพูดอย่างยิ่ง และจะเน้นอย่างยิ่ง ก็จะต้องใช้คำว่า สิ่งที่เราเรียกว่าชาติกำลังรวนเร ไม่มีใครรักชาติจริง; ไม่มีใครตั้งใจจะรักชาติรับใช้ชาติจริง เพราะมีแต่คนที่รักตัวกู รักกิเลสของตัวเอง รักความสนุกสนานเอร็ดอร่อยของวัตถุนิยม; สิ่งที่เราเรียกว่าชาติก็รวนเร.

เราอย่าไปโทษเยาวชนเด็กๆ ของเราให้มากนัก ที่เดี๋ยวนี้เขาไม่ค่อยรักชาติ ไม่อยากรับใช้ชาติ อยากให้ชาติรับใช้เขา; อย่าไปโทษเขานัก เพราะว่าเราไม่ได้สอนให้เขารู้จักสิ่งเหล่านี้ ไม่ได้สอนให้เขารู้จักเรื่องการเซว หลายๆ อย่างหลายๆ ประการเหล่านี้. ถ้าเขายังคงมันอยู่ในความถูกต้องหรือศีลธรรมแล้ว ความรักชาติ ความมีชาติ การรับใช้ชาติ ก็จะต้องงามอย่างยิ่ง.

นี่ทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างแห่งผลของการเซว ไม่มีเวลาจะพูดให้มากกว่านี้.

วิธีแก้ไขตามหลักการของพระพุทธเจ้า

ที่นี้ดูต่อไปเป็นข้อสุดท้าย ก็คือ วิธีที่จะแก้ไข. ขอได้ทราบ ว่า อาตมาก็ไม่ได้เป็นนักปราชญ์ วิเศษวิโสอะไรมาแต่ไหน, ทำไมมากล้าพุดถึงเรื่องการแก้ไขสิ่งเหล่านี้ ซึ่งควรจะเป็นหน้าที่ของพระพุทธเจ้า หรือของนักปราชญ์สูงสุดมากกว่า. แต่เดี๋ยวนี้ก็จะพูดไป ในฐานะที่เป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า; ที่ได้สังเกตเห็นอะไรมานานพอสมควร ว่าการแก้ไขนี้ควรจะมีอย่างไร? ลูกเด็ก ๆ ของเรากำลังเขว จนมีผลร้ายอย่างนี้แล้ว จะแก้ไขกันอย่างไร?

ในชั้นแรก ข้อที่ ๑ จะกล่าวโดยทั่วไป คือเยาวชนทั้งโลก; เราก็พูดอย่างกำปั้นทุบดินได้ว่า จะแก้ไขได้ด้วยการกลับมาของศาสนา ของธรรมะ ของพระเจ้า; เพราะทุกๆ ชาติทุกๆ ประเทศในโลก ก็ล้วนแต่มีธรรมะ มีศาสนา มีพระเจ้า มีอะไรก็ตามแล้ว แต่จะเรียก แต่ได้สูญหายไป เพราะคนยุคปัจจุบันได้ละทิ้งสิ่งเหล่านี้ มาเป็นทาสของวัตถุนิยม; ฉะนั้นก็เลิกวัตถุนิยม เลิกเคารพวัตถุนิยม เอาวัตถุนิยมมาเป็นทาสของเราดีกว่า เราอย่าไปเป็นทาสของวัตถุนิยมเลย; ก็ทำให้มีการกลับมาของพระศาสนา ของพระธรรม ของพระเจ้า คือ ศีลธรรมกลับมา เรื่องนี้ก็ยืดยาวยังไม่ต้องพูด.

ที่นี้โดยเฉพาะประเทศไทย ก็มีปัญหาย่างเดียวกัน เพราะฉะนั้น สิ่งแรกก็ต้องพูดถึง การกลับมาแห่งศีลธรรม แห่งความเคารพบูชาศาสนา กันเสียก่อน.

แล้วก็ดู ข้อปลีกย่อยสำหรับประเทศไทยเราโดยเฉพาะ สำหรับเยาวชนไทยของเราโดยเฉพาะ ก็จะเรียกสิ่งนั้นๆ สรุปลั้นๆ

ว่า การกลับมาแห่งความเป็นไทยที่ถูกต้อง เป็นอัตตภาพไทยที่ถูกต้อง อย่างน้อยที่สุด; ก็คือ สถาบันที่เป็นหลักอันมั่นคงของความเป็นไทย อาตมาทำไว้ในใจเป็นภาพยกลอนสั้นๆ ว่า :-

ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รวมเป็นอัต-ตภาพไทย อันใหญ่หลวง.

อัตตภาพไทย ประกอบอยู่ด้วยสิ่งที่เรียกว่า ชาติ ศาสนา พระ-มหากษัตริย์. ความเข้าใจอันถูกต้องนี้ จะต้องกลับมา ก็เรียกว่า การกลับมาแห่งความเป็นไทยที่ถูกต้อง ถือเป็นยอดสุดของวัฒนธรรมไทย; มันจะมีผลดีพร้อมๆ กันไปในตัว ทั้งที่เป็นการป้องกันบ้าง, เป็นการแก้ไขบ้าง, เป็นการสร้างสรรค์บ้าง.

องค์ประกอบเหล่านี้ เข้าใจว่าทราบกันอยู่ดีแล้ว ว่าเราต้องป้องกันสิ่งที่ควรป้องกัน เราต้องแก้ไขสิ่งที่ควรแก้ไข แล้วเราก็ต้องสร้างสรรค์สิ่งที่ควรสร้าง; สามคำนี้ก็พอแล้ว รู้จักป้องกันแก้ไข สร้างสรรค์ ให้ถูกต้อง.

นี่ในกรณีของอะไร? ก็กล่าวว่า ทุกอย่างทุกทางทุกประการ; ในทางวัตถุ สมบัติพัสถาน สิ่งของ ก็ต้องรู้จักป้องกันความผิดพลาด แก้ไขให้ถูกต้อง แล้วก็สร้างสรรค์ให้ยิ่งขึ้นไป. ทางการเมืองก็เป็นอย่างนี้ ทางศีลธรรมก็เป็นอย่างนี้ ทางสติปัญญาอันสูงสุดก็เป็นอย่างนี้; รวมแล้วว่ สังคมของชนชาติไทย ก็จะต้องเป็นอย่างนี้ : คือ ได้รับการป้องกันในส่วนที่ควรป้องกัน, ได้รับการแก้ไขในส่วนที่ควรแก้ไข, กระทั่งสิ่งที่ต้องสร้างสรรค์; แล้วก็พอเหมาะพอดี ไม่เพ้อ ไม่เกิน; เกินเมื่อไร ก็ผิดเมื่อนั้น, เกินเมื่อไร ก็ไร้ศีลธรรมเมื่อนั้น.

ทีนี้ ดูให้เจาะจงลงไปอีกหน่อยก็ว่า สำหรับการป้องกันนั้น เรามีวัฒนธรรมอย่างชาวพุทธ เป็นยอดสุดอยู่แล้ว คือไม่ไ่หลง

เป็นซ้ายเป็นขวา. พุทธศาสนาเป็นมัชฌิมาปฏิปทา คืออยู่ตรงกลาง; เหมือนที่กล่าวมาแล้วว่า เรามีศีรษะเรามีลำตัวอยู่ตรงกลาง; มีมือซ้ายมีมือขวา สำหรับคอยรับใช้ตามหน้าที่ของมือ; มีขาขวาซ้าย สำหรับรับใช้ตามหน้าที่ของขา. ฉะนั้นใครเหวี่ยงไปทางซ้ายทางขวาสุดมันก็คนบ้า. นี้อยอดวัณธรรมของชาวพุทธมีอยู่ที่ มัชฌิมาปฏิปทา; ถ้าเรามีอันนี้แล้ว มันก็ป้องกันการเซวหรือความผิดพลาดทุกอย่าง.

ที่นี้อีกข้อหนึ่ง **ข้อที่สอง** ที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา อันเกี่ยวกับสังคม ก็คือประโยคที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” นี่อันนี้ต้องเรียกว่า ต้องขึ้นสมอง; แล้วอย่าให้มีใครมาล้างออกได้; ให้มันอัดอยู่ในสมองอย่างที่ว่าไม่ออกว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”.

เมื่ออาตมาเป็นเด็กเล็กๆ อยู่บ้านนอก ได้ยินประโยคหนึ่งวันหนึ่งคืนหนึ่งหลายๆ ครั้ง เดี่ยวคนนั้นพูด เดี่ยวคนนั้นพูด โดยเฉพาะคนแก่ คุณย่า คุณยาย; แม้แต่โยมมารดาของอาตมาก็บ่นคำนี้ทุกคำเมื่อสวดมนต์. อาตมายังไม่หลับ เป็นเด็กๆ ก็ยังได้ยิน; เดี่ยวนี้ทำไมมันไม่ได้ยินเสียเลย ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”; อยากจะได้ยินสักที ก็ต้องว่าเอาเอง มันน่าสงสาร.

ที่นี้ **ข้อที่สาม** สำหรับการแก้ไข ก็คือ ยอดวัณธรรมของชาวพุทธ อีกเหมือนกัน ว่าทำอะไรต้องทำไปในลักษณะที่ อาตมาบำบญญิตีเอาเอง เรียกว่า ลัทธิควาย ๒ ตัว หรือ ม้า ๒ ตัว

วัว ๒ ตัว อะไรก็แล้วแต่จะเรียก มันต้องเป็น ๒ ตัว ตัวหนึ่งประกอบไปด้วยกำลัง, ตัวหนึ่งประกอบไปด้วยสติปัญญา. ตัวหนึ่งสำหรับร่างกาย ที่จะตั้งอยู่ได้ นี่คือกำลัง; ตัวหนึ่งสำหรับสติปัญญาทางจิตทางวิญญาณ สูงขึ้นไปถึงมรรค ผล นิพพาน.

โบราณเขาใช้ควาย ๒ ตัวไถนา ตัวหนึ่งเป็นตัวกำลัง ต้องตัวล่ำสันแข็งแรงมาก มันจะลากแอกไป. ตัวหนึ่งเป็นตัวรู้ ผอมหน่อยก็ได้ ตัวเล็กก็ได้; แต่ตัวนี้เป็นตัวรู้ คำสั่งนะเขาส่งไปที่ตัวเล็กตัวรู้ : ให้ตัวรู้หยุด หรือให้ตัวรู้เดิน หรืออะไรก็ตาม; มันก็ไถนาไปได้ตามความประสงค์. ตัวอ้วนตัวใหญ่ตัวกำลังนั้นไถก็ได้, ขอแต่ให้มียกกำลัง. อีกตัวหนึ่ง จะผอมหน่อยก็ได้ แต่ขอให้มีความเฉลียวฉลาด. อย่างนี้ก็เรียกว่า วัฒนธรรมที่มีควาย ๒ ตัว คือทั้งตัวกำลังและตัวสติปัญญา.

บรรพบุรุษของเราไม่เคยนิยมแต่เรื่องวัตถุอย่างเดียว; เรื่องวัตถุทำไป พอมีปัจจัยสี่ดำรงชีวิต. แต่เรื่องจิตใจ นับตั้งแต่บุญกุศลขึ้นไปถึง มรรค ผล นิพพาน นั้นเขาต้องการอย่างยิ่ง; เขาคงจะต้องการสิ่งนี้มากกว่าทรัพย์สินสมบัติ; เขาถุกอบรมสั่งสอนกันมาอย่างนั้น; หรืออย่างน้อยก็บูชากุศล มรรค ผล นิพพาน ยิ่งกว่าเงินทอง แก้วแหวน บุตร ภรรยา สามี ด้วยซ้ำไป.

จะแก้ไขการเขวของเขาวงกตของเราสมัยนี้ ก็จงทำไปในลักษณะที่ให้เขามองเห็นประโยชน์ของการมีควาย ๒ ตัว คือ มีการกระทำที่ถูกต้อง ทั้งส่วนร่างกายและทั้งส่วนจิตใจ. เดียวนี้เขาไม่รู้เรื่องจิตใจ; เพราะเขาถือหรือเขาชอบระบบ dialectic materialism ซึ่งเป็นอุดมคติของคอมมิวนิสต์แล้ว; เขาจะไม่พูดกันถึงจิตใจเลย. นี่เต้ก็ๆ ของเรากำลังนำเสนออย่างนี้; จะมีปัญหาในอนาคตอย่างยิ่งทีเดียว.

ที่นี้ **ข้อที่สี่** สำหรับ การสร้างสรรค์สิ่งที่ควรสร้างสรรค์ ก็ควรจะนึกถึงยอดวัฒนธรรมสูงสุดของพุทธศาสนา และของ ทุกๆ ศาสนา ที่ควรจะเรียกว่า ศาสนาในโลกนี้ คือเห็นแก่ผู้อื่น สี่พยางค์เท่านั้นเอง ว่า : เห็น-แก่-ผู้-อื่น เป็นคำพูดเพียง ๔ พยางค์. หรือจำกัดความลงไปว่า ยิ่งกว่าตัวก็ได้, ไม่น้อยกว่าตัว ก็ได้, คือว่าอย่างเลวแล้วก็ขอให้เห็นแก่ผู้อื่น ไม่น้อยกว่าที่เห็นแก่ ตัว. ถ้าอย่างดี อย่างโพธิสัตว์ ก็เห็นแก่ผู้อื่น ยิ่งกว่าเห็นแก่ตัว.

ใจความของทุกๆ ศาสนาเป็นอย่างนี้ : ถ้าเป็นศาสนาที่มี พระเจ้า แล้วเขาก็จะยืนยันว่า นี่เป็นความต้องการของพระเจ้า พระเจ้าต้องการให้เราเห็นแก่ผู้อื่น อย่างน้อยก็เท่าๆ กับที่เห็น แก่ตัวเรา; ถ้าอย่างดีที่สุด ก็ต้องเห็นแก่ผู้อื่นยิ่งกว่าตัวของเรา.

วัฒนธรรมไทยแต่โบราณ ที่ถอดรูปออกมาจากพระศาสนา ก็เป็นอย่างนี้ : ต้องเห็นแก่ผู้อื่น อย่างน้อยที่สุดก็เท่ากับเห็นแก่ ตัว, หรือรักผู้อื่นไม่น้อยกว่าที่รักตัว; มันก็สร้างสรรค์อะไรสนุก สนานเป็นว่าเล่น, การพัฒนาก็ทำได้ง่ายเป็นว่าเล่น.

แต่ความรู้สึกอย่างนี้ ไม่ใช่พูดกันด้วยปาก แล้วก็จะรู้เรื่อง; มันต้องการอบรมกันมา เป็นชั่วอายุคนที่เดียว จึงจะเป็นวัฒนธรรมประจำมนุษย์ ประจำครอบครัว ประจำชาติได้. น่าเสียดาย ที่ว่า เราได้ละเลยยอดของวัฒนธรรมนี้จนเลือนหายไป ไม่ค่อย ปรากฏ; ควรจะช่วยกันเรียกกลับมาใหม่.

นี่ สรุปความว่า ป้องกันด้วยหัวใจพุทธศาสนา ที่เป็นมัชฌิมา ปฏิปทา มันก็ไม่เขว. ถ้าแก้ไข ก็ด้วยวัฒนธรรมที่ยอมรับ ทั้งระบบ กายและระบบจิตหรือวิญญาณ มันก็แก้ไขได้ และไม่เขว. ถ้าเป็น ชาวพุทธจริง จะถือเอาระบบจิตและระบบวิญญาณ ว่าเป็นฝ่ายที่ สำคัญ; ไม่เหมือนระบบวัตถุนิยม ที่ถือว่าวัตถุสำคัญ จิตนั้นเป็น

บ่าวเป็นทาสของวัตถุ เขาถืออย่างนั้น ซึ่งเรายอมรับไม่ได้. ถ้าเป็นเรื่องสร้างสรรค์ ก็ใช้หัวใจของพุทธศาสนา รักผู้อื่นอย่างน้อยก็เท่ากับรักตัวเอง; การเสียสละก็มีได้โดยง่าย เพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ส่วนรวมหรือสังคม. นี่การแก้ไขเป็นอย่างนี้.^๑

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่อง เยาวชนกับศีลธรรม, ลำดับที่ ๑๘.ง บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑๑ทางเขว และ ทางตรงของเยาวชน, บรรยายเมื่อ ๑๙ มีนาคม ๒๕๒๐ หน้า ๔๓๗-๔๔๗.

มีศีลธรรมหรือเสื่อมศีลธรรม?

[การแสดงออกทางวัตถุ]

สิ่งที่เราต้องดู เพื่อพิสูจน์ว่า กำลังเสื่อมนี้ ดูที่วัตถุทั่วๆ ไป :
ดูที่พื้นแผ่นดินก็ได้ พื้นแผ่นดินโลกทั้งโลก กำลังเป็นอย่างไร
พื้นแผ่นดินของบ้านนี้ จังหวัดนี้ ตำบลนี้ กำลังเป็นอย่างไร.
เดี๋ยวนี้มีถนน มีตึก มีอะไรต่างๆ; เราจะเรียกสิ่งเหล่านี้ว่า
สภาพเสื่อมศีลธรรม หรือสภาพเจริญทางศีลธรรม.

หรือว่าดูเห็นว่าต้นไม้ ป่าไม้ ลำธาร ห้วยหนอง คลอง
บึงบาง กำลังถูกทำลายไป อย่างนี้มันเป็นสภาพที่มีศีลธรรม หรือ
ว่าเสื่อมศีลธรรม? ต้องบัญญัติความหมายของคำว่า เสื่อม หรือ
เจริญ กันให้ถูกต้องด้วย; จนถึงกับแยกได้ชัดว่า เจริญทาง
ศีลธรรมคืออะไร, เจริญทางวัตถุคืออะไร, เดียวนี้พื้นแผ่นดิน
ของเรากำลังเจริญทางวัตถุหรือกำลังเจริญทางศีลธรรม? หรือ
เมื่อเจริญทางวัตถุแล้ว ทางศีลธรรมมันได้วินาศไปอย่างไร? ก็ไป
ตรึกตรองดู นี่เราดูกันที่วัตถุ.

[การแสดงออกทางร่างกาย]

ที่นี่ ดูกันที่เนื้อที่ตัวของคน คนกำลังเป็นอย่างไร มีความเสื่อมหรือความเจริญ? เสื้อผ้าสวยๆ แพลกๆ ใหม่ๆ ที่ปู ยา ตายาย ไม่เคยใช้นั้น เดี่ยวนี้มันก็ได้มี เสื้อสวย กางเกงสวย อะไรสวย มันเป็นความเสื่อม หรือความเจริญทางศีลธรรม? กระทั่งกิริยาท่าทาง แต่งเนื้อแต่งตัว การพูดจา การเล่นหัว การร้องเพลง การอะไรต่างๆ นี่ มันเป็นลักษณะความเสื่อม หรือความเจริญของอะไร? เจริญทางวัตถุคืออะไร? เจริญทางศีลธรรมคืออะไร? มันจะไปพร้อมกันได้หรือไม่. ถ้าเจริญทางศีลธรรมแล้ว ความเจริญทางวัตถุมันจะเป็นอย่างไร มันจะลดลง หรือมันจะพอดี หรือมันจะเพ้อ? ขอให้ไปดูอย่างนั้น.

อยากจะพูดถึงเสื้อสวยๆ ลายแปลกๆ นี่อีกครั้งหนึ่งว่า เดี่ยวนี้เขาไม่ค่อยชอบเสื้อม่อฮ่อมหรือว่าเสื้อขาวล้วนๆ เขาชอบเสื้อที่มีสีสັນแปลกๆ ลวดลายแปลกๆ; นั่นแสดงจิตใจของบุคคลนั้นได้หรือไม่? งานราตรี งานเชื้อเชิญกันมากินเลี้ยงคำคั้น; เห็นรูปถ่ายดอก, ไม่เคยไปร่วมกับเขาหรือ; เสื้อผ้าแปลกๆ เสื้อบางตัวน่ากลัวยิ่งกว่าเสื้อเสียอีก, ลวดลายของมันนั้น.

นี้จะลองพิจารณากันใหม่อีกทีว่า ทำไมเสื้อจึงต้องมีลายอย่างนั้น? เพราะมันไว้ชูคนอื่น, สัตว์ที่มีลวดลายน่ากลัว มันเอาไว้ชูคนอื่น. นี่เป็นสัญชาตญาณอย่างสัตว์. สัตว์บางชนิดไม่มีกำลัง ไม่มีพิษร้าย แต่มันก็มีสีแปลกๆ มีเสียงแปลกๆ มีกลิ่นแปลกๆ ไว้ชูคนอื่น.

ที่มนุษย์เราพ้นจากความเป็นสัตว์ขึ้นมา เราจึงไม่ทำอย่างนั้น เราจึงมีอะไรที่สุภาพ มีสีไม่น่ากลัว มีกลิ่นไม่น่ากลัว

มีอะไรไม่น่ากลัว; นี่เรากลับย้อนไปหาความเป็นอย่างโน้น. นี่เราหมดปัญญาที่จะเป็นมนุษย์กันแล้วหรืออย่างไร จึงต้องย้อนไปใช้ระเบียบของสัตว์; มีสี มีกลิ่น มีท่าทาง มีอะไรที่ทำให้เหมือนกับสัตว์.

ขอให้มองกันให้ลึกถึงขนาดนี้ว่า แม้แต่เสื้อผ้าที่ใส่อยู่นี้ เนื้อที่ตัว ที่ประพุดติกระทำอยู่ แม้แต่การพูดจา มันเป็นอย่างไร คือมันเสื่อมศีลธรรมหรือว่าเจริญด้วยศีลธรรม? ถ้ามันเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่กันและกัน ก็เรียกว่า ถูกทางศีลธรรม; ถ้ามันไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่กันและกันต้องถือว่าผิด. ถ้าไม่เป็นประโยชน์หรือไม่อธิบายได้ในข้อที่ว่า เป็นประโยชน์, หรือไม่ประโยชน์แล้ว ก็ยังถามได้ว่า มันจำเป็นหรือไม่จำเป็น? ถ้าเปลืองเปล่า เสียเวลาเปล่า เพียงแต่เอาความสนุกสนานเท่านั้น นี่ก็ไม่มีศีลธรรม; ทำสิ่งที่ไม่ต้องทำสำหรับสันติภาพ แล้วก็ไปทำสำหรับความวุ่นวาย หรือวิฤติการณ์; ก็เรียกว่าไม่มีศีลธรรม.

นี่ขอให้ดูที่เรามีอะไรกันอยู่ที่นี่ มีบ้าน มีเรือน มีเครื่องใช้ ไม้สอยในบ้านในเรือน แล้วเราก็นั่งชกชวนซึ่งแรงส่งเสริมแก่กัน ให้ประดับประดา ตกแต่งบ้านเรือน ตกแต่งห้องนอน ตกแต่งห้องอาหาร ตกแต่งจานอาหาร ว่าเหล่านี้เป็นไปเพื่อศีลธรรมหรือไม่? ตรงนี้ของดไม่ตัดสินใจ เดียวจะถูกด่ามากเกินไป. ไปตัดสินใจเองก็แล้วกันว่า ที่ทำอย่างนั้น มันส่งเสริมศีลธรรมหรือไม่; หรือตั้งปัญหาว่ามันส่งเสริมความเจริญทางวัตถุ หรือส่งเสริมความเจริญทางจิตใจ คือศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้โลกกำลังมีแต่อย่างนี้ ชักชวนกันแต่อย่างนี้ โฆษณา กันแต่อย่างนี้ ไม่ชักชวนกันให้กินข้าวราดน้ำปลากับถั่วลิสง; มันชักชวนกันแต่กินอย่างนี้ กินอย่างนั้น จนไม่รู้จะกินอย่างไร จนกินไม่ถูก. อาตมาจะกินกับเขาไม่ถูก ไม่รู้ว่ากินอย่างไร. เรามัว

ชักชวนกันไปแต่ในเรื่องที่มีความเจริญพรดพราดหรือเพื่อ ไปทางวัตถุ ไม่ชักชวนกันไปทางความเจริญเพื่อปรกติในทางจิตใจ. นี่เรียกว่าดูกันที่การกระทำ ที่มันแสดงออกมาให้เห็น.

[การแสดงออกทางจิตใจ]

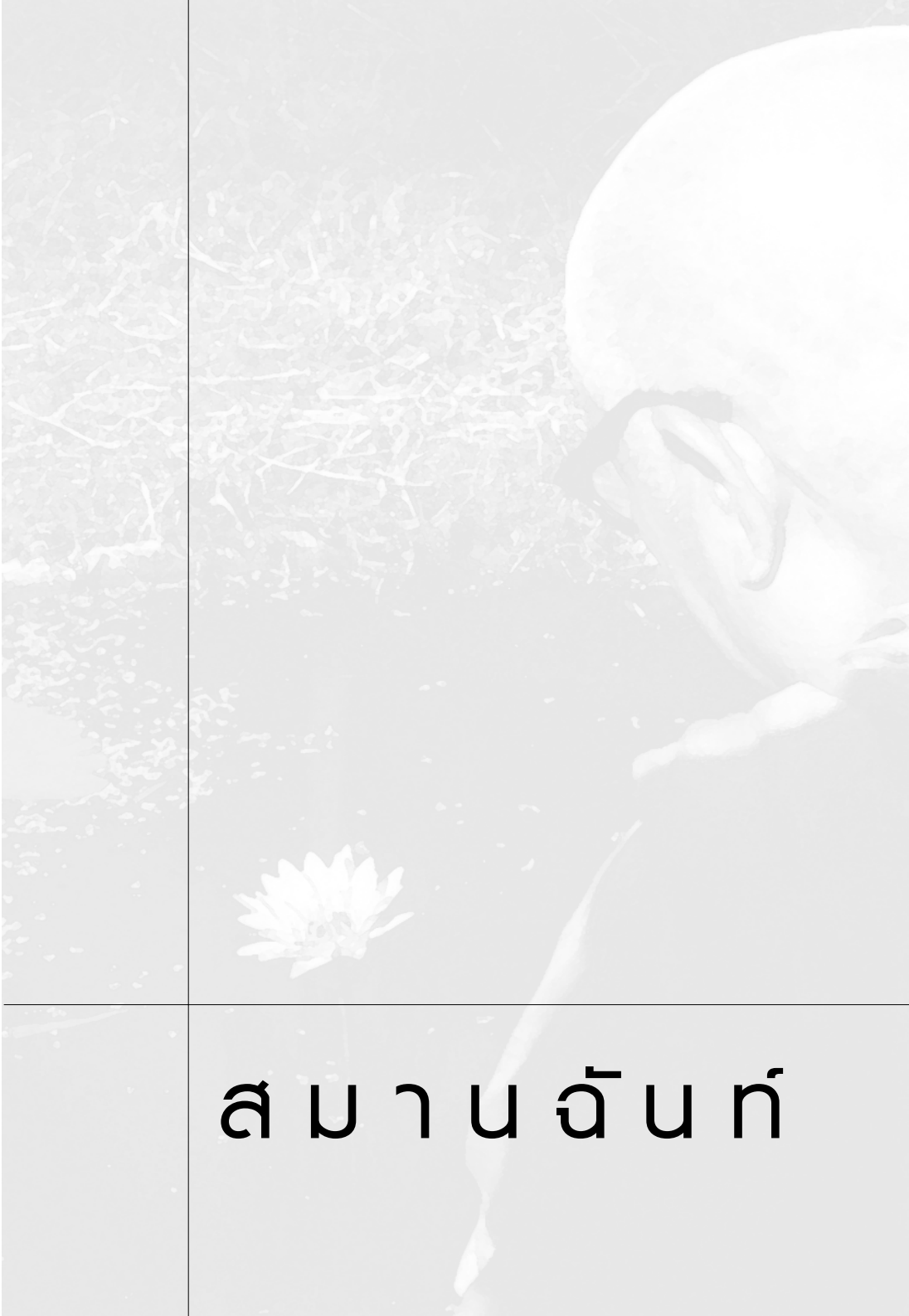
ข้อสุดท้าย ขอให้ดูสิ่งที่แสดงออกมาทางจิตใจ เช่น คนหมู่บ้านนี้เป็นอย่างไร มันแสดงออกมาได้ที่ถนนหนทาง ที่ศาลาที่บ่อน้ำ ที่การประพาศการกระทำ; นั่นมันแสดงออกมาจากจิตใจทั้งนั้นแหละ ไม่ต้องพบตัวผู้คนที่ทำหรอก. เพียงแต่เราเดินมาที่ถนนนี้ เราเห็นอะไรวางอยู่อย่างนี้ มีอะไรวางอยู่สกปรกอย่างนี้ แสดงอยู่อย่างนี้, เราก็รู้ได้ว่า จิตใจของคนบ้านนี้มันเป็นอย่างไร. ดูสิ่งที่มันแสดงออกมาทางจิตใจ เรารู้ว่า มีศีลธรรมหรือไม่ศีลธรรม; ศาลาบางศาลา เขียนกันจนไม่รู้ว่าจะเขียนอะไร ล้วนแต่เรื่องไม่มีศีลธรรมทั้งนั้น. การเขียนนั้นมันก็ไม่มีความหมายอยู่แล้ว; แล้วภาพหรือข้อความที่เขียนมันก็แสดงความไม่มีศีลธรรมอีก. นี่ก็แสดงให้เห็นถึงจิตใจของคนในหมู่บ้านนั้น.

ที่นี้ประเทศไทย มีอะไรเจริญก้าวหน้า? เรื่องอาบอบนวด เรื่องลามกอนาจาร หรือยิ่งกว่าลามกอนาจาร ที่แสดงอยู่ในที่ต่างๆ ไป มันก็ย่อมแสดงถึงจิตใจของประชาชนคนไทย แห่งยุคปัจจุบันนี้. นี่ดูที่สิ่งที่มันแสดงออกมาจากจิตใจก็รู้, และอาจจะพิสูจน์ได้ว่า อยู่ในสภาพที่เสื่อมศีลธรรม.

ดังนั้นเมื่อต้องการให้พิสูจน์กันบ้าง ก็พิสูจน์ดูที่สิ่งเหล่านี้ ที่แสดงอยู่ทางวัตถุต่างๆ ไป, ที่แสดงที่เนื้อตัวของคน, ที่แสดงอยู่ที่จิตใจ ที่มันแสดงให้เห็นจิตใจของคน โดยไม่เห็นตัวคน.

เป็นอันว่า เราพอจะยุติได้ว่า มีสภาพเสื่อมทรามทางศีลธรรม, และพร้อมๆ กันนั้น คนพวกหนึ่ง เขากลับถือว่า นั่นคือความเจริญ. นั่นคือความถูกต้องสำหรับเขา, สำหรับพวกเขา พวกตามใจตัวเอง ด้วยเรื่องกิเลสก็ดี พวกแสวงหากำไรก็ดี อะไรก็ดี มันเป็นเรื่องถูกต้องสำหรับเขา. ความเจริญทางวัตถุทำให้เกิดนั่นเกิดนี่ขึ้นมาเต็มไปหมด; โดยเฉพาะที่ตากอากาศก็ดี หรือที่บันเทิงรื่นเริงอะไรก็ดี เจริญๆ ทางวัตถุ และถูกต้องตามแบบของเขา, แต่มันเสื่อมทางศีลธรรม ไม่เจริญทางศีลธรรม.*

* ธรรมเนียมของพุทธทาส, เรื่อง การกลับมาแห่งศีลธรรม, ลำดับที่ ๑๘.ก บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๓ ศีลธรรมคืออะไร (ต่อ)(เมื่อกล่าวโดยข้อควรสังเกต โดยอุปมา ฯลฯ), บรรยายวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๑๙, หน้า ๑๑๖-๑๒๐.

ส ม า น จั น ท์

๑

ความร้าวฉาน

ปฏิจจสมุปบาท แห่ง การบรรพชาพินกัน°
(ซึ่งนำอัสจรรย)

ดูก่อนอานนท์! ก็ด้วยอาการดังนี้แล (เป็นอันกล่าวได้ว่า)
เพราะอาศัยเวทนา จึงมีตัณหา;

เพราะอาศัยตัณหา จึงมี การแสวงหา° (ปริเยสนา);

เพราะอาศัยการแสวงหา จึงมี การได้ (ลาโภ);

เพราะอาศัยการได้ จึงมี ความปลงใจรัก (วินิจฺจนโย);

เพราะอาศัยความปลงใจรัก จึงมี ความกำหนดด้วยความ
พอใจ (ฉนฺทราโค);

เพราะอาศัยความกำหนดด้วยความพอใจ จึงมี ความสยบ
มัวเมา (อชฺโฌसान์);

เพราะอาศัยความสยบมัวเมา จึงมี ความจับอกจับใจ
(ปริคฺคโห);

เพราะอาศัยความจับอกจับใจ จึงมี ความตระหนี่ (มจฺจริย);

เพราะอาศัยความตระหนี่ จึงมี การหวงกั้น (อารกฺโข);

เพราะอาศัยการหวงกั้น จึงมี เรื่องราวอันเกิดจากการหวง
กั้น (อารกฺขาธิกรณ); กล่าวคือ การใช้อาวุธไม่มีคม การใช้อาวุธ
มีคม การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวคำหยาบว่า
“มึง! มึง!” การพูดคำส่อเสียด และการพูดเท็จทั้งหลาย : ธรรม
อันเป็นบาปอกุศลเป็นอนเก ย่อมเกิดขึ้นพร้อมด้วยอาการอย่างนี้;
(เป็นอันว่า) ข้อความเช่นนี้ เป็นข้อความที่เราได้กล่าวไว้แล้ว.

ดูก่อนอานนท์! ความข้อนี้เธอต้องทราบ อธิบายโดยปริยาย

ดังต่อไปนี้ ที่ตรงกับหัวข้อที่เรากล่าวไว้แล้วว่า “ธรรมเป็นบาปอกุศลเป็นอเนก กล่าวคือ การใช้อาวุธไม่มีคม การใช้อาวุธมีคม การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวคำหยาบว่า ‘มึง! มึง!’ การพูดคำส่อเสียด และการพูดเท็จทั้งหลายเหล่านี้ ซึ่งเป็นเรื่องราวอันเกิดจากการหวงกัน ย่อมเกิดขึ้นพร้อม เพราะอาศัยการหวงกัน” ดังนี้ : ดูก่อนอานนท์! ถ้าหากว่าการหวงกันจักไม่ได้มีแก่ใครๆ ในที่ไหนๆ โดยทุกชนิด โดยทุกอาการ แล้วใช้ร้; เมื่อการหวงกันไม่มี เพราะความดับไปแห่งการหวงกัน โดยประการทั้งปวงแล้ว; ธรรมเป็นบาป อกุศล เป็นอเนก กล่าวคือ การใช้อาวุธไม่มีคม การใช้อาวุธมีคม การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวคำหยาบว่า “มึง! มึง!” การพูดคำส่อเสียด และการพูดเท็จทั้งหลาย จะพึงเกิดขึ้นพร้อมได้ไหมหนอ? (“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า!”) ดูก่อนอานนท์! เพราะเหตุนั้นในเรื่องนี้, นั้นแหละคือเหตุ นั้นแหละคือนิทาน นั้นแหละคือสมุทัย นั้นแหละคือปัจจัย ของความเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมเป็นบาปอกุศลเป็นอเนกเหล่านี้ กล่าวคือ การใช้อาวุธไม่มีคม การใช้อาวุธมีคม การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวคำหยาบว่า “มึง! มึง!” การพูดคำส่อเสียด และการพูดเท็จ; นั่นคือ การหวงกัน.

ดูก่อนอานนท์! ก็คำนี้ว่า “**เพราะอาศัยความตระหนี่ จึงมีการหวงกัน**” ดังนี้, เช่นนี้แล เป็นคำที่เรากล่าวแล้ว. ดูก่อนอานนท์! ความข้อนี้เธอต้องทราบ อธิบายโดยปริยายดังต่อไปนี้ ที่ตรงกับหัวข้อที่เรากล่าวไว้แล้วว่า “เพราะอาศัยความตระหนี่ จึงมีการหวงกัน” : ดูก่อนอานนท์! ถ้าหากว่าความตระหนี่จักไม่ได้มีแก่ใครๆ ในที่ไหนๆ โดยทุกชนิด โดยทุกอาการ แล้วใช้ร้;

เมื่อความตระหนี่ไม่มี เพราะความดัดไปแห่งความตระหนี่ โดยประการทั้งปวงแล้ว; การหวงกัน จะมีขึ้นมาให้เห็นได้ไหมหนอ? (“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า!”) ดูก่อนอนานท์! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้, นั้นแหละคือเหตุ นั้นแหละคือนิทาน นั้นแหละคือสมุทัย นั้นแหละคือปัจจัย ของการหวงกัน; นั่นคือ ความตระหนี่.

ดูก่อนอนานท์! ก็คำนี้ว่า **“เพราะอาศัยความจบอจบใจ จึงมีความตระหนี่”** ดังนี้, เช่นนี้แล เป็นคำที่เรากล่าวแล้ว. ดูก่อนอนานท์! ความข้อนี้ เธอต้องทราบ อธิบายโดยปริยาย ดังต่อไปนี้ ที่ตรงกับหัวข้อที่เรากล่าวไว้แล้วว่า **“เพราะอาศัยความจบอจบใจ จึงมีความตระหนี่”**: ดูก่อนอนานท์! ถ้าหากว่าความจบอจบใจ จักไม่ได้มีแก่ใครๆ ในที่ไหนๆ โดยทุกชนิด โดยทุกอาการ แล้วไซ้; เมื่อความจบอจบใจไม่มี เพราะความดัดไปแห่งความจบอจบใจ โดยประการทั้งปวงแล้ว; ความตระหนี่จะมีขึ้นมาให้เห็นได้ไหมหนอ? (“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า!”) ดูก่อนอนานท์! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้, นั้นแหละคือเหตุ นั้นแหละคือนิทาน นั้นแหละคือสมุทัย นั้นแหละคือปัจจัย ของความตระหนี่; นั่นคือ ความจบอจบใจ.

ดูก่อนอนานท์! ก็คำนี้ว่า **“เพราะอาศัยความสยบมัวเมา จึงมีความจบอจบใจ”** ดังนี้, เช่นนี้แล เป็นคำที่เรากล่าวแล้ว. ดูก่อนอนานท์! ความข้อนี้ เธอต้องทราบ อธิบายโดยปริยาย ดังต่อไปนี้ ที่ตรงกับหัวข้อที่เรากล่าวไว้แล้วว่า **“เพราะอาศัยความสยบมัวเมา จึงมีความจบอจบใจ”**: ดูก่อนอนานท์! ถ้าหากว่าความสยบมัวเมา จักไม่ได้มีแก่ใครๆ ในที่ไหนๆ โดยทุกชนิด โดยทุกอาการ แล้วไซ้; เมื่อความสยบมัวเมาไม่มี เพราะความดัดไปแห่งความสยบมัวเมา โดยประการทั้งปวงแล้ว; ความจบอจบใจ

จะมีขึ้นมาให้เห็นได้ไหมหนอ? (“ข้อนั้น ห้ามได้ พระเจ้าข้า!”) ดูก่อนอานนท์! เพราะเหตุนั้นในเรื่องนี้, นั้นแหละคือเหตุ นั้นแหละคือนิทาน นั้นแหละคือสมุทัย นั้นแหละคือปัจจัย ของความ จับอกจับใจ; นั่นคือ ความสยบมัวเมา.

ดูก่อนอานนท์! ก็คำนี้ว่า “**เพราะอาศัยความกำหนดด้วยความพอใจ จึงมีความสยบมัวเมา**” ดังนี้, เช่นนี้แล เป็นคำที่ เรากล่าวแล้ว. ดูก่อนอานนท์! ความข้อนี้ เธอต้องทราบ อธิบาย โดยปริยายดังต่อไปนี้ ที่ตรงกับหัวข้อที่เรากล่าวไว้แล้วว่า “เพราะ อาศัยความกำหนดด้วยความพอใจ จึงมีความสยบมัวเมา” : ดูก่อนอานนท์! ถ้าหากว่าความกำหนดด้วยความพอใจ จักไม่ได้ มีแก่ใครๆ ในที่ไหนๆ โดยทุกชนิด โดยทุกอาการ แล้วไซ้; เมื่อ ความกำหนดด้วยความพอใจไม่มี เพราะความดับไปแห่งความ กำหนดด้วยความพอใจ โดยประการทั้งปวงแล้ว; ความสยบ มัวเมา จะมีขึ้นมาให้เห็นได้ไหมหนอ? (“ข้อนั้น ห้ามได้ พระเจ้าข้า!”) ดูก่อนอานนท์! เพราะเหตุนั้นในเรื่องนี้, นั้นแหละ คือเหตุ นั้นแหละคือนิทาน นั้นแหละคือสมุทัย นั้นแหละคือปัจจัย ของความสยบมัวเมา; นั่นคือ ความกำหนดด้วยความพอใจ.

ดูก่อนอานนท์! ก็คำนี้ว่า “**เพราะอาศัยความปลงใจรัก จึง มีความกำหนดด้วยความพอใจ**” ดังนี้, เช่นนี้แล เป็นคำที่เรากล่าวแล้ว. ดูก่อนอานนท์! ความข้อนี้ เธอต้องทราบ อธิบาย โดยปริยายดังต่อไปนี้ ที่ตรงกับหัวข้อที่เรากล่าวไว้แล้วว่า “เพราะ อาศัยความปลงใจรัก จึงมีความกำหนดด้วยความพอใจ” : ดูก่อน อานนท์! ถ้าหากว่าความปลงใจรัก จักไม่ได้มีแก่ใครๆ ในที่ไหนๆ โดยทุกชนิด โดยทุกอาการแล้วไซ้; เมื่อความปลงใจรักไม่มี เพราะความดับไปแห่งความปลงใจรัก โดยประการทั้งปวงแล้ว;

ความกำหนดด้วยความพอใจ จะมีขึ้นมาให้เห็นได้ไหมหนอ? (“ข้อนั้น ห้ามได้ พระเจ้าข้า!”) ดูก่อนอานนท์! เพราะเหตุนั้นในเรื่องนี้, นั้นแหละคือเหตุ นั้นแหละคือนิทาน นั้นแหละคือสมุทัย นั้นแหละคือปัจจัย ของความกำหนดด้วยความพอใจ; นั่นคือ ความปลงใจรัก.

ดูก่อนอานนท์! ก็คำนี้ว่า “**เพราะอาศัยการได้ จึงมีความปลงใจรัก**” ดังนี้, เช่นนี้แล เป็นคำที่เรากล่าวแล้ว. ดูก่อนอานนท์! ความข้อนี้ เธอต้องทราบ อธิบายโดยปริยายดังต่อไปนี้ ที่ตรงกับหัวข้อที่เรากล่าวไว้แล้วว่า “เพราะอาศัยการได้ จึงมีความปลงใจรัก” : ดูก่อนอานนท์! ถ้าหากว่าการได้ จักไม่ได้มีแก่ใครๆ ในที่ไหนๆ โดยทุกชนิด โดยทุกอาการ แล้วไซ้; เมื่อการได้ไม่มี เพราะความดับไปแห่งการได้ โดยประการทั้งปวงแล้ว; ความปลงใจรัก จะมีขึ้นมาให้เห็นได้ไหมหนอ? (“ข้อนั้น ห้ามได้ พระเจ้าข้า!”) ดูก่อนอานนท์! เพราะเหตุนั้นในเรื่องนี้, นั้นแหละคือเหตุ นั้นแหละคือนิทาน นั้นแหละคือสมุทัย นั้นแหละคือปัจจัย ของความปลงใจรัก; นั่นคือ การได้.

ดูก่อนอานนท์! ก็คำนี้ว่า “**เพราะอาศัยการแสวงหา จึงมีการได้**” ดังนี้, เช่นนี้แล เป็นคำที่เรากล่าวแล้ว. ดูก่อนอานนท์! ความข้อนี้ เธอต้องทราบ อธิบายโดยปริยายดังต่อไปนี้ ที่ตรงกับหัวข้อที่เรากล่าวไว้แล้วว่า “เพราะอาศัยการแสวงหา จึงมีการได้” : ดูก่อนอานนท์! ถ้าหากว่าการแสวงหา จักไม่ได้มีแก่ใครๆ ในที่ไหนๆ โดยทุกชนิด โดยทุกอาการ แล้วไซ้; เมื่อการแสวงหาไม่มี เพราะความดับไปแห่งการแสวงหา โดยประการทั้งปวงแล้ว; การได้จะมีขึ้นมาให้เห็นได้ไหมหนอ? (“ข้อนั้น ห้ามได้ พระเจ้าข้า!”) ดูก่อนอานนท์! เพราะเหตุนั้นในเรื่องนี้,

นั่นแหละคือเหตุ นั่นแหละคือนิทาน นั่นแหละคือสมุทัย
นั่นแหละคือปัจจัย ของการได้; นั่นคือการแสวงหา.

ดูก่อนอานนท์! ก็คำนี้ว่า **“เพราะอาศัยตัณหา จึงมีการ
แสวงหา”** ดังนี้, เช่นนี้แล เป็นคำที่เรากล่าวแล้ว. ดูก่อนอานนท์!
ความข้อนี้ เธอต้องทราบ อธิบายโดยปริยายดังต่อไปนี้ ที่ตรงกับ
หัวข้อที่เรากล่าวไว้แล้วว่า **“เพราะอาศัยตัณหา จึงมีการแสวง”** :
ดูก่อนอานนท์! ถ้าหากว่าตัณหา จักไม่ได้มีแก่ใครๆ ในที่ไหนๆ
โดยทุกชนิด โดยทุกอาการ กล่าวคือ กามตัณหา ภวตัณหา
วิภวตัณหา แล้วไซ้; เมื่อตัณหาไม่มี เพราะความดับไปแห่ง
ตัณหา โดยประการทั้งปวงแล้ว; การแสวงหา จะมีขึ้นมาให้เห็น
ได้ไหมหนอ? (“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า!”) ดูก่อนอานนท์!
เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้, นั่นแหละคือเหตุ นั่นแหละคือนิทาน
นั่นแหละคือสมุทัย นั่นแหละคือปัจจัย ของการแสวงหา; นั่นคือ
ตัณหา.

หมายเหตุผู้รวบรวม : ผู้ศึกษาพึงสังเกตให้เห็นว่า ข้อความข้างบนนี้มีลักษณะเป็นอิทัปปัจจยตา กล่าวคือเป็นปฏิจจสมุปบาทอย่างเต็มตัว : ตั้งต้นที่เวทนา, อันทำให้มีตัณหา, การแสวงหา, การได้, การปลงใจรัก, การกำหนดพอใจ, การสยบมัวเมา, การจับอกจับใจ, การตระหนี่, การหวงกั้น, และเรื่องราวอันเกิดจากการหวงกั้น; รวมเป็น ๑๑ อย่าง และเป็น ๑๒ อย่างทั้งผลของมัน กล่าวคือการทะเลาะวิวาท. ปฏิจจสมุปบาทสายนี้เป็นส่วนหนึ่งของปฏิจจสมุปบาทสายปรกติ คือแทรกอยู่ตรงที่เวทนาให้เกิดตัณหานั่นเอง. การที่ยกมาแสดงให้เห็นชัดในตอนนี้นี้ ก็เพื่อจะให้ผู้ศึกษาเข้าใจความหมายอันกว้างขวาง ของคำว่า ปฏิจจสมุปบาท ในทุกแง่ ทุกมุม อันจะเป็นเหตุให้เข้าใจ ปฏิจจสมุปบาทสายปรกติได้ดีขึ้น ว่าคำว่า “ปฏิจจสมุปบาท” นี้ มีขอบเขตแห่งความหมายเพียงไหน. ขอให้เปรียบเทียบกับ ปฏิจจสมุปบาทในรูปอื่น อีกทุกแบบด้วย เสมอไป. ที่สำคัญที่สุดก็คือ เรื่องนี้จะแสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนาได้ชี้ให้เห็นมูลเหตุ แห่งการทะเลาะวิวาท การรบราฆ่าฟัน กระทั่งถึงการทำสงคราม มหาสงคราม ของโลก ไว้อย่างชัดเจนแล้ว ทั้งโดยส่วนปัจเจกชน และโดยหมู่คณะหรือสังคมใหญ่ๆ ในโลกนี้ ในแง่ของจิตตวิทยาที่เป็นสัจธรรม.^๓

^๑ มหานิทานสูตร มหา.ที.๑๐/๖๙/๕๙, ตรัสแก่พระอานนท์ ที่กัมมาสทัมมนิคม แคว้นกुरू.

^๒ คำว่า “แสวงหา” ในที่นี้ หมายถึงแสวงด้วยตัณหา นั่นเอง; มิใช่การแสวงด้วยวิชา หรือยถาภูตสัมปปัญญา.

^๓ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่อง ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์, ลำดับที่ ๔ บนแถบพื้นสีน้ำตาล, หมวด ๑๐ ว่าด้วย ปฏิจจสมุปบาท นานาแบบ, หน้า ๕๘๙-๕๙๔.

- ๑ ความผิดที่กำลังสืบเข้ามา จิตระบอให้
จิตมโน มองเห็นว่า กำลังจะผิด เพราะ ทรนเห็น
แก่ตัว ซึ่งกำลังเห็นแล้ว ยังไม่ทูลชี้. สิ่งนี้จะทำป
ลัทธิได้ ในอุคตนี้ ก็คือ ทรนเห็นด้วยนี้เห็นกันแล้ว
- ๒ ปัญหาทางวัตถุ เดินตามปัญหาทางจิตใจ-ซึ่ง
เห็นได้ยากที่รู้ดี ซึ่ง สติมันเป็นเสียเอง เสร็จกิจ
จะเป็นผู้เห็นปัญหา. ปัญหาทางวัตถุ แม้ก็เห็นได้
- ๓ แก้ปัญหาทางวัตถุ ใจยังไม่แก้ปัญหามทางจิต ซึ่ง
เป็นต้นเหตุแห่งปัญหา. นั่นเป็นสิ่งที่ไปไม่ได้.
มันเป็นคนแก้ปัญหามเหตุ เป็นอาชญาของ จิตมโน ไม่
ใช้สัญญาวิธี ซึ่งสัจจภาพแก้ที่ต้นเหตุ.
- ๔ อุดมคติ ซึ่งมากมายหลายประการ จนตีกันเอง เพราะ
มันไม่เป็นอุดมคติ นั่นเอง. อุดมคติที่วางไปอันอุดม
ทางวัตถุก็มี ทางจิตก็มี ทางระหว่างกลางที่ใช้วัตถุ
และจิตก็มี ซึ่ง พยายามจากวัตถุ และจิต. ดูให้ดี
จึงเป็น อุดมคติที่มีอยู่. อุดมคติที่วางจากจิต เป็นยอด
อุดมคติ ซึ่งอุดมคติที่วางมา เป็น อุดมคติ ที่มีอยู่.
- ๕ อุดมคติที่ไม่เหมาะแก่ปัญหาธรรม แต่ตั้งขึ้น
โดยทางฝ่ายวัตถุธรรม ตัวอย่างมากมาย และยังเป็น
ขัดแย้งกัน. นั่นก็ใช้ อุดมคติ แม้เพียง อุดมคติ
ของ ศาสนาอื่น หรือ ศาสนาทั่วไป.

ความเห็นแก่ตัว

๑

ปัญหาทุกอย่างทั้งหมดทั้งสิ้นของมนุษย์ มาจากความเห็นแก่ตัว. อาตมาขอกล่าวคำนี้ ด้วยคำทำทาย อย่างที่เขามักจะพูดกันว่า เอาชีวิตเป็นประกัน คือยืนยันในข้อที่ว่า ปัญหาทุกชนิด มาจากความเห็นแก่ตัว ปัญหาที่เล็กเท่าปรมาณู หรือปัญหาใหญ่คับโลก ปัญหาส่วนบุคคล ปัญหาส่วนรวม ปัญหาของโลก ปัญหาชนิดไหน ล้วนแต่มาจากความเห็นแก่ตัว. มันทำร้ายตัวมันเอง คือทำร้ายผู้มีความเห็นแก่ตัว แล้วมันก็ทำร้ายผู้อื่น และทำให้ทั้งโลกนี้เป็นบ้า ทำสิ่งที่ไม่ควรจะทำเพิ่มมากขึ้น จนเต็มไปด้วยปัญหาทั้งหมด.

มีความเห็นแก่ตัวแล้วก็ทำร้ายตัวเอง ประหลาดที่ว่าความเห็นแก่ตัวนี้มันกลับทำให้ขี้เกียจ ไม่อยากจะทำงาน แม้เพื่อช่วยตัวเอง ต้องมีคนอื่นมาชักจูง ชูเชิญ บังคับให้ทำงาน ให้ทำงานเพื่อประโยชน์แก่ตัวเอง; เอากะมันซิ ความเห็นแก่ตัวมันทำให้

ี่เกี่ยวแม่แต่ที่จะช่วยตัวเอง, แล้วมันก็เห็นแก่ตัวจนไม่ยอมสามัคคีกับใครๆ ไม่มีสามัคคีกับผู้ใด, แล้วมันก็อิจฉาริษยา อิจฉาริษยาไม่มีขอบเขต ขัดแย้งอย่างไม่มีขอบเขต. นี่คือมันกระทำแก่ตัวมันเอง จนกระทั่งมันเป็นโรคประสาท เป็นบ้า มันฆ่าตัวตายในที่สุดฆ่าบิดามารดาก็ได้ ฆ่าบุตรภรรยาอะไรก็ได้ เพราะความเห็นแก่ตัว; มันประหลาดอย่างนี้ ความเห็นแก่ตัวมันกลับทำร้ายตัว.

มีความเห็นแก่ตัว แล้วก็ทำร้ายผู้อื่น มันเป็นอันธพาล อันธพาลทุกอย่างทุกประการ มันก็ก่ออาชญากรรมเป็นว่าเล่น, ทำลายประโยชน์สาธารณะ, สร้างมลภาวะอย่างเห็นแก่ตัว โดยไม่คำนึงถึงความสุขของผู้อื่น.

ที่นี่ ดูกว้างออกไป กว้างออกไปโดยรอบ ความเห็นแก่ตัวนี้มันทำให้เป็นบ้าไปหมดทุกอย่าง การเมืองที่เห็นแก่ตัวก็เป็นการเมืองบ้า, เศรษฐกิจที่เห็นแก่ตัวก็เป็นเศรษฐกิจบ้า, วัฒนธรรมที่เห็นแก่ตัวก็เป็นวัฒนธรรมบ้า, การศึกษาที่มีแต่ความเห็นแก่ตัวมันก็เป็นการศึกษาบ้า, อะไรๆ ก็ตามพอเข้ามาเกี่ยวข้องกับความเห็นแก่ตัวมันมีเป็นเรื่องบ้าไปหมด มันบ้าตัวเอง มันบ้าความเห็นแก่ตัว.

สิ่งที่ไม่เคยมี มันก็มีขึ้นมา อย่างไม่น่าเชื่อ โลกนี้ตั้งแต่มีโลกขึ้นมา มีการปกครองมา เป็นพันๆ หมื่นๆ ปี โลกนี้ไม่มีใครตั้งพรรคฝ่ายค้านขึ้นมา; แต่พอมาถึงยุคนี้ยุคปัจจุบันนี้ โลกมีฝ่ายค้านตั้งขึ้นมาแล้วให้เงินเดือนด้วย นี่สิ่งที่มันไม่เคยมี มันก็มาจากความเห็นแก่ตัวที่หลงทาง เห็นแก่ตัวหลงทาง. ที่เรียกกันว่าโรคเอ็ดส์ โรคเอ็ดส์ที่ยังไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไรกันแน่ ก็เชื่อได้ว่ามาจากความเห็นแก่ตัวที่หลงทาง ความเห็นแก่ตัวที่นอกกรีตนอกกรอย แสงหา

อะไรอย่างนอกรีตนกรอย เกิดเป็นโรคกลับขึ้นมา.^๑

๒

เห็นแก่ตัวแล้ว มันไม่สามัคคีกับใครดอก การเรียกร้อง สามัคคีนี้ ร้องกันให้ปากขาด มันก็ไม่มีสามัคคีเพราะมันมีเห็น แก่ตัว เว้นไว้แต่ชวนมารวมหัวกันไปปล้นไปจี้ไปอย่างนั้นละก็ได้.

เห็นแก่ตัวแล้วมันก็อิจฉาริษยา คอยแต่จะทำลายฝ่ายตรง กันข้ามเท่านั้น แล้วความเจริญจะมีมาที่ไหน, มาแต่ไหน? นี่แหละความเห็นแก่ตัว.

ทุกปัญหามาจากความเห็นแก่ตัว ไม่มีปัญหาแม้แต่สักเท่า ซี่ง เท่าปรมาณูเดียวก็ไม่มี ที่ไม่มาจากความเห็นแก่ตัว. ขอให้ มองดู ตั้งหน้าตั้งตารอเรื่องนี่ ให้ถึงที่สุดว่า ทุกปัญหามัน มาจากความเห็นแก่ตัว โลกไม่มีสันติภาพ เพราะว่าโลกถูก ครองบงาด้วยความเห็นแก่ตัว. มันพูดกันไม่รู้เรื่อง มันได้แต่หลอก หลอกกันไปวันหนึ่งๆ; ยังไม่กล้าใช้อาวุธที่สะสมขึ้นไว้ ก็เพราะ กลัวจะวินาศกันทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่ใช่ว่าเพื่อความถูกต้อง เพื่อความ เป็นธรรมอะไร เพราะมันกลัวตายต่างหาก มันจึงไม่ใช้อาวุธของ ผู้เห็นแก่ตัว.^๒

๓

ที่นี้เรามองดูโทษของความเห็นแก่ตัวกันสักหน่อย ในแง่ที่เป็นโทษ. โดยสรุปโทษของความเห็นแก่ตัว ก็ทำลายความสงบสุข และสันติภาพของโลก, ทำลายความสงบสุขส่วนบุคคล แล้วก็

ทำลายสันติภาพของโลกโดยส่วนรวม; นี่สรุปความเป็นอยู่อย่างนี้.

ที่นี้ดูกันเฉพาะคนเฉพาะบุคคล ให้มันง่ายขึ้น ให้มันชัดขึ้น คนเห็นแก่ตัวนั้นแหละคือ คนโง่ มันไม่รู้จะไปเห็นแก่สิ่งที่ไม่ดี เป็นความผิด เป็นความโง่ ความเห็นแก่ตัวย่อมจะโง่ ถ้าจะฉลาด ก็ฉลาดในการทำลาย ฉลาดในการสร้างสรรค์ไม่มี ก็เรียกว่าเป็นคนโง่.

คนเห็นแก่ตัวจะซี้เกียจ ไม่อยากจะทำงานอะไร แต่อยากจะได้รับประโยชน์, เขาสมัครที่จะนอน พอได้รับประโยชน์ก็จะเรียกร้องเอาประโยชน์ร่วมกัน อย่างนี้ก็ซี้เกียจ ซี้เกียจจนไม่มีอะไรจะกิน ก็ยังซี้เกียจอยู่ได้.

คนเห็นแก่ตัวนั้น ไม่สามัคคี การเรียกร้องความพร้อมเพรียง เพื่อจะสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นความดีความงามความเจริญนั้น ไม่ได้รับความร่วมมือจากคนเห็นแก่ตัว, นี่เรียกว่าเขาไม่สามัคคีในการสร้างสรรค์.

คนเห็นแก่ตัวนั้นจะเอาเปรียบ จะเอาเปรียบทุกกระเปียดนี้วิทุกวิถีทาง, คอยจ้องที่จะเอาเปรียบ ไม่คิดกรุณาเมตตาหรือเห็นแก่อะไร จะเอาเปรียบทำเดียว.

คนเห็นแก่ตัวนั้นจะอิจฉาริษยา เพียงแต่ใครจะมารวยเท่าตัว สวยเท่าตัว อะไรเหมือนตัวนี้ มันก็ริษยา เป็นไฟริษยาเผาในใจของตนเองก่อน.

คนเห็นแก่ตัวนั้น จะกบฏโกยอย่างเดียว คือจะไม่บริจาค มีแต่จะกบฏโกยทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งทางทุจริต หรือแม้จะเรียกว่าทุจริต, คนกบฏโกยมันก็เป็นอย่างเดียวกัน ในความหมายแห่งความทุจริตทั่วๆ ไป.

เขาจะสร้างมลภาวะ คือสิ่งที่เป็นอันตราย แก่สุขภาพ แก่

ความปกติสุข ของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อย่างที่เห็นๆ กันอยู่เกือบ จะไม่ต้องอธิบาย, เห็นแก่ตัวแล้วเขาก็ปล่อยอะไรให้มันเป็นไปตามที่เขาจะได้รับประโยชน์ จะไปให้โทษแก่ใครก็ไม่รู้ ไม่รับรู้.

คนเห็นแก่ตัวนั้นจะทำลายธรรมชาติ ธรรมชาติอันสวยงาม ธรรมชาติอันจำเป็นที่จะต้องมีอยู่ เขาเป็นคนที่ทำลายธรรมชาติ ได้ลงคอ แม้จะทำลายหมด เขาก็ทำได้.

คนเห็นแก่ตัวนั้น พร้อมทั้งจะขายชาติ คือหาประโยชน์จาก ช้าศึก เรียกว่าคนขายชาติ.

เขาพร้อมที่จะทำให้เกิดสิ่งกีดขวาง สกปรก รกรุงรัง หนวกหู รำคาญตา สารพัดอย่าง ซึ่งมันไม่เคยมีแต่ก่อนนี้ เดียวนี้มันก็มีขึ้น เพราะคนเห็นแก่ตัวมากขึ้นๆ.

ดูอีกทางหนึ่งก็เห็นได้ว่า คนเห็นแก่ตัวนี้ เขาทำให้ต้องเพิ่ม คุกตะราง ให้มากขึ้น จนงบประมาณของรัฐบาลมีไม่พอ; เขาทำให้ ต้องเพิ่มตำรวจหรือสถานีตำรวจมากขึ้น, ทำให้ต้องเพิ่มศาล ศาลสถิตยุติธรรมในระดับต่างๆ กันนี้มันเพิ่มขึ้น. ทำให้ต้องสร้าง โรงพยาบาลบ้า โรงพยาบาลของคนวิกลจริตมากขึ้นๆ เพราะว่า มันจะเป็นบ้ามากขึ้น เพราะผู้เห็นแก่ตัว จนว่ารัฐบาลนี้ไม่มี งบประมาณสร้างให้เพียงพอ หรือให้ทันกันได้.

ในที่สุด ความเห็นแก่ตัวนั้น มันก็หลงทาง หลงทางเกิน ขอบเขตยิ่งกว่าเกิน คือเขาเป็นบ้านั่นเอง, เขาเองก็เป็นบ้า มีเรื่อง ถึงกับฆ่าลูก ฆ่าเมีย ฆ่าพ่อฆ่าแม่ แล้วก็ฆ่าตัวเองตายตามไป เพื่อตัดปัญหาของเขานี้ เขาเป็นบ้า. แล้วเขาก็จะมีความเจ็บป่วย ด้วยโรคที่ไม่น่าจะเป็น, ไม่ควรจะเป็นอย่างที่เราเห็นๆ กันอยู่ รังเกียจกันอยู่ทั่วโลก ไม่อยากจะออกชื่อ. เขาก็จะทำสิ่งที่ เป็น ปัญหา นานาประการสืบต่อไปอีก เช่นจะค้ายาเสพติด ค้าสตรี

คำอะไรต่างๆ จนเป็นปัญหาระดับโลกขึ้นมาทีเดียว.^๓

^๑ ธรรมโฆณของพุทธทาส, เรื่องอดัมมยตาปริทัตถ์ ลำดับที่ ๑๒. ค. บณแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑๐ อดัมมยตา กับ ความไม่เห็นแก่ตัว, บรรยายวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๓๒, หน้า ๒๖๔-๒๖๖.

^๒ ธรรมโฆณของพุทธทาส, เรื่องอดัมมยตาปริทัตถ์ ลำดับที่ ๑๒. ค. บณแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๙ อดัมมยตา กับ สันติสุข, บรรยายวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๓๒, หน้า ๒๕๗.

^๓ ธรรมโฆณของพุทธทาส, เรื่องอดัมมยตาปริทัตถ์ ลำดับที่ ๑๒. ค. บณแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๒๐ อดัมมยตา กับ การกำจัดความเห็นแก่ตัว, บรรยายวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๓๓, หน้า ๓๘๕-๓๘๗.

วัฒนธรรมดังลงเหว

วัฒนธรรมกำลังเตลิดเปิดเปิงจนเฝ้าจนเพจนเหินจนอะไรไป; คือมันจะลงเหว, มันมากลายเป็น วัฒนธรรมตัวใครตัวมัน.

ดูในแง่ที่ ๑ เดี่ยวนี้วัฒนธรรมในโลกนี้ คือวัฒนธรรม ชนิดที่เป็นไปเพื่อตัวใครตัวมัน ไม่มีเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่. พวกคุณอายุน้อยนัก ถึงผมก็ไม่มากเท่าไร แต่ก็แก่กว่าพวกคุณ จึงได้มีโอกาสที่ได้เห็นวัฒนธรรมที่เป็นของชาวไทยแท้ เป็นของพุทธบริษัทแท้ มากกว่าคุณ; และที่ได้เห็นนั้นสรุปแล้วอยู่ในรูปของการที่มีจิตใจกว้างขวาง เป็นวัฒนธรรมที่ตั้งรากฐานอยู่บนหลักเกณฑ์ที่สำคัญที่สุดว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” ขอให้จำไว้ดีๆ ว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

วัฒนธรรมที่มีรากฐานอยู่บนหลักเกณฑ์ อย่างพุทธบริษัท เป็นไปเพื่อเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่, มีใจกว้าง มีเมตตากรุณา ไม่เอาเปรียบ ไม่กอบโกยไม่ลักลวง ไม่ขโมยอะไรต่างๆ. ที่นี้วัฒนธรรมของเรา

มันเปลี่ยนไปจนเป็นวัฒนธรรมเอาเปรียบ กอบโกย เพราะคนไป
หลงเนื้อหนัง. เพราะฉะนั้นจึงต้องถอยหลังเข้าคลอง มาหา
วัฒนธรรมดั้งเดิมดีกว่า คือความรักใคร่ เมตตากรุณา.

ถ้าถึงกับว่า รักผู้อื่นยิ่งกว่าตัว ก็ยิ่งดี ศาสนามุ่งหมายถึง
ขนาดนั้น. แต่อย่าเอาถึงขนาดนั้นเลย เอาแต่เพียงว่า รักผู้อื่น
เท่าๆ กับรักตัว ก็พอแล้ว. นี่“ถอยหลังเข้าคลอง” จากวัฒนธรรม
ที่เห็นแก่ตัวอันเป็นวัฒนธรรมใหม่ ล้วนแต่เห็นแก่ตัว : จะศึกษา
จะค้นคว้าจะทำอะไร ก็ล้วนแต่เป็นเรื่องที่เห็นแก่ตัว มันผลออกไป
โดยไม่รู้ตัว มันเข้าไปในรูปนั้น; ฉะนั้นถอยหลังออกมาเสียที.

ดูในแง่ที่ ๒ ก็คือว่า เดียวนี้เป็นวัฒนธรรมระบบเนื้อหนัง,
คำว่า เนื้อหนัง นั่นคือ วัตถุนิยม เอาความเอร็ดอร่อยสนุกสนาน
ว่าเป็นความสุขสุดยอด เป็นวัฒนธรรมเนื้อหนัง เป็นวัตถุนิยม;
ในโลกเป็นอย่างนี้มากขึ้นๆ. นี่พูดเพียงเท่านี้ก็พอแล้ว พวกคุณ
ก็พอจะเข้าใจได้.

คำว่า “ถอยหลังเข้าคลอง” ก็หมายความว่า ถอยหลังกลับ
ไปหาระบบเดิม คือระบบที่มีวิญญาณอันงดงาม; อย่าไปเอาเนื้อ
หนังที่เอร็ดอร่อยเลย; ไปหาระบบเดิมที่ถือว่ามีความวิญญูณอัน
งดงาม สะอาด สว่าง สงบ เขามุ่งหมายอย่างนี้. เรื่องนี้ไม่ใช่ของ
ใหม่ ไม่ใช่ของสร้างขึ้นใหม่ แล้วไม่ใช่ก้าวไปข้างหน้า; แต่ต้องกลับ
ไปหาของเก่า ซึ่งมันมีอยู่แล้วอย่างนั้น.

นี่เรียกว่า ถอยหลังเข้าคลอง เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรม.*

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่องมหิตลธรรม, ลำดับที่ ๑๗. ข บนแถบพื้นสีแดง,
เรื่องที่ ๑๔ มาถอยหลังเข้าคลองกันเกิด, บรรยายเมื่อ ๒๔ เม.ย. ๑๗, หน้า ๓๑๕-
๓๑๖.

โลกกำลังไร้เมตตาธรรม

พระพุทธเจ้าสอน หรือพระเยซูสอนว่า ให้เมตตา กรุณา ให้
อดโทษ ให้ให้อภัย ให้ประกอบเมตตาในศัตรู ให้ตั้งเมตตาแม่ใน
บุคคลที่เป็นศัตรู. พระเยซูสอน ว่าถ้าเขาตบแก้มซ้าย ก็อย่าโกรธ
ให้เขาตบแก้มขวาด้วย; เดียวนี้ฝรั่งที่เป็นลูกศิษย์พระเยซูนั้นไม่
ถือแล้ว ลองไปตบแก้มซ้ายซิ โดนถูกตบหัวขาดเลย อย่างนี้ เอา
ปิ่นยิงเลย. ที่ว่าเขาขโมยเสื้อแล้วให้เอาผ้าห่มตามไปให้ด้วย อย่าง
พระเยซูสอนนั้นยิ่งไม่ได้; มีแต่จะถือว่าเขาขโมยเราฟันหักซี่หนึ่ง จะ
ต้องชกเขาให้ฟันหักสิบซี่. ต้องคิดกันอย่างนั้น สำหรับคนอย่าง
เดี๋ยวนี้.

พระพุทธเจ้าท่านสอน ว่าถ้าโจรจับเอาไปเลื่อย เอาเลื่อย
เลื่อย แล้วอย่าโกรธ ถ้าโกรธแล้ว ชื่อว่าไม่ทำตามคำสอนของเรา;
ก็ยากที่พุทธบริษัทคนไหนจะทำได้อย่างนั้น นี่พูดเผื่อๆ ไว้ พุทธ
บริษัทคนไหนจะทำได้อย่างนั้น : โจรจับเอาไปมัดแล้วเอาเลื่อย
เลื่อย อย่างมีจิตใจโกรธประทุษร้ายต่อโจรนั้น ถ้าโกรธ ไม่ชื่อว่า
เป็นผู้ทำตามคำสอนของเรา; นี่พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้.

การที่ทำไมได้ในตัวอย่างเหล่านี้ ก็เพราะว่าเขาไม่รู้สิ่งที่เรียกว่า ปรมัตถสภาวะธรรม; ถ้าเขา รู้จริง อบรมบ่มนิสัยอยู่จริง เขา จะทำได้เช่นนั้น, ตบแก้มซ้ายแล้วก็ให้ตบแก้มขวาด้วยก็ได้ เพื่อให้เขาหายโกรธแค้นเสียเลย. นี่เรียกว่าโลกนี้กำลังไร้ความเมตตาต่อกันและกัน, ไร้เมตตาเพราะเห็นแก่ตัว; เห็นแก่ตัวเพราะไม่รู้จักตัวเองนั่นแหละจึงเห็นแก่ตัว. ถ้ารู้จักสิ่งที่เรียกว่าตัวแล้วก็จะไม่เห็นแก่ตัว; นี่เรียกว่าเขาไม่รู้จักปรมัตถสภาวะธรรม. ถ้าเขา รู้จัก ปรมัตถสภาวะธรรม เขาจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่าตัว, รู้จักตัวของเขาเองว่าเป็นอย่างไร แล้วเขาจะไม่มีความเห็นแก่ตัวเป็นอันขาด. เดียวนี้ไม่รู้จักปรมัตถสภาวะธรรม จึงได้มีตัว; แล้วก็เห็นแก่ตัวไปมัวหลงในสิ่งที่ เป็นมายาที่ไม่ใช่ปรมัตถสภาวะธรรม.

อาตมาอยากจะพูดว่า ถ้าเห็นปรมัตถสภาวะธรรมอยู่แล้ว จะโกรธไม่ได้ แล้วก็ไม่มีเมตตาอยู่โดยอัตโนมัติในตัวเอง; เพราะปรมัตถสภาวะธรรม ทำให้จิตเป็นอิสระ ไม่มีตัว ไม่เห็นแก่ตัว แล้วก็โกรธไม่ได้. เมื่อโกรธไม่ได้ ก็เป็นเมตตาอยู่ในตัว เป็นอัตโนมัติ; ยิ่งเป็นสุญญตาเท่าไร ยิ่งเป็นเมตตาที่แท้จริง มากขึ้นเท่านั้น. แต่นี่เมตตาแต่ปาก, เมตตาว่าเอาเอง, เมตตาที่จะแลกเอาอะไรในชาติหน้าโน้น ไปเกิดเป็นพรหมบ้าง เป็นอะไรบ้างจึงเมตตา; อย่างนี้ไม่ใช่เมตตาที่แท้จริง. คนชั่วฉลาดแฉ่เมตตา อย่างนี้ก็เรียกว่า ไม่ใช่เมตตาที่แท้จริง เป็นเมตตาจำเป็น; ฉะนั้นเมตตาที่ต่างๆ กันอยู่นั้น ดูให้ดียังเป็นเมตตาเล่นตลกอยู่. ถ้าเมตตาที่แท้จริงจะต้องมาจากความไม่ประทุษร้ายที่แท้จริง คือความไม่มีตัวมีตัวกู ที่จะประทุษร้ายแก่กัน; นั่นก็เลยเป็น เมตตาแบบสังขตะ แบบอมตะไปเลย.

เดี๋ยวนี้ โลกนี้กำลังต้องการเมตตาสามัคคีธรรมอย่างยิ่ง

แต่ก็เมตตากันไม่ได้ ฆ่าฟันกันมากยิ่งขึ้นทุกที, เมตตากันไม่ได้ ให้อภัยกันไม่ได้; นี่เพราะมีปรมัตถ์แต่ในทางวัตถุธรรม. พูดแล้วก็จะน่าหัว ที่มึนๆ กันนั้น ไม่ใช่ปรมัตถสภาวะธรรมที่แท้จริง มีปรมัตถ์แต่ในทางวัตถุธรรมสร้างอาวุธขึ้นมาฆ่าคนที่ละแสนที่ละล่านก็ได้, มีความรู้ปรมัตถ์แต่ในทางวัตถุธรรม สร้างของขึ้นมาอย่างนั้นอย่างนี้ ล่อคนให้หลงไหลอะไรก็ได้. ถ้าสร้างอาวุธขึ้นมาทำให้คนตายที่ละแสนละล่านก็ได้; เป็นปรมัตถ์เหมือนกัน คือมันลึกซึ้งเหมือนกัน แต่ไปในทางวัตถุธรรม; มันแยกเดินกันคนละทาง อย่างหนึ่งไปทางวัตถุธรรม. ปรมัตถ์ที่แท้จริงต้องเป็นในทางปรมัตถธรรม ทางวิญญาณทางสติปัญญา ทางความรู้ ซึ่งไม่ใช่วัตถุธรรมก็แล้วกัน.

การถือศาสนาในโลก ต่างก็ไม่เข้าใจกันและกัน

เอ้า, ไหนๆ ก็พูดแล้ว ขอให้ทนหน่อย เพราะวันนี้เป็นวันจบวันสุดท้ายของเรื่องนี้ จะไม่มีโอกาสพูดอีก ขอพูดอีกนิดหนึ่งว่า ศาสนาทั้งหลายในโลกนี้ก็กำลังไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน, คุณอย่าไปเห็นว่าไม่ใช่เรื่องของคุณ โลกนี้มันอยู่ได้ คุณก็อยู่ได้ ถ้าโลกนี้อยู่ไม่ได้ เราทั้งหลายก็อยู่ไม่ได้. **เดี๋ยวนี้โลกกำลังจะฉิบหายอยู่ไม่ได้** เพราะศาสนาทั้งหลายก็กำลังไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ที่เรียกว่ามีคนรู้จักมากนี้ ก็ยังไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน มองกันในสายตาที่ระแวงกัน หรือบางทีก็ทำสงครามได้ดินแก่กัน. ศาสนาปลีกย่อยอื่นๆ ก็ยังมีอีกมาก ล้วนแต่ไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน มองกันเป็นศัตรูต่อกัน เป็นเวรต่อกันเป็นภัยรื้อต่อกัน; ยังมุงหมาย

จะทำให้ลายฝ่ายตรงกันข้ามอยู่เสมอ.

ฝ่ายพุทธ พุทธบริษัทจำนวนมากใหญ่จำนวนหนึ่ง ก็ยังปากจัด ต่ำว่าศาสนาคริสต์นิกายอื่น เรียกมึง เรียกกู เรียกเราเรียกเขา คิดจะโค่นกันอยู่ แล้วก็จะไม่ให้ศาสนาคริสต์นิกายอื่นเข้ามามองพุทธในฐานะเป็นศัตรูอย่างไรรู้ได้. ศาสนาอื่นก็เหมือนกันแหละ เพราะยังไม่รู้ปรมาตมสภาวะธรรมแห่งศาสนาของตนๆ จึงเกิดความเข้าใจผิด อย่างนี้ต่างคนต่างหลับตาต่อปรมาตมสภาวะธรรมแห่งศาสนาของตนๆ ยิ่งขึ้นๆ. นี่คือการตันตันเหตุที่ทำให้ศาสนาในโลกนี้ไม่มองดูกันด้วยสายตาที่น่ารัก.

ทุกศาสนายังโง่เลอะเลอะเยอะมากขึ้น เพราะไปเอาสมมติธรรมมาเป็นตัวศาสนามากขึ้น; ในศาสนาทุกๆ ศาสนาบริษัทแห่งศาสนานั้นๆ ไปเอาตัวสมมติธรรมมาแทนตัวปรมาตมธรรม ก็หมายความว่า ไปเอาสมมติธรรมมาเป็นตัวศาสนายิ่งขึ้น; เนื้อแท้ของศาสนา ไม่รู้ว่าไปอยู่ที่ไหนเสียแล้ว. ปรมาตมธรรมที่แท้จริงในศาสนาของตนแต่ละศาสนา ถูกปิดบังเหยียบย่ำหมดไปแล้ว, คือ ความไม่เห็นแก่ตัว ไม่ยึดมั่นถือมั่นจนเกิดความทุกข์ นั่นคือปรมาตมธรรมของทุกศาสนา.

เรื่องนี้ยืดยาวมาก รอไว้พูดกันคราวอื่นดีกว่า; คิดว่าบางทีในอนาคตต่อไปคือภาควิชาบูชา เราจะได้พูดกันถึงเรื่องนี้เกี่ยวกับความเข้าใจต่อสิ่งที่เรียกว่าศาสนา.

เดี๋ยวนี้ ขอบอกกันไว้ก่อนว่า แต่ละศาสนากำลังเหยียบย่ำหัวใจแห่งศาสนาของตนๆ ในส่วนที่เป็นปรมาตมสภาวะธรรม; ไปเทิดทูนเอาสมมติธรรมมาเป็นตัวศาสนา; ยึดถือเป็นมิ่งเป็นบุญเป็นเขาเป็นเรา เป็นได้เป็นเสีย เป็นแพ้เป็นชนะ เป็นรุกรานไม่รุกรานกันในระหว่างศาสนา, นี่คือน่าจะมีเบื้องนอกเป็นเปลือกมา

หุ้มห่อหัวใจของศาสนามากขึ้นจนมืดไปเลย.

ในที่สุด ศาสนานั้นๆ ก็หมดความเป็นศาสนา คือกลายเป็นเครื่องมือของชาวโลก, ศาสนาตกไปเป็นเครื่องมือของชาวโลก สำหรับชาวโลกจะใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาสิ่งต่างๆ ตามความต้องการของชาวโลก อย่างโลกๆ; เพราะที่ไม่รู้ปรมาตมสภาวะธรรมที่เป็นหัวใจของศาสนา.

ถ้าศาสนาเป็นศาสนากันขึ้นจริงๆ ทุกศาสนา ศาสนาทุกศาสนาร่วมมือกันได้ เพราะต่างก็เป็นศาสนาจริง เพื่อว่าศาสนานี้จะช่วยกำจัดความทุกข์ในโลกนี้ได้ อย่างนี้แล้ว ศาสนิกบริษัทแห่งศาสนานั้นๆ ต้องเข้าถึงปรมาตมธรรมในศาสนาของตนๆ เท่านั้น อย่างอื่นไม่มี. อยากจะพูดย้ำอีกทีหนึ่งว่า ทุกศาสนามีปรมาตมสภาวะธรรมตรงเป็นอย่างเดียวกัน คือไม่เห็นแก่ตัว ไม่มีอะไรที่ควรจะเป็นตัวหรือเป็นของตัว ถ้าเขาเป็นผู้ถือศาสนาที่แท้จริง ไม่ใช่คดโกง ไม่ใช่โจรปล้นศาสนา ไม่ใช่โจรปล้นพระเจ้า เขาก็จะถือว่าไม่มีอะไรเป็นของเรา.

พวกที่ถือศาสนาที่มีพระเจ้า ทุกอย่างเป็นของพระเจ้า ไม่ใช่ของเรา; พอเกิดคิดว่าเป็นของเรา เราก็กองพระเจ้า เราก็กปล้นพระเจ้า. นี่ก็ขาดจากความเป็นศาสนิกที่ดีในศาสนานั้น. พุทธบริษัทก็เหมือนกัน พระพุทธเจ้าท่านสอนถึงข้อที่ว่า มีแต่ธาตุตามธรรมชาติ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา; ถ้าเราไปเอามาเป็นเราเป็นของเรา เราก็กองธรรมชาติ ปล้นธรรมชาติ คือตั้งตึงต่อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วยเป็นอย่างนี้.

ทุกศาสนาจะมีปรมาตมสภาวะธรรม ตรงเป็นอันเดียวกันหมด คือไม่มีอะไรที่ควรจะเป็นเราเป็นของเราเป็นของตัวเอง เป็นของเรา; ให้เป็นของธรรมชาติหรือของพระธรรมหรือของพระเจ้า แล้วแต่

จะเรียก. เดียวนี้คนมาถือเอาประโยชน์ของตัวเป็นศาสนา ให้
ได้แก่นั่นแหละเป็นศาสนา ให้ได้ที่ดีแก่นั่น ส่วนคนอื่นไม่รับ
รู้ นั่นแหละเป็นศาสนา คือว่าถือประโยชน์ของตนเป็นศาสนา;
อย่างนี้ไม่ใช่ปรมาตถสภาวะธรรม เป็นศาสนาสมมติ.^๑

^๑ ธรรมโฆณของพุทธทาส, ลำดับที่ ๑๔.ก บนแถบพื้นสีแดง เรื่อง ปรมาตถสภาวะ
ธรรม ลำดับที่ ๑๓ ประโยชน์แห่งการเข้าถึงปรมาตถสภาวะธรรม บรรยายเมื่อวันที่
๓๑ มีนาคม ๒๕๑๖ หน้า ๔๒๖-๔๓๐.

การศึกษาส่งเสริมตัวกู-ของกู

การศึกษาที่ให้อยู่กันในโลกเวลานี้ มันไม่เป็นไปเพื่อให้คนในโลกมีศีลธรรม; เราได้พูดเป็นข้อแรกแล้วว่า คนในโลกเพิ่มขึ้นเท่าไร ความมีศีลธรรมต้องมากขึ้นเท่านั้น.

ที่นี้คนในโลกก็เพิ่มขึ้น แต่ความมีศีลธรรมมันไม่เพิ่ม; เพราะว่ามันมุ่งไปให้การศึกษา ชนิดที่ไม่ช่วยให้เกิดศีลธรรม; มันก็เลยกลายเป็นลบ เป็นทางลบหนักขึ้น ๆ จนไม่เหลือแหละ.

โลกเพิ่มไปด้วยจำนวนคนมากขึ้น แต่ศีลธรรมในโลกไม่มีเหลือ; เพราะไปให้การศึกษา ที่ทำให้เขาเห็นแก่กิเลสตัวมากขึ้น ๆ ไม่มีใครเมตตาปรานีใคร มีแต่ตัวกู-ของกู; เพราะการศึกษามันช่วยให้มีตัวกู-ของกู แข่งกัน ๆ. นี่เราเรียกว่า การศึกษานี้มันงมงาย หรือยิ่งโง่หนักขึ้น; มีคนฉลาดแต่เพื่อตัวกู; ไม่ถูกกับการที่ว่า โลกจะต้องมีศีลธรรม ให้เพียงพอแก่การที่โลกจะต้องมีศีลธรรม.

จะต้องมีการศึกษาอย่างใหม่; จะพูดว่าอย่างใหม่ก็ไม่ถูก คือกลับไปอย่างเก่าก่อนนั้น เก่าอย่างที่แรก, การศึกษาอย่างที่แรก

อย่างที่ยังเฝ้าอยู่กับศาสนา อย่างที่มนุษย์ยังไม่มีความสำเร็จนะ; การศึกษานั้น จะช่วยให้มนุษย์กลับบาป รักบุญ แล้วก็มีศีลธรรม; มุ่งเอาแต่ว่า ให้โลกนี้มันมีความสงบ; การศึกษาชนิดไหนทำให้โลกนี้มันมีความสงบได้ ก็มุ่งการศึกษาชนิดนั้นแหละ.

เดี๋ยวนี้มันมีแต่การศึกษาที่ทำให้ฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเพื่อให้เห็น แก่ตัวจนไม่ต้องเห็นแก่คนอื่น; การศึกษาอย่างนี้ ไม่เหมาะแก่ การที่มนุษย์ในโลกมันจะเพิ่มขึ้นโดยเร็ว ต้องเป็นการศึกษาที่ ทำให้มีศีลธรรม; แล้วเขาจะได้รักใคร่กัน แม้จะเพิ่มมากขึ้นก็ไม่ เป็นไร.

เรื่อง การศึกษานี้มีปัญหามาก คือใครบังคับใครไม่ได้; เพราะโลกนี้ก็ป็นประชาธิปไตย ใครจะไปบังคับใครไม่ได้. ฉะนั้น คนที่เขามีอำนาจอยู่ในตัวโดยอัตโนมัติ ก็คือคนที่เห็นแก่ประโยชน์ ในทางวัตถุนี้ เขาเป็นผู้ควบคุมการศึกษา; แล้วจัดการศึกษาให้ เป็นไปเพื่อประโยชน์ทางวัตถุ. การศึกษาในโลกทุกประเทศเลย ก้าวหน้าทางสามารภ มีสมรรถภาพสามารถที่จะก้าวหน้าในทาง วัตถุเพื่อประโยชน์ของตัวโดยตรงก็มี, เพื่อประโยชน์เป็นของรวมๆ กันไปก็มี; คือวิชาการทั้งหลาย ที่ถ่ายทอดให้แก่กันและกัน.

คนไทยเราก็ไปเรียนเมืองนอกมามากยิ่งขึ้น ก็ไปเอาวิชา เหล่านั้นมา ก็เลยเป็นเหมือนๆ กันไปหมดทั้งโลก; เพราะไปเรียน มาจากที่เดียวกัน ไปต่อเอามาจากที่แห่งเดียวกัน มีความ มุ่งหมายอย่างนั้น โลกนี้มันก็เป็นอย่างนั้นหมด. เอามาแข่งขัน กันในทางแสวงหาประโยชน์ของตนๆ; โลกนี้ก็เลยมีแต่กลุ่ม มนุษย์ ที่แข่งขันกันเพื่อประโยชน์ของตนๆ ทั่วไปทุกหัวระแหง; แม้ส่วนบุคคลก็เป็นอย่างนั้น.

ที่นี้หนักเข้า ก็จะเบียดเบียนกันแม้แต่ในครอบครัว; เพราะ

มันมีวเมาในประโยชน์อย่างนี้มากขึ้น. ชาวที่ว่าลูกฆ่าพ่อฆ่าแม่
นี้จะมีทุกวันอยู่แล้ว. เพราะเท่าที่มาลงในหนังสือพิมพ์นี้ มัน
ก็เกือบจะทุกสัปดาห์อยู่แล้ว. ที่ไม่เอามาลงมันก็คงจะมีมากกว่า
นั้น. แล้วก็เรียกได้ว่าทุกวันแล้วกระมังที่ลูกมันจะฆ่าพ่อฆ่าแม่
เพราะความหลงใหลในประโยชน์; เพราะพ่อแม่ไม่ตามใจ ไม่ให้
เงิน หรือไม่อำนวยความสะดวกอันนั้น; ลูกก็เลยฆ่าพ่อแม่เสีย.
นี้เรียกว่าเลวร้ายกว่าก่อนมากแล้ว. ซึ่งมันไม่มีอย่างนี้ หรือมันไม่
ค่อยจะมีอย่างนี้.

เดี๋ยวนี้ก็เลสมันเข้าหู เข้าตา เข้าจิต เข้าใจ เข้าอะไรกันหมด
จนคนเขาไม่รู้ว่่าพ่อแม่คืออะไร. ไม่รู้อะไรเป็นอะไร. นอกจากว่า
ความต้องการของฉันท่านั้น คือตัวกู-ของกู. นี่การศึกษาไม่ช่วย
แก้ปัญหา^๑.

^๑ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่องธรรมะกับการเมือง, ลำดับที่ ๑๘. จ. บนแถบพื้นสี
แดง, เรื่องที่ ๑๑ ปัญหาเฉพาะหน้าของมนุษย์ยุคปัจจุบัน, หินโคลง ๒๕ ก.ย. ๑๙, หน้า
๕๖๖-๕๖๘.

การศึกษาส่งเสริมการรบบราฆ่าฟัน

ลูกหลานสมัยนี้ ไม่อาจจะเกิดความรู้สึกว่า “สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกซ์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”; เพราะ ว่าลูกหลานสมัยนี้พอเกิดขึ้นมา มันก็เห็นแต่การทะเลาะวิวาท ขบถัดกัน, ยิ่งเรียนมาก มันก็ยิ่งรู้แต่เรื่องการรบบราฆ่าฟัน การ ทำลายล้าง การจ้องล้างจ้องผลาญซึ่งกันและกัน ในโลกนี้ระหว่าง ประเทศ.

สิ่งที่เขาเอามาให้เรียนก็คือเรื่องที่จะทำลายล้างกันทั้งนั้น : เศรษฐกิจก็เพื่อทำลายล้าง, การเมืองก็เพื่อทำลายล้าง, การทหาร ก็เพื่อทำลายล้าง, อะไรๆ ก็เพื่อทำลายล้าง ผู้อื่น หรือฝ่ายตรง กันข้าม เพื่อให้ตัวเองได้เปรียบ หรือที่เขาเรียกกันว่า เจริญ เจริญ อย่างไม่มีศีลธรรม.

นี่เด็กๆ ก็ไม่เข้าใจความหมายที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง เป็นเพื่อนหัวอกเดียวกันในความทุกซ์ คือเป็นเพื่อนทุกซ์ เป็น สหายแห่งความทุกซ์”; เพราะฉะนั้นเขาเล็งถึงธรรมชาติเป็นส่วน ใหญ่ก่อน ว่าสัตว์ทั้งหลายหรือสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย มันเป็นเพื่อน

ทุกข์แก่กันและกัน. เพราะสิ่งที่เรียกว่าชีวิตนั้นเป็นการต่อสู้ อย่างน้อยก็ต่อสู้กับความเจ็บ ความแก่ ความตาย ความขาดแคลนทั้งหลาย ไม่ได้ปัจจัยเกื้อกูลแก่ชีวิตอย่างเพียงพอ, และยังมีอันตรายตามธรรมชาติ : ความแก่ ความเจ็บ ความตาย สำหรับผู้ที่ไม่มีปัญญาไม่สามารถจะแก้ไขมันได้ และเป็นเหมือนกันหมดทุกคน.

แต่อันตรายที่ร้ายที่สุด เหนืออันตรายทั้งหลายนั้น สรุปได้อยู่ที่สิ่งเดียวคือ กิเลส. กิเลสเรียกว่า อันตราย, เรียกว่าศัตรู, เรียกว่า สิ่งเลวร้ายทั้งหมดเลย ไปสมบรูณ์อยู่ที่กิเลส. คนทุกคนมันมีกิเลส, รบ สู้ กับกิเลสด้วยกันทุกคน; อย่างที่เรียกว่า พ่ายแพ้แก่กิเลสอยู่ตลอดเวลา.

ทำไมไม่มองกันในแง่ที่ว่า เราทุกคนเป็นเพื่อนแพ้แก่กิเลส, ทนทุกข์ทรมานเพราะอำนาจของกิเลสกันอยู่ตลอดเวลา. เรามองเห็นความจริงข้อนี้ แล้วก็มีความสมัคปรมาสนาสมัครกัน เพื่อจะเอาชนะศัตรูร่วมกัน คือกิเลสและเราก็จะอยู่เป็นผาสุก.

เดี๋ยวนี้คนในโลกนี้มีการศึกษาเป็นอย่างอื่น, มองเห็นข้าศึกอย่างอื่น; ไม่มองเห็นข้าศึกคือกิเลส ก็เลยไปเพิ่มกิเลสให้มันมากขึ้นอีก : มีกิเลสสำหรับจะฆ่าคนอื่น, จะฆ่าพวกอื่น, จะเอาเปรียบพวกอื่น. มันก็ยิ่งเพิ่มกิเลสยิ่งขึ้นไปทุกที จึงไม่มีความสุข หรือสันติสุขได้ในโลกนี้ ก็ทนทุกข์มากยิ่งขึ้นทุกที; แต่พร้อมกันนั้นก็ยังไม่เห็นว่า เป็นเพื่อนทุกข์แก่กันและกันมากขึ้นทุกที เพราะมันไปฆ่าเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ที่มีความทุกข์นั้นแหละ เห็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกันที่มีความทุกข์อย่างเดียวกันนั้นแหละว่าเป็นข้าศึก

ก็มุ่งหมายแต่จะฆ่าเพื่อนมนุษย์ด้วยกันอย่างนี้ ก็เลยไม่ถูกข้าศึกที่แท้จริง คือ กิเลส ซึ่งมียู่แล้วในภายในของคนทุกคน.

นี่เรียกว่า**คนยังโง่** มันไม่เห็นข้าศึกที่มีแท้จริงที่มีอยู่ในภายใน; และข้าศึกภายในนั้น มันก็หลอกให้เห็นข้าศึกในภายนอก แล้วมันก็ไปฆ่าฆ่าข้าศึกภายนอกกันเสียอย่าง**หลับหูหลับตา**; ไม่ยอนเข้ามาข้างใน ให้มองแลเห็นกิเลสซึ่งเป็นข้าศึกอันแท้จริง. นี่เรียกว่า กิเลสมันก็ได้เปรียบอยู่เรื่อย ก็หนาแน่นขึ้นมาเรื่อย; มนุษย์ก็เป็นผู้ที่ทนทุกข์มากขึ้นไปอีกเรื่อยๆ ไป และก็ยังไม่มองเห็นว่า เราจมอยู่ในกองทุกข์. นี่เราก็จะต้องเป็นเพื่อนทุกข์ คือเป็นเพื่อนที่จะช่วยกันแก้ไขความทุกข์.

ข้อนี้ก็เพราะว่า คนถูกกิเลสหลอกหรือปิดบังไว้เสียหมด ไม่ให้มองเห็นข้อเท็จจริง จึงไม่ได้กลัวข้าศึก คือกิเลส; แต่ไปกลัวคน คนซึ่งเป็นผู้ขัดขวางประโยชน์อย่างวัตถุ อย่างของโลกๆ อยู่ในโลกด้วยกันทั้งนั้น เลยไม่เห็นว่าตัวเองนี้เป็นทุกข์ หรือว่าทุกคนนี้มี**ความทุกข์**.

อยากจะเล่าให้ฟังสักนิดหนึ่งว่า นักศึกษาชั้นศาสตราจารย์ที่เป็นฝรั่งมาจากยุโรป มาร้องทุกข์ที่นี่ ว่าเขาศึกษาพุทธศาสนาเป็นที่พอใจอย่างยิ่ง; แต่พอบอกให้เพื่อนนักศึกษาด้วยกันมาสนใจในพุทธศาสนา, พวกเพื่อน ๆ ก็ถามว่า ศึกษาพุทธศาสนาทำไม? อาจารย์คนนั้นก็ตอบไปว่า ศึกษาเพื่อจะดับทุกข์ ดับความทุกข์; เพื่อน ๆ เขาพากันตอบมีโอห่าป่า หัวเราะใส่หน้าว่า ศึกษาพุทธศาสนาเพื่อจะดับทุกข์ เพราะเขาไม่รู้สึกว่า เขามีความทุกข์ ก็พูดกันไม่รู้เรื่อง.

ศาสตราจารย์คนนั้นอุตส่าห์มาถึงที่นี่ เพื่อจะศึกษาอะไรบางอย่าง, พร้อมกับที่จะมาถามว่า ถ้าเขาถามเราว่าศึกษา

พุทธศาสนาทำไม เราจะตอบเขาว่าอย่างไรดี. ปัญหามันเหมือนกัน แม้ที่นี้ แม้ในเมืองไทยในหมู่พุทธบริษัทเราที่นี้แหละ ก็ไม่รู้ ว่าศึกษาพุทธศาสนาทำไม. ที่ว่าศึกษาพุทธศาสนาเพื่อดับทุกข์ นั้น มันว่าตามๆ กันไป คือว่าตามตัวหนังสือที่สวดร้องท่องบ่น แต่ละคน ยังมีได้เห็นความทุกข์ ไม่ได้รู้สึกว่ามีทุกข์.

ท่านทั้งหลายที่นั่งฟังอยู่ที่นี้ก็จะวังให้ดี กำลังจะตกอยู่ในอาการอย่างนี้ก็ได้; พวกพระเณรที่หุงเหลืองห่มเหลืองเข้ามาแล้ว นี่ก็ดี อาจจะตกอยู่ในสภาพอย่างนี้ก็ได้ คือ ไม่มองเห็นความทุกข์ แล้วมาศึกษาพุทธศาสนานี้เพื่อดับทุกข์. เพราะฉะนั้น มันไม่จริงไม่จัง; แม้จะเป็นพระ เป็นเณรก็ยังทะเลาะวิวาทแค้นแค้นและกันในเรื่องระหว่างบุคคล; เพราะอำนาจของกิเลสที่ทำให้ไม่เห็นความทุกข์นั้น.

ขอให้สนใจในส่วนนี้แหละให้เป็นพิเศษ ให้เห็นความทุกข์ว่าเป็นอย่างไร, และให้เห็นว่าเรากำลังจมอยู่ในกองทุกข์นั้นในลักษณะอย่างไร, คือก็มาน้อย; และให้รู้สึกที่เราอยากจะพ้นจากความทุกข์นั้นจริงๆ.

ถ้าจะเปรียบก็เหมือนกับว่า เมื่อเราดำรงไปในน้ำเต็มกลั้นแล้ว เราอยากจะโผล่ขึ้นมาให้พ้นน้ำนั้น; มันอยากกันก็มาน้อย กระทำความรู้สึกดูใหม่. กลับไปนี่ไปมุดลงไปใต้น้ำในคลองก็ได้; พอเต็มกลั้นแล้วคำนวณดูความรู้สึกว่า มันอยากจะผุดโผล่ขึ้นมาให้พ้นน้ำนี้ มันอยากสักก็มาน้อย.

หรือจะคำนวณดูอีกอย่างหนึ่งว่า มีคนจับเรากดลงไปใต้น้ำ แล้วย้อย่างนั้น; แล้วเราอยากจะขึ้นมาให้พ้นจากน้ำนั้น สักก็มาน้อย, มีความอยากก็มาน้อยไปคำนวณดู, แล้วก็ไปทำจริง ๆ ดูจะรู้สึกว่ามันต่างกันมาก. การคำนวณ มันคำนวณอยู่ในที่ไม่ถูกกตอยู่ในน้ำ คำนวณมันน้อยเกินไป; ต้องไปคำนวณด้วยการที่

จมอยู่ในน้ำจริงๆ และมันหายใจไม่ออก มันจะตาย, และมันอยาก
จะขึ้นพ้นน้ำจริงๆ มันมีเท่าไร.

ที่นี่ ก็คำนวณดูต่อไปว่า ถ้าใครมาทำกับเราอย่างนี้ เราควร
จะโกรธเขาสักเท่าไร? เราควรจะถือว่าเขาเป็นศัตรูกับเรากี่มาก
น้อย? เราควรจะโกรธคนที่จับเราตกลงไปในน้ำ ไม่ให้ผุดขึ้นมา
จนเราจะตายนั้น เราควรจะโกรธเขาสักเท่าไร. นี่คือการเกลียดเกลียด
สักเท่าไร.

ถ้าเรารู้ข้อนี้แล้วจะไม่ยากเลย ในการที่จะเข้าใจคำว่า
“ความทุกข์” และก็จะเข้าใจการที่เราทุกคนจมอยู่ในกองทุกข์
หรือว่าเพื่อนทุกข์ด้วยกันและกัน. พุดในทางจิตใจ หรือทางพระ
ศาสนาแล้ว เพื่อนสุขนั้นเกือบจะไม่มี หรือไม่มีความหมายอะไร;
เพราะว่าความทุกข์มันมากกว่า. ภาวะของความทุกข์นั้นมีมาก
กว่า : เป็นทุกข์ด้วยกัน เป็นเพื่อนทุกข์ด้วยกัน มันมาก มากจนล้น
ไปหมด ไม่มีโอกาสเป็นเพื่อนสุข; จนกว่าเมื่อไร จะปฏิบัติธรรม
สำเร็จบรรลุมรรคผลขั้นใดขั้นหนึ่ง จึงจะค่อยพุดกันถึงเรื่อง
ความสุข หรือมีเพื่อนสุข.

นี่ต้องเล็งถึงพระอรียเจ้า โดยเฉพาะพระอรหันต์เป็นอย่างยิ่ง
เท่านั้นที่จะมานั่งมองกันว่า เราเป็นเพื่อนสุข; ถ้ายังเป็นปุถุชน
ธรรมดาแล้ว ไม่มองเห็นในแง่ไหนว่า จะเป็นเพื่อนสุขแก่กันและ
กันโดยแท้จริง นอกจากเพื่อนสุขอย่างโง่เขลาไปตามอำนาจของ
กิเลส. เพื่อนกิน เพื่อนเล่น เพื่อนหัว เพื่อนคู่ชีวิตชีวา อะไร
ก็ตาม ที่เขาพุดกันนั้น ล้วนแต่เป็นเพื่อนทุกข์ทั้งนั้น; ฉะนั้นจึง
ถือว่า ถ้ายังเป็นปุถุชนอยู่ ควรจะพุดว่าเป็นเพื่อนทุกข์กัน นั้นแหละ
ถูกต้อง.

นี่เรามองเห็นว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ โดยเฉพาะ

อย่างยิ่ง เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย” ซึ่งเป็นผลของกิเลสทั้งหลาย; ก็เป็นอันว่ารู้ข้อเท็จจริงที่ลึกซึ้งสูงสุดอย่างยิ่ง เพื่อเป็นรากฐานแห่งศีลธรรม. เพราะว่าเมื่อเรารู้เรื่องนี้แล้ว หรือเข้าถึงความจริงอันนี้แล้ว เราเบียดเบียนกันไม่ลง : จะทำปาณาติบาต ฆ่ากันก็ไม่ลง, จะทำอทินนาทานลักขของเพื่อนกันก็ไม่ลง, จะล่วงเกินประทุษร้ายของรักของผู้อื่นก็ไม่ลง, จะโกหกกันก็ไม่ลง อะไรก็ล้วนแต่ทำไม่ลง; เพราะว่ากำลังกลัวต่อความทุกข์.

เมื่อมองเห็นว่า ชีวิตทั้งหลายเป็นทุกข์, เป็นเพื่อนทุกข์; มันก็เกิดความโลภไม่ได้ เกิดความโกรธไม่ได้ แล้วก็หลงใหลอะไรอีกไม่ได้; เพราะว่ามันเข้าถึงความจริงนี้เสียแล้ว. นี่ก็เลยป้องกันการเกิดแห่งความโลภ ความโกรธ ความหลง; คนก็มีศีลธรรมเพราะเหตุนั้น. นี่เราได้พูดกันไปเสร็จแล้ว.

ขอทบทวนอย่างนี้อีกครั้งหนึ่ง เพื่อสรุปใจความให้จำง่าย ว่ารากฐานของศีลธรรมอันแรกนี้ เราจะถือว่า ความจริงที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” นั้นแหละเป็นรากฐานอันแรก เปรียบเหมือนกับแผ่นดิน. ช่วยกันบอกให้ลูกหลานทราบข้อนี้ ให้เขาท่องไว้ก่อนก็ยิ่งดี แม้จะไม่เข้าใจว่ามีอะไรสักเท่าไร; ท่องได้ก็ยิ่งดี ต่อไปโตขึ้น เด็กๆ ก็พอจะเอาไปคิดนึกได้เอง ในบางเวลาบางโอกาสที่มีความสลดสังเวช.

ตรงนี้อาจจะบอกให้ทราบว่า บทมนต์ทั้งหลาย หรือว่า บทธรรมะอะไรก็ตาม ตามธรรมดา ก็ยังไม่เข้าใจความหมายลึกซึ้ง แต่ถ้าจำไว้ได้ เป็นการดี มันจะออกมาเป็นความหมายที่ลึกซึ้ง เมื่อถึงโอกาส. เมื่อมีอะไรสับสนเหมาะ มันจะเข้าใจถึงความหมายอันนั้น, หรือเมื่อความทุกข์เกิดขึ้น สิ่งนั้นจะออกมาเป็น

เครื่องแสดงความดับทุกข์; นี่ช่วยกันจำไว้ สอนให้ลูกเด็กๆ ท่องไว้ เป็นของศกดิ์สิทธิ์ คุ่มครองอย่างศกดิ์สิทธิ์ไปก่อนก็ได้. ให้ภวานาวา สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น แล้วก็ไปแยกเอาเองว่า มันจะมีอะไรเกิดขึ้น.^๑

๑ ธรรมโฆษณของพุทธทาส, เรื่องการกลับมาแห่งศีลธรรม, ลำดับที่ ๑๘.ก บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๕ รากฐานของศีลธรรมอันดับสอง [ความไม่เป็นทาสของอายตนะ : หน้า] บรรยายเมื่อ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙, หน้า๑๖๗-๑๗๓.

คนอยู่กับอย่างตัวใครตัวมัน

โลกนี้มันก็แคบเข้ามาเต็มทีแล้ว ไม่กว้างใหญ่เหมือนแต่ก่อนแล้ว พูดอย่างนี้บ้าหรือไม่บ้าคิดดู ว่าโลกนี้แคบเข้ามาทุกทีแล้ว, ไม่กว้างใหญ่เหมือนแต่ก่อนแล้ว เมื่อก่อนจะไปภูเก็ตก็ต้องใช้เวลาตั้งเดือน, ต้องลงเรืออ้อมแหลมมลายูไปเข้าภูเก็ต. เดี่ยวนี้มากินข้าวเช้าที่นี้ แล้วกลับไปกินข้าวกลางวันก็ภูเก็ตได้, เดี่ยวนี้คิดดูซิ โลกมันจะแคบหรือกว้าง จะไปอเมริกาได้ภายในไม่กี่ชั่วโมง, ก่อนนี้เป็นปีถ้าจะไปอเมริกา โลกมันแคบ แคบขึ้นมา เพราะว่าการคมนาคมก้าวหน้า. นี้อย่างก่อนไปกรุงเทพฯ เหมือนกับไปเมืองนอก เดี่ยวนี้มันเหมือนกับไปเที่ยวหลังบ้าน, ไปกรุงเทพฯ เหมือนกับไปเที่ยวหลังบ้านเดี๋ยวก็กลับมา. นีโลกมันแคบอย่างนี้ เพราะฉะนั้นการกระทบกระทั่งมันก็มากขึ้น ความยุ่งวนให้เกินพอดีมันก็มากขึ้น, ปัญหาต่าง ๆ มันก็มากขึ้น เพราะมันเหมือนกับว่าจะกระทบกระทั่งกันเสียเรื่อยไป อยู่จ่อจมูกกันอยู่อย่างนี้. ความที่โลกมันแคบเข้าอย่างนี้ มันจึงทำให้เกิดการผิดพลาดในทางที่จะเห็นแก่ตัวเรื่อยไป, มันกลัวที่จะไม่

ได้เปรียบ มันกลัวที่จะไม่ได้ประโยชน์ข้างตัว มันเห็นแก่ตัว มันเป็นการขู่เชิญให้สะดุ้งหวาดเสียวอยู่เรื่อยไป.

เดี๋ยวนี้มันก็เลยตัวใครตัวมันกันมากขึ้น, ลองใคร่ครวญดูเถิด ผู้ที่มีอายุมากสัก ๕๐-๖๐ ปีก็พอ เมื่อ ๕๐-๖๐ ปีก่อนโน้น คนไม่ได้อยู่กันอย่างตัวใครตัวมันมากเหมือนเดี๋ยวนี้ดอก เดี๋ยวนี้มันอยู่กันอย่างมึงก็มึงกูก็กู มันไม่ได้ผูกพันรักใคร่ไมตรีอะไรกันเหมือนแต่ก่อน, มันไม่มีความผูกพันซึ่งกันและกันว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย. สมัยก่อนอยู่กันอย่างเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย มันหวังอะไรกันได้มาก, มันช่วยคุ้มครองกัน得多มาก จะไปนอกบ้านนอกเรือนก็เพียงแต่งับประตูเรือนไว้ ไปนา, แล้วส่งคนข้างบ้านเรือนเคียงว่า ฝากเรือนด้วย ฝากเรือนด้วย เท่านั้น มันพอแล้ว ไม่ต้องใส่กุญแจ ฝากเรือนด้วยมันก็พอแล้ว เพราะเขาไม่ได้อยู่กันอย่างตัวใครตัวมัน. เขาอยู่กันอย่างเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย. นี่มันมีความสะดวกสบายเท่าไร, เยือกเย็นเท่าไร.

เดี๋ยวนี้มันตัวใครตัวมัน ตัวใครตัวมันเสียทุกสิ่งทุกอย่างทุกประการ, เป็นที่น่าหัวเราะเยาะ ถ้าคนป่าสมัยโน้นมาเห็นเข้า โอ้หัวเราะเยาะตาย เพราะว่าคนป่าสมัยโน้นมันก็ไม่ได้เห็นแก่ตัวอย่างตัวใครตัวมัน. คนป่าที่เราหาว่าโง่ ว่าล้าหลังหรือคล้ายสัตว์นั้น มันยังไม่ได้เห็นแก่ตัวเหมือนเดี๋ยวนี้, มันยังไม่ตัวใครตัวมันหรอก มันยังพยายามที่จะสัมพันธ์จะช่วยเหลือจะเกื้อกูลจะอะไรกันต่างๆ, แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน สังเกตดูก็ยังไม่ตัวใครตัวมันมากเหมือนมนุษย์ในปัจจุบันเสียแล้ว.

มนุษย์สมัยปัจจุบันนี้มันมีความเห็นแก่ตัว เป็นตัวใครตัวมันมากถึงที่สุด, ขอให้ใคร่ครวญดูให้ดี แม้ในครอบครัวก็ยังมีตัวใครตัวมันเสียแล้ว, ในครอบครัวเดียวกัน บางทีผิวเมียบางคู่มันก็อยู่

อย่างตัวใครตัวมันเสียแล้ว. นี่ความเป็นตัวใครตัวมัน มันมากขึ้นในโลกที่เจริญแล้วๆ, ถึงพวกฝรั่งก็เหมือนกันแหละ มันก็หย่าร้างกันจนเจ้าหน้าที่จดทะเบียนไม่ไหว, มันอยู่อย่างที่ว่าไม่มีธรรมะ ไม่มีความรักผู้อื่น ไม่เห็นแก่ความอยู่เหนือกิเลส, มันมีแต่อยู่ได้กิเลส เอาตามชอบใจตัวของตัว โลกมันก็เป็นอย่างนี้.*

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, ลำดับที่ ๑๒.๕ บนแถบพื้นสีแดง, เรื่อง อตัมมยตา ประยุกต์ เรื่องที่ ๑๑ อตัมมยตา กับ ปัญหาของมนุษย์ยุคปรมาณู. แสดงวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๓๑, หน้า ๒๓๙-๒๔๐.

วัฒนธรรมฝ่ายวิญาณวิภาค

คำว่า วิญาณ นี้ ก็อย่างที่ว่า คือเรื่องสติปัญญาชั้นสูงสุด ไม่ใช่เรื่องของจิตที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ.

วิวัฒนาการทางเนื้อหนัง ก็คือ วิทยาศาสตร์ทางฝ่ายวิญาณ; ทางเนื้อหนังหมายถึงวัตถุเนื้อหนัง. ความรู้สึกทางอายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ วิวัฒนาการไปโดยปราศจากธรรมชาติของกรรม ก็คือวิทยาศาสตร์ทางวิญาณ; ไม่มีความหมายของสันติสุข หรือความสงบสุข, หรือว่าวิวัฒนาการทางวัตถุธรรม ทางเรื่องของวัตถุธรรม ก็คือวิทยาศาสตร์ทางศีลธรรม ทางจิต ทางวิญาณ.

เดี๋ยวนี้ในโลกนี้ ทางวัตถุนั้นมาก มากจนเหลือที่จะพูดได้แล้ว มันก็เกิดวิเศษทั้งหลายทางศีลธรรม ทางจิต ทางวิญาณ จนเขาตั้งใจจะแก้ไขกฎเกณฑ์ระเบียบศีลธรรมต่างๆ เสียใหม่; เช่นว่าอย่างนี้ไม่ผิด กาเมสุมิจฉาจาร, ทำลามกอนาจาร อย่างนี้ไม่ผิดอะไร ไม่เป็นที่น่ารังเกียจทีเดียวอะไร. นี่กำลังจะแก้กฎศีลธรรมกันอย่างนี้ เพราะว่าวัตถุธรรมมันเจริญ ยึดเอาจิตใจของ

คนไว้ทั้งหมด.

ประชาธิปไตยที่พูดกันว่าดีนัก ไฟเระนัก วิวัฒนาการมาสูงสุดแล้ว ก็คือความพินาศของสามัคคีร์ที่เคยประกอบไปด้วยธรรม. ประชาธิปไตยต่างคนต่างทำอะไรทำได้, ต่างคนต่างทำได้, ต่างคนต่างทำได้, ไม่ต้องนึกถึงผู้อื่น ไม่ต้องนึกถึงศีลธรรม; ประชาธิปไตยก็เลยสร้างความวินาศให้แก่ระบบสังคมคือสามัคคีร์, ความสามัคคีที่ประกอบด้วยธรรมนั้นแหละสูญเสียไป; เพราะต่างคนต่างมีโอกาสที่จะปลื้มตัวออกมา กอบโกยประโยชน์ของตนได้.

ฉะนั้น ประชาธิปไตยนี้ ถูกลมอกกันผิดๆ หรืออะไรก็สุดแท้; มันลุ่มลุ่มนิยมนั้นที่ประกอบไปด้วยธรรมะไม่ได้. ประชาธิปไตยไม่ประกอบด้วยธรรมะก็คือความวินาศของธรรมะเร็วเข้า; เพราะต่างคนต่างทำได้ ต่างคนต่างอ้างสิทธิ์ว่าฉันทำได้ มือใครยาวก็สาวเอาซิ.

นี่เรียกว่าดูให้ตี สิ่งที่เรากำลังบูชากันอยู่นั้นแหละ; ถ้าไม่ประกอบไปด้วยธรรมะแล้ว มันก็คือความวินาศ. ประชาธิปไตยประกอบด้วยธรรมะนี้ เหมาะสำหรับโลกของพระอารีย์เจ้า ถ้าว่าในโลกนั้น มีบุคคลที่เป็นพระอารีย์เจ้า อย่างน้อยเป็นพระ-โสตาบัน; ถ้าอย่างนี้แล้ว ระบบประชาธิปไตยใช้ได้ เพราะไม่มีใครกอบโกยในทางชั่ว ในทางทุจริต ไม่พากันโหดตอกเสียงเหงไปหาทางความไม่จริง ความเป็นธรรม ซึ่งถ้าเราเห็นแก่สังคมเห็นแก่ธรรมะ มันทำอย่างนั้นไม่ได้.

นี่เรียกว่า วิวัฒนาการสูงสุดของประชาธิปไตยนี้ มันทำลายความสามัคคีที่ประกอบด้วยธรรม, มันเป็นเรื่องแยกตัวกันทำด้วยสิทธิส่วนบุคคลมากกว่า. ควรจะเปลี่ยนชื่อเสียใหม่; ถ้าว่า

ระบบนี้ยังใช้ได้ ก็ต้องเปลี่ยนข้อเสียใหม่ ให้มันตรงตามที่ว่า ระบบที่จะเป็นที่พึ่งของมนุษย์นั้น ต้องประกอบไปด้วยธรรม, พระธรรม. ให้พระธรรมมาครองจิตใจมนุษย์ แล้วให้มีหลักการ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนบุคคลแต่ละคนๆ ดังนี้. ไม่ควรจะเป็นว่าประชาชนคนหนึ่งๆ มีอะไรที่จะทำตามความชอบใจของตัวเอง; มันต้องเห็นแก่ธรรมะก่อน แล้วก็เห็นแก่เพื่อนมนุษย์ก่อน เรื่องของตัวเองนั้นปิดทิ้งไปเลย.

ดูอีกทีหนึ่งว่า เรื่องไสยศาสตร์ วิวัฒนาการทางไสยศาสตร์ เดียวนี้ก็เห็นว่าสูงสุด ไม่เคยมีคราวไหนจะสูงสุดเท่า. เดียวนี้วิชาการทางไสยศาสตร์สูงสุดมันก็วินาศทางการปฏิบัติตามแบบของพระอริยเจ้า; เช่น พระอริยเจ้า จะต้องละ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส นั่นคือตัวไสยศาสตร์ทั้งนั้นแหละ. ระบบไสยศาสตร์เจริญสูงสุด ก็คือวินาศทางระบบของพระอริยเจ้า.

หรือว่าจะดูจิตวิทยา วิวัฒนาการสูงสุดทางจิตวิทยามีขึ้น ก็เพื่อวินาศแห่งความซื่อสัตย์ หรือการซื่อตรงต่อตัวเอง ต่อผู้อื่น ต่อธรรม; นิสัยที่เคยซื่อสัตย์ ซื่อตรงต่อธรรมะ ต่อความจริงใจต่างๆ นั้นมันสูญหายไป. เพราะเขานิยมใช้ระบบจิตวิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จิตวิทยาที่เป็นระบบโฆษณาชวนเชื่อ; นี่จะทำให้สูญเสียนิสัยแห่งความซื่อสัตย์ต่อธรรมะ ต่อศาสนา ต่อพระเจ้า ต่อเพื่อนมนุษย์. ระบบจิตวิทยาวิวัฒนาการมาแต่ในทางนี้; ทางอื่นมันไม่ได้ตามใจเนื้อหนัง มันก็ไม่ไป. มันก็ไปแต่ในทางที่จะเป็นประโยชน์แก่เนื้อแก่หนังของคน; ก็กลายเป็นระบบของการตามใจตัวเอง.

เดี๋ยวนี้ ประชาธิปไตย มีสติปัญญา มีความรู้ ทุกคนตามใจตัวเอง “ได้แล้วก็เป็นที่”; ระบบของสัตว์บุรุษ ระบบของพระ-

อริยเจ้าก็วินาศไป. ในโลกนี้คนทุกคนเขาบูชาลัทธิตามใจตัวเอง “ได้แล้วก็เป็นที่ดี”; ความเป็นสุภาพบุรุษไม่ต้องคำนึง ไม่ต้องพูดถึงพระอริยเจ้า; แม้แต่สัตบุรุษตามธรรมดาทั่วๆ เขาก็ไม่ตามใจตัวเอง ไม่ตามใจกิเลส ไม่มีมรรยาททางกาย ทางจิต ที่หยาบคายอย่างนั้น.

ระบบการตามใจตัวเองกำลังครอบงำโลก; ในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัย ในอะไรต่างๆ ออกไปๆ ก็เป็นเรื่องมีลักษณะแห่งการตามใจตัวเองมากขึ้น; ไม่ได้คำนึงถึงธรรมะ ไม่คำนึงถึงความอดกลั่นอดทน, ขบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมอะไรไม่มี.

ตามใจตัวเองนี้ก็ยิ่งขยายตัวออกไป เป็นเรื่องนั้นเรื่องนี้ เรื่องกิน เรื่องอยู่ เรื่องเล่น เรื่องหัว เรื่องอะไรต่างๆ. จะยกตัวอย่างเรื่องดนตรี ที่เกี่ยวกับเรื่องวิญญูณอีกทีหนึ่งว่า วิวัฒนาการทางดนตรีเป็นไปอย่างยิ่ง ตามแบบที่ไม่มีธรรมค้ำครอง คือไป ตามอำนาจของคนที่ได้ตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลส อย่างนี้; ดนตรีนี้ก็เกินไปเพื่อทำให้คนลุ่มหลงเท่านั้น ไม่มีอะไร ไม่ใช่ชักกล่อมให้เยือกเย็นอย่างแต่สมัยโบราณโน้น; ในที่สุดดนตรีมันก็เพื่อทำลายความวิเวกของจิตใจ.

ก่อนนี้ดนตรี เขาทำเพื่อเกิดความวิเวกทางจิตใจ. สมัยโบราณทั่วๆ นั้นดนตรีนั้นไม่ใช่ดนตรียั่วอย่างนี้. ดนตรีเย็น, ดนตรีที่ทำให้จิตใจของคนที่ร้อนรุ่มมาให้มันหยุดเย็นลง แล้วก็เลิกกัน เป็นดนตรีเพื่อความวิเวกของจิต. ส่วนบัดนี้ดนตรีเพื่อทำลายความวิเวกของจิต ให้จิตมันยุ่ง ให้มันวุ่น ให้มันกระสับกระส่าย ตั้न्नมากขึ้น. วิวัฒนาการทางดนตรีสูงสุด อยู่การทำลายความวิเวกของจิต, หรือความเป็นอิสระของจิต จากสิ่งที่รบกวน.

นี่เรื่องวิญญูณมันอีกชั้นหนึ่งเสมอ; แม้แต่ศิลปะ ถ้าเล็ง

ถึงเรื่องทางวิญญาณแล้ว ก็หมายความว่า ศิลปเพิ่มปัญหาทาง
วิญญาณ ไม่สิ้นสุด.

ความเจริญแบบตะวันตกทำให้เกิดปัญหาทางวิญญาณ คือ
หมดธรรมะอย่างตะวันออก. ธรรมะอย่างตะวันออก ไม่ตามใจ
ตัวเอง ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู; แต่ธรรมะอย่างตะวันตก หรือ
วัฒนธรรมตะวันตก มันตรงกันข้าม.

ฉะนั้น เดียวนี้วิวัฒนาการธรรมะแบบตะวันตกกำลังสูงสุด
คนแทบทั้งหมดก็มึนศีรษะ เข้าไปยอมรับเอาวัฒนธรรมชนิดนั้น
หนึ่งนั้น; มันก็เลยสูญเสียวัฒนธรรมตะวันออก ที่จะไม่เห็นแก่
ตัว หรือจะไม่มีตัวกู-ของกู, จิตจะเป็นอิสระ ไม่อยู่ใต้อำนาจของ
กิเลส, ไม่เป็นทาส ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

เอาละ, สรุปกันเสียที่ว่า แม้ที่สุดแต่ วิวัฒนาการแห่งการ
ทำบุญให้ทานนี้ ก็ระวังให้ดี. การทำบุญให้ทานนี้เป็นคำกว้าง
มีมาแล้ว ตั้งแต่สมัยแรกๆ ที่มนุษย์รู้จักทำความดี; แล้วมันก็
วิวัฒนาการมาเรื่อยๆ คือมากขึ้น กว้างขวางขึ้น สูงขึ้น อะไรขึ้น.
นี้เรียกว่า วิวัฒนาการในทางการทำบุญให้ทาน.

แต่ถ้ามันมากเกินไป หรือมันวิวัฒนาการโดยไม่มีธรรมะ
คุ้มครองนี้มันจะทำลายให้วินาศ, ทำลายสติปัญญาให้วินาศ,
ทำลายจิตตวิเวก ทำลายอุปธิวิเวก. เพราะว่าทำบุญให้ทานนี้
ตามความหมายทั่วไป มันก็เพื่อตัวกู, เพื่อตัวกูได้ดี มีสวรรค์ มี
วิมาน มีความสุข แบบที่เป็นทิพย์; และก็เป็นการมณเฑียร คือ
การมณเฑียรอย่างเป็นทิพย์; นี้เรียกว่าทำบุญให้ทาน. ถ้าอย่างนี้
แล้ว มันวินาศหมดในเรื่องจิตตวิเวก อุปธิวิเวก, หรือในเรื่อง
สติปัญญา. ถ้าเขาไม่ใช่สติปัญญาแล้วก็ทำบุญอย่างหลับหู
หลับตาทำไป มันก็พอเอาตัวรอดได้.

เอาละ, ทีนี้ว่า ทำบุญให้ทานอย่างถูกต้อง; ชยันทำบุญให้ทาน บำรุงพระ บำรุงศาสนาที่ควรจะทำ และถูกต้องดีนี้ มันก็ยิ่งทำให้สูญเสียความวิเวก : จิตตวิเวก อุปธิวิเวก; เพราะมันไปหยุดอยู่แค่ทำบุญให้ทาน.

นี่เป็นเหตุให้พระพุทเจ้าท่านต้องตักเตือน อนาถปิณฑิก เศรษฐีว่า ที่ทำบุญให้ทานเลี้ยงพระวันละหลาย ๆ ร้อยนั้น ก็ดีแล้ว แต่ให้สนใจในเรื่องปวิเวกกันบ้าง. ปวิเวก คือวิเวกทางกาย วิเวกทางจิต วิเวกทางวิญญูณนี้ ให้รู้จักหาความสงบทางกาย ทางจิต ทางวิญญูณบ้าง.

ที่อุตสาห์ทำบุญ เลี้ยงพระวันละหลาย ๆ ร้อยองค์ตลอดไป นั้นก็ดีแล้ว แต่ว่ายังไม่พอ. นี่ถ้าหากว่า ทำบุญให้ทาน มันวิวัฒนาการเลยเถิดไป มันก็ทำลาย อันนี้หมด ที่จะรู้จักใช้สติปัญญา ทำให้กิเลสตัณหาหมดไป, ให้เกิดจิตตวิเวก จิตสงบ เยือกเย็น, ให้เกิดอุปธิวิเวก สันติเลสและอาสวะทั้งหลาย นี่มันก็เป็นไปไม่ได้; เพราะว่า เรามาหยุดเสียเพียงแค่ทำบุญให้ทาน.

ฉะนั้น ทำบุญให้ทานก็ทำในฐานะบำรุงศาสนา ส่วนที่เป็นเปลือกนอก เป็นที่ตั้ง เป็นอะไรก็ตามใจ; แต่ว่า ต้องมีส่วนที่สูงกว่านั้น หรือเนื้อในที่เข้าไปให้ได้มีผลสูงสุด. แล้วอย่าลืมว่าทุกอย่างต้องมีทั้งเปลือกและทั้งเนื้อใน; ฉะนั้น ไม่ได้แนะนำให้ทำลายเปลือก หรือว่าเลิกการบำรุงที่เปลือก ไม่มีอะไรจะอยู่ได้โดยไม่มีเปลือก. ผลไม้มันก็อยู่ไม่ได้โดยไม่มีเปลือก, ข้าว แกง กับ มันก็อยู่ไม่ได้ โดยไม่มีภาชนะกะโหลกจะใสอะไรจะใส่; มันต้องมีพร้อมกันทั้งเปลือกและทั้งเนื้อใน. เดียวนี้วิวัฒนาการทางเปลือกมันมากเกินไป ทางเนื้อในมันก็ถูกละเลยเสีย.

ดูจะพอกันแล้ว หรือจะเกินไปแล้ว อาตมาก็ถือโอกาสพูด

ไหนๆ ก็พูดแล้ว ก็พูดเสียคราวเดียวให้หมดทุกเรื่อง ว่าวิวัฒนาการทั้งหลาย ที่ปราศจากการควบคุมของธรรมชาติแล้ว ล้วนแต่ทำ ความวินาศทั้งนั้น **วิวัฒนาการชนิดไหนก็ตาม ถ้าปราศจากการควบคุมของธรรมชาติแล้ว ทำความวินาศทั้งนั้น. ฉะนั้น อย่าได้ไปบูชาสิ่งที่เรียกว่า วิวัฒนาการอย่างลัทธิลัทธิตา** เหมือนคนรุ่นหลังคนยุคนี้; ได้ยินแต่คำว่าวิวัฒนาการๆ ก็เห่กันลุ่มหลงกัน. วิวัฒนาการ เมื่อปราศจากธรรมะคุ้มครองแล้ว ก็คือความวินาศ.

ที่นี้เราเป็นพุทธบริษัท ก็ต้องลืมหูลืมตากันบ้าง อย่าลัทธิลัทธิตาบูชาสิ่งที่มิใช่เหยื่อล่ออยู่ข้างนอก ซึ่งเป็นวิธีการของโสเภณีทางวิญญาณ. พญามารหรือชื่อแห่งความทุกข์ เขาต้องมีอะไรล่อไว้ข้างหน้า ข้างนอก ให้คนมันหลง. นี่วิวัฒนาการก็เป็นอย่างนั้น มีอะไรปิดบังไว้สำหรับหลอกคนข้างหน้า แล้วก็ทำความวินาศให้.

แล้วย่าลืมว่า ตั้งแต่ที่แรกได้พูดมาแล้วว่า วัฒนธรรม นี้ แปลว่า มากขึ้นเท่านั้น; มากขึ้นในทางดีก็ได้, มากขึ้นในทางชั่วก็ได้. แล้วตัว วิ นี้แปลว่าวิเศษ ก็ได้ แปลว่า ฉิบหายก็ได้. ไม่เชื่อก็ไปเปิดดูในตำราเรียนภาษาบาลีสิ วิ นั้นแปลว่า วิเศษก็ได้ แปลว่า ฉิบหาย ไม่มีเหลือก็ได้ คือปราศจากไปก็ได้; วิวัฒน์นี้แปลว่า ฉิบหาย ก็ได้ แปลว่า ดี ก็ได้. ตัว วัฒนธรรม นั้น แปลว่า รกรู้งรงหนาแน่น มากไปก็แล้วกัน.

ฉะนั้น วิวัฒนาการ ถ้าปราศจากธรรมะคุ้มครองแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความฉิบหายโดยส่วนเดียว, เพื่อความวินาศโดยส่วนเดียว.

อาตมาตั้งใจจะพูดไปเรื่อยๆ ถึงเรื่อง “เมื่อธรรมคุ้มครองโลก”, เมื่อธรรมะคุ้มครองโลก นี้จะพูดกันไปเรื่อยๆ จนหมดเวลา

งวดนี้; ฉะนั้นจึงได้พูดมาตามลำดับ นับตั้งแต่ว่า ธรรมะกับโลก
มีปัญหาเกี่ยวข้องกันมาอย่างไร. ธรรมะจะช่วยคุ้มครองโลกได้
อย่างไร ยังไม่ได้ค้นหาคำตอบ; แต่ได้พูดเปิดหนทาง หรือแถมให้เห็น
ว่า วิวัฒนาการทั้งหลายที่สัตว์โลกบูชากันนั้น ถ้าปราศจาก
ธรรมะคุ้มครองแล้ว โลกจะต้องฉิบหายเป็นแน่นอน, ฉิบหายด้วย
วิวัฒนาการนั่นเอง.*

* ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, เรื่อง เมื่อธรรมครองโลก, ลำดับที่ ๑๘.๖ บทแปลพื้น
สีแดง, เรื่องที่ ๒ วิวัฒนาการเพื่อวิวัฒนาการ, บรรยายวันที่ ๒๑ กรกฎาคม
๒๕๑๖, หน้า ๘๗-๘๓.

